

בסייד
מכון פוע"ה - פוריות ורפואה עפ"י ההלכה.
Puah Institute - Fertility and Medicine in Accordance with Halacha

היחידה להלכה יישומית

פדיון הבן

הלכות ומנהגים

חלק א'

פנימי

דפי עזר לשיעורו של:

הרב מנחם בורשטין

כסליו תשע"ג

רח' עזריאל 19, ג. שאול, ירושלים 95477, טלי 02-6515050, פקס, 02-6517501
19, Azriel St. Givat Shaul, Jerusalem 95477, Tel: 02-6515050 Fax: 02-6517501
דואר אלקטרוני: E-mail: info@puah.org.il אתר: Site: www.puah.org.il

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו החברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים).

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון, על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

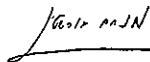
אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם תוכנם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם מרדכי

ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אכן יסוד בלימוד ענייני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאו ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם בורשטיין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

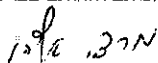
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללבוש נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעליו הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם בורשטיין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך.

הכותב והחותם בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

בהמשך לדף ההסבר להלן

הפרוט המעשי להשגת החוברות

- ☞ אין לנו זכויות על המאמרים השונים בחוברות ועל כן החוברות אינם מיועדות למכירה
- ☞ החומר הינו חומר פנימי ללימוד הנושא
- ☞ לאחרונה פנינו אל מחברים רבים - לקבל את רשותם-על מנת שנוכל להוציא את הקבצים בצורה מסודרת לדפוס
- ☞ המעוניין בחוברות בבקשה לשלוח מייל ל hl@puah.org.il
- ☞ במידת האפשר תצלם מזכירת המכון את החומר ותשלח אותו אליכם תמורת מחיר עלות
- ☞ מפעל החוברות ישמח תמיד לקבל את תרומתכם להמשך הפעילות הברוכה.

בברכת לימוד נעים ופורה

צוות מכון פוע"ה

תוכן עניינים

1-2	הפסוקים בתורה
3-4	קדש לי כל בכור-דברי חז"ל תורה שלמה-שמות
5-6	הפסוקים בתורה-במדבר עם דברי חז"ל-תורה שלמה
7-12	ערך בכור- אספקלריא- הרב שמואל אברהם אדלר
13-23	שו"ע-הלכות פדיון הבן
24-31	אוצר פדיון הבן-כל דיני ומנהגי פדיון הבן-הרב יוסף דוד ויסברג
32-94	פדיון הבן כהלכתו-הרב גדליה אבערלאנדער
95-108	ילקוט יוסף-פסקי הרב עובדיה יוסף בעריכת בנו הרב יצחק יוסף
110-128	פדיון הבן מחקרים דיונים ובירורים-הרב אברהם ורדיגר
129-132	מצוות קידוש ופדיון הבכורות- הרב יוסף דוד ויסברג
133-161	סדר הפדיון - -הרב יוסף דוד ויסברג
162-163	ליקוטי פנחס - תוכן הענינים של הספר -הרב אליעזר עפרענגריין
164	ולקח הכהן - תוכן הענינים של הספר -הרב יעקב שלום ארנפלד
165-168	הלכות פדיון בכורות
169	מנהגי פדיון הבן קונטרס אור ישראל-מכון אור ישראל
170	פדיון הבן בלילה- רבי שלום מזרחי
171-174	מנהגי וורמייזא -לרבי יחפא שמש

שביעי יג א וידבר יהוה אל משה לאמר: קדש-לי כל-בכור פטר כל-רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל-העם זכור את-היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יוצאים בתדש האביב: והיה כי-יביאך יומא הדין ונפקתון ממצרים מבית עבדותא. ארי בתקוף יד. אפיך יי. יתכון מקא. ולא יתאכל חמץ: ד. יומא דין אחון נפקין. בנחא דאכילא: ה. יהי ארי יעלנך

יג (ב) פטר כל רחם, שפתח את הרחם תחלה, כמו: פוטר מים רש"י ראשית מדון (משלי יז יד), וכן: יפטירו כשפה (תהלים כב ח), יפתחו שפתים. לי הוא, לעצמי קניתיים על ידי שהכיתי בכורי מצרים.
(ג) זכור את היום הזה, למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום⁵².
(ד) בחדש האביב, וכי לא היו יודעים באיזה חודש, אלא כך אמר להם: ראו חסד שגמלכם שהוציא⁵³ אתכם בחדש שהוא כשר לצאת, לא חמה ולא צנה ולא גשמים, וכן הוא אומר: מוציא אסירים בכושרות (תהלים סח ז), חדש שהוא כשר לצאת⁵⁴.

52 מכליתא פסחא פט"ו. 53 בד"ד: שמוציא. 54 מכליתא שם.

בעבור שהוא כתוב במקום הזה, כי בפרשת דת המן כתיב שיקח ראב"ע צנצנת ויתן שם מן ויניחה לפני העדות¹⁵, ועוד לא צוה השם לעשות ארון העדות, וכמוהו הוצאתי את צבאותיכם (לעיל פסוק יז)¹⁶.
(גא) ויהי בעצם, לפי דעתי זה הפסוק דבק עם הפסוק הבא אחריו, שדבר השם למשה לקדש הבכורים, ובחצי הלילה היתה מכת בכורים, ובצאת ישראל ביום, צוה השם מיד לקדש בכורי ישראל ובכורי בהמתם¹⁷.

יג (א) וידבר, אחז דרך קצרה¹⁸, כי משה כנגד כל ישראל. ויפת¹⁹ אמר, כי המצוה על משה לקדשם בפה, הפך וטמאו הכהן (ויקרא יג ח), כי הכהן קדוש הוא ולא יטמאנו רק בדבור, שיאמר בפה שהוא טמא.

(ב) פטר, פתיחת, כמו, ופטורי ציצים (מא ו יח). והטעם הבן שפתח תחלה הרחם. ומלת רחם זרה, כי משפט לשון הקדש שיפתח האות שהוא לפני אות הגרון²⁰.

(ג) ויאמר משה, ביום ט"ו יום אמר זכור²¹, כמו והיה היום הזה לכם לזכרון (לעיל יב יד). וטעם מבית עבדים, שהיו מעבדים אותם כאילו היו עבדיהם. ובמקום אחר אמר מכור הברזל (דברי ד' כ), כי המצרים חזקו עליהם, והשם הוציאם בחזק יד מהחזקים.

(ד) היום, הזכיר בתחלה ולא יאכל חמץ (פסוק ג), וככה תעשו

15 להלן טו לג-לר. 16 ועדין לא יצא. דא ראב"ע שם. 17 כפרין נפשם. 18 ולא כתב דבר אל בני ישראל. 19 קראי. 20 אם האות השניה גרונה בשמות המלעיליים בא פתח במקום סגול: להב, נחל, נער. 21 שבי היתה יציאת מצרים.

יג (ב) קדש לי כל בכור, כי כן כתוב כי לי כל בכור ביום הכותי ראב"ע כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי וגו' (במדבר ג יג). ואחר שיצאה הגזרה על כל בכור במצרים באדם ובבהמה ולא מתו בכורי ישראל, הם חייבים לפדות נפשם לתת כפרם לכבוד השם שפדם.
(ד) וטעם בחדש האביב, שיעשו אותו בימי אביב כאשר אמר על

רס"ג יג (כ) פטר, פותח.

רשב"ם יג (ב) פטר, לשון פתיחה, כמו פוטר מים ראשית מדון (משלי יז יד). באדם, עבודה מתחילה היתה בבכורות.
(ד) האביב, כיכור וכישול חבואה, כמו עודנו באיבו לא יקטף (איוב ח יב) באיבי הנחל (שה"ש ו יא). הדגש במקום אות כ"ת החסירה.

רמב"ן יג (ב) וטעם קדש לי, שיקדש אותם מיד שתהיה המצוה נוהגת במדבר. והוסיפה הפרשה מצות רבות שיזכרו היום והחדש שהיה אביב, וישמרו את החקקה הזאת למועדה, וזה רמז לעבור השנה⁷⁰ כי לא נעשה פסח רק בחדש האביב, והוסיפה בחמץ לא יראה לך שאור בכל גבולך, ומצות הטוטפות.

70 מכליתא פסחא טו: היום אתם יוצאים. שאין תלמוד לומר בחדש האביב. מגיד שהשנה שיצאו ישראל ממצרים אינה צריכה לעבר. והכי קאמר. היום אתם יוצאים בזמן האביב, ואינכם צריכים לעבר, אכל להבא לפעמים צריכים אתם לעבר כדי שיבא ניסן בזמן האביב (זה ינחמנו).

חזקוני (נ) ויעשו כל בני ישראל, אמרו לעשות כן לדורות³⁰, דוגמא: ויעשו כן החרטומים (לעיל ח יד). דגבי כנים³¹.

(גא) ויהי בעצם היום הזה, דבוק הוא לפסוק שלאחריו: ויהי בעצם היום הזה שהוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים, וידבר ה' אל משה בחצי הלילה בשעת מכת בכורים לקדש בכורי ישראל ובכורי בהמתם. וראה לדבר: כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' (במדבר ג יג).

יג (ב) כל בכור, באדם, בתחלה היתה העבודה בבכורות³². באדם ובבהמה, השוה בכור אדם לבכור בהמה, מה בכור אדם אתה נותנו לכהן בכל מקום אף בכור בהמה כן, ומה בכור אדם אתה מיטפל בו עד שלשים יום אף בכור בהמה כן³³.

(ד) היום אתם יוצאים, אזכור קאי³⁴, זכור את היום הזה אשר אתם יוצאים בחדש האביב.

30 דליכא לפרש "יעשו" ממש וקאי על פסח מצרים, רכבר נאמר למעלה כן בפסוק כת. וילכו יעשו וגו', אלא הפי' הוא: אמרו לעשות כן לדורות. 31 גם כאן אי אפשר לפרש "יעשו" ממש, שהרי כתיב: ולא יכולו, אלא הפירוש הוא: אמרו לעשות כן. 32 זכחים קטו ב. 33 מכליתא פסחא טו. 34 בכור שור.

ספורנו יג (ב) קדש לי כל בכור, שיתחייבו כולם בפדיון כשאר כל הקדש למען יהיו מותרים בעבודת חול, שלולי הפדיון היו אסורים לעשות כל מלאכת חול, כענין "לא תעבוד בככור שורך" (דברי טו יט)⁴⁸, ופדיון נפשם הוא הערך המפורש לכן חדש כפרשת ערכין⁴⁹, בהיות אז זמן פדיונו, כאמרו "ופדיוו מכן חרש חפדה" (במד' יח טו).

(ד) היום אתם יוצאים בחדש האביב, בזאת השנה קרה שיהיה 48 וגם שם כתוב: "תקדש לה' אלוך". 49 חמשה שקלים (ויק' כו ז).

אספקלריא

קובץ אנציקלופדי למחשבת היהדות

מבית התנ"ך ומבני המוסר והמחשבה
מיקום

סוג
סגנון אברהם אדלר

כרך ג

אלו — בעד

בכור

(ראה גם: אב — ובן, בנים, ירושה, קרבן)

רש"י:

בפרתך — לפי שהעבודה בבכורות, אמר יעקב אין רשע זה כדאי לחקיק. (בראשית כה לא) יתר שאת — ראוי היית להיות יתר על אחר

בכהונה ובמלכות. (שם מט ג)

בני בכורי — לשון גדולה, כמו אף אני בכור אתנה. ומדרשו: כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו. (שמות ד כב) פטר כל רחם — שפתח את הרחם תחילה. לי הוא — לעצמי קניתי על ידי שהיכיתי בכורי מצרים. (שם יג ב)

והעברת — לשון הפרש. שגר בהמה — נפל שגרתו אמו בלא עת שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחרי. (שם יב) פטר חמור — ולא שאר בהמה טמאה, לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים. ועוד: שסיעו את ישראל ביציאתו ממצרים, שהיו טעונים כספם וזרעם של מצרים. תפדה בשת — נוהן שה לכה, ופטר חמור מותר בהנאה, והשה חולין. וכל בכור אדם תפדה — בחמש סלעים.

שם יג)

בכור בנך — לפדותו, ולסמך לו כן תעשה לשורך וסר מה בכור אדם פודתו לאחר לי יום, אף בכור בהמה דקה מטפל בו לי יום ואחר כך נותנו לכהן. (שם כב כח)

מותר בנך ישראל — על ידי הבכורות ונתיב בהם ולקחתים תמורתם, שהיתה העבודה בבכורות, וכשתטאו בעל נפסל, והלויים שלא

כי תהייה — על פי ההשקפה יתכן לרוב שהבן הבכור לשנייה, ולפי שקרה ביעקב שהעבד הבכור לבן האהבה, הנהיג שלא יעשה אדם כן אם לא לסבה, כמו שהיה בראובן בחילו יציעי אביו, ולכן סמך לו פרשת סורר ומורה. (דברים כ טו)

אברהם:

מה שרצה יעקב את הבכורה לא היה בשביל נכסיו יצחק או בכור אחיו, כי אם לרשת את ברכת אברהם, שבהייתו ירא אלקים חשק בה, וחשב שאי אפשר ששניהם יירשתו, כי אי אפשר להם להחזיקה. ולא היה בזה ענין לעבור עליו לא האמין ביעדים אלה, וגם פחד יעקב שמא תאבד המנהג על ידי רשתת עשו. ולדל"ג

רצה ממנו הוכחה להבדל לפני מות האב כהמנהג אן, או שאמר לו אינך מעונין בהנהגת הבית כמצוות הבכור או במקום האב החלש, אם כן מכור לי את הבכורה, ואז עלי ללואכילי. ועשו התבונן בהנ"ל שאין כדאי לראוי כל הבכורה, על כן מכרה ליעקב עבדו כל גמלו

הידרן הוה, או בשכר שיעקב ינהל את כל עניני הבית, והעיד שלא יחדר על כך עד לברכה. ולחז"ל היה הכל במת אברהם, ועשו לא חש לזאת, על כן קונא יעקב לבכור בית אביו, והכניחו למכור את בכור הבכורה.

(בראשית כה טו)

קדש לי — לזכרון גאולת מצרים. פטר רחם — כי באב ספק אם הוא משפה ראשונה, וגם שהם מרחמם יותר על הולדו. ונראה שהיו אז לישראל רק תמרים מהנהגות השמאות ולחז"ל על שבמצרים נאמר: אשר בשר תמרים וחי, ועוד שאין לו אחד מישראל שלא היצא משא

צ' תמרים, ואמר שהמצוה נוגעת רק כי יביא

ה' אל הארץ. (שמות יג ב)

העברת — הקדים בכור בהמה טמאה הנוגה רק בארץ, ואחר כך בכור אדם ופטר חמור הנפדים גם בארץ. ויפרשנו — וכדי שלא יעטור לפועל הוה הזה פירונו. ויש אומרים

שהוא רמז למצרים חסדי הלב שסבלו תמכות, וישראל שנמשלו לשם פורוה. (שם יב ויג)

כי תהיין — ירשתה הבכור כבר מוכרת אצל

בכור:

את בכורתך — מעלתו או היותו לנהוג שררה אחרי מיתת האב. (בראשית כה לא) לפני מלשה — הוזכרו על בכור הבכור ושלל יתגאה עליו לשעול הגדולה. שם אחד — רצא חלק הבכורה, שהיה בניו שני חלקים. (שם כה יב)

ובכורות — הבכור לכהניג, ודע שיש בו קדושה אפילו בחוץ לארץ כהראש"י שחשני על המבינים, ורק אינו קרב, ואין לאכלו תמים ורצא ממאמר ר' חייא לרב. נהיית לבבל, יורה יורה, יתיר בכורות אל יתיר. וראה שם עוד. (דברים יד כב)

תופפין:

המקשיות — נראה שבה מלשון קשר, שהיו קושרים על הבכורות תחביות, וגם בדורנו דרך לחב את הבכורות. (בראשית ל מא)

כפל תפופין:

ועל עולות — בגמטריא: בכורות, שהבכורות העלו עולות לפניו. (שמות לב א)

פי שנים — בשביל שהוא נוטל פי שנים יש

באחיות בכור ענין כפילות, תביית כפילה על

האלין שלפניה, וכן הכ"ף על היי"ד שלפניה

וכן הרי"ש, והי"ן נכתבה כפולה, שכותבין

אחיה ב' ווי"ן, לו משפט הבכורה — וסמך

לו כי יהיה לאיש, שמשפט בכורה לאיש ולא

לאשה. (דברים כה יח)

עקרה:

אלא בראי לא היתה כוונת יעקב על היורשה, הברכה והכבוד, כי כל זה נמאס בעיניהם, אלא על קניית הטובות האמיתיות החלויות בברכה האלקית. ונעלם מאתנו מדע הברכה והבכורה

גמשיכם וחללים זה בזה, שהרי לא נתפס

יצחק מחדתו עד שצעק עשו: את בכורתי

לקח, ואז אמר לו: הן גביר שמתינו לך, ומאז

עשתי עקרי הורע, והחזיקו שלא יקח אשה

מבנות בנינו, וה' קיים הבכורה באמרו: בני

בכורי עשרתי... (בראשית כה יט)

קדש לי — חידש עוד מצוה לזכר יציאת מצרים

והבנת בכורות, להמשיך ממנה הועלת לענין

האמנה כמו בקרבן פסח... (שמות יג ב)

אין עורא:

בכורתך — שיקח פי שנים בממון אביו, ויש אומרים לבכור מעלה לקום מפניו ולשרתו. (בראשית כה לא) היום ברכה — וזהו שבעת הדין הבדיל ה' את שבת חליו. והיתה מחלוקת קודם שהיה בכור, ואילו נבחר לפני העגל. (שמות לב כט)

אשר יבכר — גודע שהוא לה'. (ויקרא כו ט)

את כל המעשים האלה — להחליף הבכורות,

כי זה היה דבר גדול ומכשיר למי שאינו מאמין,

במדרב טו כה) יעשה לו הכרת, או יודה

הבכור כיכר — תעשה לו הכרת, או יודה

לאחרים אם הוא במקום שלא ידעו או

בתאמרים... (דברים כה יז)

רמב"ן:

הבכירה — אין צורך כדעת אבן עזרא שהיתה

ללשון אשה אחת, שכל גדול באחיה יקרא

בכור, והקטן ממנו ענין. (בראשית ט לא)

ויכו עשו — ...ואולי הבכורה לפניו רק לחול

מעלת האב וישרותו, ואולי גם נהגל משט

יותר... (שם כה לד)

כל בכור — בפשט מאו בכורי רחם, וכן

נהרגו גם בכור מאב וגדול הבית, אבל קדש

תחתם רק פטר רחם הידוע. (שמות יב ל)

כי יביאן — כי מצות פטר חמור נוגעת רק

בארץ, ובפשט צויה לקדש בכור כל הנמצאים

בעביר שפדאם ממות לעבד את עבדת ה',

אבל המצוה לא נהגה בגדלים במדבר. (שם יג

יא)

תחת כל בכור — הבכורות נקדשו לה' באמרו

קדש לי כל בכור ועדיין לא נפדו, שלא נאמר

למי הקדשן, ואולי היתה בהם עובדת הקבוצות.

ולא היה רק הבכורות שגוללו בשנה זו התלפפ

בלידם, שהם פריהם. (במדבר ג מה)

לתת לו פי שנים — מצות עשה, ואם משהו

את הבכור דבריו קיימים ועובר בלא תעשה

ובעשה, וכל שכן אם טוען שהוא פשוט.

ומשאמר, "על פני" משמע שעובר רק בחיי

הבכור, אבל אם מת אף על פי שמוריש לבניו

פי שנים בקבר, אם השווהו אינו עובר. (דברים

כא טו)

עבור עבודת כוכבים נבחרו תחתיהם. (במדבר

ג יב)

ואת בהמת הלויים — לא פדו בהמות הלויים

את בכורי בהמה טהורה של ישראל, אלא את

פטרי תמוריהם, ושה אחד של לוי פטר כמה

פטרי חמוריהם, לכן לא מצו עורפיהם בבהמה.

ואת פדויה — הבכורות הצריכים להפדות, מהם

תקח תמשת שקלים, כך היתה מכירתו של

יוסף, עשרים כסף, שהיה בכורה של רחל. (שם

מה זמנ)

לי כל בכור — שלי היו הבכורות בקו הדין

שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים. הקדשוני

אוחם לי — עד שטעו בעגל, ועכשיו ואקח את

הלויים. (שם ח יז)

כחזה התנופה — של שלמים... אף הבכור

נאכל לשני ימים ולילה אחד. (שם יח יז)

כל חובתה — שתעבתי לך, כגון צרם אוחז

הבכור ואלו במדינה, לימד לך כאן שלא

יחשט ויאלץ על אותו מום. (דברים יד ג)

כל הבכור תקדש — ובמקום אחד אומר אל

קדשו? אינו מקדשו לקרבן אחר, ובאן למד

שמעוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה. דבר

אחר: מקדשו אתה הקדש עליו ונתון להקדש

כפי טרבת הנאה שבו. לפני ה' אלך האכלנו

— לכונו הוא אומר, שהוא ממתנות כהונה, אחר

הם ואחר בעל מום. שנה בשנה — מכאן שאין

משניין אותו יותר על שנתו, יכול משעבדה

שנתו אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור כן.

שנה בשנה — אם שחטו בסוף שנתו אוכלו

אוחז היום ויום אחד משנה אחרת, למד שגאכל

לשני ימים ולילה. (שם טו יט וכו)

מום — כלל, פסח ועוד — פריט, כל מום —

חור וכלל, מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו

חור, אף כל מום שבגלוי ואינו חור. (שם כא)

פי שנים — כגוד שני אוחים, בכל אשר ימצא

— מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי

(לכא לנכסים) לאחר מיתת האב כבמחצות.

(שם כא יז)

בכור שור — יש בכור שהוא לשון גדולה

ומלכות, מלך היצא ממנו והוא יהושע. (שם

לג יז)

וישיבתם בארץ הם במצב של חסרון, ואולי המצב מסוכן לעתידם. התיצא מכל החסמים הפרטיים והעברת — התיצא מכל החסמים הפרטיים ותקדשם. וכל פטר חמור — בכור אדם מתקדש הבית, כי זו היתה עבודה בבכורות, בכור בתומה טהורה מכיא לידו חברה כי מן המשתפה עומד לידות מקדש חלואם. הבכור אינו קרב בבמה, פטר חמור מסמל את הקדשת כל הרכוש. עליו לפדותו בשבט — מסל האישיות הישראלית כפי שפירשנו בקרבן פסח, או פדותו בכסף על פי הגמרא בבכורות י"א. זה מסמל, כי לרכוש עצמו אין כל ערך אם אינו עומד לשירות המקדש, שיעשו אנוכי ברכוש מבאי לידו עריותו-השמדתו. בניו חפזו — ועל ידי זה לא ימשש בכוחו לפני מות חורו. (שם י"א-י"ב)

לכפר על בני ישראל — בחזית הלויים במקום הבכורות מוכירה למכיר את חטא העגל, את המורק בין מצב של העם לעתיד, ואת הצורך בוויצו. (במצדב ח ט)

בבקר — למעט שחפפת של גביר, כי קדשת בכור נעוצה בהסגרתו וביעור התרומה. מוס — כפי שפירשנו אין בכור בפדיון, כפי שגם קדשתו חלה מידת ולא על ידי חקדשו, גם כבעל מוס הוא נשאר רכוש חכנו, שלא כשאר הקדשים הנפדים. (חברים טו טי וכו')

כי תהיו — כאן מחזיר שלא ישתבשו החסמים בתוך המשתפה על ידי אודות מחולקת. כי על ידי זה יפדו ענפי המשתפה לדורות. הבכורה לנחלה תלויה באב, בבכור הוא נהיה לאישונה לאב. על ידי שפירשו בנכסים יהיה הבכור המשך לעבודת האב אחרי מותו, ועל ידי זה ילכד את המשתפה. מענין כי הבכור לנחלה חלוק מהבכור לכתו, בהתאם לחלוקה שבין כהונה ומלכות. (שם כא טו)

העמק דבר:

הולך למות — ואז אין לבניו שירה על הדרך, ולחזמבין אם מות הבכור בחייו אביז אין גם משום העברת נחלה. (בראשית כח לב)

עשו בכור — שהבכור על עניני העולם הזה שייכים לבכור יתור. מענינים שבקדושה. (שם כו ט)

יעקב נתן — לעשו לפני המכירה, ולא שהכירו לכן על ידי הרעבה. הוא רצה למנו את הבכור כדי שיעניג את בית יצחק אחרי מותו. "קשת" הנעניג הזה נשאר לתמיד: יעקב מוכן לתת לעשו המאותני את המעמדות, בתנאי ששלה יצא לו להתמסר לרוחניותו. (בראשית כח לב)

יגרל ממני — גם כאן שוב מעמידים את הצעיר לפני הבכור כמו בתבל, שם יצחק, יעקב, משה ועוד. הבכור נשאר בעמדתו ומקבל פי שנים, אבל ברוח גובר הצעיר, אך על פי שהיו צריכים להיות שקובים, אך אידיאל זה יוגשם רק בזמן המשיח. (ראה שדכר זה מתבטא גם במצות פדיון הבכור. (שם מח ט)

וראשית אנו — קרוב למלת הוי, הכשרון לרכוש דבר מה, רוצה לומר: כך מתגלה כתי, או הוא אנון בד חיתולה אחר. כך, בהצלחת החינוך של הבכור או הבכורה חלוי נצחון או כשולן כל החינוך. (שם מט ג)

בני בכור — מלשון פקר, תפשי, וכן מלת בקר — הרעה בחופשה. על ידי הבכור משתחרר הרחם ללידה, ועל ידי מוקדש כל הבא אחריה. רחם האנושה נפוח על ידי ישראל, ואחרי יופיעו גם שאר האומות כבני הוי. (שמות ד כב)

על צבאותם — כל הבתים הבוחרים התאגדו סביב לרעיו המאחד, ואז ניתנה להם מצות הבכורה, כדי לתת לכל משפחה נציג חי לרעיו המאחדם. (שם כ"ב נא)

קדש לי — כדי שהרעיו המאחד את העם יירש במשפחות בעלות האפי השונה, קבע הוי בכל משפחה את הבכור כנשא הרעיון הזה. בכור התבונה נשאר את רעיון שייכות הרכוש לה, ומסירתו למלא את רצונו. פטר רחם — ובוט מבטאים כי כל הנולד בבית זה שייך לה, ולכן הקדושה רק על זכר, כי הוא נשאר המסורת הייצוג האומה. (שם ג ב)

כי יביא — לר"ל קדש הבכורות יוצאי מצרים ופסקו אור, כי לוי יהיה קדש ולא פסקו (בכורות ד). אמנם אין המצוה חלוקה בארץ, אלא רוצה לומר כי בלעדיה באתם

כן עשו — להגיד שבזמן של בכורות, שגם הם דקדקו לעשות הכל בתפקי. (במצדב ח ט)

הכתב חקקתה: את נערי — המשרתים בקדש, ולפי שהיה חזיתת שירותם קראם נערי ולא כתני כפי שאמר ביהו: וגם הכהנים הנגשים. (שמות כד ה)

על פני בן השנואה — נגד רצונו ואף על פי שהאנו לא ירש לא אמר כלום ואפילו אם קנו מידו (עיי' מ"מ אישות פרק כ"ג ה'). אזרת בבכור שיכול למחול על בכורותיו. וראה מצות החושן ונתיבות רע"ח. (דברים כא טו) מלכ"י: כל בכור — שהקדשם לעבודה וזה. אחר הירחים — שם היה ביתם, ובלילה היה בכור. (שמות י"א ה)

יהיה עם אמו — כשאמו קיימת הוא קדש בבכורה, ועוד למדנו מכאן שאינו נוהג בקדשים, כי אמו לא ליגל ממנה. (שם כב כט) כל פטר רחם לי — אף שאחרי העגל נישלה העבודה מהבכורות. (שם ד ט)

ובכורות בקר — לוי עקובא להקישו למעשר שאינו בא מחוצה לארץ, ולכן עזאי שיאכל לפנים מן החומה, ולוי ישתעל שלא יעלנו בזמן הזה לירושלים. (דברים יד כג) כל הבכור — כולל בעל מוס לענין שנאכל כל שנתו. שנה שנה — מציון שנה שלמה מיום ליום, וכן בא לאמור גיזה ועבודה. אשר יוולד — ולא יוצא דופן, ולמד קדשים מבכור. (שם טו ט)

ש"י הירש:

הביא גם הוא מבכורות — הבל כתר הבכורות, וזרוא בו כי יחסי לה קודמים לכל דבר אחר. הקדשת הבכור היא סמל להקדשת הכל, הבל הביא גם הוא — למרות שקין הבכור כבר הקריב קרבן עבור כל הבית, כי לפני מות חורו. נדחו רוב הבכורות מקדושה, כאן, בעשו, בראובן, כל זמן שהחיים עייני לא היו מקדשים בכלל, והוא פירוד בין נשא הרכוש והחומות, ונושא הדרת, המכשר לזה עריון אינו מכשר לעבד בהיכל. ה' (בראשית ד ד)

מסכת, ובבנות צלפחד אמר נחלת אביהן — חלק הבכורה. לשנוא — גלחה לנו והשגחה שיהיה בן, שהשגחה לשנוא. ומה שפטר יעקב הבכורה מראובן היה כפי הגבורה, ורק בראוי לבא ולא במחוק. הבכור הוא בעיר האב (לענין הירושל), ולא רק פטר רחם ומעלתו אינה עוברת אחר מיתתו לאח האב, ומעלתו שישב ליסין אביו, ואחיו יכבדוהו, וירש פי שנים בנכסים חוץ מן המלכות. הסבות למעלתו הן, שהראשונים אנובים לה, ואדם אהב את בכורו לפי שיעמד חתויו ומשאריו את זכרונו. (דברים כא ט) "לקריאת השם (של האח המצט) בבכור, שבו מתגלגלת גפם המה הישראל". (שם כה ו)

ספרנו:

את בכורות — אחי שדעתך כל כך על מלאכתך עד שאמרת עייף מלהכיד את הנזיר לא תוכל לשרת האל-כריאי לבכור. (בראשית כה לא) קדש לי — יתחייבו הבכורות פדיון כשאר קודש, ואז מותרים בעבודת חול. ופדיונם הוא הערך של בן חורש. (שמות יג ב)

ביום הכותי — שבמצרים עשיתי הבכורות הקדש כדי שיענילו ממלכת מלאכי, נבלא זאת לא היו ראויים להנצל, וכאן עשיתי להם פדיון שיצאו לחלוץ ומאזרים בעבודת הדיוט. (במדבר ח י)

לכבר — בשביל האהבה, אבל מסכת רשענו ראי להעביר, כגיש בחליו, וכן נראה שעשה יעקב באמרו: ונחללו יצונו אביז נתנה בכורות לבני יסאי. (דברים כא טו)

אור החיים:

השבעה לי — שיש בבכורה דברים שאין בהם ממש, כגון הכבוד והמעלה לעבודת בית ה', ואין להקנותם במכר ומתנה, אבל השבעה חלה על דבר שאין בו ממש. ובעונותיו שעשה בו ביסם נלכד, והוצאה ממנו הבכורה. (בראשית כה לב וכו')

ובכר אותם — "על פי חז"ל עריות העבודה לחזור לבכורות, ומשקבע לראובן שם בכורה ערית לעמל ולשרת, ולכן השתלל יעקב לקנות הבכורה, וגם הלויים ישארו בפדוהם". (שם מט כח)

מחללה על מצת לשלחם ביד שליח הרי זה מותר (שם כ וכו')

הבכורים נותנין לאנשי משמר, וזה מחלוקת אבות ביניהם... זו שאכל בכורים בכל מקום חייב מיתה ביד שמים, והוא שאכלם מאחר שנכנסו לחומת ירושלים, כן שאכל בכורים חוץ לירושלים מאחר שנכנסו לפנים מן החומה לוקח מן התורה, וכן אם אכלו המזון בירושלים קודם תחלת בעודה הותרו לכוון, ואף על פי שעוד המביאם בעודה הותרו לכוון, ואף על פי שעוד לא התורה עליהם, ובכורים שיצאו חוץ למחיצת חזרו מותרים באכילה. (פרק א ג—ד)

אכילת בכורים כאכילת תרומה, יתר בבכורים שאסורים לאונן וטעונין הבאת מקום, וכן שאכל בכורים טמאים לקח. (שם ה)

בכורים טעונין בלי ומצוה מן המוכרז להביא כל מין בבלי בפני עצמו, ולא יביאם בערוב, אלא שערירם מלמטה, וחשים על גבהם... ויהיה דבר מפקס בין כל מין ומין, כגון הוצין או עלין. (שם ו)

הביאם בבלי מחבת גטל הכהן הבכורים ומזוהי הכל, ואם הביאם בבלי ערבה וכיוצא מן הבכורים והסלים לכתובם, ואם נמצאו הבכורים אין הסלים לכתובם. (שם ח)

מצות עשה להתוודות במקדש על הבכורים בשעה שמיביאם... ואין קורין אלא בלשון הקדש. (שם ט)

המביא את הבכורים יש לו רשות ליתנם לעבדו וקרובו בכל הדרך עד שמגיע לרגל הבית, ושם נוטל הסל על כהפ, ואפילו מלך גדול בישראל, ונכנס עד שמגיע לעזרה, וקורא ונכנס על כהפ, ומקריב הסל ואחריו בשפתו, והכהן מניח ידו תחתיו ומניח, וקורא ארמי אונב וכו', ומניחו בקרן דרומית מערבית בדרומה של קרן, ושתיהן יוצאות. וטעונין קרבן שלמים ושקן, משגיגיו לעזרה הלויים היו מתחללין וקורין ארומים, וה' וכו', הבכורים טעונין לינה, כיצד הביא בכורין וקרא וקריב שלמים לא יצא באונן יום מירושלים. (שם כ—כז)

הוודיו אינו שוח בכל, לפי שש שחייבין

להביא בכורים ואין קורין עליהם (פרק ד, וראה שם כל הפרק)

הבכורים... הם נכסי כהן, יש לו לקנות מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה... (שם ד)

אף על פי ששכרם ובהמה טמאה... אסור להאכל לזרים, ואף על פי ששולין באחד נמצא, אם נתערבו באחלין בירושלים אסורין בכל שניו במינם כמערער שני, מפני שהוא במקום אכילתו עשאים כדבר שיש לו מתירין... (שם ט)

כיצד טענין הבכורים? כל העירות שבמעמד שמתכנסות לענין של מעמד, כדי שלא יעלו יחידים שאמר ברוב עם הדרת מלך, ולגנם בראייה של עיר מפני אזהר המומאה, ובשחר הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל ה' אליהו. והשחר הולך לפניהם וקרינן מצותם וזה המצוה של זית בראש, להודיע שהבכורים מן המזין והחלין מזה לפניהם עד שמגיעין קרבן לירושלים, והחלין וקורין שמחתו באומרים לי בית ה' בלוי. ולא היו מהלכין ביום אלא ב' ידות בלבד, גביעו קרבן לירושלים שלחו שלחין להודיע ויעשו את בכוריהם ופרכו אותם, והפחות והסגנים והגבונים יוצאים לקראתם לפי הבאים, ומשיבנסו כולם בשערי ירושלים יתחילו לקרוא: עומדות היו רגלינו בשערי ירושלים, כל בעלי אומנות שבירושלים עומדין מפניהם ושואלין בשלום, ומחלכין בתוך ירושלים והחלין מזה לפניהם עד שהם מגיעים לרגל הבית, הגיעו לרגל הבית נוטל כל אחד סלו על כהפ, ואומרין הללו הללו אל בך, ומהלכין בהר הבית וקוראין עד שמגיעין לעזרה, ודבריו הלויים בשני ארומים, וה' כי דילתו וכו'. (שם טו וז)

בחי: ראשית בכור — סמן בכורים לבשר בחלב למזר שאסורים בהנאה, ושמן להביאם מהמקדש אלא מחפצי הבשל. (שמות כג יט)

כי תבא — על דרך הפשט היו הבכורים מקולה לכהן מהמקדש שפסוקו, וכו', וכו' לה' להתפלל לפניו בבית הגדול ולהודות לו. והושלת לישראל שבנות המצוה הפירות והתרומה, וראה שם דניי והבאה, ועל דרך

פתיים, וראה שם דניי והבאה, ועל דרך

פתיים, וראה שם דניי והבאה, ועל דרך

פתיים, וראה שם דניי והבאה, ועל דרך

פתיים, וראה שם דניי והבאה, ועל דרך

פתיים, וראה שם דניי והבאה, ועל דרך

פתיים, וראה שם דניי והבאה, ועל דרך

המזבח: מי שיש לו עסק למלכות, פעמים נותן התבה ממנו עד שמגיעין אותו אל המלך, ועוד ספק אם עושה שאלתו, והקב"ה מניח הבכורים בסל ובה לפניו ואמר השקפה ממעון קדשך ה', ולא עוד אלא אומר איני זו מכאן עד שתעשה צרכי, וראה שם על דרך הקבלה.

המלך המצוה שהבאם יתנו לכהן, כי הוא יתברך המצוה העולם ויתנו כח והנפח בגלגל, והעולם מתקיים בתנועתו, ולזה תרומתו התנופה, ועוד מורה שמצוה בעולם, כי תעומד בסל מציץ מן החרכים, וכן מצוה מחלוגי הקריע הנמי על ראשי החיות. (דברים כו א)

אמר אבד — יעקב שהיה עני בארם, וכן במצרים, והכוונה בפרשת בכורים שחייב אדם לתת אל לבו בשלוותו על שפלות שהיה לו, כי שיתבונן ביתרונן מצבו ויודה לה'. (שם ה)

עקרה: ולקחת — לפי שעיקר קבלת האלקות שבה ישערי האדם על הנמצאות הוא שיהיה כי נמצאו באות כל השוכות, על כן צריך לעשות מעשה לבד ישערי זאת, והוא הבאת בכורים, המורה על אהדת השמים. הגדתי: זו הודאת כי מדי קבלו הארץ, והנתיח — בתנחתו לפני המבחן יצאו שפירי הוא בהשגחה אישית על כל אחד משראלי חלק הודאתם באלוקות... (דברים כו ב וז)

אכרנא: והיה — טעם מצות הבכורים: עיקר קבלת האלקות הוא להאמין שלהי הארץ, והוא המענית, ולא יבא למחשבת כוחו ועוצם ידי עשה לי וכדי שלא יבא לידי כז ציוה להביא ראשית התבואה להי שהוא בעל הקרש וגם נותן הפרי. ולכן כתב כאן ב' פעמים אשר ה' אלקיך נתן לו. (דברים כו א)

מראשית — מעט ומנחת, ומתבטור, ופירשם מארצך — בשדה, ולא בקש ממנו כי אם טנא — סל פשט, אבל חסידים מראשונים הביאום בשל כספ וזהו.

דניי הבכורים: מארץ ישראל, מינים שונים וכו', בסל אחד וביניהם עלים, ומעטורים כענבים וכו', משבעת המינים מצערת עד התנופה, וקורא רק עד התה, מדרבנן השיעור

הוא אחד מסי' ויתור, וצריכים שבעה דברים: הבאה לירושלים, כלי קריאת, קרבן שלמים ואינו מעבד, שיר הלויים ארומים, ה' דילתו, תנופה אחת, ביד המזביל ושהיה אחר שתינוח לפני ה', ולינה בירושלים, ומהשטם שכתבו היה הפירוש והכוונה התורה, והוא אלא רחוקים ומקריבים ולא ככתב האבן עזרא, אלא שהרמזים צומקים הפירות. (שם ב)

הגדתי — להמפרשים היו ב' הגדות וביניהם תנית הסל אצל המזבח ולקחו שוב, ואין טעם לה, אלא נראה שהגדה האחת לכהן שמביא את הבכורים להי ולא לכהן, ומניחו וקורא דרך שיר... (שם ג)

ספורינו: ראשית בכור — מבית הבכורים, והם משבעת המינים. (שמות כג יט)

ראשית בכור — ועל ידי זה חשיג הצלחה בפירות. (שם לד כו)

מצות הבכורים היא להודות שאינו כפוי מדי, שהוא עיקר גדול בכל עניני הדת, ובשער קיומה יקבלו הארץ בירושלם שאין לה תפס, ואם לא תהיה רק כפתה שיש לה תפס, ולקחת — לא על ידי שליח או עבדי, כי אין הכוונה להנות את הכהן, אלא שהוא מחזיק שליח לה, ואינו מהכבד שיעשה זאת על ידי שליח, אשר יבחר — וקל ונצטרך הוא, אם השליח עובד מוכן שבוו השמים והמזיזים אליו, ושכן בשכילך במקום גשמי, האם יקשה בענין לעשות מקדש באופן ארעי כדי לכבדו? להי אלקיך — כי לפני שמכיר חזקה אין ה' קורא שמו עליה, לאבותנו — אינו מחזיק שובה על עצמו, אלא חזוק בארץ מפני שבעת האבות והנתיח — כי דעוהו עור לא נטתה. ונתיח — לתקן דבר זה, שגם אנו קבלנו הארץ רק אחרי שעבדו מצרים...

הוא אחד מסי' ויתור, וצריכים שבעה דברים: הבאה לירושלים, כלי קריאת, קרבן שלמים ואינו מעבד, שיר הלויים ארומים, ה' דילתו, תנופה אחת, ביד המזביל ושהיה אחר שתינוח לפני ה', ולינה בירושלים, ומהשטם שכתבו היה הפירוש והכוונה התורה, והוא אלא רחוקים ומקריבים ולא ככתב האבן עזרא, אלא שהרמזים צומקים הפירות. (שם ב)

הגדתי — להמפרשים היו ב' הגדות וביניהם תנית הסל אצל המזבח ולקחו שוב, ואין טעם לה, אלא נראה שהגדה האחת לכהן שמביא את הבכורים להי ולא לכהן, ומניחו וקורא דרך שיר... (שם ג)

ספורינו: ראשית בכור — מבית הבכורים, והם משבעת המינים. (שמות כג יט)

ראשית בכור — ועל ידי זה חשיג הצלחה בפירות. (שם לד כו)

מצות הבכורים היא להודות שאינו כפוי מדי, שהוא עיקר גדול בכל עניני הדת, ובשער קיומה יקבלו הארץ בירושלם שאין לה תפס, ואם לא תהיה רק כפתה שיש לה תפס, ולקחת — לא על ידי שליח או עבדי, כי אין הכוונה להנות את הכהן, אלא שהוא מחזיק שליח לה, ואינו מהכבד שיעשה זאת על ידי שליח, אשר יבחר — וקל ונצטרך הוא, אם השליח עובד מוכן שבוו השמים והמזיזים אליו, ושכן בשכילך במקום גשמי, האם יקשה בענין לעשות מקדש באופן ארעי כדי לכבדו? להי אלקיך — כי לפני שמכיר חזקה אין ה' קורא שמו עליה, לאבותנו — אינו מחזיק שובה על עצמו, אלא חזוק בארץ מפני שבעת האבות והנתיח — כי דעוהו עור לא נטתה. ונתיח — לתקן דבר זה, שגם אנו קבלנו הארץ רק אחרי שעבדו מצרים...

א: הביא מארצך — והחשוב שהארץ נותנת לך אותם מעצמה, ובאמת ה' נותן לך הפירות, כי הוא משיב הרוח ומוריד הגשם והשל, ולאחר שמעצמך לא תודה: הנני מלמדך למזר ארמי אובד וכו'... אשר נתת לי — אף על פי שהארץ

כדעת המ"מ מטעם דחייב לאחלופי מאחר שיש לעמוד וכו' דאם אין נותן לו יס
לו למרץ ולתקן עומד ולומר טעמי והיינו שצד זה קנצו משא"כ נותן לו
קנצו ואח"כ רואה שהוא פסול לא יוכל לתקן מעשי שהיה לו להזהר במה שנתן
לו וליתד לו מקום מיוחד כן נראה לי טעמו ולא ס"ל טעם דקנצו הוא חזק
בפניו הכ"ס והא דלא כתב דהיינו דרך
פלוגמא על הש"ע כיון שאפשר דגם הש"ע
מיידי בדרך זה:

שה (א) שני זהובים רייני"ש כו'.
בפרישה הביא נסח רש"ל וז"ל וצריך
לחם לכהן כסף צריך מווקק משקל אלף ט'
מאות ועשרים שעורים ואני שקלתי פעמים
בשני זמנים ובשני מיני שעורים לעולם היה
נחם ה' לו"ט וקווי"ט. מה"ר מנחם מ"ר.
עוד שמעתי שיש בחידושי מהר"ם מרינוז"ר
שיעור פדיון חמשה לו"ט ורביעית לו"ט
עכ"ל. ובתנאי מהר"י כתב שיש קבלה בידיו
שהוא שני זהובים רייני"ש כו' וקורעם דברים
להיות שזים שהם חמשה אוקיות כסף צריך
כמו שכתבו הגאונים עכ"ל. ומ"ש רמ"א שהם
שני זהובים פולגים היינו למי זמנו שהיו זהובי

ש"ה א ב' זהובים כו'. כמו כן נהגה
דרישה דאנו פחות מאל' רייני"ש
טאל"ר וכו' שליש רייני"ש טאל"ר כפי שהיה
בזמנים הריני"ש טאל"ר גלי" גדי" פו" ע"כ
והיינו עכשיו ה' זהובים פולגים ובסמ"ע סי'
פ"ח כתב וק"ל דשמית מפעני"ק יחשב
ממון קדושים לדיינים ואפשר לומר שצמיחה
היו הפירות והקנינים צולו ובעד פירות היו
קונים הרבה פירות ולכן היה הפירות משום
כממון ולפ"ז צמיתו דאין יכולים לקנות
בפירות כי אם מעט מועד אין קדושי אשה
כגי בפירות ולא נפדיון הבן בשני זהובים
עכ"ל ותמיהי נהי להל"ל דאין קדושי אשה
כגי בפירות מ"מ אח"כ לא חסגי פדיון הבן
בשני זהובים דהא ממון חשוב הוא מיהו כספר
מע"מ דף רס"ח ע"א האריך בה דענין ג'

ד"ש וכו' סעיף אחר:
א בלאי בגדים א מותר (ה) לעשותם ולקיימם ואינם
אסורים אלא בלבישה:

הלכות פדיון בכור
שה מי חייב בפדיון בכור ומתי ראוי לפדיון וכל
דיניו. וכו' סעיפים:

א [א] מצות *עשה (א) לפדות כל איש מישראל בנו
שהוא בכור לאמו (ה) הישראלית בבה' סלעים
ב [ב] שהם ק"כ מעים [ג] יששה שלשים דרהמים כסף
מוזקק: (וע"ל סי' רנ"ד כמה היא המעה [ד] ו"ה ש"ה סלעים
ב) ה"ס (ה) ערך (א) שני זהובים רייני"ש שהם א' ז' זהובים
פולגים (פסקי מהר"א סי' מ"ח):

ביאור הגר"א
שג [א] ואינו פושטו כו' ואם כו'. ר"ל דגם במצואו בבגד שלו הדין כן כגו' בלבוש כו'
וכמ"ש בספ"ק דמנחות: [ב] וכן בבה"מ כו'. ירושלמי פרק בתרא דכלאים והביאו הר"ש שם
מתני' ד' וכתב ודבר כו' ושם כו' וכ"כ הרא"ש שם ובגדה ועוד כתב שם בפירושו וז"ל דוקא כשהוא עצמו
בבגד: [ג] אסור כו'. תוספתא פ"ג דמכות לענין מלקות וכתבה הרמב"ם ע"ש: (ליקוט) אסור כו'. לשון הרמב"ם המלביש את הבכור כלאים אם היה הלוש מזה הלוש לוקה והמלביש עובר משום ולפי עור
לא תתן מכשול ולא לא ידע הלוש שהיה המלביש לוקה והלוש פטור וז"ל התוספתא פ"ג דמכות המלביש את הבכור כלאים והמטמא את הנזיר אע"פ שהמלביש מזה
המטמא מזה חייב היו שניהן שוגגין שטורין וע"כ ט"ס ונכ"ל בומן שהמלביש מזה המטמא מזה הלוש חייב היה הלוש מזה המטמא חייב היו שניהן שוגגין שניהן שטורין.
אבל במקור ומשחית וקודר ושוטת קעקע אינו כן בשניהן מודין שניהן חייבים במשחית בתוספתא שם וכמשי"ל סי' קי"ב וז"ל כאן שלא נצטוו אלא הלוש והמטמא (ע"כ) וצריך ב"ה שגורר ג"כ
בהתוספתא כנ"ל שיש טעם דמילתא. ולפי"ד הרמב"ם מה נזירות ופי' מה' אבל ל"ג בהמטמא את הנזיר אלא ח"ו בהמטמא את הכהן, כ"ש: (ליקוט) אסור כו'. לשון הרמב"ם סוף הל' כלאים המלביש את
הבכור כלאים אם היה הלוש מזה הלוש לוקה והמלביש עובר משום ולפי עור לה"מ ואם לא ידע הלוש שהבגד הוא כלאים והיה המלביש מזה המלביש לוקה והלוש פטור והרא"ש חתם עליו בחשבונו
לחשב"א ונכ"ל שם וז"ל סי' ק"כ כ"ה שם: אם שניהן מודין שניהן לוקים וכתבה בתוספתא שם וכתב"ש ע"כ (ע"כ).

שה [א] מ"ע כו'. מתני' פ"ק דקדושין (כ"ט א'): [ב] שהם ק"כ מעים. כימי משח ק' מעים לבד אלא שאח"כ הוסיפו שחית מלבד וע' בבבב"ר נ"א א"ר מלעים כו' בחר דאסיפו כו' רב אשי כו':
[ג] שהם כו'. שמשקל דרהם הוא ס"ד שערות ומשקל מנה הוא ט"ו שערות ועברא"ש שם ורי"ף ורא"ש בפ"ק דקדושין וכמשי"ל סי' רצ"ד סי' רכ"ח סי' פ"ה סי"א: [ד] וי"א כו'. צריך לידע שאין

פתיח תשובה
שג (א) דאם היה הלוש שוגג. עיין בסו"ט שאלה אריה סימן נ"ח שחולק על זה: (ב) שמיני
לביטו. עיין בגמלה נ"ב שכתבנו דהא עד שמיני קאי גם אריש"א דלכ"ל קדומו מעליו דכשיגיע לביתו
ש"ה (א) לפדות. עיין במשנת מ"ז סימן קי"ה שכתב אל' האז אינו רואה לפדות את בנו הפטור כופין
אחריו ללא תפסות מוט ששע (סימן ק"כ הנה נקמן ס"ק י"ב) שפסק דאין כופין אמוס זה דוקא
בנ קטן אל' האז הגדול הבן ויש לו נכסים אין כופין את האב ע"ש: (ב) הם בעדן. עכ"ל ועיין בגמלאר
הגר"ל ז"ל שכתב דממנו הוא למרץ שלשים זהובים. ותפסק כמנה דאין כל"ל ככת דה"ה זכ"ר ליתן
חמשה רובל ע"ש ועיין במשנת חינוך מ"ם יהודה סימן ע"ח [וע' במשנת חסם סופר סי' רפ"ט בגמלאר
ענין המעצמות הנהוגים במדינתנו כמה עולים לענין פדיון כמנהג ופדיון בכור ע"ש]:

באר היטב
שג (ה) שוגג. היינו שאינו יודע כלל שהוא כלאים אבל אם אחר שמלאו ישהנו עליו נמנא שהוא
משהה אותו צמזיד עליו כן משמע צמזיד וכו"כ כ"י. ש"ך:
ד"ש (ה) לעשותם. כתב הר"ק והא דכתב הר"ק לע"ל סי' ש"א דלכתחלה לא יעשה של כלאים
היינו דגדלים שיש למוס שיתכסה בהן והיינו שעושין אותן לענין או לנישאל אחר אבל
הכל מיירי בענין שאין למוס לזה כגון שהוא נגד של עובדי כוכבים ועושין אותו לעובדי כוכבים
וכה"ג עכ"ל:
שה (ה) בערך. כתב הש"ך דקספר מע"מ האריך בה דענין ג' רייני"ש טאל"ר וכתב שאל' ק
לדברי הר"ק אינו עכשיו פחות משני ר"ט ע"ל ולכתחלה טוב ללכת ידי כולם עכ"ל והט"ו
כתב שכל הרוצה לעשות ע"ס המצוה יתן שזה משקל ה' לו"ט וקווי"ט משקל של מדינת קיסר
ולא במשקל פולין כי זקוק של מדינת קיסר שהוא של ט"ו לו"ט הם גדולים הרבה משל פולין באופן אלף ש"ה לו"ט וקווי"ט של קיסר הם זקוק במדינת פולין:

גליון מהרש"א
שגדחה. בא"ה א"ר סי' תקנ"ט סי' ט"ז: מי כו' ומתי ראוי לפדיון. אם מילת הבן ופדיונו ביום א'
מקריבם המילה אבל אם הניח יום י' והוא חלוש ואלו למוול עוד אין ממתנים עם הפדיון עד שימול ח'
צ"ע סי' קכ"ח: (פ"ה א' בהג"ה) ב' זהובים רייני"ש. ע"י סמ"ע סי' פ"ה סק"ב וז' חוט השני סוף ע"ה ק"ד
והאר"ק מאד. וע"י ח' חסם סופר לגיסי הגדול סי' רפ"ט: (פ"ה סק"א) שני זהובים. ע"ה חב"י סי' ע"ח:

אוצר מפרשים
פ"י מהל' כלאים דין כ"ש מפני שאיסור של דבריהם נדחה מפני בכור הכריתו ע"ש אלמא דבכלא האני
טעמא כגון שאינו בשוק חייב לקדמו מעליו ועוד יש כמה ראיות:
ד"ש (פ"ה א') ואינם אסורים אלא בלבישה. ונראה דאחי לאשמעין דמותר להשתמש בהם כגון
לפרוט ולתלות במקום שאין בהם משום חימום כגון אוהל על העגלה ואוהל על הגיטין וע"ל
סי' ש"א וק"ל:
ש"ה (פ"ה א') מ"ע וכו' כ"ה סלעים וכו'. כתב בסור ומי שיש לו ב' ראשים חייב ליתן לכהן
עשרה סלעים והוא גמרא בפרק הקומץ דף ל"ז וז"ל הגמ' בעי מיניה פלימו מ"י מי שיש לו ב'
ראשים באיזה מהן מנות תפילין א"ל או קום גלי' או קום עליך שמתא אדריכי אחא האי גברא
דאחילי ליה יוקא דאית ליה חור ראשים כמה בעינן למיתב לכהן א"ל הווא סבא תנא ליה חייב ליתן
לו ל' סלעים וכו' ע"ש וכתבו החוט' או קום גלי וכו' בעולם הזה ליתא אבל שי במדרש אשמרי חוציא
מתחת קרקע אדם א' שיש לו שני ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים כיצא בו בשני
ראשים וכיצא באשתו בראש אחד וכשבאו לחלק בנכסי אביהם מי שיש לו שני ראשים שאל שני
חלקים ובה לדין לפני שלמה עכ"ל פי' בעולם הזה ליתא דהיינו רבי אמר כן עד ימינו לא היה זה
בעולם הזה אבל במדרש יש היה זה בעוה"ז כימי שלמה. עיין בגמרא שלא נפשטא האבכים של שני
ראשים לענין תפילין ע"ש:
(פ"ה א') מצות עשה לפדות כו'. שהם שלשים דרהמים כו'. ג"כ יש מי שכתב דאם נתן הבן לכהן
יוצא ככך אבל הרב מהר"י ישראל ז"ל בכתביו סי' רל"ה כתב דאין יוצא ככך וצריך לפדותו וע' ב"ח
ופרישה ודרישה. עוד הביא בעל המפה בשם הרב מהר"ר ישראל בעל תה"ד ששיעור פדיון הוא שני

כדעת המ"מ מטעם דחייב לאחלופי מאחר שיש לעמוד וכו' דאם אין נותן לו יס
לו למרץ ולתקן עומד ולומר טעמי והיינו שצד זה קנצו משא"כ נותן לו
קנצו ואח"כ רואה שהוא פסול לא יוכל לתקן מעשי שהיה לו להזהר במה שנתן
לו וליתד לו מקום מיוחד כן נראה לי טעמו ולא ס"ל טעם דקנצו הוא חזק
בפניו הכ"ס והא דלא כתב דהיינו דרך
פלוגמא על הש"ע כיון שאפשר דגם הש"ע
מיידי בדרך זה:

שה (א) שני זהובים רייני"ש כו'.
בפרישה הביא נסח רש"ל וז"ל וצריך
לחם לכהן כסף צריך מווקק משקל אלף ט'
מאות ועשרים שעורים ואני שקלתי פעמים
בשני זמנים ובשני מיני שעורים לעולם היה
נחם ה' לו"ט וקווי"ט. מה"ר מנחם מ"ר.
עוד שמעתי שיש בחידושי מהר"ם מרינוז"ר
שיעור פדיון חמשה לו"ט ורביעית לו"ט
עכ"ל. ובתנאי מהר"י כתב שיש קבלה בידיו
שהוא שני זהובים רייני"ש כו' וקורעם דברים
להיות שזים שהם חמשה אוקיות כסף צריך
כמו שכתבו הגאונים עכ"ל. ומ"ש רמ"א שהם
שני זהובים פולגים היינו למי זמנו שהיו זהובי

באר הגולה
ב שם ונלמד מהא דלמור שם בגמלה כל מקום שיש חילול השם
אין חולקין כבוד לרב: ג שם משמעות הגמלה שם: ד משום
לפי עור לא תתן מכשול דכתיב הלא"ש משמעות בשלמות שאל
לחשב"א ולא ידעו לתפוסו שמהם פל הרמב"ם שכתב שזוקה
המלכה אם לא ידע הלוש שהוא כלאים: א משנה ריש פ"ה
דכלאים: א לשון הרמב"ם פסק י"א מהלכות נזירות:
(י) פירות לאסוקי כהנה ולזה מלקמן: ב משנה בפרק דף
מ"ט ע"כ ובמה דוכתי: ג כ"י לעצם הגאונים שהיה הטור
וכ"כ הלא"ש והרמב"ם ושמעתי פה שדרכם הוא מכלל אדם
וכן ולדעת רש"י התמשה פלגים הם רק כ' אוקיות וז"ל:

ביאור הגר"א
שג [א] ואינו פושטו כו' ואם כו'. ר"ל דגם במצואו בבגד שלו הדין כן כגו' בלבוש כו'
וכמ"ש בספ"ק דמנחות: [ב] וכן בבה"מ כו'. ירושלמי פרק בתרא דכלאים והביאו הר"ש שם
מתני' ד' וכתב ודבר כו' ושם כו' וכ"כ הרא"ש שם ובגדה ועוד כתב שם בפירושו וז"ל דוקא כשהוא עצמו
בבגד: [ג] אסור כו'. תוספתא פ"ג דמכות לענין מלקות וכתבה הרמב"ם ע"ש: (ליקוט) אסור כו'. לשון הרמב"ם המלביש את הבכור כלאים אם היה הלוש מזה הלוש לוקה והמלביש עובר משום ולפי עור
לא תתן מכשול ולא לא ידע הלוש שהיה המלביש לוקה והלוש פטור וז"ל התוספתא פ"ג דמכות המלביש את הבכור כלאים והמטמא את הנזיר אע"פ שהמלביש מזה
המטמא מזה חייב היו שניהן שוגגין שטורין וע"כ ט"ס ונכ"ל בומן שהמלביש מזה המטמא מזה הלוש חייב היה הלוש מזה המטמא חייב היו שניהן שוגגין שניהן שטורין.
אבל במקור ומשחית וקודר ושוטת קעקע אינו כן בשניהן מודין שניהן חייבים במשחית בתוספתא שם וכמשי"ל סי' קי"ב וז"ל כאן שלא נצטוו אלא הלוש והמטמא (ע"כ) וצריך ב"ה שגורר ג"כ
בהתוספתא כנ"ל שיש טעם דמילתא. ולפי"ד הרמב"ם מה נזירות ופי' מה' אבל ל"ג בהמטמא את הנזיר אלא ח"ו בהמטמא את הכהן, כ"ש: (ליקוט) אסור כו'. לשון הרמב"ם סוף הל' כלאים המלביש את
הבכור כלאים אם היה הלוש מזה הלוש לוקה והמלביש עובר משום ולפי עור לה"מ ואם לא ידע הלוש שהבגד הוא כלאים והיה המלביש מזה המלביש לוקה והלוש פטור והרא"ש חתם עליו בחשבונו
לחשב"א ונכ"ל שם וז"ל סי' ק"כ כ"ה שם: אם שניהן מודין שניהן לוקים וכתבה בתוספתא שם וכתב"ש ע"כ (ע"כ).

שה [א] מ"ע כו'. מתני' פ"ק דקדושין (כ"ט א'): [ב] שהם ק"כ מעים. כימי משח ק' מעים לבד אלא שאח"כ הוסיפו שחית מלבד וע' בבבב"ר נ"א א"ר מלעים כו' בחר דאסיפו כו' רב אשי כו':
[ג] שהם כו'. שמשקל דרהם הוא ס"ד שערות ומשקל מנה הוא ט"ו שערות ועברא"ש שם ורי"ף ורא"ש בפ"ק דקדושין וכמשי"ל סי' רצ"ד סי' רכ"ח סי' פ"ה סי"א: [ד] וי"א כו'. צריך לידע שאין

פתיח תשובה
שג (א) דאם היה הלוש שוגג. עיין בסו"ט שאלה אריה סימן נ"ח שחולק על זה: (ב) שמיני
לביטו. עיין בגמלה נ"ב שכתבנו דהא עד שמיני קאי גם אריש"א דלכ"ל קדומו מעליו דכשיגיע לביתו
ש"ה (א) לפדות. עיין במשנת מ"ז סימן קי"ה שכתב אל' האז אינו רואה לפדות את בנו הפטור כופין
אחריו ללא תפסות מוט ששע (סימן ק"כ הנה נקמן ס"ק י"ב) שפסק דאין כופין אמוס זה דוקא
בנ קטן אל' האז הגדול הבן ויש לו נכסים אין כופין את האב ע"ש: (ב) הם בעדן. עכ"ל ועיין בגמלאר
הגר"ל ז"ל שכתב דממנו הוא למרץ שלשים זהובים. ותפסק כמנה דאין כל"ל ככת דה"ה זכ"ר ליתן
חמשה רובל ע"ש ועיין במשנת חינוך מ"ם יהודה סימן ע"ח [וע' במשנת חסם סופר סי' רפ"ט בגמלאר
ענין המעצמות הנהוגים במדינתנו כמה עולים לענין פדיון כמנהג ופדיון בכור ע"ש]:

באר היטב
שג (ה) שוגג. היינו שאינו יודע כלל שהוא כלאים אבל אם אחר שמלאו ישהנו עליו נמנא שהוא
משהה אותו צמזיד עליו כן משמע צמזיד וכו"כ כ"י. ש"ך:
ד"ש (ה) לעשותם. כתב הר"ק והא דכתב הר"ק לע"ל סי' ש"א דלכתחלה לא יעשה של כלאים
היינו דגדלים שיש למוס שיתכסה בהן והיינו שעושין אותן לענין או לנישאל אחר אבל
הכל מיירי בענין שאין למוס לזה כגון שהוא נגד של עובדי כוכבים ועושין אותו לעובדי כוכבים
וכה"ג עכ"ל:
שה (ה) בערך. כתב הש"ך דקספר מע"מ האריך בה דענין ג' רייני"ש טאל"ר וכתב שאל' ק
לדברי הר"ק אינו עכשיו פחות משני ר"ט ע"ל ולכתחלה טוב ללכת ידי כולם עכ"ל והט"ו
כתב שכל הרוצה לעשות ע"ס המצוה יתן שזה משקל ה' לו"ט וקווי"ט משקל של מדינת קיסר
ולא במשקל פולין כי זקוק של מדינת קיסר שהוא של ט"ו לו"ט הם גדולים הרבה משל פולין באופן אלף ש"ה לו"ט וקווי"ט של קיסר הם זקוק במדינת פולין:

גליון מהרש"א
שגדחה. בא"ה א"ר סי' תקנ"ט סי' ט"ז: מי כו' ומתי ראוי לפדיון. אם מילת הבן ופדיונו ביום א'
מקריבם המילה אבל אם הניח יום י' והוא חלוש ואלו למוול עוד אין ממתנים עם הפדיון עד שימול ח'
צ"ע סי' קכ"ח: (פ"ה א' בהג"ה) ב' זהובים רייני"ש. ע"י סמ"ע סי' פ"ה סק"ב וז' חוט השני סוף ע"ה ק"ד
והאר"ק מאד. וע"י ח' חסם סופר לגיסי הגדול סי' רפ"ט: (פ"ה סק"א) שני זהובים. ע"ה חב"י סי' ע"ח:

אוצר מפרשים
פ"י מהל' כלאים דין כ"ש מפני שאיסור של דבריהם נדחה מפני בכור הכריתו ע"ש אלמא דבכלא האני
טעמא כגון שאינו בשוק חייב לקדמו מעליו ועוד יש כמה ראיות:
ד"ש (פ"ה א') ואינם אסורים אלא בלבישה. ונראה דאחי לאשמעין דמותר להשתמש בהם כגון
לפרוט ולתלות במקום שאין בהם משום חימום כגון אוהל על העגלה ואוהל על הגיטין וע"ל
סי' ש"א וק"ל:
ש"ה (פ"ה א') מ"ע וכו' כ"ה סלעים וכו'. כתב בסור ומי שיש לו ב' ראשים חייב ליתן לכהן
עשרה סלעים והוא גמרא בפרק הקומץ דף ל"ז וז"ל הגמ' בעי מיניה פלימו מ"י מי שיש לו ב'
ראשים באיזה מהן מנות תפילין א"ל או קום גלי' או קום עליך שמתא אדריכי אחא האי גברא
דאחילי ליה יוקא דאית ליה חור ראשים כמה בעינן למיתב לכהן א"ל הווא סבא תנא ליה חייב ליתן
לו ל' סלעים וכו' ע"ש וכתבו החוט' או קום גלי וכו' בעולם הזה ליתא אבל שי במדרש אשמרי חוציא
מתחת קרקע אדם א' שיש לו שני ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים כיצא בו בשני
ראשים וכיצא באשתו בראש אחד וכשבאו לחלק בנכסי אביהם מי שיש לו שני ראשים שאל שני
חלקים ובה לדין לפני שלמה עכ"ל פי' בעולם הזה ליתא דהיינו רבי אמר כן עד ימינו לא היה זה
בעולם הזה אבל במדרש יש היה זה בעוה"ז כימי שלמה. עיין בגמרא שלא נפשטא האבכים של שני
ראשים לענין תפילין ע"ש:
(פ"ה א') מצות עשה לפדות כו'. שהם שלשים דרהמים כו'. ג"כ יש מי שכתב דאם נתן הבן לכהן
יוצא ככך אבל הרב מהר"י ישראל ז"ל בכתביו סי' רל"ה כתב דאין יוצא ככך וצריך לפדותו וע' ב"ח
ופרישה ודרישה. עוד הביא בעל המפה בשם הרב מהר"ר ישראל בעל תה"ד ששיעור פדיון הוא שני

רייכ"ש טאלי"ר וכו' שאף לעדרי הרב איז עכשיו פחות משני ר"ע ע"ש ולכחילה
טוב ללכת ידי כולם: ב ושפורות. היינו שטר חוב שיש לו על אחרים שאם נתן
אחת ש"ח אין גנו פדוי כיון דלזין גופן ממון: ג ובנו אין פדוי. משום גזירה שמה
יאמרו פודין בשטרות: ד ועי"ה סי' רצ"ד. ט"ס הוא כי לא נזכר שם דבר מזה

אלא ז"ל רס"ד י שס ס"א חגג"ה נתבאר
דיינס אלז גבי מילה: ה נתן בו' עד פדוי.
הוא לשון הרמב"ם ומ"ש והוא שיטתו הוא
לשון המהמר ע"פ מה שהביא בב"י דבריו אבל
באמת דבריו דחוקים מאד גם מה שחי' הבי"ח
דחוק מאד גם דבריו רצונו ירוחם צה הם
דחוקים אלא ז"ל דעת המהמר כדעת הלכות
גדולות דף קל"ט ע"ב דגרים אמר רבא לעולם
דלא שוי ורישא דאמר אחי הכן וסיפא דקבליה
הכן ין הא דרב כהנא פריך קטורה אמר
לדרי שזה ה' סלעים אמר רב אשי וכלא אמרן
אלא גברא רבא כרב כהנא דידע למחולי אבל
כ"ע לא ש"מ כל היכא דקבליה כהן בנו פדוי
וכן הלכה עכ"ל והשתא אחי שפיר הא דקטני

ב (ג) ד' איין האשה חייבת לפדות את בנה. (לשון רמב"ם פרק י"א מהלכות נכורים ד"נ):

ג' האלו החמשה סלעים (ד) נותנן (ה) לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה (ו) חוץ מקרקעות (ז) ועבדים (ח) ב (ט) ושטרות [ה] ואם פדהו בהם אינו פדוי :

ד' יכתב לכהן שהוא חייב לו חמשה סלעים בשביל פדיון בנו (ג) חייב ליתנם לו ג רכבו (א) אינו פדוי (טור נס"ג). [ו] (ח) אמר לכהן שנותן לו לפדות את בנו אסור לעמוד בו [ז] מיהו אם חזר היא חזרה (מרדכי ס"פ כל הגט) (ד) ד' ועיין לעיל סי' רס"ד :

ה (ה) ה [ח] (ט) ינתן לו כלי שאינו שוה בשוק

חידושי רעק"א

שה (ספֿעף ג') נותנן לכהן. אפי' לכהן קטן אם הוא בכלל צורו ודוקו אגוז ונסלו חשר מים היים להפריח וכשיוצא כנהיג כחב הציד הרב מוהרי"א לפניא וצ"ל שדעת הרבנים כד' דאפילו כהן קטן מודה הכן וכן עשה משה מוהרי"א מוצא ע"ל: (שם) חוץ ממקדעות. ובתלוש ובסוף חברו ע"ה בשער המלך (פ"ג אה"ה מהל' אישות מסופר):

צורך וגדול והיה בשבילי זה כסף כחול מאד עד שהיה זקוק שהוא ט"ו לזוט שנקרא כלשוננו מאר"י א' והזכיר ובמקום אחר ק"י והזכיר ואח"כ החזיריו לזיכר המסבכותו ולעיל נחשת בתוכו והספיק עד כמ"ט בשבתותיו ביום י"ד ק"י הוא חשבון של דורש שקדש ששנה והזכיר במ"ט לזוט ושליש שנה וש' כ"ט ו"גש שכ"ז הוא משקל קוסר ש"א"י לזוט רביעי של קוסר הוא זקוק שלנו נמצא שכל לזוט ששנו שלש לזוט ששנו בימי ש"א ואפשר שגם זה נחשטת והכלל תרע שלוט של קוסר שקדש ש"א ששנו ריבתינו נגשאר אמנה הראשון שלש נשחברו ד' ק"י א"י ק"י והזכיר ו"כ מהר"ר"ש למבנהו ושענינו והזכיר אלמנה זו' והזכיר הינו לר"ח שכתב שמנה הוא זקוק וכתב מהחזיר לז"י בימיו זקוק הוא זה מהר"י וזכר ועכשיו אלא חיינו אלא לשער בכסף המסבט עצמו והנחשת שכתבו א"י ששנה קצת א"י לזוט הכסף שכתבו היה חושבון רב אלא שג"מ של לחשוב לפי השער שלוקחין כסף מוקדק ופורדן במסבכיו השער של כסף במסבט ההוא ש' (ומכ"ט באר"י כ"י ס' ט"ז) (ליקוט) עכתי"כ כ"י בחותמין א"י ונזכר חתם חיל הוא ע"כ) [א] ואם דרשנו [ב] רש"י ש"ש ומכ"ט [ג] אמר כ"י א"י א"י ומזהיר משום הכי כ"י [ה] נתן לו כ"י. עד פרדו לשון הרמב"ם ותמה דרשנו על למה השמיט משיש"א א"י החיל' לשון שרשיטתו כ"י ב"ה רש"י ובמ"ש ש"י ע"ש (ליקוט) נתן כ"י. ביותם הרמב"ם אר"י אלא אמרן דאין ב' קוסר אונאה. אלא שישט שיש' וזכ"י רש"י ודא' רשנו לזיכר לזיכר ועברש"א דר"י (ליקוט) ונזכר להכתה שדרכו להתייקר בתפח הוא עד כ"י רימ"ס הללו דרזאן דקאן אהון שדרכו להתייקר בזה החפץ ונזכר ל"ש אלא כ"י דקאן שכלת שיש' א"י להתייקר אלג' ת"א אלא ש"י כל דאזון שוה וכו' רצ"ע (ע"כ) ש"ש שואה אר"י אריתאיתא משיש' וטעם שני דקובילת אלמנה ש"ש וקובילת ש"ש

פתחי תשובה

[illegible][illegible]

גליין מדרש"א

(ש"ע ס"ג) חוץ מקרקעות, ובתלוש ולבסוף חברו כ' בשעה"פ פ"ג מאישות סוף הלכה ג' דפודין בו:

אוצר מפרשים

והזכיר רי"ש וחסד"ק בח"מ ס"ו סעיף כ' פסק לומר בזמן הזה שלא יפדה הבכור בשערו וה' ע"ש וזכ"ל בספר הנוהג בהכשרות מהר"י כשי' צ"ח כתב ח"ל במפורש לא דאן קי"ל לזמנא דהאי ק"ל בהכשרים בה פסוקי הבל וכל מילי אדירורא כו' עוד מצאתי כתוב ח"ל שמעתי שיש בחידושי מהר"ם מריזבורק ששיעור מריון חמשה לוט כסף ורביע לוט ע"ש אמר המאסר מאחר דראינו מחלוקת בשעור פרין הלאו הנבון שלא לירקב בשעור וה' ולחת שיש שאין בו ספק ל"ע וכדור שכתב ה"ח כשי' הגורב נשק שגורב אלא לפסוק שישעור ע"ש בדבר להוציא ספק שמים אלא כשהיה בדבר שאין בו ספק לכל וכפר בדבר שאין בו ספק לכל ולא כמו שדאיתו במנחתה וה' יחד שיש וקוב"ל מהקדק' ליתן שיעור שלמים ודברים כשי' מוקדם שכתב ושיעור בדבר רבני כ' בספר הקצ' קוב"ל כתב הגורב נשק שגורב הכתה כשי' ולבטח כתב ח"ל ויחיה לא"י ז"ל שכתב ולא נהגו באשכנז שיבדקו ההכרה זו שלא מצינו שמבדקין שום ברכה שלא נזכרה במנחתה כו' ולא אחר טעם בליתוס ספק הור"ש שחור מצינו ברכה ד' בחוליהם שלא נזכרה במנחתה וכתבו' ובגמרא אלא שחיה קוב"ל אוננים אלא' כתבה הור"ש ששלחתינו לאו ענינו

פולגים כמו רייני"ש אבל לא עכשיו זה פשוט וכל הרחצה לעשות על ד' המוצחזח
 שהם משקל ה' לו"ט וקוויני"ט במשקל של מדינות קיסר ולא במשקל פולין שלפי מה
 ששקלטו במשקל קיסר השעורים סך הנ"ל הוא מכוון לשיעור ה' לו"ט וקוויני"ט
 וקצת אפ"י יותר ואלו כלו"ט של פולין יהיה שיעור גדול כי זקוק של מדינות קיסר
 שהיא עז"ז לו"ט הם גדולים הרבה משל פולין
 באופן ש"א לו"ט וקוויני"ט של קיסר הם
 זקוק במדינות פולין: (ב) ושמורות. פי' שלא
 יתן לכהן שט"ח שיש לו על אחר זה אחמט
 מקרא עמרא: (ג) חייב ציתנם ד. דמן
 המורה פדוי צמה שמחייב עממו בטטר לכהן
 בשביל הפדיון אלא לחכמים אמרו שלא יהא
 פדוי גזירה שמה ויאמרו פדיון בשטרות שיתן
 לכהן שט"ח על האמרים: (ד) וע"פ פי
 רם"ד. כן צ"ל דגבי מילה כהנ"ג דינים אלו:
 (ה) נתן ד' כ"י ב' סעיף זה הוא ל'

באר הגולה

ד' משנה וצרימא קדושין דף כ"ט ע"א: ה' משנה וגמרא
בכורות דף נ"א: ו' משנה שם: ז' צרימא וגמ' קידושין ד' ט'
ע"א:

ביאור הגר"א

[illegible]

באר היטב

(3) רשטרות. היינו שט"ח שיש לו על אחריים שאס נתן אותו שט"ח אין בנו פדוי כיון דאין גוסו ממון: (2) אינו. גזירה שמה יאמרו שפודין בשטרות:

[illegible]

הרש"א
 בשעה פ"ג מאישות סוף הלכה י' דפדיון בו:
פדיונים
 עליה אלא אשר קדושת סמך ואפי' תימא דאחז טעמא בלחוד סמך הרא"ש ז"ל לא קשי' מברכת בתולים שלא קדושה לרא"ש אלא דוקא בברכת פדיון הבן שכבר מבין אבי הבן ועליו מוטל הדפדיון אבל על כהן כהן שמינו מצדו מוטלת עליו אין לברך ברכה שלא מצדו בתלמוד אבל ברכת דם בתולים שאין שם שום ברכה אחרת שפיר דמי לברכה אע"פ שלא הוזכרה בתלמוד ובספר באר שבע שבות הספר סימן ש"ז כתב משום דגבי ברכת בתולים סופיקי מספקא ליה אם היא חקת האנושין ואם שותקונה חכמי הגמרא ולא הנידא ודבר ב"י ז"ל לא העתיק ברכה זו בספרו והקצר בה ראיתי בקונסנטינוס רבתי יע"א וגם פה סירי"א שלא היו אומרים ברכה זו ומורי הרב מהר"ם ז"ל היה אומר שראוי לאמרה והיה מיישב קדושת הרא"ש ז"ל ועל פיה היה נהוג אחר מחשבי תלמידי ההנהגה החדשית כמה"י יוסף כהן לאמרה:
 (פסע' ג') אלו ה' טעמים נותנן לכהן בכסף כו' חוץ מקרקעות. בספר שער המלך הל' אלוהי ה"י מחוס' דעירובין (דף ל"א ע"ב) ויכולין לפדות בתלוש ולבטון חכרו דחשוב בתלוש לעשה ה"י
 (דף ארבע)

ס לפדיון בני דאלו לדעת הכ"י וסייעמו ה"ל
 ו ה זה צדור ודוק: ו אב"ד יתן הוא צבחה
 ו מפרש דבריו שנותן לו ע"מ להחזיר דכס"ג
 ו מתנה יל"א ירי נפיהו וכו"ש המחזר בנזק
 הספקיף אלא מתנה שמינו גומר דעמחו כלל
 ליתנו לו לשם מתנה אלא דעמו שטחטו לו
 על מנת להחזיר ככה"ג לא יל"א וכן מחלק
 המדרי"ם פ"ק דקדושין בשם ראב"ה ומצינו
 ד"מ וכה"ג חלק בתשובת רשב"א סי' קצ"ח
 וכן היא דעת הרמב"ם פ' י"א מהל' נזירים
 דין ח' וגם העי"ן נראה שהדין כן ע"כ כחז
 נמקום מ"ש הרב ודעת הכהן הימה מחלה
 בו' אע"פ שדעת הכהן בו' וכן נראה
 מהדרישה שדעת הרב כן. אבל אין י"ל דעת
 הרב כן אלא נראה שהוא מפרש דעת המחזר
 דברש"א כיון שלא פירש דבריו שנותן ע"מ
 להחזיר א"כ דעת הכהן היה לקבלם בתמנה
 גמורה ולא ע"מ דעת הכהן והא"ז היה דעמו
 שיחזירו לו הלכך אינו פדוי אבל כפי"א כיון
 שפירש דבריו ואמר שנותן לו ע"מ להחזיר
 א"כ כיון שגם דעת הכהן כן יל"א וכן פירש
 הב"ח דעת החוס' והרא"ש כן וגם דברי
 הרמב"ם יש לפרש כן וכן משמע ממה
 שזכרנו בש"ע אמ"ש הרב ודעת הכהן בו' כן
 ממשמע דב"י ובד"י לא נזכר כלום רק הביא
 דברי החוס' והרא"ש ה"ל מיהו אינו מוכרח
 ל דר' חנינא לא היה רוצה לזכות אלא בתמנה
 לו הכל בתמנה גמורה אבל דיעבד פדוי בכל
 ו"ג דבריהם גמורה דקדמא בש"ס הלכך אין צדק
 נתנו בתמנה גמורה מ"מ דעת הרב י"ל צדור
 דק"ל כראב"ה וכפתחת הרשב"א ודוק:
 והוא על פי לשון א' ברש"י אבל בלשון ב'
 וכן משמע מתשובת רשב"א שהבאתי בס"ק
 כמאור שדעת הרא"ש כמ"ש הב"ח ודוק:

חמשה סלעים וקבלו הכהן בחמשה סלעים הרי בנוי פדוי (רמב"ם טס) ^{ח'הוא} (ד) שישוה חמשה סלעים לשום אדם :
ו' פתח לו כלי בפדיין בנו סתם אם הוא שוה ה' סלעים
אע"פ שלא שמו אותו בתחלה בנו פדוי : הנה [טז] ואם
לנו שוה אין בנו פדוי (טור) ואם הכהן רוצה להחזיק בכלי א"צ להחזיר
לו והוא ישלים לו עד ה' סלעים (מהר"ל) :

ו' נתן ה' סלעים אפילו לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה (י) בנו פדוי:

ח [ז] י"א רצה הכהן להחזיר לו הפדיון רשאי (לשון
רמב"ם שם ד"ט) (ו) ו אבל לא יתן הוא לכהן ע"מ
(ס) שיחזיר לו ואם עשה כן ז (י) (יא) והחזיר לו
(יב) [יא] (ודעת הכסן היטב ממחלה שלא לקבלה על מנת להחזיר) (כ)
(שטעם נ"ב) אין בנו פדוי עד שיגמור בלבו ליתן לו מתנה
במורה ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר (יג) יב'לא
הא הכהן (יד) רגיל להחזיר לכל שלא להפסיד לשאר

באר הגולה

ח ק"פ' הית' יוסף דברי הרמב"ם מ"ח שבסוף חזונו זה כל כך חלל לאחר נני אדם שזה וסכן
 פירוש ומשמעות הגמרא שם בענין דבר ההנהגה: ט' מקנה הגמרא קדושין שם וברכה שם דף ו'
 ע"ב: י' גרייח בנדרים דף י"א ע"ב: י"א שם בגרייחא וכפי' התוספות והרא"ש שם: י"ב שם בחומ'
 והרא"ש שם ועוד:

לפי פירושו לירידה וכיוצא בו דהיינו גצרא רבא שזה ה' סלעים א"כ כל שידוע לנו שהוא שזה הוא לשאר אדם בתוך אין לריבין אמירה כלל ושום קבלה ואין ראיה מדרב ההנא שהוא לא בא אלא לגלות שדבר זה הוא לשאר אדם כמוהו ומלמד הלחץ הגדול ו' הדמק שלפי פירושו צמ"ט צמ"א אכל כ"ע דהיינו אכל אס לכ"ע אינו שזה כו' זו דרך דרש ודחוקה היא מדרך הפשוטי הקטלוג לכל ומי הכניסו לרמב"ם לפרש כן הפשט ולווי מן הפשוטי שיהיה שזה לו דוקא והיחזר קשה לפי פירושו מיך דברי הרמב"ם דהיינו צמה שכתב הרמב"ם שאינו שזה בשום ומכיון אכל שלא בשום שזה לשום אדם ומה נעשה בדברי רמיו הטור שלא כתב כן אלא כתב ואם נתן לו הסך זה' סלעים והכהן קבלו צדק צמ' פדיו אפי' אינו שזה כל כך עכ"ל משמע לשום אדם אינו שזה כ"כ. ומו"ח ו"ל פי' דברי הרמב"ם וטור דסבירא להו דשבהא דאמר הילך הגמ' בזה לאורך כלל אלא דעל מה שהקשה המקשן אם אינו שזה ה' סלעים אמאי צמ' בהנא חמשה סלעים ולרב פהנא לא דמי שהוא היה צריך לומר לירידה שזה לי כיון שה דעל חמשה סלעים וצין דרב כהנא ואינו דאין שהגמ' מיימי עלה ההיא דרב כהנא ג' וטור דקשה להם על מ"ט צמ' וכגון שקבלה הכהן היה לו לומר ומי ליה לירידה חס המרץ לנקוט ההיתר היה לו לנקוט כמות שהוא אלא ע"כ דה"ק שקבלה הכהן צמ' כהנא שאמר לירידה חזי ה' סלעים וזה גרע מאומר שמקבלו אפי' אינו שזה כיון שאמר אפי' והא דמיימי ראיה מדרב כהנא כי היכי דהתם אפי' שאינו שזה ה' סלעים מ"מ

(ו) אב"ד לא יתן הוא דבהן ע"י מנת כו' פי' שלא יהיה צדעמו כן ואינו אומר דמי כן דאם יחשבו כן והכהן מושב שלא להסדיר מנא אלא הדיוטות שיש צדעמו ומהו וצ"ל

ביאור הגר"א

[פ] ואם אינו כו' שם: [י] אם רצה כו' אבל כו' עד כו'. גמ' שם: [יא] ודעת חכמה כו'. חוסי' שם ד"ה הלך כו' מהא ויריש קדושין: [יב] ולא יתא כו' אבל כו'. חוסי' שם מהא דקדושין שם: (ליקוט) ולא יתא חכמה כו'. אבל שיטת רש"י ורובם"ש דמש"ש בקדושין ואסור לעשות כן מפני כו' לא קאי אלא אחזרהמה בלבד (ע"כ):

גאר היטב

(ד) ישירוהו. ודעת הג"ו והש"ך שמצטע שפתי' אינו שוה לשון אלם כיון שהשכן מקבלו בפניו
גדל ה' קטנים ה"ו פדיו ע"ל: (ה) ששיתו. פי' ששיתו גומר דעתו כלל ליתנו לו לשם חמסה
אנשי מיד דעתו שנתנו לו עמל' כג"ל לא ופלי. פי' (ז) והרחיזו. או לשון המכב"ם מ"ם לשון
א' כנשא' כלל בלש' ב' פירש"י אפי' לא המור כלל פדיו (ח) מהרש"א והרא"ש ע"כל הש"ך
ובגב' הג"ו דלם היה הכהן ג"כ חושב שימור לו אז דשומעין שוים למורה וכוזו פדיו אף לא שימור
לו אח"כ דהו' כלאומ' בפירוט ע"מ שחמור לו וכן התנהג כלל יום שהלך מניה דמי הפדיון בפק
הרבה והוא חושב שימור לו והסכן נמי חושב כן ומחזיר לו אח"כ לפעמים הכל אז מחזיק לעצמו
אחריו כל קטע. ע"כ:

נחמנו בזה"ש ע"כ ולא ידענו מה יענה הנה דבר" ק"ה' ה'נ"ל למנוח דאין קפידא רק בכדי נחמנו ולא נשכח
נשכח בשליח יע"ש ח"ה סי' ק"ה' שכתב והדאינא אשתני דנח דנה שאלמו שאל א"ה בספק רגיל בך מה
עורר על יישוב עמוס לאל אשכנז האשכנזי מנה להקל אל דיעמי להורגו ממוה הנח מספק ומנעם ש"ל
השפיר חיל למעבד עובדא הולדא ע"ה מנה להקל להכחש. א"ה נראה שאלהא אל ספק האשכנזי
ההנהגה והליה ים לפדומו עכשוי מספק דמ"ש מכל ספקיא דאורייתא דנחא לשכסר לחקומו מתקין י"ם ונח"ה

גליון מהרש"א

ההפך מבורר אבל כאן דאין סלעים אלו מבוררי צור קניית הכעלים ועיני ס' מ"א ה'ל' זכיי' ומתח' ס"ח ואצ' יחיד האב אין התקן ורצה לחפס בחוקה: (שם ש"ך ס"ח ל') ביון שגם דעת הכהן כן. ועיני באשרי' סוכה ד'ל' מ"א ע"כ מ"י יחיד כעס על העיטור כיון שמקבל המהנה ויורע זכוי וא' למרש' לו ע"כ להחיות ומסכים השוין מאוד לברבים אלו ומע' צ"ע קצת שם שם דאין חידוש' כיון העיטור ריצא' אה' ערף זה ממנה ע"מ ע"ש ואמאי אה' צור' וצור' לאמור: דהייא דירע' העותן שפיר דמי ושאריון דערע שורע'.

16

13

בהל' א"כ פ"י הלה י"א הוכחתי שכן הוא גם דעת הרמב"ם. וד"כ אף אם חי י"ב חדש פטור מפדיון והמציא מחבירו ע"ה ובספר מנחת חולק על הש"י ופוסטו מטעם אחר דמיעוט טריפות חיות וק"י רוב א"ח ובמבטא אין הולכין אחר הרוב. וי"א לשמ"ש בס' הפלאת והמקנה דאף במקום הולכין אחר הרוב כמדי דיש ג' לענין שאר דבר מחבירו אחר הרוב וממילא מהני ג"כ לבדו מן הרוב ולפי"ז הרוב כמדי דיש ג' לענין מחבירי ג"כ לבדו מהני:

21

בו אין כאן לכהן כלום. להמע"ה:

באר הגולה

(^ו) מפורשים נגמ' דגדה דף כ"ה ע"א וע"ב: מז שם
נמשנה: מרח משנה שם דמ"ז ע"ב וכח"ק: מט משנה שם דף
מ"ח ע"ב: ג משנה שם ע"א:

ועוף [ל] שחצי פרצוף פניהם דומה לצורת אדם או סנדל או שליט או שפיר מרוקם ^(*) (פי' חמיכה של גשר כלומה סנדל ופי' שליט הכים שהעובר מונח במוכו. ופי' שפיר מרוקם חמיכה של גשר ויש נה לורט אלס. ערוך) או שיצא הולד [לח] מחותך איברים איברים הנוול אחר כל אחד מאלו אינו פטר רחם : (לשון טור) :

(ב) מפני שקדמו אחר. אע"ל דלדומו אחר
לא פטר רחם מ"מ כיון שזה הנוול אחרינו לא
היה צבור לנחלה דהא לאו ראשית זוגו הוא לא
היה נמי צבור לכהן לצבור לדבר א' דהיינו
לרחם ולא לולדות לא היה צבור הכי אמרינן
צפרק יש צבור דף מ"ז:

כב [לט] מִבֶּן ח' חֲדָשִׁים * שְׁהוּעִיָּא (כח) רֵאשׁוּ מֵת וְהַמִּפְלָת שְׁפִיר מֵלֵא דֵם אוּ מֵלֵא גִוּוֹנִים וְהַמִּפְלָת כַּמִּין דְּגִים וְחִגְבִּים שְׂקָצִים וְרַמְשִׁים וְהַמִּפְלָת לִיּוֹם אַרְבַּעִים הַנוֹלֵד אַחֵר כָּל אֱלוֹ כְּכֹר לַפְדִּיּוֹן. (וּכְל וְזֶן (כט) שְׁאֵין אֵיצֵרוּ מְנוּקָמִים אֵין פּוֹטֵר הֵנָּה אֲחֵרֵיוּ וְאִפִּילוּ

כד מחיצא דופן והגולד אחריו כדרכו שניהם פטורין הראשון מפני שלא יצא מהרחם והשני (כ) מפני שקדמו אחר: **כה** [ט] ממני שלא בכרה אשתו וילדה זכר ונקבה ואין ידוע איזה מהם יצא ראשון כו אין כאן לכהן כלום ילדה (ל) שני זכרים

ה'י"דושי רעק"א

(סעיף כ"ג) שהוציא ראשו מות, ומדבריו תוספות נדה (כ"ז ע"א) סנדל מבוזר דס"ל בנפל הראש פטר וכ"כ בחי' סדרי טהרה שם: (שם בהנ"ל) ואפילו בזמן הזה, ע"ב' ה"כ" (סי קי"ד) ובחי' מ' יוסף קצבי (ס"ה ה'): (פ"ז סק"ב) לא היו בכור נחלתה, לפ"א אם הולד בדרך דופן הוא נפל השני הוא בכור לכהן דהא הוא ג"כ בכור לנחלה חי' והראשון נפל וע' בסדרי טהרה בחי' לנדה (ק"ה כ"ז) והוא ממה שה"א מן קשה כר' :

שאינו מרוקם מלא מים כו' אע"ג דמוכת מרישא דאטור שפיר מרוקם דוקא וכן שארי דברים שם] ו"ש במתני א"ע"פ שיצא כו' וודאי כו' דכחן (משום דנזהלה הוא דוקא כה"ג הי"ג ברישא אם איחא דלענין כהן הוי דוקא לא הוה נקט א"ע"פ משום דכוחא דנזהלה אי"י דלענין כו' דשמואל בנפל מת דיותר משמע נפלים במה וודאי דוקא ראשו אין פוטור דכולי ליל דהא אמרין שם מ"ו ב' דוקא המפלט ליום ארבע פרצין כו' חנינא פשטיא כו' אלמא אפי' בשליא הראש פוטור ועתוס' שם כו' ודלא כו' ובכחוות שם ב' ד"ה חיובתא כו' ואמ' מ"ן [הארי' שהיה גורל השליטות: מ] [ב' שם] מתני' מ"ן כו'

פתיחי תשובה

[illegible]

גליון מהרש"א

(פסוק ב' בהגדה) וכל זמן. עי' ח' גיסי חתם סופר ס' רצ"ט ע"ת באר עשק סי' ל"ג ועי' ח' ח"צ סי' ק"ד דאם לא בדקו או דלא הי' חכמניות ובקיות בשמיני ריקום שבפ' המפלת ד' כ"ה ע"א. אף שאח"כ אנו מודיעים

אוצר מפרשים

הרב ב"י בספרו הקצר שכתב המפתח כמין דמות בהמה היה ועוף שקצים ורמשים עכשיו שאין אנו בקיאים בוולד כבולן תוששין לול ע"כ ומלא פירש שצריך שיהיה דמות חצי מצינץ פניהם צלורת אדם שומע דבול גווני תושש לול וכו' שכן הוא הבא בפירוש תבן היה לו מצינץ לפרש שצורתו אין חצי פניהם ודמות לצורת אדם הבא אחרים אינו בכור מספק בזמן הזה ואפשר שזה היה דעת הרמב"ם בפי"א ממלכות בכורים ולכן כתב כגון המפתח כמין דמים וחגבים מפני דבמלכת מלך בהמה היה ועוף ואף כשאין חצי מצינץ דמותו לצורת אדם אמר רש"י אחרת וכו'ן שהיא טמאה לבה אף בספרות הבא אחרתם אינו בכור מספק ולא יחכן זה אלא לבעת לידה בטהרה וכו'ן מימן קציד חציוצין אחורין דאף פירע הרמב"ם אין חלקם בין פניהם ודמותו לצורת אדם לאין דמות אבל לשאר תיחצוין כל דעתה היה לדעת הרמב"ם אין חלקל ממן התמולד לומר זה לא יכתן ויהיה אף לתירצן אחורין ש הרב ב"י זה לא יכתן דאם כן אף במלכת כמין דמים וחגבים הייל לבחוב ונעשיו בזמן הזה הבא אחרי אינו בכור מספק הואיל ובזמן הזה אמר טמאה לירה כמו שכתבאר מדברי הרשב"א בתיה וכמו שפסק הרב ב"י בספרו הקצר פי"ק ציד ושמה סטורא ליה להרמב"ם אין חלקל ממן התמולד לומר זה לא אלא במלכת כמין בהמה חיה ועוף אבל במלכת כמין דמים כן אין חלקל ואף בזמן הזה אין אמר טמאה לירה והבא אחריין בכור לכהן וכו'א ונגזר צריך ליישב כן בן דעת הטור שכתב בס"י זה המפתח כמין דמים שקצים ורמשים הבא אחריין בכור לכהן ואמאי כיון דבזמן הזה כולס אפס טמאה לירה אלא ודאי דס"ל דבמלכת כמין דמים שקצי ורמשים אין חלקל ממן התמולד לומר זה לא אלא שנהר אחר מדבריו ודוחקל דמות בהמה חיה ועוף אם אין חצי פניהם ודמות לצורת אדם הבא אחריין בכור לכהן קשה לדעתל לומר דהטור לא ביאר אף חציוצין שהיא טמאה אינו בכור בודאי ושהוא בכור בודאי אבל מה שהוא ספק לא ביאר מפני שספק על מ"ש בלחכות נדה והבכין דס"ל לטור ודקא לענין נדה דאסינדה אלא והוא אסור כרת חיישין לסכרת הראיב"ו והרמב"ן והרשב"א וכו' דבזמן הזה אין אנו בקיאים בצורת הולד וכו'אן וטוששת לולא אבל בפירין כלא דמזונא הוא וקנינן קולל סכרת הרמב"ם לדעת היה וכמו שנהר מדברי הרמב"ם והראש"ש שכל חלקל בין זמן התמולד למנינו ואף ע"כ נלענין ממזנא זה כן המה"ח הבא איסר כותה דגופא דמקמינן לה"ן איתחא בחזקת גוף נפטר חלול והזקק גמור היה וכך מתפרשין דברי הרב בספרו הקצר שבהל"ה נדה סי' קצ"ד כה' דאף במלכת כמין בהמה חיה ועוף שקצים ורמשים אף שאין בהם צורת אדם אמר טמאה לירה

כל מה שהוא ספק אם חייב בסריה פטור שההנה"א ואם נפשוך לומר דהיינו דוקא לפטור עצמו מחמת הכהן אבל הוא עצמו צריך לחשוש לפירות עצמו מספק וכדכר ש"י הרב בעל המפתח בס"י זה על מה שחלקו בכריות ואם לאו במה בחרו ל"ו ה"ל ה' ויו הולך ה' מספק לפירין בין שש"י יום שיש מי שפסק והוא הטור וסיעתו דבניו פטור אפילו נתאכלו המצות ויש מי שפסק והם החוספות וא"י דאם נתאכלו המצות אין כנו פטור וכתב הרב ל"ו דטוב להחמיר לפירותו ואחר מדברי בעל תהי"ט פי"ס"ט ובכתבים פי"ל"ה את לאות איתא דלראוי יזי ספק צריך לפירות אלא עצמו בכל מה שהוא ספק אם חייב בסריה אם אינו חייב לא נשתמש פוסק לביאר ונדון הרב בעל המפתח שאני צריך ליתן לכהן כלום שכבר לקחם בשעת ניתנה קודם ל"ו אם כלא שהוא ספק אם הוא פטור או לא ולכן כיון דאין דבריו פטורתי שיש שוב שי להחמיר לפירותו אלא אם כלא שהוא ספק אם חייב בפירין שאם באין להחמיר לחשוש לפירותו איכא סתורין כשי שצריך לומר לכהן ה' לטעין אין צריך לפירות ומיהו אפשר לומר דאין כתב הרמב"ם דכל מה שהוא ספק אם חייב בפירין או לא היה זה פטור והמה"ח אלא בסודא שקול רצונו למר דצד"א א פטור מכל ש"ל ולצד אחר חייב בודאי אבל היכא ילמד א' חייב בודאי ולצ' א ח"י ספק לכילוי עמלא חייבית לפירותו אלא ספק מוצאי מיזי ודאי ואפילו מלכא כעין זה פטור מספק היינו דק שהיה ברור דצ' א היה פטור או לפחות ספק אבל בנדון זה ש"י הטור מבייחין פירוש דכל שאין חצי מצינץ פניהם דורש לאות אדם הבא אחרי פטורו ודאי וכו' הרמב"ם אין גילוי שהוא פטור מספק אף שפסקו שצדדנו לפרש כן בדבריו לחד תירוצא על הרב ב"י ויסק אף לאידך תירוצו וכ"ש לחד פירושא שהסמיכין דבריו מסימכין לדעת הטור פשטא ומשיטא שחיבי פטור ולא אותה שחיבי מפירין בלא כרכא אלא אפילו ללכך על הפדעין ש"י ועוד אאי אומר שאם כרכס ספק אם היה אף פירצון פניהם דורש לשל אדם לא אלא כגון שאף דקדוק בשעת שהפילה הבא דחיה צריך פירין דיש להחמיר האשה בחזקתה שלא נפטר דמהה וגם הנפל היה בחזקת שלא היה פניו דומה לשל אדם וכמו שנלמד מחזקת מהר"ק וכבר בא מעשה ילידי פה טי"י"א באשה מבכרת שילדה וכן קודם כלל הפילה כמין חורב ושלחתי לגישים אם הוה שם מצורת איים ואומר של דקדוק באותה שעה וחורויה שחיבי בפירין ובכרס וכו' צעתי מנשה:

סע"ה ב"ז) פירושא ודאי מות וכו' פי' והחידור ואח"כ צאי אחיו כגון יולדת תאומים אבל אם נולד פלו משיטא דפטר את הנולד אח"כ לא גרע בן ח' מה משיטא מרשקס פשוטרי הבא אחרי:

וכנסת המהלה

בזמן הזה ואילו בהלכות פדיון הבן סימן ש"ה כתב והסמלת כמין בהמה היה ועוף אם חצי פניה דומת לצורות אדם הבא אחריה אינו בכור משום דס"ל אף לתוס' נטבדור הרמב"ן ויהיה חסידים אלא דקא' לענין דהא אסירה אלא אבל לענין פדיון הבן דרמבאן הוא אינו חצי פניה דומת לצורת אדם הבא אחריה בכור לכת' ומסתייב דהא הדין מתשובת הגאון מהר"ק שורש קמ"ג שפירשהו על אשה שילדה כן אתר' ח' שבותה שהפילה וטאלא את הנשים שהיו אם ואמר של היה בו שום ריקוס אנכיס והשיב הרב שלפי עדות הנשים אין ראוי לחוש לולד וכחך דאף ע"ג בדטור י"ד סי' קצ"ד כתב שאין אנו גורמין בשפיר אלא הוא מרמקס וא' דיש ליתן לו טומאה לידה שפיטא ענין דקא' באימר דהו' נדבית אלא אבל כפיצאנו בדין הדינה לפטור הבא אחריה כן הכבדנו נר' לע"ד וליבא למימר הכי דאדריב' כה' הדימי' איתחא בחוקת שלא נפטר רחמה כו' ע"כ הנה שהרב ז"ל חלק בענין הריקוס בין איסור נדה לפדיון אי"כ אף אנו נאמר דיש לחלק בזמן הזה בענין הריקוס הצדוק בין איסור נדה לפדיון הבן וק"ו הדיבין אם בבזר' הרב וטבדור הפוסקים בדבזמן הזה הכלום כמאל' לידה היה נאחזה מזכיר התלמוד שחבר כ"י למי' מעולם לא דכי שפיר בהנדרע' ויבין זה וכן זה חששה הורה הרב שיש לחלק בין איסור נדה לפדיון הבן בנתיק זה שהיא סבבה שחוששה הפוסקים ואין ליתא בתלמוד לא כ"ש ותמימה מהגאון מהר"ק ז"ל שלא סתמיע להם שפיר בין איסור נדה לפדיון הבן במדביה טטור שהכלכות הדין כתב דהאידאית בכלול חוששה לולד ובהלי' פדיון הבן חילק בין חצי פדיון פניה דומת לצורת אדם אלא דומה וכבר אתה רואה מפורש שהיו מתשובת מהר"ק שפירצון פדיון הבן ודרת

(*) ומובא בפ"ת ס"ק כ"ט.

(בא) אפילו חלקו כבר הנכסים. ולא חלם והיו כר' יהודה גליטא קמא גמ' והטור חול' לר' יהודה אמר' דכל א' מדהא את הכהן ע' (בב) ידיו זכר וגבדו. פי' במחצתא ילדו ונעשו ה' סלעים לכהן דממ"ג חד הוא צבור ואם הראשונה ילדה שני זכרים הראשון צבור ואם הראשונה ילדה זכר ונקבה נמצא התבצרה ילדה זכר לצדו והוא צבור ואותו שעם הנקבה פטור שמה נקבה ילאה ראשונה: (בג) האבות פטורים. דכל חד וחד אומר לכהן הנקבה שלי והכן חייב לפדות עצמו ממ"מ צבור הוא: (בד) ידיו שתי נקבות כו'. קאי אסעיף כ"ט בשתי נשים של שני אנשים ושניהם לא צבור וקשה לי למה כתב כאן בשני זכרים ובי' נקבות דלא חין כאן צבור ודאי דכל חד יוכל לומר נקבה ילאה קודם ממני לימא רבוחא אפי' בשני זכרים ונקבה אחת דלא הוא ה' ודאי צבור דהרי שניהם לא צבור ואפי' פטורים הנשים לפדות עצמם דכל חד יצירח וידעה על חצירו לומר כי הוא הצבור ונאמנת כתב הטור קן צה דפטורים ונראה דסעיף זה הוא לשון הרמב"ם ואיזה לטעמיה אדיל דס"ל בסעיף כ"ו דהנשים חייבים צמת אציהם חוץ ל' יום ולא מצי כל חד לדמות עם חצירו ח"י כן הוא והטור לטעמיה דפוסק גם שם לדמות עם חצירו אלל דקשה לי הא ברייתא ערובה היא כאן דפטור דאמר' רב הונא תני ב' זכרים ונקבה חין לכהן כלום ומנא דידן כיון דשני אנשים הוא דמשכחת לה ובאיש אחד ושני נשים לא משכחת לה לא מחני ליה ופירש"י והיינו בשתי נשים של ב' אנשים ומנא דידן ללא תנא פטור זה אלל צ"י נקבות וזכר או ב'

נקבות וז' זכרים משום דהך פסוק דז' זכרים

אחא וזמנה לא פסקון הרמז"ס והש"ע ואם
מראה לומר דהך קוויא אחרא כלישנא בתרא
לדעיל דפסב ליה דהני לחמרא כל שנה לדחון

על מילדו ומיהר פסקו כלישמה קמה ל"ש יס
חפסיה על הרמז"ס כיון דקתמחא דחלמודא
וגרימחא דר"ה ס"ל כלישנה בחרחא היה לו
לפסקו כן: (בה) או שני זכרים ונקבה
אין לבהן כלום. הטור הביא דעת הרמז"ס
שכתב בזה דאם ילדו שני זכרים ונקבה זה שלא

ביאנר דער "א"

[מב] בין כ"ו. רמב"ם ופסק כלישנא קמא דשקלא וטריא אליבא דר"מ אבל לר"י אין חילוק. וטו
פסק כלישנא בתרא. **[מב]** ואם מ"ח. למד מ"ש בסעיף כ"ח דשני זכרים ונקבה הוי ח' כברה
ח' כברה. **[מג]** ותתעברו ב"ה. דכלאי"ה והורכו מעולם פטור כמ"ש לענין חלה שם. ובכ"כ
קצ"א א' והורכו מעולם ר' דאניו כבור ללא גישה ההי"צ. **[מג]** ואם ילדו וכו'. שם. מה"ש

(כח) חֲדָקוֹ. וְדַע הַסּוּד דָּלֵם מִן חוּץ לִי יוֹם אֶפְרַיִם לֹא תִלְקֹן עוֹשִׂים וְחָס מִתּוֹ לֵאמֹר לִי אֶפְרַיִם
 שָׁחַרְחֹרֵת חֲיִים לִיכֵן יִשְׁמַע בְּיָמֵינוּ וְכֵן דַּע הַמַּחֲשָׁה דְּמַחֲשָׁה צָפִי הַמַּחֲשָׁה וְיִמְחָא הַשְׁרָד
 הַשְׁמִינִי שְׂכָרָו וּנְפִרְטָו שִׁבְרֵי בָשָׂם עֲבִירָה דְּמַחֲשָׁה דְּרַחֲמֵי לִי עוֹשִׂים אֶפְרַיִם לֹא תִלְקֹן דְּהַעֲבִירָה.
 עֲבִירָה שִׁבְרֵי: (כצ) וּבִקְבָהּ. כִּי הִשָּׁן דְּהִימִיו שִׁאֲחַם יִלְדֵּם זָכָר וְאִשָּׁתָּה נִקְבָּה וְנַעֲרֵיהֶם שָׁלָל נֹדַע אִיזִיה
 אֶחָד וְנִקְבָּהתָּה וְנַעֲרֵיהֶם אִיזִי חֲיִים אֲחֵהָ כִּי טַעֲמִים דִּהֵא נִיחָל וְיִלְדֵּם זָכָר וְיִלְדֵּם זָכָר וְיִלְדֵּם זָכָר וְיִלְדֵּם זָכָר
 מְבִירִים מִתְּהִימָה הַלְבֵּן בְּשִׁמְחָה לִי הֵיטֵן מִחוּץ לִי אִיזִי כְּלוֹם שִׁיבֹל לִוְרֵי לִוְרֵי מְבִירִים
 (ד) וְהִבֵּן. שִׁבְרֵי מְבִירֵי וְדִלֵּי הוּא: (מס) יִלְדֵּם. כִּי הִיטֵן דוּחַ קִלְקִי אֶסְתַּעֵף כִּיטֵּן צָדָּה שִׁשִּׁים שָׁל כִּי אֲנִי

הקדמה

במשנת רבי אליעזר (פרק ד') איתא: ר' ישמעאל אומר י"ג דבר חיבבן הקב"ה וקראן "לי" וכו'. הבכורות מנין, שנאמר "קדש לי". עד כאן. עד כדי כך גדולה חביבותה של מצות קידוש ופדיון הבכורות, שחורה ונשנתה בחורח ט' פעמים, ואלו הן: בפרשת בא (שמות י"ג ב'): "קדש לי כל בכור פטר כל רחם באדם ובבהמה לי הוא". (שם י"ג י"ב): "ודעברת כל פטר רחם לה'". (שם י"ג י"ג): "וכל בכור אדם בבניך תפדה". בפרשת משפטים (שמות כ"ב כ"ח): "בכור בניך תתן לי". (שם י"ט): "כל פטר רחם לי". (שם ל"ד כ'): "כל בכור בניך תפדה". ובפרשת במדבר (ג' י"ג): "כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני ה'". ושוב בפרשת קרח (י"ח ט"ו) (וידבר ה' אל אהרן וגו'): "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה". (שם ט"ז): "ופדיו מכן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא".

פרק א'

מצות קידוש הבכורות נצטוו עליה ביום יציאת מצרים ונהגה מיד

כתוב בתורה (שמות י"ג א'): "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בני ישראל באדם ובבהמה לי הוא". מצות עשה זו נצטוו עליה בני ישראל ביום יציאת מצרים, כמו שכתב הרשב"ם (שם י"ב נ"א): לומר לך שביים שיצאו אמר הקב"ה למשה קדש לי כל בכור. ובאבן עזרא (שם י"ג י"ב): אלה שתי מצות צוו ביום ט"ו. ובפני משה על הירושלמי (מגילה פרק א' הלכה י"א), מפרש בן דברי הירושלמי שם שביום שהבה כל בכור נתקדשו בכורי ישראל.

והנה לא נתברר בכתוב מתי התחיל חיוב קיום מצוה זו, אם מיד כשנצטוו עליה, והוא ביום יציאת מצרים כאמור, או לאחר מכן כשנבנה המשכן, או בכניסתן לארץ כשאר מצוות שנצטוו עליה מקומם, ולא חל חיובם אלא לאחר מכן.

במדרש רבה (שמות י"ט ח') איתא, ר' נחמיה אומר, אמר הקב"ה לישראל, כשתבואו לארץ העבירו כל פטר רחם. יכול לא להעבירו מיד, תלמוד לומר "ודעברת כל פטר רחם" — מיד, הוזהיר הקב"ה של שחם עליהם במצרים. מפורש מדברי המדרש, שנהגה מצוה זו מיד כשנצטוו עליה ביום יציאת מצרים. וכן עולה מדברי האברבנאל (שמות י"ג). ובספורנו (שמות י"ג ט"ו, ובמדבר ג' י"ג) כתב, דבשעת מכת בכורות כבר היו בכורי ישראל קדושים, דבזכות קדושתם ניצולו. (וראה עוד להלן מדברי הספורנו). וכל זה לענין מצות קידוש הבכורות, אבל לענין מצות הפדיון אם נהגה מיד או בכניסתן לארץ דוקא, יחבא לקמן בפרק י'.

פרק טו

זמן הראוי לפדיון הבן

- א. אין הבכור ראוי לפדיון, עד שיעברו עליו שלושים יום (א).
 ב. צריך שיעברו עליו שלושים ימים שלמים, ולכן אינו ראוי לפדיון עד יום השלושים ואחד (ב). ויש אומרים דכיון שעברו עליו עשרים

א. טור ושלחן ערוך יורה דעה (סימן ש"ה סעיף י"א). והוא ממשנה דבכורות (דף מ"ט ע"א) מת הבן תוך ל' יום, אף על פי שנתן לבחן יחזיר ולאחר ל' יום, אף על פי שלא נתן יתן. וילפינן לה התם מגזירה שוה דחדש חדש, חדש דכתיב בפדיון הבן (במדבר י"ח ט"ז): "ופדיו מן חדש תפדה", מחדש הכתוב לעיל מזה (שם ג' מ'): "פקוד כל בכור זכר מן חדש ומעלה", מה התם ומעלה, אף הכי נמי ומעלה. וכן הוא בגמרא (שם דף י"ב ע"ב) ופדיון הבן אחר שלושים יום. ומפרש רש"י כדכתיב ופדיו מן חדש וגו'. וכן פסק הרמב"ם (פרק י"א מהלכות ביכורים הלכה י"ז), מאימתי יתחייב בפדיון, משישלים שלושים יום, שנאמר "ופדיו מן חדש תפדה". ורש"י (שם בדף מ"ט ד"ה יחזיר), נתן טעם למה צריך להחזיר אם מת הבן תוך ל', דנפל הוה ולא מיחייב בפדיון עד לאחר ל'. הרי הא דבעינן ל' יום בפדיון הבן הוא משום דקודם לזה לא יצא מכלל נפל, ולא מיחייב בפדיון. אבל חתומי (שם ד"ה מת בנו), חולקים על רש"י, וסבירא להו, דופדיו מן חדש גזירת הכתוב היא, ולא לאפוקי מתורת נפל, דאפילו קים לן כיה דכלו לו חדשיו, בבן חדש חלה רחמנא. וכן הוא בתנסי' מנחות (דף ל"ז ע"א ד"ה שומע). וראה במהר"ט אלאווי (פרק ח' דבכורות אות ע"ז ד"ה אמנם) שמפרש דאף דלדעת רש"י הטעם הוא משום נפל, מכל מקום גזירת הכתוב היא שלא יפדו קודם ל' יום, שלא יסמכו על ידיעת כלו לו חדשיו. וראה באות ברית (סיק ט"ז) שמאריך טובא במחלוקת רש"י ותנסי'. בזה. (וראה מה שכתבנו בזה בפרק ג' הערה א').

- ב. כן הוא בסמ"ק מובא בב"ח (שם) שכתב, וצריך לפדותו ביום שלשים ואחד, ואם פדאו ביום ל' או קודם אינו פדוי. וכן כתב בספר הפרנס (סימן רצ"ג) וכמבי"ט (בקריית

ותשעה יום ושנים עשרה שעות ושבע מאות תשעים ושלשה חלקים, כבר ראוי לפדיון (ג). ולהלכה נקטינן כדעה קמייחא, דחושבים שלשים

ספר לרמב"ם. וכן הוא במנן אברהם (אורח חיים סימן של"ט ס"ק ח', דכיון דגמרי לה רבנן שם בבכורות חדש ממדבר מה הם ומעלה אף הכא נמי ומעלה ופירשה דבעינן שיוצא ליום הלא. וכן מדלא חילקו שם בגמרא בשיעור, אלא דבעינן שיעבור ל', משמע דבעינן ל' ימים שלמים. וכן כתבו התוס' בסנהדרין (דף ר"א ע"א ד"ה רשב"ג), דבלשון תורה הוה חדרש ל' יום, ואפילו בלשון חכמים הוה ל' יום. וכן משמע ביבמות (דף מ"ח ע"ב), ובעוד מקומות בשי"ס. וכן כתב בלקט יושר (יורה דעה עמוד ס"ב), דבעינן ל"א יום מיום שנטל חולד, וכן הוא ביעבי"ץ (מגדל עוז פלג ג' אות ט') שכתב, דהא בעינן חדרש ומעלה, ואין מונין שעות לחודשים. ומביא דברי המגן אברהם שדחה דעת הבי"ח בזה. וכתב עוד שם, שוב נזכרתי שגם אמרתי ד"ל (החכם צבי) בתשובה (סימן ק"ד) השיג עליי בזה. לכן אין לזוז מפסק השלחן ערוך, ואין לפדות בשום ענין אלא בל"א. ומן הל"א והלאה, לא לפניו כלל. וכן נקט בסידורו (הלכות פדיון הבן אות י"ב).

ובש"ת פני מבין (יורה דעה סימן רכ"ב), מדייק מדברי רבינו גרשום (שם בבכורות) שכתב, מה התם כתיב ומעלה, דהיינו יום שלשים ויותר. חדרש הוה כ"ט י"ב, ומעלה הוה יום אחר, דהיינו ל' יום ומחצה, דהיינו לאחר ל' יום, הרי דנקט שצריך שיהיה אחר ל' יום. וכן העלה בערוך השלחן (סימן ש"ה סעיף מ"ב), דחלילה לפדותו אלא דוקא ליום ל"א, ובמבואר ברמב"ם (ריש פרק ח' מהלכות קידוש החודש) שכתב, מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב, ואי אתה מחשב שעות. וכן הוא באלף למטה (סימן תקפ"א אות כ"ז), ובש"ת פנים מאירות (חלק א' סימן ג'), וכן נקט במשנה ברורה (סימן של"ט ס"ק כ"ז) כדעת המגן אברהם, שאין לפדותו אלא עד שיעבור עליו שלשים יום שלמים, ולכן צריך שיוצא ליום ל"א בשעת הפדיון. ומביא כן גם בשם תוספות שבת ושאר אחרונים.

וראה עוד בזה בש"ת חתם סופר (אורח חיים סימן פ"א ובלקטים סימן ו'), ובש"ת עונג יום טוב (יורה דעה סימן ק"ג). וכן נקטו גם ברב פעלים (יורה דעה סימן מ"ט ו'). שדי המד (כללים מערכת פ' כלל ל"ט), שו"ת יביע אומר (חלק ה' יורה דעה סימן כ"ה). וראה בזה עוד בש"ת גנת ורדים (יורה דעה כלל ו' סימן י'), ובש"ת על הכסף (חלק ב' יורה דעה סימן ו'), ובש"ת ערוגת הבשם (יורה דעה סימן רמ"א, וש"ת שאילת יעקב (סימן ל"ה).

ג. הבי"ח שם, וכן בש"ת (סימן קכ"ה), רמה שאמרו הרמב"ם והסמ"ק, מאימתי יתקייב בפדיון משיעברו שלשים יום, ופודהו ביום הלא. לאו דוקא ביום ל"א, אלא כל ששלמו לבן כ"ט יום תשציג שהוא חדרש לבנה שלם, חייב בפדיון. והא דנקטו הפוסקים ביום ל"א, מילתא דפסיקא נקטי. ומביא שכן מבואר ביראים (מצה שניג). ומה דאיתא בשי"ס בכמה דוכתי סתם ל' יום, אין ראיה, דהכי אשכחן טובא ל' יום

יום מיום הלידה, ולמחרתו עושים הפדיון (ד).

שהוא חדרש. וכן מביא את דברי הבי"ח בש"ך (באן סוף ס"ק י"ט), ומסתמך נמי על דברי היראים, ושכן העלה בתשובה בראיות ברורות דבריו נכונים, דהא דכתיב בן חדש תפדה, דהיינו ל' יום כפי החשבון של כ"ט י"ב תשציג. והוסיף שאף שתירומת חושן המאביר נקטו דבעינן ל' יום שלמים, ולכן פוידן אותו ביום ראשון אם הל בשבת, מכל מקום סבירא לזו דאם כלו לו כ"ט י"ב ותשציג קודם השבת, פוידן אותו ביום ו'. וכן מביא בספר האשכול (חלק ב' עמוד קל"ט), בשם יש מי שאומר, דשלשים יום דבכור מניין לחודש הלבנה שהיא לקבלתו כ"ט יום ומחצה ובי' ידות שעה וע"ז חלקים. וראה שם בנחל אשכול ובתעופות ראם בביאור הדברים. וכן הוא בילקוט מעם לועז (פרשת בא, י"ג, א').

[והנה חשבון זה של הכ"ט ימים י"ב שעות ותשציג חלקים, מתבאר מתוך דברי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש, (פרק ו' הלכה ב'), שכתב היום חלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן, שתים עשרה ביום, ושתיים עשרה בלילה, והשעה מתחלקת לאלף ושמנים חלקים וכו'. ובפרק ה' הלכה א' כתב, חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה ותשציג חלקים.

וראה עוד במהלך חודש הלבנה בפירוש אבן עזרא על התורה (שמות י"ב ב'). וביראים (סימן שצ"ג) כתב, דכל חודש דקרא, חודש לבנה הוא. דחודש דבר המתחדש משמע, והיינו לבנה, וקבלה בידיו מרבן גמליאל (במסכת ראש השנה דף כ"ה ע"א) שאינו פחות מכ"ט יום ומחצה, י"ב ידות שעה וע"ז חלקים. וכן הוא באשכול (חלק ב' עמוד קל"ט).

ובמשנה ברורה (סימן של"ט ס"ק כ"ז), מפרש לה לחשבון התשציג. (שהשעה נחלקת לתת"ף חלקים כידוע), שהוא החשבון של כל חודש אם תחלק השנה ל"ב חלקים בשנה. ובזכר הבירית (סימן כ"ט סעיף ג') מוסיף בה הסבר, אם תחלק השעה לתת"ף חלקים, תקח מהם תשציג חלקים, ותוסיף על כ"ט וחצי יום, זהו חודש שלם לחודשי הלבנה ממולד חודש אחד לחבירו, ועל השבון המורה שעות שלנו, תמצא בתשציג חלקים מ"ד מית"ט דקות, וחלק אחד מ"ח במית"ט, וזה קרוב לג' רבעי שעה [דהיינו כ-44 דקות. דבשעה יש 1080 חלקים].

ד. כן עולה מרעת רוב הפוסקים כמובא לעיל הערה ב', והם: המגן אברהם ולקט יושר וש"ת חכם צבי ויעבי"ץ וש"ת פנים מאירות, וכן הפוסקים האחרונים שנקטו כן להלכה, כמבואר לעיל. ובספר האשכול שם מביא, שכן נהגו במדינותינו שלא לפדות עד יום ל"א לאחר הלידה. וכן מביא בש"ת גנת ורדים (יורה דעה כלל ו' סימן י'), מובא בברכי יוסף (סימן ש"ה ס"ק י"ד), שמהגה מצרים לעשות הפדיון בליל ל"א. וכן מסיק להלכה בש"ת פרח מטה אהרן (חלק ב' סימן פ"א), שאפילו מלאו לו כ"ט י"ב תשציג ביום שלשים, אין לפדותו קודם ל"א, ובעד תרומת הדשן, וסוים שם, ומכיון שלא מצינו לשום פוסק שיחלק בזה, וזל"ת הרי"א ממין בספר יראים, ודאי

נוהגים כן (ז). ומן הראוי להמתין ביום השלושים ואחר, עד שיעבור החשבון הזה (ח). ולכן נוהגין בזה להחמיר. כגון מי שנולד ביום ראשון

שיעברו לי יום מלאים מעת לידתו, וכן אין צריך כי"ב תשצ"ג, אלא אף אם נולד לפני שקיעה ביום א', מעיקר הדין בליל ג' אחר לי יום מותר לפדותו, ואפילו שלא כלל לי מלאים ולא כי"ט י"ב תשצ"ג, ורק מהיות טוב לחוש לדעת חב"ה וסיעתיה פודים אך למחרת ביום שנתמלא זמנו אף לפי הבי"ח.

וראה בשו"ת שאילת יעקב (סימן ל"ה) מה שמפלפל בדבריו, וכן משמע מלשון המגן אברהם (סימן של"ט ס"ק ח'), דמיד אחר שלושים יפדנו. וכן משמע בברכי יוסף (באן ס"ק י"ד) שכתב גם כן, ואחר לי יפדנו מיד. וכן הוא בשערי תשובה (סימן תקס"ח ס"ק ח'), דחולק על הדגול מדבבה שם, דלא בעינן שימלאו ביום הלי"א כי"ט י"ב תשצ"ג. וכן הוא בשו"ת פרח מטה אהרן (חלק ב' סימן פ"א), ובשו"ת כתר כהונה (יורה דעה סימן נ"ב). ובשו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן קי"ב) כתב, שהמנהג הפשוט בישראל לפדות הבן ביום ל"א, אף על פי שעדיין לא כלל לו כי"ט י"ב תשצ"ג, ומסיק שכן נראה עיקר, וכדמוכח מסתומת דברי הפוסקים.

וכן הוא בשו"ת בית שלמה (יורה דעה סימן ר"ב), ובשו"ת בית נפתלי (סימן ל"ז, מובא בליקוטי פנחס ס"ק ע"ח), וכן העלה בנחל אשכול (חלק ב' עמוד ק"מ), וכן הוא בערוך השלחן (סימן ש"ה סעיף מ"ג). ובשרי חמד (מערכת מ"ם כלל ק"ד אות י"א). וכן הוא בהוצאת הרמב"ם של הרב קאפח (ביכורים פ"א הערה כ') שמנהג התימנים לפדות בליל ל"א בין עברו כי"ט י"ב תשצ"ג ובין אם לאו.

ז. כן הוא בשו"ת מהר"ם שיק שם, ובפדיון נפש (סימן ב') אות ב', שהמנהג הפשוט בישראל שפודין ביום ל"א אפילו לא כלל לו כי"ט י"ב תשצ"ג, וכן משמע משו"ת גת ורדים (יורה דעה כלל י' סימן י'), שמביא המנהג שהיה במצרים לפדות בליל ל"א, ולא חשו משום הבי"ט י"ב תשצ"ג, וכן מביא בברכי יוסף (באן ס"ק י"ד) בשמו, וכן הוא במעשה רוקח (פרק א' מהלכות מילה דלכה ח'), שמנהג איזמיר לעשות הפדיון בשחרית כמו מצות מילה, וכן הוא בזכירה לחיים להג"ח פלא"י (בסוף הספר דף י' ע"ג), וכן מביא בנדר מצרים (דף ק"ל ע"ב) שהמנהג במצרים לפדות בליל ל"א, והמנהג בגירבא לפדות בלילה בדעת הגינת ורדים. וראה עוד בזה בשו"ת מהר"ם בריסק (חלק א' סימן ס"א).

ח. שו"ת אמרי יושר (חלק ב' סימן קל"ב), דלכתחילה יש להחמיר בדעה זו אף דרחה מחלוקת הפוסקים, וכן העלה בשו"ת ערוגת הבשם (יורה דעה סימן רמ"א), דמהיות טוב נכון להמתין עד יום ל"א אחר עברו כי"ט י"ב תשצ"ג וכן חז"ה לכתחילה בשו"ת בית שער (יורה דעה סימן שפ"ח), ומדייק מלשון דו"ק שם, שנקט לפדות ביום הלי"א, ומשום דבלילה יש לחוש שעדיין לא שלמו לו כחשבון הזה, ולכן לא חששו להקדים ולהיות בכלל וריון מקדימין.

אוצר פדיון הבן

שמו

ג. כשעושים הפדיון ביום השלושים ואחר ללידתו, צריך להזהר שימלאו לו כי"ט יום י"ב שעות תשצ"ג חלקים (ז). ויש חולקים, דפודין אפילו לא הושלם כחשבון הזה, ואפילו בליל שלושים ואחר (ז). ויש

דלא סבירא לחי' לחלק בזה, אלא לעולם מניין ליום ל"א. וכן הוא בשו"ת כתר כהונה (יורה דעה סימן נ"ב) ובוזעז אמת (חלק ג' סימן ק"ט), וכן אמר לי הגרש"ז אוירבאך שליט"א, דבכל אופן אין פודין קודם יום הלי"א, אף על פי שכבר עברו הבי"ט י"ב תשצ"ג. דיום הלי"א הוא הזמן הקובע לענין פדיון הבן.

וראה עוד בזה בשו"ת שאילת יעקב (סימן ל"ה), ובחמד משה (סימן של"ט ס"ק ב'), ובשו"ת אם הדרך (יורה דעה סימן י"א). ונלענ"ן אם יש לפדותו בלילה של ל"א או ביום, יתבאר בהמשך בעה"פ.

ה. הפרי מגדים בספר תיבת גמא (פרשת ראה דף ס"ז עמוד ג'), דביום ל"א אסור לפדותו בבוקר קודם שימלאו לו י"ב שעות ותשצ"ג חלקים, ובגון בימי הקיץ שהוללות קצרים ועדיין לא השלים הזמן, וכל שכן אם פדה בליל ל"א, דעדיין לא נשלם כי"ט מעת לעת וי"ב שעות. מובא בפתחי תשובה (באן ס"ק י"ז), וכן הוא בשו"ת נודע ביהודה, שאין פודין בליל ל"א, לפי שפעמים אבתי לא מלאו לו כי"ט י"ב תשצ"ג בליל ל"א, כגון שנולד בסוף היום.

ובשו"ת רע"ק איגר (תנינא סימן כ"ב) כתב, דכיון שהמנהג שאין פודין בלילה, ממלא ביום ל"א אחר תפלת שחרית, מסתמא כלל כי"ט י"ב תשצ"ג, וכן מסתפק בזה בחידושי חתם סופר לשבת (דף קל"ה ע"א), בחינוך שנולד בסוף היום, וכשהגיע תחלת ליל ל"א שלו, עדיין לא הגיע לכי"ט י"ב תשצ"ג ומעלה, ואין העולם משגיחין על זה. וכן מביא בשו"ת כתב סופר (יורה דעה סימן קנ"א), שהגאונים מר אביו החתם סופר, ומר זקנו הגאון רע"ק איגר, נסתפקו בדבר זה אם אפשר לפדות בליל ל"א, אף על פי שלא שלמו לו כי"ט י"ב תשצ"ג, ולא מצאו ראייה לפשוט ספק זה עד אחרית ימיהם. וכן הסתפק בשו"ת ר"א גוטמאכר, וכן הוא בשו"ת שבט סופר (יורה דעה סימן צ"ז), שאין פודין אלא ביום ל"א לאחר שעברו כי"ט י"ב תשצ"ג, ומסתמך על הנדע ביהודה והתיבת גמא והחתם סופר.

וראה עוד בזה בשו"ת ערוגת הבשם (יורה דעה סימן רמ"א ורמ"ב), שו"ת אביר תיב (סימן מ"א), שו"ת לבושי מרדכי (סימן כ"ט), בית דוד (סימן ש"ה), אות ברית (ס"ק ט"ז רי"ז).

ו. היעבי"ץ (מגיל עוז פלג ג' אות י') שכתב, ואין צריך מעת לעת וכו', הרי שנולד ביום ראשון סמוך להשכחה בתקופת המז, פודין אותו בשלוש שבועות, שהוא ל"א, אף על פי שעדיין לא עברו י"ב שעות אחר כי"ט יום, כבר נראה לפדיון משהאיר השחר.

ובשו"ת רע"א (תנינא סימן כ"ב) כתב, דכל יום לא מחשבים שעות, ודיינו שאין צריך

ד. אם נאנס ונתאחר זמן הפדיון עד אחר השקיעה של יום השלושים ואחר, יש לעשות הפדיון מיד כלילה (אור ל"ב), ולא ידחנו למחר (א).

ה. אם גולד התינוק בבין השמשות, מונין השלשים יום מיום המחרת (יב).

ו. יש אומרים שכל שלא הגיע כליל שלשים ואחד לחשבון הזה, יש לפדותו ביום השלושים ושנים (ג), ואין נדחגין כן (ד).

זכר הוא בחכמת אדם (כלל קצ' סעיף ז) ולא ירד לפרט אם יש להמתין כפי החשבון של כ"ט י"ב תשצ"ג.

יא. קיצור שלחן ערוך (סימן קס"ד סעיף ג), שאם עבר יום שלשים ואחד ולא פדה, יש לפדותו חובץ כלילה שלאחריו, ולא ימוחנו עד למחר להשהות המצוה יותר. וכן הוא בש"ת משיב דבר (סימן פ"ה) אך לפי דעות הפוסקים המובאות בפרק י"ז סעיף ב' כשחל הפדיון בשבת, דפדיון אותו ביום ראשון ולא במצאי שבת, אם כן יש לעיין אם גם בנידון דין יש לעשות הפדיון ביום ראשון, ומשום שאין פדיון כלילה. והוא בישראל והזמנים (עמוד ש') מה שכתב בזה.

יב. ש"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן ג'), דאפילו אם כבר עברו עליו ביום השלושים כ"ט י"ב תשצ"ג, מכל מקום כיון נקטנין דפדיון ביום הל"א, על כן יש למנות מיום המחרת. ומשום דיש לחוש שמא היה לילה יעידין זה יום השלושים. והוא עוד בזה בש"ת נדע ביהודה (תנינא יורה דעה סימן קפ"ז). ובפתחי תשובה (כאן ס"ק י"ז). ובש"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן שיב).

וראה בישראל והזמנים, שהעיר בזה באם גולד נולד אחר השקיעה של שיתת הגאונים ולבריהם הוא בין השמשות, אם יש להחמיר לדבריהם ולהתחיל למנות ממחרת. והעלה דכיון דאין נקטנין כדעת הגאונים להחמיר במיד דאורייתא, הוא הדין כאן יש להחמיר כוותיהו, ולהתחיל למנות מיום המחרת. ויש להעיר דאפשר דבזה היה חומרא דאחי ליד קולא, דהרי אם אכתי יום, הרי בדה זמן הפדיון, ואפשר דעובר בעשה דאורייתא.

יג. כן עולה מספיקת החתם סופר שם בחידושי על שבת, דאם נאמר שבאמת צריך להמתין ביום הל"א עד שיעברו עליו כ"ט י"ב תשצ"ג, קשה דהא אין מונין שעות לחודשים, ויצטרך להמתין עד יום הל"ב. ובליקוטי פנחס (סי' נ"ז) מביא מספר חתן סופר (על אורח חיים) שמביא, שבנו גולד לו ביום א', והורה לו הגאון ר' ולמן באנהאד ז"ל, לעשות הפדיון ביום ד' שהוא יום ל"ב ללילתו, על פי הוראת החתם סופר. וכן האריך במעשי למלך (הלכות מעשה הקרבנות פרק א' הלכה י"ג). לפרש דלפי דברי החתם סופר, לפעמים כשנולד בסוף היום יצטרך יום נוסף על הל"א.

פודים אותו לאחר ארבעה שבועות ביום השלישי, וכן לעולם (ט).
והמנהג לאחר זמן הפדיון קצת, עד חצות היום (י).

וראה עוד בזה במעשי למלך (פרק א' מהלכות מעשה הקרבנות הלכה י"ג). נלפי מה שיבואר לקמן דיש דעות שאין לפדות כלילה כלל, וכמו כן יש דעות מן הפוסקים דהחשבון של כ"ט י"ב תשצ"ג מעבד לכתחילה כמבואר בהערה ה', ואין דלכתחילה יש להמתין, ולא להקדימו. וכמו כן הרי בזה מה שפסד שמו אינו פדיון לדעות אלו, והוא ספקא דאורייתא ולחומרא, דאי דיש להחמיר בזה.

ט. כן הוא המנהג המקובל בכל העולם שאין פדיון אלא ביום הל"א. וכך שמעתי מפי משפחת כהנים מיוחדים — כהנא, שזו היא סימנ' לדע' מתי לערוך הפדיון, דיש למנות מיום הלידה שנולד בו עד ארבע שבועות ביום הזה, ולהוסיף עליו עוד ב' ימים. וזה הוא החשבון שיש להורות לשואלים דבר הלכה זו, לכל יטעו חס ושלום כחסר יום או ביתר, ורצוי שכל אב בהגיע עת פדיון בנו בבכור, שישים לב לחשבון הזה, ואם לא יכיר, אז יברר אצל חכם, ואף ישימו לב לשנוי משעתן חרף לשעתן קצ' שמזנים שעה נוספת אע"פ שלא התחפה במציאות.

י. כן מביא המנהג בליקוטי פנחס (סי' נ"ב) שמאחרין הפדיון עד סמוך לערב וזהמנהג היום לערוך הפדיון אחר חצות היום, והוא בשעת הצהרים, ברוב עם וקהל גדול, ואין חוששין משום זריזון מקדימין למצוות. וראה לקמן פרק ט"ז סעיף ב' שהבאנו דיעות הפוסקים שהמאחר הפדיון לאחר ל' עובר בעשה ולכן יש להזהר ולא לאחר את הפדיון יותר מדאי. ובישראל והזמנים (עמוד ש') כתב, דיש לזהר להקדים הפדיון שלא יעברו הזמן של שיתת הגאונים, ולא להקל בזה כומן רבינו תם אף דלהלכה נקטו כדעת רבינו תם מכל מקום במיד דאורייתא נקטנין להחמיר כדעת הגאונים. ובש"ת אמרי יושר (חלק ב' סימן ק"ל), העלה דהמנהג לפדות סמוך לערב, והטעם שלפעמים יודמן שבבוקר יום ל"א, לא עבר על הילד חודש שלם. וכן הוא בש"ת חמיר (כללים מערכת פ' כלל ט"ל), שמביא המנהג שהיה נהוג במקומו לעשות הפדיון ביום ל"א סמוך למנחה, והוא שם מה שמפלפל על מנהג זה. וכן כתב בעיקרי הד"ט (יורה דעה סימן ל"ב סי' ח') דהפדיון ערשים אותו לעולם אחר חצות. וכל שכן דיש לזהר בזה במקומות הסמוכים לעד עפון העולם, הרחוקים מקו המשוה, וכגון בארצות אירופה, דאפשר שייגמר הכ"ט י"ב תשצ"ג אחר כמה שעות ביום הל"א.

וראה עוד בענין זה אם יש לחוש לכ"ט י"ב תשצ"ג, בש"ת משיב דבר (חלק ב' סימן פ"ה). לשון זהב (חלק א' דף כ"ז). משיב דברים (חלק ב' סימן קע"ג). ש"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן ל"ג). אבני שהם (סימן ל"ה). ויאמר בינו (חלק ג' סימן מ"ד). נעים (כרך י"ב דף ט"ז). ש"ת ישכיל עבדי (חלק ו' דף של"ז ע"ב). ונבקינור שלחן ערוך (סימן קס"ד סעיף ג) כתב, וכיום שלוששים ואחד יפדו מיד שלא להשהות המצוה.

ז. אם עבר ופדה ביום השלושים, אפילו אם עבר החשבון של כ"ט י"ב תשצ"ג, צריך לחזור ולפרותו בלי ברכה (טו). יש מי שחולק (טז), ולא נקטינן כוותיה (יז).

וראה בש"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן ש"ב), מה שהעיר בזה מדברי החתם סופר בגליון השלחן ערוך, ובש"ת חתם סופר סופר דעה (יורה דעה סימן שמ"ג), שלא נקט בן, אלא כדעת כל הפוסקים וכל שעברו לי, יום שפיר דמי.
והנה בש"ת עונג יום טוב (סימן ק"ג), נזית לחדש דהא דבעינן לי יום פירושו לי יום מעט לעת ממש, ולפי זה יימצא שלפנמים יצטרך לפדות ביום הלי"א סמוך לערב ממש, אם נגלד בסוף היום סמוך לשקיעה. וטעמו ונימוקו עמו, דכיון דכתיב בתורה: חזש, וסתם חדש היה הוא לי, יום, ולכן נקטה התורה חדש שהוא זמן קבוע של לי יום בין חדש מלא ובין בחדש חסר, ולפי זה נצטרך לי יום שלימים מעט לעת דוקא, דאם לא כן הרי נחת דבריו לשיעוריו, דאם עברו לי יום ואכתי לא נשלם כשיעור הכ"ט י"ב תשצ"ג, הרי עדיין לא הגיע זמן הראוי לפדיון, וכבר עבר עליו חדש הכתוב בתורה, אלא על כרחק דלי יום הם מעט לעת דוקא, דאז בכל גזונו כבר הגיע זמן הראוי לפדיון. וכן הוא בש"ת שושנים לדוד (סימן נ"ח ונ"ט).

יד. בן עזלי מהוראות המובאים לעיל, שאין לחשוש לסברא שאין מניין שעות לחדשים, וכן הוא בליקוטי פנחס (סי"ק ע"ה), דלפי פסק הפוסקים אין לחוש בין לחשבון של כ"ט י"ב תשצ"ג, ובין לסברת החת"ס נגם לא ראינו זולת פסקו של הה"צ מבאנדה ז"ל הנוכח לעיל, שיצטרכו לחכות ליום המחרת.

ולענין חומרת העונג יום טוב הנוכח בהערה הקודמת, כבר דחאה בש"ת גינת ורדים (יורה דעה כלל ו' סימן י'), על פי דברי החת"ס בנדה (דף מ"ז ע"ב ד"ה כולן), ובחוס' ערבין (דף ל"א ע"א ד"ה מיום), דכל היכא דבעינן ימים, לא מצרכינן כלל שיהא מעט לעת, וכן העלו הפוסקים בזה, ראה במגן אברהם (סימן נ"ג ס"ק י"ג), לענין בן י"ג דלא בעינן מעט לעת שיהא נחשב כגדול, ובש"ך חשן משפט (סימן ל"ה ס"ק א' בוח), וגם בש"ת רע"ק אגור (חנניא סימן כ"ב) מביא, שיש אומרים דבעינן לי יום שלימים מעט לעת, והעלה דמדברי הפוסקים לא משמע הכי, אלא אפילו חסר כמה שעות כבר חייב בפדיון, וגם מעולם לא שמענו שחוקרים ודורשים על שעת הלידה, וכן משמע מדברי כל הפוסקים הנזכרים לעיל שד"ט בזמן הפדיון, ולא העלו להצריך למנות שעות ולוודא שעברו לי יום מעט לעת, ולא ראינו מי שנהגה להחמיר בזה כלל.

טו. בן עזלי בש"ת פרח מטה אהרן (חלק ב' סימן פ"א), ובכרתי יוסף (סימן ש"ה ס"ק ט"ז), ש"ת חכם צבי (סימן קי"ד), ש"ת פנים מאירות (חלק א' סימן ג'), ש"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן ש"ב תש"ג), ש"ת שואל ונשאל (סימן קס"א), אלף למטה (סימן תקפ"א סעיף מ"א), ש"ת מהר"א (חלק ב' יורה דעה סימן רנ"ד), וכן הוא

ח. אם טעו וקבעו את הפדיון ליום ל', אפשר להקל ולעשותו בלילה אור לל"א (יח).

ט. להלכה פודים את הבן אפילו בלילה (יט), והמנהג הוא שאין

במשנה בחרה (סימן של"ט ס"ק כ"ז) דאין פודין כלל ביום ל', ומשמע דלא עלה לו פדיון כלל. וכן הוא ברב פעלים (חלק א' יורה דעה סימן מ"ט ג'), וכן פסק בש"ת חמד (כללים מערכת פ' כלל ל"ט), וביביע אומר (חלק ד' יורה דעה סימן כ"ד), ובליקוטי פנחס (סי"ק ע"ה) מצייין לזה עוד לש"ת הלכה למשה (חלק ב' בהגות על המהרש"ל אות ז'). והא דאין פודין שוב בברכה, הוא משום דספק ברכות להקל.

טז. ש"ת שבות יעקב (חלק ב' סימן פ"ז), שהעלה דבריעבד אין צריך לחזור ולפרותו. ודלא כמגן אברהם דסבירא ליה, דאין פודין ביום ה' כלל וכמבאר לעיל סעיף ב' הערה ב', ודלא כהפנים מאירות שמצריך פדיון שנית. ובש"ת טוב טעם ודעת (חליחאה חלק ב' סימן קכ"ח) כתב, דהגם שאין לעשות מעשה לכתחילה גזר המגן אברהם, מכל מקום בריעבד אם כבר פדה אין צריך לחזור ולפרות שנית, ומשום דיכול לומר קים לי כדעת הבי"ח והש"ך, ועוד דהרי אחר שעברו לי יום אינלאי מילתא למפרע שהיה ראוי אז לפדיון. וראה בש"ת כתר כהונה (סימן נ"ב) שנקט סברא זו היכא שהתנה שיחול לאחר ל', ואפילו אם נתאכלו המעות קודם.

יז. בן עזלי בתשובות הפוסקים כמבאר לעיל להדיא, דלא כדברי השבות יעקב. והרי זו דעת יחיד, וגם שיש להחמיר בדבר שהוא ספקא דאורייתא, אם עלה לו פדיון כלל.

יח. ש"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א' סימן קצ"ז), המפני הבושה וכבר הכירות החירו בזה, וגם כיון דלדעת המגן אברהם והמובא לעיל סעיף ג'), כיון שעברו עליו לי יום פדיון אותו, הרי כליל ל"א שפיר דמי. ומביא ראה מהרמ"א באורח חיים (סימן של"ט סעיף ד'), שאם אחר הנישואין עד אחר צאת הכוכבים של ליל שבת דעתיין הקדושתן בשבת, משום ביוש לחתן וכלה. הוא הדין כאן, שגדול כבוד הבריות שרוחה לאו דלא תסור. [והיה אפשר לומר על פי דעת המהרש"ל המובא לקמן פרק ט"ז סעיף י' שמתיי לכתחילה לפדות פדיון הבן על תנאי שיחול לאחר זמן, וא"כ הוא הדין כאן, יכול לעשות הפדיון ביום שנקבע, ולהתנות שיחול כשיגיע זמנו. אמנם כמבאר שם דדרכה חולקים על זה, לכן אין לעשות פדיון על תנאי].

יט. הש"ך (יורה דעה סימן ש"ה ס"ק י"ב), וכדמשמע בפרק קמא דקידושין (דף כ"ט ע"א), דאמרינן התם, ואיזי מנלן דלא מיפקדה, דכתיב תיפדה תפדה, ומפרש רש"י משום דדוה מצות עשה שלא הזמן גרמא בעי קרא למעשה, וכן הוא בהירוש' הירושכ"א שם, הרי על כרחק דפודים בלילה, דאי לא הכי הרי היה מצות עשה שהזמן גרמא. וראה בזה בר"ט אלגאזי (פרק ח' סימן ע"ז), וראה עוד (שם בחוס' ד"ה

מהרש"ם על האורחות חיים (סימן תקס"ח אות ה'), מפרש טעם אחר בזה, על פי המבואר בפתיחת מסכת שמחות, אמר ר' יוחנן אף על פי שהכה אותם מכת מות בלילה, היתה נפשם מפורקת עד הבוקר, ולכן כתיב (במדבר ג' י"ג): "ביום הכותה כל בכו", שנגמרה המכה ביום, ומשום הכי נהגו לפדות ביום, וכן הוא מפרש בשו"ת מהרש"ם (חלק ב' סימן מ"ג), ומסיק שם להלכה, דאף שהבכרי יוסף כתב בשם הגהת ורדים שמנהג מצרים לפדות בלילה, אנו במדינות אלו אין לנו אלא דברי הש"ך, וראה בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שמ"ח), מה שמפרש מדברי מסכת שמחות הנזכר, ובלקוטי פנחס ס"ק נ"ח מצוין בזה, מה שכתב העטרת זקנים (סימן רי"ט), דאין לברך על הטובה עד שנגמר במלואו, והכי נמי בזה כיון שנגמר הנס ביום, יש לעשות הזכר לנס רק ביום, ומצוין עוד בזה, לשו"ת דבורי אמת (סימן י"ד).
עוד נתן טעם לפדיון ביום אם חל הפדיון ביום שבת ודוחין ליום ראשון, בשו"ת גור אריה (יורה דעה סימן קט"ו), על פי המבואר בבית חובת נדון (ה' ע"א), דאין נושאין נשים בשבת, ולא באחד בשבת, שמא ישחוט בן שוף בשבת, ובלקוטי פנחס שם דוחה טעם זה, לפי מאי דקיימא לן בשלחן ערוך (אבן העזר סימן ס"ד סעיף א') כיש מתירין לינשא, ולא חיישינן לכך.

ועוד מביא שם טעם על פי הירושלמי (פרק ד' דשקלים הלכה ד'), דאמרו שם, רבי חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה בלילה, חד וזמן פוגע ביה רבהון דרחמיא, אמר ליה לא בן אלפן רבי לא חשיג גבול רעך, אמר ליה ולא כתיב (משלי כ"א י"ד) "מזון בסתר יכפה אפי", ומפרש שם בקרבן עדה, שרבי חנינא היה מחלק צדקה לעניים בלילה כדי שלא לביישן, ופגע בו הדשר של הרחות, ואמר לו דאז הוא זמן שליטת הרחות, ועובר משום לא תשגי גבול רעך, וכיון דהצדקה מצלת ממיתה, אין ליתן צדקה בלילה, וכמו בן פדיון הבן שמציל מן המיתה, וכמבואר בספר חסידים (סימן של"ד), אין לעשות בלילה, וכן מביא בברכי יוסף (אורח חיים סימן רל"ח ס"ק א'), את דברי הירושלמי, לסייע לבעלי הקבלה שבליילה אין לתת צדקה, דאז הוא שליטת הדינים, ובספר ליקוטי שושנים (ערך פדיון הבן) מופרץ ראיה זו, דהרי שם השיב רבי חנינא מדכתיב מותן בסתר יכפה אפי, ומותר ליתן צדקה בלילה, וכן מדייק בקף ההי"ם (סימן א' אות ז'), דמותר ליתן צדקה בלילה בשם החדי"א, וראה בזה בשו"ת מהרש"ם (חלק ב' סימן מ"ג) ובדברי תורה (קמא אות ק"י), ובדברי חיים ושלום (אות ש"ט), וראה עוד בפדיון נפש (שם), שמעיר דאין בפדיון הבן משום צדקה, שהרי זה ממון בן שמחוייב ליתן לו.

וראה עוד בזה בשו"ת התעוררות תשובה (חלק א' סימן ק"ז) שכתב, דכיון דפדיון הבן הוא פדיון מן המקטרגים ולכן אין פדיון בלילה, משום לא תחסום שור בדישו, דבלילה הוא גבול, ובשערי תשובה (סימן תקס"ח ס"ק ח'), נתן טעם לעשות הפדיון ביום דוקא, משום דביום איכא פירסום הנס יותר, וכן הוא בשו"ת מהר"י אסאד הנזכר לעיל, שכתב דמשום פרסומי ניסא עדיף יותר לפדות ביום, ובספר זכירה לחיים להגרי"ח פלאנ"י, נתן טעם לפדות ביום, מפני שיציאת מצרים היא מעין פדיון בן בכור, וכמו שכתוב (שמות ד' כ"ב): "בני בכורי ישראל", ומכיון שהוציאת היתה

פדיון בלילה (כ), ויש אומרים שנהוגים לפדות בלילה (כא).

אותו, דמקשים דמילה הוה מצות עשה שהזמן גרמא, משום דאין מלין אלא ביום, ומללא אקשי הכי על פדיון הבן, משמע דסבירא ליה דפדיון הבן אפשר בלילה, וכן מצוין הש"ך שם לדברי רש"י ותוס', וכן מציינים הראיה משם בפדיון נפש (סימן כ' בהגד"ז), ובלקוטי פנחס (ס"ק נ"ח).
וכפדיון נפש (שם) מעיר בזה, דהרי גמרא מפורשת היא בקידושין (דף ל"ד ע"א), והרי הלמוד תורה ופדיון הבן דלא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, הרי להדיא דפדיון בלילה, דאי לא הכי הוה הזמן גרמא, וכן מעיר בזה מצרים (דף ק"ל ע"ב בשללית הנהר שם), וראה עוד בזה בשו"ת מהר"א"ש (סימן נ"ח), ובשו"ת רבי אליהו גוטמאכר (יורה דעה סימן ק"א).

וביעבי"ץ (בברכת הורי פלג ג' אות ה') כתב, ולכאורה יש לי כעין ראיה מן התורה, שמצות פדיון בכור בלילה דוקא, כמו שהיתה מכת בכורות מצרים בלילה, ומפני שניצולו בכורי ישראל, לפיכך הצריכם הכתוב פדיון, וסמך לדבר מיהא איכא, דשרי דאי לפדות מחצי הלילה ואילך (ביחוד שאז הרחמים מתעוררים).

ופשוט דכל המבואר כאן, איירי כשכבר עברו עליו חשבון ימי הפדיון שהוא כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"א חלקים, דאי לא הכי הרי הלוי בפלוגתא כמבואר לעיל בסעיף ג', וכמבואר דמחמירים בזה, והבא מיידי רק לענין אם כבר הגיע ושלם זמן הפדיון, מתי יש לערוך הפדיון בלילה או ביום שלמחרת, וכמו שיבואר בהמשך בעתיד.

כ. הש"ך שם, וכן מוכיח הנודע ביהודה (מהדורא תניינא יורה דעה סימן קפ"ו), מתשובת הבי"ח (סימן קכ"ב), וכן הוא ביעבי"ץ שם, דאף על פי דרשאיין לפדות אפילו בלילה, מכל מקום לא נהגו כך, ולכן סיים שם, דכלי סיבה, פשיטא שלא ישנו מן המנהג, וכן משמע במגן אברהם (סימן תקס"ח ס"ק י'), דלעולם יש לעשות הפדיון ביום דוקא, ולא בלילה, וראה שם בדגול מרבבה שחולק עליו בזה, וכן כתבו המנהג בשו"ת בית שערים (יורה דעה סימן שפ"ח), ובשו"ת חתם סופר (חלק ו' סימן ו'), ובשו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן שי"ג), ושו"ת אמרי יושר (חלק ב' סימן קל"ג), שו"ת באר שמואל (סימן ע"ג), ובשו"ת מהר"י אסאד (יורה דעה סימן רס"ב) כתב, דמשום פרסומי ניסא כנגד נס דבכורי מצרים יותר עדיף ביום, וליכא בזה משום שיהיו מצוה, ובשרי חמד (מערב פ' כלל ל"ט) כתב, דכמדימה דמנהג ירושלים ואיזמיר לפדות ביום, וכן הוא במעשה רוקח על הרמב"ם (הלכות מילה פרק א' הלכה ח'), דמנהג איזמיר לעשות הפדיון ביום, [וכן המנהג במקומותינו שעושין הפדיון ביום דוקא, וזאת בפדיון שחל זמנו בשבת ויו"ט ונדחה לאחר השבת, דאז עושין הפדיון במוצאי שבת, ואין דוחין המצוה למחרתו, וכמו שיבואר לקמן בעד"ה]. והנה בטעם שאין פדיון בלילה, כתב היעב"ץ שם, משום דהסעודה מצוה ביום, דסומא אוכל ואינו שבע, ולפי זה אם עשאה כעין יום, וכגון לאור הנה ואבוקה, שפיר שרי ולא שייך טעם זה, וכן מביאו בהגהות מהרש"ם (כאן ס"ק ט"ו), והגהות

י. בכור שנשע קודם זמן הפדיון ממקום למקום שנתקצרו או נחארכו הימים, מחשבין לו שלושים יום מעת לעת, ולא כפי שינוי המקומות (כב).

יא. וכן בכור שחצה את קו התאריך והוקדם או נחאחר יום

ביום, לפיכך הפדיון צריך להיות ביום. וראה עוד בשו"ת משיב דבר (סימן פ"ה), לענין המנהג שפדיון דוקא ביום, ובקובץ תל תלפיות (תרע"ז) דף ר"ל ותרפ"ג דף י"ג ולי"א, ובלקטני פנחס (סי"ק נ"ב). ובסדר הפדיון לאחד מחכמי אשכנז (מובא במורה שנה י"א גליון י"א י"ב), נתן טעם אחר שלא לפדות כלילה, משום דפדיון בכור איתקש לקדשים, וכשם שאין פודין קדשים כלילה, הוא הדין דאין פודין בכור כלילה. וגם דבקדשים הלילה הולך אחר היום שלפניו.

כא. ברכי יוסף (סימן ש"ה ס"ק י"ד), בשם שו"ת גת ורדים (יורה דעה כלל ו' אות י') ששיבת מנוג מצרים לעשות הפדיון כליל ל"א, וכן הוא בספר נהר מצרים (דף ק"ל ע"ב), שהמנהג במצרים לפדות כליל ל"א, שורזים מקדמים למצוות, וכן מבאי מנהג זה בשו"ת מהרי"א (שם) וכמובא לעיל בשם הדעב"ץ, שמביא סימוכין לפדות כלילה ממכת בבורות שהייתה כלילה, ובשרי חמד (מערכת פ' כלל ל"ט) כתב, שאין כדאי לדחות המצוה שחביבה בשנתה, ומכל מקום כתב שם, דכמדומה דמנהג ירשלים ואיזמיר לעשות הפדיון מיד בשחרית של יום ל"א.

וכן פסקו דפדיון כלילה, בשו"ת לחם שלמה (חלק ב' יורה דעה סימן נ"ד), ובשו"ת מהר"ם בריסק (חלק א' סימן ס"א), דבזמננו שטרודים מאוד לבקש מחיתים וקובעים כל הסערות כלילה, עדיף טפי לפדות כלילה. ובשו"ת יביע אומר (חלק ד' יורה דעה סי' כ"ה) מבאי, דמנהג קדילות ספורי הוא לפדות כלילה, וזה עדיף, ומביא כן גם בשם ספר תולדות אדם. וראה עוד בזה, בשו"ת באר שמואל (סימן ע"ג), שו"ת בית נפתלי (סימן ל"ז), שו"ת פרי השרה (חלק ב' סימן מ"ו).

כב. שו"ת בצל החכמה (חלק א' סימן ע"ה—ע"ז), דלעולם בעינן שיעברו על הבכור עצמו שלשים יום, ולא תלוי לא במקום הלידה ולא במקום הפדיון, אלא בבכור עצמו, וכמו דכתוב (במדבר י"ח ט"ז): "ופדיו מכן חרש תפדה", שהעיקר שיהיה בן חרש, ולא איכפת לו אם עבר חרש במקום הלידה או הפדיון. ולכן יש לזהר באופן שנוסע ממקום למקום שיש הפרש שעות רב זה מזה, אם להקדים או לאחר. יש לחשב מזמן הלידה עצמה אם עברו עליו כ"ט י"ב תשיצ"א.

ובשערים המצויינים בהלכה על הקיצור שלחן ערוך (סימן קס"ד ס"ק ו') מסתפק בזה, דיש מקום לומר באופן שנולד במזרח העולם, וביום הפדיון הוא במערב העולם, דכיון שכבר עברו עליו ושהה שלשים יום מעת שנולד לפי הזמן ששם, שיהא מותר לפדותו, ונשאר צריך עיון. וראה עוד בישראל הדומנים (סימן כ"א) שהביא הפוסקים שדנו בזה, ובספרנו אוצר הברית ח"א (פרק ד' סימן ל').

השלשים, אין משגיחין בזה, אלא מחשבין אם עברו עליו שלושים יום שלמים (כג).

כג. בשו"ת בצל החכמה (חלק א' סימן ע"ה—ע"ז), שנשאל אדות בכור שנולד בארצות הברית ב' בניסן, ונמצא זמן פדיונו ב' באייר, ועד שלא הגיע זמן הפדיון הפליגו הוריו לאוסטרליא והביאו אותו אתם, ובדרך נסיעתם חצו את קו התאריך הבינלאומי [הוא הקו שממנו מתחיל חשבון יממות העולם וסופו], נמצא ששם הוקדם התאריך יום שלם, שביום שיהיה י' באייר בארצות הברית או יהיה באוסטרליא י"א באייר, מתי יש לערוך הפדיון אם ביום י' באייר בארצות הברית שהוא י"א באוסטרליא, או ב' באייר באוסטרליא, שהוא ט' באייר בארצות הברית. והעלה דמעות פדיון הבן אינה חלויה כימי השבוע והחדש אלא במספר הימים שעברו מיזם הלידה, ולכן דאי דיש לפדותו ביום שהוא י' באייר בארצות הברית אף שבאוסטרליא זה יהיה יום י"א.

ומביא ראיה לדבריו מגמרא ערכין (דף י"ח ע"ב), דשנה האמורה בקדשים היא מעת לעת, וכדלפינן לה מדכתוב (ויקרא י"ב ו') "כבש בן שנתו", שנתו שלו ולא של מגין העולם, והוא הדין בבאן דבעינן בן חרש, ולא איכפת לו בחשבון הימים של המקומות, אלא אם עברו עליו הימים כדבעיא. ובמו כן באחד שנולד באוסטרליא בא' בניסן בשעה שבארצות הברית הוא כ"ט באדר, יש לפדותו בארצות הברית כשהיה שם ל' בניסן שהוא א' באייר באוסטרליא, דהכל תלוי רק במספר הימים שעברו מעת הלידה. ודבר זה של קו התאריך תלוי עוד לענין ברית מילה ושבט ויום הכיפורים ושאר הענינים, ולענין מתי נעשה בן י"ג שנה וכדומה, הריבה דשו בזה האחרונים חושבי העתים, הלא המה כתובים בספרי הגר"ח נאה הגר"מ טיקצניצקי, ובספר בנין ציון בייכות עם החזון איש לענין צום יום הכיפורים במקומות כגון אלו, וכן דן בזה בקובץ יגדיל תורה להגד"ק מליובאוויטש שליט"א (שנה ג' קובץ י'), ובספר ימי נחמיה. וראה עוד ביחס לקו התאריך בספר לאור ההלכה להגרש"י וויז, ובספר ישראל הדומנים (סימן ע"ח), ובקובץ הפרדס (תמוז תשמ"ה) וכלל תשמי"ו מאמר מהרב שור. וראה עוד מה שכתבנו בספרנו אוצר הברית (חלק א' פרק ד' סימן כ"ט) לענין מילה.

ספר
פדיון הבן כהלכתו

דיני ופנהגי מצות פדיון הבן

הגהות
ספר הפוסקים והפוסקים, חושנים ואחרונים
ושכר מנהיג קהלות קדושות בישראל
מסודרים ומסודרים בהסמכת הגהות חושנים וזריזי הלכה
הגה
נולד בלונדון שנת ה'תקל"א

זה הספר לרוב
עליו יושבים חכמים

תוכן הענינים*

5 הסכמות

13 פתח דבר

19 מבוא

א פרק א: המצוה וגדריה והחייבים במצוה

האב — האם — הבכור — שליח — בית דין או אחר — בכור לאב חרש או
שוטה — מת הבכור לאחר ל'

מא פרק ב: הכור החייב בפדיון (א)

ראשון לאמו — פטר רחם — הבא אחר הנפל — הבא אחר נפל שלא נתרקם
— יוצא דופן נתוח קיסרי — נולד ע"י מלקחיים או וואקום — הריון חוץ לרחם

סב פרק ג: הבכור החייב בפדיון (ב)

בכור ישראל — בכור כהן או לוי — נולד מאיסורי כהונה — נולד מנכרי
— טפיקי כהונה ולויה — בכור לאב מומר — בכור נפל — בכור השוהה
באינקובטור — בכור טריפה — יש לו ב' ראשים — גוסס וחולה — מת תוך ל'

צ פרק ד: ספק בכור

כללי הספיקות — שתוקי — אנדרוגינוס — בכור שאינו יודע אם נפדה

קיג פרק ה: הכהן הפודה

כהן מיוחס ומוחזק — גדול — חבר — זכר — כהנים שונים: בעל מום, חלל
ופסול, עברייך — מותר הנאה מכהן — כהן שכבר פדה אצלו — אמר לכהן
שיפדה אצלו — כהן שנמצא זר — כהן שנמצא חלל — שוטה

קלו פרק ו: זמן הפדיון

האיסור להשהות הפדיון — פדיון בלילה — חישוב הל' יום — שבת ויום טוב
— פדיון תוך ל' יום: מעכשיו, לאחר ל' יום, מעכשיו ולאחר ל' יום, בסתם
— מת הבכור תוך ל' — זריזים מקדימין בפדה"ב — קדימת פדיון לשאר
מצות

* מפתח מפורט לפי סדר א — ב בסוף הספר

פרק ז: מעות הפדיון, שיעורם חיובם ואופן נתינתם קע

ה' סלעים - שוה כסף - קרקעות ושטרות: שטרות כסף, טשעק - מלוה ומשכון - נתינת המעות לכהן - חיוב הנתינה - נתינה גמורה - מתנה על-מנת להחזיר - החזרת מעות הפדיון ע"י הכהן - נתינת ה' סלעים - ה' סלעים בזה אחר זה - ה' סלעים לכמה כהנים - נתינה לכהן בעל כרחו - נתינה לשליח הכהן - נתינת המעות ע"י שליח - נתן המעות בתוך ל' - תפיסת ממון ע"י הכהן - חיוב המעות - החיוב ושעבוד הנכסים - אין לאב ממון - גביה מהיורשים - כהן המקבל את המעות

פרק ח: סדר פדיון הבן רכג

סדר הפדיון: הסעודה, הבאת התינוק, במאי בעית, הברכות ונתינת המעות, ברכות שאחר הפדיון - דיני הברכות - הפודה את עצמו - שליח הפודה - בכור יתום - ספק פדיון - בכור ממזר - דיני ומנהגי הסעודה

פרק ט: פדיון הבן בזמנים שונים רסט

ערב שבת ויום טוב - ערב ראש חודש - ערב פסח - ימי ספירת העומר - ימי בין המצרים - תשעה באב - תשעה באב שנדחה - תענית צבור - תענית כה"ב ועשי"ת - תענית שובבים - תענית יחיד - סוכות - אבלות - יארצייט - פדיון בכור שמת

פרק י: טעמי המצוה רצג

דרושי חסידות שז

סדר פדיון הבן לפי המובא בספרי הגאונים והראשונים שכה

מלואים שלט

נוסח פדיון הבן לפי כמה ק"ק בישראל שצ

מפתח הענינים לפי סדר א - ב תא

לוח ראשי תבות תבח

רשימת ספרים ומחבריהם תלד

פרק א

המצוה וגדריה

א. מצות-עשה על כל איש מישראל לפדות את בנו שהוא בכור לאמו הישראלית¹, שנאמר (קרח יח, טו טז): "אך פדה תפדה את בכור האדם וגו'²". ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן³.

ב. וביאור מצוה זו, שהבכור נתקדש משעת לידתו לה', כמו שנאמר (בא יג, ב): "קדש לי כל בכור וגו' באדם ובבהמה לי הוא"⁴, וצריך לפדותו

1. רמב"ם הל' בכורים פי"א ה"א. טוש"ע יו"ד סי' ש"ה ס"א.
ומש"כ אמו הישראלית, היינו לאפוקי אם היא כהנת או לוייה, שאין בנה חייב בפדיון וכדלהלן סעיף ג.

2. ובפרשת בא (יג, יג) כתיב "וכל בכור אדם בבניך תפדה". ובפרשת משפטים (כד, כח) כתיב: "בכור בניך תתן לי". ובגמרא (קדושין כט, א ועוד) הצריכו פסוקים אלו ללימוד כמה פרטים בדיני פדה"ב. וראה במלואים שבסוף הספר (סי' א) בענין הפסוקים והלימוד מהם.

3. רמב"ם שם, וכ"כ בספר החינוך (מצוה שצב), וכ"ה בטור כאן. ובב"י ביאר דבכל מקום היינו בין בארץ ישראל ובין בחו"ל, ובכל זמן היינו בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית. והוא ע"פ מה דאמרינן בסוף"ק דקידושין שכל מצוה שהיא חובת הגוף (ולא חובת קרקע) נוהגת בין באר"י ובין בחו"ל. וראה ערוה"ש (סימן זה סט"ו). (ולמעור קצת על השו"ע שהשמיט פרט זה בשו"ע, אף שהרמב"ם והטור הביאוהו. וגם הוא עצמו הזכיר פרט זה לגבי בכור בהמה טהורה בסי' שו"א. וי"ל).

4. וטעם קדושה זו הוא כלשון הכתוב (בא יג, טו): "ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארמ"צ וגו' על כן אני זובח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה". וכן אמרו במכילתא עה"פ שם: פודין בכורי אדם כנגד בכורי אדם וכו'. וכן כתיב עוד בבמדבר (ג, יג): "כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארמ"צ הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו וגו'".

ובספר החינוך (מצוה יח) כתב טעם נוסף לקדושת הבכור וז"ל: משרשי מצוה זו, שרצה השי"ת לזכותנו לעשות מצוה בראשית פריינו למען דעת שהכל שלו ואין לנו דבר בעולם רק מה שיחלק לנו השי"ת בחסדיו וכו'. עכ"ל. והוא ע"ד מצות ביכורים.

וגדר קדושה זו, יש שפירשוהו מענין קדושה ממש, ע"ד קדושת בכור בהמה טהורה

וארבע מתנות-כהונה⁶.

הראשונים חולקים ע"ז וסבירי דהבן אינו עושה כלום ורק מקנים לו את המעות. ואפשר לומר דהוה שירש מחלוקתם, דהה"ס והה"ב ש"ס סביר כאופן הא' דלעיל והפדיון הוא להוציא הכבוד מבי גא דרחמנא דהיינו מרשות הכהן, ולכן בעינן דעת מקנה של הכהן להוציא קדושתו. אבל שאר הראשונים סבירי בהאופן הב' שמלכתחילה אין על הכבוד שום חלות קדושה ובעלות, וחייבו הוא רק לתת את ערכו ותמורתו לבי גא דרחמנא דהיינו הכהן, וממילא איצ דעת מקנה, ופשיט.

בבב, בשו"ת הרמב"ם י"ל, שמשלשנו בסהמ"צ (מ"ע פ) משמע לכאורה כאופן הב' ה"ל, אמנם סוף דבריו שם הם להדיא כאופן הא': וז"ל שם: שצונו לפדות בכור אדם שיוון הדמים לכהן, והוא אמרו "בכור בניך תתן ל". ובאר לנו התנינה הזאת איך היה והוא שנפדנו מן הכהן וכאילו הוא כבר זכה בו ונקנה ממנו בה' סלעים, והוא אמרו "אך פדה תפדה את בכור האדם", וז"ל. הרי שתחילה נקט גדר המצוה מקרא דבכור בניך תתן ל', גדר נתינה, ובמש"כ "ובאר לנו דפדה תפדה", ושם מסיק "שנפדנו מן הכהן וכאילו הוא כבר אה בו וכי" ונקט קרא דפדה תפדה, ושוב מסיק "בכור בניך תתן ל" אין להוכיח, דואר פדיון בפדה"ב גם לשון תנינה, שהרי עכ"פ נותן האב מעות הפדיון להכהן, ובפרשה זו (משפטים) שנקט חייבו האדם להפריש מממנו, כמעשרות וביכורים וכו' שפיר נקט לשון דואר פדיון בפדה"ב גם לשון תנינה, שהרי עכ"פ נותן האב מעות הפדיון להכהן, ובפרשה נתינה, אבל להרמב"ם דנקט עיקר גדר המצוה מפסוק זה דבכור בניך תתן ל', משמע דנקט גדר המצוה הוא "נתינה" וכפי דנקט ואזיל בלישניה, ובדבריו צ"ב מוח שסיים שצריך לקנותו מיד הכהן, וי"ל.

6. והוא כלשון הכתוב בפרשת מתנות כהונה (קרח ית, טו): "כל פטר דהם לכל בשר וגו' באדם ובבהמה יהיה לך, אך פדה תפדה את בכור האדם וגו'".

וגם פרשת קידוש בכורים נאמרה לראשונה מיד ביציאת מצרים ושם נאמרה מצות פדיון בכור אדם ובהמה, וי"ל מה היתה זו מצות הפדיוה ולמי ניתן הפדיון, שהיה לא

נתקדשו כהנים עד אחר הקמת המשכן בשנה הב' (והוא בכורות ד, ב שאינא למ"ד שלא קדשו בכורות במדבר כלל).

ובמש"ב (בא יג, יג) כתב לגבי בכור אדם, שמצות פדיוה היא "לאחר שנתקדשו חללים תחת כל בכור בשנה שנייה שהוקם המשכן". וכן הוא בדמב"ן (במדבר ג, מה) וז"ל: הבכורים נתקדשו להיות לשם בעת שצוה קדש לי כל בכור וגו' והיו בכורים רבים בישראל ולא נפדו עד הנה שעדיין לא נאמר למי יהיה הפדיון, כי עתה הוא שנתקדשו הכהנים ועדיין לא נצטוו במתנות כהונה, והנה הם עומדים בקדושתן סתם, ויחכן שהיתה בהם (עד פדיונם) עבודת הקרבנות כדברי רבותינו. עכ"ל.

ובמש"ב חכמה (נה"פ בפרשת בא שם) כתב דצ"ל שפדו עצמם מיד אלא שפדיון אדם היה הקדש לא שוקד למזבח, ולגבי פטר חמור צ"ל שהפדיון שהוצאו ונטלוהו לעצמם ושחטוהו ואכלוהו. והביא שם ראיה לזה מבכורות (ט, א) שאף בספק פט"ח יש להפריש ונטלים הכללים השה לעצמם. והיינו דצריך להפריש כדי לאפקויה מאיסוריה אלא שמש"מ אינו מצווה לכתו לכהן מספק, ונטלוהו לעצמו. וה"נ כן. עכ"ד. ומדבריו נשמע, דע"פ עד שנתקדשו הכהנים, תרי מילי הוו, פדיון הבכור לחור, ונתינה לכהן לחור.

וה"פ שטוס שכל זה הוא לפני שנתקדשו הכהנים ונאמרה פרישת מתנות כהונה, אבל לאחר שנאמרה פשיטא שאין דין פדיון בלא נתינה לכהן. וכמו שאמרו בבכורות (יב, ב) שפדיון בכור אדם חייבים באחריותו עד שיבוא ליד כהן. (והוא בזה לחלן פרק ז

מקדושתו ע"י חמש סלעים⁵. ודמי פדיונו נותנים לכהן, שזה א' מעשרים

שומה קדוש קדושים (אלא שמ"מ בכור אדם אינו נאסר בהנאה וכלהלן), ובפשיטת לשון הגמרא בבכורות (ד, ב): בג' מקומות נתקדשו בכורות, בארבע"צ שנאמר קדש לי כל בכור, במדבר וכו'. ע"ש. וכ"ה לשון ס' החינוך (שם): שיהיו כל הנולדים בראשונה ב' בין באדם ובין בבהמה זכרים "קדוש לה". והוא רמב"ן עה"ת (במדבר ג, מה) שכתב שהבכורים נתקדשו להיות לה' וכו'. ראה שם. (ויש להוסיף, שתחילה אכן נתקדשו הבכורות לעבודת הקרבנות וכמו שאר"ל (במנחת) סוף זבחים ובכמה דוכתו), אלא שאחר הטא העל נבחרו שבת לוי תחת הבכורים (ראה גזברים שם) ומעתה אין בהם קדושת כהונה. אלא שאעפ"כ עדיין נשארה מצות פדיוה, ועל כרחך שיעדין קדושה בהם. דוק בלשון הרמב"ן ה"ל. וראה בזה גם באר"י ח"א סי' תקכט). וראה גם לשון הספרות בשמות (יג, טו, לר, כח). וכן משמע מלשון הכרזה שכתבו הגאונים לברך בפדה"ב (הובאה ברא"ש סוף בכורות ובסוד כאן) "אשר קידש עובר וכו' בא"י מקדש בכורי ישראל לפדיונו". ובתשרי הרשב"א (סי' ד') הביא בשם רבינו חננאל שאומר הכהן על מעות הפדיון "זה תחת זה זה חילוף זה זה מחולל על זה". הרי שנקט לשון חילול השק"ל בקדושה.

אמנם הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע עט) מירש ענין "קדש ל" מלשון הפרשה. וז"ל: שצונו לקדש בכורות, כלומר להפרישם ולהבדילם למח שראוי שיעשה בהם והוא אמרו יתבחר "קדש לי כל בכור". והיינו ע"פ לשון הכתוב (שם יב) והעברת כל פטר דהם לה', ופירש"י ע"פ המכילתא, אין העברה אלא ל' הפרשה. ועכ"פ ליעתו אין על הבכור גדר קדושה, אלא שהוא בכיכול שייך להקב"ה (מצד נס הריגת בכורי מצרים) ולכן פורים אותם.

5. כלשון הכתוב (שם): כל בכור בניך תפדה.

וענין פדיוה זו היא, לפי שהבכורים קדושים (ראה הערה הקודמת בגדר קדושה זו אם היא מגזר "קדושה" ממש או רק "שייכות") להקב"ה ופדויהם אותם מקדושה (שייכות) זו. וזהו כפשיטת הכתובים שבפרשת קידוש בכורות: והעברת כל פטר דהם לה' וכל פטר שגר בהמה וגו' ופטר חמור תפדה בשם וגו' וכל בכור אדם בבניך תפדה. ומשמע דפדיוה בכור אדם הוא דומיא דבכור בהמה, סמאה שנפדה וע"י פדיוה יוצא מיד קדושתו. וכן מדויק ממה שקראו תורה "פדיון" שענינו שנכנס הכסף תחת האדם להיות במקומו. ולפ"ז נמצא שהבכור לפני שנפדה, מקדש הוא מרחם ובי גא דרחמנא הוא. ואחר שנפדה יצא מרשות בבה ושבו אין בו קדושה או מעלה יתירה.

אמנם יש לפרשו באופן אחר, דאדרבה ענין הפדיוה היא היא הכנסתו לקדושה. והיינו ע"פ מה דכתב (משפטים כב, כח): בכור בניך נתן ל', ופירש"י לפדותו בה' סלעים מן הכהן. ויש לפרשו כן, דכיצד היה נתינת הבכור לה', ע"י נתינת ה' סלעים. כלומר, שמאחר שאין מקריבין קרבן מן האדם לכן נותנים ה' סלעים כערכו לה'. והיינו דהמעות הם גדר "נתינה". במקום האדם, ולא "פדיוה" לבני תחתיו ולהוציא ממעמדו. ולפ"ז נמצא, דאדרבה משעת נתינת המעות ואילן הוא בי גא דרחמנא וחלה עליו קדושת בכור, שהרי ניתן (עכ"פ ערכו) לה'. (ומדויק זה בלשון סיום הכרזה לפי נוסח כמה ראשונים "מקדש בכורי ישראל בפדיונם" – ראה לחלן בסדר פדה"ב והבכורות).

ואפשר, שב' אופנים אלו בהגדרת מצות פדה"ב הן הם צדדי הסברא שנוחלוק הראשונים לענין אם בעינן דעת מקנה של הכהן הפדוה. (ונסק"מ לענין אם מותר כהן קטן ועוד. ראה להלן פרק ה סעיף ד ועוד), שדעת הריב"ש (סי' קלא) דהכחן קונה את הבכור וצריך להקנותו לאב, וכ"כ בעצמות יוסף בדעת החוס' קידושין (תא ד"ה מאן אמנא). אבל שאר

סגולה להגן על הילד מפני חליים ופגעים¹³.
 וכבודו שלא נפדה הרי הוא נענש ואינו זוכה לקבל פני שכניה, שכן דרשו רז"ל: למה סמך עליית הרגל לפיריון בכור¹⁴, לומר לך שהבכורות שנפדו מקבלין פני שכניה וזוכין לראות בנין בית-המקדש, אבל אם לא נפדו לא יראו¹⁵.

החיובים במצוה

האב
 1. האב מצווה לפדות את בנו¹⁶. ואפילו אחר שהגדיל הבן וכבר נחתיי

בחינו וכו' וכד' פירוק בר נש לבירה, מידא דההוא דמותא פריק ליה ולא יכול לשלואה עליה וכו' בפורקנא קני ליה חיים וכו'. עכ"ל בקיצור. ובספר חסידים (סי' של) איתא, מעשה בבחור אחד שהיה נוטה למות, אמר תפדני תפדוני, ואמרו לחכם מה הוא אומר, אמר להם שמא הוא בכור, אמרו לו כן. אמר להם לפדותו ויחיה. מיד נתנו לבחן ה' סלעים וחייה כ"ה שנים אח"כ. ע"כ.

וכן משמע מדברי רבנו חננאל שהובאו בתשי' חרש"א (סי' ה') שהבחנו נוטל המעות ואומר זה תחת זה וכו' יצא זה לבחן ונכנס הבן הזה לחיים וליראת שמים, ע"כ. והובא בר"מ כאן. וראה גם באבן עזרא (שמות יג, י).

בכור או ברי' סלעים" שאין הכוונה שהוא יכול לתת הבכור עצמו במקום ה' סלעים, אלא הכוונה אם בעית לפדותו שיהיה בי גזא דירך או בעית למשבקיה בי גזא דרחמנא, וכאומר, איך אינך בטוח כי יקחתי ה' שוב ממך. ע"כ.

13. במדבר קדמות (להחיד"א, מערכת פ אות ז) כי ה"ל, מסורת בידיו מפי זקנים שקבלו מהקדמונים כי איש אשר יקיים מצות פייו בן הבכור כדון ויתן ה' סלעים לבחן בשמחה ויהיו לו לגמרי שלא יחזיר הבחן וכו', יהיה בטוח שהילד יחיה ויגאל מפגעיו חוליו הילדים ויגאל והיה לאיש. ע"כ. (ולחעיר מהא דבבא קמא (דף פ) דב ושמאל ורב אסי איקלעו לבי ישוע הבן (פירש"י פזיו הבן) וכו' אדחמי והמי אתא שונרא וקטיעה לידא דינוקא וכו').

14. בפרשת כי תשא (לד, כ): כל בכור בנך תפדה ולא יראו פני דיקם. וראה בקדושין (כט, ב) שלמדו מזה לענין חיה צריך לפדות בנו ולעלות לדגל, מה קודם. והובא להלן פוק ז סעף נד.

15. הבנו בנתי עה"פ הנ"ל, בשם מדרש חז"ל. ואינו במדרשים המצויים אצלנו.

16. לשון הכתוב "כל בכור אדם בבנין תפדה". והוא אחת ממצוות הבן שהסמילה התורה על האב כדאיתא בבביתא בקדושין כט, א.

פדיון הבן כהלכתו

ומכל-מקום גם לפני שפדאוהו אין הכבוד נאסר בעבודה, ומותר בהנאה ממעשה ידיו⁷.

ג. כהנים ולויים פטורים מפדיון-הבן, שהרי מצינו (במדבר ג, מ ואיל') שהלויים פדו את בכורי ישראל במדבר, וכל-שכן שפוטרים את עצמם⁸. ואפילו אם רק האם היא כהנת או לוייה והאב ישראל, פטור הוא מפדיון. שהדבר תלוי באם, שנאמר (בא יג, ב): "פטור רחם כישראל"⁹.

ד. בכור שלא פדאו אכיו, וגם הוא לא פדה את עצמו משהגדיל — בטלו מצות-עשה¹⁰. וי"א שבכל יום שמאחרים הפדיון עוברים על מצות-עשה זו¹¹.

ה. גדולה מצוה זו, שמצלת את הכבוד מבייתה ומביאתו לחיים¹², והיא

סעף יח). וראה צפתי"ל על הרמב"ם (הל' ברכות פ"א ה"ג) ובקונט' ההשלמה (עמ' 46) שאף שפדוה"ב הוא מכלל כ"ד מתנות כהונה, מ"מ שונה הוא בכך ששאר מתנות"כ כגון תרומ"ב חל עליהם שם מיד כשהפרישים אלא שאח"כ יש עליו חובץ נתינה לבחן. משא"כ בפרה"ב (ראשית הגז) שלא חל עליו שם פדיון ולא נעשתה המצוה כלל עד שיבואו המעות ליד הכהן, והמצוה אינה רק ע"י נתינתו של האב, אלא גם ע"י קבלתו של הכהן. עיי"ש שציין לכמ"ק בזה.

7. בברות ט, ב. ולמדוה מדרכתיב (ראה טו, יט) לא תעבדו בבכור שורך, אבל אתה עובד בבכור אדם. עיי"ש. והובא ברא"ש שם (פ"א סס"ו י).

ולחעיר מדברי הספורנו (בא יג, טו) עה"פ וכל בכור בני אדם, וי"ל: כדי שיהיו מותרים בעבודת חול. הרי דקודם שנפדו אסורים הם בעבודת חול. וצ"ב.

8. משנה בברכות ג, ב. ובגמרא שם ד, א. וי"ה בשו"ע סי' ס"ח. וראה פרטי הדינים בזה, להלן פיק ג סעף יא ואילן.

9. גמרא בגמרא שם ובדף מז, א. וראה בסוגיא שם. ובחולין (דף קלב, א) הברייעו הלכה כמותו, ופירש"י דהיינו כהאוקומתא שנתעברה מישוראל. וי"ה בשו"ע שם.

10. כ"כ בספר החינוך (מצוה שצב) לגבי האב שאם מת אחר שהגיע זמן פדיון בנו ולא פדאו, ביטל מ"ע. ואף שמשמת האב הרי עדיין הבן יכול לקיים המצוה, מ"מ מצות האב נתבטלה (לא מבעיא לדעת החינוך ודעמיה שמצות האב היא לגמרי ראה הערה 16. אלא אפילו לדעת הרמב"ם שהאב בא מכת הבן, מ"מ מצוה על האב אינא, ואף שלא נתבטלה מצות הפדיון, מ"מ נתבטלה מצות האב). וראה שו"ת מור ואהלות (אהל ברכות ווראות סי' כה) שתמה על החינוך. וי"ל ובכ"ל. ופשוט שכן הוא גם לגבי הבן משהגדיל, שאם לא פדה עצמו ומת ביטל מ"ע.

11. כן דעת כמה פוסקים, ונתבאר להלן פרק ו סעף ד.

12. י"ל חזוהר (בהקדמה דף יד, א): פקודא תליסר למיעבד פורקנא לבניה לקשרא ליה

יא. [מאמתי זמן חיובו? משנעשה גדול ונתחייב במצוותי²⁷. ולא די שהגיע לכלל י"ג שנים, אלא צריך שיראה בו ב' שערות, שהם סימני גדלות²⁸. ויש הסוברים שמשהגיע לכלל י"ג שנים די, שלענין זה סומכים על החזקה שכבר הכי' גם סימני גדלות²⁹.

יב. אבל אצל קודם שהגדיל, אינו צריך פדיון³⁰. ואף אם עמד ופדה עצמו איא שמחמת ספק שמה אין פדיונם מועיל, יפדוהו על תנאי וכי' כלהלן, וינתנים עד שיגדיל, יתלו על צוארו סס שהוא "ספק נפדה". ראה שם.

27. ראה רש"י בקידושין שם שמירש: מייחב איהו למיפקיה, משהגדיל. וכה"ר ברמב"ם שם ובש"ע. ופשוט, שהרי כשהוא קטן אינו חייב במצוות, ולא חייבתו תורה כלום. וכה"ל לחידא באור זרוע (סי' תקיז) שהחייב לפדות את עצמו הוא "משיגדיל ויהיה בר מצוה".

ובספר הפרנס (סי' רצג) כתב משיחיה בן י"ג שנים.

28. כ"ץ הגר"י שטייף ז"ל, הו"ד בתל תלפיות (כרך ד עמ' נז). וטעמו ומוקדו דהרי בכל מצוה דאורייתא לא סמכין אחזקה דדבא, לומר שכל שבא לכלל שנים, חזקה שהביא גם סימנים, וכמבואר בגר"כ הש"רע א"ח סי' נה ס"ה, ראה שם. והוא הדין והוא הטעם גם בגר"ד, דכיון שקטן אינו פודה עצמו (ובדלהלן בסעיף שאח"כ), אין לו לפדות עצמו עד שיהא גדול. וראה בתל תלפיות שם (עמ' נז) שהביאו שכי"ה ש' דעת החת"ס בש"ת (סי' רצה בסופו, קטע המחזיל בהא) שכתב, שצריך שיגדיל ויביא ב' שערות. וראה עוד בתל תלפיות שם (עמ' ס) משי"כ עוד בהו. וכ"כ להדיא בש"ת זכר יצחק (הנדמ"ח, ה"ב סי' ב).

29. כ"ץ הגר"י וועלן ז"ל, הו"ד בתל תלפיות שם (עמ' נז, ועמ' סא), והאריך בזה להקל, משום דחזקה דדבא היא מדאורייתא (לדב המוסקים) ולכן במקום שא"א לגר, שפיר סמכין עליה גם בדאורייתא. ועוד סבירות בהו. עיי"ש. והביא (נעמ' נט) שהסכים עמו הגר"ש ענגל בעל שו"ת מהר"ש ענגל. וכ"ץ בשו"ת שאלי ציון (תניא סי' סב). ויש לצרף לזה גם שיעת כמה פוסקים שאפילו בקטנותו יוצא אם פדה עצמו (ובדלהלן בסעיף שלאח"כ), וכמי שהעיר העורך בתל תלפיות שם עמ' נרנ"ז.

ונש"ת בית דוד (לייטער, סי' קסא) כתב שאדבא אסור לחשוות המצוה, וכל שהגיע לגיל ז' שנים, ואפילו אם ספק לנו אם הגיע לכלל שנים, חייב לפדות עצמו. וטעמו, שלדעת כמה פוסקים עובדים בעשה בכל יום משמשים מצות הפדיון אחר שהגיע זמנה (ראה להלן פרק ו סעיף ד), ונמצא דבכור זה קאי בספק איסור תורה בכל יום, ופוטרי שהיב להקדים לפדות את המצוה בכל האפשר. אלא שמ"מ כתב שם, כדי לצאת ידי ספק, יתן את מעות הפדיון לכוון בתנאי מעכשיו ולאחר שיגדיל, והכסף יהיה מונח ביד הכהן עד שיריע בבירור שביא סימני גדלות. עיי"ש. וראה עוד בשו"ת הר צבי (הו"ד סי' רמז) שנסתפק בדין זה מכמה צדדים, עיי"ש.

30. כ"ץ לטון מהר"ל ה' פדיון הבן [אות ה]. (ויש לדייק קצת מלשוננו, שלא רק שאין חיוב עד שהגדיל (כ"ץ בסעיף שלפניו) אלא שאין כאן כלל מצוה. ובדלהלן).

ובטעם דין זה שהקטן אינו צריך לפדות עצמו, נאמרו כמה סברות:

א. בשו"ת זכרון יוסף (הו"ד סי' כ) כתב דאף שקטן חייב מדדבן, בכל המצוות, משהגיע

פדיון הבן כהלכתו

הוא מוחזק ולא נחא ליה, לא הועיל הפדיון, ויחזור ויפדנו²⁴. ויש מי שמיקל גם כזה²⁵.

הבכור

י. בכור שלא פדאו אכיו, חייב הוא לפדות את עצמו כשהגדיל²⁶. ותולין לו על צוארו טס של כסף שחקוק בו שאינו פדוי, כדי שידע לפדות את עצמו כשיגדיל²⁶.

24. שו"ת דבר משה (ה"א סי' סד) הובא בבבלי יוסף (סי' זה אות ב) ובמכ"ש (סק"ג). וטעמו, כיון שהאשה אינה מצווה כלל במצות פדה²⁷, ועוד, שכאשר פדה מנכסי הבעל הוי זה כהתורם משל חבירו על של חבירו דלכ"ע לא מוזני בתרומה כשהבעלים לא נחא להו בכך (כמבואר ביו"ד סי' שלא ס"ל), וה"ל לפדה²⁸. וראה עוד מה שהארכנו בזה להלן סעיף כב ובהערה שם (לענין אם פדאו אחר שלא מדעתו).

25. עפ"ד הח"ד שהובאו להלן סעיף כב והערה 67, דמהני בזה בעל כדור, עיי"ש, וה"ל לכאן.

26. רמב"ם שם ה"ב, שר"ע שם סט"ו. ומקורו מגמרא קידושין (נכ, א) שאמרו, והיבא דלא פרקא אבהו מייחב איהו למיפקר נפשיה דבתיב פדה תפדה (קרח יח, טו). ונראה שדושוהו מדלא כתיב שם בניך אלא סתם אך פדה תפדה את בכור האדם וגו', או אולי מיתורא דקרא דכפיל לשניה פדה תפדה.

אמנם ברש"י (שם) משמע שגדס הלמוד מפסק בכור אדם בבנין תפדה וקרינן תפדה, לטון מדבר בעד עצמו). וכ"ה בר"ן שם, עיי"ש משי"כ בהו. וראה בבב"י (סימן זה אות כד). ובשו"ת ערוה"ב (הו"ד סי' רמ, קטע המחזיל והלפני²⁹), וערוה"ש (סי' זה סוס"ד) ועוד. ובתשו' חת"ס (הו"ד סי' רצג) כתב לתלות בזה המחלוקת אם מצות הבן היא מצוה בפ"ע או שהיא היא המצוה שעל האב. עיי"ש. (וראה עוד במלואים שבסוף הספר, סימן א).

וראה לעיל הערה 16 שהארכנו בגד חוב הבן אם הוא חוב מחדש בפ"ע או שהוא להשלים מצות האב. עיי"ש.

26. רמ"א בסעיף טו, ומקורו ממהר"ל ה' פדה"ב [אות ה] בשנינו קצת. וד"ל שם: וכן ראיתי באיגרא מעשה שנהרג האב במלחמת בני חושים קודם פדיון בנו הבכור, וזוהי מה"ד נתן עיי"ה לטול סס כסף ולכתוב עליו "בן כהן", ולתלות בצואר הילד וכו'. והוא גם ב"ד"ם (סי' זה סק"ב) ושם כתב לכתוב על הטס "בן בכור". ואף כי מהר"ל איירי לענין בכור יתום, אנפ"כ העתיקו הרמ"א בסט"ו בסתמא, גם לכן שלא פדאו אכיו.

וראה דברי חמדות על הרא"ש בבכורות (פ"ח אות יז) במעשה שבכור נפדה עיי"ה אבי אביו שנסתפק שם אם חל הפדיון, והורה לכתוב על סס שהוא "ספק נפדה".

אמנם הש"ך (סק"ב) כתב על עצה זו שאינה מספקת, כיון שברוב פעמים נאבד הטס בריבוי הזמן עד שיגדיל, ולכן כתב שעדיף וראוי שב"ד יפדוהו מיד בקטנותו, ולא ימתנו לו עד שיגדיל. והיינו לשיטתו שב"ד יכולין לפדות אף בלא דעת האב, ראה להלן סעיף כא. וגם החת"ס (הובא בהערה 75) הכריע דמהיות טוב, יפדוהו ב"ד מיד בקטנותו,

— מנכסיו שלו³¹ — בעוד אביו חי³², לא יצא ידי חובתו לדעת רוב

לחינו, מ"מ במצוה כגון זו שאם יקיימנה בקטנותו שוב לא יוכל לקיימה משגדלו, ממתינו לו עד שיגדל, והביא ראיה ממש"כ הרא"ם (סוף פרשת לך) לומר, בה מה שהמתן אברהם אבינו ולא מל עצמו עד שנצטוו, ע"ש. וראה סברא זו גם בשו"ת תמורת שלמה (י"ד סי' לא אות ח) (אלא שיל"ע לפי סברא זו, איך יזהה הדין בייצבד שכבר פרה עצמן, אם יצא יד"ה).

ג. בשו"ת מהר"י אסאד (י"ד סי' רסח) כ' טעם נוסף, דאף שהקטן שייך במצוות משתמע לגל חינוך, מ"מ עדיין מצות אביו עליו, שחיוב המצוה הוא על האב, ואינו יכול לפדות עצמו ולהפקיע מצות אביו. וכ"מ דעת מהרש"ל, הובא בט"ז (סי' שה סק"א), ע"ש. ולטעם זה, קטן יתום אכן חייב לפדות עצמו משהגיע לחינוך, וכפי ש"י המהר"א עצמו שם. וראה עוד להלן הערה 79.

ג. במעמדו יו"ט (בכורות פ"ח אות ז) ביאר לגבי כבוד יתום שאין ב"ד יכולים לפדותו בקטנותו, לפי שעדיין אינו ברהיבא, והיו כמו נפדה בתוך ל'. ע"ש. והי דס"ל דאינו כלל במצות פדיון או. ובשו"ת חת"ס (י"ד סי' רצו) ביאר דהיינו לפי שס"ל שמצות האב ומצות הדין הם ב' מצוות נפרדות, ומצות האב פקעה משמת, ואילו מצות הבן על הגיע זמנה עד שיגדל, ובניו לבניו אינו בר חיובא כלל מצד צד, ולכן לא יועיל פדיון אפילו ע"י ב"ד, ע"ש. ולפי' להסבירים שמצות הבן היא מצות האב, שצריך להשלים מה שלא עשה האב (וכנ"ל הערה 16), אה"י ששייך בקטן מצות פדיון ושפיר מהני בו פדיון ע"י אחר עכ"פ. וכ"כ החת"ס שם להדיא, ע"ש. וכ"כ בשו"ת שם איהו (י"ד סי' לו) שכתב ע"פ דברי המעיט' דלא מהני פדיון בקטנותו אחר שאינו בר מצוות ואינו בר פדיון כלל, ע"ש.

ולסברא זו של המעיט' והחת"ס, הוכיח שהאב עדיין חי אלא שלא פדאו, הרי מצוותו על אביו, וא"כ שפיר שייך הקטן במצות פדיון מצד האב, ולכן שפיר מהני פדיון ע"י ב"ד או אחר (משום שליוחות או זכיה, ראה להלן הערה 63). אלא שעדיין יש לדון אם גם הקטן עצמו מותר או יכול לפדות עצמו, או אפשר שמעשה הקטן אינו כלום וממער גרע, ויכלהל.

ד. בספר רב ברכות (מערכת פ אות א) צידד לומר שאין הקטן יכול לפדות את עצמו כיון שעדיין אינו בר מצוות, והיינו ע"פ דברי הכס"מ (הל' ק"פ פ"ה ה"ז) דקטן שעשה מצוה בקטנותו, אינה פוטרת אותו כשיגדל. וכהא דאמרינן במס' ר"ה (כת' א) במי שעשה חלים ונתנים שוטח ואכל בעת שסותו, שלא יצא וצריך לחזור ולאכל כשהוא חלים, וה"ז דבורותיה.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ג א"ח סי' כ) האריך הרחיב בזה והלא שאלה זו בדיון קטן בכל המצוות שלילת הפוסקים אינו יוצא יד"ה במצוות שעשה בקטנותו, וכדברי הכס"מ ה"ל. והביא שם דעות הרבה פוסקים בענינים אלו, ודעת רובם נוטה שאין על מעשי הקטן גדר מצוה כלל, כיון שאינו חייב במצוות עדיין, ואף שמדברנן ש לחטוב במצוות, הרי דעת הרבה ראשונים שמצוות החינוך היא על האב ואילו הבן אין עליו כלום, ראה שם באריכות. וכל השק"ט בזה שייך גם לענין פדה"ב, ראה שם אותיות ז, ט.

31. היינו נכסים שקיבל מאחרים ע"מ שאין לאביו רשות בהן.

32. ולענין כבוד יתום — ראה להלן סעיף כח.

הפוסקים³³, וצריך לחזור ולפדות כשיגדל³⁴. אך י"א שהועילו מעשי ויצא ידי חובתו³⁵.

33. היינו להפוסקים שהחזירו לעיל הערה 30 אותיות ג, ד.

ויש להוסיף, דבסוף שלל הגיע עדיין לעונת הפטוטה, נראה דלכ"ע לא מהני פדיון ע"י עצמו, שהרי עדיין אינו בר הקנאה וכמבאר בחו"מ (סי' דלה). אמנם בממ"ח (מצוה שצב לאות ב) הלה דלא בעינן הקנאות כיון שהנכסים משועבדים, וכ"כ החו"ד הו"ד לוחל הערה 80. ועוד י"ל דכל שמבין ענין מצות פדה"ב וגדרה דאין יודע כבר בטיב משא ומתן. וראה עוד בזה להלן הערה 35.

ולחנש שכל האמור הוא בקטן שאביו עדיין חי אלא שלא פדאו, אבל בבכור יתום שפקעה מצות אביו יש לצדד בכמה ענינים ויכלהלן סעיף כח והערה 79.

34. וכ"מ נראה משום שכשיפדה עצמו בפעם הב' מנשיגדל, יפדה עצמו בלא ברכה, כיון ש"א שכבר יצא ידי חובתו, ויכלהלן.

(וש להסתפק אם יכול לתבוע את מעות הפדיון מהבית הראשון שפדאו בקטנותו, אחר שלילת רוב הפוסקים אכן לא יצא יד"ה פדיון. וראה גם להלן פד"א סעיף כז ובחזרות שם).

35. כן משמע מדברי הגר"א בהגהותיו (סי' שה אות ז) שחלק על הרמ"א שפסק שאין ב"ד קורין את הקטן במקום שהאב נמנע, והשיגו עליו הט"ז והש"ך ועוד ויכלהלן. והגר"א השיג מטעם אחר, ופדה"ב אינו אלא כפריעת חוב לכהן, ודמאי לפורע חוב של חבירו למלוה, אלא שלכתיובתא יתור מצוה באב כמו במילה וכו', ראה שם. ולדבריו, אין נתינת המעות מעשה מצוה, אלא העיקר היא קבלת המעות ע"י הכהן, ושפיר יכול גם הקטן לפדות א"ע ממעות שלו. ובאמת כן היא גם דעת המתנה אפריס (הל' זכיה ומתנה סי' ז), ע"ש. וראה גם במהר"ט אלגזי הל' בכורות (פ"א סק"ז בסופו).

וראה עוד דעת האב"ז להלן סעיף כ והערה 59.

ובמנחת חינוך (מצוה שצב לאות ב) נסתפק בקטן שלא פדאו אביו אם מהני שפידה עצמו כיון שאינו בר חיובא, או אפשר יש לדמותו לשאר חובות דקיימ"ל (בערך דף כב"א) שאין נפרעים מן הקטנים ואפ"ה פשיטא שאם פדעו בקטנותו א"צ לחזור ולפרוע, דבטל מהם שעבוד הגוף והנכסים, וכמו כן כאן. אך יש לחלק דבפדה"ב הרי השעבוד הוא מהמת המצוה, וכיון שאינו בר מצוה אין עליו שעבוד עדיין, ונמצא שלא פרע שעבודו. ואף שעשה מצוה הרי לא יצא בזה בקטנותו, וכהא דעתים חלים עתים שוטח (כ"ה כת' א) דכיון דפסור באותה שעה מהמצוה, לא יצא יד"ה. אך לאידך י"ל כסברת הפמ"ג (בפתחה לא"ח ח"ב אות ג) שקטן בר מצוה הוא רק שאין בו דעת כד לחיוב, ונמצא שעכ"פ נכסיו כבר משועבדים למצוה זו (ואף שאין הכותן יכול לגבות מהקטן, הרי לפי שאין גופו משועבד עדיין), ולכן אם נתן הקטן מעצמו מנכסיו, שפיר י"ל דפדעו שעבודו. עכמ"ד המ"ח.

וראה גם בשו"ת עירובת הבשם (י"ד סי' ר"מ קטע המתחיל והגלעני"ד) שהעלה כן מטעם אחר, דמצות הקטן היא מיד אפי' בקטנותו, ואף שאינו בר חיוב, לא גרע מאחר הפדוהו, דבמצות הבן פשוט דמהני ע"י שליח דהרי ילפינן לה מדכתיב תפדה, משמעני שיהיה פדוה מכל מקום (כלומר שלא איכפת לו אף וע"י מי נפדה, שאין המצוה שעל הבן לפדות, אלא שיהיה פדוה) ע"ש. שוב ראיתי שגם החת"ס עצמו העיר כע"ז בגדר

יג. אף משהגדיל הבן, יש אומרים שעדיין אביו מצווה לפדותו (כדלעיל סעיף ו). ומכל מקום גם הבן מצווה, ולכן כל הקודם ופודה, האב או הבן, זכה במצוה והבן פדיו. ומיהו האב קודם לבן אם רוצה לפדותו³⁶. ולדעה זו, יש מי שכתב, שאסור לבן לחטוף ולפדות את עצמו³⁷. אך יש אומרים, שמשגהגדיל הככור שוב אין האב מצווה עליו כלל, והמצוה היא על הבן בלבד³⁸.

[נלענין אם בית-דין או אחר יכולים לפדותו ברשותו, או שלא ברשותו – ראה להלן סעיף כז].

מצות הבן, אלא שכי' שחייבין או למשכנוי נפשין בתר מהר"ל דס"ל שאין מצוה על הבן בקטנותו וכו', עיי"ש.
ולענין מאימתי מועילים מעשיו לענין זה. בשו"ת מהר"י אסאד (סי' רסט) כ' דאף אם מהני עיי' קטן (תוס') מ"מ זהו דוקא משהגיע לעונת הפעוטה, דהיינו מבן שש שנים ואילך (וגם אז צריך בדיקה אם יורע בטיב משא ומתן), אבל קודם לכן אין ממכרו ממכר ואין מתנתו מתנה, כמבואר ברמב"ם פ"ט מהל' מכירה, ובשו"ע ח"מ סי' דלה ס"א, וממילא אינו יכול להקנות המעות.

אמנם במנ"ח תנ"ל כתב לדצ"ה זה שמועילים מעשיו הקטן, אין להק' מצד שהקטנים אין נתונים כלום וכו', דשאני הכא גבי פדה"ד דיש כבר שעבוד הנכסים לפני צירן דעת הנותן, שהיו יתכן טורף נכסים בעי"כ של אב, ומבואר בבכורות (מטב). עיי"ש. (ולאורה זהו רק בבכור יתום שאז שייך לומר שיש שעבוד על נכסיו. אבל כשאביו עדיין חי, אולי לא שייך שעבוד על נכסיו הבן, וי"ל).

36. הרשב"א בחשובה (ח"ב סי' שכא) כ' שישאל אם האב יכול לעכב על הבן מלפדות עצמו משהגדיל. והשיב, שעדיין מצות האב על הבן, שלא פקעה מצותו, ומ"מ אם רצה הבן לפדות עצמו, פדיו, (שהרי גם הוא מצווה משהגדיל), וכל הקודם בפדיונו זכת, ומבד"ל על פדיונו, שהמצוה מוטלת על שניהם, ומיהו מסתברא שהאב קודם שמצות הבן על האב, עכ"ל. והר"ד בב"י סי' שש בבד"ה, והעתיקו גם הב"ח שם.

37. מנחת חינוך (ריש מצוה שצב) והיינו לפי דעת הרשב"א וסי' החינוך שיעקר המצוה היא של האב, והציווי על הבן אינו אלא במקום האב כשלא פדאו, ובג"ל בהערה 16 בארוכה. וכינו שהאב רוצה עדיין לקיים המצוה אין הבן רשאי לחטוף ממנו את המצוה. וכזה המנ"ח שם עור, שאם עבר הבן וחטף המצוה מאביו, דינו כמבואר בשו"ע ח"מ סי' שש שצריך לשלם י' זוזבים על שהפסידו המצוה.

ומ"מ גם לדעת המנ"ח, במקום שהאב אינו רוצה לפדותו, פשוט שרשאי הבן וחיוב לפדות את עצמו, ואין זה כחוטף המצוה מאביו, כיין שהאב אינו רוצה לקיימה.

ובשו"ת מור ואהלות (אהל ברכות והודאות סי' כח) כ' עור, דאפשר דהא דאב יכול לעכב בעד הבן מלפדות עצמו חייבו דוקא אם הסיבה שנמנע עד עתה האב מלפדותו היתה מחמת אונס, או שלא היה לו ממון וכדומה. אבל אם סתם נמנע מלפדותו, שלא רצה לפדותו, שוב מעתה כשהגדיל הבן הוא קודם לאב, ואין האב יכול לעכב עליו.

38. כ"ה דעת הר"ב"ש בחשובה (סי' קלא) דעיקר מצות פדיון הוא על הבן משהגדיל, וחיות

יד. אם נמנע הבן מלפדות את עצמו משהגדיל, כופין אותו בית-דין על כך, אם לו נכסים³⁹. ואם אין לו, י"א שכופין את האב לפדותו⁴⁰.
שליח
טו. יש אומרים שאין האב יכול לפדות את בנו על-ידי שליח⁴¹. אך דעת

האב הוא רק כיון שבנו אינו יכול לקיים עדיין המצוה בזמן חיובו (מיים לי ואילך), אך משהגדיל הבן, נסתלק האב לממרי מצותו בנו. ודאה שם שביאר בזה דעת הרמב"ם לענין נוסח ברכת הפדיון. עיי"ש. ודאה לעיל הערה 16 מש"כ בביאור שיטתו.

39. שו"ת הרשב"א (ח"ב סי' שכא), ה"ד לעיל הערה 19. והוכיח כן מירושלמי (קדושין פ"א ד"ה) שאמרו שמצות האב על הבן גדול, אינה אלא למצוה ולא לעינבו, ולכן אין כופין עליו, עיי"ש. ופסק שם הרשב"א שבאופן זה שיש לבן נכסים והוכיח שהוא ודאי בכור, כופין את הבן לפדות את עצמו. (אלא שצ"ע בראייתו, דאי כפשוטו לשון הירושלמי, הרי מוכח שאין כופין כלל את האב על מצות פדה"ב, בין אם אית ליה לבן ובין אם לית ליה. וביחוד, שאפילו בבנו קטן י"ל דאין לכופי האב. ודאה בשו"ת חמד (נללים מערכת כ, כלל ה) שהביא מאחרונים שהבינו בדעת הרשב"א שאין כופין כלל בפדה"ב (זהו תמיה, שהיו לפדיא כ' הרשב"א שבבכור קטן כופין לאב ובג"ל הערה 18). ודאה שם עור. ובס' הבית (סי' דס בבאורי' סי' ה) שכתב לבאר ד' הרשב"א עפ"ד התכ"מ"א, ראה שם.)
וראה פ"ת (סקט"ו בסופו) שכתב שפשוט שגם לדעת שו"ת חוט השני (הר"ד לעיל שם) שאין כופין כלל את האב על מצות פדיון בנו, מ"מ משהגדיל הבכור ודאי דמיפנין לו עצמו, ומשטו.

ובמנ"ח (ריש מצוה שצב) כתב שכיון שהמצוה היא על שניהם, האב והבן, יכולים ב"ד לכופ' כל אחד מהם, שנכסי שניהם משועבדים למצוה זו, וגובה הכתן מאיזה מהם שירצו. (ואפי' אם נכסי א' מהם בני חורין ונכסי א' מכורים, אין הלוקחות יכולים לדחותו אצל האחר). עיי"ש. (אך בסוף דבריו ציין שראה לתשרי הרשב"א הנ"ל שהאריך בזה, ותשמע דלמעשה לא פליג עליה. וצ"ע).

40. רשב"א שם. ונתבאר לעיל הערה 19.

41. רמ"א סי', ומקורו משו"ת הר"ב"ש (סי' קלא) ששאל השואל שם וז"ל: שאלתי לחון לך מטעם בריכה לבכור הפודה את עצמו וגם לאב הפודה את בנו, כי מגאנת להרמב"ם (ה' בכורים פ"א ד"ה) שהפודה את בנו מבד"ל על פדיון הבן, והפודה את עצמו מבד"ל כפדיון את הנכסין, ותמחה כיון דמצות פדה"ב עיקרה על האב רמאי, אלא דמיוקא דתפדה ילפינן לפודה את עצמו, אבל עיי' שליח או ב"ד לית לו א"כ הו"ל להקטן אפכא שהאב כלמד (לפדות) והפודה עצמו בעל (על פדיון) שהוא כמו שליח וכו'. והריב"ש שם השיב לו בארוכה, והר"ד שם, שלפ' שמצות הפדיון נעשית בסיועו של הכתן שמקבל הפדיון לכן מבד"ל האב בעל וכו'. דאה שם. ותדעשק הר"ב"ש ולא העיר על דבריו במש"כ ש"י שליח וב"ד לית לו, משמע שגם סובר כדבריו.

ובסעם הדבר נתקשו האחרונים טובא, דמאי שנא מצוה זו משאר המצוות שבתורה שאפשר לקיימם עיי' שליח, (ראה באריכות בהערה שלאח"ה): וכמה סעמים נאמרו בזה.

רוב הפוסקים שיכול לפרות ע"י שליח, שהרי שלוחו של אדם כמותו.⁴²

בעירוב השולחן (סימן זה סעי' ג, ז) כתב לבאר דכל מצוה שאמרה תורה מפורש שאותה תעשה, כמדתה שאין ביכולת לעשות שליח לזה, (כגון בהפדת נדריה דכתבי אישה יקיימו ולא שלח), וה"ל בפדויה דכתב כל בכור בגין תפלה, שפיר משמע דזקא האב ולא שליח. ודמי למילה, דחתם לא כתב להדיא חיובא דאב, אלא ילפין ליה מדכתבי ומיל אברהם את יצחק בנו, עכ"ל, ועי"ש עוד. וקעין סברא זו כתב (לענין אחר) ההכמ"א שער א"יה בביתא אדם סק"ז, עי"ש באורך. וקעין זה כחב בס' פדיון נפש (סי' ד אות א), (והוסיף שם עוד ראה וסמך לדון כל בפדויה, ממה שמצינו בני מילה שייבטחו התורה שאם לא מלו האב ימולו אותו ב"ל ואילו בני פדה"ב לא השמיענו תורה דין זה, ועל כרחק למעוטי אהא, דאה"נ שאין על ב"ל לפדותו, שהיא מצות האב בלבד, ועליה גופיה רמזא, ומינה תפוק דגם ע"י שליח לא מוחזק, עי"ש). וראה עוד בשו"ת חת"ס (י"ד סי' רצה) ועוד אחרונים.

וראה במלואים שבסוף הספר, סי' א, טעם נוסף לדון הרמ"א ובידור דעת הריב"ש. ולמעשה, (אם כי רוב האחרונים הלכו על הרמ"א וכדלהלן) הסכימו כמה פוסקים לדון הרמ"א וסמך כמותו. ה"ה: הלבוש (סי' זה ס"ט), שו"ת יד אליהו (סי' נגא), וראה שם שהביא כמה ראיות לדעת הרמ"א. וראה שם גם בהלך א"ה בהשטות סי' ו אות כט, (וציין לזה בעיקר הד"ט סי' ג אות יד). מהוה"ק בהגהותיו על השו"ע שם. פרי האדמה (ח"א דף קמ ע"ד). וכתב שם שהיה מעשה בירושלים שפדאו אמו, והסכימו כל החכמים לחזור אביו ולפדותו בלי ברכה, עי"ש. שו"ת מהר"ם שיק (י"ד סי' שט). שו"ת זבחי צדק (הנדפסת, סי' מ) ועוד. וזה פסק בשו"ת מטה לוי (ח"א סי' יח). וכתב שם שכן מוכח גם דעת הגר"י אדלר שהורה שפדה האב את בנו אף כשאנו במקום הבן, הובאו דבריו לחלן הערה 47, ומשמע דס"ל דהכי עדיף ואשר שיפדנו ע"י שליח במקום ההנזק. ומזה הוכיח במטה לוי שם שכן ס"ל גם להחת"ס, שהרי הביא דברי רבו הגר"ג אדלר וסמך ע"ז בכל כחו. וראה עוד להלן הערה 43 כמה אחרונים שהורה כהרמ"א עי"פ לענין לכתחילה, מטעמים אחרים.

ולענין דביעבד, שעבר ופדה ע"י שליח, אם מרני לדעת הרמ"א, או דס"ל דלא מהני תלוי זה בטעמים שכתבו האחרונים בדעתו. וראה בזה במלואים הנ"ל.

42. ה"ס"ז והש"ך שם (סק"א) השיגו על הרמ"א, שהרי ק"ל בכל התורה ששלוחו של אדם כמותו, ומאי שנא פדה"ב שנתמט שלא יועיל ע"י שליח. והביאו שם מס' צדה לדרך (להגרי"ל בעל שו"ת באר שבע) בפרישת בא, שהאריך בזה לתמוה על הרמ"א, ומתוך כך הכריע דיכול האב לפדות ע"י שליח. וכתב שם שהסכימו עמו גדולי הדור (מהר"ל מפראג ועוד). וכך הסכימו גם ה"ס"ז והש"ך שם. ובס"ז הביא מההר"ש בשם מ"מ מעיל צדק שכתב שאם האב אינו בעיר, יכול אחר לפדות הבכור, ושלוחו של אדם כמותו. עוד הביא שם ה"ס"ז מלשון הר"ן (בפסחים דף ז) וז"ל: ויש מצוה אחת שאע"פ שמוטלת עליה אפטר להפטר ממנה ע"י אחר, בביעור תמך ומילה ופדיון הבן ודמיתו, עכ"ל.

וכן ס"ל לעוד הרבה פוסקים, דחאב יכול לפדות ע"י שליח, ה"ה: שו"ת מהר"י ברונא (סי' ס), הובא כנה"ג סי' זה. מתנה אפרים (ה' זכיה סי' ז), מהר"ט אלגזי (פ"א מה"א בברכות סק"ז). מעדני יו"ט על הרא"ש (פ"ח דברכות אות יז). שו"ת פרח מטה אחרון, הרי"ד בביר"י (סימן זה אות יג). שו"ת דבר שמואל, ה"ד שם. שו"ת זרע אמת (ח"ב סי' קל), שו"ת פני אריה (סי' מד), שו"ת דבר משה (ח"א סי' סד), שו"ת שופריה

דיעקב (ח"א סי' ט), שו"ת מתנה חיים (ח"ג סי' עה). ועוד הרבה. וכ"ה בהגהות הגר"א שם (אות יז), ובדגול מרבבה שם, ושאר נ"ב.

והנה האחרונים החולקים השיגו על הרמ"א וחקשו עליו כמה קושיות (מלבד הקושי העיקרי דאמאי לא מהני שליחות במצוה זו כמו בשאר מצוות, כנ"ל) וכללהן:

א. בס' צדה לדרך הנ"ל כתב להעיר שדברי הריב"ש, שהם מקור פסק הרמ"א, לדבר אחר נזכרנו, שלא נתנו למצוה שאי אפשר לפדות ע"י שליח או ב"ל, אלא כוונתו רק שאין שום אחר מצווה על פדיון זה וזאת האב, שלא הוטלה התורה החיוב אלא על האב (ומשום כך ה"ל לא לבד בלי לפדות), אבל אה"נ אם רוצה אחר, רשאי. עכ"ל, הביאו הש"ך שם. אמנם במעיי"ט הנ"ל דחה סברא זו, דאין לפרש כן בדעת הריב"ש, דאי"ל לא ה"ל להריב"ש לידחק בתרצו דמברכין ב"ע"ל משום הכהן, והיה יכול לתרץ דכיון דאפשר ע"י שליח לכן מברכין כן, עי"ש.

ב. ה"ס"ז שם העיר על הרמ"א שנסתמך בכל כחו על שו"ת הריב"ש, דבאמת הריב"ש לא אמר בזה כלום, אלא שהשואל כתב כן והריב"ש השיב לו תירוצו אחר על קושייתו ולא סתך דבריו, ומזה דינק הרמ"א דגם הריב"ש ס"ל כן. אמנם ה"ס"ז ס"ל דאין זה הכרח ובאמת הריב"ש לא סבר כן כלל, ודברי השואל שם אינם הלכה ולא ממוי אנו חיים, והריב"ש לא חש להשיב עליהם, עי"כ. אך בשו"ת חת"ס (י"ד סי' רצג) כ' הרב השואל שם להוכיח שהריב"ש הסכים עם השואל לענין שליח או ב"ל. עי"ש. וכ"כ החת"ס עצמו (בס' רצד).

ובמקיי"ט שם (אחר שהקשה על גוף סברת הריב"ש) העיר דכיון דה"ל במסכתים כ' להדיא שפדה"ב היא מהמצוות שאפשר לקיימה ע"י אחר, וכנ"ל, דוחק לומר שהריב"ש חלוק עליו (בסתם בלי לפרש) שהיה הריב"ש תלמידו של הר"ן היה כנראה מעינים הרבה בתשובתו, ומסמך המעיי"ט, ולבי אומר לי שזו התשובה לא הריב"ש חתים עליה. ראה שם עוד.

ג. בשער המלך (פ"א מה"ל אישור) הקשה על דין זה מהא דמסקינן (בקיודשין ג, ב) דמעיקה הדין מהני בפדה"ב שיוון המעות במתנה ע"מ להחזיר, ואם איתא דלא מהני ביה שליח הרי גם תנאי לא מהני, כדאמרי' (בכתובות עד, א) דכל דבר שאינו יכול לקיים ע"י שליח לא תנאי בו מהני. והניח בצ"ע. והביאו הגר"א בהגהותיו בשו"ע שם. וכ' לתרץ דאה"נ דבגוף מעשה הפדיון דהיינו האמירה לכתן שיהיה הבן פדוי במעות אלו, לא מהני שליח, וזוהי כוונת הרמ"א, אמנם זה ראי שיכול להקנות המעות לכתן ע"י שליח, ובנתינת המעות הוא דמתיי תנאי. וכ"ה בגליון מהרש"א שם. ובתגהות יד אברהם שם ועוד. וראה שו"ת מטה לוי (ח"א סי' יח וח"ב סי' ס) מה שדן בתירוצו זה.

ד. בס' דברי שאול ויוסף דעת (סי' שה), תמה על דין הרמ"א מהא דאיתא במס' בכורות (דף ג, א): רב אשי שדר ליה שויבסר זוהי לרב אחא בריה דרבינא בפדיון הבן וכו'. הרי להדיא שפדיון ע"י שליח. ובעירוב השולחן (סי' שה סי"ח) כ' לתרץ, דידיל דמייירי שאמר לכתן תני פדויה בני בה' סלעים שאשלח לך, דבזה ראי מהני לכנ"ע. (היינו, דתגעת מעות לבד שפיר מהני ע"י שליח, וכנ"ל). וכ"כ עוד אחרונים. וראה עוד תירוצו בשו"ת מטה לוי שם ושם.

ה. המלבי"ם בפירושו ערו"ת (במדבר ג, ג) העיר מהא דמצינו בפדיון הבכורות שהיה ע"י משה (בניש חומש הפקודים) שנפדו כל בכורי ישראל תחת הלויים, והעורפיים בבכורי ישראל נתנו כ"א ח' סלעים לפדיונם, ושם (ג, מט) שמושה לקח את כסף הפדיון מהבכורות ונתנו לאחריו, הרי להדיא שאפשר לפדות ע"י שליח. ובס' ילקוט סופר (פ"ב במדבר אות לד) דחה דאיה ז', ע"פ הסברא הנ"ל (אות ג) שהנעת ממנו גרידא אפשר לכנ"ע ע"י שליח, והכא נמי משה ה' רק שליח להנעת הממון.

מעוֹת מַשְׁלוֹ, אַם מוֹכָה אוֹתָן לֹאב קוֹדֶם הַנְּתִינָה לַכֹּהֵן, מוֹתֵר וְאִפְּלוֹ לַכַּתְחִילָה⁴⁶.

יִז, וְלֹכֵן, אַב שְׁלֹא נִמְצָא כַּעֲשִׂירִי לַפְּדוּת אֶת בְּנוֹ, לַכַּתְחִילָה יִפְדֶּה הָאֵל עֲצָמוֹ אֶת בְּנוֹ בַּמִּקְוֶה שֶׁהוּא שֵׁם⁴⁷. (אַלֹּא שְׁבָאוּפִין כֹּזֶה יֵשׁ לוֹדֹא לַפְּנֵי הַפְּדִיּוֹן שֶׁהוֹכְבֹר וְדָא חִי''). אַךְ אִם אֵין שֵׁם בַּמִּקְוֶה כֹּזֶה, אִו שְׂאֹר מִנִּיעוֹת הַמַּעֲבָבוֹת מִלְּפִדּוֹתוֹ בַּמִּקְוֶה שֶׁהָאֵב שֵׁם⁴⁸ – יִמְנָה שְׁלִיחַ שִׁפְדּוֹנוֹ בַּמִּקְוֶה שֶׁהַכּוֹר נִמְצָא⁴⁹. וְכִשְׁפֹּרֶה ע"י שְׁלִיחַ, יִכָּלֵל הַשְּׁלִיחַ

46. כ"כ בַּמִּהְרָ"ם שִׁיחַ הַיָּל לַחֲדָא, וְכֵן מִשְׁמַע גַּם בַּחֲסִ"ם הַיָּל ע"פ סְבִירָה דְּבִרְיוֹ. וְכֵן מִדְּוִיָּה גַּם מִמִּשְׁכֵּ"כ בַּחֲתוּלָה דְּבִרְיוֹ דְּז"ל: אֵךְ הַעֲנִין (שְׂאוּסִידִים ע"י שְׁלִיחַ) שֶׁהִשְׁלִיחַ נוֹתֵן מִמּוֹן שֶׁל עֲצָמוֹ וְזִינְיוֹ מוֹכָה הַמִּמּוֹן לֹאֵב" אֵלֹא רִצָּה לַפְּדוּת בַּמִּמּוֹן שֶׁל עֲצָמוֹ, ע"י שֵׁם וְכ"כ גַּם בְּשִׁרְ"ת מִלְּבָד לַהֲוִיעֵל (ח"ב סי' צח).

47. הַיִּינוֹ ע"פ הַיָּל בְּסַעֲף טו שְׁלַכְחִילָה, לִכְל הַדְּעוֹת, יִפְדֶּה הָאֵב בַּעֲצָמוֹ וְלֹא ע"י שְׁלִיחַ, מִכְּמֹה טַעֲמִים רַחֵם שֵׁם.

וְרוֹגֵמָא אִו שְׁהוֹבָאָה בַּפִּינִים, כְּשִׁאֲנִין הָאֵב בַּמִּקְוֶה הַבֵּן, שֶׁאֵין זִקוֹק לְשְׁלִיחַ, כ"כ בְּשִׁרְ"ת חֲתִי"ם (י"ח סי' רצד), שֶׁכֵּן רִאֵה מַעֲשֵׂה רַב אֲנֵל רַבּוֹ הַמּוֹבֵהק חֲסִיד שְׁבַחְתוֹנָה הַחֲרִ"ק מוֹהֵ"ק נֶתָן אֲדִלְרִי צִ"ל שְׁקִיבֵל מַעֲשֵׂה מַאֲבִי הַכּוֹר בַּעֲרִי וְיוֹעֵן הַמְּבַכֵּר הִיָּה אֲנֵל אֲמֵר בַּמִּקְוֶה אַחֲרֵי, וְהִיָּן שֵׁם בַּמִּסְבֵּרָה הִיָּה עוֹד מוֹפְלֵגִי תוֹרָה וְלֹא רַפּוֹךְ אֲדָם בּוֹה. ע"כ וּבִסְפֹר דְּבִירִיו שֵׁם כ' שֶׁכֵּן הָאֵב הַמִּנְהַג וְכ"כ עוֹד בְּסוֹף ס' רַצָּה. וְהַיִּינוֹ דְּסִ"ל לַכַּתְחִילָה אִין לַפְּדוּת ע"י שְׁלִיחַ אִפְּלוֹ בְּאוּפֵן שֶׁהַכּוֹר אִינוֹ כֹּאֵן (אֵף שֵׁשׁ מַפְקָדִים בּוֹה כְּלִהֲלֵן). וְנִשְׁרִית מִטָּה לִזִּי (ח"א סי' יח) הִיָּה יוֹסֵפִר יוֹסֵפִר נִוְהִיָּן שֶׁהָאֵב לִקְחַ בִּידֵי סִדִּין וְכִי. הִרִי שְׁמִנְהַג דְּז"ל: כְּשִׁאֲנִין הוֹלֵךְ בַּמִּקְוֶה הַפְּדִיּוֹן רִאֲיוֹתִי נִוְהִיָּן שֶׁהָאֵב לִקְחַ בִּידֵי סִדִּין וְכִי. הִרִי שְׁמִנְהַג פִּרְקָפּוֹרִט כִּן הִיָּה, לַפְּדוּת ע"י הָאֵב עֲצָמוֹ, וְאִפְּלוֹ כְּשִׁאֲנִין הַכּוֹר בַּמִּקְוֶה זֶה.

47. לִפִּי מֶה שֶׁנִּסְתַּמֵּק הַדְּגוּל מְרַבֵּה (ס' שֶׁה שֶׁ"ס) שֶׁכְּשִׁפְדּוֹן אֶת הַכּוֹר בַּמִּקְוֶה אַחֲרֵי יֵשׁ לְחוֹשׁ שְׂמֹא מוֹת כָּבֵד, וּבְפִרְט שְׁלֹא מִלֹּא לִי עֲדִינִי ל' יוֹם וְלֹא יִצָּא מִכֵּלל נִפְל, ע"י שֵׁם וְנִתְשֵׁר חֲתִי"ם הַיָּל הָאֲדִירִי לַהֲשִׁיג עֲלֵינוּ. וְדָנוּ בּוֹה עוֹד אַחֲרוֹנִים, וְיִתְבָּאֵר בַּמִּקְוֶה לַחֵן פִּרְק ח סַעֲף י. וְכ"מ בַּמִּנְהַג שֶׁאִפְּשֵׁר בְּקֵל לְבַד ע"י הַסְּלִפּוֹן וְכִדּוּמָה, הִרִי אִפְּשֵׁר לְצִאֵת יִדִּי כִל הַדְּעוֹת. וְרִאֵה בּוֹה שֵׁם.

48. וְכֵן שֶׁהָאֵב נִמְצָא בֵּית הָאֲסוּרִים, אִו שְׂאִינוֹ יִכָּל לְבַד אִם הַכּוֹר חִי, שְׁלֵדִית הַדְּגוּ"מ הַיָּל וְדַעֲמִית, אִין לַפְּדוּת בְּכָה"ג, וְכ"כ פ' בְּלִי בִּרְכָה.

49. כְּלִהֲלֵל סַעֲף טו שְׁדַעֲתָה רֹב הַפּוֹסְקִים שֶׁאִפְּשֵׁר לַפְּדוּת ע"י שְׁלִיחַ, דִּלֹּא שֵׁן מִשְׂאֵר מִצּוֹת שְׁבִחוֹת, וְכ"כ.

וְלִעֲנֵי אִם יֵשׁ לַחֲדָיִף בְּאוּפֵן כֹּזֶה לַהֲמַתִּין עַד שִׁחְחוֹר הָאֵב, כִּדִּי שִׁקְיִים הַמַּעֲוֶה בַּעֲצָמוֹ, מִשּׁוֹם מַעֲוֶה בּוֹ יוֹתֵר מִבְּשִׁלְחוֹת, אִו עֲדִיף ע"י שְׁלִיחַ שִׁפְדּוֹנוֹ בִּימּוֹן, מִסָּק בְּשִׁרְ"ת הִר צִבִּי (י"ד סי' רמג) דָּאֵף לַהֲאוּמִידִים שְׂאִין בְּדַחֲתִית הַפְּדִיּוֹן מִשּׁוֹם בִּיטוּל מַעֲוֶה, כִּי אִם מִשּׁוֹם שְׂוִי מַעֲוֶה (וְרִאֵה בּוֹה לַחֵן פִּרְק ו סַעֲף ד'), מ"מ גַּם מִשּׁוֹם כִּן אִין לַהֲמַתִּין עַד שִׁחְחוֹר הָאֵב. וְהוֹלִיכֵן כֵּן מִחֲדָיִי אֲדָם (כִּלֵּל סח) דוֹרִינִין מִקְדִּימִין עֲדִיף מִהִידוֹר מַעֲוֶה, ע"י שֵׁם.

שֶׁל לַכֹּהֵן אֵלֹא שִׁיכָה אוֹתָם לֹאב קוֹדֶם הַנְּתִינָה, נִמִּי קִיִּים הָאֵב מִצּוֹת. שְׂהִרִי ע"י פ' הַיֵּעַ מִמּוֹן שֶׁל לִיד כֹּהֵן. וְכִלְהֵן בַּפִּינִים. אֵלֹא שִׁישׁ לַהֲסַמֵּק כְּשִׁפְדוֹה בְּאוּפֵן זֶה שֶׁהָאֵב נוֹתֵן מַעֲוֶה אִו כְּשִׁהוּא מוֹכָה מַעֲוֶה לַהֲאֵב, מִי יִבְרַךְ עַל הַפְּדִיּוֹן, וְמִתִּי יֵשׁ לְבַד – רִאֵה בּוֹה לַחֵן פ' ח הַעֲרָה 92.

וּבִבְיָאוֹר הַמַּחְלֻקֶּת מֵאִי דְּפִלְגִי הַחֲתִי"ם עַל כִּל הַנֵּךְ רַבּוּאֲתָא דְּלֵעִיל (הַעֲרָה הַקּוֹדֶמֶת) הַסּוֹבְרִים דְּבִעִינֵן גַּם אִמְרִיהָ ע"י הָאֵב. נִרְאֵה דְּפִלְגִי בַּעֲיָנֵךְ גַּד מִצּוֹת פְּדִינֵן אִם יֵשׁ בָּהּ מַעֲשֵׂה מַעֲוֶה שְׁצִידִי לַפְּעוֹל (מִלְּבַד הַנְּתִינָה לַכֹּהֵן). דְּחֲתוּ"ס ס' לִיכָּא שׁוּם "מַעֲשֵׂה פְּדִינִין", וְע"ד מִשְׁכֵּ"כ הַגְּרָ"א יוֹעֵד פּוֹסְקִים, דְּהִי כְּמוֹ פְּרִיעַת חוֹב שְׁצִידִין לַפְּעוֹל לַכֹּהֵן חוֹבוֹ וְחֵן לֹא. (וְהַיִּינוֹ שֶׁהַפְּדִיָּה הִיָּה עֲנִין שֶׁנִּפְעַל מִמִּילָא, וְהַמַּעֲוֶה הִיָּה רַק לִיתֵן מַעֲוֶה פְּדִינִין. וְכֵן כִּל שֶׁהִיָּה מִמּוֹנוֹ לִיד כֹּהֵן – קִיִּים מִצּוֹתוֹ. וְכ"מ לֹא לַגְּמַר ס' לַחֲתוּ"ס כְּהַר"א. שְׂהִרִי הַחֲתִי"ס ס' (כְּאוֹתָה תְּשׁוּבָה וְבִאוּתָן שְׁלִפְנִיה) דְּעִכ"פ שִׁיךְ גַּד שְׁלִיחוֹת בְּפִדְה"ב (שְׁפִסְפּוֹדָה הַשְּׁלִיחַ בַּמִּמּוֹן שִׁלּוֹ), וְלִסְבִּירָה הַגְּרָ"א הַיָּל לֹא שִׁיךְ שְׁלִיחוֹת כִּלֵּל, וְכַמִּשְׁכֵּ"כ הַגְּרָ"א שֵׁם). אֲמִנּוֹם אִינֵךְ רַבּוּאֲתָא סְבִירִי שְׁמַצּוֹת פְּדִינֵן יֵשׁ בָּהּ מַעֲשֵׂה גִמּוֹר שֶׁל נִדְּחִית מַעֲוֶה וּפְדִיָּה, וּמִשְׁרִי"ה בַּעֲיָנִין שִׁיעֲשֵׂה זֶה הָאֵב עֲצָמוֹ, וְרַק הַנְּתִינָה גִרְדָּא. אַחֲרֵי כִכֵּר הַפְּרִישָׁת לַכֹּהֵן, אִפְּשֵׁר ע"י שְׁלִיחַ, דְּבִזָּה סָגִי אִפְּלוֹ ע"י מַעֲשֵׂה קוֹף גִּרְדָּא. וְדוּק. (וְרִאֵה מִשְׁכֵּ"כ לַעֲלֵל (הַעֲרָה שְׁלִפְנִי"ה) מִשּׁוֹם שִׁרְ"ת מִטָּה לִזִּי, ע"י שֵׁם וְהַנֵּךְ). וְרִאֵה עוֹד מִשְׁכֵּ"כ בַּחֲקִירָה זֶה בְּמִלּוּאִים שְׁבִסּוֹף הַסֵּפֶר, סִימָן ב.

אַלֹּא שְׁלַעֲצֵם סְבִירָה הַחֲתִי"ם יֵשׁ לַחֲעִיר, דְּלִכְאוֹרָה מְדַבְּרִי הַט"ז כֹּאֵן (סְקִי"א) נִרְאֵה שְׁלֹא כֵּן הַבֵּין בְּרַעַת הַדְּמִ"א, שִׁכִּי שֵׁם עַל דְּבִיר הַדְּמִ"א וְז"ל: וְבִאֲתָה הוּא תִּמְנָה דָּהָא מִצִּינוֹ בְּכֵל הַתּוֹרָה כִּלְהֵן שְׁלִיחוֹת שֶׁל אֲדָם כְּמוֹתוֹ וְנִמָּה יִתְמַעֵט כֹּאֵן שְׁלִיחַ שְׁלִיחוֹת הָאֵב לַפְּדוּת "וְנִתֵּן לוֹ מִמּוֹן לִזִּי" מֶה שְׁמִינְעֵי לַכֹּהֵן. וְכֵן בְּסוֹף דְּבִרְיוֹ שֵׁם כ' וְז"ל: וְע"כ יָלֵךְ דְּכֵל אֲזַן שְׁהָאָה חִי יִכָּל לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ לַפְּדוּתוֹ "מִשְׁלֵל" מִקְוֶה וְכִי וְדַבְּרִי שְׁשֹׁאֵל בְּתִשְׁרִי הָאֵב, וְכ"כ אִינֵךְ הַלֵּכָה וְכִי. הִרִי שְׁפִסְטִי"ל דְּהַרְבֵּי"ש אִינֵךְ גַּם כְּשִׁהוּאֵל פּוֹדֵה מִמִּמּוֹנוֹ לִיד הָאֵב, וְכ"כ לֹא מִתִּי שְׁלִיחוֹת. וְכִכֵּר הַעֲרָה בּוֹה בְּשִׁרְ"ת עֲרִיגוֹת הַבֶּשֶׁם (י"ד סי' רמ, קִטֵּעַ הַמַּתְחִיל וְהַתֵּל). וְהוֹסִיף שֶׁכֵּן מִשְׁמַע גַּם מְדַבְּרִי הַקּוֹדֶמֶת שִׁכִּי, ע"י שֵׁם, וְכֵן מְדַבְּרִי הַגְּרָ"א וְדַעֲמִיתָה שְׁבַחְתוֹרָה הַקּוֹדֶמֶת נִרְאֵה דִּלֹּא סָגִי בְּמֶה שֶׁהַמַּעֲוֶה הֵן שֶׁל הָאֵב עַכְ"ל. וְגַם בְּעִירוֹתֵי"ש (ס"ח) כֹּתֵב דְּלִשּׁוֹן הַדְּמִ"א לֹא מִשְׁמַע כְּסִבְרַת הַחֲתִי"ס, וְע"י שֵׁם עוֹד.

וּבְדִיעוֹת הַחֲתִי"ס עֲצָמוֹ, הַעֲרָה עֲלֵינוּ בְּס' אוֹת בְּרִית (סְקִי"א) וּמְדַבְּרִי עֲצָמוֹ שְׂשֹׁאֵר תְּשׁוּבוֹתֵינוּ שֵׁם (מִסִּי' רַבֵּעַ עַד סִי' רצו) מִשְׁמַע דִּלֹּא כְּסִירָא לִיָּה חִילּוֹק זֶה, דְּזִלְ"ה לֹא הִיָּה לִי לַחֲלוֹק עַל הַדְּגוּ"מ (לַחֵל הַעֲרָה 47) דְּכִשְׁתָּאֵב אִינוֹ בְּבִיתוֹ בְּזִמּוֹן הַפְּדִיּוֹן יִפְדּוּן בַּמִּקְוֶה וְלֹא יִפְדּוּן ע"י שְׁלִיחַ (כְּסִבְרַת הַדְּגוּ"מ), וְלַפְּמִשְׁכֵּ"כ בְּסִי' רצו הִרִי שְׁמִיר יִכָּל לַפְּדוּת ע"י שְׁלִיחַ. כִּל שֶׁהִשְׁלִיחַ פּוֹדֵה מִמִּמּוֹנוֹ שֶׁל הָאֵב, דְּבִרְכֵי מִינִירִי הַדְּגוּ"מ, וּבִחוֹתֵם הִשִּׁיג עֲלֵינוּ. ע"י שֵׁם. וּבְשִׁרְ"ת עֲרִיגוֹת הַבֶּשֶׁם (הַיָּל) כ' דְּמִזָּה מוֹכָה גַּם הַחֲתִי"ס עֲצָמוֹ לֹא סָמַךְ עַל סְבִירָתוֹ לַמַּעֲשֵׂה, דְּבִלְא"ה הִיָּה לִי לִמּוֹר דְּעַצָּה הִכִּי מוֹעִילָה הִיָּה לַפְּדוּת ע"י שְׁלִיחַ מִמִּמּוֹנוֹ שֶׁל אֵב. וּבִיחוֹת, שְׂהִרִי סִתְמָא הִכִּי הוּא שֶׁהִשְׁלִיחַ פּוֹדֵה מִמּוֹנוֹ הָאֵב, אֵלֹא דָּאִי שְׁלַמַּעֲשֵׂה חוֹשֵׁשׁ הַחֲתִי"ס לַחֲלוּלִים עַל סְבִירָתוֹ.

עוֹד הַעֲרָה עֲלֵינוּ בְּס' אוֹת בְּרִית (שֵׁם) בְּמִשְׁכֵּ"כ דְּשְׁלִיחוֹת הַמַּעֲוֶה גִרְדָּא מִתִּי אִמִּי ע"י קוֹף וְכִי, וְהַיִּינוֹ דִּלֹּא בַּעֲיָנִין בּוֹה גִּדְרִי שְׁלִיחוֹת וְכ"כ, וְע"י הַעֲרָה, דוֹדָאִי שְׂשֹׁאֵה צִרִיךְ לַהֲקִנוֹת הַמַּעֲוֶה לַכֹּהֵן וְלֹא דִי בְּמֶה שֶׁהַמַּעֲוֶה הַגִּיעוּ מִמִּילָא לַכֹּהֵן אֵלֹא בַּעֲיָנִין שְׂשֹׁאֵה אִו שְׁלִיחוֹת שְׁכִמוֹתוֹ יִתְּנוּ הַמַּעֲוֶה לַכֹּהֵן בְּקִינִין גִּמּוֹר. וְהוֹבִיָּא רִאִיָּה מִכְּבִירוֹת (גָּא, ב) דָּאִי לֹא מְגַד וְהִיָּה אִינוֹ פְּדִי. וְרַק בְּתַרְמוֹ"ע מִתִּי כְּשִׁשְׁלֹחַ ע"י קוֹף וְזִ"צ לַהֲקִנוֹת לַכֹּהֵן, דְּבִלְא"ה אִינֵךְ שֶׁל בְּעִלְיִם מַשְׁעֵת הַפְּרִישָׁה, ע"י שֵׁם. וְרִאֵה עוֹד שִׁרְ"ת עֲסִירָה מִשֶּׁה (י"ד סי' רח) מֶה שֶׁהַעֲרָה עוֹד בְּדַבְּרִי הַחֲתִי"ס.

שליח האב לפדות את הבכור.⁵⁶ ויש מהמדידים.⁵⁷

56. כ"כ בש"ת חת"ס (ור"ד סי' רצח), שאף שהם אינם מצווים על פדיון בניהם, מ"מ יכולים להיות שליח לפדה"ב. והטעם כ' שם מוחללה לגבי כהנים דנחשבים כשייכים בפדה"ב משום שהכתן הוא הוא שפדים עמו והו"ל כאיש ואשה שנשנים כשרים לשליחות ההט אפי"פ שהאיש אינו מתגרש והאשה אינה מגרשת, מ"מ מקור תרומיהו איתיה בירושין, וה"נ ישראל הפדה והכתן הפודה שניהם שייכי בפדה"ב. אמנם לויים אפטר דלא שייכו בפדה"ב ואינם יכולים להיות שליח. שוב כתב דו"ל: ולדנא י"ל פשוט כיון שכתן ולוי מהה במ"ע לפדות בכור ישראל, ואפילו צבור שכולם לויים ויש בניהם בכור ישראל מחויבים לפדותו מממון עצמו, א"כ נעשים ג"כ שליחים לפדה"ב. עכ"ד. (ובס' אות ב"ית (סק"ד) העיר על החת"ס דמנ"ל שיש מצוה על הצבור לפדות בכור ישראל, ושהיא מ"ע בפ"ע. והעיר שלא אשכחנא בשום מקום מצוה זו. וראה עוד בזה להלן הערה 64.

ובש"ת מהר"י אסאד (ור"ד סי' דסד, קטע המתחיל עוד שלישית) כ' גם דכהנים ולויים בתורת פדה"ב אם נולד לו בן חלל שחויב בפדיון (ראה להלן פרק ג סעיף יד). ועיי' שו"ת מהר"י אסאד. וטעמו, בכח כפי ש"ל החת"ס. ולגבי לויים כ' טעם אחר, שיהי תחלת פדיון בכורים היה ע"י שהלויים היו פדיונם, שנכנסו בקדושה תחתיהם, ומטעם זה עצמו הם פטורים לדורות מפדה"ב. הרי שנחשבים גופם בקדושה בכורים לדורות ושפיר נחשבים איתא בדנפשיהו. (וכ' שם שהוא כעין טעם החת"ס הנ"ל לגבי כהנים) ועוד כ' שם ללמוד ממה שמצינו בפרשת פדיון הבכורים ע"י הלויים (פר' במדבר) וטעם כהני' (ג, נא) ויתן משנה את כסף העודפים לאחר ולבניו וגו', ולמה לא נתן כל אב פדיון בנו לבחן, אלא ראינו באה המצוה באופן זה להורות שפדה"ב יכול להעשות ע"י שליח. ושם הרי היה משה השליח, ולוי היה, ומוכח דבם לוי כשר לשליחות בפדה"ב. (ועל עצם הוכחתו מפדיון הבכורים שע"י משה לזין שליחות, נדד הרב"ש והדמ"א, ראה לעיל הערה 42 אות ה).

ובערך השולחן (ס"ו) כתב גם דכל ישראל נחשבים שנים במצות בכור, שהרי מצווים בפדיון בכור בהמה טמאה, ושפיר די בזה להחשב כשייכים במצות בכור. עיי' שו"ת ראה לזה. וראה עוד ש"ת כח"ס (ור"ד סי' קנב). אמרי בינה (ח' פדה"ב סי' ד). ש"ת מאורות נתן (סי' כח).

ויש להוסיף, שכל שכן לדעת המחנ"א (הל' זביח סי' ז). והגר"א (סי' שוה אות יז) דעמיהו שסובבים שפדה"ב הוא כפריעת חוב בעלמא, א"כ לא צריכין בזה כלל דיני שליחות, ואפילו ע"י חש"ו אפשר לפדות. וראה גם בש"ת אבני' (ור"ד סי' שצח).

אמנם בש"ת חת"ס הנ"ל מסיק, דמ"מ אינו פדיון שיוחא כחן שליח האב לפדות אצל כחן אחר, שנראה כמולדל בכהונת עצמו. וכמו שזוהי בש"ת (א"ח סי' דלח סי"א) ש"כ כחן שלא יקרא לבחן אחר לקרות בתורה, עיי' ש. אך בערה"ה (שם) חילק בזה, דשאני פדה"ב דתלוי בדעת האב למי שרוצה ליתן, ולא בדעת הכהן, ולכן אינו כמולדל בכהונת עצמו. ובפרט אם הכהן השני הוא ת"ח או עני, וראי שיותר מצוה ליתן לו ואין זה אלוול בעצמו. עיי' ש.

57. בש"ת פני אריה (סי' מו) העלה דכיון שהם פטורים מפדיון בניהם נחשבים כאינם בתורת פדה"ב ואינם ראויים לשליחות בזה. ומ"מ מסיק שם דביעבד שנפדה ע"י כחן א"צ לחזור ולפדות עצמו כשיגריל. עיי' ש. (וראה אמרי בינה הנ"ל מה שהשיב ע"ד הפנ"א באריכות).

וכן אשה, אף שאינה מצווה על פדיון בנה, י"א שיכולה להיות שליח של האב לפדות את הבן.⁵⁸ וי"א שאשה אינה ראויה להיות שליח

לזה.⁵⁹

וראה ש"ת חירוש ויצהר (סי' נה) שהעלה כן לאיסור לגבי לוי, ומטעם הנ"ל כיון דאינו בתורת פדה"ב. וראה גם ש"ת מאורות נתן (סי' כח) שאף שמצא סבא לחתיו לכתבו, מ"מ לוי לא מצא סבא לחתיו לעשותו שליח. עיי' ש.

58. הגהות יד אברהם (על הש"ע סי' שח ס"ו). דעתו שם ששליחות ע"י אשה עדיפא משליחות ע"י אחר, דיד אשה כיד בעלה עכ"פ כשמננה אותה בפדיון. ואפשר שאפילו הרמ"א דעיקמה שמוחזקים בשליח סתם, יודו באשה, עיי' ש. וכן בש"ת מהר"י אסאד (ור"ד סי' דסד), קטע המתחיל ועוד יד' לה"ל חתיו בזה, ושם כ' מטעם אחר, דאשה אף שפטורה מפדה"ב של בנה, מ"מ יכולה לחייב עצמה דלא גרע משאר מ"ע שהחמ"ג שנשים בזון רשות. (ה"נ בזה"ד דמותי בדיעבד, ושפיר שייכא במצות פדה"ב. עיי' ש. (וכבר הובאה סבא זו לעיל הערה 20 עיי"ש).

ובערך השולחן (ס"ה) כתב שכן הוא המנהג הפשוט, דהאב כשאינו בביתו כותב לאשתו או לאחרים לפדות את בנו מנכסיו. וראה עוד שם (ס"ו) שכתב טעם ההיתר ע"י אשה משום שעכ"פ מצוות הנשים במצות פדיון פטר חמור, ודי בזה להחשב כשייכות במצות בכור.

וראה גם בש"ת שומריה דיעקב (ח"א סי' ט) שכתב במשיטות שאמרו של הולד ראויה להיות שליח כמו אשה אחר. וכ"כ גם בש"ת משיב דבר (סי' פז), אלא שהוסיף שצריך לבדוק אחריה מגזין יש לה המעות לפדות. (וראה לעיל סעיף ט והערה 24).

59. ש"ת רבי אליהו גוטמאכר (ור"ד סי' קב), לפי שהאשה אינה במצות פדיון, אינה יכולה להיות שליח. וכתב שם שזוהי אפילו בדיעבד, שאם פדה את בנה, יחזור הבעל או שלוחו ויפדוהו בברכה. (אך הוסיף שיכולה להיות שליח לחולת המעות גרידא, עפ"י הגר"א דלעיל הערה 44) עיי' ש. גם בש"ת דובב מישורים (ח"א סי' קיד), כתב דע"פ מה שטרח החת"ס למצוא טעמים להחזיר שליחות ע"י כהנים ולויים (ובל"ה לא שרי), י"ל דכיון דבאשת ליכא לכל הן טעמי, וראי שאינה ראויה להיות שליח. וראה גם בס' בית דוד (סי' שח) שנסתפק בזה, ונטוה להתמרי.

ובש"ת אבני נזר (ור"ד סי' שצח) דעתו להחזיר באשה מעיקר הדין, לפי שעכ"פ כשאשה פדה אי קבלת הכתן את המעות היא גורמת הפדיון ולא איכפת לן איד יגיעו המעות לבחן, ולא צריכין כלל דיני שליחות בפדה"ב, אלא שמ"מ אין האשה יכולה לבדן על פדיון זה שמה לא ירצה הכהן לקבל מזה (עיי' ש. חש"י ה"שכ"א ח"א סי' יח). ויתבאר להלן פרק ח סעיף כח, ולכן אין לפדות ע"י אשה שע"י ממסיד הבכיה, שמקיים המצוה בלא ברכה, ואסור ונמו דאמרו שורש לא יתרום וכו', ולכן עדיף להמתין עד שיסאף האב ויפדהו בברכה. עיי' ש.

ובלקטרי פתח (אות ו) הביא מש"ת הרא"ש שהעלה שאין לפדות ע"י אשה שאינה שייכת במצות פדיון. ומ"מ בדיעבד הבן פדיון, שהיו עכ"פ קיבל הכהן את המעות (וכעין סברת האב"ז דלעיל), עיי' ש. ויש להוסיף, דכ"ש לדעת המחנ"א והגר"א (ולקמן הערה 63) דפדה"ב הוא כפריעת חוב בעלמא, עיי' ש. וראי דמותי אפילו ע"י אשה.

בית דין או אחר

כא. בכור שלא פראו אביו, אין בית-דין מצווים לפדותו, ולא שום אדם אחר.⁶⁰

ומכל-מקום אם רוצים בית-דין או אחר לפדותו — במקרה שאביו עדיין חי אלא שאינו כאן לפדותו, או שאינו רוצה לפדותו.⁶¹ או שאין לו ממוין לפדותו.⁶² — דינם כדן פדיון ע"י שליח, ונכ"ל (סעיף טו) שיש אוסרים לפי שאין פדיונו אלא ע"י האב.⁶³ אך דעת רוב הפוסקים שיכולים הם לפדותו, אף שלא מדעת האב, משום שזכין לאדם שלא בפניו.⁶⁴ ועוד טעמים.⁶⁵ ויש שהוסיפו שאדרבה ראוי ומצוה יש

60. כלומר, דאינה דומה מצוה זו למילה שאמרו בגמרא (קידושין כט, א) דאם לא מהלית אבוב מיתחיבי בי דינא למימהלית דכתיב (בראשית יז, י) המול לכם כל זכר, וכן נפסק בש"ע (סי' רסא ס"א). אבל מ"ע דפדה"ב אינה חיוב כלל אלא על האב ואח"כ גם על הבן, ותו לא. וראה ש"ת הרשב"א (סי' רמח). וראה גם ש"ת תפארת צבי (סי' מב). אמנם ראה להלן הערה 64.

61. היינו במקרה שהאב מפליג מכאן ולא נודע מקומו איך הוא ומתי יחזור ושמה תשתכח מצות פדיון. וכן אם האב אינו רוצה לפדותו מצד שהוא עבירין ואינו תושב לקיים המצוה (ראה ש"ת ערוגת הבשם (י"ד סי' רמ, קטע המחלוקת והנלע"ד) שאב עבירין שאינו רוצה לפדות את בנו מותר להפקיע ממנו המצוה, ע"י שפדנו אחר). וראה גם ש"ת מהר"ם שיק (י"ד סי' שי בסופו. ויש חשיב ליה בכבוד יתום, ע"ש ויל"ע).

אבל אם האב מת ופקעת כבר מצותו, יש לדון באופן אחר — ראה להלן סעיפים כח — כח.

62. כן כתב הרמ"א (סי') ומקורו מש"ת הריב"ש (סי' קלא) בדברי השואל שם ש"י דו"ל: ואפילו צווח אחר"כ ואמר לא ניהא לי בהכי, לא משנהינן ביה.

63. ב"ד כתב הרמ"א (סי') ומקורו מש"ת הריב"ש (סי' קלא) בדברי השואל שם ש"י דו"ל: אבל ע"י שליח או בית-דין לית לן. היינו שלא מצונו מקור שיכולים לפדות וזאת האב או הבן. ומסתומת דברי הריב"ש נראה שהסכים עם השואל, וכן העניק הרמ"א. ובביאור סברת הריב"ש והמ"ם בדבריו ראה בארוכה לעיל הערה 41 לגבי פדיון ע"י שליח, ותו הן הדברים גם לכתא. שהמצוה היא על האב עצמו ואין שום אחר יכול לקיימה במקומו, ולכן גם בנדרונו, אף שהאב נפגע מלקיימה מתחת איון סיבה — אין אומרים שמוטל על ב"ד להעמיד הדת על תילה ולפדות הבן במקומו (וכמו שאמרו גבי מילה), משום דאינם יכולים לקיים המצוה במקום האב. (וראה עוד להלן בחקירות שאר"י). וכ"כ להלכה בש"ת בית מאיר (סי' יח) מטעם אחר, שבי"ד אינם יכולים לבדק על הפדיון (ע"י טעמו) ולכן אסור להם לפדותו.

64. בספר צדה לדרך (פרשת בא) כ' להשיג על הריב"ש והרמ"א הנ"ל, דבאי שזא מצוה זו משאר מצוות שאפשר לקיימם ע"י שליח, וכן ב"ד יכולים לקיימה במקומו. וכתב דאף הם

לא נתכנון אלא שאין אף אדם מצוה ומחוייב לקיים המצוה, ומ"מ אם עבר האב ולא פדאו יכולים ב"ד לפדותו בלא האב. וכן שם שהסכימו עמו כמה גדולי דורו, ע"ש. והובאו דבריו גם בש"ד (סק"א) והסכים עמו להלכה.

הזכיר ה"ב צדה לדרך לדרך דבריו מהא דאמר בכתובות (יא, א) גז קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד, ומטעם דהיי זכות לו וזכין לאדם אפילו שלא בפניו. ובתוס' שם נחבאר דזכיה היא מטעם שליחות, שכיון שזכות היא לו אין סהדי דעביד ליה שליח. ע"ש. ויכין דהיי כשלוהו יכול לקיים המצוה במקומו, וכוא דנסתפק בנדרים (לו, ב) בתוס' אדם משל על תבואתו של חבירו (כלי דעת בעל התבואה) אם מהני, כיון שזכות היא לבצע הכי שמפוישין בשבילו, ולהלכה נפסק ברמב"ם ה' תרומות (ה"ב) דמהני, וכן אמר בבכורות (יא, א) שהפדה פטר חמור של חבירו ה"י פדיו, ופסקה הרמב"ם בה' בכורים (פ"ב ה"ג). וכמו כן בנדרונו יכולים ב"ד או כל אדם אחר לפדות את הבן אף שלא מדעת האב, מדין זכיה שהיא כשליחות. (וע"ש שהביא עוד הוכחות לזה). והביא שם הצדה לדרך מהרש"ל שכ' בשם ס' מעיל צדק שאם האב אינו בעיר נראה דגם אחר יכול לפדות הבכור, דשלוהו של אדם כמותו וכו', וכן ע"י הרש"ל דנראה שכל זמן שהאב בעיר אין אדם אחר יכול לפדות בלא ידיעת האב וכו', ע"ש. (והובאו דבריו בט"ז כאן סק"א). ומינה מוכח דס"ל למהרש"ל דעכ"פ כשאין האב בעיר יכול אחר לפדות שלא מדעת האב.

וכ"כ המעי"ט (פ"ח דבכורות אות ז) להוכיח מהא דהתורם משלו על של חבירו, דה"ל לפדה"ב דמאני פדיון שלא מדעת האב. ובבבא זה לא דוקא ב"ד אלא כל הפודה אפילו אינו ב"ד, דומיא דהתורם. (ובש"ת בית מאיר הנ"ל העיר דמהה שנקט הרמב"ם דין התורם על של חבירו בלשון דיעבד ולא בלשון לכתחילה, מוכח דלכתחילה אין לעשות כן, משום הפסד הבכור, ע"ש). ולכאורה כל ה"ל פוסקים דלעיל סעיף טו והערה 42 שהעירו לפדות ע"י שליח, יסבירו כי כאן להחייב משום זכיה.

והנה בבכורות הכסף (שם) נחבאר שב"ד מזכין מעות הפדיון לקטן יתום הנפיה על ידו, שא"ל המצוה שלו היא ע"ש. ומשמע דה"ל כשפדוין בכור שאביו עדיין חי, שמקנים המעות לאבן שע"י"ז נחשבת המצוה שלו. אמנם מדברי הט"ז שם נראה שוב"ד או אחר הפדיוס אינם צריכים להקנות המעות, אלא פדיון ממעות שלהם. (וה"ל שם (בסוף סק"א): וכן אחר שאינו שליח) יכול לתת משלו במקום האב ולפדות הבכור דהנה דשלוהו).

ולחשיב, שלדעת התח"ס ועוד (שהובאו לעיל הערה 45-46) כל שמקנה המעות לאב לפני הנדונה לכתא, אין בזה משום שליחות כלל, דעיקר המצוה היא שיבוא המעות משל אב ואילו הנדונה והאמירה אפשר גם ע"י שליח, ע"ש. וא"כ לדעת הש"י בנקוה"כ שצריך להקנות המעות לפני הפדיון, שוב יהיה מותר לכ"ע, אפילו להרמ"א, ודוק. (אמנם מדברי הש"י לא משמע כן. שהרי כתב זה בדעת הצדה לדרך אחר שהשיג על הרמ"א, ע"ש. וכבר העיר בש"ת ערוה"ב (י"ד סי' רמ, קטע המחלוקת והנה) שמהרש"ל משמע דלא כהח"ס).

וראה ש"ת ערוה"ב (שם) שנושאל בשאלה כזו שהאב מעבד לים, וגם הוא עבירין ובר גילה דעתו במכתב שאינו חושש לקיים מצות פדיון, איך לנהוג בפדיונו, ומסקנתו שם שהאופן היותר טוב בזה הוא, אם יכולים ב"ד ליתר לנכסי האב ולמשיכין ה' סלעים עבור הכתר, שבה י"ל שגם להאב יש מצוה בזה כיון לנכסי האב ולמשיכין ה' סלעים ובפטר שלהשת"ס ודעימיה (הנ"ל) גם הרמ"א יורה דבאופן כזה מותר. ואף דהיי שלא מדעת האב, מ"מ מדברי הגקוה"ה נשמע דגם באופן כזה מותר וכו'. אבל אם אין הב"ד יכולים ליתר לנכסי האב, יפדותו הם מממנם, אבל לא יזכו הממון לאב (דכיון שהוא עבירין כנ"ל באנו למחלוקת הפוסקים אם יש שליחות למומר, ואפ"כ יועיל פדיונו ודעת

כ' סברא נוספת שאין כאן זכות, שמצוה זו של פד"ה שאני, דניחא ליה לאדם לקיימה בעצמו שהיא חביבה ומבדיקת עליה שהחיינו.

ומש"כ הש"ך שהב"ד מוכיח המעות להקטן או ממעותיו של הקטן עצמו, הקשה ע"ז הקצוה"ח הנ"ל, דא"כ י"ל דלא הוי זכות כלל, ולא דמי להא דדרים דזרם מממון שלו על של חבירו שיש בזה זכות, משא"כ כשפדיום מממון של קטן אין כאן זכיה ולא שליחות ולא מהני. וכן העיר דמ"ל לפדות בש"ת צמח צדק (י"ד סי' רב סוף אות ה). ובש"ת משיבת נפש הנ"ל העיר דמ"ל לפדות ממעותיו של קטן שהיו עדיין לא נתחייב וא"א לקחת מנכסיו, ואף אם ב"ד מקנים לו משלם, מ"מ כיון שנקטו המעות להקטן הוי שוב שלו ואין לפדות בהם. ע"ש. וכן הקשה בש"ת חמדת שלמה הנ"ל, והסיף דאין לומר שיקנו לו הב"ד את המעות רק כדי לפדות בהן א"ע, שבאופן כזה אין המעות נחשבות שליו, אחר שאין ראיות לו לכל צדק. ע"ש. וכ"כ החו"ד הובאה תשובתו בשו"ת חמ"ש שם (סי' לב) וכן דבאופן כזה הוי קנקי ע"מ להקנות ולא מהני. וראה שו"ת טוב סעס דעת (מח"צ ח"ב סי' קכח) מה שדן בזה עם הגר"א מרגליות. ובש"ת ערות הבשם (י"ד סי' רמ) העיר דאין ב"ד מוכיח המעות להקטן, מזה דאמרו בגיטין (סד, ב) דקטן שנותנין לו צדור וזורקו אגוז ונוטלו קנה לעצמו ואינו מקנה לאחרים, ומינה דבקטן פחות מזה אינו קונה אפי' לעצמו. וביותר שהרי הש"ך עצמו ברמ"מ (סי' רמג סק"ו) העלה כן דאין לו קנין אפי' בדעת אחרת מקנה אותו.

ומש"כ הש"ך דכח ב"ד יפה לזכות לקטן אף כשיש צד חובה. העיר עליו בשו"ת חת"ס הנ"ל דלא מצינו כזאת, והסכים עם השואל שם לזכות ראיותיו של הש"ך מזה דקדושתו, דשאני חתם שאין זה אלא לבוד חלקו של כא"א שיש לו כבוד, וכמשי"כ הר"ן. ע"ש. ועכ"פ פשוט שבמקום שלא מהני שליחות גם ב"ד לא מצו לזכות (ורק מדון כפיה, אלא שגם שם בענין שיאמר רוצה אני זה לא שייך בקטן, ע"ש), וכ"כ הקצוה"ח להעיר על הש"ך. (וראה הגהות יד אברהם על השו"ע שם מש"כ ליישב השגה זו). וראה גם שו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' קל).

ועוד הרבה נאמר בספרי האחרונים ליישב השגות הש"ך ולחזקו דברי הס"ז על תולס. והרבה מהם הסכימו עם הס"ז להלכה, וכמו ש' החמד"ש הנ"ל דקשה מאד להחזיר לפדות יתום בקטנותו. וכן מסיק החת"ס הנ"ל וכן בשו"ת משיבת נפש שם. וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק הנ"ל דלדינא נקטינן כהס"ז, ועכ"פ מצד הספק יש להחזיר כמותו. וגם בתנאי החו"ד הנ"ל אחר שישב והסכים דעת הש"ך דלהלן, לא מלאו לבו להורות למעשה נגד סברת הס"ז, ע"ש. וראה גם שו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' צח, צט). גם בסי' יפה ללב (ח"ג סי' שח) הובא שמצא בכ"ק מהר"י חזן בבכור שמת אביו תוך ל' ללידתו או קודם, שחסימו דבני ירושלים שלא לפדות ע"י ב"ד וכו' עד שיעדיל, כהוראת הס"ז ומהר"ל. וגם בשו"ת בית מאזי (סי' יח) כתב שהכריע וגם נהג למעשה בדעת הס"ז, אחר שכן עשה מעשה המהר"ל, ועוד דמה לנו לחייב עצמו במקום שלא חביבה התורה. ועוד כ' שם בדפדיון ע"י ב"ד מסעם זכיה, פשוט שאין להם לברך על הפדיון, ע"ש טעמו, ומטעם זה עצמו ראוי שלא יפדו כלל, דלכתחילה אין לקיים המצוה בלא ברכה, ע"ש.

37. כ"כ הצדה לדרך הנ"ל, שב"ד או אחר יכולים לפדותו אם מת האב. וכתב שם שהסכימו עמו כמה גדולי דורו. והעתיק דבריו הש"ך שם (סק"א) והסכים עמו.

ותנה הס"ז (שם סק"א) השיג על הצדה לדרך כמובא בזה הערה הקודמת באור. והשי"ך בנקוה"כ שם חלק עליו והוכיח דינו של הצד"ל מל' צדדים כ"ל שם. ושם חובאו דברי כמה

אחרונים שהשיגו על הש"ך ודחו הוכחותיו. אמנם כמה אחרונים הסכימו עם הש"ך ואף חסיפא ראית והוכחות לדינו. וקצת מהם יובאו להלן.

א. מש"כ הש"ך שם שטענת מצוה דיליה היא נדחתה וגם הנוס' לא ס"ל. כן העיר גם במחנ"ח (ה' זכיה סי' ז). ושם העיר עוד דהוכחת הס"ז מהתוס' אינה ראויה אפי' לשיטתו, דבנוס' איירי כשגורם מיוחדתיו של קטן שאין לו זכות של הוזהות ממון ולכן הוי גם קצת חובה מצד הפקעת המצוה, אבל כשפדיום אותו מממון ב"ד י"ל דהוי זכות גמור. ובשו"ת ערוה"ב (י"ד סי' רמ) הביא דברי המחנ"ח הנ"ל, וכ' ש"י"ל שי"ש כאן עוד צד זכות עפמשי"כ בשו"ת חוט השני (סי' צב) לגבי לשון שאומר הכתן "מאי ביית טפי בבר בכורך או חמש סלעים", ובאר שם לפי שנאמר כי לי כל בכורי בכורי, ואם לא יפדנו האב יש חמש שמא יחזור הקב"ה ויקחתו ממנו וכו' ע"ש. (וכ"כ הראשונים ראה לעיל סעיף ה והערה 12) וא"כ אין לו זכות גדולה מזה לתנוק ושמיר זכינו ליה. וראה גם שו"ת חת"ס (י"ד סי' רצה בסופו) שכתב שכשפדיון לזכות של הבכור ודאי גם המצוה נקפת לו שהרי בשליחותו עשה, וביותר כשפדיום מממון של הבכור, ע"ש. הרי שגם הוא ס"ל שאין טענת "מצוה דיליה" כלום. (אלא שמי"מ בקטן פקפק מצד אחר, וכנ"ל בהערה שלפנ"ו). וראה גם שו"ת תורת מרדכי (סי' קמט אות ה). ועוד.

ב. ומש"כ הש"ך שהב"ד פורים מממון של הקטן או שמקנים לו מעות. הסכים עמו החו"ד בתשובתו (שבשו"ת חמדת שלמה י"ד סי' לב), דאף שהקטן אינו בר חיובא ואין זכלו ב"ד לרבוע הימנו ממון, ואפי' אם יקנו לו ממון משלם מ"מ משכנה בהו נעשו שלו. אמנם ביאר שם ע"פ יסודו דשאני מצות פד"ה"ב שהנכסים משועבדים למצוה זו, ולא רק שעבוד אלא שנחשב שהכתן יש לו חלק בנכסי הבכור, וראיתו שהרי קיי"ל שאם תקפו הכתן שהוציא מעות מידו אין מוציאין מיד הכתן (ב"מ ג, ב). ולמה לא יוכל הבכור לדחותו ולומר הוי מפיסגא לכתן אחר שיקחו במחנה עמ"ל, אלא ע"כ להשיבין ליה דדליה תפס. ועוד דפד"ה"ב אשכחן שב"ד יורדן לכסין (בכורות מט, ב) מה שלא מצינו בכל המצוות, והיינו כנ"ל. וממילא ה"ה והוא הטעם גם בבכור קטן, וע"ש עוד. ועכ"פ כיון שכן, שפ"י יכולים ב"ד להוציא ממנו ממון אף בקטנותו. (ומ"מ למעשה לא נקט נגד הס"ז). וכע"ז צידד במנ"ח (מצוה שצב [אות ב]) שנכסי הקטן משועבדים לכתן, ע"ש.

ג. ומש"כ הש"ך דעכ"פ ב"ד כחם יפה אף בדבר שיש בו צד חובה, והשיגו עליו האחרונים. ראה בהגהות יד אברהם על השו"ע שם שהוכיח כהש"ך מכמה מקומות. וראה גם שו"ת מהר"י אסאד (י"ד סי' דסה, דף פ"א, קטע המתחיל ובהנים) שהוציא מאס"ז על כתובות (דף י"א, א) שפ"י דהא דב"ד זכין לו לגר קטן אינו מדין שליחות אלא קריפא היא דנעשין לו כמו אב. ע"ש.

ולמעשה כמה אחרונים הסכימו עם הש"ך, שב"ד פורים את היתום ע"י ממון שמקנים לו. כ"כ החתמה אדם (כלל ק"ק ס"ז). סידור בית עובד. וכ"פ בשו"ת תורת מרדכי (סימן קמט). ועוד.

ולחוסוף, שב"ה פשוט לדעת המחנה אפרים (ה' זכיה סי' ז) הגר"א בהגהותיו (אות ז), אם כי מסעם אחר, דמצות פד"ה אינה חובת הגברא דוקא, ויכול כל הרוצה, לפדותו (והקדש ומעשר שני). וכ"כ דעת הר"ט אלמג' (ה' בכורות פ"א אות ז). וראה גם שו"ת אבני נזר (י"ד סי' שצה) ועוד. ונראה לכאורה, שכל זה הוא אם מת האב אחר ל' יום ללידת הבן, שחל כבר חיוב פדיון, אבל אם מת תוך ל' ללידתו שלידת הסור דעמינא אין שום חיוב על האב (ראה שו"ך סק"ל) וכל שכן אם מת קודם שגולד

שלא להניחו כך עד שיגדיל.⁷⁴ ולמעשה הכריעו הפוסקים, שיפדוהו על תנאי, וכשיגדיל יחזור ויפדה עצמו.⁷⁵
ולענין הברכות — ראה להלן פרק ח סעיף כט.

כז. ומשהגדיל היתום, אם אינו פודה עצמו מחמת שאין לו ממון או

הבן, שבוז נראה דלכ"ע אין חל שום חיוב על האב למפדו — בזה אולי י"ל דלא שייך סברת המח"א והגר"א דלא גרע מפדית חוב בעלמא. שחרי אין כאן חוב כיון שאין כאן מצוה כלל, וכפי שהעיר המנ"ח, ראה דבריו.

ולענין ספק יתום ראה בלקוטי פנחס (אות פח) שהביא תש"י הגאון בעל ש"ת פרי השדה, אודות אב שנמצא במרחק במלחמה ונולד לו בבור, ואין ידוע אם האב חי או לא. והורה שיפדוהו ב"ד או אחר, ע"ש באריכות שצייד דעת הצ"ח והש"ך. ושם (אות ט) כתב שנראה שד"ן זה הוא אפילו לשיטת הט"ז ודעמיה, דאף דל"ל דיתום א"א לפדות מדין זכיה, הבא הרי ספק הוא שמה אביו חי ואינו יודע כלל שנולד לו בבור, ודאי זכות גמורה היא לו. מאי אמרת שמה מת האב ונמצא שמגרעין זכות הקטן זה? ואינו דלא אמר' כן אלא היכא דברור לו שיש לו זכות, משא"כ כשאינו ידוע אם יש לו זכות לא אמר הסי"ז שלא לפדותו, ובפרט שבלא"ה הרבה חולקים על הסי"ז לגמרי, וא"כ הבו דלא להוסיף עלה. (ור"ן שם עוד אם היוצא למלחמה יש לו חזקת חיים, ראה שם).

74. ש"ך שם סק"כ. דלא די בעצתו של המהר"ל לתלות לו סס וכו' שברוב פעמים נאבד הטס ויבואו לשכוח מלפדותו כלל, ולכן ראוי שיפדוהו ב"ד. וראה לעיל הערה 64 בשם החת"ס דס"ל דנשצריך לפדות הבכור ע"י ב"ד (באופן הראוי לפי דעתו וכלהלך) מצוה מיוחדת יש בזה לפדות בכור שאין לו מי שיפדנו, והיא מצוה עשה בפני עצמו, ע"ש ובמה שהעירו ע"ז.

75. הנה החת"ס (שם) העלה דהעיקר כהט"ז שאין לפדות בכור יתום בקטנותו, אלא שמהיר טוב, לצאת ידי דעת הש"ך, יפדוהו ב"ד במעות של היתום או מעות שיקנו לו. ודי שיפדוהו במתנה ע"מ להחזיר (והפדיון יהיה בלי ברכה כמובן). ואח"כ יתלו לו סס של כסף שחוקק עליו שהוא "ספק פדיון", ולכשיגדיל ויבוא ב' שערות יחזור ויפדה עצמו. עכ"ל. וצ"ן שכ"כ בדברי תמורות (פ"ח דבכורות אות יז).

אמנם בשו"ת המדד שלמה הנ"ל העלה עצה כיצד לפדותו בקטנותו ולצאת ידי כל הדעות. והוא, שב"ד יפדוהו ממעות שלהם, אלא שמזכיר אותם להבכור הקטן ע"י גדול ע"מ לפדות א"ע בהם. והקטן יהיה על תנאי, שאם יגדיל ויפדה עצמו הרי מעות הללו מתנה להחזקו, ואם לא יפדה עצמו כשיגדיל, הרי הן מעותה מתנה לבכור זה ע"מ שיפדה עצמו. כ"כ התמדת שלמה שם וכפי שהביל זאת החת"ס בתשובתו שם (סי' לב) שדוקא מנכסי אחרים שהקנתו ע"י גדול בשביל הפדיון, אבל מנכסיו שלו או שהקנו לו אחרים בסתם, לא. ומ"מ יתלו לו סס על צווארו שהוא אינו פדיון או ספק פדיון וכדעת הרמ"א. והסכימו עמו כמה פוסקים. ראה שו"ת ערוגת הבשם (ור"ד סי' רמ בסופו), שו"ת פני מבין (ור"ד סי' רכו).

שאינו רוצה⁷⁶ — יכולים כ"ד או אחר לפדותו לפי כל הדעות.⁷⁷ ויש מי שמחמיר גם בזה.⁷⁸

כח. וכן אם הבכור עצמו רוצה לפדות עצמו בקטנותו, משהגיע לגיל חינוך, דעת הרבה פוסקים שאינו יכול לפדות עצמו בקטנותו.⁷⁹ אך יש הסוברים שעכ"פ כדיעבד מועיל פדיונו.⁸⁰

76. נמצוי זה בזמנו ביותר בין העולים ממקומות שהיו שם רחוקים מקיום הדת, ואינם יודעים כלום על מצוה זו.

77. דהנה לא מביעיא להש"ך דעניניה דלעיל (הערה 73) שאפילו ביהוים קטן מהני זכיה. אלא אפילו להט"ז הנ"ל (הערה 72) דביתום קטן לא מהני זכיה, מ"מ כשכבד הגמיל ודא' מהני פדיון ע"י זכיה. שהרי סברת הסי"ז היא מה שדיק מ' התוס' (תובנות יא), דבקטן לא מהני זכיה. דבר שיש בו גם קצת חובה, דבעינן מד' דקא זכות גמורה, אמנם מזה גופא משמע דבגדול שפיר תועיל זכיה אף בדבר שזכיה זכות גמור, וכמט"כ הסי"ז שם להחיא (לגבי לזכות לאב) וא"כ ה"ה בבכור יתום שהגדיל, דתועיל פדיון מטעם זכיה. ולהוסיף, שבאופן כזה תועיל הזכיה אף לדעת הרמ"א, וכלליל סעיף יט בשם כמה פוסקים, ע"ש.

78. שו"ת חמדת שלמה הנ"ל. דלא מהני זכיה שלא מדעתו במקום שמפסידו מצותו, ע"ש. וכו"ף פשוט עפ"י החת"ס בתש"י (ור"ד סי' רצה) דאין שום אדם יכול להיות שליח של גדול השרץ לפדות עצמו, לפי שאין שום אדם שייך במצוה זו (שהיא מצוה אחת מהמצוות שעל האב לפדות את בנו, ע"ש), וממילא אינו יכול להיות שליח, ע"ש באור, וכתב שם שבגדול כ"ע מודו להרמ"א דלא מהני שליחות (והובאו דבריו לעיל הערה 54), ועפ"י פשוט דלא יועיל פדיון ע"י זכיה דלא עדיפא זכיה משליחות.

79. כמבאר בסעיף יב ובהערה שם ממהר"ל ושא"פ. והנה גם אם הקטן יש לו מעות משלו ורוצה לפדות עצמו בהן, דעת הרבה פוסקים שם שלא מועיל פדיונו וכמה טעמים נאמרו שם בזה, ראה שם באורך. ורוב הטעמים שייכים גם בגדוננו. דהנה משי"כ שם אות א' דהטעם לפי שצריך לקיים המצוה כשהוא בר חיוב גמור, שייך שפיר גם כאן בבכור יתום. וכן הטעם שם אות ד', לפי שהקטן אינו בר חיובא ולא חל על מעשיו שם מצוה, ה"ה בגדוננו, (ואדרבה עדיפא טפי, שקטן היתום מאב גם גדר החינוך אצלו אינו כבשאר קטנים. ראה תוספות ישינים יומא (פג), א. ר"ה בן שמונה) ובשו"ת חקרי לב (אור"ח סי' מז) ועוד. והטעם של הרב מעיר"ט (שם אות ג) הרי נאמר דקא בבכור יתום, דכיון שמת אביו פקעה מצותו ומצות הקטן אינה אלא משיגדיל, ותור' זמנו הרי זה כחינוך שנפדה תוך י' יום, ע"ש.

להפקיע מצות אביו, טעם זה אינו בבכור יתום, וכפי שכ' המהר"א עצמו בתשובתו שם דל"ל: אבל מת האב, באמת גם קודם שיגדיל חייב לפדות את עצמו משיגיע לעונת הפעוטות.

80. ככל' בסעיף יב הערה 35 לדעת המח"א והגר"א ועוד. ושם נזכרה סברת המנ"ח שאף

בפדיון, וצריך לפדותו⁹⁰. ולענין סדר הפדיון והברכות — ראה להלן פרק ט סעיף לה.

פרק ב

הבכור החייב בפדיון (א)

ראשון לאמו

א. בכור החייב בפדיון — הוא בכור שנולד ראשון לאמו. ואף שאינו ראשון לאביו, כגון שיש לו כבר בנים מאשה אחרת, כל שהוא בכור לאמו — חייב בפדיון, שנאמר (בא יג, יב) כל פטר רחם, ברחם תלאו הכתוב¹. ואפילו אם היו לאב כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת מהן — חייב לפדות את כולם². [ולענין ברכת שהחיינו אם מכרך אצל כל אחד — ראה להלן פרק ח סעיף כד].

1. ש"ע סי"ז. והוא ממשה בבכורות (מו, א). ובגמרא שם נתבאר שבכור לפדיון אינו ככור לענין ידושה ששם תלוי בראשון לאב כדכתיב (תצא כא, יז) ראשית אונו, ואף אם אינו ראשון לאב. והנה בפירוש"י עה"ת (בא יב, ל) הביא בשם חז"ל שבמכת בכורות מתו גם בכורים לאב אף שלא היו בכורים לאב, ע"ש. ולפי"ז תמוה שהרי קדושת הבכורים היא מחמת הצלת בכורי ישראל במצרים כדכתיב (במדבר ג, יג) כי לי כל בכור בבניי, וגו' ביום הכותי כל בכור בארמ"צ הקדשתי אותם לי, וא"כ למה לא נתקדשו בישראל גם הבכורים לאב. וראה רמב"ן שם שהענין בזה, וכתב שעכ"פ לא נתקדשו רק בכורים לאב, שחם זדוניים ומפורסמים יותר מבכור לאב (שיתכן שיוולד לאשה אחרת בזנות ואינו ניכר). וראה גם ברבינו בחיי (בא יג, ב). ועוד. וראה גם בס' פנים יפות (בפר' במדבר עה"פ כי לי כל בכור וגו') משי"כ בזה.

2. ש"ע שם. והוא מקדושין (כט, ב). ובגמרא שם אמרו דילפינן לה מכתובי כל בכור בניך תפדה, ולדון כל הוא לרבות אפילו כמה בכורים. ואמרו שם עוד דאצטריך קרא, דאל"ה תפדה דילף מנחלה דבכור הוא הראשון לאב, קמ"ל. (ונראה הביאור בזה, דאף דכתיב בפדיון קוץ בדיאי פטר רחם, דתליא באם וכדאמרינן בבכורות ובכ"ל, היה מקום לומר דפטר רחם אתא לאשמועינן שצריך שיהיה בכור גם לאמו, דסתם בכור היינו לאב, וכמובן. (וראה גם בבא בתרא נקט), שכן הוא גם בטבע, ע"ש). ועוד י"ל דהא פשיטא ליה למגרא דכל בכור לאמו חייב בפדיון, אלא שהיה מקום לומר שעל האב אין מוטל חיוב לפדות את בנו רק כאשר הוא גם בכור לו (וצטרך הבכור לאב לפדות את עצמו כשיגדיל), ועי' לפינן מקרא דכל בכור בניך תפדה, שהתורה הטילה על האב את חובת הפדיון של כל בכוריו.

90. רמ"א סי"ב. ומקורו ממשה בבכורות (מו, א). ובגמרא שם (נא, ב) למדו זה מקראי, ע"ש. ולענין אופן חישוב ה' יום — ראה להלן פרק ו סעי' כדל.

וראה להלן פרק ז סעיף מח שיכול הכהן או אחר לתפוס מממונו של האב אם אינו רוצה לפדות את בנו. ומקורו מאורי זרוע (ד"א סי' תשנב אות ח), ועוד פוסקים ע"ש. ולהוסיף שבא"ז שם הנדון הוא אודות בכור שמת אחר ל' קודם שנפדה והיינו שגם באופן כזה החיוב הוא חיוב גמור, ויכולים להוציאו מהאב בע"כ.

וראה בס' ברכת שמואל (עמ"ס קדושין סי' יח) שביאר בארוכה החיוב זה לפדות את הבן אף אחר שמת, הוא מצד שכבר נשתעבדו נכסי האב למצות זו עוד בחייו של הבן, (ולא משום דהל חיוב אף לאחר מיתתו, דלא שייך אז שום חיוב מצוה). ועי' ביאר ב' נפ"מ לדינא. א. באופן שביים ל"א לא נתחייב האב, משום שנשתטח או שהיה גוסס וכדומה, ונתפקח אחר שמת הבן, הרי זה פטור מפדיון, שלא נתחייב שעה שהיה יכול לחול החיוב. ועכשיו שנתפקח אין כאן בכור שיעשה החיוב, שהרי כבר מת. ב. ועוד נפק"מ, באם קנה האב נכסים אחר שכבר מת הבן, דנכסים אלו לא נשתעבדו עתה, כיון שכבר מת הבכור, ורק הנכסים שהיו לאב בחיי הבכור משועבדים לכהן לגבות דמי פדיונו. ע"ש עוד.

כנ"ל, ובין לחומרא, שכל שלא מלאו לו כשיעור זה אין לפדותו אף אם כבר הגיע יום ל"א⁵. וי"א שמשנהגזע יום ל"א יכולים לפדות בכל אופן אף לדעה זו⁶.

ולהסבירים שצריך שיעברו עליו לי יום דוקא, יש מי שכתב שצריך שישלמו לו לי יום מעת לעת⁷. אך רוב הפוסקים חולקים וסוברים שאין

5. כן משמע מפשטות דברי היראים, שיעור הזמן הקובע הוא לפי חדשי הלבנה, דהיינו כ"ט י"ב תשצ"ג, וא"כ יש לילך אחר שיעור זה בין לקולא ובין לחומרא, דהיינו שנים ביום לי עצמו אפשר כבר לפדות משהגיע שיעור זמן זה. ולאידך, גם ביום ל"א אין לפדות עד שיעור זמן זה. ולא אמרינן שמכיון שכבר נכנס יום הל"א שוב לא איכפת לו בשיעור זה. שהרי לדעה זו שיעור 'חדש' שאמרה תורה כן הוא, ואין לנו לחשב לפי נמים.

וכ"כ בדעת היראים והש"ך, בשו"ת נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' קנז), והפמ"ג בבת

גמא (פ"ר ראה, דף סז ע"ג), הובא בפת"ש כאן (סקי"ז). ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שג אור 4). וראה להלן הערה 23 אות א, שיש שכתבו להוכיח דאין כן דעת הש"ך.

ובשו"ת מהר"ם שיק (ריש סי' שב) הביא בשם הגר"ר זלמן באגריהא זצ"ל שהסכים גם שצריך להמתין ביום ל"א עד שימלאו כנ"ל, אלא שהוסף שבכ"ה שלא מלאו לו עד שכבר התחיל יום ל"א, אזי יש להמתין עד יום ל"ב. לפי שהרי אין מונין שעות לחדשים כ"ה ולכן כל שלא היה ראוי בתחילת יום ל"א צריך להמתין עד תחילת יום ל"ב. עכ"ל. והמהר"ם שיק שם הוסיף דברי החת"ס עמ"ס שבת (קל), א' נסתפק גם בסברא זו דאם נאמר דצריך שימלאו לו כ"ט י"ב וכו' יהיה צריך להמתין עד תחילת יום ל"ב, וזה לא שמענו, ע"כ. וראה במהר"ם שיק שם מש"כ בזה.

6. כ"כ החמד משה (סי' שלט סק"ח) דע"כ גם להיראים לא דוקא כ"ט י"ב תשצ"ג, כגון שנוף בסוף היום ובאמצע הקיץ כשחלילות קצרים, נמצא כשיגיע יום ל"א בבקר עדיין לא מלאו לו כ"ט י"ב תשצ"ג, ובבא ודאי ליכא לספקי דקרינן ביה מן חדש ומעלה. והיינו לפי שחדש נקרא הן לי יום וזמן כ"ט י"ב תשצ"ג, ע"ש עוד (נבזה יישוב כל תמיהות המלא על דעה זו). וכ"כ לדעה זו, בשו"ת ערוגת הבשם (יו"ד סי' רמא בסופו), ובשו"ת חמד (אס"ד, מערכת פ כלל לט). וראה שו"ת הר"ר גוטמאכר (יו"ד סי' ק) שנסתפק בזה ונטה לצד זה.

7. שו"ת עונג יו"ט (סי' קג), ונימוקו, דהנה רדאי דעיקר כוונת התורה היא שיעבור על הבכור כ"ט י"ב תשצ"ג, שאז יצא כבר מכלל נפל וכו'. אלא דבתורה כתיב חדש, וסתם חדש בלשון התורה היינו שלשים יום (כמש"כ התנ"ס) בינמות מחו, והסעם שכתבה תורה חדש סתם אף דסגי בפחות מהז, שלא יצתה תורה לתלות בדבר הצריך חישוב וגם שלא לחלק בין חדש מלא לחדש חסר, ומשום כך נקטה תורה 'חדש' שהוא זמן קבוע לי יום. וא"כ מזה גופא מוכח דלי יום הם שלמים מעל"ע, שא"כ הרי יתכן שיעברו לי יום ולא יושלמו כט יב תשצג ולא הגיע עדיין עיקר זמן הפדיון. אלא ע"כ דלי ימים אלו הם מעל"ע שאז בכל גזנא כבר הגיע זמן הפדיון. וכ"כ בשו"ת שושנים לדוד (סי' נח), וכו"ל בתשובת הגר"ר רמאל אלנקוה שם (סי' נט) והוכיח כן מדברי הרמב"ם (ה' נדרים פ"ה ה"ג) ה"ל: שאני טועם חדש אחד, אמר שלשים יום גמורים מעת לעת, ע"כ, ומוכח דסתם חדש הוא לי יום מעל"ע ולא אמרינן דמקצת יום לי ככולו, ע"ש.

צריך מעת לעת, ומשיכנס יום ל"א חל חיוב הפדיון⁸.

ג. ולמעשה, הסכמת הפוסקים היא שאין לפדות הבכור קודם יום ל"א אף אם כבר מלאו לו כ"ט י"ב תשצ"ג⁹. ואפילו בדיעבד שכבר פדאוהו,

ולחוסף שכן משמע במאירי פסחים (קמא, ב' קסע המתחיל דין פדיון הבן) ע"ש. וראה גם בספר הרוקח (סי' שס).

8. בשו"ת רעק"א (תנינא סי' כב) הביא שיש שאומרים שצריך לעבור על הבכור לי יום שלמים. אך הוא ד"ל דחה דעה זו, שמדברי הפוסקים משמע שאין צריך לי יום מעל"ע לשעוה, ואפי' אם חסר כמה שעות גם חייב כבר בפדיון, שהרי זה כבר יום ל"א ללידה. וגם שמעולם לא שמענו שחוקקים ודורשים על שעת הלידה, ע"ש. ובכר בשו"ת יגרת ורדים (יו"ד כלל ו סי' 9) כי לדחות סברא זו להמתין לי יום מעל"ע (שהבין שם שכי"ה דעת היראים), וכתב ע"ז רדאי מדברי הפוסקים משמע דלא סברי כן שלא כתבו שלשים שלמים. ובכלל זה לכל מעלי דבעינן ימים לא מצריכין שלמים מעל"ע וכמש"כ התוס' בנדה (מז, וב"ד כ"ה כ"ה) דרך בקדשים ובבתי ערי חומה בעינן מעל"ע, אבל בשאר מילי לא. וב"כ החס"י בערכין (ל"א א, ד"ה הכנס' בה"ל ערכין (פ"א ה"ה)) וכן נקטין בכל דוכתא, נראה דלא צ"ל כן, ע"ש. וכ"כ הכנס' בה"ל ערכין (פ"א ה"ה)) וכן נקטין בכל דוכתא. וכמש"כ הש"ך בח"מ (ל"ה ס"ח א) והמג"א (סי' ג' סק"ג) לענין בן י"ג שגנשה גדול מיד בתחילת היום וא"צ להמתין מעל"ע. (ובשו"ת רעק"א ה"ל הוכיח דאף להדחה שכתבו 'ה"ל החולקים בזה, וחששו לזה כמה פוסקים, היינו דוקא לענין מניית שנים, אבל במקום דבעינן חדש או ימים, ודאי דלא בעינן מעל"ע, ע"ש). ועכ"פ מסיק הגר"ר דמכרעא מילתא כהנן פוסקים דלא בעינן מעל"ע, והכי נקטין ואין להשנות המצוה משום כך. וכן העלה בשו"ת בית שלמה (ח"ב דיו"ד סי' רכ), ראה שם באורך.

ובחי' חת"ס עמ"ס שבת (דף קל, א) נסתפק בזה לענין מניית לי יום, דאולי לא אמרינן דמקצת יום ראשון עולה לו בתחילתו, אלא מחשבים שעות מעל"ע הואיל ובחיוב ומעלה. אך שוב דחה דא"כ בכל שנות אנשים י"ל כן, והרי כבר כתבו המג"א (הנ"ל) ובמש"מ (ה' אישות פ"ב הכ"א) ובבני אהוב שם דלא מחשבים מעל"ע, וצ"ע. עכ"ל. אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שב) העיר לנכון שהחוד"ס על גילון המג"א שם הסכים כדעת כל הגן פוסקים דאין מחשבים מעל"ע. וכ"ה בתשו' חת"ס (יו"ד סי' שמו).

9. כן היא הסכמת הפוסקים, כנ"ל הערה 4 בסופה, וכפסטות לשון הרמב"ם (מיששיל' שלשים יום) והשו"ע (משעברו עליו לי יום). ויש להוסיף עוד הרהר שהסכמה כן: מוגל עז (פ"ג אות ס), סדרי טהרה (סי' קפט סק"ב). שו"ת כתר כהונה (יו"ד סי' נב). שו"ת דזע אמת (ח"ג סי' קנ). מטה אפרים (סי' תקפא סמ"א ונאלף למטה שם). שו"ת חתם סופר (א"ח סי' פא). ובחלק ו סי' ז, שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שב, שג). שו"ת מהר"א אסאד (ח"ב סי' רד אות ג). שו"ת עונג יום טוב (סי' קט). ערוך השולחן (סמ"ק). שו"ת אמרי יוסף (ח"ב סי' קלב). שו"ת ערוגת הבשם (יו"ד סי' רמא). ועוד. וכן נקט בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' לג).

ומה"ר תאמן שליט"א בעל שבט הלוי כתב לי בתשו' (שנפספה להלן בסוף הספר במלואים סימן ח) שאין להקל לפדות לפני תחילת ליל ל"א. וזן שם חו"ד במקום שיש שם

קמב

פדיון הבן כחלכתו

אילו פדיון. אבל משהגיע יום ל"א יכולים לפדותו מיד¹¹. ויש שכתבו שצריך להמתין עד שישלמו כ"ט וי"ב ותשצי"ג¹².

רק כח אחד ועודם להפליג ממקומו קודם יום ל"א, ולא יהיה בעיר זמן רב, דאע"פ אין להקל ולפדות, אפילו אם כבר מלאו לבכור כ"ט ימים וי"ב ותשצי"ג. ונסתפק שם אם יהיה הכון עדיין בעיר בבין השמשות של ליל ל"א, דאולי יש להקל ולפדות בלא ברכה. אך לאורך י"ל דעדיף לדחות הפדיון ולפדות בתורת דוא, מאשר לפדותו בספק זמנו בפדיון ספק ובלא ברכה. עיי"ש מש"כ בזה.

10. שר"ת פנים מאירות (ח"א סי' ג). וכ"פ בשר"ת פרח מטה אחר הני"ל, אלא שני"מ לא יבדל שוב. והביאם בבריכת יוסף (סי' זה אות טו) והסכים עמיהם. ובשר"ת שבות יעקב (ח"ב סי' פז) אחר שישב דעת הידאים העלה דע"פ בדיעבד אם פדאו ביום ל' אחר שכלו כ"ט וי"ב ותשצי"ג בנו פדיו. ושכן משמע מהמג"א, עיי"ש. אמנם הבכ"י הני"ל דחה דבריו. וכ"פ להחמיר אפילו בדיעבד במטה אפרים (סי' תקפ"א סמ"א ונאלץ למטות). וכ"פ בשר"ת מהר"ם שיק (סי' שב) ובשר"ת מהר"ם אסאד (ח"ב יו"ד סי' רנד אות ג).

אמנם בשר"ת טוב טעם ודעת (תליתא ח"ב סי' קכח) נשאל לענין בדיעבד, וי' שם דבתנאי אחרת דחה ראיות המג"א וסי' כהש"ך. ואם כי אין לעשות מעשה לכתחילה נגד המג"א, מ"מ בדיעבד אם כבר פדה, א"צ לחזור ולפדות. והביא שם סברא בדפדא אחר כי"ט ותשצי"ג, שפיר אמרין דעכ"פ אחר שמלאו ל' יום אינלא מילא למפדע שהיה בר קיימא וראוי לפדיון מתחילה. ועוד טעם כתב, דהרי א"א להוציא המון מהכון מספק כי"ט ותשצי"ג, שפיר אמרין דעכ"פ אחר שמלאו ל' יום אינלא מילא למפדע שהיה בר קיימא וראוי לפדיון מתחילה. ועוד טעם כתב, דהרי א"א להוציא המון מהכון מספק לכת שוב ה' סליעם, ושוב היו ספק ממון לפדיון מפדיון ובדיקיי"ל דספק פדיון המעשה (כנ"ל פרק ד). ועוד כתב שם לפטור מטעם סי' עיי"ש. (והביא שם שדעת הג' בעל בית אפרים לפסוק כהב"ח והש"ך, ראה שם. אך יש להעיר שבמטה אפרים הני"ל פסק להדיא לא כן. וצ"ב). ומש"כ הגרש"ק לפטור מטעם ספק פדיון דהוי ספק ממון, ראה שר"ת חת"ס (יו"ד סי' שמג בסופו) דלא שייך כאן סברא זו. וראה גם שר"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שג), עיי"ש.

ובשר"ת כתר כהונה (סי' נב) כתב דעכ"פ אם פודה אחר שכבר מלאו לו כ"ט ימים וי"ב ותשצי"ג, וגם אומר לכהן שנותן לו המעות ע"מ שיחול הפדיון לאחר ל' דודאי פדיו, אף אם נתאכלו המעות עד אז. וטעמו, שהרי כנ"ל דעת כמה פוסקים דאחרי כי"ט וי"ב ותשצי"ג אפשר לפדות לכתחילה. ואף שרוב הפוסקים מחמירים בזה, מ"מ בנדוננו יש לצרף דעת הש"ע דהפדה בתוך זמנו ע"מ שיחול הפדיון בזמן הראוי, מועיל הפדיון אף אם כבר נתאכלו המעות עד אז (כדלהלן סעיף כ). ואף שהמג"א שם החמיר בזה, מ"מ כאן רואי יש לצרף דעת זו לדעת הש"ך.

11. כך כתב במגול עז הני"ל, דכיון דלא נקטינן כהדאית, אין לנו לחשב כלל שניות אלא ימים, ואפילו הנולד סמוך לשקיעה, כיון שהגיע ליל ל"א נפדה מיד. וכ"כ בשר"ת פרח מטה אחר הני"ל. ובשר"ת כתר כהונה הני"ל. וכ"ה בכתב מהר"ם שיק הני"ל, וכתב שם שכן הוא המנהג הפשוט. וכ"כ בשר"ת אמרי יוסר הני"ל. ובשר"ת ערוגת הבשם הני"ל. וראה גם שר"ת מהר"ם בריסק (ח"א סי' סא). ובשרי חמד (מערכת פ כלל לט).

12. כ"כ הפמ"ג בכתב גמא (פר' ראה), דכיון דבעינן חדש, יש להמתין עד שישלמו כ"ט וי"ב ותשצי"ג. וכנ"ל הערה 5. וכ"כ בשר"ת הגרע"ק א' (תנינא סי' כב) שחיה ראוי להמתין י"ב י"ב ותשצי"ג.

פרק ו

קמג

והמקנה הנפוץ אצל עדות המזרח וככמה קהילות, שעושים את הפדיון מיד בתחילת יום ל"א¹³. אך מנהג קהילות האשכנזים בכמה מקומות, לאחר את הפדיון ביום ל"א, ואולי הוא כדי שימלאו לבכור כ"ט וי"ב ותשצי"ג כנ"ל¹⁴. [וראה להלן פרק ח סעיף א].

האיסור להשהות הפדיון

ד. ומשהגיע זמן הפדיון, אסור להשהותו וצריך לפדותו מיד¹⁵. וי"א

שעות אחר כ"ט שלמים שאז הוא זמן הפדיון לכו"ע. ובסוף התשובה כתב, דאף שלא שמענו שחוקרים ודורשים על שעת הלידה, היינו כיון דהמנהג הוא שלא לפדות בלילה, ממילא בינם ל"א אחר תפילת שחרית מסתמא כלו כבר כ"ט י"ב ותשצי"ג. גם החת"ס בחזיוניו למס' שבת (דף קל"א) נסתפק בזה אם צריך להמתין, אך כתב שאין העולם משגיחין בזה. ובשר"ת כתב סופר (יו"ד סי' קנ"א) כ' שהגאונים מר אביו חת"ס ומר זקנו הגרע"ק לא מצאו ראיה למשפט עד סוף ימיהם. והעתק שם לשון הגרע"ק עדיין כ"ט י"ב ותשצי"ג, ולא נשאר אחר המצא (יו"ד סי' קנ"א) כ' שהגאונים מר אביו והחת"ס (פמנ"ס) שנסתפקו בזה. והביא שספק זה היה שגור תמיד בפומיה דהחת"ס. והביא שם עצמו שם כתב דמדברי החכ"צ והפמ"א משמע דבעינן להמתין עד שימלאו כ"ט י"ב ותשצי"ג (ותמה שם על המג"ע שכתב לא כן, ומסתמא מוחת שכתבין כן בתשובת אביו החכ"צ, ולא כן הוא). עיי"ש. ולמעשה, כתב שם להחמיר ולא לפדות עד שימלאו כ"ט י"ב ותשצי"ג כדי לצאת כל הדעות. וכ"כ גם בשר"ת בית שיערים (יו"ד סי' שפח). ובשר"ת אמרי יוסר (ח"ב סי' קלב) אף שהעלה שמדינא אין צריך אלא שיכנס יום ל"א, מ"מ מסיק שלכתחילה יש להחמיר בזה. וכ"ה גם אפטר ימתין עד אחר כ"ט י"ב ותשצי"ג. שיק (סי' שב) כ' שעכ"פ מהיות סוב, אם אפשר ימתין עד אחר כ"ט י"ב ותשצי"ג. וכן הוזה מור' שליט"א בעל שבת הלוי (בתשובה בכת"י) דאין לפדות לפני שמלאו כ"ט י"ב ותשצי"ג (והחמיר אפילו בדיעבד).

13. בניית ורדים (יו"ד כלל ו סי' י) כתב שמנהג מצרים הוא לפדות מיד בתחילת ליל ל"א. וכ"כ בס' נהר מצרים (דף קל) שהמנהג במצרים לפדות בליל ל"א. שריזיוס מקדימית למצות. ובמעשה רוקח (על הרמב"ם ה' מילה פ"א ה"ח) כתב שמנהג אימרי לעשות הפדיון בבקר, כמו מילה, ודלא כהנהגתם לאחר וכו'. וכן נזכר מנהג זה לפדות בבקר, בשר"ת רעק"א (תנינא סי' כב) ועוד. וכ"כ פשוט שצריך לנהוג כן לפי הדעות הנ"ל הערה 11 וד"ל דלא צריך להמתין עד שימלאו כ"ט י"ב ותשצי"ג. וראה עוד בהערה שלאח"י, ובתערה 24.

14. כ"כ בשר"ת אמרי יוסר (ח"ב סי' קלב) בטעם שיש נוהגים לאחר הפדיון. דהיינו כדי שדא"ל ישלמו כ"ט י"ב ותשצי"ג. ומ"מ אין לאחר יותר מחצות היום, לפי שאז כבר נשלמו כ"ט י"ב ותשצי"ג אף להנולד סמוך לשקיעה ממש ובזמנות הקץ. וראה בזה להלן פרק ח סעיף א.

15. לשון השו"ע סי"א, ואחר שלשים יום יפדנו מיד שלא ישהה המצות. ומקורו מדברי

שאם אינו פורדה ביזם ל"א ללדתה, עובר בעשה¹⁶. וי"א שמכאן ואילך עובר בכל יום בעשה¹⁷.

16. המג"א (סי' תקס"ח סק"ט), שדייק מדברי התוס' במ"ק (ה' ב ד"ה מנין ביטול) שרנו לענין פדה"א בחור"מ אם לזכותו משום אין מעריבין שמחה בשמחה. וכתבו שם, ואין לומר הא זמנה קבוע, הינה בזמנו שלא בזמנו היאן יהא מותר. ע"כ ומינה דפדה"ב בזמנו אין לזכותו משום איסור, אך אחר שכבר עבר זמנו יכולים לזכותו ויתר, ואין בזה איסור. וכן הסכים בחמודי דניאל (ה' פדה"ב), נדפס בסוף ספר זכור ברית לראשונים. וי"א בסידור אדמו"ר סדר פדה"ב ד"ל: ומכאן ואילך עובר בעשה. וראה עוד בביאור דעתו במלואים שבסוף הספר, סימן ז.

17. סי' תניא רבתי (סי' צח). וי"א בספר החד"י (בכה"ל לא מהראשונים, ה' פדה"ב). וכן כתב הלבוש (א"ח סי' תקנ"א ס"א). והאחרונים האריכו לתמוה על שיטה זו מכמה דוכותי, בשו"ת מהר"ם שיק (א"ח סי' רפז) הביא שהקשו מהא דאמריה בקדושין (כט ב) בהיה לו לפדות בנו ולעלות לדלג דל"ה חזקיה לרגל קודם משום דהיה מצוה עוברת ופדה"ב מצוה שאינה עוברת, ע"ש. ויקשה לדעת הלבוש בבבלי יום ערבים בעשה, אמאי קרי לה מצוה שאינה עוברת, ותי' המהר"ם שיק שם עפ"ד התוס' דשבת (קלא, א ד"ה ושיין) דהא דחשבינן (שם קלב, א) מילה כמצוה שאינה עוברת אף שתלויה ביזם השמיני, משום דמילה זו עצמה שמקיימים בשמיני יכול לקיימה גם בזמן אחר, כלומר שאף שעבר זמנה מ"ע גוף המצוה אינה עוברת וקיימת תמיד. משא"כ בשאר מצוות דאמרי' בהו שחן עוברות, שבה כיון שעבר הזמן בסלה המצוה ממילא (ובכחו שופר וולב ודומיה) ע"ש בחו"ס. וכמ"ל י"ל בפדה"ב דקדקין לה מצוה שאינה עוברת, כיון שחן הפדיון אינו עובר ורק זמנו עובר. וראה עוד בזה בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' פח אות ד, ה). ובמאורי סגו"א דקדושין שם ביאר הא דאמרינן זו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת, ופירש בה כן, שעליה לרגל היא מצוה יותר עוברת ממצות פדיון הבן. ומשמע קצת דגם פדה"ב הי' מצוה עוברת. ועכ"פ כך נקט גם בשו"ת מהר"י אסא"י (י"ד סי' רסב). ובתורה תמימה (שמות כז).

ובלקטני פנחס (סקפ"ח) הביא תשו' הג' בעל שו"ת פרי השרה שדייק מדברי הט"ז (סקי"א) שפסק שאין לב"ד לפדות יתום קטן משום דיש בזה קצת חובה לו דניחא ליה לפדות בעצמו, ע"ש, ואי איתא דעובר בעשה הא אדרבה ע"י שלא יפדוהו איכא חובה טפי שבעל יסיל לבוא לידי ביטול מ"ע אם לא יפדה עצמו תנכן. וע"כ דלח"ס"ל ליפ"א איסור בשו"ת המצוה, ע"ש. (אך אי"ז מוכרח דבפשוטו י"ל דעשה זו היא על האב אם הוא קיים, אבל הקטן לאו בר חיוב מצות הוא כלל, ורק כשיגדל יחול עליו החיוב, ואז שפיר יכול לפדות עצמו מיד). ובשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' פח) כתב להוכיח דאין עוברים בעשה מהא דקו"ל בשו"ע (סי' ס"א) דאין פודים בשבת וירוש', ומקורו מתורה"ד (סי' רסט) משום דמחזי כמקח וממכר, ואם איתא דעובר בעשה, היכי דחין לפדיון משום גזירת מ"מ דאנו אל תדבן. וגם הא לא אשכחן זה בגמרא ומי"ל לבתראי לעשות גזירה שאינה נש"ס ולמעיקר מצוה אוריתא משום גזירה כ"ש. (וי"ל דבאמת גזירה זו חדש התורה"ד כ"ל, והיינו לשיטתו דאין איסור בדחיית הפדיון. ולשאר פוסקים אפשר דפדים אפילו בשבת (ראה להלן הערה 32), או דאיכא טעמי אחרוני שלא לפדות בשבת).

וראה בהמקנה (קדושין כט, א) דבפדיון הבן שייך דין כל תאחד כמו בקדנות, ולכן

הרא"ש (ריש הל' בכורות) שכתב: ואחר שיהיה בן י' יפדנו מיד לא יאחר מצוהו כמו שאמרו חז"ל ושמורם את המצות קרי ביה את המצוות, אם באת מצוה לידך אל התמיצנה. ומפשוטו משונו משמע דחיוב חזירות לקיים מיד הוא מצד הדין שבכל המצוות שאין להשהות המצוה, ואין זה דין מיוחד בפדה"ב שמבטל המצוה אם לא קיימה בזמנה. וכי' דעת ס' החינוך (מצוה שצב) ד"ל: ואע"פ שאין למצוה זו זמן קבוע דכלל שיעור ושעתא אחר שלשים יום זמנה היא, אע"כ חכם לב יקח מצוות ויקיים ויעשה אותן מיד שאפשר לו. ועוד כתב שם שיביטול מצות האב היא רק אם מת אחר שהגיע כבר הבן לשלשים יום, ולא פדאן, שאז ביטול עשה זו. וכי' דעת חיראים (סי' שנג) ד"ל: וטוב לאחר מלהקדים, שאם מאחר אינו מפקיד אלא שלא קיים מצוה מן המובחר שמצותו ביזם ל' וכו'. (וראה בתועפות ראם שם). וי"א מדברי התוס' (ב"ב ה' ב ד"ה כי היכי) דבבכור שייך סירדא דמצוה שצריך מיד ליתן שדרינן מקדמינן. ומשמע מדבריהם דאי"ז אלא משום זריזות גדידא. וי"א דבני פדה"ב שבספר אמרי שפר (לרבינו יהודה בנו של מהר"ם חלאוה. נדפס ב"קובץ בעניני פדה"ב", ירושלים תשנ"ב) ד"ל: ומצוה זו של פדה"ב היא רפוייה ביד ישראל למי שאין לה זמן קבוע אלא מל' יום ואילך. וכי"כ בתורה"ד בפסקים (סי' רלג) דאין איסור בהשהיית הפדיון, וי"ל: כי הוכרחתי מפניש"י בפ"ק דביצה (יב, ב ד"ה מתנות) דמתנות כהני גזרינן שחן וחולין גמורין אין קמיעא בשהייתן, וכן משנה שלמה בעריכין דאם משהה אינו עובר, אלא דאין להחמיק שום מצוה וכו'. ע"ש. וכן פסק בשו"ת רבי יצחק מפנהא (רבו של המג"א, סי' עא) ע"ש דבריו ומה שביאר דעת התורה"ד.

וכי' המורה"ט אלגזי (הל' בכורות פ"א אות ד' ד"ה והנה לענין הלכה) נדראה שהמאחר הפדיון אינו עובר בעשה, דהא בני מילה אמרינן (שבת קלב, א) דבענין חד קרא שמיני למעוטי שבעי וחד למעוטי תשיעי, דה"א דמשמיני ואילך זמניה הוא, ע"ש, הרי בענין קרא למעט דשמיני הוא דוקא ומכאן ואילך עבר זמנו, וכי"כ בני פדה"ב דליכא קרא ויתרא, צ"ל דמה שנתנה התורה זמן היינו שלא יקדים אבל מכאן ואילך זמנו הוא. ע"ש שפ"ל בזה במנחה מקומות. וכן הוכיח בחי' הרש"ש במנחות (סו, א) ע"ש. וכי"כ בבאר יתורה על החרדים (פ"ב אות לט), שכי"ה דעת החרדים, ע"ש.

וראה שו"ת אבני נזר (יו"ד סי' שצה אות ה, ו) דגם מש"כ הרא"ש הנ"ל דהוא משום מצוה הבאה לידי אל תתמיצנה, לאו למימרא דחיוב גמור הוא, אלא משום זריזות גדידא הוא (והלשון שנקט לדוגמא בעלמא הוא), ע"ש.

אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (א"ח סי' רפז) תמה על שיטת השו"ע דהא בסגו"א דבכורות (ג' ריש ע"א) משמע דבפדה"ב לכי"ע אם לא פדא בזמנו עובר עליו. (וביותר שהרי בב"י ציון מקור לדבריו מסוגיא זו). וחיוב שם המהר"ם שיק דבמצוה החלויה בזמן והגיע זמנה, הוא דאין להשהות המצוה אי"ז מצד זריזות גדידא אלא משום חביבה מצוה בשעתה וילפינן לה מקרא דושמרתם את המצות (ובדאמרינן בפסחים ק"ה, ב. וכתומכח משם דהא עדיפא מזין וזריזין מקדימין גדידא). ולפי"ז כל שלא פדה בזמנו, אף שמדיני המצוה לא עבר על כלום (לדעת זו) מ"מ עובר בעשה דושמרתם את המצות דחביבה מצוה בשעתה (וזהו הך דאמרי' בסגו"א דבכורות הנ"ל). משא"כ בפדיון שלא בזמנו שדוחוהו אינו עובר בכלום, ע"ש.

ובראשית בכורים (עמ"ס בכורות מט, א) דייק מהא דמת האב לאחר שלשים הרי הבן בחזקת שכבר נפדה, עד שייאמר לו שלא נפדה. ופירש"י שם דבאמריה גדידא סגי ולא בענין עזות לחיוב, משום דליכא חזקה גמורה דרובא דאינשי לא עבידי למפדע חובב מיד, ע"ש. ואי נימא דהמאחר עובר בעשה, לא מסותר למר דרובא דאינשי לא זהירי בה, אלא ע"כ דליכא איסור עשה בזה. וכי"כ בטל תורה שם.

פזיון בלילה

ז. מותר לפדות בלילה²², אך נהגים לפדות ביום²³. ומנהג הספרדים

לדחותו עד שיתרפא וימול תחילה. שאחר עבור יום ל"א אין קפידא לעיכוב הפזיון כמ"ש במג"א סי' תקסח סק"י. ע"כ. ונבדקת אבות שם דחה דבריו, עיי"ש.

בספר כדס שלמה (אה"ע) הל' פ"ר סי' ז' כתב לענין פזיון שהיא משורכת לאיש וילדה ממנו בכור, ורוצה האב לעכב הפזיון עד אחר החתונה, שעיי"ז וכל לפדות בעצמו, ואם לא ירצה הפזיון יצטרך לפדותו ע"י שליח. והעלה שם דאין נכון לדחות הפזיון ממנו, ועדיף שיפדה ע"י שליח ולא יחמוץ המצוה. ואפילו לפדות בלא סעודה (כדי שלא יהיה לזה פירסום) אינו נכון, שהרי זה מנהג קבוע הנובע מגמרא דב"ק פ' א ופירש"י שם.

22. ש"ך (סק"ב). וכ' שכן משמע מהא דקידושין (נט, א) דשק"ט שם מנ"ל דאשה לא מחייבא בפזיון ולא אמרו משום דהוי מ"ע שהזמן גרמא, ומשמע דנוהגת בין ביום ובין בלילה. וז"ל שם רש"י להדיא (בד"ה ואהי מנל) דהך מ"ע שאין הזמן גרמא היא. וראה שם גם בתורה אוחי, ודוק. וראה מה שפסק בדבריו בשו"ת רבי אליהו גוטמאכר (יו"ד סי' קג). ושם גם הוכיח כן מערובין (כז, א) דאמרינן להדיא דפד"ב לא הוי חמ"ג. וכ"מ ממשנה גמרא דמגילה (כ, א). דלא נמנה בין המצוות שמצוות פדיון. ובפזיון נפש (סי' ב) אות א בהגהה) הוכיח כן מקידושין (לז, ב) שאמרו להדיא והרי ת"ת ופד"ב דמ"ע שלא הזמן גרמא הוא וכו'. ובמובל עז (פ"ג אות ז) כתב סס"ל לדבר לפדות בלילה, שכן מכת בכורות (שע"י נתקדשו הבכורות) היתה בלילה, עיי"ש. (וראה בזה עוד בהערה שלאח"ז).

23. ש"ך שם. ובסעם המנהג נאמרו כמה טעמים:

א. בשו"ת נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' קפז) כתב שטעם המנהג הוא כדי שימלאו לבכור כ"ט ימים וי"ב שעות ותשצי"ג חלקים. (והיינו לדעת הב"ה והש"ך דס"ל דזמן הפזיון הוא בשמלאו לבכור שיעור זה, כ"ל סעיף ב). וכ"כ בדגול מרבבה (א"ח סי' תקסח, על מג"א סק"י). והב"ד בהגהות דעק"א ביו"ד כאן. וראה גם שו"ת רעק"א (תנינא סי' כב). וכ"כ בשו"ת הר"א גוטמאכר (יו"ד סי' קג). ובשו"ת באר שמואל (סי' עג). ובשו"ת בית שערים (יו"ד סי' שפח). ובשו"ת אמרי יוסף (ד"ב סי' קלב). (אך יש להעיר בדגוף דברי הש"ך לא משמע כן. ובפרט להסוברים דמשהגיע ליל ל"א לא צריכין כלל כ"ט י"ב תשצי"ג, כ"ל הערה 6, וכפי שדייק לנכון השיר חמד שם מדברי הש"ך, שהרי הוחזק הש"ך לפדות בליל ל"א אם למחר יש תענית, עיי"ש. ומבזה זה העיר השו"ת על הנוב"י, עיי"ש דבריו. גם יש להעיר דאי משום דאי צריך להמתין עד שימלאו כ"ט י"ב תשצי"ג, הא עממים שגם בבקר עדיין לא נתמלא שיעור זה ולא היה לו להש"ך לסתום אלא לפדו. וכבר העיר בזה בשו"ת הר"א גוטמאכר הנ"ל. וכתב לבאר, משום דא"י שכיה שלא ימלאו עדיין (כי אם בימות הקיץ כשהלילות קצרים ונוגד סמוך לשקיע"כ הש"ך שנתן כל בזה, וגם אין אפשרות למור בזה זמן מוגדר וקבוע, ולא דומה למשק"כ הש"ך שנתן כל בזה בין לילה ליום. עוד יש להעיר דלפ"א תמזה אמאי נקט הש"ך דין זה בלשון נוהגים, אחר שלדעתו כן הוא מדינא ולעביבא).

ב. בשערי תשובה (סי' תקסח סק"ח) כתב לבאר דע"י הש"ך והמג"א דנקט כוונתה מטעם אחר, דהוה משום פוסטמי מילתא שע"י שעושים הפזיון ביום יש בזה פירסום טפי. (ועיקר ענין פירסום בפד"ב, ראה להלן פרק ח סעיף ד דמשום כך נהגו לעשות פד"ב בעשרה.

וראה עוד שם סעיף לה דהסעודה שעושים הוא לפירסום המצוה. עיי"ש. וראה תשו' מהר"י אסאד (יו"ד סי' רסב) שמסיק שם (אחר שהעלה שמדינא יש לפדות בלילה כדי להקדים ככל האפשר, דכיון דבפד"ב איכא פרסומי ניסא, נגד נס בכורי מצרים, לכן עדיף טפי בינם. אמנם בשו"ת הנ"ל העיר דמנ"ל חיוב זה דפרסום המצוה עד שנתיר משום כך לאחז המצוה שתביבה בשעתה, עיי"ש.

ג. בסדר פד"ב לא מחכמי אשכנז (נדפס במורה שנה יא גליון אי"ב) כתב טעם שלא לפדות בלילה, משום דאיתקש בכור לקדשים, ולכן כשם שאין פוזין קדשים בלילה כך אין לפדות בכור בלילה. ועוד דבקדשים קרי"ל שהלילה הולכת אחר היום שלפניה (וחי' פג, א) עיי"ש.

ד. בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' מג) כתב טעם ע"פ דברי הירושלמי (שקלים פ"ה ה"ד) ברת"ח דהוח מפליג מצוה בליליא ופוגי ביה רבא דדחויא א"ל לא כן אלפל רבי לא תשיג בגול דער וכו', ראה שם. והעלה משם דכיון שצדקה מצלת ממות (כמ"ש וצדקה תציל ממות) לכן אין לעשותה בפרהסיא בליליא, שהוא זמן שליטת הרוחות. (וכ"כ המקובלים והובא בבכ"י יו"ד ירש הל' צדקה). ובמ"כ י"ל לענין פד"ב, שגם מצוה זו מצלת ממיתה לחיים כדאיתא בספר חסידים וכו' (ראה לעיל פרק א סעיף ה ובהערה שם). אין לעשותה בלילה בפרהסיא. וראה גם שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קו) שכתב ע"ז זה. (אך בס' פזיון נפש א"י ב אות א בהגהה) פסק על סבדא זו, דאטו ה' סלעים שנתן האב הם בתורת צדקה. הא חיוב מור הוא על האב ואף כופין אותו ע"י, ורק שבכיות מצוה זו ניצול ממיתה וכו', ומה ענין שלא לקיים זה בלילה. וי"ל ואכ"מ).

ה. עוד טעם כתב בשו"ת מהרש"ם שם ע"פ הירעב"ץ (הנ"ל בהערה שלפ"ז) שהטעם לפדות בלילה לפי שמכת בכורות היתה בלילה. והעיר ע"ז המהרש"ם מהא דרש מ"ש שמתוה אחא דנתיב ביום הכותי כל בכור (ביום ולא בלילה), א"ר יוחנן שהכה אותם מתכות הלילה וחייה נפשו נפטר בהם עד הבקר וכו' אמר הקב"ה, א"ר יוחנן שהכה אותם מתכות כדי שיראו בני שונאיהם, ראה שם. ולפ"ז אדרבה יש לפדות ביום שאז היה גמר הנוס, וע"ז ש"כ בעט"ז (א"ח סי' ריש) דאין לברך על הטובה עד שנגמרה במלואו, עיי"ש. ובמ"כ י"ל לגבי פד"ב. וראה גם בנפש חיה (סי' תע). וראה בזה בתשו' הג"ד אהרן ליון אב"ד רישא, הובאה בלקוטי פנחס (ס"ק נב), אות ח' ואילו. עוד טעמים ראה במגדל עז להרעב"ץ שם. ובס' זכירה לחיים (פלאגי, בח"ב דף ז, א).

ו. ע"כ"פ להלכה ולמעשה, כ"כ כמה פוסקים שהמנהג שלא לפדות בלילה ואין לשנות בלא טעם וסיבה: הש"ך הנ"ל. מג"א (סי' תקסח סק"י). מגדל עז הנ"ל, אף ש"כ טעם לפדות בלילה, מ"מ כתב דדוקא אם צריכין לכן אבל בלא זה אין לשנות המנהג. שו"ת נודע ביהודה הנ"ל, שו"ת הר"א גוטמאכר הנ"ל, שע"ת (א"ח סי' תקסח סק"ח). וכ"ה במסר אפרים (סי' תקפא בא"ל למטה סק"י). וכ"מ בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' ז בסופו). ובשו"ת מהרש"ם שיק (יו"ד סי' שג בחתולתו). וכ"כ בשו"ת בית שערים (יו"ד סי' שפח), ובשו"ת מהרש"ם הנ"ל, ובשו"ת אמרי יוסף הנ"ל, ובס' פזיון נפש (סי' ב אות א). וכן העיר בס' מעשה ידוק (על הרמב"ם ח' מילה פ"א ה"ח) ש"כ"ה מנהג אומדן לעשות הפזיון בבקר מיר ולא לאחר. ואולי יש להוכיח כן גם מדברי השו"ע (סי"א) ודבריו יום ל"א שכתב לא יפדנו בשבת אלא ימתין "עד יום א". ובבהג"ת (אות ב) העיר ע"ז:

כמו במילה. ואינו מובן דבמילה הא א"א למולו בלילה ושפיר ממתנינן לו עד למחר אבל בפד"ב למה לא יפדוהו בלילה. וכבר העיר ע"ז בשו"ת מהר"י אסאד הנ"ל. והשוואל בשו"ת מהרש"ם הנ"ל. ומ"מ מדברי השו"ע יש ללמוד דלכתחילה מדין ביום דוקא. וכ"כ מדברי הגר"א.

יא. אם האב נמצא במקום אחר ששם היום מוקדם או מאוחר ממקומו של הבן, והאב רוצה לפדותו במקום שהוא שם, לעולם מחשכין את הלי יום לפי מקומו של הבן ולא של האב.³¹

שבת ויום טוב
יב. אין פודים את הבכור בשבת³², וכן כיום טוב³³. ואפילו כיום טוב

להמתין עד שיהיה גם ליל י' אייר, כיון שכבר עברו על תכנון ל' יום (וכבר יצא מכלל ספק נפל). ובשערים המצוינים בהלכה שם הניח בצ"ע למעשה.

31. כך נראה פשוט, דהא בבכור הנולד הלוי הדבר אם עברו עליו ל' יום או לא. ואף אם כבר עברו על האב לא נתחייב עדיין לפדות את בנו, אם לא עברו עליו עדיין ל' יום. וכן להיפך, אם כבר עברו על הבן ל' יום נתחייב כבר האב ולא איכפת לו אם אצל האב אין עדיין ל' יום. וכ"כ בפשיטות בשו"ת באר משה (ח"ו עמ' שלה אות ג).

32. שו"ע סי"א, ובאו"ח סי' שלט סי"ד. ומקור דין זה הוא מהשו"ה הריב"ש (סי' קנו) שנשאל אם יש לאסור פדה"ב בשבת משום דדמי למקח וממכר ובהא דאמרו אין מורחמין ואין מקדישין בשבת. או אפשר כיון דקצבו ידוע בין בזה משום מ"מ. ועוד נשאל אולי לאסור משום דמדמינן לה להא דאמרו דאין מפרשין תרומה בשבת וכו' (או"ח שם) וה"ל פדה"ב הוא ממנהג"ל ודינו כמנהג. או אפשר דבתרומה טעמא הוא משום דנראה כמתקן אבל בפדה"ב הבן כבר מתקן ואינו צריך לתקן. והריב"ש שם השיב לאסור משום דדמי למקח וממכר שהרי צריך להקנות המעות לכתן. ואף אם הפרשי המעות מע"ש אין ההפרשה כלום והעיקר הוא מה שנותנו לכתן. ועוד שאפילו לא יהיה אלא כפרוע חובו לכתן, גם זה אסור ברי"ט וא"צ לומר בשבת וכדאמרין (בשבת קמ"ט, א) בני חבורה המקדישים זה על זה עוברים משום מדה וכו' ומשום לוין ופרועין ברי"ט, הרי דבי היכי שגזרו בהלואה שמה יכתוב כן גזרו בפריעת חוב, ואסור (וכן נפסק בשו"ע סי' שו סי"א). ועוד, שאם נותן לו דמי הפדיון במעות טבעים יש כאן גם משום מוקצה. עכ"ל.

ובתורות הדתן (סי' רסט) נשאל גם בבכור שיום מדינו בשבת אם לפדותו בשבת. והשיב, יראה דאין למצוא תקנה שיהא נפדה בשבת. דפדה"ב דומה למקח וממכר, ונראה דטפי איכא למגור בהא ממאי דגזרו רבנן דאין מקדישין ואין מעריכין ברי"ט ואצ"ל בשבת משום גזירה דמ"מ. ולפי מה ש' האוננים סדר הפדיון ששואל הכהן את האב "במאי בעת בגן בכור בן ה' סלעים" כל כה"ג דמי טפי לקנין ומכירה. עיי"ש. וגם בפסקים וכתבים שם (סי' רל"ג) כתב כן, שיש להמתין עד יום ל"א, ובמדה שכן המנהג, גם מה"ר שמשון סיפ"ר לי שמצא כן בספר חבור אחד מן המחברים דלא שכיח: ע"כ.

ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכ"א) אחר שהביא דברי הרא"ש דאין להשתות המצוה ומיד משתגע זמנה עד לפדות הבן, כתב דה"ל, לכן אם הל' יום ל"א בשבת ראוי למדתו בשבת שלא להחמיר המצוה. וכן נמצא כתוב משום מהר"ק שלום מנאושטט, וכן הוא לפנינו בס' הלכות ומנהגי מהר"ש מויושטט (ורושלים תש"ל) בה"ל פדה"ב, שפודים בשבת (והיינו ע"י דבר המותר בטלטול) שלא להשתות המצוה, וכן עשה מהר"ד מיישטטל מעשה

שני של גלויות³⁴.

ואפילו אם רוצה לפדותו בכלי או מאכל שמוחר לטלטלו, אסור.³⁵
 ואפילו לפדות במתנה על-מנת להחזיר, אסור.³⁶

יג. ואם עבר ופדה בשבת, בשונג או כמזיר, הבן פדוי³⁷. ומכל מקום יש

ופדה בכור אפילו בשבת. ואח"כ הביא שם דעת התורה"ד שאין לפדות בשבת משום דדומה למקח וממכר. ועוד הביא שם (בתנאה) שראה במרדכי הארוך בתשו"ה בה"ל פדה"ב בחדא דאין פדיון את הבכור בשבת, ולא כתב טעם לדבר. גם במהר"ל (ח' פדה"ב) הביא בתנא משום המרדכי דאין לפדות עד יום ל"ב. וכן הביאו בלקט יושר (עמ' 63) אך ראה בשו"ת מהרש"ל (סי' ז) שכ' דא"ל מהמרדכי שהרי בתורה"ד לא נסתיע בזה, אלא תנאה היא שהוסיפו שם. ובסדר פדה"ב לא' מחכמי אשכנז כתב גם שאין לפדות בשבת, דבכור איתקש לקדשים ואין פודים קדשים בשבת ויר"ט.

למעשה, דעת הריב"ש והתורה"ד שאין לפדות בשבת משום דדומה למקח וממכר. וכן נפסק בשו"ע כ"ל. וכן נקטו לדינא מהרש"ל (בשו"ת סי' ז). והב"ח (בשו"ת סי' קכב). ושאר הפוסקים.

33. שו"ת נם ברי"ט שייכים טעמי האיסור, משום דדומה למקח וממכר, ומשום דהוי כפרוע חובו. וכ"כ הש"ך (סק"ב).

34. מכל עז (פ"ג אות ד). שו"ת חת"ס (ח"ו סי' ז). שו"ת גבעת שאול (סי' נג) וציון אליו בפת"ש כאן (סק"כ). מקרא קדש (סי' כד אות יג).

35. בשו"ת הריב"ש שם הזכיר טעם לאיסור הפדיון דהרי אסור לטלטל המעות משום מוקצה. וכתב שם עוד, דאף אם נותן לו בשוה כסף דבר המותר בטלטול בשבת עדיין אסור משום דהפדיון עצמו מחוי כמ"מ כ"ל, ואורבה באופן שנותן לו שוה כסף הוי זה מ"מ גמור, שהרי הוא חייב לתת לכתן ה"ס ונותן לו דבר אחר במקומו. וגם שצריך שיאמר בפירוש שנותן לו זה "בפדיון בני" וכו'. עיי"ש. וכ"כ בפשיטות בתורה"ד ה"ל דאפילו אם בא לפדות בשוה כסף בחפץ שמוחר לטלטל בשבת, אין להתיר. והביא זה המג"א (בסי' שלט סק"ח).

36. שו"ת מהר"ם שיק (ור"ד סי' רצ). דהא עכ"פ נתנת מתנה היא ואסור בשבת ויר"ט. אך הביא שם דברי המקנה (קדושין דף ו) שכתב בדעת המג"א (סי' שו סק"ז) דמתנה ע"מ להחזיר מותר לתת בשבת. עיי"ש. אמנם המהר"ם שיק דחה דבריו דלא זו היא כוונת המג"א שם. וגם לדברי המקנה י"ל דמ"מ פדה"ב אסור מן הטעם ה' שכתב הריב"ש דשנותן דבר היקר השוה ה' סלעים וצריך לומר בפדיון בני. הרי זה כמ"מ (מלבד מעשה הפדיון). וגם שייך עדיין הטעם דהוי מורע חובו בשבת ואסור. וראה גם באות ברית (סק"י קטע המתחיל ומתחילה).

37. בפ"ע או"ח (סי' שלט סי"ז) על סעיף זה דאין מקדישין ואין מעריכין ואין פודין וכו' משיק: וכולם אם נעשו שונגין או מזוין או מוסיעין מה שעשו עשוי. וכן סתמו כל הפוסקים. וכ"כ לענין פדה"ב בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קה). ובשו"ת מהר"ם שיק (ור"ד סי' ש"א) עיי"ש.

אם חל ביום-טוב. ו"א שעדיף לפדותו מיד במוצאי-שבת ולא להשהותו עד יום א' ואז יפדנו³⁹. וכך, כבוד שחל יום פדיונו בשבת, ימחין עד יום א' ואז יפדנו⁴⁰. אבל לא יפדנו בערב-שבת על מנת שיחול הפדיון בשבת⁴¹.

38. שר"ת שבוט יעקב שם. בית לחם יהודה (סי' שה סק"ה)

ש"ר"ע ס"א. ומקורו מותרות הדשן (ס' רסט). ובפסקים ונתיבים שם (ס' רלג). וכל'ה בש"ר"ח מחר"י ווייל (ס' קפט). והביאו המג"א (בס' שלט סק"ח) ובש"ר"ע אדמו"ר שם (ס' ע"א) וש"א שם. ומה שלא כתבו לעשות הפדיון במוצ"ש מיד (וכלו להמתין עד יום ר"א) ראה לעיל סוף ז' ובהערה 23 שהמנהג הוא שלא לפדות בלילה, ומכמה טעמים כפי שנתבאר שם. והנה הטעם הראשון שזכר שם מחמת שחששים שמא לא מלאו לו עדיין חב' ימים וי"ח תשע"ג, לא שייך בדרושנו, שהיו כבר עברו עליו ל"א ימים. אך הטעם חב' שהוא שם משום פרסום המצוה, שייך גם בלילה שאחר ל"א. וכן הטעמים האחרים שהובאו שם.

דכוּחוּבוֹת (ה), דאָן נישאָים אַזשע במוצ"ש דחיישינן שמא חמחת טיידת הכנת הסעודה לאחריה יתחיל בה מבע"י וישטן בן עוף בשבת, ומסקינן שם דע"פ כשמינן סעודה לאחריה חיישינן לזה, ע"י. וה"ש בפרד"ב יש לחוש לזה. והביאו מהרש"ם בשו"ת (ח"ב סי' מג) מי (מג) מי ווער ער דאך און נקטינן כדעת האומרים דלא חיישינן לזה, דאך שו"ע האר"ץ סי' סד ס"ג, גם במוצ"ש עררזת הנפש (ויר"ד רלס) העיר מטעם זה דשמא ישחטו בשבת, דמ"ה' און פוידן במוצ"ש. והסיק שם, דגרי דמנה העולם שילא לחוש לזה וכדעת הב' שבש"ע' דאזוי לעשות סעודה גדולה במוצ"ש. וב"ב בשו"ת' שבת סופר (ויר"ד סי' צז).

דאין לעשות סעודה גדולה במצויש. וכו' שב"ת שבת סופר (י"ד סי' צז).
ונביאור הגר"א כאן (סק"פ) על מש"כ המחבר להמתין עד יום ל"א. כתב: כמו
במילה. ובשר"י מוה"ר אסאד (י"ד סי' רטב) הביאנו רובא כוונתו כמו במילה האם
נדרתה משבת (כטו במילי ספק או כמילי שלא בזמנה) ממתינים לה עד יום א' בבוקר.
אך העיר המהר"א ע"ז דמה דמיון הוא בדמילה שאנו דאי אפשר לעשותה בלילה וכוילעג'נא
זינבנות (עב. א') ונכ"מ. אבל בפד"ה למא נאמר המצוה בלא טעם.

[illegible]

41. כ"ה בתרומה" הניח באורכה. ותו"ז, דאף דקיייל דבמהד תך ה' ולא נחאלו המעות עד אחר' ל' שפיר חל המצות לכו"פ (ראה להלן סעיף כ), מ"מ נראה שלא שפיר דמי למעשה כן, להראות יעשה עם הדבכות שאצור לבדן, אל ביד בער"מ בשעת תנית המעות. והעבד אכתב אין בנו פדיו (לדעת שמאז), שתפדין אם ידן ביום ל"א, וגם דכיון שכל נתייב עדיין לפדות איר יאמר וצונו. וגם בשבט אינו יכול לבדן, דהיי השתא לאו מידי קעצדי, שחבב ממילא נפדה בכנסת השבט. עיי"ש עוד. וגם יש לפקפק בזה מצד הסעודה שהיא סעודה מצוה ומדינת דגמרא (בדלהלן פרק ה סעיף לב), שאומנתי יעשנה, שהיי בכו"ש לא יתכן כיון שעדיין אין הבן פדיו ולא מלאו לו' יום והאיר עשו סעודה פרסומא בכו"מ המצוה בעוד שלא נפדה. ואם יעשו הסעודה בשבת, מאן נימא לן דאינו פרסומא בכו"מ שאין רואים הפדיון בשעת הסעודה. עיי"ש עוד. ולכ"פ בקצרה במסקים וכתבים שם (סי' רלד) ובתשרי שהובאה בלשון יוסר (עמ' 63). וכ"פ בשו"ת הרדב"ז (סי' תסז) והביא דברי התורה"ח ה"ה (והניח דבריו).

דאן'ס מי' מר' כתב תולק ביז קוני פדפד'ר, ראה שם אריכות דברים בזה. וכאמור לעיל.
קוני בשבת, ומוצאי דשירי, והאריך שם ומסיק לאיסורי, עיי'ש. ובש"ת, אגרות משה (חי')
שבתי'הו"ד ל' הטעם לאסור פדפד'ר ב' כה"ג, מתחם הברכות והסעודה, ולא חושש משום
קונס שכן אם מותר לתת מעות מערי"ש ע"מ שיחול הקנין בשבת. וראה ש"ת דעק"א (סי'
כ), ואילו במקום כה"ג אם נתאכלו המעות, אינו קוני, עיי"ש. וראה ש"ת דעק"א (סי'
שיחול הפדיון לאחר ל' אף אם נתאכלו המעות תוך ל', חל הפדיון ש"ת דעק"א (סי'
לדחות סברא זו, דשמה לא דמי פדפד'ר למקח וממכר, שהוי בפדוי תוך ל' עיי"ש)
שיחול הפדיון מערי"ש ע"מ שלא יחול המקח אלא בשבת. (אמנם מהר"י ברוך עצמו כתב שם
במנות מערי"ש ע"מ שלא יחול המקח אלא בשבת. (אמנם מהר"י ברוך עצמו כתב שם
בש"ת הפדיון בשבת, דהא פדפד'ר הוא דומיא דמקח וממכר (כ"ל ה"ה 32), ואסור ליתן
בש"ת מהר"י ברוך (סי' קכא) הביא ש"א שאין ליתן המעות בערי"ש על מנת

[illegible]

טו. חל יום פדיונו ביום א' של ראש-השנה, ימזין מלפדות עד יום צום-גדליה⁴². וי"א שכיון שאז הוא יום צום ואי אפשר לפדותו בסעודה, עדיף לפדות בלילה של מוצאי החג⁴³. וי"א שבמקרה כזה שצריך להמתין

אן בש"ח הב"ח (סי' קכה) האריך לחלוק על המהרש"ל דוראי בפודה בתוך זמנו אף אם מונח שיתול הפדיון אחר"כ לא מהני לדעת האוסרים. עיי' באורך. ועוד דוראי אין לברך על הפדיון קודם שהגיע לכלל חיוב, ואין יאמר וצונו ועדיין לא נצטוו וכו', וגם הסעודה לא שייך לעשות אז. וסוף דבר העלה דאין לפדות ביום א' אלא להמתין עד יום הל"ב וכדעת התורה⁴⁴. גם בש"ח נודע ביחודה (תניא י"ד סי' קפז) כ' דוראי אין לברך וצונו ועדיין לא נצטוו. ועוד דהא אין לולד זה חזקת בר קיימא ולא יצא עדיין מחשש ספק נפל ואינו מחוייב ליתן לכתן, ואין יאמר וצונו. ולהלכה, כבר נתבאר שדעת התורה⁴⁵ שאין לפדות עד אחר השבת. וכן נקט בש"ע כאן סי"א. וכ"פ הפוסקים הב"ח בתשו' שם ובביאורו סי' שה, וכן נקטו הש"ך שם, והט"ז (סק"ג) דנהוג עלמא כהתורה⁴⁶. והמ"א (בסי' שלט סק"ח), וש"א⁴⁷.

ולחצי שכל האמור הוא כשעדיין לא מלאו לכבוד ביום א' כ"ט ימים וי"ב שעות ותשע"ג חלקים. אבל אם כבר מלאו לו כשיעור זה, אזי דעת הב"ח (בהשגחה שם, וביו"ד שם) והש"ך שם (סק"ט) דעדיף לפדות ביום א' ולא להמתין עד אחר השבת, ובכ"ל סעיף ב' והיה⁴⁸ (ובש"ח) טוב טעם ודעת (תליתא ח"ב סי' קכח) כחב דבכ"ג דמלאו לו כשיעור הזה, אף שלא ננקטו כדעת הב"ח והש"ך להחרי' לפדותו אז, מ"מ דאי דמותר לכל הדעות לפדותו אז ע"מ שיחול הפדיון ביום הל'. דכיון שכבר עבר כשיעור הזה כבר יצא מכלל נפל, ורק צריך להתמתן עד שיהיה בן חדש מצד גזירה⁴⁹ עי"ש. אך כבר נתבאר לעיל (סעיף ג' והערה 9) שדעת רוב הפוסקים היא שלא דלא דחב"ח והש"ך (ואפילו בדעבד), וצריך מדינא שיעברו עליו ל' יום גמורים ורק אז לפדותו.

42. כן הוא ע"פ מה שנפסק בש"ע לענין אם חל יום א' של שבט, שפדוהו ביום א' של סעיף ד' ובהערות שם. ובכ"ל לפ"ד הש"ע בש"ח הב"ח (סי' קכב). וכן פסק המ"א (סי' תקסח סק"ז). וראה בסי' ילקוט סופר פ' קרח (לסעי' בדית אות א').

וכשפדוהו ביום התענית, י"א שיפדו ביום ועשו הסעודה בלילה. וי"א לעשות גם הפדיון בלילה שאחריו, או סמוך ללילה, ראה להלן פרק ט סעיף יח.

43. שו"ת נודע ביהודה (תניא י"ד סי' קפז), דכיון שלמחרת אי אפשר לעשות הסעודה יחד עם הפדיון, שהרי תענית הוא, עדיף לעשות הפדיון בלילה שלפניו, שאז אפשר לעשות הסעודה בעת הפדיון. וגם אין לחוש ממשי"כ הש"ך שאין פדיון בלילה, דהו דוקא בליל ל"א שאז חיישין שמא לא עברו עדיין כט יב תשע"ג אבל בב"ד⁵⁰ הרי כבר ליל ל"ג ושפיר פדיון בלילה. (והיינו לשיטתו כפי שהסביר בדעת הש"ך, ובכ"ל הערה 23. אבל לפי הטעם האחר שנאמר כזה משום פוסקים המצוה שיש ביום יורה, גם כן בב"ד צריך להתמתן עד למחר. וראה עוד בזה להלן פרק ט שם.) ובכ"ל עוד בדגול מרובה (בסי' תקסח על מ"א סק"ז), וכן בהגהות רעק"א ביו"ד כאן הערה דברי הנב"י, ומשמע דס"ל כוונתה. וגם בהגהות החד"ס שם העיר דהכי מסתבא, אלא ששוב העיר דאלו אין נכון לקבוע סעודה זו בלילה השני לתענית. ועיי' עוד. ובמטה אפרים (סי' תקפא סמ"א) הביא ב' הדעות, וכתב שיעשה כפי שירצה. וראה גם בסי' נדה מצרים (ה"ר ה' פדה"ה אות כא).

כמה ימים, עדיף לפדותו בערב יום-טוב, שיתן המעות על-מנת שיחול הפדיון ביום ל"א⁴⁴.

טז. אם זמן הפדיון הוא ביום-טוב שחל ביום ה' ובחז"ן-לארץ, שאז אי-אפשר לפדותו עד אחר השבת, יש מי שכתב שבהו יש לסמוך על הסוכרים שזמן הפדיון הוא משמלאו לו כ"ט ימים וי"ב ותשע"ג (כנ"ל סעיף ב'), ולפדותו בערב יום-טוב⁴⁵.

44. כ"כ הב"ח בתשו' (סי' קכב), ומוקו עמו שהרי גם למחרת ראש השנה יקיים הפדיון בלא סעודה, שהרי אי אפשר לעשות סעודה מחמת התענית. וזה דוראי שאין להשתנות עד אחר התענית משום כן ונמצא שעכ"פ יקיים הפדיון בלא הסעודה וא"כ עדיף להקדים ולפדות בערב י"ב ולעשות סעודה, מאשר לאחר עד צום גדליה ולפדותו בלא סעודה. (שהרי טעמיה דהתורה⁴⁶ שלא לפדות בער"ש מחמת הסעודה, וכאן הרי בלא"ה לא יעשה הסעודה עם הפדיון). ואף שבער"ה הרי עדיין לפני זמנו ואין יאמר וצונו, צ"ל מדי דהו בר חנוכה שמדליקים בער"ש ומבכרים עליו וצונו, ופירש בה התורה⁴⁷ דהיינו משום דלא אפשר באופן אחר (כנ"ל הערה 41), ה"נ לא אפשר באופן אחר מחמת שרצה לעשות סעודה מצוה לפרסומי. ובפרט שלדעת המהרש"ל לעולם יש להקדים (כנ"ל בהערה שם) עכ"ד. וראה גם שו"ת דת אש (סי' א') שכתב כן, הובאו דבריו להלן בהערה שלא"ח⁴⁸.

אמנם האחרונים לא הביאו דבריו. וראה שו"ת נ"ב הנ"ל שראתה שלא ס"ל כן. ובמטה אפרים (סי' תקפא סמ"א) כתב דאין לעשות מעשה כסברא זו, ואפילו אם כבר מלאו אז לכבוד כ"ט י"ב תשע"ג. ואפילו בדעבד שכבר פדה בער"ה, צריך לחזור ולפדות אחר י"ה בלא ברכה. (ואפילו אם לא נתאכלו המעות עדיין. ראה שם באלף למטה סק"ח). וגם בברכי יוסף (אות יז) כתב דמדברי הפוסקים מתבאר שאין לפדותו בער"ה.

45. שו"ת דת אש (סי' יא). והיינו שבאופן כזה עדיף לפדותו אז, ובברכה, ולא להשתנות המצוה כ"כ. שבה סמכין על הש"ך דעמיה דמשמלאו לו כ"ט י"ב תשע"ג. הגיע זמן פדיונו. ועוד כתב שם, שאם רוצה יוכל לפדותו אז באופן שיאמר שיחול הפדיון ביום ל"א, ואעפ"כ יוכל לפדותו בברכה, כיון שכבר עשה הוא זמן פדיונו לכמה פוסקים. (וגם לא שו"ך החשך דשם יתאכלו המעות, שהרי כבר עשה זמן פדיונו).

אמנם אם לא הגיע בער"ש עדיין לכ"ט י"ב תשע"ג, אז פדונו כדעת הב"ח מעו"ט ויאמר לכה בלשון זה: הילך פדיוני בער בני בכורי ויחול לאחר שיעי' לכן ל' יום שלמים, (ובאופן שהמעות אכן יהיו קיימים אז ביד כהן). ומ"מ לא יברך על פדיון זה, דבשעת הפדיון, ועיקר הברכה צריך להיות עובר לעשייתה. ומ"מ יעשה סעודה ביום הל"א, שכל"פ גם עסק הסעודה הוא פרסום מצוה וכו'. עי"ב.

ובלשון מהרש"ל על הש"ע (כאן על ס"ז סק"ג) העיר ע"ד, דהרי יכול להתנות שיחול הפדיון ביום הל"א על הסעודה (כאן על ס"ז סק"ג) ויכל לברך לפני חלות הפדיון. וכ' שם דעיקר הטעם הוא משום דאז אינו עושה שום מעשה והפדיון חל מאליו, ואין לברך על כנו זה, עי"ש.

יז. בן חוצה-לארץ הנמצא בארץ-ישראל, וחל יום פדיון בנו כיום-טוב-שני של גלויות, ימחין מלפדותו עד אחר יו"ט⁴⁶. ואם רוצה יכול לעשות שליח בן ארץ-ישראל שיפדנו ביום ל"א שלך⁴⁷.

יח. בחול-המועד פורים את הבכור, וגם עושים סעודה⁴⁸. ואפילו פדיון שכבר עבר זמנו⁴⁹. וכן הדין בפורים⁵⁰.

פדיון תוך ל' יום מעכשיו

יט. הפודה בנו תוך ל' יום ללידתו, ואמר לכהן שכוונתו שיחול הפדיון

46. כ"פ מ"ר שליט"א בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קע"ה), שהרי כ"ל (סעיף יב) גם ביו"ט שני אסור לפדות, ושייכים בו כל הטעמים השייכים ביו"ט ראשון.

47. מ"ר בחשו" שם, וטעמו, דאף שהוא אסור למדות, מ"מ יש לצרף כאן דעת הסוברים שמועד למול מילה שלא בזמנה ביו"ט שני י"ג כמבואר בשו"ך (י"ד סי' רסו סק"ח), והיינו שלצורך המצוה התירו אפילו אסור דאורייתא. ונהי דאין לא קי"ל כדעות אלו אלא כתחמורים לאסור (ראה שו"ע שם ותשו' חת"ס יו"ד סי' נז ועוד הרבה). מ"מ בפד"ה שזהאסור ביו"ט הוא בשום דדמי למ"מ ואי"ז אלא מדרבנן, ויש לצרף דעת המקלים. ועוד יש לצרף דעת החכם צבי (בתשו' קס"ד) ושו"ע אומרו" (הל' יו"ט סי' תצו ס"א) דבן חול"ל באר"י עושה יו"ד רק יום אחד כבני אר"י. ועכ"פ כשאנו פודה עצמו אלא ע"י שליח, שפיר דמי. אמנם לכתחילה לא יעשה באופן כזה, דמצוה בו יותר מבשלוחו, ואף שע"י עצמו יהיה שלא בזמנו, עדיף שיפדנו בעצמו. ע"ש עוד.

48. שו"ע או"ח (סי' תקמ"ו ס"ד). ומקורו בתוס' במ"ק (ח' ב' ד"ה מפני בטול) וקמ"ל דאין אסור משום אין מערבין שמחה בשמחה, כיון שזמנו אז ואין לדחות משום כך. וכ"כ כל הפוסקים. לאפוקי מדעת מהר"י ווייל (שו"ת סי' קפ"ט) שכחב בשם הסמ"ק מצורך שאין לעשות פדה"ב בחוה"מ משום דאין מערבין שמחה בשמחה. והביאו הרמ"א כאן סי"א. אך כתב שהעיקר כדעת התוס' דמותר.

49. התוס' שם לפי תירוץ הב'. דאף דלא אלימא מצות פדה"ב שלא בזמנו לדחות אסור דאין מערבין שמחה בשמחה, מ"מ י"ל דמותר לעשות משום דסעודת פדיון לא חשיבא שמחה, שלא אסרו אלא כעין שמחת נישואין. והביא דבריהם בב"י שם. ובט"ז ומג"א וש"א פ'. וראה תשו' מ"ר שליט"א בעל שבט הלוי שנדפסה בקובץ פרי תתרים (ק"י ע"מ קצ"ב) מה שהאריך בזה ע"ש. וראה סי' חול המועד כהלכתו פ"א ס"ל"ג ובהערה פד מה שצ"ע עוד להלכה זו.

50. רמ"א באר"ח (סי' תצו ס"ח). ובדרכי משה שם (אות ה) הביא מהר"י ווייל שיעתו שלא לעשות פדה"ב בפורים. והובא גם בשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכ"א) בשמו. אמנם

מעכשיו — אין הבן פדוי. ואפילו אם המעות עדיין אצל הכהן אחר ל' יום⁵¹.

לאחר ל' יום

כ. ואם אמר לכהן כשנתן לו המעות, שכוונתו שיחול הפדיון לאחר שיעבכו על הבכור ל' יום — כיון שהגיע זמנו, חל הפדיון. אפילו אם כבר נתאכלו המעות, שאינן כבר אצל הכהן⁵². וי"א שאם המעות

הרמ"א שם דחה דעה זו עפ"ד התוס' הנ"ל שאפילו בחוה"מ מותר לעשות פדה"ב, כנ"ל, וכ"ש בפורים וששון פורים.

51. שו"ע סי"ג, ומקורו מסוגיא דבכורות מט, א. דאמרינן שם בדאומד מעכשיו, כ"לע לא מליג דאינו פדוי. ופירש"י, משום דבתוך ל' לא שייכא פדיה והוה זה כמתנה בעלמא. וכתב השו"ך (סק"ח) דזהו אפילו אם המעות עדיין קיימים ביד הכהן כיום חל"א, אפי"ה אינו פדוי. וטעמו נראה עפ"ד רש"י הנ"ל דכיון דלא שייך פדיה בתוך ל', אמרינן דנתן לו האב המעות במתנה, וא"כ שוב אין במה לפדותו ביום ל"א.

והמהר"ט אלמני (הל' בכורות פ"ה אות ע"ד) האריך בדברי רש"י אלו. דמש"כ דהוי מתנה לזינו כסברת שמואל (כ"מ טו, ב) דהמקדש אחוזת אמרינן דהמעות הן מתנה, דאדם יודע שאין קודשין תופסין באחוזתו, וגמר ונתן לשם מתנה, ע"ש. ובמ"כ צ"ל בגד"ל. אמנם העיר שו"ת קדושין תופסין באחוזתו, וגמר ונתן לשם מתנה, ע"ש. ולעצמו אמרינן גמר ונתן לשם פקדון, ולדבריו גם כאן אין המעות מתנה. ועוד העיר מהר"ס"א, דאפשר אפילו לשמואל אין כאן מתנה, דהא לאו כיו"ע ידעי כהא שאין הפדיון חל אפילו לאחר ל' (ובמש"כ התוס' בב"מ שם סברא זו). וראה שם עוד.

ובמ"ש (סק"ח) הביא משו"ת יד אליהו (ס"ח ע"ד) דאפשר דהכאן אין צריך להחזיר המעות לאב, כי ברצונו נתן לו והוי ידע דלא חשיב פדיון כלל וגמר ונתן לשם מתנה. ע"ש. אמנם בערוה"ש (סעיף מח) כתב דאם ידוע שהאב הוא ע"ה ולא ידע דין זה שהפדיון הוא דוקא לאחר ל', אין זה מתנה אלא נתינה בטעות, וצריך הכהן להחזיר המעות לאב.

52. שו"ע שם. והוא מסוגיא דבכורות הנ"ל, דאפילו בה דב ושמואל, רב אמר בנו פדוי ושמואל אמר אין בנו פדוי. ואוקמינן בגמרא דמחלוקתן היא באומר שיחול הפדיון אחר ל' ונתעללו המעות, דלשמואל אין בנו פדוי שבשעת הנתינה לא חל הפדיון, וכשתגיע זמן הפדיון שוב אין מעות. ורב אמר בנו פדוי (כיון דעכ"פ נתן לכהן מעות). ופסק הרמב"ם (פ"א הי"ח) כרב דהבן פדוי אף אם נתעללו המעות. וכן פסק הרמב"ן (בהל' בכורות פ"ח). וכן פסק הרא"ש (בבכורות שם). וכן פסק הטור כאן. ובדבריו ירוחם (נתיב א' ח"א).

ובתורתם הדדן (סי' רס"ט) כתב דכן פסקו הסמ"ג והסמ"ק. וכן פסק המחבר בשו"ע. וטעמו דמותי הפדיון כה"ג אף שבשעה שצריך לחול הפדיון אין כאן מעות שכבר נתאכלו, כתביו התוס' גיבמות (גג, א ד"ה קנויה לך). ושם איירי לענין קידושין כה"ג.

דאפילו נתאכלו המעות חשיב כל שעה כאילו הם בעין, שהמעות נשארו אצלו ואם לא תתקדש הרי תתחייב להחזירם, לכן חשיב כאילו הם בעין. וכן כתבו הרשב"א בחידושינו (לקידושין נט, א) והרא"ש (פ"ג דקידושין סי' ג) ועוד.

כא. 'נחאלו המעות' שאמרו, אינו דוקא אם הוציא הכהן אותם לצרכיו, אלא גם אם החזיר את המעות לאב במתנה, דינו כנ"ל.⁵⁶ וי"א שאם החזיר הכהן את המעות לאב תוך ל', אין הכן פדיו לכל הדעות.⁵⁷ ואם נתן האב את המעות לכהן במתנה על-מנת להחזיר, והחזירם בחזקתו ל' — לכל הדעות אין הכבוד פדיו יופדנו לאחר ל' שוב, וכברכב.⁵⁸

בה נוסף, דהא גם הרמ"א שהורה לחזור ולפדות, היינו מצד חומרא חדשש לדעת התוס' (וכמשי"כ "טוב להחזיר לחזור ולפדות"), ומ"מ דרי דעת רוב הפוסקים שכבר יצא ידיו, ולכן עכ"פ אין לבדל כשפודה שנית.

56. כ"ה בתורה" (בפסקים וכתבים סי' רלג, רלד) בדעת הא"ז והתוס', וז"ל: אם אירע כן שנתן האב דמי הפדיו בעד"ש כמו שרוגלין מקצת הכהנים עשירים להחזיר, ותוך חשבונו אחר שהביא דעת התוס' שפסקו כשמואל דאינו פדיו אם נחאלו המעות, הוסיף וז"ל: וא"כ ה"א אם החזיר, ואפשר דכל שכן הוא אם החזיר. וכן הרמ"א שהביא דבריו בש"ע כתב כן דה"ה אם החזיר הכהן את המעות למעלים. וראה גם ש"ת הרדב"ז (סי' תסח).

57. המורה"ט אלגוי (ה' בנדרות פ"ח אות עו. קטע המתחיל וראינו). שתמה שם על התורה"ט ה"ל, שהרי הטעם דמהני פדיון אלאחר ל' אף שנחאלו המעות, היינו כמשי"כ התוס' משום דחשבינו להו כולי זמנא כאילו הם בעין, כיון שאם לא יחול הפדיון הרי מוטל עליו להחזיר המעות לכן חשיב כאילו הם בעין, כנ"ל הערה 52. וא"כ אם החזיר הכהן את המעות לאב, אפילו במתנה, הרי שוב אילו לא יחול הפדיון לא יצטרך הכהן להחזיר כלום לאב שהרי כבר החזירם קודם בתורת מתנה, ושוב אין להחשיבם כאילו הם בעין, ופשוט דבכה"ג אפילו רב יודה דאין הכן פדיו. וכן העיר בזה באבני מלואים (סי' מ סק"ב), אלא שצייד בזה ע"פ הטעם שכתב הר"ן בדיו זה, דהכין קונח את המעות מיה, אף שהפדיון לא הל עדיין (כנ"ל הערה 52), עפ"ז אפשר כיון שהכין לא חזר בו מהסכמתו לפדיון והרי המעות שלו הן לגמרי, א"כ החזרת המעות היא למתנה בעלמא, א"כ נמצא שאם יחזור בו הכהן ולא יציע לפדות, שאז חויב להחזיר המעות, יצטרך הכהן לתת ה' סלעים אחרים לאב (שהרי הראשונים לשם מתנה ניתנו). והרי שוב מעות אלו כנמצאים בעין, ודוק. אמנם המורה"ט ה"ל דהא סבא כז, דהא דרבי ארעא דהאב לא החזיר הכהן את המעות, שאם ימות הכהן או סיבה אחרת שלא יהיה פדיון יתחייב בעוד ה"ס, ופשיטא שלא יתחייב שוב, ואין כאן מעות לחחשב כאותניתו בעין.

וראה קטרך ש"י (בא) שנחתק ע"פ טעמו של המורה"ט בהא דרב דרב פדיו, משום שאם לא יחול הפדיון יצטרך להחזיר המעות לאב. לפ"ז א"ז יהיה הדיו בגאסו המעות ביד הכהן שאינו חויב להחזיר. וציין לש"ת ועק"א (סי' רד) שדן בזה לענין קידושין ע"ש. וראה שם עוד משי"כ בזה.

58. אבני מלואים (שם), דכשנתנו לו האב במתנה ע"מ להחזיר וגם החזיר הכהן את המעות לאב בתוך ל', נמצא שאין כאן מעות ואפילו לא שעבדו להחזיר המעות שע"ז נחשבים

כבר אינן ביד הכהן כיום ל"א, אין הכבוד פדיו.⁵³ וטוב לחוש לדבריהם להחזיר ולפדותו שנית,⁵⁴ כלא ברכה.⁵⁵

אמנם הר"ן שם כתב טעם אחר בזה וז"ל: נתי דמלוה דעלמא אינה קונה וכלומר, וא"כ מאי שנא כאן שנתן לה הוציא המעות, ואין כאן אלא שעבדו להחזירם אם לא התקשר, ובמאי עדיפא ממלוה סתם דאינה מקודשת, היינו משום דבמלוה משעה ראשונה שלה היא, וכשמקדשה לא יחייב לה מיד. אבל בזה שמוחלה על דעת קידושין נתנה, אע"ג דהשתא ליתנה לזוזי, מעיקרא מקניא נפשה בהני זוזי דחייב לה, ע"כ. והיינו דאין זה מצד זה שבלא שהתקשר תחייב להחזיר המעות, דמשום זה בלבד חשבי המעות כמלוה. אלא הטעם הוא משום דמיד כשנתן לה המעות לשם קידושין זכתה בזה והיו שלה, רק שהקידושין אינו חלים עד לזמן שהתנה. (וכמה נפק"מ לדינא בין הני טעמי, לענין קידושין וכן לענין פדיו). וכפי שיתבאר להלן בסעיפים שלא"ז, וראה בארוכה במלואים שבסוף הספר סי' ה'.

והנה בגמרא שלפנינו בסוגיא שם אסקינן כן: ואע"ג דהלכתא כרב באיסורי והלכתא כשמואל בדנין, הכא הלכתא כוונה: דשמואל. ולפ"י קשה על הרמב"ם וש"א"פ ה"ל שפסקו כרב שהכריז פדיו, אחר דבגמרא פסקינן להדיא כשמואל. וכבר העיר בזה בתורה"ד (שם), וכתב דנראה שלא היה פסק זה בגיורת הרמב"ם ואינו פוסקים. וכ"כ בבסי"מ על הרמב"ם שם ובמהר"י קורקוס שם, ע"ש. וכ"כ עוד בב"י כאן ובר"ח על הרא"ש שם אחר ס"ז, ע"ש. (וראה בפ"י הרדב"ז על הרמב"ם שם שרצה להפ' הגיורת בין רב לשמואל דשמואל הוא דאמר פדיו, ע"ש). ובטעמיה דרב דהכריז פדיו אף שכבר נחאלו המעות — ראה להלן הערה 57.

53. כן הוא לפי גירסת הספרים שלנו דאסקינן בגמרא דהלכתא כשמואל שאין הבן פדיו. וכ"כ להדיא התוס' בב"ק (ע, א ד"ה אמטלטלין), וכ"פ באור זרע (הל' בנדרות סי' תקנ), ובתורתם הדשן ה"ל כתב שאף שדעת רוב הפוסקים כרב דבנו פדיו מ"מ הוסי' פסקו כשמואל, ודברי התוס' הם עיקר בכל מקום. ועכ"פ כיון דפסק מצוה הוא וכמו שקטנו הפוסקים ה"ל כרב נגד שמואל היינו משום דהלכתא כרב באיסורי, אלא הרחיב ליה איסור היכא שאין פדיונו כראוי, לכן היכא דאפשר לפדות פעם שנית, לקיים דברי התוס' וא"ז, שפ"י דמי טפי, ע"כ. וראה עוד בהערה שלא"ז.

54. רמ"א שם. שהביא דברי התורה"ד ה"ל, דיש אומרים שאם נחאלו המעות אין הכבוד פדיו אפילו בדיעבד, וטוב להחזיר לחזור ולפדות. וכן פסק הש"ך, וסייעו דבכל הספרים שלפנינו הגירסא בגמרא דהלכתא כשמואל. וכ"ה בספר יראים (סי' שנג), ושכן העלה בתשו' הב"ח (סי' קכה). וכ"ז דלא כמהרש"ל בתשו' (סי' ז) שיצא לחלוק על התורה"ד, וס"ל דגם הוסי' סבורים כשאר הראשונים ה"ל, ודבריהם בב"ק שם הם דוקא כשפדה האב בסתם ולא אמר בפירוש שיחול הפדיון לאחר ל', דבזה נקטין כשמואל (ראה בזה להלן סעיף כו ובתעוררות שם). וכן נקטו כהרמ"א, ה"ט"ז שם, ובגמול עז (פ"ג אות כה) וש"א"פ.

וראה בח"י ה"י"מ על שו"ע שם שהעיר על מה שהחזיר הר"ם בזה מספק, דמאי שנא

משאר ספיקות דפדה"ב דנקטינן לקולא כמבואר לעיל פרק ד. ודמי דאפשר חתמת מחלוקת הפוסקים מסתברא ליה להרמ"א טפי להחמיר. וכ"כ בהגהות פתח הבית (כר"י, על שו"ע כאן סי' ג).

55. ד"ז (סקט"ז), דהא ספק ברכות להקל. מגרל עז (שם). שר"ת מכתב לרד" (סי' ג). וחוסין

פירש, אומרים כונתו שיחול הפדין מיד, ואין הבכור פדוי אפילו אם המעות עדיין ביד הכהן (כנ"ל סעיף יט).⁶⁶ ושוב להחמיר בזה.⁶⁷

כז. נתן לבכור המעות בתוך זמנו בסתם, ואמר אחר-כך שטעה וסבר שפודים לפני יום ל"א, או שטעה במנין הימים וחשב שהיום הוא ל"א, אין הבכור פדוי.⁶⁸ וי"א שגם בזה דינו כאומר בפירוש שיחול לאחר ל', שחל הפדין אלא שטוב להחמיר ולפרושו שוב בלא ברכה.⁶⁹

מורו דהבכור פדוי אף אם נתאלו המעות, וכל מחלוקתם היא רק בפרה סתם דבזה ס"ל לשמואל דליכא למילף מהא דמקדש אלאחר ל' ובר'. עי"ש. ומהרש"ל בתשו' (סי' ז) הביא דברי והקשה עליו, וסוף דבר העלה בדעת הסמ"ג, דרב ושמואל נחלקו בתורת, הן במפרש כונתו אלאחר ל' והן בפרה בסתם, והיינו משום דגם הפרה בסתם אמדין דעתו שלא נתכוון אלא שיחול לאחר ל'. ואף דלא כ"ע דינא גמירי, מ"מ דעתו הייתה שיהיה הבכור פדוי כדאוי באיזה יום שראוי לפדות. ואמנם מה שפסקו בגמרא להכחא כשמואל היינו דוקא בסתם, שבה אם נתעכלו המעות אינו פדוי, כיון שלא נקנו לו המעות שהיו לא פירש לו בהדיא שיהיו שלו אחר ל'. אבל במפרש להדיא שיחול הפדין לאחר ל', שפיר פסקין כרב שחבן פדיו, עי"ש באורן, שבה יושב סתית דבר הסמ"ג ועוד. ועכ"פ מדברי שניהם עולה, שכשפרה בסתם כונתו שיחול לאחר ל'. ואדרבה, בסתם דעתם דנקטין מדינא כדעת שמואל אינו פדוי (ולא רק מחומרא כנ"ל סעיף כ והערה 54). והט"ז (סק"ד) הביא דברי מהרש"ל וכו' עי" דמכריה התורה"ד (בפ"ד סי' יד) משמע גם דין סתם הוא כדין המפרש להדיא לאחר ל'. אלא שלשום התורה"ד אינו חמור יותר מהמפרש, עי"ש. (ויל"ע מהיכן הוציא זה הט"ז מדברי התורה"ד).

66. בתשו' הב"ח (סי' קכה) חלק על המהרש"ל, וכתב דפרשט שכל שפודה בסתם ולא פירש, הרי זה כאומר מעכשיו. ולכ"ע אינו פדוי. גם הש"ך (סק"ט) ס"ל כן, שביאר שבה גופא דהלכתא כשמואל דדינו כאומר מעכשיו. ובה ביאר דעת הסמ"ג, עי"ש. ומסיק: ואפשר דכל הפוסקים מודים בזה לענין דינא, דהפרה בסתם דעתה במעכשיו, דהדעת מכרעת לזה, אלא שזה לא דבר מזה, עי"ש עוד. וראה שו"ת בית שלמה (ח"ב י"ד סי' קפ ריש דף לו). אמנם ראה בשו"ת מכתם לרד (י"ד סי' ג) שחלק על הש"ך וכתב דתלוי בדעת הכהן, אם גם הוא נתכוון שיחול מעכשיו או שהוא נתכוון שיחול אחר ל', עי"ש.

67. חכמת אדם כלל קנ סי"ב. ולענין אם יכול להוציא הממון מיד הכהן, ראה לעיל הערה 51. אך אפשר דכאן כו"ע מודן, דיותר שייך סברא זו דלא כו"ע דינא גמירי שאפילו בסתם הדין כן. ויל"ע.

68. הנה לדעת הש"ך הני"ל בסעיף הקודם, שכל הפרה בסתם, כונתו שיחול מעכשיו, לכאורה ה"ה בפרה בטעות, שהרי עכ"פ נתן המעות עתה וכונתו שיחול עתה. ואפילו לדעת המהר"ק ומהרש"ל דבפרה דרב מחלוקת דרב ושמואל, הרי ס"ל דבזה הלכה כשמואל דאין בנו פדוי, ומדינא ולא רק מחומרא, כנ"ל הערה 65.

69. ט"ז (סק"ט), דלשיטתו בדעת מהר"א (הני"ל בהערה 65), שגם בסתם פליגי רב ושמואל,

מת הבכור תוך ל'

כח. מת הבכור בתוך ל' יום ללידתו, ואפילו כיום שלשים עצמו — לא נתחייב בפדין כלל.⁷⁰ ואם כבר הקדים ופדאו האב, יחזיר לו הכהן את המעות.⁷¹ ואפילו אם לא מת הבכור מעצמו, אלא נהרג, פטור מפדיו.⁷²

כט. אם מת הבכור כיום ל', אחר שכבר מלאו לו כ"ט ימים וי"ב וחשצ"א — נחלקו הפוסקים אם נתחייב כבר בפדיו.⁷³ וספק פדיון-הבן

ה"ה דפליגי גם בפרה בטעות שחשב שעתה הוא זמן פדיו, דא"ה כיון שפרה בסתם ולא פירש להדיא שיחול מעכשיו, באנו למחלוקת רב ושמואל, וקו"ל כרב אלא שהמהר"א החמיר לחזור ולפדות ובלא ברכה כנ"ל. ובאמת ל"ע בזה, דהא אפילו לשיטתו דגם בפרה בתוך ל' בסתם באנו למחלוקת דרב ושמואל ונקטין כרב, דהוי כאומר שיחול לאחר ל'. הא י"ל דזהו דוקא באופן כזה שיועד שיעדין הוא תוך זמנו ולכן אף שנותן המעות עתה אמידים שכונתו שיחול לאחר ל'. אבל בנ"ד שטעה וסבר שזמן הפדיון הוא מעכשיו, הרי נתן המעות אצעתא דהכי, ומסתברא דלכו"ע אין כאן פדיון דהוי כאומר מעכשיו, וצ"ע. וי"ל ואכמ"ל.

70. שו"ע סי"ב. דהרי חביב ופדיו מנן חדש תפדה, וכיון שלא שהה חדש לא נתחייב כלל בפדיון. והטעם בזה, נראה מדברי רש"י לפי שהוא נפל, שהיה מת בתוך ל'. וכ"מ קצת מהא דשבת (קלח, ב) דילפינן דכל ששהה ל' יום באדם אינו נפל מכתחב ופדיו מנן חדש תפדה. אבל התוס' (בב"ק יא, ב) ובכורות (מט, א) הקשו על רש"י מכח"ל, ופירשו דדאי אפילו אם קים לן שכלו לו חדשיה והוא בר קיימא אעפ"כ פטור, דגזית הכותב דדוקא משתגיע לכלל חדש נתחייב בפדיון. וראה בזה עוד להלן הערה 72 ובארוכה לעיל הערה 1.

71. שו"ע שם. והוא ממשנה דבכורות מט, א. ואם מת ביום ל' עצמו נחלקו שם במשנה ת"ק ורע"ק, וקיי"ל כחכמים דיום שלשים כלפני שלשים.

72. רש"י בב"ק (שם ד"ה אין פדיון) פירש הא דאמר רב כור שנטוף פטור מפדיו וילפינן מקרא דחביב אך בכור אדם, ודרשין, אך חלק למטט נטרף, ומירש"י נטרף היינו נהרג, דס"ד"א כיון דאילו לא נהרג אולי היה חי ולא נפל, וממילא יתחייב בפדיון, קמ"ל דלא. והתוס' שם חלקו על רש"י, דהא אפילו אם ידעין דאי נפל הוא נפל אינו חייב בפדיון עד שיצבר עליו ל' יום מגזירת הכתוב, ולכן פירשו דנטוף היינו שנעשה טריפה (כנ"ל פ"ק ג ס"ג ואילן). ועכ"פ מדברי הכתוב, כולם עולה שבכור שנהרג בתוך ל' פטור מפדיון.

73. כמו שנבאר לעיל סעיף ב, שלדעת כמה פוסקים, חל חיוב הפדיון משמלאו לבכור כ"ט ימים וי"ב וחשצ"א שוה שיעור זמן של חדש מחדשי הלבנה, ולדעה זו כיון שחי כ"ט שמלאו לו כשיעור זה כבר נתחייב בפדיון. אבל רוב הפוסקים לא ס"ל הכי, אלא בעינן שיעבור עליו חדש ממש, דהיינו שימלאו ל' יום שזהו חדש, ורק אח"כ יתחייב בפדיון. ראה שם בארוכה.

להקדים הפדיון

לא. פדיון-הבן יש להקדימו כיום הפדיון ככל האפשר, שהרי וזיין מקדמים למצוות⁷⁹. ואפילו אם הפדיון הוא שלא בזמנו⁸⁰.

לב. ומכל מקום, אם הבכור לא נימול עדיין, כגון שהיה חולה עד יום ל"א וכדומה — מלין אותו תחילה ואחר כך פודים אותו⁸¹.

לג. כהן שהוא גם מוהל, יש לו למול ביום זה וגם לפדות בן של אחר, יקדים המילה ואחר כך הפדיון⁸².

אבל אם המילה היא שלא בזמנה, והפדיון הוא בזמנו, יקדים הפדיון תחילה, שמצוות היום וחביבה מצוה בשעתה⁸³. וי"א שגם כזה המילה קודמת⁸⁴. ואם גם הפדיון הוא שלא בזמנו — שוב המילה קודמת⁸⁵.

79. דאשכחן בכל המצוות, שזריון מקדימין, ראה חיי אדם (כלל סח ט"ו). וראה כזה להלן פרק ח ט"א והערה ז.

80. פשוט, דע"כ כשהגיע הזמן לפדותו, יש להזדוץ ולהקדימו ככל האפשר.

81. שו"ת רא"ח (סי' עט). וטעמו, דאף דלכתחלה היה ראוי להקדים הפדיון כיון שהוא בזמנו ותחילה אינה בזמנה, ובכ"ה מקדימים מצוה שעכשיו הוא עיקר זמנה, מ"מ בדי"ד נראה שיש להקדים מצות המילה, משום דהמילה היא אות ההכנס בדת וקבלת מלכותו עליו, ואמלא קבלת הבדית וההכנס בבית אברהם אבינו אין חיוב למצות פדיון כלל, וע"ד שאמרו במכילתא (תרו ריש פרשה ו) קבלו מלכותי ואח"כ קבלו גזרותי. שאם מלכותי אינכם מקיימים גזרותי היאך מתקיימין. ע"כ. והביא דבריו הש"ך (סק"ט) והסכים עמו. וראה עוד שו"ת בית אפרים (א"ח סי' סב), ושו"ת דברי מלכאל (ח"א סי' ז' אות לב ואילן).

וכל זה כשעומד למולו ביום זה, אבל אם עדיין אינו ראוי להמול, אין לדחות הפדיון ליום אחר כדי להמתין עד שימול — ראה לעיל סעיף ז. ואפילו אם עומד למול ביום זה אלא שצריך להמתין עוד עד סוף היום. נראה שיש להקדים הפדיון ולא להמתין עד הערב. ראה שם הערה 20 מש"כ משר"ת טוטר"י.

82. המילה קודמת לכל המצוות, שהרי היא גדולה מכל המצוות משום שיש בה צד כרת וכו' וכמבואר לגבי קדימתה למצות שופר ומגילה וכו'.

83. שכן מצוה בשעתה חביבה (בפסחים סח, ב), וקודמת למצוה שאינה בזמנה. וראה שו"ת בית אפרים (א"ח סי' סב) דכל מצוה שהיא חובה שעתה היא קודמת למצוה אחרת אף אם היא חזירה יותר. וראה עוד להלן סל"ד.

ומ"מ זהו דוקא אם פודה בבקר, אבל אם ממתין לפדות עד אחר חצות (מלהלן ריש פ"ח), פשוט שימול מיד בבקר ולא ימתין עד אחר הפדיון.

84. בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' לא) העלה דב' מילות א' בזמנה וא' שלא בזמנה, יש

פדיון הבן כהלכתו

להקל⁷⁴.

ל. מת הבכור אחר ל', אלא שלא מלאו לו עדיין כ"ט ימים וי"ב ותשצ"ג — חלוי דינו במחלוקת הפוסקים הנ"ל⁷⁵. אך יש שצידדו שכיון שכבר הגיע יום ל"א, נחתיב בפדיון לכל הדעות⁷⁶.

ואם מלאו לו גם כ"ט ימים וי"ב ותשצ"ג, אלא שלא עברו עדיין ל' יום שלמים משעת לידתו, י"א שגם כזה עדיין לא נחתיב בפדיון⁷⁷. אך דעת רוב הפוסקים שהוא חייב בפדיון⁷⁸.

74. שהרי בכל ספק פדיון, נקטינן לקולא, ואפילו ספקא דדינא, כ"ל פרק ד סעיף ג. וכ"ש כאן דדעת רוב כלל הפוסקים שאינו מחתיב עד שימלאו לו ל' יום, כ"ל בסעיף ב. וז"כ לדנא בענינו שו"ת מהר"ם שיק (ו"ד סי' שג, בחילוק הב').

75. לעיל סעיף ב נתבאר שלדעת כמה פוסקים שיעור הזמן לחיבו בפדיון הוא משמלאו לו כ"ט י"ב ותשצ"ג, ולדעה זו י"א שאף אם כבר עברו ל' יום וכבר הגיע יום ל"א, מ"מ כל שלא מלאו לו כ"ט י"ב ותשצ"ג, אינו חייב בפדיון. ולפ"ד אם מת הבכור, אין לא נחתיב בפדיון. אמנם להדעות שם הסוכרות שאין זה חלוי אלא בחודש של ל' יום, הרי כיון שעבר כבר יום הל', נחתיב בפדיון. וכבר נתבאר בהערה שלפ"ז דזו היא דעת רוב הפוסקים, ונמצא דאם מת אחר שכבר התחיל ליל ל"א, חייב בפדיון. וכ"כ לדנא בשו"ת טוב טעם הדעת (מהדו"ג ח"ב סי' קל) ובשו"ת מהר"ם שיק (שם). והעיר שם, דאף לחסידים דאפילו כשיש רוב לחיוב, כל שיש צד לפוטרו אינו חייב בפדיון משום דאין הולכין בממון אחר חרוב, וכמש"נ לעיל פרק ד סעיף ה. וא"כ בדי"ד גם נאמר דכיון שיש הסובייים דפטור כל שלא מלאו לו כ"ט ימים וכו', ואף שרוב הפוסקים לא ס"ל כן, מ"מ נפטרנו מספק. זה אינו, דבדבריו שפיר י"ל דחייב בפדיון, דכיון דסוגיא דעלמא ומונה פשוט שפודים ביום ל"א ואין משגוחים אם כבר עברו כ"ט וכו' ומבדקין ברכת פדה"ב, ע"כ דחשבינן דעה זו לודאי, ולא דק מחמת רוב. (אמנם זהו לשיטתו שתפס כן מעיקר הדיון, אמנם להדעות שחששו כן עכ"פ מספק, וכמו שנתבאר לעיל סעיף ג והערה 12, י"ל דאד"כ י"א להוציא מן האב בעל כרחו, כיון שיש לו על מי לסמוך שעדיין לא נחתיב בפדיון).

76. כנ"ל סעיף ב והערה 6 שכתב החמד משה שכיון שהגיע ליל ל"א, הגיע כבר זמנו לכל הדעות, ולא בעינו תו שימלאו לו כ"ט י"ב ותשצ"ג. וכן ס"ל לעור כמה פוסקים, ראה שם. ולדעות אלו אם מת הבכור אחר שהגיע כבר ליל ל"א, שוב חייב בפדיון אפילו לדעת הב"ח ונחש"ך.

77. כנ"ל סעיף ב, והערה 7 שדעת העונג וי"ט שצריך שיעברו עליו ל' יום שלמים היינו מעת לעת, ולא די שהגיע יום ל"א, עי"ש. ולדעתו אם מת הבן קודם שיעברו עליו ל' ימים מעלי"ע לא נחתיב עדיין בפדיון.

78. כנ"ל בסעיף הנ"ל והערה 8.

די זמן בינים לפדות שניהם, יפרה את עצמו וידחה פדיון בנו, אף אם זמנו היום.⁹¹

ואין לו אלא ה' סלעים, כר"ע מודו דהוא קודם לבנו, דמצוה דגופיה עדיף, ע"ש. ושם אמר זה לענין לדחות פדיון בנו מיום ה"א לגמרי משום דמצוה דידה (אף שהיא שלא בזמנה) עדיפא. וכ"ש לדונונו לענין קדימה גרידא, דאי דיש להקדים פדיון עצמו.

91. ע"פ הנמרא שם דאם אין לו מעות לכדי שניהם, שלו קודם. וה"ה אם אין לו זמן, דבכל אופן שלו קודם.

פדיון הבן כהלכתו

קסט

לד. ואם אין סיפק בידו לעשות כי אם מצוה אחת, והאחרת תדחה למחר — לעולם המילה קודמת, אפילו אם אינה בזמנה, וידחה הפדיון למחר.⁸⁶

לה. כהן שיש לו לפדות כ' ככורים כיום אחד, א' שהוא בזמנו כיום ל"א ללידתו וא' שכבר עבר זמנו — יקדים לפדות את הכבוד שזמנו היום.⁸⁷ ויש שכתבו שיקדים תחילה את זה שכבר עבר זמנו.⁸⁸

ואם אין סיפק בידו לפדות שניהם וידחה האחד — יפרה את הכבוד שזמנו היום וידחה האחר.⁸⁹

לו. אב שצריך לפדות את עצמו וגם לפדות את בנו, — פדיון עצמו קודם, שהיא מצוה שלו, ואפילו אם פדיון בנו הוא בזמנו.⁹⁰ ואם אין

להקדים אותה שאינה בזמנה. לפי שאוהה שבזמנה אינו עובר עליה כל היום, ואילו אותה שלא בזמנה עובר על השהייתה בכל רגע ורגע (ע"ש), וכיון שעובר על השהייתה שוב לא מקדמין מצוה תדירה או מקודשת או חביבה, אלא זו קודמת לכול, ע"ש. וראה גם שו"ת חסד לאברהם (ור"ד סי' ס), ומינה לענינו, דאם יש לבתן זה למול בן שנתאחרת מילתו, וגם לפדות בכור ואפילו בזמנו, יקדים תחילה המילה, שעובר עליה בכל רגע.

85. פשוט, דשוב הדדין לכללא דמילה קודמת לשאר מצוות.

86. שהרי כ"ל מילה קודמת לשאר מצוות. ועוד שבמילה בכל יום שמשוה אותה עובר בעשה, כדכתב הרמב"ם בהל' מילה (פ"א ה"ב), משא"כ בפדיון הבן ולדעת כמה ראשונים ליכא עשה כלל (כ"ל סעיף ד). ועוד דעשה דמילה הוא עשה שיש בו כרת.

ולכן, פשוט שאפילו אם המילה היא שלא בזמנה והפדיון הוא בזמנו, דוחה המילה לגמרי את הפדיון, שלא יעבור בעשה שיש בו כרת. ובפרט לדעת הדבר אברהם שעובר עליה שלא בזמנה בכל רגע.

87. דהרי קיי"ל דחביבה מצוה בשעתה (בפסחים סח, ב), דוחה למצוה שאינה בעיקר זמנה. וראה פד"ש (סי' רסה סק"ט) לגבי ב' מילות א' בזמנה וא' שלא בזמנה, שבי' בשו"ת די אליהו (סי' מא) ובתש"ו בבית אברהם (אר"ח סי' יד) דזו שבזמנה קודמת.

88. ע"פ דעת הדבר אברהם דלעיל הערה 84 לגבי מילה. וי"ל דה"ה בפד"ה"ב לדעת הראשונים שהמאחר פד"ה"ב עובר כל יום בעשה ולשיטתו היינו כל רגע ורגע, ודוק.

89. כנע"ל. דאם, משום הא דחביבה מצוה בשעתה וכנ"ל, וגדול כחה אף לדחות המצוה האחרת לגמרי. ועוד, דהא דעת המג"א (סי' תקסח סק"ו) דבמשוה הפדיון עובר רק ביום הראשון אבל אחר"כ אינו עובר כשמשוה עוד. ולפ"ז דאי דצריך להקדים זה שבזמנו, כיון שלא יעבור על השהייתו.

90. דחנה בקידושין (כט, א. ובכורות מט, ב) אמרין: הוא (האב) לפדות ובנו לפדות.

ס. כשמקבל מעות הפדיון, ישתמש בהם רק לצורך פרנסתו, ומה שרכש יקנה בהם וזרים של מצוה, כגון סעודת שבת ויום-טוב וראש-חודש וכדומה. ולא יבעט בהם לקנות בהם מותרות ואכילות גסות ובצחוקות¹³⁷.

סא. כהן שהוא דיין, אסור לו לדון את מי שפרה אצלו את בנו, אם מרגיש בו שפרה אצלו כדי לקרב דעתו, שנכלל זה בכלל יולא הקא שוחר¹³⁸.

א. יש להקדים את פדיון-הבן ביום הפדיון, ככל האפשר, שכן זריזין מקדימין למצוות¹. אלא שמנהג נפוץ הוא בכמה מקומות לאחר את הפדיון עד אחר חצות-היום², ויש שכחבו להליך בעד המנהג, שהטעם הוא שלפעמים יש שלא מלאו עדיין לבכור ל' יום לפדיונו (דהיינו, כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים)³ עד חצי היום, וחששו להסוכרים שאין לפדות לפני זמן זה⁴. ומכל-מקום, אחר חצות-היום, כבר ודאי מלאו

פרק ח

סדר פדיון הבן

1. ע"פ המבואר בשו"ע (ור"ד סי' רסב סי"א) לגבי מצות מילה, שאף שימנה כל היום, מ"מ זריזין מקדימין למצוות ומלן מיד בבקר. ודין זה שייך בכל המצוות, שמשוהינן זמנם יש לזרז עשייתם, ראה חיי אדם (כלל סח סי'). והוא הדין גם בפדיון⁵. וכ"כ לרד"ק בשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ב מוהר"ג סי' קלד) שיש להקדים הפדיון בבקר. ובשרי חמד (לכלים מעורבת פ' כלל לט) הביא מס' מעשה רוקח (על הרמב"ם הל' מילה פ"א ה"ח) שמנהג אומץ וכל אותה מלכות לעשות הפדיון בבקר, והוכשר בעיניו מאד. וכתב תוכחת מגולה על המאחרים וכו', וכן החזיק אחריו הרב שדי חמד עצמו, והוכיח שם כן בכמה דוכתי שכן הוא הדין וכך היו נוהגים, ע"ש באורן. וראה עוד בהערה שלאח⁶.
 2. הוזכר כבר במעשה רוקח (הנ"ל בהערה הקודמת), וכ"כ בשו"ת אמרי יוסף (ח"ב סי' קלב) ובשרי חמד הנ"ל ועוד.
 3. כמבואר לעיל פרק ו סעיף ב.
 4. כ"כ בשו"ת אמרי יוסף הנ"ל. והיינו ע"פ דברי הנובי" (מוהר"ת יו"ד סי' קפז) ברא דנדהים שלא לפדות בלילה להטעם הוא לפי שפעמים שלא כלו עדיין כ"ט ימים וי"ב תשצ"ג בליל ל"א, ע"ש. וכמו כן י"ל במנהג הנ"ל כאן, דנדהים שלא לפדות בתחילת היום כיון שפעמים שלא נתמלא עדיין זמנו, ולכן ממתנים עד אחר חצות היום שאין כבר ודאי מלאו כ"ט י"ב תשצ"ג לכל ההינזקות. וכסבא זו כתב גם השו"ח⁷ הנ"ל.
- אמנם השו"ח שם תמה ע"י, דבאמת כל עיקר צורך זה שימלאו להתינוק כ"ט י"ב תשצ"ג זה דוקא כשלא לפדות קודם ששלמו ל' יום, שבה אנו אומרים שעכ"פ צריך שימלאו כ"ט י"ב תשצ"ג, אבל כל שכבר נכנס התינוק ליום ל"א ללידתו, שוב לא אינכח לו כלל אם יש כבר כשיעור הנ"ל, שעכ"פ בו שלשים הוא. ודיוק כן מדברי השו"ח (סק"ב)

עשר בהמות בגול הגר פטורים מן המעשר, שמתנות כהונה הן וכבר בארנו שהנתון מתנה פטור מן המעשר, עכ"ל. והיינו שפטור מצד שקיבלם מותרת ובמעשר בעיניו שילולו אצלו, ע"ש. ומשע מדבריו דלולא טעם זה היה חייב לעשר, אף שהתורה זיכתה לו זה דהא גזל הגר ממתנות כהונה הוא. הרי דאף שהתורה זיכתה לו מ"מ משבאו לידו הו' כנסיו שלו וחייב בכל חובי מתנות שיש עליהם.

137. מעבר יבק, מאמר שפתי רגנות (סוף פרק כב). הובא גם בסי' כרס שלמה (יו"ד סי' רנט). וראה לעיל הערה ז' מנהג הרמ"ק מוהר"צ מרימנוב והנה"ק בעל קול אריה.

138. הרמב"ם (ח' סנהדרין פכ"ג הל"ג כתב: ולא שוחד ממון בלבד אלא אפילו שוחד דברים. ומעשה באחד שהביא מתנה א' ממתנות⁸ לדיין כהן, ואמר לו פסול אני לך לדון (ומה דרשיב זה שוחד דברים בעלמא אף שנותן לו ממון, משום דהרי חייב לתת מתנה זו, ואין כאן אלא זה שמעדיף כהן זה על פני אחרים). וראה בב"ח (ח"מ סי' ט ס"ז) שביאר שדעת הרמב"ם היא ששוחד דברים כזה הוא מדאורייתא. אבל דעת הנובי" (פוסק בתרא דכתובות) דאינו אלא חומרא בעלמא מה שפסל עצמו לדון. וכתב עוד דמדברי הנובי" בסנהדרין משמע דהך דמתור"כ הוי מדאורייתא, ומדברי הטור נראה דאינו אלא חומרא. ע"ש היטב.

הפדיון משום כך¹³. ואם אי אפשר לו להביא עשרה אצל הכבור, וגם אינו יכול להוליך הכבור אצל עשרה, משום צער התינוק או שיש בזה משום סכנה — ילך האב לבדו אצל עשרה ויפדה את בנו¹⁴.

ה. נהגו להורד את הכבור בשעת הפדיון, להלכישו בבגדים נאים¹⁵, ולקשטו בקישוטי כסף וזהב¹⁶. ונהגו להניח הכבור על סף של כסף כשמביאים אותו לפני הכהן. והמנהג שאבי הכן ואמו לובשים בגדי שבת לכבוד הפדיון¹⁷.

[ולענין אמירת תחנון ביום זה — ראה בהערה *17]

של רבנו שלמה מוכר לונדון (נדפס, סיני כרך ג' עמ' רל) פסקא סי' רח. אמנם בסי' האשכול (סי' מב) איתא: כתב גאון ז"ל, אין צריך לפדות בכור עשרה אלא במעמד אותו כהן, ע"כ. מיהו אי נוחא ליה לכופי עשרה ליקרא בעלמא או למיסומי מילתא (הוהבט כבוד הברכות, הושות בידי. עכ"ל). וכן"ה בהלכות פסוקות מן הנאונים (בסוף ה) ונחבט גם באזהרות חיים (להר"א מלוניל, הל' פדיון בכורות). וכן"ה המאירי (בסוף פ) ערבי פסחים) דמו שנתנו בה בעשרה אינו כי אם משום חזון מצוה, עיי"ש. וראה עוד בזה להלן (בדיני הסעודה). וראה במדב יצחק (ערך פדיון בכור אדם) שהביא ממהרה אבהב שכבת אודות מנהגי אביו בפדה"ב, ותנ"ד כתב: ותני מוסיף כי לא מנע בשמחת פולין בנו הנשים כנהוג.

13. סדר פדה"ב למהרי"ל שם. סי' בכור אדם בהערות עמ' 36. ופשוט. וראה לעיל סעיף ב.
14. לשון סדר פדה"ב למהרי"ל הנ"ל. ומדבריו משמע דעריך לפדות בפני עשרה, אף שלא יהיה שם הכבור ולא יוכל להניחו לפני הכהן ולעשות את כל סדר הפדיון כדלהלן. ואפשר שזהו דוקא לשיטתו דס"ל דעשרה בפדה"ב הם מן הדיון, וכנ"ל הערה 12, אבל לדעת שאר ראשונים שהזכירו שם שאין זה מן הדיון אלא לכבוד ופרסום, אפשר דעריך לקיים הפדיון כסדרו בלא פרסום, וצ"ע.

15. בסדר פדה"ב למהרי"ל הנ"ל, והתינוק יהיה מעטוף בבגדים נאים לפי השגתו.

16. דרך החיים, דיני פדה"ב (אות יא). וזכר הברית (סי' ד' ס"א). בכור אדם (אות נח). והוא משום הידור מצוה, ושמעתי טעם בזה שהוא משום חביבות המצוה, וכמו שמצינו במבאי' ביכורים שהיו מעטים את ביכוריהם, והשור להקדבה שתביאו עמם, ציפו קדמתו בזה (ראה מס' ביכורים פ"ג מ"ג). וכעין זה מצינו לגבי מילה שנהגו להורד ולייפות את התינוק הקנימול (ראה כללי המילה לר"י הגודר עמ' 63).

17. כך הוא המנהג. וראה שו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קב) שזן להוריד זה לאשה בימי אבלותה ללבוש בגדי שבת, כיון שדגל שלה הוא.

*17. בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח סי' יא) כתב שבחפלת מנהג שמתפללים לפני פדיון הכן אומרים תחנון, וכל שכן בשחרית של יום הפדיון. משום דדק במילה אי"א תחנון וחינו ע"פ מאחז"ל דמצות מילה קבלו עליהם בשמחה ועדיין מקיימים אותה בשמחה (ראה ב"י באו"ח

מנחה¹⁸. ואפילו אם התחיל כבר כאחד מאלה יש לו להפסיק¹⁹. וי"א שאין איסור כלל בזה לפני פדיון-הכין²⁰.

ד. נכון וראוי שהפדיון יהיה כמעמד עשרה מישראל, כדי לפרסם קיום המצוה, וגם אבי הכן והכהן הם מכלל העשרה²¹. אך אין לאחר את

פח). ב. ומלבד כל זה יש לומר דלא דמי כלל נדוננו להוריד ע"י שומר להא דסי' ערה, דא"ל תקשי מדברי הרמ"א (באו"ח סי' רלב ס"ב) שהוריד לאכול קודם המנחה אם יש מי שקורא לביהכ"ס, דתו לא הישגין שמא יפסע וכו', והיינו דס"ל דמנהגי שומר. ועל כרחק לומר דשומר עדיף מהא דשנים מדברי אהר"י, נמכמה טעמי כמובן. ובפרט בנ"ד בפדה"ב דאיכא רבים דמדברי ליה, שיבואו הקדושים וכו' ובודאי דליכא למיחש לשכחה.

אברהם, דלכאורה לפי כל הני ראשונים דלעיל שאסור טעימה לפני מ"ע דאורייתא, ועל כרחק דא"י מחמת שמא יפסע וישכח, דלא שייכא סברא זו בטעימה גרידא כמובן, (וכי"כ להדיא השפ"א בה"י שבת ט, ב), אלא דס"ל דיש איסור לאכול כלום קודם המצוה, ולצד זה ראה דלא יועיל שומר, כיון שהאיסור הוא איסור עצמי ולא מחמת שכחה וכדומה, וצ"ע.

ולהוסיף מדעת הרוקח (סי' שנג) שחסידים הראשונים היו מתענים על מצוה חביבה כגון לולב וכו', ולטעם זה פשוט דאסור אפילו טעימה וגם לא מהני שומר.

ותמה רבים וטובים המחמירים שלא לטעום כלום בשחרית של ר"ה קודם תק"ש ובשחרית של סוכות קודם נטילת לולב, והיינו שחממירי לאסור אפילו טעימה קודם מצוה דאורייתא. אמנם נראה שא"י מחמת שנקטו עיקר למעשה פדיון הני"ל, שהרי בשאר מצוות לא מצינו שיחמירו בטעימה, וכגון בק"ש ושחרית ורעובית שכל יום, ויותר נראה שטעמם הוא עפ"י הרוקח הנ"ל שחסידים הראשונים החזיקו על מצוה חביבה וכו', והיינו דוקא במצוות מסוימות שיש בהם חביבות. ולפי"ז נראה דכ"ש שיש להחמיר גם במצוות פדה"ב, שהרי אינה שיכחה כלל וכלל, ועי"פ הרוב אינה אלא פ"א בכל ימי חייו של האב, ובודאי חביבה עד מאד, ובפרט שמעלתה ממצלת ממות לחיים וכו' ונהגו לקיימה בשמחה וברוב עם (והיינו אפילו אם ננקוט כהנ' מוסקסין דלהלן בהערה 11) שמצד הדין אין לאסור אכילה לפני פדה"ב, דמ"מ מצד מה שחשטו לדעת הרוקח, יש להם לחוש גם כאלו).

9. המבוארות בשו"ע או"ח (סי' רלב ס"ב) כגון הספורת ומרחץ וכדומה.

10. כמבואר באו"ח סי' תרנב (סעיף ב). דבמצוה דאורייתא, אפי' אם נזכר באמצע סעודתו צריך להפסיק.

11. שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רפז). והשיג שם על הנח"צ הנ"ל. דלא מצינו איסור זה לאכול לפני מצוה, כי אם במצוה עוברת, שבה הישיגין שאם ימשך וישכח תתבטל המצוה לגמרי, אבל במילה ופדה"ב שאפילו אם עבר זמנה עדיין גוף המצוה אינו עברת ואפשר עדיין לקיימה, הרי דמצוה מן המובחר מצד הזמן יש לחוש שלא יעבור, מ"מ לא מצינו בבי"ב שאסור משום שמא ישכח, עיי"ש עוד. וראה עוד בסי' ברית אבות (סי' ג אות כט) שהאריך בזה במכ"מ והעלה להיתר, עיי"ש.

12. בסדר פדיון הכן למהרי"ל (נדפס בירחון מוריה שנה ששית גליון הר"ו) כתב: צריך שייהיו עשרה אנשים בפדה"ב. ומשמע קצת דצורך גמור מדינא הוא. וכ"ה גם בפסקי הלכות

וסדר הפדיון כך הוא:

הסעודה

1. נוסלים ידיהם לסעודה¹⁸, ויושבים אל השולחן לאכול, ואבי הבן או הכהן בוצע על הלחם ונותן למסובים¹⁹, ומיד עושים הפדיון²⁰.
2. נוהגים שאבי הבן עומד לפני הכהן, והכהן יושב, דרך חשיבות, לקבל מתנות כהונה²¹, ויש אומרים שאבי הבן והכהן שניהם יעמדו בשעת הפדיון, לכבוד המצוה²².

- סי קלא, משא"כ בפרה"כ שלא מצינו טעם זה. וגם שלא נזכר בפוסקים כלל שלא לומר תחנון מחמת פדה"כ.
- אמנם בסי פרי ישרון (על התניא רבתי ח"ב ע' 13) כתב דא"א תחנון כיום הפדיון. ולא גרע זה מיום שנעשה בו בר מצוה שנהגו בכמה מקומות שלא לומר תחנון, וכמבואר בסי נהר מצרים (א"ח דף פו, ב). ועוד דגם הטעם המבואר במילה משום דשייך בה שמחה. (ראה שו"ת מהר"ש ח"ג סי' ד), טעם זה שייך גם בפרה"כ. שהרי עניינו ראות שגם אז יש שמחה. וראה גם שו"ת נצח יוסף (ח"א סי' ד).
18. כך הוא במהר"ל ובסדר פדה"כ למהר"ל ובעוד מקורות, שמתחילים הסעודה לפני הפדיון. ראה בזה להלן בדיני הסעודה (סעיף ל).
19. כמה חילוקי מנהגים בזה, והובאו להלן בדיני הסעודה, סעיף לו.
20. מהר"ל, ובסדר פדה"כ למהר"ל ובסדר פדה"כ לא מחכמי אשכנז (נדמס בירוחן מורה שנה יא ג' וז"ל, ולא יאכלו עוד וגם לא ישתו כלל עד אחר הפדיון. והטעם לזה הוא כפי המוציא, כ' וז"ל: ולא יאכלו עוד וגם לא ישתו כלל עד אחר הפדיון. והטעם לזה הוא כפי שכתב בסי מהר"ל, לפי שהסעודה אינה באה אלא בשביל הפדיון, וראה עוד בזה להלן בדיני הסעודה סעיף לו.
21. שו"ת מהר"י ברונא (סי' ככב) בשם תוס'. והטעם לפי שנאמר במתנות כהונה (קרח ית, ח) למשחה, ודרשו ר"ל (סוטה טו, א) שהוא לשון שררה וחשיבות. וכ"כ מהר"ל בים של שלמה (קדושין פ"א סי' נד), ובאמת שכן הוא במנהגי מהר"ל (ה' פדה"כ אות ב) שהכהן יושב לסעודה אצל השולחן ואח"כ האב בא עם התינוק ועומד לפני הכהן. וכ"ה גם בסדר פדה"כ למהר"ל שם. ובמנהגות וורמייזא וביסוף אומץ.
22. שו"ת מהר"ט"ץ החדשות (ח"א סי' א) בשאלתו של רבי ישראל נאיר"ה ז"ל, וכתב שכן ראה לבמה לבגן קשישאי שנהגו כן. והביא שם סמך לזה מהא דמצינו במביאי ביכורים לירושלים (מס' בכורים פ"ג מ"ג) כל בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפנייהם ושואלים בשלומם וכו', ובירושלים שם נהגו שומרי עושי מצוה עומדים, וכמו כן בגד"ה, שאין זה כבוד המצוה שיהא אחד יושב ואחד עומד, ע"כ. והרב מהר"ט"ץ בתשובתו שם הסכים עמו וכתב שכן הוא מנהגם. וכן נוהגים בקהילות הספרדים.
- וראה בסי אמרי אמת (לקוטים, ה' פדה"כ) שבשעת הפדיון עומדים כל הקהל, וע"כ שמצינו לגבי מילה שכל העם הנמצאים שם עומדים כשמביאים התינוק אל המילה כמש"כ

הבאת התינוק

ח. האב מביא את הבכור אל מקום הפדיון²³, ואוחזו בידו ועומד לפני הכהן ומודיע לו שהוא בכור פטריה²⁴, ויש שכתבו שהכהן שואל את

החמ"א ביד"ד סי' רסה סי"א. והר"ב בסי' בכורים (פ"ג מ"ג) הביא דהיינו שעומדים מפני עושי המצוה. ובאמרי אמת שם כתב דבאופן שפירים ואין התינוק לפניו אין צריך לעמוד וכן האב הופדה שהוא מביא על המצוה.

23. הבאת התינוק אל הפדיון - הוזכרה בתשובות הגאונים (שערי השובה סי' מז), וכן הובא ברא"ש בסדר פדה"כ (סוף מס' בכורות) בשם הגאונים. ובעוד הדבא ראשונים. והיינו שתקנו הסדר בפרה"כ שמביאים את התינוק למקום הפדיון, אף שהרי אפשר לפדותו גם בלא זה, שהרי אין זו מצוה תעשית בגופו, מ"מ תקנו הגאונים סדר הפדיון כן.

והטעם לזה כתב הב"ח, דאף שיכול האב לפדותו אפילו כשהוא בעיר אחרת (וכלה"ל סעיף ט) מ"מ לכתחילה מצוה להביאו לפני הכהן, כדי שיפדום שאינו מביא אלא על פדיון בן זה שהוא מונה לפניו. ועל זה גם אמר של הכבור עומדת שם ואומרת זה בני בכורי וכו' (וכלה"ל הערה 26), ע"כ. וראה עוד מש"כ בטעם תקון זה להלן סעיף ט ובתעודת שם.

אמנם יש שלא נהגו כלל להביא הבכור אל מקום הפדיון, וכן הביא המרדכי (סוף מס' זבוח) וז"ל, ויש שאינן נוהגים, אלא בכל מקום שהיה הוא אבי הבן אומר לכהן: בני פלוני הבכור אשר ילדה לי אשתי הרי הוא שלך כי בני בכורי הוא, ע"כ. וכן בספר הפרנס (סי' צ"ז) אחר שהביא מנהג הגאונים הזכיר כתב ויש שאינן נוהגין כן. וסברתם נראה משום שהרי כ"ל אין צריך מן הדין שיהיה הבכור בשעת הפדיון לפניו (וראה עוד בזה בסעיף א), ואולי את סדר הגאונים ה"ל לא קיבלו במקומם. (אלא שאעפ"כ כ' המרדכי שיאמר

האב לכהן בני פלוני וכו' הרי הוא שלך, והיינו מטעם שנוכח לולל הערה 28), ולפי מנהג זה אין מביאים את התינוק הכבור כלל למקום הפדיון. וראה עוד בדעת המרדכי, להלן הערה 31 בסופה.

24. רמ"א (סי') ומקורו בדברי הרא"ש בהל' פדה"כ (שבסוף מס' בכורות) שהביא כן מתינוק הגאונים לסדר פדה"כ. וכ"ה בחש"י הגאונים (שערי השובה סי' מז) ונראה בכונתם שאין זה רק פתיחה לסדר הפדיון, אלא דין הוא שצריך האב להודיע שהוא בכור (וכדמכח מדברי הראשונים דלהלן ששואלים את האב ואת האם אם הוא בכור, ואחר שהאב עונה שאכן בכור הוא אומר לו הכהן: "נאמן אותה עלי כמאמר עדים") ודוק. והובאו דבריהם גם בשו"ת הרדב"ש (סי' קלא), ובסדר יו"ד כאן, ובשו"ת מהר"י ווייל (סי' קפט), ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכא), וכ"כ על המנהג הנהוג במנהגות וורמייזא (הל' פדה"כ) וביסוף אומץ (סדר

פדה"כ) ובמגדל עז (פ"ט אות ז), ועוד.

ובענין נוסח ואופן ההודיע שמועד האב לכהן, בסדר פדה"כ למהר"ל כתב וז"ל, ויעמוד אבי הבן עם התינוק לפני השולחן ולפני הכהן, ואמר אבי הבן אל הכהן: בני פלוני זה הבכור אשר ילדה לי אשתי, הרי הוא שלך, ע"כ. ובעי"ז הוא במנהגי מהר"ל, ובסדר פדה"כ לא מחכמי אשכנז, ובמנהגות וורמייזא, וביסוף אומץ, ועוד. (על שינויי הנוסחאות

השונות בזה - ראה להלן בתקל הפלואים). והוסיף עוד, שאומר לכהן "הרי הוא שלך", כלומר שנותן הבכור לכהן. ואמריה זו כבר נזכרה במרכזי סוף יבמות ובעוד ראשונים ובכל המקורות הנ"ל, וטעם אמירה זו - ראה להלן הערה 28.

ומש"כ שהאב מביא את הבכור, ולא נזכרה האם כלל, דלמאורה מאי שייכותה

אביו של הכבוד אם אכן בנו זה בכור הוא ולא הפילה אמו קודם לכן או שכבר ילדה בן אחר קודם זה, והאב אומר לא²⁵. וי"א ששואל כל זה לאמו של הכבוד, והיא משיבתו²⁶. אך יש אומרים שאין צריך כלל לשאול על זה, שכן שהביאו האב אל הכהן לפדותו, ודאי יודע הוא שהוא בכור החיוב בפדיון²⁷.

לזה, והיה פסורה היא מפדה²⁸. אמנם להמבואר בהמשך הסעיף שצריך לשאול אותה אם הוא בכור וכו', פשוט שגם היא באה לפני הכהן. וכן הוא לחדאי במאירי בסדר הפדיון (סוף מס' מסותם): מביא את בנו לפני הכהן וכו' ואם יש לו אם, אף היא באה עמו וכו"ה ב"ח כאן ועוד פוסקים (ראה להלן הערה 26).

25. כך הוא בארחות חיים (ה' פדה"ב) ובמאירי (בסדר פדה"ב), ומשמע שם שפירשו כן בדברי הגאונים הנ"ל שהאב מודיע לכהן שהוא פטר רחם, והיינו ע"י ששואלו. וי"ל המאירי שם: וכתן שואלו אם הוא בכור ופטר רחם שבאם, כלומר שלא בא אחר הנפלים. והאב אומר, ידע אני בבני זה שהוא בכור ופטר רחם של אמו ואני חייב לפדותו מיד כהן כדכתיב וכל בכור בניך תפדה. והכהן משיב, נאמן אתה עליו כמאמר עדים. ע"כ וכתב שם עוד בהמשך דבריו, לענין בכור הפודה את עצמו, שהכהן שואלו אם הוא בכור ופטר רחם, והוא משיב, כך שמעתי מפי אבא או מפי עדים וכו'.

26. כ"כ בס' תניא רבתי (סי' צח), הכהן שואל את אמו של הנער ואומר, שמא הפלת נפל או ילדת בן אחר קודם לזה. אם אמרה לו לאו וכו', וכ"כ גם בס' התהי" (בבב"י, ה' פדה"ב). וכן הובא בפרישה (אות כא), וכתב ע"ז: וכן ראיתי נוהגין. וי"ל בבכור לאברהם (ח"ג אות פ). שולחן גבוה (סי' שה סק"ב). נוהג כצאן יוסף (עמ' קכט). וי"ל בסידור האיר"ל (לקווא תקמ"ב), ובסידור בית עובד, ובעוד סידורים ספרדים. וי"ל בסידור חזון עובדיה.

ובארחות חיים הנ"ל כתב ששואלין לשניהם, תחילה לאב, האם בכור זה בן בכור והוא אומר כן. ואח"כ שואל את האב, זה בן בכור שפחת דלתי בטנך, או שמא הפלת קודם זה וכו'. והיא עונה, זה בני בכורי שפחת דלתי בטנך, ולא הפלתי קודם זה וכו'. וכן משמע (ששניהם אומרים) מנוסח הברכה שתקנו הגאונים לפדה"ב, שבתוך הדברים מזכיר: "אביו אומר זה בני בכורי אמו ואמרת זה בני בכורי שבו פתח הקב"ה דלתי בטנך". ומשמע כ"ל שהכהן שואל הן את האב והן את האם, וכן דייק רבי"ח שם (ד"ה ברשונה) וכן בפרישה הנ"ל ובדברי תמוזות (על הרא"ש בה"ל פדה"ב, אות ה). וכן הובא גם בשכנה"ג (סי' שה בהגה"ה) אות יא ששואל לאב ואח"כ לאם אם זהו בכור שפחת דלתי בטנך וכו' כי הוא העיקר וכו'. וראה לקו"ט פתח סי' ק מד"ה.

27. ארחות חיים שם, בשם י"א. ונראה מדבריו שלא חלק על משי"ב בתשי' הגאונים שהאב מודיע לכהן שהבן הוא בכור, ורק שלדעה זו אין הכוון צריך לשאול את האב והאם. וכן הוא המנהג בהרבה מקומות, וגם בסדר פדה"ב למהר"ל לא נזכר שכתב שואל, אלא האב מעצמו אומר, זה הכהן שילדה לי אשתי. וכן בסדר פדה"ב לאחד מחכמי אשכנזי אל הובא זה. וגם במנהגות וורמייזא. וכן משמע בס' יוסף אומץ (סדר פדה"ב) שכתב שהאב לוקח הכבוד ואומר לכהן אשתי ילדה לי בן זכר וכו'. ולא הביא משי"ב בס' נוהג כצאן יוסף שהמנהג לשאול את האם אם הפילה קודם לזה, ומשמע שלא נהגו כן במקומו.

ט. ואחרי"כ מגיח האב את הכבוד על השולחן לפני הכהן²⁸. ויש אומרים שנותנו לידי הכהן, וכך פודהו²⁹. ויש שאינם נוהגים כן³⁰.

ובמנהג וגם במגדל עז לחגרי"י עמדן ובסידור אדמו"ר לא הובא מנהג זה. וכן הוא המנהג הנפוץ.

28. כך משמע מלשון תשובות הגאונים (הנ"ל סעיף ח), האב מייית לבכור קמיה כהנא. וי"ל לחדאי בשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכא) בדעת הגאונים. וכן הוא מדייק בלשון הרא"ש בסדר הפדיון שאחר הברכה שמברך הכהן "מחזירו לאביו ולאמו", וכן הוא בסור כאן, ומשמע שעד אז היה אצל הכהן על השולחן וכדומה. (ואי"ו שהכהן מחזיק בחזקו כדעת כמה ראשונים להלן, שהיה לא נזכר שנותנו האב לכהן אלא לפניו).

והטעם שמביאו ומניחו לפני הכהן כאילו הוא שלו, לפי שתקנו סדר הפדיון באופן כזה שהבכור הוא תחילה ברשות הכהן ושלו. וכמשי"כ הרמב"ם בס' המעלות (מ"ע פ), שלמד מצות פדיון מדרתב"ב (שמות כב, כח) בכור בניך נתן לי, וביאר לנו הגנינה הזאת איך תהיה, והוא שנפדנו מן הכהן וקאלו הוא כבר זכה בו ונקנתו ממנו בה' סלעים, והוא אמרו אך פדה תפדה את בכור האדם וכו', ע"כ. וכן תקנו את סדר הפדיון שנותנים את הכבוד לפני הכהן, וקאלו שלו הוא, ואז הכהן שואל את האב במאי בעית טמי בבכר בכורך או בה' סלעים וכו' כדלהלן, והיינו גם מטעם זה, שמחשיבים את הכבוד לפני הפדיון כאילו הוא ברשות הכהן ומדיים אותו מדרשות זו לחולין, ומ"מ פשוט שכל זה אינו לעיזבוא, וכדלהלן.

ולענין שגם המשך תיקון גנוסח הגאונים בפדה"ב הוא להבליט ולהדגיש שייכותו של הכהן אל הפדיון, שהכבוד הוא ברשותו, והוא מציאו לרשות האב – ראה עוד להלן סי"ב לענין אמירת במאי בעית וכו', ובחזקת 39 מהחת"ס. וראה גם סי"ז לענין דרכת אשר קדש וכו' ובחזקת 64, עמוד.

ואפשר לומר עוד טעם לחיזוק סדר הנ"ל ע"פ מה שהובא להלן (בהערה 38) משר"ת מנחת שלמה שהעלה שם הפודה אינו מבין ענין הפדיון שהוא לפדות הכבוד מיד הכהן, וחושב שנתינת המעות הוא כעין נתינת צדקה, אפשר דלא חל הפדיון כלל. ועפ"י ביאר חזקת אמירת במאי בעית וכו', כדי שיענינו כולם שנתנית המעות היא בגור פדיון. ע"ש. ולפי"ז אפשר לומר שזהו גם הטעם למה שתקנו סדר הפדיון להביא הכבוד תחילה אל הכהן, וכן, הכל כדי להדגיש ולהמחיש שהנתינה היא לשם פדיון מרשות הכהן, ולא מתנה גדידה.

29. כ"כ בהנהגות מרדכי בס' יבמות (סי' קכז). וכן הביא הב"י מתנהגות הסמ"ק (מצוה רכז) וי"ל בספר החינוך (מצוה שצ"ב) בשם הרמב"ן. וי"ל בתניא רבתי (סי' צח). (ושם כתב, נוטל הב' בחזקו ואומר זה הבן בכור הוא וכו' כשהיית במעי אמן חיות ברשות אביו שבתמים ובשניות אביו ואמו, ועכשיו אתה ברשותי ואביו ואמן מבקשים לפדותו וכו'). ארחות חיים בשם הר"ף ז"ל, כלבו (סי' צ"ד). סדר פדה"ב למחרי"ל, שו"ת מהר"י ווייל (סי' קפט) ושם כתב, האב יקח הבן ויתנו לכהן במחנה. לקט יוסף (עמ' 62) שו"ת מהר"י ברונא (סי' קכא), ושם הביא שמשעבטת תשרי הגאונים הנ"ל היא שאין צריך ליתנו לחזקו של כהן, מיהו חזקתו עיקר. ים של שלמה (קידושין פ"א סי' נד), שנוהגים כן לכבוד הכהן ולכבוד המצוה. וי"ל גם במנהגות וורמייזא (הל' פדה"ב), אלא ששם כתב שהכבוד הוא בידו של הכהן רק בשעה ששואל את האב במאי בעית וכו', ואח"כ (לפני הפדיון) מחזירו הכהן לאב.

והטעם בכל זה כ"ל בהערה הקודמת, שתיקנו את סדר הפדיון באופן כזה שניראה כאילו חולד הוא מתחילה ברשותו של הכהן ומדיים אותו ממנו.

ואינו יודע בוודאות שהבכור קיים, אין לו לפדותו במקומו, שמה מת הבכור³³. [ולדעה זו, ימנה שליה לפדות במקומו] — ראה לעיל

התנה: לי בכל מקום שהוא שם, אמר לי הן וכו'. וכן הוא גם בסדר פדה"ב למחר"ל ובסדר פדה"ב לאחד מחכמי אשכנז שהאב אומר לכהן, הרי הוא שלי. ובשור"ת מחר"י ווייל (סי' קפט) כ' שאומר האב, בני זה פלוני אשר ילדה לי אשתי, בכורי הוא מאמי, יהא שלי בכל מקום שהוא.

והש' לחוסיק, שבס' יוסף אומץ הביא שכשהאב פדוהו בעיר אחרת ואינו אצל הדיקון, נהגין שהאב לוקח בידו סדן קטן (שקורין ווינדל) כפולה לכמה כפלים עד שיהא קצת דוגמת ילד, וכן פדוהו.

33. כ"כ בדגול מרבבה (בהגהות לשור"ע סי"ג, ח"ל, אבל שיפדוהו האב במקום שיהיה שם ביום ל', לדעתו לא יכול לבדו, כי אולי מת הבן בביתו. ולמיהוב לבן חזקת חיים ג"כ יש לפקפק, כי כל זמן שלא עברו ל' יום אין לו חזקת חיים כי אולי נפל הוא. ויש לדון בזה ולומר דיועיל מטעם חזקה דאית מכה רובא דרובא אינם נפל, והדבר צ"ע. ולכן המוכתר שבדרכים שיעשה שלית שיפדוהו בעירו ביום ל', ע"כ. (וראה עוד בשור"ת גוב"י תניא י"ד סי' קמז). וכן הסכים עמו באות ברית (סקי"ד), וכ' שם דהא דלא נה"ל להדגירא לסמך על חזקה זו דרוב חיישין בו לנפל, וכתבו התוס' (גיבמות מוקד"ל ברשב"ג דכל שלא שוה ל' יום באדם חיישין בו לנפל, וכתבו התוס' (גיבמות ל, ב ובכמ"ק) דהא דלא אולין בזה רוב לילות, משום דמיעוט נפלים הוא מיעוט המצוי ושפיר חיישין ליה. ועוד, דבפדה"ב אין לסמך כלל על רוב, ע"כ טעמו (הובא לעיל פרק ד סעיף ה הערה 6) (ועוד יש לומר בטעם הדג"מ שלא רצה לסמך על חזקה זו דמטעם רובא, דבפלוטא תליא, דהא שור"ת בית שמואל אחרון (סי' כט) שנחלקו בזה התוס' בחולין (דף יא) והרא"ש בשם הר"ש מקינן שם, לגבי גביותא מבמה ששטתה ונמצאת טריפה. ואף שבשור"ע (י"ד סי' פא) נמסר כהר"א ש, ל"מ פלוגתא היא. ויש להוסיף עוד דאפילו אם יש להניק זה חזקת חיים ממורה עדיין יש לדון עפ"י כמה פוסקים שס"ל שחזקת חיים היא חזקה הבאה מכח רוב, ולדעתם אין מוציאים ממנו ע"פ חזקה זו (כשם שאין הולכים בממנו אחר הרוב), דהא במה שצויין באנציקלופדי תלמודית, ערך חזקת חיים הערה 51. ואכמ"ל).

וכ"כ מדעתיה חדש"ש (במנחות סו, א) אחד שחעלה שאיחרו הפדיון אינו ביטול מ"ע, ח"ל ולכן כ"ל באם האב אינו בביטול שליל במקום התינוק והגיע יום ל"א, לא יפדו באשר הוא שם, אף דאיכא רובא דרוב נשים ולד מעליא ילדו ואיכא נמי חזקת חיים, הא קיימ"ל דאין סומכין על החזקה במקום שאפשר לברר, והא איכא חשש ברבה לבטלה. ושוב העיר מדברי המג"א (סי' תל סק"ד) דנראה דבכה"ג אין צריך לברר ושפיר סמיכין אחריות, מ"מ כינו דמיעוט נפלים הוא מיעוט המצוי ומשור"ת חששו לו כד' התוס', אין לו ליכנס לספק ברבה לבטלה, כיון דאין כאן ביטול מצוה כלל רק מצוה דרדיון. (ומש"כ אחריות, מ"מ כינו דמיעוט נפלים הוא מיעוט המצוי ומשור"ת חששו לו כד' התוס', אין דאין ביטול מצוה במה שמאחר הפדיון מומנו, דהא לעיל פרק ו סעיף ו דלכמה דעות יש בזה משום ביטול מצוה דאורייתא, ולפ"ז שפיר עדיף לסמך על החזקה, ולפדותו בזמנו.

וראה עוד בהערה שלאח"ל.
ובשור"ת חוט המשולש (ח"ג סי' כט, ל) דן בזה, והאריך בהא דרשב"ג דכל שליל שוה ל' יום חיישין בו לנפל, אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, והעלה לדעת הרמב"ם שאינן ליה מדאורייתא שמה נפל הוא, ולפ"ז מה"ח אין לו חזקת חיים ל' יום, וא"כ

י. וכל זה כשהאב נמצא אצל התינוק. ואם אין האב אצל התינוק — פדוה אותו בלא זה, אלא אומר לפני הכהן שיש לו בכור לפדותו³⁴, וממשיך כסדר הפדיון דלהלן³⁵. ויש אומרים שאם האב במקום רחוק

30. יש שנהגו שמביאים את הבכור למקום הפדיון, אלא שאין נותנים אותו לכהן, ואפילו לא מניחים אותו לפניו, אלא האב מחזיקו בידו וכן פדוהו. וכמו שכתב בס' יוסף אומץ (סדר פדה"ב): לוקח אבי הבן את הבן בידו ועומד לנגד הכהן ואומר להכהן, אשתי ילדה לי בן זכר פטר רחם והרי הוא שלי.

ומנהג זה נראה מדברי כמה ראשונים שהביאו את דברי הגאונים ולא הבינו כן בדעתם. שצריך ליתנו לפני הכהן. ראה במאורי (סוף מס' פסחים) ובאחרות חיים (חל' פדה"ב) שהביאו חיקון הגאונים שהאב מביא את התינוק וכו' ולא זכר שם שהוא בידו של הכהן או שהכהן מחזירו לאב, ומשמע שאינו עושה כן אלא מביאו ומחזיקו בידו. וכן בתשרי הגאונים (שע"ת סי' מז) לא זכר זה.

31. רמ"א סי"ג, והוא מהגהות מרדכי הנ"ל הערה 29. וכ"ה בסמ"ק הנ"ל שחבאי הבי' ובאחרות חיים (סוף ה' פדה"ב) ועוד ראשונים, וכן הורה ועשה מעשה מהר"ל (הובא במנהגי מהר"ל ה' פדה"ב) במעשה באחד שהיה לפני מהר"ל ואשתו ילדה לו בכור במדינתו ופדה את בנו בפני מהר"ל. ראה שם. וכן הובא מעשה כזה בלקט יושר (עמ' 62). וכ"כ בשור"ת מהר"ל ווייל (סי' קפט), שפדיון הבכור אף כשאינו במקום הפדיון. וכן הורו להלכה, במגדל עז (פ"ט אות ג), וביוסף אומץ (ה' פדה"ב). ובהכחית אדם (כלל קנ סי"ז).

(והנה מש"כ מהר"א דאם האב אינו אצל הבן פדוה אותו בלא הכי, כלומר בלי להביאו, וע"ז ציין המצניח לדברי המרדכי והגהות הסמ"ק, הנה לכאורה מרדכי הוא באופן אחר, ד"ל: יש נוהגים להשים הנער בחיקו של כהן מתחילה קודם הברכה, ויש שאין נוהגין אלא בכל מקום שהילד הוא אבי הבן אומר לכהן וכו', ע"כ. ומדבריו משמע לכאורה שנתחלקת היא בזה, ולדעה הראשונה אפשר דצריך דוקא באופן זה. ועוד, דלדעה הב' משמע דטעמיהו משום שלא קיבלו כלל מנהג הגאונים הנ"ל לתת הבכור בחיקו של הכהן, ולפ"ז אפילו אם הבכור נמצא כאן בעיר אין מביאים אותו אל מקום הפדיון, ודוק. ואילו מהר"א הבי' בזה דעה אחת יש בזה וחילק בין אם האב נמצא בעירו או במקום אחר. ואכן כחילוק זה נמצא באחרות חיים ובהגהות סמ"ק ובמהר"ל ולקט יושר הנ"ל, אבל במדכי אינו מבואר כן, ואולי מקור דברי מהר"א הם מהנן פוסקים ולא ממרדכי. שדרכי משה שם הביא מהר"א גם את דברי הסמ"ק, ואפשר שעליו סמכתו).

32. דהיינו האמירה לכהן הא לך בני בכורי וכו', ושאלת הכהן במאי בעית טפי וכו' וכן הלאה.

והנה בהגהות מרדכי שם כתב שיאמר האב לכהן: בני פלוני הבכור אשר ילדה לי אשתי הרי הוא שלי. והיינו שמזכיר שמו של הבכור (ואולי זהו דוקא בגדונו שהבכור אינו כאן לפניו, לכן מזכיר את שמו שיהיה ברור למי כוונתו. אמנם בשור"ת מהר"י ברוגא (סי' קכא) הבי' בדיעת המרדכי שבכל אופן, גם כשהבכור לפניו, צריך שיזכיר שם הבכור. וראה עוד להלן). וגם שאומר לכהן הרי הוא שלי. (והיינו ע"פ המבואר לעיל הערה 28 שתקנו הפדיון באופן שיוכן שהבכור בירשונו של הכהן והוא פדוהו ממנו). וכדברי המרדכי הנ"ל כן הוא גם במנהגי מהר"ל (אות ב) באופן דומה ח"ל, ואמר לו (האב לכהן), פלוני, אשתי פלוגית ילדה לי בן פלוני בכור ותנתה לך. אמר לו הכהן

פרק א סעיפים ז' ח' וזבים חלקו על זה, וסוכרים שיכול לפדותו ובכריכה³⁴. ומכל-מקום, למעשה, שוב שקודם הפדיון יורדא האב ע"י

פדיון חנו כהלכתו

אין לפדותו כל שלא נתברר לאב שחי הבכור אחר ל' יום. ואפילו לדעת התוס' והרא"ש דהא דחיישין לנפל אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא יש לו חזקת חיים, וא"כ יש לאב לפדותו (שהרי שמו מת לא חיישין), מ"מ כיון שאין זה אלא מבח רוב, דרוב ולדות בני קיימא הם, אין לחיוב במצוה זו מטעם רוב, שהרי חזינן שבמצוה זו עצמה לא סמכה התורה על הרוב ומשום כך צותה לפדות אחר ל' יום, והיונו כדי שיצא דאי מחשש נפל (ראה לעיל פרק ו' הערה ו' במתלי דש"י ותוס'). ובפרט שחייב ממון יש כאן ואין הולכין בממון אחר הרוב (ע"ש בזה).

34. בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' רצ"ד) הביא דברי הדג"מ הנ"ל והאריך להשיג עליו, ותי"ד, ודאי יכול לפדותו במקום שהוא שם משום דסמכין על חזקה זו שהחזיק הדג"מ דרוב נשים ולד בר קיימא ילד, וחזקה אלימא היא שסמכו עליה בכ"מ. וכ"מ מהא דצריכין קרא למעטוי בכור שנטרף בתוך ל' והיונו לפיכך שנהרג והר"א לחיבו דשמו אילו לא נהרג היה חי, ותמזה דהרי ע"כ ספק כלל שמוא נפל היה ומדי ספק לא יצאנו והמציא מנבדיו עליו הראי, אלא ודאי לא נכנס כלל בגדר ספק משום דרוב נשים יולדות בני קיימא והיו רוב מעליא שהולכים אחריו אפילו לחוציא ממנו, דברובא מעליא מציאין ממון (וכדעת התוס' בסנהדרין ג' ב ד"ה דיני ממונות). והביא שם שכן ראה מעשה אצל רבו הגאון חסיד שבכהונה רבו המובהק מ"ה נתן אדלר כ"ץ זצ"ל שהוא קיבל מעות פדיון בעיר ויען מאחד שבא לשם מק' צערלים והבכור היה אצל אמו. והיו במסיבה

ההיא עוד מופלגי תורה ולא נרפך אדם בזה, ע"כ.

המש"כ הדג"מ דבתוך ל' אין להניק חזקת חיים, הוכיח שם החת"ס מסוגיא דסוכ"ק וע"כ דאמרי' התם לגבי אשה שמתה על המשבר שמביאים סכין לקרע את כריסה לחוציא חולד, אפילו בשבת ודרך רשות הרבים, ואמרי' שם פשיטא דמאי שנה מהא דמפקחא את חולד בספק פק"ג, ואמרי' מהו דתימא ה"מ הוא דאית ליה חזקה דחיותא אבל דמא דלא הו"ל חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא, קמ"ל, ע"כ, ומינה משמע דאפילו עובר במעי אמו אית ליה חזקת חיים, וכ"ש בגולד כבד, עכ"ד. אמנם בס' אות ברית (סק"ד) העיר עליו דאדברה מהא משמע דלית ליה חזקת חיים, דהא דמסקינן בגמ' קמ"ל, אינו דעובר יש לו חזקת חיים, אלא קמ"ל דאפילו בכי האי מחללינן שבת אף דלית ליה חזקת חיים, ודוק.

ובשו"ת סוב טעם בזה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' נג).

וראה מש"כ לבאר בזה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קכ), האריך בזה. הרבה והעלה ע"פ דעת הרמב"ם (וכפי ש"כ בדעתו הרב המגיד בר"י יבום פ"א, והבי' בחו"מ סי' קעו, והג"א באו"ח סי' שלא, ועוד) שמן התורה נקטינן דכל שיצא הולד חי לאורייתא, נחשב בר קיימא אפילו אם מת מיד, משום דאזלינן בתר רוב ולדות שהם בני קיימא, ורק מדרבנן חששו לנפל, ע"ש היטב. ולפ"ז שפיר אית ליה רוב חזקת חיים מיה"ל, ומעתה, אף דבתוך ל' אין פודין משום דשמוא נפל הוא ולא סמכין על רוב בני קיימא, מ"מ כאן בנדוננו שהאב אינו במקומו שפיר יכול לסמך על חזקת חיים שיש לו והו"ל רוב חזקה לחיים, ושפיר חייב בפדיון. (ואף דאין הולכין בממון אחר הרוב, הרי זהו משום חזקת ממון שיש לבעלים, אך כאן עומדת לגורו חזקת חיים של הולד, ע"ש שהאריך בזה). ואין לומר דאכתי חיישין למיעוט המצוי דנפלים, ד"א, דכיון דהחשש הוא רק מדרבנן, אין לחוש לזה אלא לחומרא, ולא לקולא לעכב עליו מצוה דאורייתא.

ואזלינן בת"ר ומחייבין ליה. והאריך בזה הרבה, ע"ש. ומ"מ מסיק דמשום חומר לא תשא יכיר בלא שם ומלכות. אבל צריך לפדות מיד בזמנו במקום שהוא שם (ולא ע"י שליח במקום הבכור), ואם נודע אח"כ שמת הבכור תוך ל', יחזיר לו הכהן את המעות.

וכ"פ הלכה בחמורי דניאל (ה' פדה"ב). שו"ת מהר"ם פאדווא (סי' ב). שו"ת מטה לוי (ח"א סי' יח). שו"ת עמודי אור (סי' סז). שו"ת עמק שאלה (י"ד סי' עט), וע"ש דשהאריך לדחות דברי השואל שרצה למוע הפדיון עפ"י החת"ס (ביבמות לו) דמיעוט נפלים הוא מיעוט המצוי (וכסענת האר"ב והרש"ש בהערה שלפ"ז), וגם האריך שם מכמה דוכתי דשפיר סמכין על חזקת חיים של הולד, משום דשמוא מת לא חיישין, ועוד מכמה דוכתי, ע"ש. שו"ת באר שמואל (סי' עב). שו"ת פרי השרה (ח"ב סי' מט). שו"ת באר חיים מרדכי (ח"א סי' מד). שו"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' רסב). שו"ת ספר יהושע (סי' מד).

ועוד הרבה.

ובדעת קדושים (סי' שה סקט"ו) האריך בדן זה, דדעת הדג"מ שאינו יכול לברך על פדיון זה מספק, והעלה שם ד"ל דמאחר שהוא חביב עליו מצוה זו וירצה לקיימה, עושה בחכמה להביא א"ע ליד קיום המצוה, דהיינו שנותן הכסף אל הכהן, וע"י שתפסו הכהן (בהיתר) שוב א"א להוציא ממנו, ומעתה אדאי לה חזקת ממון ושפיר דינן אנו רק על המצוה ומצד רוב ולדות בני קיימא שפיר יכול לקיים המצוה ובכריכה, ע"ש. (אלא שיל"ע מתי מבין רוב ולדות בני קיימא שפיר יכול להחייב ע"י פדיון, דהא עינינו לברך עובר דודאי יש לפדותו, דהא יקרב לזה כתב בשו"ת בית שמואל אחרון (סי' כט), שהשיב בזה דודאי יש לפדותו, דהא דאין הולכין בממון אחר הרוב היינו שהכהן אינו יכול להוציא ממנו מהאב, אבל אם האב רוצה לפדותו בממון יוכל הכהן לקבל המעות אין כאן ספק ממון, ואף כי הפדיון אינו אלא מבח רוב, אע"כ יכול לברך על קיום מצוה זו, דהרי אזלינן בת"ר אף לחיוב מיתות ב"ד ושאר איסורים, וכ"ש לענין ספק ברכה דאינו אלא דרבנן אין לכמה פוסקים איסור לא. ואדרבה כתב שם ד"ל לחיוב לפדותו כל שיש רוב לחיוב ע"י העיר עליו דאף לעיל פרק ד סוף ה). אמנם בשו"ת חוט המשולש (הנ"ל בהערה שלפ"ז) העיר עליו דאף דמצד הממון יכול לקיים המצוה, מ"מ אכתי איך יברך מצד רוב, הרי אינו יכול לומר ואצוני, כיון שאינו מצוה בזה. (וציין לשו"ת נוב"י תניא י"ד סי' קפז, ע"ש). ובשו"ת מהר"ם פאדווא (סי' ב') כ' ליישב ע"ד שמצינו בתוס' במס' ר"ה (לג' א ד"ה הא) דנשים מברכות על מצ"ע שהזמן גרמא ואומדנות וצונו אע"ג דלא נצטוו, דמ"מ כיון שמחייבונן עצמן מברכות, ע"ש. וה"נ בנ"ד אף דא"א להיטב מצד הממון, מ"מ כיון שמחייב עצמו שפיר מברך וצונו, ע"ש. וראה שו"ת ספר יהושע הנ"ל דלחש סברא זו ואכ"מ.

משום דסמכין ארובת דרוב ולדות בני קיימא הם, א"כ הא קיימ"ל דבכל מקום שאפשר לברך לא סמכין ארובא, וה"ה כאן אם יכול הוא לחזור לביתו ולברך אין נסמך על רוב לפדותו. אף אפשר דכיון שברוך בזה הוצאות מרובות שוב לא חשיבין ליה כאפשר לברך, וכנה דבר שיש לו מחירין שכתב הרמ"א (י"ד סי' קב) בכלי שצריך להגדילו דלא חשיב דשיל"ע משום שצריך להוציא ע"י הוצאות, ע"ש. עוד דן שם דע"כ מצד הדיור מצוה, יצטרך להוציא הוצאות (נע שליש במצוה) לחיוב לביתו לפדותו. והעלה שם דע"כ פ' בהוצאות מעטות חייב להרבות כדי לקיים המצוה בהדיור, ע"ש.

ובחמורי דניאל (ה' פדה"ב) דן באב שנמצא רחוק מביתו ונולד לו בכור ושמע שלא נימול עיניו מתחמת שהוא חולה, אם גם בזה סמכין על חזקת חיים, כיון דברר איתרע ליה רובא דרוב ולדות בני קיימא. ואפשר דיש לחוש שמוא נפל הוא. והעלה שם ע"כ דהחוס' ביבמות (דף לו ד"ה הא) דבחולי סתם לא הוי ספק דאורייתא. ורק בחולי שקרב

"במאי בעית"

יב. אחר שהניח התינוק לפני הכהן או נתנו לידו, שואל הכהן את האב: "במאי בעית טפי בכרך בכורך או בה' סלעים שאתה חייב בפדיונו?"³⁸, והאב משיבו: "בעינא בבני בכורי זה, והילך חמש סלעים דמחייבנא

37. כ"ה בסדר פדה"ב למחרי"ל, סדר פדה"ב לאחר מחכמי אשכנז, ובמנהגות וורמייזא. נדרכי חיים ושלום (סי' תתקנא) כתב שכן נהג הגה"ק בעל מנחת אלעזר, ואמר שכן הוא בכוונת האר"י.⁴⁵

38. שאלה זו נזכרה בכמה ראשונים וכולהלן בהערה שלאח"י. וביאור השאלה, שהרי אין לומר שהכהן נותן לו האפשרות לבחור בין נתינת הכבוד עצמו לבין נתינת מעות

פדיונו, שהרי הכבוד אינו של הכהן כלל, ועוד יותר, שהרי אפילו אם האב יצא להניח את הכבוד בידי הכהן במקום לפדיונו, דאי שלא עשה כלום ולא יצא ידי חובתו (משנ"כ להדיא בשו"ת תורת"י, ראה לעיל פרק ז סעיף לח), וגם אז הכבוד אינו של הכהן כלל וכלל. וברר תמה ע"י הלבוש (סעיף ז). והב"ח (ד"ה בתשובות הגאונים)

כתב לבאר ד"ל, ומה שהכהן שואלו מאי בעית טפי וכו', נראה שהוא כדי לבדד ולפסוק שנותן ה' סלעים במנחת אברהם, דאם היה דעת האב שיתחייב לו הכהן לא נתנם לכהן במנחת אברהם אין בנו פדיו (ראה בזה לעיל פרק ז סי' ט"ט ואילך), ולכן אומר לא במאי בעית וכו', כלומר שאם אהא חפץ יותר בה' סלעים ודעתו שיתחייב לו הכהן, הרי אין

בנו פדיו וקדושו הוא לה' כשעה שנוגד.

ובשו"ת חוט השני (סי' צב) כתב דודאי אין הפירוש בזה שהכהן נותן לו הברירה וכו', אלא כדי לחבב הפדיון על אביו אומר כן, לעשות לו חשק לפדונו, דאולי לבו מהסס לפדונו

במנו כולי האי כאילו נאנס לכל ע"פ הדבור ואין בנו פדיו כדמשמע בבכורות (נא. ב) ע"ש, לכן כדי שיתן ברצון אומר לו הכהן, משום שנאמר (במדבר ג, יג) כי לי כל בכור

בארמ"צ וגו' ואם יחפון האב שלא לפדותו יש לו לחוש שמא יחזור הקב"ה ויקחונו ממנו וכו' ע"כ. וכוונתו, שאמירת במאי בעית וכו' היא כדי שביטל האב שבלא הפדיו

לא יהיה לו הכן הכבוד וכו'. והיינו ע"פ המבואר בזה"ק (בהערה דף יד, א) דלפני הפדיון הוא ברשות מלאכה דמותר וכו'. וכ"ה בתשרי הגאונים שערי תשובה (סי' מז) ועוד,

הבאנו לעיל (פ"א הערה 12). והביאו בפ"ת כאן סקט"ו. (אלא שתמה עליו במש"כ שאם נתן האב המעות כאילו נאנס ע"פ הדבור אין בנו פדיו, דזה אינו. ומה"כ להוכיח

זה מבכורות נא, דחה שם ראיתו, ע"ש. וכעין דברי החוש השני כתב גם בערוך השולחן כאן (סעיפים להל"ל) באור, ושם כתב דהכונה היא לומר לאב שאם לא יפדה את בנו, אזי תשאר עליו קדושת בכורה ויהיה אסור במלאכת חול וכו', ראה שם.

(וש להעיר ע"ד מהא דלעיל פ"א סעיף ב ובהערה ז). ובאופן אחר ראה בשער הכולל על סידור אדמו"ר (נ"ע (סדר פדה"ב). וראה עוד בלקוטי פנחס (סקמ"ו).

ובשו"ת מנחת שלמה (סי' סב אות ז) ביאר נוסח זה עפ"י שהעלה שם שאם הפודה הוא עם הארץ ואינו יודע ענין הפדיון וחושב שכל הנוגד לו בן בכור חייב ליתן צדקה

לכהן ה"ס, ואינו מבין שפדוה את בנו ע"י, אפשר דהבן אינו פדוי, והכהן צריך להחזיר

מלפון או סלגורם] שהכבוד אכן ח', ואז יפדנו בברכה.³⁵

יא. יכין מעות הפדיון. ויש נוהגים שמניחים את המעות אל תוך כלי נאה של כסף³⁶, ומעמידו על השולחן לפני הכהן.³⁷

למיתה הוי ספק דאורייתא ויש לחוש לשמא מת. ע"ש עוד. וכן בדעת קדושים כ' לחלק בין תינוק שהיה חולה לתינוק סתם.

35. כ"כ בשו"ת מטה לוי (הנ"ל) ד"ל, וי"ל שלא לחנם האיר ה' את עיני הדור שהמציאו את הטלגרף וכולים להודיע למרחקים באותו יום, שהבן קיים. וזה גילוי מילתא בעלמא

הוא ומועיל. (כוונתו דשפיר יש לסמור על הטלגרם אף שאין סומכים עליו לענין עדות וכדומה, דכאן גילוי מילתא בעלמא הוא ולא משום קד מחייבין ליה) וכו"פ בשו"ת באר

חיים מרדכי (הנ"ל), ובשו"ת בנין דוד (הנ"ל), ובמשמרת שלום (סי' שש ססק"ד). ובלקוטי פנחס (סקס"ז בסופו) הביא מעשה רב מהגה"ק בעל ייטב לב שהשתתף בפדה"ב שהוא היה

ברחוק מקום, והורה לבר שלום הילד ע"י הטלגרם ואח"כ לפדותו.

36. כ"ה במהרי"ל (ה' פדה"ב אות ב), ובסדר פדה"ב למחרי"ל, ובסדר פדה"ב לאחר מחכמי אשכנז. וכ"ה גם בשו"ת מהרי"י ברונא (סי' קכא) ובמנהגות וורמייזא וביסוף אומץ.

והטעם לזה הוא כנראה, משום הידור ויפוי המצות, וכפי שבבואר בכמה ממקורות הג"ל שנותן האב את המעות אל הכהן עם הכלי, והיינו כ"ל משום כבוד המצוה.

אמנם בלקט יוסף הנ"ל כ' ד"ל: וזכרנו כמדומה לו שאמר הגאון ז"ל שביטול הקדמונים היה שיעור מעות פדה"ב וכו' מפני שהיו המטבעות כסף טובות ורבות מכסף ומטע תערובת

נחושת, אבל עתה המטבעות רובא דרובא נחושת הן ומטע כסף בקו, ולכן כתב שיתנם אל הכהן עם הכלי, משום שאם אין שיעור במעות, שיהיה עם הכלי שיעור. אבל לא שמעתי שלקח הכהן הכלי כי אם המעות, ע"כ. והנה טעם זה להצריך נתינת הכלי

כדי להשלים השיעור צ"ב, מלבד מש"כ הלקט יוסף עצמו שהכתן אכן אינו לוקח הכלי לעצמו כי אם המעות, הרי שאין זה מכלל כסף הפדיון, דאל"ה הרי לא יצא

יד"ח פדיון, שהרי לא הגיעו ה' סלעים. גם משאר ראשונים הג"ל לא משמע כן. שתחילה פירטו בדיוק שווי ה' סלעים במטבעות ימיהם ואח"כ הכירו שנותן המעות

לחוך כלל, והיינו שהכלי הוא מלבד המעות, (ראה שו"ת מהרי"י ברונא הנ"ל ומהרי"ל ועוד). ומפורש להדיא הוא במהרי"ל (ה' פדה"ב אות א) ד"ל, והי' לו גופא דעובדא.

מהחילה הניח האב המעות כנגד זהב אחד ורביע בכלי כסף, ושאל הרב על מנין המעות, והשיב אחד מן הבחורים, הלא הכלי שזה יותר מה' סלעים, ואמר הרב, הכלי מושאל

לו ואין רשותו ליתן לכהן. וציוה הרב להוסיף סך המעות וכו', ע"כ. הרי להדיא שהכלי אינו להשלים שיעור הפדיון, ועל כרחק שאינו אלא לגוי והידור. ויש להוסיף, שבסדר

פדה"ב לאחד מחכמי אשכנז הנ"ל לא הוכיז כלי כסף אלא כלי נאה, ולא מסתבר שציפו זה להשלים השיעור, שהרי אינו בדוקא שוה הדבה. וגם במנהגות וורמייזא הנ"ל כ' סתם שהאב מעמיד כלי אחד עם המעות.

ונראה פשוט שהבאת הכלי היא רק כדי להחזיק המעות, שהרי לפי חשבון המטבעות שבימיהם הם הרבה מטבעות (כ' טורניש במקומו של מהרי"ל, או ל"ה גדולים במקום

מהרי"י ברונא, או מ' גדולים במקום הלקט יוסף), ונתנום לחוך כלי שיוכל האב להחזיקם ביזר וליתנם יחד לכהן, וכיון שהוצרכו כבר לכלי, נהגו לתתו לחוך כלי של כסף או

סתם כלי נאה, משום נוי מצוה.

כיד³⁹. וטוב שהבכור ישאל את האב כלשון שיבין ענין האמירה, אם אינו מבין נוסח הנ"ל⁴⁰. ויש שלא נהגו לומר נוסח הנ"ל⁴¹, אלא מעותיו, ע"ש. ועפ"י ביאר השאלה ד"מאי בעיה, דאפשר שתקנו זה כדי שידעו פשוטי העם שאין זו נתינת בעלמא אלא פדיה מדרשות הכהן.

ובל זה הוא להנוסח שתובא בפנים. אבל יש שהביאו נוסח שהכחן שואל: במאי בעית טפי "ליתן לך" בן בכור או חמש סלעים. ולנוסח זה לא יועיל תי' חרב חוט השני הנ"ל (וכמש"כ בחוה"ש שם להדיא שאינו אומר "ליתן לך") וכן שאר תירוצים, שהרי לכל התירוצים אין מקום לנתינת הבן לכהן כלל, וגם אינה מועלת. ואולי י"ל ע"פ המבואר לעיל סעיף ט והערה 28 דתקנת סדר הפדיון היא באופן זה שיתקן לעין כל שהבכור הוא תחילה ברשותו של הכהן ואח"כ יוצא מדרשותיו ע"י נתינת המעות, ע"ש, וי"ל שמשום כך גם באמירה זו (שענינה לחבב המצוה בנ"ל) הדגישו ענין זה שהשאלה היא אם רוצה ליתן את בנו, כלומר להשאירו ברשות הכהן או לפדותו, ודוק.

39. שאלה ותשובה זו מקורם בתיקון סדר פדה"ב להגאונים ז"ל שכתובות הגאונים (שע"ת סי' מז), וכן הובא ברא"ש בסדר פדה"ב (סוף מס' בכורות). ואחריתם הובא זה באבדרהם (ה' ברכות שער ט), וברבינו ירוחם (נתיב ראשון ה"ג), וכ"ה בספר החינך (מצוה שצב) בשם הרמב"ן, ובאחרות חיים (ה' פדה"ב), ובסור, ובסידור פדה"ב למחרי"ל, ובסידור הפדיון לאחר מחבמי אשכנז, ובלקט יושר (נעמ' 62), ועוד. הביאו הרמ"א (ש"ס). וכן הוא במנהגות וורמייזא וביוסף אומץ ובסידור הגר"י עמדין ובסידור אדמו"ר ושאר סידורים. (ויש להעיר שבאחרות חיים הנ"ל הביא את שאלת הכהן אחר שבכר קיבל המעות מיד האב, שאז שואלו הכהן במה אזהר הפך בכסף או בבגד והוא אומר בני אני הפני, ויאמר הכהן, קבלתי לפדיון בך ה' סלעים וכו'. ועוד הביא שם מנהג חסידים ואנשי מעשה שנותנים המעות ומבכר הכהן על היין ראש קידוש" וכו' כלהלן, ורק אח"כ אומר לאב איהו חביב לך וכו'. ראה שם. וצ"ב מה שיש אחר הנתינה לומר עדין "במה אזהר הפני וכו'" שהרי כבר נתן המעות).

אמנם במחרי"ל [אות ב] הביא שאלת הכהן באופן אחר וד"ל: אמר לו הכהן, אם תרצה לפדות ממני בן הבכור, אמר לו הן, והי' לך שוה חמשה סלעים בפדיון בני וכו'. וכע"ז הוא גם בשע"ת מהר"י ברונא (סי' קכא), הי"ד להלן בהערה 41. וכבר כ"כ בס' צידה לדרך (מאמר א כלל ה פרק א), ואפשר ששינוי נוסח השאלה, משום הקושי שיש בנוסח הרגיל, כנ"ל בהערה 38.

וראה שע"ת חת"ס (י"ד סי' רצב בסופו) שמצא נפק"מ להלכה בגדר פדה"ב ע"פ נוסח זה שתקנו הגאונים. שדן שם בענין פדיון ע"י שליח של הכהן וסיים בה וד"ל: אע"י דמדינת דש"ס יכול לפדות ע"י שליח פדיון, מ"מ הגאונים היתקנו לומר הכהן "מאי בעית דש"ס וכו'" והראשונים צווחו על זה וכו', לא עלתה בידם לשנות מנהגם כי כל דבריהם קבלה וחזרה, ומשמע מזה שגם לכהן עצמו יש כח במעשה הפדיון וכו'. והגם שיש להוכיח מש"ס הפוך וכו' מ"מ הגאונים שחדשו זה אחר הש"ס וטעמם נעלם מאתנו וכו'. ע"ש דבריו.

ומש"כ בפנים שאומר האב "והי' לך סלעים דמחייבנא ביה", אמירה זו היא כנראה עיקר הכוונה, דהיינו שהאב יאמר בפיו שנתן המעות עבור פדיון בנו. וראה בזה להלן הערה 42.

40. כ"כ בחוספות לסדר פדה"ב למחרי"ל (והוא מלקט מדברי הראשונים). ובס' בית דוד

שאחר הבכרה, כשנתן האב את המעות לכהן, אומר: "הוא לך חמש סלעים כפדיון בני זה"⁴², ונחתם לכהן. והכהן משיב לו: "כשם שזכית לקיים מצוה זו, כך תזכה לקיים כל מצותיה של תורה"⁴³.

(ביספורין, הובא בלק"פ סקמ"ז) כתב דמה שתקנו נוסח זה כלשון ארמי הוא כדי שיהיה מובן אפילו לעם הארץ, ולכן בוטל מצוה לומר כלשון שמבין, ועפ"י יסבירו לו הכהן מה שיאמר, שיבין ענין האמירה. (ולעיל מלשון ס' האשכול (ה' פדה"ב סי' מא) בשם גאון, ד"ל: ואם אבי הבן אינו למד הלכות ברכות "וסדר הפדיון" למחזני אחר. הרי דבקט סדר הפדיון מלבד הברכות, שגם זה צריך לידע). ואכן בתנאי הגאונים (שערי תשובה סי' מ) הובאה השאלה כלשון הקודש: איהו חביב עליך יותר בך או חמש סלעים הללו וכו'. וכן בס' אבדרהם (הל' ברכות שער ט) העתיק לשון במאי בעית וכו' ללשון הקודש. וכן הוא בספר החינך (מצוה שצב) ובאחרות חיים, ובסידור פדה"ב למחרי"ל ובלקט יושר ועוד.

41. לפי ראשונים לא הביאו כלל נוסח זה והשמטוה מסדר הפדיון. אלא מיד אחר שחולץ האב שהוא בנו בכור, נתן האב את המעות לכהן ומבכר על המצוה וכו'. כן הוא בהגהות מרדכי (במות סי' קכז), ובספר הפרנס (סי' רחצ) ובתנאי הרשב"א (סי' ה' וסי' תשנ"ט) בשם רבינו תננאל, ובמאירי (סוף מס' פסחים). ועוד. ובשע"ת מהר"י ברונא (סי' קכא) הביא מהרא"ש הנ"ל שהכהן שואל וכו', וכתב ע"ז הוא נהוגים כן, אלא כאשר כתב מהר"מ (המרדכי הנ"ל) שמודיעו שהוא בכור ואח"כ הוא מבכר וכו'. ובשע"ת שם הוסיף מהר"י ברונא וד"ל: ואח"כ שמעתי שכן הנהיגו קמאי למשיגי מאי בעית טפי, ואני הנהיגו שיאמר לו הכהן: תרצה לפדות בך זה בה' סלעים כאשר כתוב בתורה, ויאמר הן, ע"כ. (ונוסחו זה הוא כנראה פשרה בין האומרים אותו להשוללים אמירתו. ראה עוד לעיל סוף הערה 39).

42. כן הוא בסידור רב סעדיה גאון (סדר פדה"ב), וכן הוא גם במרדכי ובמאירי ובספר הפרנס הנ"ל בהערה הקודמת.

ויש להדגיש שאמירה זו "הי' לך סלעים בפדיון בני זה" הוא לכל הדעות, שעל אף חילוקי המנהגים השונים, מ"מ הסכימו כולם לומר זה קודם נתינת המעות. שכן ההנהגים לשאול "במאי בעית טפי וכו'" כנ"ל, אומר האב "הי' לך וכו'" קודם הברכה עובר לנתינתו. ולהנהיגים שלא לומר במאי בעית וכו' (כחזק בהערה שלפנ"ז) אומר האב "הי' לך וכו'" אחר הברכה בשעת הנתינה. (ולעיל שם בסדר פדה"ב למחרי"ל ובסדר פדה"ב האב "הי' לך וכו'" אחר נתינת המעות). וכן לפני הברכה כמנהג הא', (שאז אומר: בבני אני רוצה ואותן לך שוה מנחה אמירה זו הן לפני הברכה כמנהג הא', (שאז אומר: בבני אני רוצה ואותן לך שוה ח"ס וכו'). והן לאחר הברכה בשעת הנתינה, כמנהג הנזכר כאן, שאז אומר: הי' לך שוה ח"ס וכו'). וכנראה, שאמירה זו היא עיקר המכוון שבכל הדיון ודברים שבין הכהן והאב, שהאב יאמר בפיו שנתן המעות עבור הפדיון.

ואולי יש לומר הביאור בזה עפ"י הב"ח שביאר הצורך בשאלת הכהן במאי בעית וכו' כדי לברר ולפרסם שנתן המעות במתנה גמורה ולא במתנה ע"מ להחזיר (ראה לעיל הערה 38), וא"כ זוהי עיקר האמירה.

43. סידור רב סעדיה גאון הנ"ל. וגם לשאר המנהגים אומר הכהן זה (בשינוי לשון). אלא שמבין תחילה על היין וכו' כלהלן (סעיף יח והערה 70).

אבל לא יתן המעות קודם שבידו.⁴⁹ ואם נתן, שוב אינו מבקר, שכבר נעשתה המצוה.⁵⁰ ויש מי שאומר שאולי כל עוד שהבן לא מנה המעות, יכול האב עדיין לבקר, שהבן עדיין לא סמכה דעתו לקנות את המעות.⁵¹

טו. אתר הפדיון מיד יכרך הכהן "בורא פוי הגפן" על כוס יין.⁵²

ברכות שאחר הפדיון

49. כדכ"ק לישנא דהרא"ש בשם הגאונים "ובהדי דיהיב מברך", ומירש הט"ז (סק"ט) דבא למעט שלא יתן קודם הברכה, שהי הברכה צריכה להיות עובר לעשיית המצוה. ומתוך זה העיר הט"ז על מה שיש נוהגים שכבר הכהן לפני הבן ואח"כ מברכים. ע"כ. ויש להעיר מזה דלעיל (סק"ף יא והערה 37) בשם המהרי"ל ועור ראשונים, שמיד בתחילת הפדיון (קודם האמירה וכו') מניח האב את המעות על השולחן, ראה שם. ואולי י"ל דהט"ז נתכוון למנהג אחר, דהיינו שהאב מניח את המעות לפני הבן ואחר האמירה במאי גזית וכו' והברכה, לוקח הכהן בעצמו את המעות מן השולחן, ובה ס"ל להט"ז דלא הוי הברכה עובר לעשייתו, שהרי מעשה האב כבר נגמר בעת הנחתו את המעות, ואילו הברכה נאמרת זמן מה אחר"כ, ולא דמי להמבואר במהרי"ל וש"פ הג"ל, שהרי שם מבואר להדיא, שאחר האמירה וכו' לפני הברכה נוטל האב את המעות מהשולחן ואוחזם בידו ומברך ואח"כ נותן, ובה ליכא שום פקפוק, שהרי אגילאי מילתא שהתנה שמתחלה לא היתה לשם נתינת לכהן, אלא הנחה על השולחן אצלו שתהיה מוזמנת לידו, ודוק.

ובבית לחם יורוה (ס"ב) כתב שמה שיש נוהגים שמניחים המעות על השולחן אצל התניקין ואחר הברכה לוקח הכהן את המעות, היי שפיר עובר לעשייתו, שאף כשהמעות לפני הכהן, כל זמן שאינו בידו של הכהן הוי הכל ברשות בע"ה ושוב בשעת הברכה הוי עובר לעשייתו.

50. משמעות הש"ע והט"ז דלעיל. וכ"כ בס' ברכת הבית (שער ב).
51. ספ"ר פדיון נפש (ס"י א אות ב). אמנם בקובץ חל תלפיות (כרך ד מערכת כבוד ס"י א) כתב הגר"י וועלץ דחלוזי זה בשאלה אם נתינת לכהן בעל כרחו הוי חתימה או לא (ראה בזה לעיל פרק ז סעיף מא), ולהסבירים דהוי נתינה אפילו בע"כ דכתיב דכתיב אין צריך דעת כהן, וממילא לא בעינן סמכה דעתו ונגמרה המצוה מיד בנתינת המעות.
52. לשון הרמ"א (ס"א). והנה מקור דבר זה הוא מתקן הגאונים שהובא ברא"ש (סוף בכורות) ובשו"ת הרא"ש (כ"ל מט) ד"ל שם: והרי מזגי ליה לכהנא כסא דחמאי וכו' ומבדד כהנא בופרי' וכו' וכו' וכו' אשר קידש עובר וכו'. ונביתר שאת נזכר זה בתשובת רב הא גאון שהובאה בתשרי הגאונים שערי תשובה (סי' מז) ד"ל (אחר שביאר שם הפדיון ע"פ הדיון), ונהגו וברוחנו ראשי הישיבות המקומים מצות כהונה וחזירות בהם, גשום מדים בכור פטר קידש כוס של יין וכו' ומבדקין פוה"ג וכו' ואח"כ אומר הכהן ברוך... אשר קידש וכו'. ע"כ. והעתיקו דבר זה בכל סדרי הפדיון שבראשונים, רבינו חננאל הובא בשו"ת הרשב"א (סימן ר' ותשנ"ט) דהמב"ז בחל' בכורות

יג. יכוין לקיים מצות-עשה שבתורה שנאמר (שמות כד, כח): כל בכור בנך תפדה. ויאמר: הריני מוכן לקיים מצות פדיון בכור, לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה.⁴⁴

הברכות ונתינת המעות

יד. ויקח המעות בידו ליתנם לכהן,⁴⁵ ובעודו נותן, בעוד שהמעות בידו הפשוטה לתת⁴⁶, יכרך מעומד⁴⁷, ובקול רם⁴⁸: "ברוך... אקב"ו על פדיון הבן" וברכת "שהחינונו", [דיני הברכות ונוסחן יחבארו להלן סעיפים כא-לא], ויתן המעות ליד הכהן.⁴⁹

44. מגול עז להגר"י עמודין. וראה בס' עבודת הקודש להחיד"א, בחלק סטנ"ל לאירי (נוסחי תפלות אות ז) שהביא נוסח מורחב של לשם יחוד. (הובא לקמן בסוף הספר).
ובלקוטי פנחס (סקל"ז) הביא מהמפ"ג (או"ח סי' ח משי"ז אות ח) ש"כ עפ"י הב"ח באו"ח (סי' ח) דבמצות ציצית ותפילין וסוכה צריך מלבד כוונת קיום המצוה עצמה גם כוונת טעם המצוה, לפי שכן נאמר בהן בתורה, כגון בציצית למען תזכרו וגו', וכן בחפילין וסוכה, ע"ש. (ומשמע שם דכוונה זו מעכבת, אך בפמ"ג (סי' כה א"א סק"ו) כ' דאין זה לעכובא, ע"ש). ובמ"כ י"ל בפד"ה"ב, דהא להדיא מבואר בקרא הטעם משום יציאת מצרים והכאת בכורים וכו'. ובלק"ט שם הביא, שכן משמע גם בדרך פקודין (מצוה יח) ע"ש. וראה שו"ת שבת הלוי (ה"י י"ד סי' קט) שכתב שאין זה מוכרח, וכדעת הב"ח שלא להזכיר כי אם ג' מצוות הל"ל, והיינו לפי שבאלו כתוב בתורה להדיא "למען" שזה מורה באצבע שהתורה עשתה זה לתנאי המצוה וכו' זה בגוף עשיית המצוה. משא"כ בפד"ה"ב דלא כתיב ביה "למען", ודק שמתוך שאלת הבן מה זאת, השיבתו תורה שזהו משום הכאת בכורים וכו'.

45. כדי שיהיה מוכן ליתן היכף אחר הברכה. ולהמבואר לעיל (סעיף יא והערה 36) שיש הנוהגים את המעות אל תוך כלי נאה ונוהגים כן את המעות, גם כאן יקח בידו את הקערה, ויושיט כן לכהן. וכ"כ להדיא בסדר פד"ה"ב למהרי"ל, ובסדר פד"ה"ב לא' מתכמי אשכנז, ובלקט יושר, ובשו"ת מהר"י ברוגא (סי' קבא), וביוסף אומן, ועוד.

45. שו"ת סק"ט. מגול עז פ"ט סי"ב.

46. שו"ת רמ"ע מפאנו (סי' קב), שכן נהגו העולם. והביאו גם בשו"ת דרכי גויעס (סי' יג), וראה שהסכים עמו בזה, ע"ש. ולהעיר מהמבואר ב"מג"א באו"ח (ריש סימן ח) שכל ברכות המצוות צריכות להיות בעמידה דוקא, ע"ש. וראה בפמ"ג בא"א שם שהאריך בזה. וראה גם בספר הברית (סי' רסה אות כ"ב) שהאריך מכמה מקומות בזה.

47. כ"כ בספר הפרנס (סי' רחצ). ובסדר פד"ה"ב למהרי"ל (ושם הזכיר זה שוב לגבי ברכת שהחינונו). וכ"כ במגול עז (פ"ט סי"ג).

48. שו"ת (ס"ג) דהמ"א שם, ומקורו מהרא"ש בשם הגאונים ושאר הראשונים.

טז. ויש שנהגו שמביאים גם הדס להריח ומבדק הכהן על הריח⁶⁰, אך לא נהגו כן האשכנזים⁶¹. ואם הפדין הוא כתענית ט' באב – אין להביא בשמים⁶². ויש מהזידים⁶³.

יז. יש אומרים שהכהן מכרך עוד ברכה "אשר קידש עובר במעי אמו וכו'", וחזתם "ברוך אתה... מקדש בכורי ישראל לפדינו", והיא מתקנת הגאונים⁶⁴. אך כמה מהראשונים הקשו על נוסח ברכה זו ותקנתה, וכתבו שלא לברך⁶⁵. ולמעשה, מנהג האשכנזים שלא לאמרה כלל⁶⁶, ומנהג

60. כ"כ הרא"ש בשם תשובות הגאונים וכו"ה בתשו' רב האי גאון הנ"ל, והעתיקהו הראשונים: הרמב"ן בהל' בכורות (פ"ח), ס' החינוך (מצוה שצב), ארוחות חיים, המאירי (סוף פסחים), ובכלבו (סי' צד), והובא גם במגדל עז (פ"ט סט"ז). וכן הוא מנהג הספרדים.

61. הרמ"א (ס"א) לא הביא מנהג זה. וכן אינו במנהגי מהרי"ל ובסדר פדה"ב למהר"ל ובלקט יושר ובשו"ת מהר"י ברונא. וכן לא נזכר מנהג זה במנהגות וורמייזא וביוסף אומץ. וכ"כ להדיא בדברי תמורות (על הרא"ש בהל' פדיון בכור אות ד'), דאנן לא נהיגין באסא, וכ"כ בערוך השולחן (סל"ד).

62. ע"פ המבואר בשו"ע או"ח (סי' תקנ"ט ס"ז) וביו"ד (סי' רסה ס"ד) לגבי מנהג הבאת בשמים למילה, דבר"ב אין להביא, והוא מתמקדק וארוחות חיים, ראה שם. והטעם כדי למעט בתענוג ככל האפשר, ראה בנ"כ השו"ע שם, וליקוט הדעות בכה"ח (סי' תקנו סק"ז).

63. השו"ך ביו"ד שם (סק"ד), והמ"א (סי' תקנו סק"א) והג"א (שם) ועוד אחרונים, שלא אסרו להריח בת"ב (רק בהבדלה משום השבת הנפש). וראה במש"כ (סי' תקנו) בשע"צ (סק"א) מש"כ בדעת הגר"א, וצ"ע.

64. הובאה בסדר פדה"ב מהגאונים שהביא הרא"ש סוף מ"ס בכורות ובפ"ק דקידושין, וכ"ה בתשו' רב האי גאון בשו"ת שער תשובה (סי' מז), ובידנו חננאל (הביא הרשב"א בתשו' סי' ר וסי' תשנ"ט), והעתיקהו הרבה ראשונים בסדריהם. הרמב"ן, אבודרהם, ארוחות חיים, ס' החינוך, כל בן ציוה לדרך, ח"י המאירי, תשו' הריב"ש (סי' קלא), כפתור ופרח (סוף טז) ועוד.

ובתשו' הריב"ש שם נשאל למח תיקנו ברכה לכהן במצות פדה"ב יותר מנשאר מתנות כהונה, והשיב: דבשאר מתנות אין הכהן עושה כלום, וכאן בפדה"ב זכה הכהן בבן ונותנו לאב בפדיונו. וגם שברכה זו היא ברכת השבת, שדומות ליציאת מצרים ולמכת בכורות של מצרים והצלת בני ישראל. (וראה עוד להלן במערה שלא"ח בתמיהת הרא"ש). [נוסחה המלא של ברכה זו ושינויי גירסאות וכו' – ראה להלן בחלק המלואים].

65. בסידור רב סעריה גאון (עמ' ק) כתב וז"ל: ויש שחידשו בברכת פדה"ב דברים שאין להם עיקר וכי' כמו אשר יצר את הילד במעי אמו ועוד. אבל אין רשות לכהן לברך כלום בשעת הפדיון. וגם הרא"ש (בסוף בכורות) הקשה למה יברך הכהן כלל, הרי אינו עושה שום מצוה אלא מקבל מתנות כהונה. והרמב"ן (הל' בכורות פ"ח) העיד על לשון "אביו אומר זה

הספרדים וכמה קהילות לאמרה בלי שם ומלכות⁶⁷.

יח. יש שכתבו שהכהן נוטל המעות שבידו ומעבירים על ראש הבכור, ואומר: "זה חלוף זה, זה תחת זה, זה מחול על זה, יצא כסף זה לכהן ויכנס הכן לחיים, לתורה לחופה וליראת שמים"⁶⁸. ויש שלא נהגו כן⁶⁹.

בני בכורי ראשית אונ"י דא"י שיך לפדה"ב דבעינו שיהיה בכור לאמו ולא אימכת לן פאבנין, ונוסח זה עלול להטעות (אלא שאנפ"כ לא שלל אמירת עצם תבדכה). והרא"ש (בבבב"א) ובקידושין פ"א סי' מא' (מא' מא') העיר על תחילת הברכה "אשר קידש עובר במעי אמו" שהיא קדושת בכור תלמי בפטירת הורחם ולא קודם לכן. וכן העירו עוד ראשונים וגדולי האחרונים בלשון הברכה, ראה בהל' בנזכר הברכה ובהערות שם.

ומסיק הרא"ש שבצורת ואשכנז לא נהגו לברך ברכה זו, שלא מצוינו שמברכים שום ברכה שלא נזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא, כי אחרי סידור רב אשר ורבינו לא נתחשש ברכה. ע"כ. והעתיק דבריו הטור (כאן).

וראה במעיו"ט שם (אות ח) שהקשה ע"ז ממשי"כ הרא"ש בכתובות (פ"א סס"ז) לברך ברכת בתולים אף שאינה בגמרא, לפי שאפשר שהוא מתקנת הגאונים, והנתיב בצי"ע. וראה בשבט"ה"א (כאן בהג"ט אות יז) שהעיר ג"כ בזה, וכתב דאנן אין זה עיקר טעמו של הרא"ש, אלא סמך על שאר הקדושות, וראה בסי' באו"ח (סי' מז סק"ז) שכתב לתוך דברי הרא"ש, דגם בברכת פדיון לא כתב שלא לברך אלא בצורת ואשכנז שלא נהגו כן. ולין שלא נהגו כן אין לחוש זה ע"פ הגאונים. אבל ברכת בתולים שכבר נהגו בה, שפיר כתב ומברכים אף שלא נזכרה בגמרא, דכבר אפשר שהיה לגאונים שתקנוהו סמך מן התלמוד לזה. ותכל תלוי במנהג, ע"ש.

66. הרא"ש (שם) כתב שבצורת ואשכנז לא נהגו לברך ברכה זו. וכן לא הובאה ברכה זו במהרי"ל ה' פדה"ב. וכן בסדר פדה"ב למהר"ל, ובסדר פדה"ב לא' מחממי אשכנז, ובלקט יושר, ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכא). והמהרש"ל ב"ס של שלמה (קדושין פ"א סי' נד') כתב שהמנהג הוא שאין מברכים ברכה זו וגם הרמ"א לא הוכיחה. וכן הוא המנהג.

67. כן הוא מנהג הספרדים. ובסידור מגן אברהם (סלונים).
אמנם הגר"י עמדין במגדל עז הביא לאמרה בשם ומלכות. וכתב ע"ז שכן הורו כמה גדולים קדמונים, וכן הורה מהר"ט. ורשות היא. וכ"ה (בשם ומלכות) במשמרת שלום (קידושין סי' יט ס"ז). וראה שם בהערות אס לברך קודם ברכת היין או לאחריה.

68. כן הוא בתשובת רב האי גאון שכתבשכות הגאונים שיערי תשובה (סי' מז) וז"ל: מיד נוטל הכהן הכסף ומוליכו בידו אצל ראש הבן ואומר: חמש סלעים אלו פדיון בנו של פלוני זה, זה פדיון תחת זה, חלופי זה על זה. יצא זה לכהן ויכנס הבן לתורה וליר"ש. וכ"כ דבגו חננאל, הובא בתשו' הורש"א (סי' ר וסי' תשנ"ט) בשינוי נוסח כבפנים ה"ל: ואמר, זה תחת זה, זה חלוף זה, זה מחולל על זה, יצא זה לכהן וכו'. וכן הוא (בשינויים) בספר החינוך (מצוה שצב) ובאבודרהם (הל' ברכות שער ט) ובארוחות חיים ובמאירי, ועוד ראשונים. ולמעשה, כך נהגו בקהילות הספרדים לאמרו. והובא גם במגדל עז להג"י עמדין.

ויש שהנהגו שהכהן אומר עוד: "הי רצון כשם שנכנס לפדיון, כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים"⁷⁰.

יט. והכהן מניח ידיו על ראש הכבוד הנפרה, ומברכו ברכת כהנים ושאר פסוקי ברכה, כפי דעתו והשגתו⁷¹, וכל המפליג בברכה הרי זה משובח⁷².

69. שלא נזכרה אמירה זו במדרכי (סוף יבמות), ובמחרי"ל, ובסדר הפדיון למחרי"ל ולא מתכמי אשכנז, ובלקט יושר, ובשר"ת מהר"י ברנא. ולהדגיש שכל הראשונים הללו לא הביאו כלל את הברכה "אשר קידש וכו'" שהיא מתקנת הגאונים, ואפשר שלכן לא הביאו גם אמירה זו, שגם היא מקורה בתנשי הגאונים הנ"ל, ואומרים אותה אחר הברכה. אך לאירד מצינו לכמה ראשונים שהביאו את הברכה בסדר הפדיון ואעפ"כ לא הזכירו אמירה זו, כך הוא ברא"ש (סוף בכורות) שהביא סדר הפדיון מהגאונים ואעפ"כ לא הזכיר פרט זה. וכן הטור אחריו.

ולמעשה, כך כתב הרמ"א בדרכי משה אחר שהביא מנהג זה סייע בה "ולא דאיתי נוחזין כן". ולא הובא במנהגות וורמייזא וביוסף אומץ, ובסידור אדמוה"ר, ועוד סידורים (אשכנזים) עתיקים. וכ"כ בס' דרכי חיים ושלום (מנהגי הגר"ק בעל מנחת אלעזר. ה' פדה"ב) שלא ס"ל לעשות כן.

70. כך הוא בספר החינוך (מצוה שצב) ובמאירי (בשינוי נוסח כלפי האב), ועוד. והובא בנוח צאן יוסף, ובמגדל עז ובשאר סידורים (אשכנזים וספרדים).

ולענין שכבר בסדר פדה"ב להגאונים (שהובא ברא"ש) נזכרה אמירה זו, אלא ששם נזכרה בתוך ברכת "אשר קידש וכו'" סמוך לחתימה. וכ"ה בתשובת רב האי גאון בשר"ת שער"ת (סי' מז), וכ"כ רבנו חננאל (הובא בתנשי הרשב"א). וכן הוא גם בארחות חיים ובצירה לדרך, ובכלבו ועוד ראשונים. אך כל אלה לא הזכירו אמירה זו אחר הברכה. אמנם בס' החינוך הנ"ל הזכיר אמירה זו ב' פעמים, הן בתוך הברכה והן אח"כ. אלא ששינה בלשונו, שבתוך הברכה נזכר הברכה כלפי האב: כשם שהנכנסת לפדיון כך תכנסו לתורה וכו'. והאמירה שאח"כ היא כלפי הבן: כשם שנכנס לפדיון כך יכנס וכו'. וכן הוא גם במגדל עז. (ולאידך, המאירי שהזכיר זה רק אחר הפדיון (ולא בתוך הברכה), נישטח האמירה זו כלפי האב. (ובאמת רוב הראשונים שהזכירו אמירה זו בתוך הברכה, נישטח האמירה כלפי האב, ראה בחש"י רב האי גאון הנ"ל וברבנו חננאל ובארחות חיים ועוד. מלבד הרא"ש והטור והצדה לדרך וכלכו. וראה בזה עוד להלן בשינוי הנוסחאות חלק המלואים).

71. בסדר פדה"ב מהגאונים שהביא הרא"ש, כתב שהכהן מברך את הבן ומחזירו לאביו ואמו. ובתנשי"ר רב האי גאון שבשר"ת שער"ת (סי' מז) כתב וי"ל, ומברכו ואומר אל יזון למוט וגלך וכו'. וכל המזמור. ורבו חננאל (הובא בדברי בתנשי הרשב"א) וי"ל: וזוהי נותן הכהן ידו על ראש הבן ומברכו, כגון יברך ד' וישמחי. ואורח ימים ושותו חיים יוסיפו לך, וכיוצא באלו, ע"כ. וכ"כ (בשינוי פסוקים) בס' החינוך, ובמאירי, ובאצורדחם, יב"ל בן, ובצדה לדרך ועוד ראשונים. וכ"ה בסדר פדה"ב למחרי"ל, ובסדר פדה"ב לא מחזמי אשכנז, ובשר"ת מהר"י ברנא (סי' קכב). ועוד. וכ"כ המנהג במנהגות וורמייזא בס' נהג צאן יוסף, והובא גם במגדל עז להגר"י עמידן. ובדרכי חיים ושלום, ובחורב אידורים. [על הנוסחאות השונות בברכה זו וסדר הפסוקים – ראה להלן בחלק המלואים].

ולענין אופן הברכה, הנה לשון רבנו חננאל הנ"ל הוא "נותן ידו על ראש הבן".

ויש מי שכתב שגם הרכ – אם הוא שם – יברך אח"כ את הכבוד⁷³.

כ. אחר הפדיון, אוכלים את הסעודה, לכבוד המצוה, וכפי שיתבאר דיניה להלן.

דיני הברכות

כא. הפודה את בנו – בשעה שנותן המעוה לכהן⁷⁴ – מברך⁷⁵: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן⁷⁶. ובדעיבד, אם בדרך "לפדות הבן", נראה שיצא⁷⁷.

משמע יד אחת גרידא. ובכל בו (סי' צד) כתב להדיא, וישם חתן ימיו על הכבוד. וכן הוא (שמעבר ביד אחת) בארחות חיים ובמאירי. ואולי י"ל בסעמס, לפי שפעמים שפודים בלילה, וכדי שלא יהיה כבוד כהנים בלילה שאסור (ראה א"ח סי' קט"ז) לכן מברכים רק ביד אחת (ראה בזה בקובץ כינוס תורות, ליובאוויטש, שביעות תשנ"א, עמ' ריד).

אך בכמה ראשונים מצאנו שהזכירו להדיא שימת שתי ידים. כך הוא בספר החינוך ובסדר פדה"ב למחרי"ל ולא מתכמי אשכנז, ועוד.

ולענין שבסידור אדמוה"ר לא נזכרה ברכת תכנה לבכור אחר הפדיון. ואולי לפי שלא נזכרה במנהגי מהר"ל (ה' פדה"ב) ולא הביאה הרמ"א. וגם לא נזכרה במנהגי (קידושין פ"א סי' נד בסופו), וביוסף אומץ.

72. המאירי (סוף פסחים).

73. כ"כ בשר"ת מהר"י ברנא הנ"ל, ולא נזכר בשאר מקורות הנ"ל. ובסדר פדה"ב למחרי"ל כתב, יש מקומות שנוהגים לומר בני המסובים, ע"כ.

ובספר מנהגי רבותינו מבעל (עמ' עז) הובא שבפדה"ב שהיה נזכר הרה"ק ר"א מבעל זצ"ל, בידן את החינוך בברכת כהנים, לפני שברכו הכהן.

74. כמבואר לעיל סעיף יד ובהערות.

75. ראה דמברך על מצות פדיון, אף שאין מברכים על שאר מצוות כהונה בשעת חתונה לכהן כי אם בשעת הפרשת לפי שהנהיגה אינה מיד הבעלים אלא כהנים משולחן גבוה וכו' בן – ראה שר"ת הרשב"א (סי' יח) שכתב, שאינו מברך על הנהיגה לכהן אלא על ההפרשה והפדיון התלויים בו. ע"כ. (וראה משי"ב בביאור דעתו לעיל פרק ז הערה 47. ולהלן הערה 80. ובמלואים שבסוף הספר סימן ב). וראה גם בספר הפרדס לרש"י (סימן נא) משי"ב עוד בטעם הברכה על פדה"ב.

ומה שמברכים על הפדיון צומנו שאין לנו כהנים וראויים ואינם אלא כהני חזקה (כנ"ל פ"ה ס"א והערה ו), ולמה לא חיישינן לספק ברכות – ראה לעיל שם בהערה, משי"ב מש"ת בית היצור וספר הוהיק. ע"ש.

76. ש"ע סי'. והוא מנגמר סוף מסי' פסחים. וכ"פ הרמב"ם (ה' יבכורים פ"א ה"ה).

והנה בש"ת הריב"ש (סי' קלא) הקשה השואל על פסק הרמב"ם זה ממה דק"ל דכל מצוה שמוטלת עליו ואי אפשר לעשותה ע"י שליח, מבין ע"כ (לפרדות), וכל מצוה שאפשר לקיימה ע"י שליח מבין ב"ע"ל (על פרקין), (וכמשי"כ כלל זה הרמב"ם והרא"ש והר"ן והרשב"א בפסחים ז', ב.) ועוד ראשונים והרי מצות פדה"ב לית לו ע"י שליח וה"ל לברך ב"ל וייתור יקשה על הרמב"ם שכלל כ"ל בה"ל ברכות. (פ"א ה"א) שכל מצוה, אם עשה אותה לעצמו מבין לעשות (כ"ל), עשה אותה לאחרים מבין על העשייה. ומכח כלל זה פסק הרמב"ם בה"ל מילה (פ"א ה"א) שאם מל את בנו מבין "למול", ואם מל את בן חבירו מבין "על המילה", וע"פ זה היה לו להרמב"ם לפסוק גם בפדה"ב שהפדה את בנו מבין "למדות" והריב"ש שם השיב, על מה שהקשה מהא דמצוה שאינה נעשית אלא ע"י עצמו מבין ב"ל, נראה דמצות פדה"ב שאני ואינה דומה לשאר מצוות שהן ב"ל כגון ציצית ותפילין, לפי שפדה"ב נעשית בסיוע הכהן שמקבל הפדיון (כלומר, ומשום כך אינו מבין "לפרדות", שהיא מצוה שנוגשית גם ע"י אחרים). ועל מה שהקשה השואל על הרמב"ם שסותר דבריו מה"ל ברכות וה"ל מילה, כ' הריב"ש ליישב, דאפשר דפדה"ב שאני, שבאב הרי עדיין המצוה יכולה להתקיים ע"י הבן כשעדי, ומשגדיל הבן הרי אי אפשר לעשותה אלא ע"י הבן. וגם קי"ל (קדושין טז, ב.) הוא לפדות ובנו לפדות, הוא קודם לבנו, אלמא דעיקר המצוה היא על עצמו (אלא שבקטנותו אינו יכול ולכן נצטוו עליו אביו). ולכן ס"ל להרמב"ם שכשתאב פודה מבין ב"ע"ל שאינו עיקר המצוה (והוא כצושה לאחרים), ונשתכן פודה עצמו מבין ב"ע"ל שהוא עיקר המצוה. וראה מעשה דוקה על הרמב"ם (ה' ברכות פ"א ה"א) משי"כ בבבאור דברי הריב"ש. וראה גם בצ"ח סוף פסחים מה שביאר בזה, ובלקוטי שיחות (חלק יא עמ' 42 אות ג.) וראה גם צפ"ע (הניגון דף מז, ד) שביאר זה ע"פ שיטתו בהבדל שבין מצות האב למצות הבן, ע"ש (והוא לעיל פ"א הערה 16).

וכדברי הריב"ש ה"ל דמברכים ב"ע"ל משום דהמצוה מתקיימת גם ע"י אחרים דהיינו הכהן המקבל, מבואר כן יותר במאורי בפסחים ז', ב.) שכתב דהטעם שמברכים בפדה"ב ב"ע"ל, משום שעיקר המצוה נעשית ע"י הכהן, ולכן אף שתיקנו שהאב מבין ולא הכהן, מ"מ מבין ב"ע"ל. שהמצוה עיקרה אינה על ידו, ע"ש.

והר"ן (פסחים ז', ב.) כתב לבאר הא דמברכין בפדה"ב "ע"ל לפי כללא דכ"ל שם שכל מצוה שאפשר לקיימה ע"י שליח מברכים ב"ע"ל, וה"ל פדה"ב שאפשר לקיימה ע"י שליח. אלא שלפ"ז צ"ל דעת הריב"ש שלא תירץ כן בפשיטות. ואכן מזה דייק הרמב"א שם (סי' דס"ל להריב"ש דלא מהני שליחות בפדה"ב, ובעינו דקא ע"י האב או הבן כשהגדיל (ראה בזה לעיל פרק א סעיף טו). אמנם כבר העיר בזה החת"ס (בש"ת י"ד סוס"י רצג וסי' רצד בקטע המתחיל וכו') לשיטתו דס"ל דמהני שליחות מעיקר הדין, וכתב דגם הריב"ש נחשואל שם ס"ל דמותי שליחות, ומה שלא תירצו בפשיטות משום דאיתא ע"י שליח, היינו עפ"י הרא"ש (בפסחים שם) דהוא דבר הנוכח אמרין להדליק ולא על הדלקת וכו' אף דאיתא בשליחות, משום דמצוה חביבה היא אורחא דמליצה היא שכל א' מדליק בביתו, ע"כ, וכמ"כ י"ל בג"ד משי"כ חביבה מצוה אין מצוי שיפדו ע"י שליח. ועוד שכתב יש לעשות זכר למכת כבור מצרים שהיה ע"י הקב"ה בעצמו, ולכן גם המצוה של פדית הכבור יש לעשות בעצמו טפי מבשאר מצוות. אלא שאעפ"כ בפדה"ב מברכים בלשון "ע"ל", להורות דאף דאיתא בשליחות, מ"מ משום חביבות המצוה מקיימה בעצמו דוקא. ע"ש עוד.

עוד סברא בזה דמברכים ב"ע"ל בפדה"ב כתב בברכת שמואל (עמ"ס קידושין סי' יח) עפ"מ שהעלה שם שבמצות פדה"ב יש ב' חלקים: הפרשת הממון לפרדיו, ונתינתו לכהן.

ועיקר המצוה היא הפרשת המעות, ואילו הנתינה לכהן הוא מדין מתנות כהונה וכו' ע"ש, ולפ"ז הברכה היא על הפרשת המעות, וההפרשה היא כבר היתה לפני הנתינה, ולכן שפיר מברכים ב"ע"ל, כדאמרין בגמרא (פסחים ז', ב.) דבמצוה שכבר נתקיימה מברכים ב"ע"ל. ע"ש עוד. (ובגוף סברתו בגדל מצות פדה"ב - ראה מש"כ בזה במלואים שבסוף הספר, סימן ב.).

ולענין שבסידורי התנינים הובא נוסח הברכה "לפרדות את הבן", והוא תמיה שלא נמצא כן בשום מוסק קדמון. ובסידור אוצר התפילות (בסדר פדיון) כתב לבאר נוסחה זו לפי שסבורים כהרמ"א הנ"ל דלא מהני שליחות במצוה ושפיר מברכים ב"ל, ואין זה מספקין שהיו עדיין שייך טעם הראשון של הריב"ש שהכתו מסייע וכו'. ועוד ועיקר, שהרי כן כתבו כל הקדמונים, בתשובות הגאונים ור"ח ורס"ג והרמב"ם והרא"ש וש"א"פ, ומכ"ל לחידוש נוסח ברכה.

עוד יש להעיר בנוסח ברכה זו, כמו שתמה השואל בש"ת הריב"ש (שם) ור"ל: ועוד תמהו, למה תקנוה ב"על פיין הבן, ולא "על פיין הבכור", הא נפיק מינה חודא, נדראה שכל הבנים חייבים בפדיון. והריב"ש שם השיב ע"ז, שבדיוקא תיקנו בלשון פדיון "הבן" כדי להבדיל בין המודה בנו לפודה עצמו (שבוה לדעת רוב הפוסקים מבין בלשון "לפרדות הבכור", כללהו), וכדי להדגיש ההבדל, האכירו בנוסח הברכה את "הבן". ומה שחשש השואל, שמה נפיק מינה חודא וכו', כתב הריב"ש דאין לחוש לזה, דזיל קיי ביה דב הוא שרק הבכור נפדה. ויש לחוסק שבלקט יוסר (עמ' 62) אכן נוסח הברכה הוא "על פיין בן בכור". והוא כנראה לצאת ב' הנוסחאות.

76. ראה ש"ש אדמוה"ז (א"ח סי' תלב ס"ד) לגבי בדיקת חמץ, שאף שתקנה הברכה היא "על ביצור חמץ" מ"מ אם בירך "לבע"י יצא ואין צריך לחזור ולברך. וכן בכל המצוות שמברכים עליהם בלשון על (כמו על אכילת מצה וכדומה), אם בירך עליהן בלמה, יצא. וכן להפך, ראה שם. וה"ל בנדוננו ובשרי חמד (אסיפת דינים, מערכת ברכות, אות טו) הביא דבריו.

אמנם בש"ח שם יצא מתוך זה לדון במי שמל את בן חבירו, שאם בירך "למול" יצא, ע"ש. ובס' הברית (סי' רסה אות ה) העיר עליו דאינו דומה, דכלל זה שכתב אדמוה"ז הוא דוקא לגבי סוגי המצוות שתקנו בהם חז"ל הנוסח ב"ע"ל או ב"ל" משום איזה סיבה כמבאר בגמרא ובראשונים שם, ששם מיירי במצוות שהן חיוביות עליו, ששייך בהן הנוסח ב"ל", אלא שמאיהו טעם נוסף שישנו הנוסח ל"ע"ל. אבל המל את בן חבירו, הרי אין זה מצוה המוטלת עליו כלל, ולא שייך לברך עליה "למול" שהוא דוקא במצוה שהיא חיובית עליו. והביא שם מכמה ראשונים שכתבו להדיא שהמל את בן חבירו אינו יכול לברך "למול" (ומשמע דלא מהני אפילו בדיעבד). ע"ש. והנה ר"ה"ש (ו"ד סי' רסה אות א) כששואר מל ומבין "למול" ה"ל משקל בברכתו. ומה בב"ד לגבי פדיון, הרי הטעם שתקנו ב"ע"ל הוא לפי מש"כ הר"ן כיון שמצוה זו ישנה בשליחות, כ"ל בהערה הקודמת, ועכ"פ שייך שפיר לברך גם בלשון "לפרדות" וכ"ש לפי הטעם שכתב החת"ס שחובא שם. אמנם להטעם שכתב הריב"ש שהוא לפי שכתבו מסייעו במצוה, ויותר מבואר הוא במאורי שם שהכתו הוא עיקר המצוה, ולכן מבין ב"ע"ל לפי שאינו יכול לברך על הקיום שאינו בו בלבד, לפ"ז אפשר דהו אפילו בדיעבד. וכ"ל להטעם שכתב הריב"ש בדעת הדומים לפי שהוא מקיים המצוה עובר הבן, שהוא עיקר המצוה (כנ"ל שם), הרי זה דמיה ממש למקיים מצוה של אחרים, ולפי סברת ספר הברית הנ"ל, אם בירך בכה"ג "לפרדות" לא יצא אפילו בדיעבד, וצ"ע. ועכ"פ למעשה נראה דספק ברכות להלך.

כג. יש אומרים, שנשמך הכא ברכת שהחיינו, יכוין להוציא גם את הכהן ידי חובתו⁸⁰, ולדעה זו במקום שהוא אינו מבין שהחיינו, יבין

80. התחם סופר בתשרי (י"ד סי' רצט), וחוכיה כן מסוגיא דסוף פסחים ה"ל פשיטא על פדיון הבן אבי הבן מבין, שהחיינו מאן מבין, אבי הבן דקא עביד מצוה, או כהן דקא מטיא הנאה לידיו, ומסקינן דאבי הבן מבין מבין שנים (על פדה"ב ושחיינו). ועי"פ ממאי דהוי ס"ד מעיקרא דכחן מבין, מוכח דגם הכהן חייב בשהחיינו, שהרי באה הנאת ממון לידו צריך לבין עליה. ואף דמסקינן דאבי הבן מבין, היינו משום שהוא מבין שהחיינו על המצוה ולכן עדיף מברכת הכהן שהוא על הנאת ממון, אבל עי"פ לא הדינן מהא דגם הכהן חייב בברכת שהחיינו, ולכן האב המבין צריך לכוין להוציא את הכהן, עי"ש. וכן העלה בש"ת טוב טעם ודעת (מהד"ג ח"ב סי' קכד) מגמרא זו עצמה, וחוכיין, שהיו על כרחו כששאלו בגמרא דילמא כחן מבין הוי ודאי דהכוונה היא שיבד ויוציא את האב, דא"ל"ה במאי נפטר האב מברכתו, וכיון שכן, ה"ה כד מסקינן שאבי הבן יבין היינו שיוציא גם את הכהן, עי"ש עוד. וכתב שם שהוא חידוש דין שלא נזכר במסקים. וכן כתב בס' אות ברית (סק"ז) משמיה דההות"ס, והסכים עמו.

וכן העלה מדיליה בש"ת כתב סופר (י"ד סי' קמז קמח) אחר שהאריך בסוגיא הנ"ל על כל צדדיה, וקוים נראה שאכן יש שניהם יש חיוב ברכת שהחיינו, והמבין צריך להוציא את השני. והסוף שם דלפ"ז, באופן שהוא אינו מבין שהחיינו (כגון, במת הבן לפני הפדיון וכו') יבין הכהן לעצמו. אלא שכן שם הכה"ס על עצם חיוב הכהן בברכת שהחיינו, דלאורה בש"ת א"ח (סי' רכג) נתבאר חיוב שהחיינו בקנה כלים חדשים או בית חדש וכו', שממש חביבותם מבין שהחיינו, אבל בהריוח ממון בעלמא לא זכר שם לבין. (ולפ"ז היה מקום לחלק בין אם האב פודה בכסף ממנו, או בכלים שיש כסף). ולחוסר, שגם הצ"ח סוף פסחים העיר בזה דעל נתינת מעות גרידא לא אשכחן דמברכת שהחיינו, ותי' שם דברכת הכהן היא מצד המצוה שמקיים עי"ש, וראה עוד בש"ת במחנה חיים (תליחא, אה"ע"ו סי' עה). וכן כתב לחייב את הכהן בברכת שהחיינו, וישאריך לצאת בברכת האב, בש"ת באר שמואל (סי' עב), ובחי' הרש"ש (סוף פסחים). וכן מצאנו בס' פרי צדיק פרשת בא, כח, ד בתוך דבריו.

והנה בתשרי הרשב"א (סי' שלח) נשאל אמאי לא מבין גם הכהן שהחיינו, יבין אבי הבן דקא עביד מצוה ויבין גם הכהן. והשיב ח"ל, מסתברא דכחן לא מבין משום דהרי זה כשאר מתנות כהונה דאף על גב דמטי בזה הנאה לכהן לא מבין שהחיינו. ומאי דביי לן (כלומר, ומה שנסתפק בזה בגמרא), משום דאיכא ברכת שהחיינו בהאי מצוה, מספקא לנא מאן מנייהו מבין. ועוד נראה דבענין אחד התלוי בשנים, כגון זה שהוא פודה והכתן מקבל פדיונו, אין מבין אלא האחד. והרי זה כגון קונה כלים חדשים, שחלוקה מבין ולא המוכר, ואפילו חיבוטא דרמיא על אפיה דמטיא הנאה לידיו דמוכר, עי"ש. ומדברי הרשב"א נראה לכאורה דהכתן לא שייך כלל בברכת שהחיינו. ומהו העיר בס' אות ברית (הכ"ל) ובש"ת אבני צדק (י"ד סי' קכז) על ההות"ס הנ"ל.

וכבר הקדימנו בזה בש"ת כת"ס (סו"ס קמח) שהעיד מדברי הרשב"א וכתב דהרשב"א נתכוון רק לדחות דברי השואל שסבר שפדה"ב עדיף על שאר מתו"ב לענין שהחיינו, כיון שלפעמים מקבל הכהן כלי חדש וכו' שאז חיוב הוא לבין שהחיינו, ולכן ס"ד דבכל גוונא תקנו שהחיינו. ועוד ועיקר כפי שכתב הרשב"א סוף דבריו דהטעם דאינו מבין שהחיינו, משום דכיון דהמצוה נעשית עי" שניהם, אין מבין אלא א'

דהיינו נתינת המעות. וכ"כ להדיא הרמב"ם (הל' בכורים פ"א ה"ה), הפודה את בנו מבין אקב"ו על פדיון הבן וחוזר ומבין שהחיינו, ואחר כך נותן הפדיון, עי"כ. וכ"ה בש"ע (סי'). אמנם בש"ת מהר"ט צחלון (סי' א') הביא שאלת מהר"י נאגריה ז"ל שהעלה שראוי לבין שהחיינו אחר קבלת הכהן את המעות. ונסתייע ממנה שנוגז במילה לבין ברכת המצוה לפני המילה, ושהחיינו אחר המילה, וכתב בטעם המנהג, שיש לחוש שמה יארע שום עיכוב כמו שבירת האצמל וכדומה, ונמצא ברכת שהחיינו לבטלה. וכמ"כ בנו"ד בפדה"ב יבין שהחיינו אחר נתינת המעות אחר שיוהיה הבן פדיון, ואז יבין על והביא שם שכן מצא שחזרו דווקא שאחר שקיבל הכהן את המעות ומבין הבן, מבין האב שהחיינו, עי"כ. ויש להוסיף, שכ"ה החיוב באחרות חיים (ה' פדה"ב) שאחר שקיבל הכהן המעות ואומר קיבלתי וכו' אחר"כ יבין האב שהחיינו. וסיים בה האה"ח, וי"א שיעשה שתי הברכות כאחת, וכן המנהג, עי"כ. ואמנם מהר"ט צחלון בתשובתו שם השיג על מהר"י נאגריה הנ"ל, שהיה כ"ה להדיא ברמב"ם וב"י ושר"ע שמבין החילה הפדיון מהאוננים ושם הוא כמבואר ברמב"ם. ומה שהביא ממילה, שמבין שהחיינו אחר"כ משום חשש שמה יבין האצמל וכו', יש לתמוה למה חששו לזה רק בברכת שהחיינו ולא בברכת להכניסו, וסוף דבר שאין לנו אלא לדברי הרש"ע.

ולענין קדימת ברכת המצוה לברכת שהחיינו, הנה ההת"ס בנהגות לאו"ח (סי' רכח) העיר שמדברי הרמב"ם כאן שמבין שהחיינו אחר ברכת המצוה, יקשה על מה שנוגז הוא ז"ל עי"פ רבו מהר"ק רבי נתן אדר"ל זצ"ל, לבין ברכת שהחיינו לפני ברכת הפדיון (וכדעת כמה פוסקים, ראה באר היטב באו"ח שם), וקשה שאם במצות פדה"ב מסק הרמב"ם להקדים ברכת המצוה, כ"ש בברכת הנהגות בית אבי שמספר האסמפות (סימן קעו אות ה) הוה"ס בצי"ע. (ולחצור ממש"כ שהחיינו ואחר"כ ברכת הפדיון). ובש"ת כתב סופר (או"ח בשם לקוטי הפרס, לבין קורס שהחיינו ואחר"כ ברכת המצוה לבין נדון ההת"ס סי' כח) האריך בזה וכתב לחלק בין נדון הרמב"ם שהוא ברכת המצוה לבין נדון ההת"ס שהוא ברכת הנהגות, וחילק שם בכמה דרכים, וראה שם. גם בספר בית דוד (ביסטרין, חובא פלק"פ סק"ה"ב) כתב לחלק, דברכת הנהגות הטעם שמקדימין שהחיינו הוא כפי שכתבו הפוסקים שם שכבר נתחייב בברכה זו משעת ראה אלא שקבעוה בשעת האכילה, ולכן קודמת שהחיינו לברכת הפדיון, משא"כ במצוות, שברכת שהחיינו גם היא באה על המצוה, שפיר מברכים תחילה על המצוה ואחר"כ שהחיינו, עי"ש.

ואם לא בידן שהחיינו לפני המצוה ונזכר אחר"כ, בס' בית דוד (ביסטרין, חובא פלק"פ שם) נסתפק בזה אם דמיא ברכת שהחיינו לברכת המצוות דק"ל שאם לא בידן עובר לעשיית המצוה, אינו מבין אחר"כ (כמבואר בש"ת י"ד סי' יט סק"ג), וא"כ ה"ה גם בברכת שהחיינו שמברכים על המצוות, שאם נעשה המצוה שוב לא יבין, או אפשר דיש לחלק ביניהם. והביא משו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' רד) שכתב שאפשר לבין שהחיינו גם אחר עשיית המצוה אם לא בידן לפני, עי"ש. וכתב שכן הסבירא נותנת שברכת שהחיינו לא נדרתה כשעבר קיים המצוה, לפי שהיא ברכת שבה על שזכה לקיים המצוה, ושויכא שפיר אף אחר העשייה. עיין שם עוד. (ויש להוסיף מדעת מהר"י נאגריה דלעיל שמברכים לכתחילה אחר העשייה, הרי דפשיט"ל ששייך עדיין לבין).

ובש"ת טוב טעם ודעת (מהד"ג ח"ב סו"ס קכד) כתב בפשיטות דלא בעינו עובר לעשיית בברכת שהחיינו, אך מ"מ מלשון הרמב"ם והפוסקים נראה שאין לבין אלא בשעת העשייה, ולכן בעינו שיבדך בשעת מעשה הפדיון, ולא אחר שנסתלק מעינו גוף הפדיון, דהיינו גוף עשיית המצוה. וכתב שם עוד, שהסעודה אינה מגוף המצוה ולא חשבו עוסקים באותו ענין. וכל כה"ג אם לא בידן עד אז, אין לבין עוד שהחיינו.

כד. היה לו בכור מאשתו הראשונה, ושבו נולד לו בכור מאשתו שניה, חייב לפדותו⁸², ומבדך גם שהחיינו⁸³.

הפודה את עצמו
כת. בכור שלא פדאו אביו והגדיל ופודה את עצמו, יש אומרים שמבדך: אשר קדשנו במצותיו וצונו לפדות הבכור⁸⁴. ר"א שמבדך: על פדיון בכור⁸⁵. וכן נוהגים האשכנזים⁸⁶. ומכל-מקום גם לדעה זו אם כירך

82. כמבואר בשו"ע כאן סי"ז, חובא לעיל פרק ב סעיף א.
 83. כ"כ בדברי תמורות על הרא"ש (פ"ח דבכורות אות יט), וחילקה מדעת הרמב"ם (בהל' מילה) שמבדך שהחיינו על כל מילה ומילה, וא"כ נהי דלא קיי"ל כוונה במילה (מכמה טעמים שנתבאר שם). מ"מ הא מיהא ולפינן שבמצות שמבדכים עליה שהחיינו, מבדכים בכל פעם שבאחד לידו. וכ"ה בתשובת רבי שלמה ׳ קודא (המ"ל תשרי מהר"י בי רבן שם תוך סי' סב). ובשו"ת טוב טעם ודעת (מהר"ג ח"ב סי' קכז) האריך בזה. והולכת כן מדעת הרמב"ם הנ"ל, דהנה הרמב"ם כתב (בהל' מילה פ"ג ח"ג) שמבדך שהחיינו על מילת בן, והטור והשו"ע (ור"ד סי' רסה) הביאו דעתו, שמבדך שהחיינו בכל מילה ומילה, ולכאורה תמוה מנ"ל הא בדיעת הרמב"ם שלא מירש כן להדיא (ואולי לא ס"ל כן אלא בבנו ראשון). וצ"ל משום דסתם דבריו ולא חילק. או משום דמשמע להטות מסבירא, דכיון שהצריך הרמב"ם לבדך שהחיינו במילה, שוב אין סברא לחלק בין מילה ראשונה לאחרות. וכלל הדברים הללו יש לומר גם לגבי פדה"ב. דכיון דקיי"ל במרא (סוף פסחים) שמבדכים שהחיינו בפדה"ב. אין לחלק בין פדיון ראשון לבין האחרים. ועיי"ש שהאריך בזה מכמה דוכתי, וכתב שהסכימו עמו חכמי עירו. וצ"פ בשו"ת משיב הלכה (ח"א סי' רצה). וראה בלקוטי פינחס (סקצ"ד) הביא תשו' הגאון בעל מיי השדה, שכתב בפשיטות לבדך. וראה עוד שם סק"מ.

84. שו"ע סי"ז, והוא מורמב"ם פ"א מהל' בכורים ה"ה. וכתב הריב"ש (סי' קלא) דהטעם הוא לפי שהבן הוא עיקר המצוה בפדיון, ורק שבקטנותו אינו יכול בעצמו וצוהה הותרה שיפדנו האב במקומו (ולכן האב מבדך "על פדיון" כנ"ל סעיף כא לפי שהוא כשליח של הבן ואינו מצווה בעצמו, ראה בהערה שם). אבל כשהגדיל ופודה את עצמו הוא עיקר המצוה, ושפיר מבדך "לפדות". וראה באופן אחר בצע"נ על הרמב"ם ה' ברכות (פ"א הי"ג).

85. סור. וצ"כ הריב"ש (שם) דע"פ הטעם האחר שהוא מבדך ב"עלי", לפי שמצות פדיון שאנו שבהן מסייע במעשה המצוה, והוא מצוה הנעשית ע"י אחרים ומבדך ב"ע"י (כנ"ל הערה 75). א"כ הוא חזין והוא הטעם גם בבכור שפודה את עצמו, שהיו גם בזה הכנה מסייעין ואין המצוה מתייחסת רק אליו, ואינו יכול לבדך "לפדות". וכתב שם קריב"ש שכן הוא הנסח ב"על" גם בספר המצות מקוצי ובטור. ולהוסיף, שכ"ה גם בספר הפנים (פי' רחצ), ונכללו (סי' צד), ובמאירי (פסחים קמא, ב).

86. חמ"א שם, ים של שלמה (קידושין פ"א סי' נג), ושאר פוסקים.

הכהן ויכניז להוציא⁸⁰. ר"א שאינו צריך להוציא⁸¹.

מהם. אמנם אה"ר שצריך הכהן לשמוע מהאב ולצאת יד"ח, ויכניז לצאת וגם האב יכניז להוציא. עיי"ש עוד. (אלא שיש להעיר שפשיטות דברי הריב"א מורים דהא מבדך והשני מסור לגמרי, וכמו שהביא דוגמא לזה מחלוקת כלים שמבדך שהחיינו ואילו המוכר אינו מבדך אף היכא דאית ליה הנאה מרובה (כמו שבביא דדמאי על אמה) ואעפ"כ אין המוכר מבדך, משום דק"א מהם מבדך, ולא משמע שיצטרך המוכר לשמוע הברכה מהלוקח. אלא ע"כ דס"ל להרשב"א דלעולם כן תיקנו דבענין א' הנעשה ע"י שנים, שזה מוכר זה קונה, או שזה פודה זה מקבל המעות, לעולם אין מבדך אלא אחד, ודק).

ועוד יש לומר בזה, דהרשב"א אויל בזה לשיטתו (בתשו' סי' יח) דהא דמבדכים על מצות פדה"ב (אף שאין מבדכים על נתינת שאר מתנות⁸²), ראה שם הטעם, לפי שאינו מבדך על הנתינה אלא על ההפירה ועל הפדיון שתלויין בו, עיי"ש. והיינו שההפירה עצמה היא חלק מהמצוה, והוא הוא מעשה הפדיון שעליה קאי הברכה (ורק שצריך אחר"כ ליתנו לכהן, והוא חלק נוסף במצוה זו. ראה ביאור שיטה זו ושיטת החולקים – במלואים שבסוף הספר, סימן ב), ולפ"ז שפיר ס"ל להרשב"א דאין הכהן מבדך שהחיינו, שהרי הכהן אינו שייך כלל במעשה המצוה דהיינו ההפירה, שנעשתה לפני הנתינה לכהן, ואינו יכול לבדך. משא"כ להחתי"כ ושאר פוסקים הנ"ל דס"ל דהברכה היא על הנתינה, ואז שפיר שייך גם הכהן בזה, וחייב בברכה זו. וראה עוד בענין זה בספר הזכרון – החתם סופר ובית מדרשו חלק ב' שביבי אש סי' כה, תשו' הגר"י סופר שליט"א מעילויא, עיי"ש.

80. והיינו, כגון כשמודה מספק (ספק בכור או ספק ישראל או שאר ספיקות דלעיל פרק ד) שפודה בלא ברכה, יברך הכהן שהחיינו לעצמו. כ"כ החת"ס שם ובכד"ס שם ובשו"ת באר שמואל הנ"ל, וצ"מ בלקוטי שיחות ה"א פר' בא ב אות ו הערה 37 ועוד. וכן אם מת הבכור שאין מבדכים שהחיינו (כת"ס שם). ועוד. אמנם אם פודה במתנה ע"מ להחזיר, שאז אין הנאה גמורה לכהן, אינו חייב בשהחיינו (חת"ס שם, ושו"ת טוטר"ד שם).

81. שו"ת אבני צדק (ור"ד סי' קכז), שכן משמע מתשו' הרשב"א הנ"ל. והאריך שם מכמה דוכתי.

וראה במאירי (פסחים קמא, ב) שהטעם שאין הכהן מבדך שהחיינו על פדה"ב, אף שיש לו הנאה שמקבל ה' סלעים, משום דעל ידו יש פסידא לשאר כתנים שהיו ראויים לה כמזון, עכ"ל. וצריך להבין מנ"ל דאין מבדכים שהחיינו על הנאה שיש בה גם פסידא לאחרים, והרי הלכה פסוקה היא במצא מציאה שמבדך שהחיינו, אף שיש בזה פסידא להאמבד וגם לאחרים שיכלו גם הם לזכות בה, וצ"ע.

ולחוסף, שבשו"ת טוב טעם ודעת הנ"ל בהערה שלפנ"ל, אף דס"ל דמדינא אכן צריך הכהן לצאת יד"ח מהאב, אעפ"כ כתב דהעולם אין נוהגים כן, וכתב דאולי הטעם הוא משום דדרך הכתנים ע"פ הדין להחזיר המעות לאב, ונמצא דלא מטיא הנאה לידה ולית ליה שמחה, ואינו חייב בברכה זו כלל. או אפשר משום דקיי"ל דברכת שהחיינו על הנאה חדגא הוי רק רשות (ראה בב"י א"ח סי' רכג, ובכ"א סי' א), משא"כ ברכת שהחיינו של האב דהוי חובה כיון שהיא על מצוה דאיתא מזמן לזמן, ועכ"פ כיון שאינה אלא רשות לא נהגו לדקדק בזה.

לפדות הבכור, יצא⁸⁷. ומכך גם שהחיינו⁸⁸.
ואם פודה את עצמו בקטנותו קודם שיגדיל⁸⁹, לא יכרך על הפדיון⁹⁰.

שליח הפודה
כו. שליח הפודה בן חכיו⁹¹, מברך השליח על המצוה⁹². ונוסח הברכה:

87. ע"פ רמ"א (ביו"ד סי' רסה ס"ב) לענין מילה, והטעם לפי שנוסח הברכה בפרט זה, אינו מעכב, וכ"פ בשו"ע אדמו"ר (או"ח סי' תלב ס"ז) לגבי כל הברכות. וראה גם ביאור הגו"א ביו"ד סי' רסה אות יג. ובסי' שה אות סו. וראה עוד לעיל הערה 78.

88. שו"ע שם, ע"פ רמב"ם הנ"ל.

89. כו"ל בפרק א סעיף כח, שלכמה דעות מהני פדיון ע"י עצמו אף בקטנותו, ואפילו בחיי אביו.

90. שהרי לרב הפוסקים אין לו לפדות עצמו בקטנותו, ואפילו לא מדיו חינוך, כמבואר כ"ז שם. ולדעת הלחם חמדות הרי אף בדיעבד לא אהנו מעשיו, וכן לעוד פוסקים, כמבואר שם בארוכה, ועכ"פ פשוט שאין לו לבדו.

91. דעת הרבה פוסקים דאפשר לפדות ע"י שליח – ראה הגידון בזה לעיל פרק א סעיפים טריז.

92. כמש"כ הרמב"ם הל' ברכות (פ"א ה"א), אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתה וכו'. וראה שו"ע או"ח (סי' תלב ס"ב) ובמ"א שם (סק"ו) דהטעם הוא לפי שגם השליח מקיים מצוה, וראה בגו"א המ"א שם. וראה בארוכה בשו"ע אדמו"ר שם בקו"א סק"ב ובסי' רסג בקו"א סק"א (ודעתו שזה השליח מברך היינו מצד ערבות שיש לכל ישראל, ע"ש). ועוד הרבה.

ובשליח הפודה ממנו של האב, לדעת החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' רצג) ודעימיה שבבב"א עיקר המצוה נחלקימה ע"י האב, שנפדה ממנו, והשליח הוא שליח להולכה גרידא, (ראה בארוכה קוף גרידא, כלשון החת"ס שם, וביחוד כפי שכתב החו"ד שם שלא בענין כלל מעשה נתינת לכתן, שהתנה יכול לקחת בעצמו ממנו של אב, ואפילו אם תקפו דמי יצא ידי חובתו, ולפי"ז נמצא שהשליח אינו עושה כלום. אך לאירץ אפשר אותם וכו', וא"כ אינו מברך, כיון שרק הפדיון המעוה ולא נתנם לכתן עדיין וגם לא הקנה אותם וכו', ורא"כ נמצא שהשליח שנותן המעוה לכתן בפועל עושה את גמר המעשה במצוה זו, ויכול לבדו. ועוד יש להסתפק בשליח שהחזיק בו הגדע"ק ודעימיה, דהיינו שהוא מפרש המעוה ושולחם ע"י שליח, ואומר בעצמו לכתן, במעות אלו שאני מקנה לך ע"י שליח, יהא בני פדיו (ראה בזה לעיל פרק א סעיף טז), שס"ל להנך פוסקים, שבהא האב עושה הפדיון והשליח הוא להולכת מעות גרידא (כנ"ל בהערות שם), נראה שהשליח אינו יכול לבדו, שהרי אינו עושה כלום, רק הגעת הממון לכתן, אבל האב אפשר שיכול לבדו, שהרי עשה מעשה פדיון, ויבוא לידי גמר ע"י השליח, שפיר מברך על המעשה שעשה. אלא שיש להסתפק איכותו יברך, שהרי בשעה שאומר לכתן, אין המעות לפניו ואינו נותנם עדיין לכתן ולא היו גמר עשייתן ואינו יכול לבדו עדיין, וצ"ע בכל זה.

על פדיון בכור⁹³.
ולענין ברכת "שהחיינו", יש אומרים שהשליח אינו מברך שהחיינו⁹⁴.
וי"א שיכול לבדו⁹⁵, וטוב שיהיה לפניו פרי או בגד חדש בשעה שמברך.

93. כ"כ בשו"ת פני אריה (סי' מד), וחינוך שלא יאמר "על פדיון הבן" שהרי אינו בנו (וחובא בפ"ת כאן סקט"ו). וכן בספר בית דוד (שאלוניקי ת"ק, ה' פדה"ב) כבב כו, ודימה זה למילה שהאב מברך "למול הבן" ואחר מברך "על המילה" שהרי אינו בנו ולא שייך לומר כן. והטעם עמו מהר"י קוב"ן, ע"כ. וכ"כ בשו"ת אורות משה (יו"ד סי' קצא). אמנם בבית דוד שם הביא בשם מהר"א שגם כשפודה אחר יבדך "על פדיון הבן" שלא מצינו פוסקים שחילקו בנוסח הברכה, מסתמא אין לשנות. ורק בפודה את עצמו ס"ל שיבדך "על פדיון בכור" שלא שייך כלל לומר "בן", שהרי הוא עצמו התפדה, אבל כשאחר פודה, שפיר שייך לומר "על פדיון הבן". ע"כ. ואכן יש להעיר שמסתמא דברי הפוסקים לא משמע לחלק בנוסח הברכה. וראה שו"ת חת"ס (יו"ד סי' ס"ג) דמשמע להדיא דמברך על פדיון הבן.

94. ע"פ מה שכלל הרמב"ם בחל' ברכות (פ"א ה"א), וז"ל, אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו. ובכ"ס שם כתב מקורו ע"פ הגמ' בסוכה (מג. א) העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו, ומשמע דוקא כשעושה לעצמו, ולא כשעושה עבור אחרים. ויחזיק כלל זה גם בראב"ה (מ"ס שבת סי' רפ"ט), והביא שם רביה מהא דתעושה סוכה לעצמו וכו'. וזיקן כן גם מהא דאמר (סוף מס' פסחים) אבי הבן מברך דקעביי מצוה או כהן דמטי הגואה לידיה, ומסקינן דאבי הבן מברך, והיינו משום דדמיא מצוה עליה. וה"ד המרדכי בשבת שם. וכן באור זרוע (סי' קז) ועוד. והטעם נראה פשוט, ודא אין מברכים שהחיינו אלא במצוה שיש לו בה הנאה, כמש"כ הראשונים, ולכן במצוה שאינה שלו אין לו שמחה כדי לבדו שהחיינו.

וכ"כ להלכה בגדונו, וצ"ל (סוף מס' פסחים), ובשו"ת פני אריה (סי' מד) שהעלה בן עפ"י הרמב"ם הנ"ל, ושכן משמע בתוס' בסוכה (מג. א ד"ה העושה), וברא"ש שם, וה"ד הב"ב וסוף בשו"ת ברכה (אות ג). וכן העלה בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קג). וראה עוד בענין זה במ"א (סי' תקפ"ה סק"ג), ובפמ"ג שם האריך בזה.

95. דרדשה (סי' שה אות ג). שו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רצח), וטעמו משום דאף שהשליח אינו יכול לבדו שהחיינו מצד מצות האב (וכמו שהאריך לבאר שם עפ"י הכנה"ג שהאב אינו יכול להעביד חיובו זה לשליח, שהוא כברכת הנהנין ע"ש). מ"מ הרי השליח גם הוא מקיים מצוה בשליחותו זו (וכמש"כ המ"א סי' תלב סק"ו), ושפיר יכול לבדו מברך על המצוה, כיון שגם הוא מקיים מצוה, וראה לעיל הערה 92, ושפיר יכול לבדו שהחיינו מצד מצותו שלו. ולכן, כל שהאב עומד שם, אין השליח מברך, דאין לבדו ב' שהחיינו על מצוה א' (וכנסבות הרשב"א בתשו' סי' שלח). אבל אם אין האב אצל הפדיון, שפיר מברך השליח שהחיינו, מצד מעשה המצוה שלו. (וראה עוד בדעתו חת"ס ב"הערה שלאח"ז). וכן פסק בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שו, שט), דמברך השליח גם שהחיינו, לפי שגם הוא מקיים מצוה, ושמה במצותו, ע"ש. וכתב שם עוד, דכן נראה מסתמא הפוסקים, דא"ל"ה היה להם לאסור לפדות ע"י שליח מטעם זה עצמו שמבטל ע"ז ברכת שהחיינו.

ויכין גם עליו.⁹⁶

כז. הפודה את בן חבירו שלא מדעת האב,⁹⁷ דינו כשליח, ומכר על פדיון בכור, אך יש להסתפק אם מכר "שהחיינו"⁹⁸. וי"א שאינו מכר כלל על הפדיון.⁹⁹

כח. אשה הפודה את בנה, ואפילו מדעת האב¹⁰⁰ — יש אומרים שאינה יכולה לכרך על הפדיון.¹⁰¹ אך כמה פוסקים החזירו לה לכרך.¹⁰²

⁹⁶ כ"כ החתם סופר שם בסו"ד, דע"פ מהיות טוב, אם ימצא דבר חדש כגון פיר, ינחו לפיו לאפוקי נפשות, ע"כ. וכן הסכים בשו"ת מחנה חיים (תליתאה אח"כ סי' עה), ובמלחמות ארי (ה' פדה"ב סק"א), ובשו"ת באר חיים מרדכי (ה"א סי' מג).

⁹⁷ היינו ליעת האומרים שיכול לפדותו מדיון זכה — כדלעיל פרק א סעיף כא ובהערות ⁶³, ⁶³.

⁹⁸ שהרי פדיונו הוא משום שזכין לאדם אפילו שלא מדעתו, וזכיה מטעם שליותו. כ"ל בהערה שם. ולכן דינו כשליח שמכר ברבית המצוה, כיון שעכ"פ עושה מצוה. וביחוד לדעת המח"א והמ"א (שם הערה ⁶³) דלא בעינו כלל דעת האב בזה, והודיעה יכול לפדותו מעצמו. וא"כ פשוט שקיים המצוה הוא של הפודה ושפיר מכר. אבל שהחיינו הלוי במחלוקת הפוסקים שבסעיף הקודם, וכן משמע מסתמית דברי הפוסקים שדנו במדה שלא מדעת האב ולא הזכירו מענין הברכות, ומשמע דס"ל דינו כשליח גם לענין זה.

⁹⁹ שו"ת בית מאיר (סי' יח), וטעמו, דהאיד יאמר וצונו אחר שלא נצטוו ע"ז כלל (ולא דמי לשליח שמכר במקום בעה"ב וכמבואר במג"א סי' חלב סק"י, הובא לעיל הערה ⁹²). וכבר שם עוד, דמטעם זה גם בתורם משלו על של חבירו שלא מדעתו, אין לו לבד על הפדוה זו. והיינו טעמו דהרמב"ם (ה' תרומות פ"ד ה"ב) שהעתיק דין המפדש משלו על של חבירו, בלשון דיעבד, שאם תרם תרומתו תרומה ולא כונה שמוחל לתורם, דודאי לכתחילה אין לו לתורם שלא מדעת בעה"ב, מפני העדר הברכה, שהרי אסור לקיים מצוה בלא ברכה. (אמנם מסתמית שאר הפוסקים שדנו בענין זה וכן בענין הפדוה תרומה, נראה דלא ס"ל דין זה, שהרי היה להם להעיר. וראה גם בספר מעדני ארץ (ה' תרומה פ"ד אות ב) לענין תרומה בכה"ג. ויל"ע למעשה). וראה גם בשו"ת משנה הלכות (ה"י סי' קצ"ה).

¹⁰⁰ ראה הדיעות בזה לעיל פ"א סעיף ט.

¹⁰¹ שו"ת אבני נזר (ו"ד סי' שצה אות ג ד) וטעמו ע"פ מה שהעלה שם כנאשח האשה פודה, ואשה אינה במצות פדיון, אמרינן שהפדיון חל מעד קבלת הכהן את המנות, עיי"ש. ולפ"ז נראה שאינה יכולה לבדו, דינו דתלמי בקבלת הכהן וטעמו לא ירצה לקבלו, ושייך כאן טעמו של הרשב"א (תשו' סי' יח) שאין מברכים על צדקה ונדומה תלמי ברכו אחרים, שמה לא ירצה האחר לקבל והוי ברכה לבטלה. ועוד יש לזון בזה, דכיון שכלל היא אינה עושה המצוה, רק הכהן בקבלתו, א"כ אין לה על מה לבדו. ועוד

בכור יתום

כט. בכור יתום, לדעת האומרים שבית דין פודים אותו בקטנותו¹⁰³ — יכרך שליח הבית דין הפודה אותו¹⁰⁴. וכן אם אבי אביו או אחר פודים אותו בכרך הפודה¹⁰⁵. ולפי הכרעת הפוסקים שפודים את היתום על תנאי עד שיגדל¹⁰⁶, אין מברכים על פדיון זה¹⁰⁷.

ספק פדיון

ל. ספק פדיון, בין אם הספק מצד הבכור, שאינו בכור ודאי או שאין חיוב ודאי¹⁰⁸, ובין אם הספק הוא מצד הכהן או מצד זמן הפדיון¹⁰⁹ אף

מקום עיון בזה, דכיון שאינה מצוה במצות פדיון, וגם אינה בערבות על מצוה זו שאינה חיבת בת, א"כ איך תאמר "וצונו" שהרי לא נצטווה. עיי"ש עוד.

¹⁰² כך נראה מסתמית הפוסקים שהחזירו לאשה להיות שליח האב לפדיון הבן, שו"ת דיעבד (סי' ט), הגהות יד אברהם (על השו"ע כאן סי' ט), שו"ת משיב דבר (סי' פז), הובא לעיל פרק א הערה ⁵⁸, וביחוד לדעת מהר"י אסאד (ו"ד סי' רסה) שהאשה אף שהיא פטורה מפדיון, י"מ יכולה להיות עצמה, וכמו במ"ע שהוציא (ראה לעיל פ"א שם), ודאי שיכולה גם לבדו.

¹⁰³ הצדה לדרך והשו"ד ודעמייתו, הובא לעיל פ"א סעיף כו והערה ⁷³ והטעם משום דכיון לו לאדם אפילו שלא מדעתו, ויש לחשוש שמה ישכח לפדות עצמו כשגדל, לכן ס"ל שב"ד יפדו אותו בקטנותו.

¹⁰⁴ כך משמע מסתמית דברי הפוסקים שם, ובשו"ת מהר"ם שיק (ו"ד סי' שז) כ' שבת דין עדיפי משאי שליח לענין ברכת, לפי שב"ד אביתו של יתומים. אמנם ראה לעיל סעיף כו לענין הפודה שלא מדעת האב שדעת הבית מאיר שאין לבדו, ולכאורה ה"ה כאן.

¹⁰⁵ שלכמה דעות יכול אבי אביו או כל אדם אחר לפדותו, ומדיון זכיה שהיא כשליחות, כמבואר לעיל פרק א סעיף כו ובהערה ⁷³. ולדעות אלו, יכול לבדו על פדיון זה. (אך נתבאר שם שהט"ז וכמה פוסקים סוברים שאי אפשר לפדותו בקטנותו, ראה שם).

¹⁰⁶ ראה לעיל פרק א סעיף כו הערה ⁷⁵ מדברי החת"ס והחמדת שלמה ושאר מוסקים.

¹⁰⁷ פשוט, וכמבואר בדבריהם שהרי הפדיון הוא על תנאי ואפשר שלא יתקיים כשיגדל הבכור ויפדה את עצמו.

¹⁰⁸ כגון שהוא בא אחר הנפל (ראה פרק ב סעיפים יב"ט) או שגדל ע"י מלקחיים שאז הוא ספק בכור לכמה דעות (ראה שם סעיף כא). וכן אם הוא ספק בן כהן או כהנת (ראה פרק ג סעיף כד), או ספק בן נכרי (ראה שם סעיף ו), וכדומה הדיב.

¹⁰⁹ כגון שנתבדר שהכחו הוא זר או בן גרושה וחלוצה (ראה פ"ה סעיף כו, כז) או שמדה את בנו ואינו זוכר אם הי' בתוך ל' או אחר ל' (ראה פ"ו סי"ט ואיל"ל).

שמן הדין פטור מפדיון, שהמוציא מחבירו עליו הראיה¹¹⁰, מכל-מקום י"א שיפדה את עצמו במתנה על מנת להחזיר, ובלא ברכה¹¹¹. ויש מצדדים שיכול ליתן כמתנה גמורה ולכך¹¹².

כבור ממזר
לא. כבור ממזר, חייב אביו לפדותו, ומכר עליו¹¹³. וי"א שאינו מכר

110. כמבואר לעיל פ"ק ד סעיף א ואילן.

111. ראה שם סעיף ז שיש אומרים שכל ספק בכור יש לפדות אצל כחן במתנה עמ"ל כדי לצאת מספק, וראה שם בחערה 12 באריכות בסעמים ונמוקם, ומ"מ כתב הגר"י עמוד ז"ל שם שיפדה בלא ברכה, וכן משמע גם מסתמת שאר הפוסקים שהובאו שם, ע"ש.

112. בדעת קדושים (נ"ד סי' שח) כתב לגבי ספק פדיון, דמ"מ האב הוציא להתחכם ולהביא עצמו ליד חוב גמור, יעשה זה ע"י שיקנה מעות הפדיון לכתן, ושוב כיון שהחזיק בזה הכחן בהיתן, הרי הן שלו ואין האב יכול להוציא ממנו מספק משאם מה הבכור, שהרי בבכ"ה מצינו אמר לו הכחן הבא ראיה שהממעי"ה, וכיון שהכחן מחזק בזה שפיר יכול האב לכרז על קיום זה. שהרי הטעם שאינו יכול לכרז מספק, משום דקיי"ל דספק פדיון פטור משום דהמוציא מחבירו עליו הראיה, אמנם זהו מצד חוב הממון שבמבואר זה, אבל מצד קיום המצוה הרי עדיין ספק מצוה לפניו, וע"י שמקנה המעות לכתן ונעשה מוחזק בזה כנ"ל, שוב אודא ליה ספקא דממונא ונשאר רק ספק חוב המצוה, ושפיר מכרז על מצוה דאורייתא שמקימה מספק, עכ"ל. והבואר לעיל הערה 34 ושם נזכר שגם בשו"ת בית שמואל אחריו (סי' כט) כתב סברא זו, אלא שלענין הברכה הצריך שם שיהיה עכ"פ רוב לחוב ולא סגי בספק שקיל, ע"ש. (גם הובא בהערה שם שבשו"ת חוט המשולש (סי' כט, ל) השיג ע"ז, שאף שמקיים מצוה מספק ע"ז ואין כאן חשש ברכה לבטלה, מ"מ אכתי איד יאמר "וצוננו" אחר שלא נצטוו ע"ז, שהרי מן התורה ספק פדיון פטור ורק הוא הכניס עצמו לחיוב מצוה, ועכ"פ לא שייך לכרז ע"ז וצוננו. ע"ש. ובשו"ת מהר"מ פאדוה (סי' ב) דחה זה, ראה בהערה הנ"ל באריכות).

ויש לצרף עוד סברא לברך כשמקיים מצוה פדיון מספק, מש"כ מוח"ז בשו"ת בית היוצר (נ"ד סי' טז) ע"פ מש"כ ה"מ"כ בדרכי משה (א"ח סי' ח אות ב) שכי' לחשוש להסובלים דאין מכרז על סלית קטן להעטף, שאינו מחוייב בצניעות כיון שאין בו כדי עיסוק, לכן יש לברך על מצוה צניעות, ע"ש. ובאין כוננו, דכיון דהיי ספק, לכן מכרז על מצוה צניעות, שאין זו ברכה על שמקיים המצוה עתה (כמו שבמכרז להתעטף), אלא ברכה והודאה להשי"ת על שנתן לנו מצוה צניעות בכללות, ע"ש. הרי שכשמכרז בלשון "על" קיל ספי לענין ספק, וה"ל בפד"ה ב שנתקנה הברכה ב"על", יש לצרף זה לברך בספק מצוה (ועכ"פ בספק כזה שדעת רוב הפוסקים לחיוב, ונכון דידה שם), וכסברא זו בדעת הרמ"א כתב גם בחי' חת"ש עמ"ס ביצה (דף ד, ד"ה חזרוהו במתנה). ובשו"ת אבני נזר (א"ח סי' שפג).

113. כליעל פ"ק ג ס"ח, מהר"ב"ז ושא"פ, שהרי הוא כבנו לכל דבר וחייב לפדותו, ומשמע מסתמית דבריהם שמכרז על פדיונו, כשאר בכורים. והיינו באופן שידוע בבירור מי הוא

על פדיונו¹¹⁴, וכל-שכן שלא יכרז שהחיינו¹¹⁵. ומכל-מקום אם הבן פודה את עצמו, שפיר יכול לכרז¹¹⁶.

אביו, שאז הוא פודהו מכרז, אבל בסתמא, יש לחוש שמא אינו אביו, ואינו מכרז לדעת כמ"פ, ראה בזה לעיל שם ס"ט ובהערות שם.

114. אות ברית (סקכ"ז) וטעמיו, ע"ד שאמרו (בב"ק צד, א) הרי שגול סאה חטים וטחנה ופש ופאה ומפרש חלה אינו מכרז ע"ז, דאין זה מכרז אלא מנאף, ע"ש, וכמ"כ כאן דכיון דאית מעבירה, איך יכרז האב על מצוה שבאה לו ע"י תועבה שעשה.

וכתב שם שבאופן כזה יכרז הכחן שהחיינו על ההנאה שנתנה, והיינו לשיטתו דלעיל סעיף ב והערה 80* דגם הכחן חייב בשהחיינו אלא שהוא מוציא יד"ח, ולפ"ז כאן שהוא אנו מכרז, יכרז הכחן לעצמו, וראה לעיל שם דעת החולקים ע"ז.

115. אות ברית (שם), שהאיך יכרז שיזכה לברך. ובלקוטי פניחס (ס"ק קב) הביא בשם ספר בות יער (מיהאליוביץ) שהורה כן בפנייה שנתעברה וילדה בכור, שלא יכרז האב שהחיינו כיון שגולד באיסור דיה וכו'. ונסתיע מדברי שו"ת הלכות קטנות (סי' ט) שאפשר שאין לברך שהחיינו על פרי מוכרז מין בשאינו מינו, שכל דבר שנעשה ע"י בני אדם נגד רצון הבורא, איך יאמר שהחיינו לראות דבר זה. ואע"פ שמוזכר באכילה, גזירת הכתוב, ואין לברך על הראיה לא מסתברא. ע"כ. וכ"ה גם שם (סימן רסח). והסכימו עמו כמה פוסקים, שו"ת שמע אברהם (פאלאני, ס"ח"ס מה), שו"ת רב פעלים (ח"ב א"ח סי' לו), ס' יפה ללב (סי' רכח) ויעור. וכ"ה בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' נח), וראה גם שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כה).

ויש להוסיף שבנדוננו לענין בכור ממזר או שאר פסולים, אפשר דגם החולקים על ההלכות קטנות הנ"ל בנדון, יורו ויסיכנו בנ"ד, דהנה בשאלת עיבץ (ח"א סי' סו) הרבה להקשות על דברי התקנות, וכמה מדבריו בנויים על מה שהתלה שם שפיר מוכרז אינו אסור אלא ע"י ישראל ולא ע"י עכרים, ע"ש. (והעיר עליו האחרונים בזה, ואכ"מ), וגם אינו דבר מאוס בעצם כי אם שנאסר לעשות כן ע"י ישראל. אמנם בנ"ד בבכור ממזר דודאי אסור אפילו לעכרים, שהרי נצטוו על העריות. וגם שהממזר הוא מאוס בעצם, אפשר דבזה כו"ע מדדים דאין לברך שהחיינו. אמנם לאידך גיסא יש לחלק דשאני ברכת שהחיינו שבפד"ה ב מברכת שהחיינו על הפיו עפ"י ההלכ"ס הנ"ל שהעיר ע"ד עצמו שהרי מברכים על פיו זה ברכת הפיו ומאי שנא ברכת שהחיינו דלא, וכתב ההלכ"ס למא דשאני ברכת שהחיינו שהיא באה על הנאה הראיה, ואיך יכרז שנתנה לראות דבר שהוא נגד רצון הבורא, ע"ש. וא"כ סברא זו א"ש רק בברכת שהחיינו שעל הפיו ונדומה אצל ברכת שהחיינו שבפד"ה, שהיא על קיום המצוה (כלעיל הערה ד' לדעת רוב האחרונים). י"ל דכיון דעכ"פ חייב לפדותו, שפיר מכרז על מצוהו שהחיינו. וי"ע. ולהעיר עוד, שברכת שהחיינו שעל פיו חדש וכדומה אינה אלא רשות, כמבואר בב"י בא"ח ססי' רכז בשם חש"י הרשב"א (סי' רמה), ואילו ברכת שהחיינו שעל המצוה היא חובה גמורה, ודוק.

ודבר נחמד ראיתי בס' יש מנחילין (קצאנאליבניגן סי' סז) שכתב בטעם שלקחו השבטים מנגלים מכסף שקיבלו במכירת יוסף (באריאטא במד"ש תנחומא וישב פרשה ב'), ולא קנו שאר מלבושים, כדי שלא יצטרכו לברך שהחיינו והיה בכלל בוצע בברך וכו', ולכן לקחו מנגלים שאין מברכים עליהם שהחיינו (כמבואר בשו"ע א"ח סי' רכז סי' ס').

116. אות ברית שם, דכשפודה את עצמו יכרז ב' הברכות, כיון שהוא לא עשה שום עבירה

דיני ומנהגי הסעודה

לב. נוהגים לעשות סעודה לכבוד פדין-הבן¹¹⁷, והיא סעודת מצוה¹¹⁸.

ותיעוב (ולכאורה לפי טעמו של הבית היער דלעיל בהערה הקודמת, שנסמך ע"ד ההלכה¹¹⁹, אפשר דגם הבן שלא עשה איסור בעצמו, אין לו לברך שהחייו, וצ"ע).

117. רמ"א סי', ומקורו עפ"י רש"י בבבא קמא (פ. א) רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי ישוע הבן, ומירש"י: משתה שעושין לפדין הבן בכור. ישוע מתרגמין פורקן, כמו פדין. ע"כ. ובתוס' שם הביאו שכן פירש גם הערוך (ערך ישע). ובתורת מדין (סי' רסט) כתב דאף שהתוס' שם חלקו על רש"י בפירוש תיבה זו דקאן אברית מילה, מ"מ לא פליגי על רש"י בהא שהיו גזילין לעשות סעודה לפדה"ב. ובבהג"א (כאן סקט"ז) ציין גם לדברי התוס' במע"ק (ת, ב ד"ה מפני ביטול). וכן הביא להלכה בהגהות המרדכי (יבמות סי' קכז) בשם מהר"מ (מרטנבורג): ונהגו לעשות סעודה לפירסומי מילתא. ואחריו הביאו זה האבודרוס, ומהר"ל במנהגיו, ובסוד פדה"ב למהר"ל ולא מחכמי אשכנז, ובתורת מדין, ובלקט יושר ובש"ת מהר"י ברונא, ועוד. וכן הביאו הרמ"א בשם יש מי שכתב, והביאנה האחרונים אחריו, בינסף אומץ ובמגדל עוז ובפחד יצחק בשם מהר"י אבובת שעשה סעודה זו בכל כת. וכן הביאנה שאר הפוסקים.

118. כ"כ בתרומות הדשן (סי' רסט). והביא שם כן בשם ספר הפנים (סימן רחצ). וכ"כ בש"ת מהר"י ברונא (סי' קכא). וכ"כ המהרש"ל בים של שלמה (קידושין פ"א סי' נד) ועוד. והרמ"א, אף שבה"ב פדה"ב לא הזכיר שהיא סעודת מצוה, מ"מ מפורש הוא בדבריו באר"ח (סי' תקנא סי') לגבי בין המצרים, שבסעודת מצוה כגון ברית מילה ופדה"ב וכי' אוכלים בשר ושונים יין. וכן עולה מדבריו שם בסי' רמט (ס"ב) שמוות לאכול סעודת פדה"ב כער"ש, והטעם הוא כמש"כ הלבוש ושאר אחרונים, לפי שהסעודה גם היא מצוה, עיי"ש. הרי שגם הרמ"א ס"ל שהיא סעודת מצוה. וכ"ה בלבבו שם.

ובדברי חמודות בהל' פדין בכור לחר"ש (אות ז') כי בשם גדול אחד ראה לך שהיא סעודת מצוה, שהרי בב"ק (דף פ, א) אמרו שרש איקלע לבי ישוע הבן דהיינו פדה"ב כנ"ל, והרי ידוע שרש לא אותהני מסעודת רשות (בבבולין צה, ב), ועל כרחן דסעודה זו סעודה היא. וכבר כתב ראה זו המהרש"ל בים של שלמה בב"ק פ"ז (סי' לו). והביאו גם בשו"ת חוות יאיר (סי' ע), אלא שדחה שם ראה זו, דמאן יאמר ל' שרש נהנה מסעודה, שאפשר שנכנס לשם אבל לא אכל שם. אך יש להעיר שהאור זרוע (ה' מילה סס"י קז) הביא ראה זו עצמה לענין סעודת מילה שהיא סעודת מצוה, מהא דרב נכנס לבי שבוע הבן (כפי שפירש הוא דהיינו סעודת מילה), וכיון שרש אכל שם ודאי הו' סעודה. והוסף שם האר"י: ולא מסתבר כלל למר דמיקלע ולא אכל, ע"כ. הרי דהאר"י פשיט"ל ראה זו לענינו, וה"ה לענינו לפי פירש"י דהוכחה לסעודת פדה"ב. וכן הסכימו להלכה הגר"י עמודין במגדל עוז. ובמ"ג באר"ח (סי' רמט), ובתחבנת אדם (כלל קנ סעיף ז') ובדרך החיים ועוד.

ודאח באליף למטה (על המט"א סי' תקנא סקט"ח) שדין סעודת פדה"ב כדיון סעודת מילה, שהמומחן לסעודה ולא מיסב בה הו' כמנהג לשמים. וראה גם מש"כ הגר"ח נאה ז"ל (נדפס בקובץ אהלי שם – ליובאוויש גיליון ה') דהגם שסעודת הפדין היא מצוה, מ"מ אינה חיובית כ"כ כסעודת מילה (ודייק כן ממה שהביא זה הרמ"א בשם יש שכתבו שהגו וכו'). אלא שאנפ"כ אפשר דלענין החיוב להסב לא גרע. דהא גם סעודת נשואין אינה

וגם כשפדין-הבן הוא שלא בזמנו, עושים סעודה, וי"א שגם היא סעודה מצוה¹¹⁹.

לב. וכן לעשות סעודת הפדין בעשרה, לפירסומי מילה¹²⁰.

אלא ממנהגא, ואנפ"כ כ' התוס' שחייב להסב עיי"ש. ועוד דן שם אם יצא יד"ח במה שטועם מיני תרגומא וכו'. וראה גם שו"ת דברי משה (סי' עט אות ב).

119. המג"א (סי' תקסח סק"י) הביא מדברי התוס' (מו"ק ת, ב ד"ה מפני ביטול) שנסתפק אם מותר לעשות סעודת פדה"ב בחוה"מ משום דאין מערבין שמחה בשמחה, ובשלמא מילה מותר משום שזמנה קבוע וכו' אבל פדה"ב צ"ע, ואין לומר הא זמנה קבוע, תינתן בזמנה שלא בזמנה היאך היא מותר, ע"כ. והקשה המג"א ע"ד, הא גם מילה משכחת לה שלא בזמנה, אלא ע"כ מילה כל שעתא ושעתא זמניה הוא דאסור לעמוד עול, אבל פדה"ב שיעבר זמנו, יכולין לדחות יוהר. וא"כ י"ל דלא מיקרי סעודת זמנו אפטר המג"א. והאחרונים הרבו להשיב ע"ד בשות"פ, א, במש"כ בדפנה"ב כיון שעבר זמנו אפשר להשתחוה עוד, הקשה הח"א (הל' שבת כלל א ב"א אות א) מדברי ס' החינוך (מצוה שצ"ב) דבכל שעתא ושעתא זמניה הוא. וגם דעת ס' התניא (סי' צח) דעובר בעשה בכל יום. וראינו מדברי התוס' כתב הח"א שם לדחות, עיי"ד. גם בשע"ת (סי' תקסח סק"ט) העיר ע"ד המג"א הנ"ל מסברא דהא מסיבוי מצוה לא משהינן ומיזם ל"א ואילך כל יומא זמניה הוא כמו ביום ל"א. ואודבה כיון שעבר זמנו צריך יחזו יוהר שלא יתשל. וכן הקשו עוד אחרונים. ב, ומש"כ המג"א דמשו"ה אינה סעודת מצוה, גם זה צ"ב, דאסור משום דאניה דוחה לשמחת חוה"מ אין הסעודה נחשבת סעודת מצוה. וכמו שהעיר הפמ"ג שם. (והרי גם סעודת נשואין אין עושים בחוה"מ משום דאין מערבין שמחה בשמחה, והא דהתירו מילה היינו משום דזמנה קבוע ולא משום דחשיבא מצוה. וא"כ בפדה"ב שלא בזמנו דס"ל דאין זמנו קבוע, מ"מ הא אין זה גרעוהא בהשיבות הסעודה, ובכ"ל, ובכלל, הא סעודת מצוה היא סעודה שנעשית לכבוד מצוה, וכמש"כ המהרש"ל ביי"ש (פ"א דב"ק סי' לו), וא"כ מה מקום יש לחלק בין פדין בזמנו לשלא בזמנו, כיון שעכ"פ הסעודה נעשית לכבוד הפדין.

ועי"פ למעשה נקטו כמה פוסקים דלא כהמג"א, ולעולם חשיבין לסעודת הפדין סעודת מצוה. כ"כ להדיא מהרש"ל (ביש"ש שם). וכ"כ במגדל עוז (פ"ט אות ד). ובמ"ג (בא"א שם), ובחיי אדם (הל' שבת כלל א). ובבית מאיר (אור"ח סי' תקסח), ועוד.

120. סדר פדה"ב למהר"ל. ומקור דבריו בהגהות מרדכי (יבמות סי' קכז) שהסעודה היא לפירסומי מצוה, ומהו למד מהר"ל דבעינן עשרה, דבהכי הו' פירסום. (וראה שעי"ת סי' תתק"א סק"א בשם המור וקציעה, דלפירסום בעינן עדה דקדא). ויש לדמות לזה המבואר בהל' מילה שצריך להתחילה שתהיה המילה בעשרה, כמבואר ביר"ד סי' רסה סי', ומקורו ממקרי דר"א, עיי"ש בטור ובב"י. והרמ"א שם סי"ב כתב, נהגו לקחת מנין לסעודת המילה ומקרי סעודת מצוה, ע"כ. ונחמו דמכ"ל לחרמ"א להצריך מנין גם לסעודת המילה, ולא אפשרו אלא למעמד המילה עצמה. ועכ"פ מוכח מדברי חז"מ דהמ"א דסעודת מצוה עדינן בעשרה. וכן מוכח מהא דמבואר באר"ח (סי' תקנא סי') לגבי סעודת מצוה (כגון מילה ופדה"ב וסיים מסכת ארוזין) שבשבע שחל בו ט"ב, דאין להחיר אכילת בשר ויין ליותר מעשרה קוראים, עיי"ש פטי' הדינים. ועי"פ מוכח דלסעודת מצוה בעינן עשרה.

לו. מותר ללוות מעות אפילו ברכית דרכן, לצרכי הסעודה¹²⁵, אם אי־אפשר להשיג מעות בלא רביח¹²⁶.

יש מחזירים לצורך סעודת מצוה, לאכול פת שנאפה ע"י עבד¹²⁷.

בשבת¹²⁷.
לו. סדר הפדיון: יש נוהגים שנוטלים ידים לסעודה, לפני הפדיון¹²⁸, והכחן או האב בוצע על הלחם¹²⁹, ואין אוכלים ושוחים עוד, אלא מיד פודים את הכבוד (כסדר שהובא לעיל)¹³⁰, ואחר הפדיון והברכות,

שפודים הכבוד לא חל עדיין הפדיון ואין כאן מה לפרסם ובשעת חלות הפדיון ליכא מעשה משא"כ בנד"ד).

125. מ"א (א"ח סי' רמב סק"ב) ומקורו בירושלמי סנהדרין (פ"ח ה"ב). ובמחצ"ש שם וכן ביהמ"ד שם כתבו דהו דק מעב"ס, אבל לא משראל דיש בזה משום לפני עוד. אמנם בשר"ע אדמו"ר שם (בקר"א סק"ה) לא משמע לחלל כן. וראה גם בפרי"ג שם.

126. שר"ע אדמו"ר שם (ס"ט), וראה שם בקר"א.

127. ראה שר"ע א"ח (סי' שבה ס"ד) שיש מתניין לסעודת מצוה. וה"ה לפד"ב.

128. כ"כ במהרי"ל, ובסדר פד"ב למהרי"ל ולא מתכמי אשכנז, ובשר"ת מהר"י ברונא (סי' קכא) שנוטלים תחילה ידים ומתחילים הסעודה ואח"כ עושים הפדיון. וכ"כ בבאר הגולה (על סעיף ז), ובמגל עז (פ"ט אות ה) ובחכמת אדם (כלל קנ"ז), ועוד.

והטעם לזה כתב בשר"ת מהר"י ברונא הנ"ל, לפי שאם יעשו הפדיון תחילה, ליכא פרסומי מילתא (שהרי הסעודה נעשית לפרסם המצוה), וגם אין לאכול תחילה הסעודה, דאז לא הוי סעודת מצוה, לכן מתחילים הסעודה ומיד פודים. וראה עוד לחלל הערה 130. וראה בלקוטי פנחס (סקנ"ה) שכתב עוד טעמים לזה.

129. בסדר פד"ב למהרי"ל כתב שחאב בוצע על הלחם. אבל במנהגות וורמייזא כתב שהכתן בוצע על הלחם. וכ"כ בדני פד"ב בחרוזים שבסוף ספר בית יששכר (לחוב ישכר בער בן הרב שמשון ז"ל). ויש כתב, שאם יש ישראל ת"ח באותו מעמד, הוא קודם לבצוע ראשון. ועיין שר"ע א"ח (סי' קס"ז) לענין סעודה שריבים מסובים בה, דבעה"ב הוא הבצוע על הפת. ובמקום שאין בעה"ב כון בוצע. ובמ"א שם הביא דבעה"ב יכול לבכד אחריים לבצוע על הפת. ובמשנ"ב (סקנ"ד) הביא שכמה אחרונים חלקו על המג"א. ומ"מ מסיק שם המשנ"ב שבסעודה שהמסובים אוכלים כ"א מפת שלו ודאי מן הנוכח שבעה"ב יכבד להתגדל שיבצע תחילה, ע"ש. ולכאורה כמ"כ י"ל בסעודת פד"ב. אמנם אולי אפשר לחלק דשאני הכא שבעה"ב הוא העושה המצוה, ולכן הוא תחילה לבצוע. וכן הסוברים שהכתן בוצע, לפי שגם הכתן מקיים מצוה.

130. סדר פד"ב למהרי"ל שם, והטעם כי במנהג מהר"ל, לפי שהסעודה אינה באה אלא בשביל הפדיון. והיינו כ"ל בשם מהר"י ברונא שהטעם הוא כדי שתהיה הסעודה סעודת מצוה, שזו ע"י שאוכלים לכבוד הפדיון.

פדיון הבן כהלכתו

רסד

לד. ראוי לעשות סעודה זו בכשר ויין, שהרי היא סעודת מצוה¹²¹.

לה. עושים הסעודה מיד בעת הפדיון¹²². אבל אין לעשות הפדיון היום והסעודה למחר¹²³. ואפילו לא לאחר את הסעודה עד הלילה שאחרי הפדיון¹²⁴.

ובשר"ת מטה לוי (ח"א ס"א סי' יח) דן לענין פדיון שהאב נמצא במקום אחר ופודה שם בלא התנוק (וכ"ל ס"ז) – היכן יעשו הסעודה, אם במקום שהאב הפודה שם. משום פרסום המצוה, או במקום שהתנוק שם שהסעודה לכבודו. וצייד בזה כמה צדדים. וסוף דבר מסיק דטוב וראוי שיעשו סעודה בב' המקומות, שב' הסעמים נכונים ואינם סותרים זל"ז, ואפשר בשניהם.

121. כ"כ מהר"ש מלובלין (רבו של השל"ה), הביאו השל"ה (בריש מס' שבת של"ו). והביא דבריו המג"א (בסי' רמט סק"ז) והסכים עמו לדוגא, דכין דקני"ל דאין שמחה אלא בבשר ויין, אין מקיימים מצות הסעודה בלא זה. עי' במחצ"ש שם. וכ"כ במגל עז לגבי סעודת מילה, שתהיה דוקא בבשר, כי אין שמחה אלא בבשר, ואין סעודת מצוה בלא בשר. וראה בס' אות ברית (סי' רסה סק"ז) שהאריך בזה ותהלה כ"ל לסעודת מצוה בעיני בשר ויין, ומה שמקילים בזה היינו לפי שמוכרים ע"ד כמה ראשונים דבזה"ל ליכא שמחה בבשר. ועכ"פ בעיני שישנו שם יין. ע"ש. וראה גם בס' תורת חיים (ספר סי' רמט ס"ק כו כז) שדן בזה, וכתב דסעודת מצוה היא רק במאכלי בשר ויין, אבל במאכלי חלב אין זה סעודת מצוה כלל. ובשר"ת מהר"ם שיק – (אורע"ז סי' פט) כתב גם דלסעודת מצוה בעיני אכילת בשר דוקא, שאין שמחה אלא בבשר. אך העיד תוך דבריו (אות ב) דאפשר דבסעודת פד"ב אי"צ מאכלי בשר, לפי שעיקר הסעודה אינה משום שמחה אלא משום פרסומי מילתא. ע"ש.

122. ראה בזה להלן סעיף לו שמתחילים הסעודה ואח"כ עושים הפדיון.

123. כ"כ בתרומת הדשן (סי' רסט) לענין מי שנעשה בן ל"א בשבת שאין לפדותו בער"ש (ע"מ שיחול בשבת) לפי שאין יעשו הסעודה, דבער"ש עדיין לא חל הפדיון, ואם מתנו עד שבת, מאן למאן לו דאיכא פרסומא בכה"ג שאין רואים הפדיון בשעת הסעודה. ע"כ. והביאו הש"ך (סקנ"ב).

124. כ"כ הש"ך (סקנ"ב) לענין פד"ב שחל בינם התענית שאין לפדותו ביים ולעשות הסעודה בלילה שאחריו, משום דליכא פרסום בכח"ג, והביא דברי התרומ"ד הנ"ל. אך שוב מסיק: ומיהו שמעתי שנוהגין לפדות ביים התענית ולעשות הסעודה בלילה שאחר התענית, ויש לחלק בזה דמהר"א. ע"כ. ובשר"ת (סי' תקסח סק"ה) כתב הביאור בזה, דס"ל להש"ך דעיקר הטעם שאין עושים הפדיון בלילה היינו משום פרסומי מילתא לעלילה אינו זמן פרסום. אלא דמעיקרא הוה ס"ל דעיקר הפרסום הוא ע"י הסעודה ולכן צריך לעשותם סמוכים זל"ז ולא לאחר הסעודה עד הלילה. אך שוב הביא שמחה העולם הוא לפדות ביים וכו', היינו דס"ל שבאופן זה הפרסום הוא הפדיון עצמו, ועדיף לעשותו ביים לפרסומי מילתא ולכן שוב אפשר לדחות הסעודה עד הלילה. (ולפ"ז צ"ל דמש"כ הש"ך לפרסומי מילתא, היינו לפי שבנדון מהר"א"י שפודים בער"ש קודם זמנו הרי בשעה לחלק בזה להלן סעיף לו שמתחילים הסעודה ואח"כ עושים הפדיון.

ממשיכים את הסעודה¹³¹. ויש שכתבו שתחילה פודים את הכבוד ואחר כך עושים את הסעודה¹³². ויש שנהגו שהכהן בלבד נוטל ידיו לסעודה וכוזע על הלחם, ואח"כ עושים הפדיון, ושאר הקדושים נוטלים ידיהם אחר כך¹³³.

לח. גם להנהיגים להתחיל הסעודה לפני הפדיון, מ"מ מותר לעשות הפדיון לפני הסעודה, אם עיי"ז יהיה הפדיון בורכב"עם יותר. וכגון שעושה הסעודה בביתו, ואין שם מקום להרכבה אנשים, מותר לו לעשות את הפדיון במקום אחר, שיוכלו רבים להשתתף, ואח"כ יעשה הסעודה בכיתו¹³⁴.

לט. בברכת המזון של סעודת פדיון הכהן אין אומרים "שהשמה במעונו"¹³⁵.

131. מהרי"ל שם, ושאר מקורות.

132. ים של שלמה (קדושין פ"א סי' נד). וז"ל מנהג הספרדים.

133. כך הוא המנהג ביירושלים ובכמה מקומות.

134. כ"פ מו"ר הגר"ש וואנר שליט"א, בתשובה שנדפסה בקובץ אור תורה (אב תשמ"ג) לגבי פדיון שחל בחור"מ סוכות, שאין לו מקום גדול בסוכתו, שיכול לעשות הפדיון בסוכה של ביתו¹³⁵. וכדומה ויהיה פסוס מצוה טובה ע"י שיהיה שם קהל גדול. ואח"כ יטלו ידיהם לסעודה בסוכתו למנו אנשים. וטעמן, שהרי הרמ"א לא העתיק פוסק זה מדברי המהרי"ל שמתחילים הסעודה לפני הפדיון. ובפרט שעיי"ז יהיה הפדיון ברוב עם יותר, שפיר מותר אפילו להתחילה לעשות כן. עיי"ש. וראה לקוטי פנחס (סקנ"א) שהביא מעשה רב שהיה במונקשט בעת שמחת פדיון ליל שעשועים תפארת צבי, והיה הפדיון תחילה במסיבת רבנים וקבוצ גדול של ת"ח, ושמו י"ש ואכלו מיני מתקה ואח"כ נטלו ידיהם לסעודה במשנה ושמוחה.

135. רמ"א סי' רנה בספר הפרנס (סי' רחצ) כתב שנהגו לומר שהשמה במעונו בפדיון. וכ"כ בכלבו (סי' צד). ובתורות הדשן (סי' רסח) כתב שבני ריינוס נוהגין לומר שהשמה במעונו ובני אוסטריין אין נוהגים לברך, ואילו אלו יש להם על מה שסמכו. וכ"ה בלקט יושר. והביאו הב"י כאן והד"מ (סקנ"ט). וכ"כ לאמרו בשו"ת מהרי"י ווייל (סי' קפט), ובשו"ת הרשב"י (סי' תרחצ). אמנם הרמ"א כתב שלא לברך, והוא מאבדודתם. וכן במהרי"ל הביא שיי"א לאמרו, וכתב שאין נוהגים כן. וכתב שם הטעם לזה עפ"י התוס', דבמת הבן לאחר ל' צריך לפדותו (ראה בכורות מט, א), וכיון שבאופן כזה אין לברך שהשמה במעונו, לא פלוג רבנן בכל פדיון. וגם בשו"ת מהרי"י ברונא (סי' קנא) הסכים למנהג אוסטריין ומעריין ושהטעם שלא לברך כתב הלבוש, משום דרוב פעמים עייני אינא צערא לינוקא שלא חזר והטעם שלא לברך כתב הלבוש, משום דרוב פעמים צערא פורחא אין מונעים מלברך לאיתנו מהמילה. ואף שמכריכים שהחיינו היינו דמשום צערא פורחא אין מונעים מלברך

מ. מרגלא בפי העולם, שהואכל מסעודת פדיון הכהן עולה לו זה במקום פ"ד תענית¹³⁶. ונהגו להביא אל הפדיון שום, וממנו מחלקים לכל המשתתפים¹³⁷.

שהחיינו, משא"כ שהשמה במעונו שאין לאמרו באופן כזה. והפמ"ג בא"ח (סי' תמד משי" סקנ"ט) כתב טעם אחר, משום דהאשה אין טובלת עד ארבעים יום לזכר, (ראה גזה לא, ב), ואף במקום שהאשה טובלת לפני כן, לא פלוג. והגר"י עמדין במגדל עז (פ"ט אות כא) כתב, דעכשין עירבה כל שמוחה וממנו מלומר שהשמה במעונו.

ובס' שובע שמחות (דבליצק, פ"ד סי' יד אות ג) כתב דאם אייר שבאו חתן וכלה לסעודת הפדיון, אף אם לא הוסיפו כלום לכבודם (באופן שמצד הח"כ אין לומר שהשמה במעונו), אפ"ה אומרים שהשמה במעונו. כיון דדעת כמה ראשונים שבפדיון בלא"ה אמרינן שהשמה במעונו, ולכן עכ"פ בהשתתפות ח"כ יש לומר זה.

136. ראה שרי חמד (כללים מערכת ס אות נז) שהביא משו"ת הד"ר (מהדו"ת סי' לט) שהביא זה, ומסיים בה השר"ח, ונראה שאין מקור לדבר הזה אלא שיחה נאה בפי הבריות. אמנם כבר הובא ענין זה בספרי רבותינו הק' שהחיינו בזה ואף רמזו זה בקריא. ראה בס' אילנא דחיי (פ' במדבר) עה"פ ויקח משה את כסף הפדיון, שהביא בשם הרה"ק ר' מרדכי מנעשני זצוק"ל שרייק בזה, שבכל הפרשה שם נאמר כסף הפדיון, ורק בפסוק זה נאמר הפדיון (י' לפני ו'), שהוא אותיות פד יום, לרמז על הניל. עכ"ר. ובס' אור למאיר (פר' וראו) עה"פ ושמתי פדות בין עמי וגו' שרמז פד"ל תענית. שזה נגשה ע"י מכת בכורות שאז נתקדשו בכורי ישראל וכו'. ובשו"ת פ"ד משמעון (העירק י"ד סי' טט) ששקיל וטרי בזה והעלה טעם משום דפדו"ב הוא תקון לפגם הברית, שתקונו הוא ע"י פ"ד תעניות כדאיתא בכתבי האר"י, עיי"ש. ובלקוטי שוהות (חלק כח עמ' 332) הביא דבריו, וראה שם. ובס' הרי בשמים (בוסערמין ח"ב מ, ב) כתב רמז נוסף, בפסוק וכל בכור אדם בבנין תפדת, אם ד'ב' מ"ה ב'פדיון ב'ן להנית יחשב כ'אילו תעניתים פ"ד תענית. וראה גם בפרי צדיק (פ' בא עמ' כט) ובס' סגולת ישראל (מערכת פ אות ג), ושמעוני מנכר הנה"צ ר' שלמה זלמן עהרנרייך משאמלוי, שהגאון הג"ל היה פעם אצל חתנו הרה"ק ר' אשר אונשל כץ בסערדעחלי, והיה שם פדו"ב, וכשנטל הגאון משאמלוי ידיו לסעודה אחר, אני נוטל ידים לתענית. והתכוון כנ"ל שעי" האכילה עולה לו במקום פ"ד תענית.

וראה עוד בהערה שלאח"ז בענין חלוקת שום בפדו"ב, שאולי זהו כדי שיוכלו הרבה להשתתף וליהנות מסעודת פדו"ב, ראה שם. ובירושלים עה"ק המנהג לבצוע על חלה גדולה לכל אחד לוקח מעט מחלת לחם זו לסגולה הנ"ל.

137. בלקוטי פנחס (סקנ"א אות ב) הביא בשם סי' שער פדות, שהוא מנהג סטור. אך שוב הביא שם כמה טעמים לזה עיי"ד הדדש ראה שם. ובסוף הביא טעם משום מוח"ז בעתה"ח סי' דבר שיר וישר חדש, שאולי הוא ע"פ המבואר בשו"ע א"ח (סי' תט ס"ז) לגבי עירוב לתחמין שצריך להניח מזון ב' סעודות, ומן הדין יש להניח ב' סעודות במש, אבל משום תקון העולם (עיי"ש) הקילו חז"ל שדי להניח אפילו לפתן ודבר חריף כדי לאכול בו ב' סעודות, עיי"ש. וכמ"כ י"ל בפדו"ב כיון שהדבר רצוי להשתתף בסעודה זו שגילה מעלה ועולה במקום פ"ד תעניות וכו', ורוצים גם ליקח מעט מהסעודה לביתם לזכות גם את בני ביתם, ולכן כדי שלא להטריח על בעל הפדיון, הנהיגו לחכך

מא. סעודת פדיון-הבן היא סעודה גדולה¹³⁸, ואסור להתחיל סעודה זו חצי שעה לפני זמן מנחה-גדולה, עד שיתפללו מנחה¹³⁹. ואם התחילו בהיתר, היינו קודם חצות היום¹⁴⁰, שוב אין צריך להפסיק הסעודה להתפלל¹⁴¹, ורק אם הגיע כבר זמן מנחה-קטנה, ומשער שהסעודה עדיין תימשך עד הלילה — אזי חייבים להפסיק ולהתפלל מנחה¹⁴².

פדיון-הבן בזמנים שונים

פרק ט

ערב שבת ויום-טוב

א. פדיון-הבן שחל זמנו — היינו יום ל"א — בערב שבת או בערב יום-טוב, מותר לעשות את הפדיון וגם את הסעודה¹. ומכל-מקום מצוה להתחיל הסעודה קודם שעה עשירית². וטוב שלא ישתתפו בסעודה זו כי אם מניין מצומצם, מלבד השייכים לסעודה זו, דהיינו האב והבן³. והקורבים³.

1. רמ"א בש"ע א"ח סי' רמט ס"ב, דאף שאין לקבוע סעודה גדולה בער"ש, משום כבוד השבת, כדי שיאכל סעודת שבת לתאבון, מ"מ מצוה שזמנה היום כגון מילה ופדה"ב מותר. וכן הסכימו עמו כל הפוסקים אחריו.

2. מג"א שם בשם הב"ח, דהיינו סוף חשע שעות שאז הוא סמוך למנחה. וכן בשכנה"ג (סי' רמט הנ"ט אות ב) הביא דברי הב"ח, וכתב דכן הוא המנהג. וכן פסק אדמו"ר (שם סי' ט"ד), דכיון שאסור אז לאכול סעודה של רשות, מצוה להמנע אז גם מסעודה גדולה של מצוה. וכן בבן איש חי (ש"ב פ' לך אות כא).

ובנהי אדם (הל' שבת כלל א ס"ח) פסק דלכתחילה מצוה להקדימה בשחרית משום כבוד השבת. וכ"כ המ"ב שם (סק"ג) ונסתייע (בשעה"צ שם ובביה"ל) ממה שהביא הרמ"א (כפי תרצה ס"ב) בשם מנהגים לענין פורים שחל בער"ש, שיעשו הסעודה בשחרית משום כבוד השבת. אך באמת ביד אפרים שם העיר ע"ד הרמ"א הנ"ל, שבש"ע"ת מחזיק"ל (סי' מ) כתב שמתחילים סעודת פורים שחל בער"ש, קודם סוף ט' שעות, עיי"ש. ולפ"ז צ"ל דגם מש"כ בסי' מנהגים שמתחילים "בשחרית" כוונתו קודם שעה עשירית. ע"כ ומלכ"ז זה יש לחלק בין שאר סעודות לסעודת פורים וכמש"כ בקצות השולחן (סי' סט סק"ח), דבסעודת פורים שכיח בה שבתות וכו', שאפשר שלכן הנהיגו להתחיל בה בשחרית, אבל לא מדינא, (דאל"כ תקשי דברי הרמ"א אהר"י ויל"ע. ובקצות"ש שם סיים בת, דמ"מ משום דכל מה שמקדים הסעודה, עדיף טפי, משום כבוד השבת. וכן המנהג להקדים הסעודות כל מה דאפשר.

3. ש"ע אדמו"ר (שם סי' ע"ט) השל"ה שהובא במג"א שם. וראה בקר"א שם. ומש"כ שגם הכהן מכלל הקרובים, הוא עצמא"כ הפוסקים בסי' תקנ"ט לענין פדה"ב בסי' שנה"ח, שראובן והכהן לא ישלימו (ראה להלן סעיף טז והערה 57), הרי שהכהן דמי להאב. וכ"כ בקצות"ש (סי' סט סק"ז). וקרובים שכתבנו, היינו קירבה הפוסלת לעדות, כ"כ בקר"א שם.

שום שהוא דבר חריף שראוי לאכול עליו סעודה ודי במעט ממנו (וגם שלכל חלק יש קליפה בפ"ע שעי"ז יכול להניחו בכיסו ולחלוכו לביתו) ובקל יהיה די לכל המשתתפים ובני ביתם. ובירושלים עיה"ק נהגו שבוצעים על חלה גדולה, והמשתתפים לוקחים כל אחד מעט מהחלה לזכות בהם גם את האחרים.

138. ב"י בא"ח סי' רלב. והיינו כמו סעודת נשואין ומילה, והגדר בזה הוא, לפי שיש שם הרבה אנשים מסובים יחד ועי"ז רגיל הדבר להמשיך.

139. ש"ע סי' רלב ס"ב. והסכים לה גם הרמ"א שם דע"פ בסעודה גדולה יש לחתום אף בסמוך למנחה גדולה. כלומר, דאף אם יש שמש הקורא לביהכ"ס, ולפ"ז היה מקום להחריז מעיקר דין שהרי יש מי שיוצאים להתפלל, מ"מ בסעודה גדולה שכיח שבאים לידי שכרות ואז לא תועיל קריאת השמש, עיי"ש ברמ"א ומג"א ומש"כ.

ולהעיר שדעת אדמו"ר בש"ע (סי' רפ"ו ובסי' רצ"א) שמשנה"ע זמן מנחה גדולה, אסור להתחיל אפילו בסעודה קטנה. ראה שם. ולפ"ז כ"ש שאסור להתחיל סעודה גדולה. וגם הצמח צדק (על משניות שבת פ"א מ"ב אות ד') העלה אחר ביורר השיטות, שלדינא נראה שעכ"פ סעודה גדולה אסור להתחיל אפילו סמוך למנחה גדולה. עיי"ש.

140. שאז הוא יותר מחצי שעה לפני זמן מנחה גדולה. ובחדושי הצ"צ (הנ"ל) כתב דאפשר שאפילו אם מתחיל סעודה גדולה סמוך למנחה קטנה, לא יפסיק אם יש עדיין שעות ביום להתפלל אחר הסעודה.

141. כמבואר בש"ע שם, שאם התחיל בהיתר, אינו מפסיק כל עוד שיש שעות ביום להתפלל אחר הסעודה.

142. רמ"א שם. ומש"כ שם סק"ג.

הלכות פדיון הבן מתוך ילקוט יוסף

על מי מוטלת מצוות הפדיון

א נאמר בתורה (שמות יג, א'): וידבר ה' אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא וגוי. וזו מצות עשה על כל איש מישראל לפדות את בנו הבכור לאמו הישראלית.

ב חיוב פדיון הבן כשהוא קטן, מוטל על האב, ואם האב אינו רוצה לפדותו יש לבית הדין לכופו על כך. עבר האב ולא פדה את בנו, כשיגדל הבן, חייב לפדות את עצמו.

ג אין האשה חייבת לפדות את בנה. ואם האשה פדתה את בנה, אין הבן פדוי, שהחיוב על האב. ולכן כשיבא בעלה יפדנו בלי ברכה.

ד אין פודין אלא אצל כהן, אבל כהנת הנשואה לישראל אין לפדות אצלה, משום דכתיב: ונתת הכסף לאהרן ולבניו. ויש מי שאומר שאם חושש שלא ימצא כהן לפדות את בנו, יתן כסף הפדיון לכהנת, ויתנה, שאם לא ימצא כהן יחול הפדיון בנתינה זו, וכאשר ימצא כהן יחזור ויפדה כדין.

ה אשה שיש לה בעל שאינו שומר תורה ומצוות ואינו רוצה לפדות את בנו, ופדתה את בנה בלא רשות בעלה, אין פדיונה פדיון, שהרי עיקר החיוב הוא על האב, וכיון שהוא אינו מרוצה מכן לא נפקע ממנו החיוב המוטל עליו, ולא יצא ידי חובת המצוה. ולכן יש לבית הדין לתלות על צוואר הבן טס של כסף שעליו חקוק בכור שאינו פדוי, וכשהבן יגדל יפדה את עצמו.

ו אם אבי הבן נמצא בחוץ לארץ, ואינו יכול לחזור כדי לפדות את הבן ביום השלושים, יפדה את בנו אצל כהן במקום שהוא נמצא, ואף יכול לברך ברכת על פדיון הבן, בשם ומלכות.

ז יש אומרים שאין מועיל שליחות בפדיון הבן, ואם אבי הבן אינו יכול לפדות את בנו מכל סיבה שהיא, אינו יכול למנות שליח לפדות את הבן. ויש חולקים וסוברים שכשם שבכל התורה כולה מועילה שליחות, כך בפדיון הבן מועילה שליחות. וכן דעת רוב האחרונים.

ח אם האבא נמצא בבית סוהר ואין אפשרות להביא כהן לשם, ימנה האב את הבית דין שיהיו שליחיו ויפדו את בנו הבכור. ויש אומרים שאינו יכול לכתוב לאשתו שתפדה את בנם, שמאחר ואין האשה מצווה לפדות את בנה אינה נעשית שליח. ויש חולקים. וכן עיקר שגם אשתו נעשית שליח. וכן כהן יכול להיות שליח לפדות בן חבירו הישראל.

ט בכור שנולד ואביו נמצא בתוך שבעה ימי אבלות, יכול אביו לפדותו בזמנו ולברך ברכת "שהחיינו", ולא יחמיץ את המצוה.

י כהן שהוא אבל, מותר לו לצאת מביתו כדי לפדות את בן חבירו, ואפילו בשלשה ימים הראשונים לאבל.

יא אם הבן הבכור נמצא בבית חולים ואי אפשר להביאו למעמד הפדיון, אין לעכב את הפדיון בשביל זה, אלא יערכו את הפדיון בזמנו גם שלא בפניו.

יב מי שנמצא במלחמה, ונולד לו בן בכור, ואין לו אפשרות לפדות את הבן במקום שהוא נמצא, ימתינו עד שיחזור מהמלחמה, ויפדה את בנו בעצמו, ולא יפדוהו שלא מדעת האב. ורק במילה בזמנה, ביום השמיני, יש לקיימה אף שלא בנוכחות האב.

יג בכור יתום מאב, אין הסבא או האמא יכולים לפדותו, במלאת לו שלושים יום, אלא יפדה את עצמו לכשיגדיל. וכן אין לבית דין לפדות בכור שאין לו אב, ולכן יש לתלות על צוארו טס של כסף שכתוב בו: בכור שאינו פדוי, כדי שיזכור ויפדה את עצמו כשיגדיל ויהיה בר-מצוה, ואז יברך על פדיון בכור. ונחלקו האחרונים אם יפדוהו ב"ד או לא, ורוב האחרונים הסכימו שלא יפדוהו ב"ד, שאין יברכו אשר קדשנו במצותיו "וצונו לפדות את הבכור", והם לא נצטוו על כך לא מהתורה ולא מדברי סופרים.

יד בכור יתום שלא נפדה, חייב לפדות את עצמו כשיגדיל, ויניח את קיום המצוה עד שיגדיל ויביא ב' שערות, ואז יפדה את עצמו בחיוב גמור, כגדול המצווה ועושה. ובפרט שזו מצוה מן התורה. ואם פדה את עצמו קודם הבר-מצוה, או שאחרים עברו ופדו אותו קודם בר מצוה, יש מקום לומר שלא יצא ידי חובה, ולכן יחזור לפדות את עצמו.

טו בעל תשובה שהוא בכור מאם, שלא נפדה, ונולד לו בן בכור מאם, והגיע לגיל עשרים שנה, ולא נפדה, אף-על-פי שהבן עובד ומרויח למחייתו, האב פודה את עצמו ואת בנו בברכה. שחיוב האב לפדות את בנו לא נפקע לעולם. וכן בכור שלא נפדה עד שהגדיל, ואביו מעכב בידו, וטוען שהוא מוכן עתה לפדותו כדת, אם באמת האב מוכן לפדותו כדת, האב קודם לפדותו אף לאחר שהגדיל, ורק אם אינו מוכן לפדותו מיד אחר שהגדיל, חייב הבן לפדות את עצמו. ויברך בנוסח "על פדיון הבן". ויברך ברכת שהחיינו.

טז הפודה את עצמו כשהוא גדול, מברך שהחיינו, וכן המנהג.

את מי חייבים לפדות

יז אין פדיון הבן תלוי אלא בפטר רחם, שאם אינו בכור לאם, אף על פי שהוא בכור לאב, וכגון שהאשה היתה נשואה לאדם אחר ונולד לה ילד מאותו אדם, ולאחר מכן נתאלמנה או נתגרשה ונשאת לאחר, ונולד לו בן בכור ממנה, אין צריך לפדותו, מאחר שאינו בכור לאם. ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת ואחת, חייב לפדות את כולם.

יח בן בכור שנולד על ידי ניתוח קיסרי, אביו פטור מלפדותו, כי קדושת בכור היא רק כשהוא פטר רחם ונולד באופן רגיל, ולא כשנולד על - ידי ניתוח קיסרי. וכן הבן שיוולד אחרי בן זה, אינו טעון פדיון, מפני שקדמו אחר.

יט אם עשו ניתוח קיסרי לאשה והולד היה נפל, יש אומרים דאינו פוטר את הבא אחריו מפדיון, אחר שהיה נפל. ויש אומרים שגם בזה פוטר את הבא אחריו.

כ וכל זה באופן שנולד על ידי ניתוח קיסרי, אבל אם נולד על-ידי מלקחיים, חייבים לפדותו. ואף על פי שיש אומרים שהמלקחיים חוצצים בין הרחם לנולד, ולא הוי פטר רחם, מכל מקום העיקר לדינא שחייב בפדיון ובברכה. וכן פסקו הרבה אחרונים לחייב משום ספק ספיקא, כיון שהמחלוקת היא במצוה ולא בברכה, ויש ספק ספיקא לחיובא, והכי עבדינן עובדא, לחייבו בפדיון ובברכה.

כא מה שמרחיבין מקום הלידה כשהוא צר על ידי חיתוך בעת הלידה לא נחשב כיוצא דופן, וחייב בפדיון.

כב ולד שהוציאוהו מרחם אמו על ידי שאיבה במכשיר ואקום, הרי זה פטר רחם וחייב בפדיון.

כג אשה שילדה על ידי הזרעה מלאכותית מבעלה ונולד לה בן בכור, הבן חייב בפדיון. ואם אין ידוע מי הוא האב, הבן חייב לפדות את עצמו כשיגדיל.

כד תינוק שנולד לאחר ט' חודשי הריון, והניחוהו באינקובטור, והגיע יום השלשים ללידה והוא עדיין באינקובטור, חייבים לפדותו. אך אם נולד בחודש השביעי או השמיני, ושהה באינקובטור, טוב להמתין מלפדות אותו עד שיעברו לי יום מיום שיצא מהאינקובטור. [ונתכן שהכל תלוי במצב הילד אם מה שמניחים אותו שם

הרצאה מחשש לפיקוח נפש, וכדי שיחיה, או רק להתפתחות בעלמא, ולכן כדאי לעשות שאלות חכם בכל מקרה. ופעמים שאף בנולד לאחר תשעה חודשים, אם לא היה יכול לחיות בלא השהות באינקובטור, אין לפדותו עד שיחיה שלשים יום בכוחות עצמו.

האשה שהפילה לאחר כשמונה שבועות להריונה, ואחר כך ילדה בן זכר, אם נבדק ונמצא בחתיכה שום ריקום איברים, חייב לפדות את הבן שנולד אחריו ובפרט שכן המנהג בירושלים וגלילותיה, ובמקום מנהג אין לומר ספק שהנפל היה ללא ריקום איברים, יש לפדותו בברכה. ורק לכתחלה יש לא, יש לפדות הבן הבא אחריו בלי ברכה. ויפדה על מנת להחזיר הפדיון. חתיכה שיש בה עצם, יש לפדות את הבא אחריו בלי ברכה. ואם הפילה דקוריו ונמצא מלא מים ואין בו ריקום איברים, פודין בברכה.

שבת חילונית נתעברה באיסור, והפילה את עובריה לאחר שהוכרז שחזרה בתשובה נישאת לבן ישיבה, ונולד להם בן בכור, וחוששת על יציאת פדיון הבן, ואפילו אם גורמת לו שמברך ברכה לבטלה, אין בזה שלום בית.

האשה יהודיה מאיש נכרי, חייב בפדיון, ויש להמתין עד שהילד וארבעה ימים יפדה את עצמו.

אביו כהן או ישראל, ואי אפשר לו לברר כלל, וכגון בניצול כהן זשאר כאוד מוצל מאש, ועלה לארץ ישראל, וכל משפחתו, והיה לו בן בכור, ואינו יודע אם הוא כהן או לוי, ונוהג כישראל לכל דבר, מעיקר הדין ודאי שאין צורך לפדות את בנו בכור, במשקל שקלים בשקל הקודש, יכול לומר לבן, אפי' בלא בממון אחר הרוב, והרי פדיון הבן הוא ממונה ולא כפך בכור אדם המוציא מחבירו עליו הראיה. אלא שעל כולם כתבו שיש לפדותו בלא ברכה, נכון לחוש לדבריהם ונתנה על מנת להחזיר, שמתנה על מנת להחזיר שמה שיהיה, לכן בנייד שפיר דמי לעשות כן, אף לכתחלה.

זכר נקבה, אם הזכר יצא ראשון, חייב בפדיון, ואם מפיו. ואם אין ידוע מי יצא ראשון, אינו נותן לכהן הראשון. אבל אם ילדה ב' זכרים בלי נקבה, אף על פי זמש סלעים לכהן, שהרי על כל פנים אחד מהם יום, פטור מלפדות גם את השני החי, כי יתכן

הוא מחשש לפיקוח נפש, וכדי שיחיה, או רק להתפתחות בעלמא, ולכן כדאי לעשות שאלת חכם בכל מקרה. ופעמים שאף בנולד לאחר תשעה חודשים, אם לא היה יכול לחיות בלא השהות באינקובטור, אין לפדותו עד שיחיה שלשים יום בכוחות עצמו].

כה אשה שהפילה לאחר כשמונה שבועות להריונה, ואחר כך ילדה בן זכר, אם נבדק הנפל ולא נמצא בחתיכה שום ריקום איברים, חייב לפדות את הבן שנולד אחריו בברכה. ובפרט שכן המנהג בירושלים וגלילותיה, ובמקום מנהג אין לומר ספק ברכות להקל. ובדיקה זו מועילה אפילו נעשתה על ידי נשים. ואפילו אם אשתו אמרה לו שהנפל היה ללא ריקום איברים, יש לפדותו בברכה. ורק לכתחלה יש לחוש ולבדוק על-פי מורה הוראה. אבל אם הפילה ואין ידוע אם הנפל היה מרוקם איברים או לא, יש לפדות הבן הבא אחריו בלי ברכה. ויפדה על מנת להחזיר הפדיון. ואם הפילה חתיכה שיש בה עצם, יש לפדות את הבא אחריו בלי ברכה. ואם הפילה שפיר ובדקהו ונמצא מלא מים ואין בו ריקום איברים, פודין בברכה.

כו אשה שבהיותה חילונית נתעברה באיסור, והפילה את עובריה לאחר שהוכר עובריה, ולאחר שחזרה בתשובה נישאת לבן ישיבה, ונולד להם בן בכור, וחוששת לספר לו שעשתה הפלה כדי שלא יופר השלוש-בית, מותר לה שלא לספר לו על ההפלה, והבעל יעשה פדיון הבן, ואפילו אם גורמת לו שמברך ברכה לבטלה, אין בזה איסור, משום שלום בית.

כז בן בכור שנולד לאשה יהודיה מאיש נכרי, חייב בפדיון, ויש להמתין עד שהילד יגדל לבר-מצוה, ואחר כך יפדה את עצמו.

כח מי שאינו יודע אם אביו כהן או ישראל, ואי אפשר לו לברר כלל, וכגון בניצול שואה האיומה שזכה להשאר מאוד מוצל מאש, ועלה לארץ ישראל, וכל משפחתו והוריו נספו בשואה, והוא אינו יודע אם הוא כהן או לוי, ונוהג בישראל לכל דבר, ונשא אשה ישראלית וילדה לו בן בכור, ואינו יודע אם חייב לפדות את בנו בכורו, דשמא אביו כהן או לוי, מעיקר הדין ודאי שאין צורך לפדות את הבן, אפי' בלא ברכה, דכיון שצריך לתת חמשה שקלים בשקל הקודש, יכול לומר לכהן, שמא אני כהן או לוי, ואין הולכים בממון אחר הרוב, והרי פדיון הבן הוא ממונא ולא איסורא, כמ"ש בב"מ (ו:). שספק בכור אדם המוציא מחבירו עליו הראיה. אלא שעל כל פנים, בהיות והרבה אחרונים כתבו שיש לפדותו בלא ברכה, נכון לחוש לדבריהם ולתת את דמי הפדיון לכהן במתנה על מנת להחזיר, שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, וכמ"ש בש"ע (סי' שה ס"ח), לכן בנייד שפיר דמי לעשות כן, אף לכתחלה.

כט אשה שילדה תאומים, זכר ונקבה, אם הזכר יצא ראשון, חייב בפדיון, ואם הנקבה נולדה ראשונה, פטור מפדיון. ואם אין ידוע מי יצא ראשון, אינו נותן לכהן כלום, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. אבל אם ילדה ב' זכרים בלי נקבה, אף על פי שלא ידוע איזה מהם הבכור, נותן חמש סלעים לכהן, שהרי על כל פנים אחד מהם בכור. ואם מת אחד מהם בתוך ל' יום, פטור מלפדות גם את השני החי, כי יתכן

שהבכור מת, והמוציא מחבירו עליו הראיה. אולם אם מת אחד מהם אחר ל' יום, צריך לפדותו, שהרי כבר יש כאן חיוב פדיון.

ל תינוק בכור שמת לאחר שלשים יום, אביו פודה אותו, ומשלם לכהן חמשה סלעים

לא כהנים ולויים פטורים מפדיון הבן, ואפילו אם הבעל הוא ישראל, והאמא היא כהנת או לוייה, אין הבן חייב בפדיון, שאין הדבר תלוי באב אלא באם, שנאמר: "פטר רחם בישראל".

לב אם יש ספק אם האמא כהנת או ישראלית, מעיקר הדין אין צורך לפדות את הבן, אפי' בלא ברכה, אלא שעל כל פנים, נכון לפדות בלא ברכה ויתן את דמי הפדיון לכהן במתנה על מנת להחזיר.

לג ואמנם כהן שנולד לו בן חלל, [כגון, כהן שנשא גרושה] אם מת האב בתוך ל' יום, הבן חייב לפדות את עצמו לכשיגדיל, שלא זכה האב בפדיונו. ואם מת האב לאחר ל' יום, כבר זכה האב בפדיונו וירשו בנו ממנו, הילכך יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו.

לד פנויה לוייה שזינתה וילדה בן והוא בכור, בין אם נתעברה מישראל בין אם נתעברה מגוי, לעולם פטור מהפדיון בעבור אמו שהיא לוייה, שאין הלוייה מתחללת בבעילת הפסול לה. ובן הכהנת חייב בפדיון, שהרי נתחללה אמו מן הכהונה בבעילת העובד כוכבים.

לה ממזר שהוא פטר רחם חייב בפדיון, ואם ידוע מי הוא אביו, יפדה אותו אביו, ואם אינו רוצה לפדותו או אין ידוע מי הוא אביו, יפדה עצמו לכשיגדיל.

לו הכותית שילדה ואחר כך נתגיירה, ואחר הגיור ילדה בן בכור, פטור מפדיון, דסוף סוף אינו פטר רחם. אבל אם נתעברה כשהיתה כותית, ונתגיירה ואחר כך ילדה בן בכור, שהוא פטר רחם, חייב בפדיון, דאף על פי שאין הורתו בקדושה, מכל מקום הואיל ונולד בקדושה חייב, שנאמר פטר רחם בישראל, והרי פטרו רחם בישראל. ואם אין ידוע אם קודם שנתגיירה או אחר שנתגיירה, המוציא מחבירו עליו הראיה.

לז מי שפדה את בנו בתוך שלשים יום, אם אמר לו מעכשיו, אין בנו פדוי, אפילו אם המעות עדיין בעין, כיון שנפדה בתוך ל' יום. ואם אמר לו לאחר שלשים יום, בנו פדוי, ואף על פי שאין המעות קיימים לאחר ל' יום.

לח שתי נשים של שני אנשים שלא ביכרו, וילדו שני זכרים, ונתערבו, זה נותן חמשה סלעים לכהן וזה נותן ה' סלעים. נתנו ואחר כך מת אחד מהבנים בתוך ל' יום, ונתברר למפרע שבן אחד לא היה צריך לפדותו, אם נתנו לבי' כהנים אינם יכולים להוציא מידן את החמשה סלעים, שכל כהן יכול לומר שקיבל של הבכור החי, והמוציא מחבירו עליו הראיה. אבל אם נתנו עשרה סלעים לכהן אחד, כותב אחד מהם הרשאה לחבירו וילך זה ובהרשאה זו יוציא מהכהן ה' סלעים.

לט אם ילדו זכר ונקבה ואין ידוע איזה ילדה זכר ואיזו ילדה נקבה, או שילדו שני זכרים ונתערבו ומת אחד מהם, האבות פטורים, אבל הבן חייב לפדות את עצמו כשיגדיל.

מ אשה שנתגרשה או נתאלמנה, צריכה להמתין ג' חודשים עד שתינשא לאחר, ואם נישאת לאחר בלא להמתין, ואחר תשעה חודשים מגירושה ילדה בן, והוא פטר רחם [בכור] אין האבות חייבים בפדיון הבן, שהרי בן זה הוא ספק אם הוא בנו של הראשון, או בנו של השני. אבל הבן עצמו הרי ממה נפשך הוא בכור, וחייב לפדות את עצמו כשיגדיל

מא אם אין לו רק ה' סלעים וצריך לפדות את בנו וגם לקנות אתרוג וד' מינים, יקנה אתרוג מאחר שהיא מצוה עוברת. וכל זה באופן שמתגורר יחידי במקום שאין עוד יהודים. אבל אם יכול לקיים המצוה באתרוג של חבירו יפדה את בנו בחמשה סלעים, ויצא ידי חובה באתרוג של חבירו.

שיעור הפדיון ובמה פודים

מב מעיקר הדין די בשיעור שלשים דרהם כסף מזוקק למצות פדיון הבן, או שיווי השיעור הנ"ל, שהוא כתשעים גרם. אולם לפי המנהג שנהגו מדורי דורות בירושלים, יש לתת שלשים ואחד דרהם כסף טהור, או שיווי, שהוא כתשעים ושלוש גרם כסף טהור. ויש לעקוב תמיד אחר מחיר כסף טהור, ולתת לפדיון הבן בהתאם למחירו המשתנה בשוק, שיעור של כתשעים ושלוש גרם כסף טהור. (כולל מס ערך מוסף).

מג אין צריך דוקא מטבעות, אלא אפשר לפדות אפילו לכתחלה גם בשוה כסף, שיכול ליתן כל חפץ שירצה השוה חמשה סלעים, מלבד קרקעות ושטרות חוב, שאין פודים בהם.

מד כשנותן לכהן שוה כסף כשיעור חמשה סלעים אין צריך שהכהן ישום את החפץ מראש לדעת את שויו, אלא כל שבאמת שוה ה' סלעים הרי זה פדוי.

מה מותר לפדות הבן הבכור במדליות, אף-על-פי שאינם הילך חוקי בשוק, שאין עליהם כל ערך נקוב, ואינן מטבעות רשמיים המונפקים ע"י בנק ישראל. וזאת מאחר שיש בהם כסף טהור בשיווי של חמשת שקלים כסף, והלכה רווחת בידינו "שוה כסף ככסף", גם לגבי פדיון הבן. וכל זה באופן שבכל מדליה יש כ- 19 גר' כסף טהור, ובחמש מדליות כאלה יש שיווי של כתשעים ושלש גרם כסף טהור, שיש בזה די לשיעור חמשת שקלים למצות פדיון הבן. ונכון לציין במדליה את הפסוק: "ופדויו מבן חדש תפדה בערך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש"

מו כשאין מטבעות כסף, יש אומרים שאפשר לפדות גם בשטרות כסף העשויות מנייר. ויש חולקים, ולכן טוב יותר לפדות במטבעות כסף.

מז כשיש לכהן חמשה מטבעות המיוחדים לפדיון הבן, ואין לאבי הבן כסף מזומן לשלם לו אלא צייק, יתן לו הכהן את המטבעות במתנה גמורה, ואבי-הבן יפדה בהם את הבן, ויסדרו ביניהם אחר כך את התשלום, ואם הכהן יוותר על התשלום, צריך שיתן לו המטבעות במתנה גמורה, ואבי הבן יחזור ויתנם לו. ואם אבי הבן שילם לו עבור המטבעות בצייק, אפילו אם כתב בצייק תאריך למועד שאחר יום הפדיון, מועיל לפדות במטבעות אלה את הבן.

מח ראוי ונכון שהכהן שקיבל את המטבעות בעבור פדיון הבן, שלא יקנה במעות אלה מותרות ואכילות גסות, אלא ישתמש במעות אלה אך ורק לצורך פרנסתו.

מט כשאבי הבן נותן המעות לכהן, צריך שיגמור בדעתו לתת לו במתנה גמורה. אך אם רצה הכהן להחזיר לאבי הבן את דמי הפדיון, רשאי, אבל אבי הבן לא יתן בדעתו ליתן את המעות לכהן על מנת שיחזירם לו, ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי, עד שיגמור בלבם לתת לכהן במתנה גמורה. ואם רצה הכהן אחר כך להחזיר לו יחזיר. אך לא יהיה הכהן רגיל להחזיר לכולם, כדי שלא להפסיד לשאר כהנים, שמתוך כך לא יתנו כולם פדיוני בכוריהם אלא לו, ועובר משום שחתם ברית הלוי. אבל לאבי הבן שהוא בן ישיבה או עני, רשאי להחזיר. ומכל מקום אם פירש שנותן לו על מנת להחזיר, שמה מתנה.

נ מסורת בידינו מפי זקנים שקבלנו מהקדמונים, כי איש אשר יקיים מצות פדיון בנו הבכור כדן ויתן חמש סלעים לכהן בשמחה, ויהיו לו לגמרי, שלא יחזיר הכהן שום דבר בשום אופן, יהיה בטוח שהילד יחיה וינצל מפגעי חולי הילדים ויגדל ויהיה לאיש.

נא יש אומרים שהכהן צריך להפריש מעשר כספים מדמי הפדיון שקיבל. ויש חולקים.

נב יש אומרים שאין הכהן רשאי לקבל שוה כסף בפחות מה' סלעים, ולומר שבעיניו הוא שוה ה' סלעים, אלא אם כן הכהן הוא אדם חשוב שאנו יודעים בו שאם צריך לאותו דבר היה נותן ומתייקר בו כדי סך זה כטלית נאה לתלמיד חכם, ומשום דמצי למימר לדידי שוה לי. ויש חולקים ואומרים שכל אדם יכול לומר לדידי שוה לי. והוא שישוה חמשה סלעים לאיזה אדם בעולם. וכן הוא דעת מרן השלחן ערוך.

אצל מי יש לפדות

נג כהן הראוי לפדות אצלו, הוא כל כהן שמוחזק בכהונה. ויש שנהגו לפדות את הבן אצל כל כהן שמוצאים, מחשש שמא הכהן הקודם לא היה כהן. וזו חומרא, שמעיקר הדין סמכין שפיר על החזקה.

נד לכתחלה נכון לפדות את הבן אצל כהן תלמיד חכם. ואם אין שם כהן תלמיד חכם יפדה אצל כהן עם הארץ, ולא יתעכב מלפדות הבן עד שיבוא כהן ת"ח.

נה יש להדר לפדות אצל כהן בן תורה וממשפחה מיוחסת, וטוב שיפדה אצל כהן עני, שיקיים גם מצות צדקה והחזקת תלמיד חכם. ואם יש לו כהן קרוב והוא עם הארץ, יכול להקדים את הקרוב.

נו כהן חלל שנולד מפסולי כהונה, כגון שאביו הכהן נשא גרושה וכדומה, אין פודין אצלו שדינו כזר.

נז אין לפדות את הבן אצל כהן מחלל שבת בפרהסיא, או האוכל נבילות וטריפות.

נח כהן שעובר על מצות הכהונה במזיד, כגון שנושא נשים האסורות לכהן, או שמטמא עצמו למתים, אין לפדות אצלו את הבכור, אלא אם כן עשה תשובה.

נט יש אומרים שאין לפדות את הבן אצל כהן קטן, ויש אומרים שאם אין שם כהן גדול יפדה גם אצל כהן קטן. ועל כל פנים לכולי עלמא אפשר לפדות אצל כהן גדול שהוא רווק, ואין צריך שיהיה דוקא נשוי.

ס אם פדו את הבכור אצל כהן, ולבסוף באו שני עדים כשרים והעידו שאיננו כהן, יש לחזור ולפדות הבן, וחייב הכהן להחזיר הכסף.

סא אם פדה את בנו בממון חבירו ללא קבלת רשותו, אין הפדיון מועיל כלל.

סב אם נתן ה' סלעים אפילו לעשרה כהנים, בנו פדוי. ויש אומרים שכל זה בדיעבד. ולכן כבר נהגו הכל לזהר בזה, ליתנם לכהן אחד ובבת אחת.

מתי יש לערוך את הפדיון

סג אין הבכור ראוי לפדיון אלא עד שיעברו עליו שלשים יום, שנאמר (במדבר יח, טז): ופדויו מבן חדש תפדה. ואחר שלשים יום יפדוהו מיד שלא ישהה המצוה. ואם חל יום שלשים ואחד להיות בשבת, אין פודין אותו בשבת, אלא ימתין עד יום ראשון.

סד צריך שיעברו עליו שלשים יום שלמים. ולכן אין פודין עד שיגיע יום שלשים ואחד. ויש אומרים שאם עברו עליו כ"ט יום וי"ב שעות ותשצי"ג חלקים, כבר ראוי הוא לפדיון. ויש אומרים שגם כאשר פודין ביום ל"א, צריך להזהר שימלאו לו כ"ט יום י"ב שעות ותשצי"ג חלקים. ולהלכה מנהגינו לפדות בליל ל"א, אף אם עדיין לא שלמו י"ב שעות ותשצי"ג חלקים. וכן דעת מרן השלחן ערוך ורוב האחרונים להתיר לפדותו בתחילת יום ל"א. ואפשר גם כן לפדותו בליל שלשים ואחד, ומכל מקום הרוצה להחמיר להמתין ביום ל"א עד לאחר כלות כ"ט י"ב תשצי"ג אין מזניחין אותו, ותבוא עליו ברכה. ואם עבר ופדה הבן הבכור ביום שלשים לאחר ששלמו לו כ"ט י"ב תשצי"ג חוזר ופדוהו ביום שלשים ואחד בלי ברכה.

סה בכור שנפדה ביום העשרים ותשע, קודם שמלאו לו שלשים יום שלמים, צריך אבי-הבן לחזור ולפדותו בלי ברכה, והכהן שקיבל את מעות הפדיון, יחזירנו לאבי-הבן במתנה גמורה, ויחזור ויפדה באותן מעות את הבן הנ"ל. והיינו כשעברו עליו כ"ט יום י"ב שעות ותשצי"ג חלקים. דהא לאו הכי חוזר לפדותו בברכה. וטוב שאבי הבן ילבש בגד חדש ויברך עליו ברכת "שהחיינו" בעת הפדיון.

סו תינוק בכור שחלה ונדחת מילתו עד שיתרפא, והגיע יום שלשים ואחד, אף-על-פי שעדיין אי אפשר לקיים מצות המילה, יש לקיים בו מצות פדיון-הבן, ואין להשהות מצות הפדיון, שזריזים מקדימים למצות, וחביבה מצוה בשעתה. ולכן יפדוהו לאלתר ביום שלשים ואחד, ואחר-כך כשיהיה בריא ימול בשר ערלתו, וראויה מצות פדיון הבן להגן עליו להחלימו ולהחיש לו פדות ישע. אבל אם נתרפא ביום ל"א, יש להקדים קודם ברית-מילה, ולהכניסו בבריתו של אאע"ה, ואחר-כך יפדוהו, ובפרט שהמילה תדירה יותר, ותדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם.

סז מי שלא פדה את בנו בזמנו, מכל סיבה שהיא, ונזכר בערב - שבת, יעשה מיד את הפדיון אף בערב שבת, שיש אומרים שאם מעכב הפדיון עובר בעשה בכל יום. ויש אומרים שיכול לעשות את הסעודה גם בערב שבת, אף שהיא סעודה שלא בזמנה, דסוף סוף איכא מצוה בסעודה זו. ויש חולקים. ולכן המחמיר שלא לערוך סעודה ביום שישי, אלא להסתפק בעוגות וכדומה, תבוא עליו ברכת טוב.

סח כבר פשט המנהג לערוך את פדיון הבן גם בלילה, ולא חוששין למה שכתב הש"ך שהמנהג לפדות את הבן דוקא ביום.

סדר הפדיון

סט יש אומרים שצריך לעשות הפדיון בעשרה. אולם מעיקר הדין אין חיוב שיהיו שם עשרה, ורק אם אפשר טוב שיעשו הפדיון במעמד עשרה, ומצוה לעשותה ברוב עם. ומצוה לכל אחד להשתתף במצות פדיון הבן, מלבד תלמיד חכם השקוד על לימודו.

ע יש מקומות שהרב אב"ד הוא העורך את סדר הפדיון, ויש מקומות שהכהן הוא העורך את סדר הפדיון. ואם פודין בכלי כסף, יש לברר אם הכלי כסף הוא של אבי הבן או של אחרים, ולברר אם יש בכלי כסף שווי של שלשים ואחד דרהם כסף טהור, ולהשגיח היטב שאבי הבן יתנחו בעת הפדיון במתנה גמורה לכהן, ואז אם יתחזקו הכהן אין בכך כלום. ואם נותנו לכהן במתנה על מנת להחזיר יש להקפיד שיאמר לו: הריני נותן לך הכלי הזה במחיר ה' סלעים במתנה גמורה על מנת להחזיר, שאם אומר לכהן הרי לך כלי זה ותחזירו לי, אינו כלום ואין בנו פדוי.

עא קודם הפדיון יכוין האב שבא לקיים מצות עשה מן התורה לפדות את בנו בכורו. ויש שנהגו לומר "לשם יחוד", אך אין זה לעיכובא, אולם אם אמירת לשם יחוד מעוררת אותו לכוין לשם מצוה, טוב שיאמר נוסח זה. ויזהר שלא לומר ליחדא שם יו"ד ה"י וכו' בקריאת אותיות השם המיוחד, שזה הוא בכלל הוגה את השם באותיותיו, שהוא איסור חמור, אלא יאמר: "ליחדא שם יו"ד ק"י בוא"ו ק"י".

עב נהגו שאבי הבן מביא את התינוק ונותנו לכהן, והכהן שואל לאבי הבן: האם אתה כהן או לוי, והאבא משיב: לא. ושואל הכהן: בנך זה בכור הוא, ומשיב האב: כן. ושואל הכהן: במאי בעית טפי, בבנך בכורך, או בחמשה סלעים דמחייבת לפדות בהן. ואם אבי הבן לא מבין לשון זה, יתרגם לו: במה אתה רוצה יותר, בבנך בכורך, או בחמשה סלעים שאתה חייב לפדות בהם, ועונה האב: בבני בבכורי.

עג ואחר כך הכהן שואל לאם הילד: האם את כהנת או לוייה, ומשיבה: לא. ושוב שואל: בנך זה בכור הוא, שמא ילדת בן אחר לפניו, או שמא הפלת. ומשיבה האם: זה בני בכורי, לא ילדתי ולא הפלתי לפניו.

עד ואחר כך אומר הכהן הנוסח הכתוב בסידורים, זה הבן בכור הוא וכו', ויטול האב את הכסף או שוה הכסף בידו, ויאמר: אני רוצה לפדותו וכו', ויברך: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן. וכן ברכת שהחיינו.

עה מיד אחר שבירך יתן את החמשה סלעים לכהן, ויזהר שלא יתן המעות ליד הכהן קודם הברכות, או באמצע הברכות, משום שהברכה צריכה להיות עובר לעשייתן.

עו בשעה שנותן את הכסף ליד הכהן יאמר: זה פדיון בני בכורי. והכהן יקבל את הכסף ויאמר: קיבלתי ממך חמשה סלעים אלו בפדיון בנך זה, והרי הוא פדוי בהן כדת משה וישראל. ואחר שהכהן קיבל את הכסף בידו, מוליכו על ראש התינוק ואומר: זה תחת בנך.

עז מנהגינו שהכהן נותן ידו על ראש התינוק ואומר ה' ישמרך ויחיך, ומברכו בברכת כהנים, יברך ה' וישמרך וגו'. ואומר: יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שכשם שבן זה זכה לפדיון, כך יזכה לתורה ולמצוות ולחופה בחיי אביו ובחיי אמו, אכ"ר.

עח יש נוהגים שאחר הפדיון הכהן לוקח כוס של יין בידו, ומברך ברכת הגפן, וטועם מעט, ואחר כך מברך על ההדס, בורא עצי בשמים, ואחר כך מברך: ברוך אתה ה' אמ"ה אשר קידש עובר במעי אמו, ולארבעים יום חלק איבריו רמ"ח איברים, ואחר כך נפח בו נשמה, שנאמר ויפח באפיו וגו', עור ובשר הלבישו ובעצמות וגידין סככו, שנאמר, עור ובשר תלבישני, ומנה [וצוה] לו מאכל ומשתה דבש וחלב להתענג בו, וזימן לו ב' מלאכי שרת לשומרו במעי אמו, שנאמר, חיים וחסד עשית וגו'. ע"כ. ומנהגינו לברך ברכה זו בלא שם ומלכות.

פדיון הבן במעגל השנה

עט אם חל פדיון הבן בערב פסח, הנכון הוא לערוך את הפדיון בליל בדיקת חמץ, או בשעת בוקר מוקדמת, כדי שיוכל לסיים הסעודה עד סוף זמן אכילת חמץ. ואם עושה את הפדיון אחר זמן איסור אכילת חמץ, יכול לעשות הסעודה במצה עשירה,

אבל יסיימו הסעודה עד השעה העשירית, שמשעה עשירית ואילך אסור לאכול בערב פסח אפילו מצה עשירה, [כשאוכל יותר מכביצה], כדי שיאכל מצה בליל פסח לתיאבון. וכשאוכל פחות מכביצה מצד הדין מותר, אבל אין להקל אלא במקום צורך גדול.

פ בהיות וסעודת פדיון הבן חשיבא סעודת מצוה, לכן מותר לבכורות להשתתף בסעודה זו, בערב פסח, ולפטור את עצמם מתענית בכורות. ואפילו בסעודת פדיון הבן שלא בזמנה, אפשר להקל לבכורות לאכול שם בערב פסח.

פא אב בכור שפודה את בנו הגדול בערב פסח, מותר לו לאכול ולשתות בסעודת פדיון הבן שעורך לבנו הגדול, אף על פי שמקיים את מצות הפדיון שלא בזמנו [לאחר ל' יום].

פב מותר לעשות סעודת פדיון הבן בחול המועד, ואין בזה משום "אין מערבין שמחה בשמחה". והדין כן אפילו בפדיון הבן שנעשה שלא בזמנו.

פג בפדיון הבן הנערך בימי ספירת העומר, מותר להביא לסעודה כלי נגינה ולהשמיע שם שירי קודש בליווי תזמורת, שכל שהיא שמחת מצוה יש להקל בדבר

פד אף שנוהגים להחמיר שלא לשמוע כלי שיר בימי בין המיצרים, מכל מקום לכבוד מצות פדיון הבן מותר.

פה אם חל פדיון הבן בימי בין המיצרים, אבי הבן מברך שהחיינו בשעת הפדיון.

פו אם חל הפדיון בימי בין המיצרים, אבי הבן המברך שהחיינו בעת הפדיון, יכול לכוין בעת ברכת שהחיינו לפטור פרי חדש, אף בימי החול, ואחר הפדיון יברך ברכת הנהנין על הפרי ויאכלנו, אף שבדרך כלל אנו מקדימים ברכת הפרי לשהחיינו.

פז אם חל פדיון הבן בימים שבין ראש חודש לתשעה באב, אף שנוהגים בימים אלה שלא לאכול בשר, בסעודת פדיון הבן מותר לכל המוזמנים לסעודה לאכול בשר. אולם אלו שהולכים לשם רק כדי לאכול בשר עבירה היא בידם.

פח אף הנוהגים שלא להסתפר בבין המיצרים, אם חל פדיון הבן בבין המיצרים מותר לאבי הבן להסתפר ולהתגלח לכבוד המצוה. אך בשבוע שחל בו תשעה באב אין להקל בזה.

פט אם חל פדיון הבן בשבוע שחל בו תשעה באב, מותר לאבי הבן ולאמו ללבוש בגדי שבת לכבוד הפדיון.

צ אם חל מועד פדיון הבן בתשעה באב, יש אומרים שיעשה את הפדיון לפנות ערב, ואת הסעודה יעשה במוצאי הצום. ויש אומרים שידחו גם את הפדיון למוצאי תשעה באב. והעיקר כסברא ראשונה.

צא כשחל פדיון הבן בתשעה באב, אבי הבן מברך שהחיינו.

צב מותר לעשות סעודת פדיון הבן בפורים.

פדיון הבן בשבת ויום טוב

צג אין פודין את הבן בשבת, משום דדמי למקח וממכר האסור בשבת.

צד אם חל יום שלשים ואחד ביום טוב, יש לדחות את הפדיון למוצאי יום טוב, שאין פודין ביום טוב. ואפילו לא ביום טוב שני של גלויות.

צה מה שאסרו לפדות את הבן בשבת, הוא גם אם רוצה לפדותו בחפץ השווה כסף, ואותו חפץ ראוי לטלטלו בשבת, שהדבר נראה כמקח וממכר בשבת.

צו ומכל מקום אם עבר ופדה את הבן בשבת, הבן פדוי ואין צריך לחזור ולפדותו.

צו נהגו לעשות סעודה בשעת פדיון הבן. וסעודת פדיון הבן, חשובה סעודת מצוה. ואף אם עושים את הפדיון שלא בזמנו, חשובה הסעודה לסעודת מצוה. ומכל מקום אין חיוב בדוקא לאכול פת.

צח אם חל פדיון הבן בימי תענית שני וחמישי שבימי השובבי"ם, או בתענית עשרת ימי תשובה, מצוה לאכול בו, וגם מי שנהג במשך שנים להתענות בימים הנ"ל, מותר לו לאכול בסעודת פדיון, דחשיבא סעודת מצוה, גם כשעושים פדיון שלא בזמנו.

צט יש נוהגים לעשות הסעודה קודם הפדיון, ובאמצע הסעודה עושים את הפדיון. אולם המנהג כיום לעשות קודם את הפדיון, ואחר כך עושים את הסעודה.

ק יש אומרים שהמשתתף בסעודת פדיון הבן הרי זה כאילו התענה פ"ד תעניות.

קא כשעורכים בצהרים סעודה גדולה לכבוד פדיון הבן, יש להתפלל תחלה מנחה גדולה קודם הסעודה, דאף שלכתחלה עדיף להתפלל מנחה קטנה, מכל מקום כשהוצרכו לאכול סעודה גדולה יש להקדים התפלה. ואין מועיל שומר.

קד המנהג פשוט שאין אומרים "שהשמחה במעונו" בזימון של סעודת פדיון הבן. אבל אם בסעודה משתתף חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו, אף שאין הסעודה נערכת לכבודו אלא לכבוד הפדיון, אומרים בזימון "שהשמחה במעונו".

קה יש שאין אומרים וידוי ונפילת אפים במנחה ביום שעושים פדיון בבית הכנסת, דהיינו שאבי הבן מתפלל מנחה בבית הכנסת, ומיד לאחר התפלה מקיימים את פדיון הבן. ויש אומרים שצריך לומר תחנון, אפילו אם עורכים את הפדיון סמוך למנחה ממש. וכן נראה. אך על כל פנים אין לעשות מזה מחלוקת, ואם יש בצבור כאלה שרוצים להמנע מאמירת וידוי ותחנונים בתפלת מנחה הסמוכה לפדיון, ימנעו מלומר וידוי, ומי שירצה להחמיר על עצמו יוכל לומר אחר התפלה וידוי ותחנונים לבדו, ויאמר י"ג מדות בניגון כקורא בתורה. שכבר ביארנו במק"א דהיכא שהצבור לא אמר וידוי, רשאי היחיד להחמיר על עצמו ולומר וידוי לבדו, בלי שהדבר יגרום למחלוקת.

קו אם עורכים את סעודת פדיון הבן בסוכות, חייבים הסועדים פת לאכול בסוכה, שדוקא בסעודת חתן תוך שבעת ימי המשתה הקילו לאכול בבית [כשמקום הסוכה צר מלהכיל את האורחים] אבל בסעודת מילה ופדיון לא הקילו בזה.

עדות לישראל

"עדות לישראל"

מכיל

מתקנים, דיונים, ובירורים בהלכה, מנהגים
ומנהגים בהלכה, ובירור מקורות התפלות והברכות

בסדר

נשואין, ברית מילה, פדיון הבן

אספתי וחברתי בחסידי ה' אתי

יעקב בן הקדוש רבי ישראל חנוך הי"ד

ורדיגר

(מחבר הסידור "צלותא דאברהם")

◆ ◆

מהדורה מהודשת

◆ ◆

והוספנו במהדורה זו הגהות מכ"ק

אדמו"ר בעל ה"פני מנחם מגור" זצ"ל על גליונות הספר

נערך נסדר והובא לדפוס ע"י בנו

אברהם ורדיגר

ירושלים תשס"ד

עדות לישראל - פדיון הבן

שירותא דצלותא

עדות לישראל - עניני פדיון הבן

א.

מבוא

(עיונים ובירורים)

ובעוד מקומות בש"ס - ומאלו ועוד דרשות,
נסתעפו כל פרטי המצוה שנקבעו להלכה
בספרי רבותינו הפוסקים הראשונים
והאחרונים ז"ל, ובאש וראשונה ברמב"ם
הלכות בכורים (פרק יא הלכה א) האומר:
"מצות עשה לפדות כל איש מישראל בנו
שהוא פטר רחם לאמו הישראלית, שנאמר
- כל פטר רחם לי וגאמר אך פדה תפדה
את בכור האדם".

וראה טור ליו"ד (סימן שה) ושו"ע (שם)
ובמפרשי השו"ע שם וכן בלבוש
(שם). וכן ספר המצות (מצוה פ), האשכול
(הלכות פדה"ב); רא"ש לקדושין (פרק א
אות מא) ובהלכות פדיון הבן שלו שבסוף
מסכת בכורות וכן בשו"ת הרא"ש (פרק שמיני),
אות א), רמב"ן הלכות בכורות (פרק שמיני),
רי"ז (בשלטי הגבורים לרי"ף קדושין כט

מצות עשה

על כל מי שגולד לו בן בכור פטר רחם
לאמו הישראלית, שיפדנו מכהן בחמשה
סלעים. ואפילו היו לו הרבה נשים וכל אחת
מהן ילדה לו בכור פטר רחם, חייב הוא
לפדות כל אחד מהם כנ"ל. נוסה להבהיר
כמה ענינים, הטעונים בירור מקורי ויסודי:
(א) כתוב בתורה (שמות יג, יג) "וכל בכור
בבניך תפדה", וכן כתוב
(במדבר יח, טו) "כל פטר וגו', אך פדה
תפדה את בכור האדם", ושם (פסוק טז)
"ופדיו מכן חודש תפדה בערכך כסף חמשת
שקלים" וגו' - ומפסקים אלה דרשו חז"ל
את עניני פדיון הבן. וראה: קדושין (כט, א)
ושם ע"ב. יושלמי שם (פרק א הלכה ז);
בבא קמא (יא, א); בכורות (ד, א); (י, ב);
(מט, א) ושם ע"ב; (נא, א); מנחות (לו, א)

שירותא דצלותא

ועשרים מתנות כהונה, שהתורה זכתה להנשים, כמפורט בתוספתא דחלה (פרק ב הלכה ח), וכן בגמרא חולין (קלג, ב) ובבא קמא (קז, ב). וכן הגדיר הרמב"ם אותה הלכה (בהלכות בכורים פרק א הלכה א): אובעי ועשרים מתנות ניתנו לכהנים וכולן מפורשין בתורה, ועל כולן נכתבה בריית לאהרן וכו'. וראה שם (הלכה י ופרק יא הלכה ד). וכל בו מובא מנהג לפדות בנים בכורים כל ערב פסח, ואי"ה כחלק ד של סידורנו בהערותינו למנהגי ערב פסח נדבר בזה.

וביחס לרמב"ם שלמד מן "יהיה לך

בניגוד לחוספות הנ"ל, יש עוד להעיר, שפלוגתא זו נמשכת עד רבותינו האחרונים ד"ל וראה: תשובות הרשב"א (חלק א סימן תתל"ו), ובספרי האחרונים: הלכות קטנות (ח"ב סימן רפח), ב"י וב"ח לטור (שם) וכן דרישה שם (ס"ק ג), תשובות הרה"ב (ח"ב סימן קצ"ו), ביאור הגר"א לשר"ע שם (סימן שו אות ה), תשובות רבי עקיבא איגר (סימן רג), תשובות מהר"א הלוי (חלק א סימן א), בעל החתם סופר ז"ל מוכיח בתשובה (יו"ד סימן שא) שישנה כאן פלוגתא בין הגמ' הבבלי לביין התלמוד הירושלמי עיי"ש.

(ב פדיון ע"י האם: ההלכה בשר"ע שם (סעיף ב) אומרת: אין האשה

חייבת לפדות את בנה. ומקור הדברים במשנה (קידושין כט, א) ובגמ' שם ומכאן להלכה ברמב"ם הלכות בכורים (פרק יא ה"ב) וטור

שירותא דצלותא

(סימן שה). וכליקוטי פנחס מביא בשם דעת קדושים - ומ"מ נהגו שיתום מהאב, האם פודית אותו ומברכת הברכה. ובשר"ת פני מבין חז"ל (סימן רכו) מדייק זאת מהלשון "ואין האשה חייבת", משמע דאם רצונה לפדות, יכולה לפדות, וכמו שמקיימת שאר מצוות עשה שהזמן גרמא. ומביא שם גם בשם ספר מהר"ח אור זרוע (סימן יא) דיוק דומה, ומסיים - מדוע לא יהי כשאר מעשהו"ג דקיי"ל דנשים מברכות. בחכמת אדם ובקצש"ע לא העירו על זה, וראה ערוך השלחן (סימן שה אות י) שהערתני לקמן בהערותינו לסדר הפדיה ע"י שליח, שסודר אחרי הסדר הנ"ל, ועיי"ש בסוף אות ו.

פדיון יתום: במהר"ל מובא: "בכור שאין

אביו קיים, אין צריך פדיון עד שיגדל ואז יפדה את עצמו מכהן אחר וכו', וכן ראיתי באיגרא מעשה שנהג האב במלחמת בני חושים קודם פדיון בנו הבכור, וצוה מהר"ר נתן ע"ה ליטול טס כסף ולכתוב עליו "בן כהן" ולתלות בצוואר הילד, לכשיגדל ידע דעדיין קרוי הוא בן כהן, עד שיפדה את עצמו". ברמ"א לשר"ע שם (סעיף טו) מובא זאת בשם יש מי שכתב, והש"ך שם (ס"ק כ): דוחה הלכה זו, משום ש"לדוב פעמים הטס של כסף כא ליד איבור". ומצדד בשם צדה לדרך ע"י בית דין.

הט"ז סכור, שאם האב מת, אין בכוח זולתו לפדות. וכתב בסימן שה

ועל עצם הפדיון מהכהן שאל התלמיד

מדעת: באיה מקום כהונה נצטוו על הפדיה מרשותו של כהן, הרי דרשות ז"ל על הפוסקים שצוינו למעלה לא רומזות גל זה במפורש, וחז"ל דרשו עליהם מה שדרשו, גם ההלכה ברמב"ם שם לא אומרת דור כהן לנקודה זו, ורק שם (בהלכה ז) יתן ללמד זאת בדרך אגב עיי"ש. וראה שם הלכה ח, ובפרק א הלכה י דייק ולמד: "רמב"ם מהפסוק "ונתת הכסף לאהרן ובניו" כמדבר ג' (מח) שהפדיון ניתן רק לזכרי הונה, כלומר, שפודין מכהן ולא מכהנת, ניגוד לתוספות (פסחים מט, ב ד"ה אמר) סוכרים שכן פודין מכהנת. ועיין במשנה מלך שם (והמלבי"ם בהתורה והמצוה, רוצה למוד מכאן רמז, שישנה תורת שליחות פדיון הבן, וראה הערותינו לסדר פדיו"ב "י שליח לקמן במקומו, אבל אין כאן רמז עצם הפדיון מהכהן מכיון שזה לא נאמר לדורות).

שירותא דצלותא

ונראה לי להביע השערה, שזאת ניתן לדייק מראשית הפסוק (במדבר יח, טו), שם כתוב: "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה באדם ובבהמה - יהיה לך". אך פדה תפדה וגו' - כאן היסוד הרומז לתשובה על השאלה. וזה רמז בפירוש רש"י למשנה בכורות (מט, א) - מפויש פדיון וכו' ומפרש שם כד"ה יהיה לך: והאי קרא לאהרן אמר ליה רחמנא. ואותו דיוק מציעו בספר יראים (סימן שנג): כל פטר רחם וגו' באדם ובבהמה יהיה לך - לכהנים קאמר, ואמר - אך פדה תפדה את בכור האדם.

וביחס לרמב"ם יש להוסיף, שבהלכות

בכורות (פרק א הלכה א) הוא כותב מפורש: מ"ע להפריש כל פטר רחם הזכרים, בין באדם ובין בבהמה טהורה וכו' וכולן לכהנים. וכן בספר המצות שלו (מצוה פ) מודגשת נקודה זו, ושם כתוב ברור לענינו: מצוה פ היא - שצונו לפדות בכור האדם שיתן הדמים לכהן וכו', והמצוה הזאת היא פדיון הבן. גם הטור הדיגיש זאת בראשית דבריו (לסימן שה) וכתב: "כתוב אך פדה תפדה את בכור האדם וגו', שמצות עשה על כל ישראל שילך לו בן שהוא בכור לאמו הישראלית, בכל מקום (כלומר - בין בארץ ישראל ובין בחו"ל - פדישה שם ס"ק א) וכל זמן (כלומר - אפילו שלא בפני הבית - פרישה שם) שיפדנו מהכהן וכו', וכן כתב החינוך (מצוה שצב) עיי"ש.

והפדיון הזה של התמשת שקלים שהכהן מקבל, הוא אות מהארבע

שירותא דצלותא

(ס"ק יא): אבל אם מת האב, לא יפדה עד שיגדיל, וכן איתא במהרי"ל. ובעל תוספות יו"ט בדברי חמדות לגמ' בבורות (פ"ק ח אות יד) מאריך בענין. ובסופו של דבר מכריע, שאין אפילו בכוח הבית דין לפדותו, וד"ל: "לכן אין לשום בית דין וכל שכן גבר בעלמא שיפדה קטן שאין לו אב כלל" עיי"ש הסברתו.

ובגדלות הכסף לשריע שם דן בשאלה
זו ומסיק לבסוף, שטוב יותר שהבית דין יפדוהו בקטנותו ויזכו המעות לכון בעבורו, משום הדרכה פעמים נאבד הטס (כמובא במהרי"ל לחלות על צוארו טס קטן שידע לפדות עצמו כשיגדיל) וישאר לגמרי בלי פדיון. ועיין בערך השלחן שם (אותיות יג-יד).

בשבת סופר חיר"ד (סימן צח) דן על שאלה זו, ומביא בשם זקנו בעל החתם סופר ז"ל יו"ד (סימן רצח) - לזכות לקטן ממון ויפדו אותו הבית דין במתנה על מנת להחזיר ויתלו לו טס של כסף "ספק פדה" ולא יוכל לברך אח"כ כשיפדה את עצמו. וראה בחתם סופר שם (סימן שה) שיטתו עצה שכן יברך, אלא שבכגון דא צריכים לפדות על תנאי, אם יפדה את עצמו "הרי מתנה מעיקרא המעות". ובעל שבט סופר שם מסיים: כהא סלקין - אם האב חי, לרוב הפוסקים הבי"ד או אחר פודה ומכריז ג"כ וכו' רק בכור - בוכרא יתמא יש מחלוקת בין הש"ך והט"ז.

פְּדִיּוֹן ע"י סבא: ראה בט"ז שם (ס"ק יא) משי"כ לענין פדיון ע"י שליח והבאי

בסוף דבריו לענינו: ומשעם זה אבי אבי הרי הוא כאביו. וראה באר היטב שם (אות יא). ובלקט פנתס מביא מספר מתנה חיים דאבי אמו הוי כור. ובשרית מהר"ם שיק (חני"ד סימן שי) רוצה ללמוד מזה שלמור בפ"ק דקידושין (ל ע"א) דאבי אביו חייב ללמד את בן בנו חורו, הרי מכאן מוכח לכאורה שבשאר דברים אין בן בנו כבנו. ותמה עליו כספר פדיון נפש מדברי הט"ז שצינתי כאן. ובמשמרת שלום (יו"ד סימן שה) מביא מעשה רב ממחבר ספר שרית תועפת ראם ז"ל שפסק הלכה למעשה "באחד שנסע מאשתו מתוך כעס וכו' והוא מפחית עם שהמעות בזויות עליו וכו', ואבי האשה רוצה לפדותו - והעלה שיכול לפדותו בברכה". ובלקט פנתס הביא להלכה מספר שרית אמרי ישר (חלק א סימן קפז) אלא שהסבא אבי אמו יקח רשות מהבי"ד; וכן מביא שם אותה הכרעה מספר שרית שערי צדק (יו"ד סימן קצח). ויתר על כן הוא מביא שם תשובה שקיבל מהרב הגאון רבי יהונתן הלוי א"ש מו"צ ז"ל בוראשאו, מתוך הסתמכות על ספר שרית משפטי עזריאל (סימן כה).

כשמת האב, או במקרה שהאב אינו רוצה לפדות, ראוי לסמוך על הש"ך והגר"א וסייעתם ולפדות ע"י אבי אביו וכו', מכוח דין שזכין לאדם שלא בפניו וכו', ולענין הברכה יברך אבי אביו או כל פודה אחר (ומכש"כ אבי האם) בשם ומלכות.

ולענין שהחינו - להניח פרי או בגר חדש כמ"ש החתם סופר. ומעשה רב

מביא הוא שם בשם שרית ערונת הבושם (חני"ד סימן רמ) ממצעה שהיה בעירו באחד שהיה לו בכור לפדות, וכיום לי היה מוכרז ללכת לצבא, והיה ספק אצלם כדת מה לעשות, אם להקדים הפדיון ביום לי או שידחו הפדיון עד שובו לביתו, או די שאבי אביו יפדה בחור שליח או שהבי"ד יפדה אותו. ופסקו שאבי הבן יפדו כדמנו. ומביא שם עוד דעות שונות מכמה ספרים לכאן ולכאן עיי"ש (בעמוד נר).

ולמעשה: לאור דברי המהרש"ל והש"ך שהעניקתו בהערותיו לסדר הפדיון ע"י שליח, לקמן בסידורו שסודר אחר הסדר הרגיל, עיין שם (אות ב), ולאור הערת הגר"א בכיכור הגר"א (אות יח) לסיק ט - "דאף אחר יכול לפדות, ואפילו בלא דעתו של אב" - אין כאן בעיה כלל; ולא מבעיא אם אב" הבכור עשאו שליח, אלא אפילו אם לא עשאו, אלא כשמדובר על עבדיון שלא רוצה לקיים מצות פדיון הבן, או שאין באפשרותו, או כשמת לפני הפדיון, מותר לסבא, בין מצד האב ובין מצד האם, לפדות בברכה כרגיל, וגם לברך שהחינו, כמו שהבאתי שם באות ז, עיי"ש בכל הקטע וצ"ח לכאן.

ג) כהן מיוחס: יש מדיקקים לחזו אחר כהן המקובל ככהן מיוחס. והרי הערה לנקודה זו: ההלכה בשו"ע שם (סעיף ח) אומרת: אם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון רשאי, אבל לא יתן לכהן על מנת להחזיר וכו', ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל, שלא

שירותא דצלותא

להפסיד לשאר כהנים וכו', וע"ז העיד הרעב"ץ בסידורו (בהלי פדה"כ אות כז) "וי"א דעכשיו מותר וכמעט יש לומר דמדינא יחזיר, ולפחות לכל כהן יחוש לספק גזל שמא אינו כהן, וי"א שאינו נראה וכו', וכן יעשה הרצוה לדקדק במצוה ולפדותו ע"י כהנים רבים, שיכול למצוא, אולי יתומי (יזמן לו) ליה מיוחס ודאי. וי"א שאינו נראה" (לפדות אצל כמה כהנים).

וביתוס למה שהעיר כאן על החזות כסף הפדיון, יש להעיר, שבספר נהוג כצאן יוסף מדובר על זה, אבל לא מחמת חיוב אלא מכוח מדה נאה וד"ל: ואחר שקיבל ההקדש את החמש סלעים, רשאי ליתן מתנה להניק או לאמו, והוא מדרך ארץ (שם) בהלכות פדה"ב). בעל תפארת ישראל ז"ל כותב בהקדמתו לסדר קדשים (בחמור בקודש פרק ד אות כז) - לפי הנחת בעל שבת יעקב "התומך ידי מהרש"ם נגד מהרי"ט, וס"ל דכהנים שלנו רק ספק כהנים נינו, ואין להקשות האין מברכים ברכת כהנים וכמו כן היאך מברך האב ברכת פדה"ב, והרי ה"ל מוכיר שם שמים לבטלה (שמא אינו כהן) שהוא מדאורייתא" (ומתוך) "דמהמכירו דרך ברכה, אינו רק מדבני, ואע"פ שהיא ברכה שאינה צריכה" (ואה: תוספות ר"ה (ג), א) כד"ה הא, ותוספות עירובין (צו, ב) ד"ה דלמא, וט"ז לאו"ח (סימן מז ס"ק ז) ד"ה ואין להקשות, ומג"א (סימן רטו ס"ק ו). ועיין בכל הקטע בתפארת ישראל שם עד ד"ה ואח"כ.

שירותא דצלותא

ובלקט פתח שם מביא משאילת יעבץ (סימן קנה) שהכהנים ולויים ראוי שיפדו את בניהם מחמת ספק, ובפירוש הרה"צ מקאמאראנא על התורה לפרשת קרח (מצוה שצג) כותב ביחס ללויים: ונתון להחמיר ולפדות בן לוי בלא ברכה ויארץ מימיו. ובלקט פתח (עמוד פב) מביא מספר שו"ת שערי שמים (חיד"ד סימן מזה) המעיד אסתפקא לגבי בת בתה של כהן ובה בתה של לוי - אם גם הן פטורות מפדיון בניתי, והעלה להלכה - דאם נישאות לישראל "הזית ישראלית גמורה ובה טעון פדיון".

ד) ברין קדימה לכהן תלמיד חכם: הריעב"ץ מביא במגדול עוז ומובא גם בסידורו (ה' פדה"ב אות כג) דאם ביום השלושים ואחד לא גזרמן לו כהן חבר אלא כהן ע"ה ובימים אחרים יבוא כהן חבר (ת"ח), יש לו להמתין עם הפדיון. ובלקט פתח מביא בשם ספר מור ואהלות המפרץ דבריו, ומביא בשם ספר תשובת בית יעקב (סוף סימן קמב) לענין שאר מתנות כהונה

- דאם אין הכהן חבר (נמצא) במקום קרוב, אין להמתין עד שיבוא, וא"כ הכי נמי כאן עיי"ש.

ובשם ספר פדיון נפש הוא מביא נימוק להכרעת ריעב"ץ ז"ל - כיון שהכהן

מברך אחר כך את הילד, ע"כ ראוי להזדרז אחר כהן ת"ת, כמו שמצינו בגמ' שרשב"י שלח את בנו לאנשי צורה שיברכו אותו, וברכת ת"ח עושה רושם, אבל אם אין מצוי, על כהן דא אמור - אל תהי ברכת הדיוט

שירותא דצלותא

ספיקות, אין אנו מחזיקים לברר ספק אחד, ולאסור מבח ספק זה את ספק הנשאר - א"כ כש"כ כאן - מה תועלת יש לפדות מהרבה כהנים, אם סוף כל סוף יהי נשאר בספק. וראה שו"ת הריב"ש (סימן צד) ומשי"כ המג"א (בסימן רא ס"ק ד) לענין ברהמ"י "דאין אנו בקיאים ביחסי כהונה" ובסימן תנו לענין עליה לתורה. וכן מביא שם בשם לבושי מרדכי ביחס לחששת הריעב"ץ ז"ל מפני ספק חזקת כהנים בזמננו - לענין בשרוש הדברים בחשבת מהרי"ש (שציינתי מתפארת ישראל) סימן קמח וסימן קמט, וראינו בזמננו שנותנים להם תרומ' וכבוד האדם וכו' ולא אומרים המוציא מחברו עליו הראיה וכו'. ויעב"ץ חושש לגבי כהן משום ספק גול וכו'.

שוב ראיתי ביעב"ץ (סימן פט וסימן רלו) בפדיון לגבי הבן, דאי אפשר בלא הכי, סמכני עליהו וכו', עיי"ש באריכות דבריו. ומסיים שם בלקט פתח - ואפשר יש לומר, לכן יברך הכהן את הילד, דאם אינו כהן, לא יהיו המעות אצלו כגול, אלא מטעם שזכר ברכה.

ומסיים שם בשם ספר אשל חיים: ובה מובן מה שאנו אומרים בקינות לתשעה באב בקינה "אלי ציון" - ומקוננים על כטול "פדיוני בכוריה", והרי מצוה זו נודתה גם בזמן שאין ביהמ"ק קיום? אלא כיון שאין לו היום כהן מיוחד, ואפשר שאינו בעצם כהן, ולא נתקיימה מצוה פדיון הבן מהכהן.

שירותא דצלותא

דעת הגר"א ניתנה ללמוד ממה שמובא בשמו בספר עליות אליהו - שפדה עצמו מכמה כהנים מטעם הנ"ל. והרי מה שכתב בעל ערוך השלחן (סעיף נה): ראיתי מי שכתב בזמן הזה כיון שאין לנו יחסי כהונה ראוי לכל כהן לחוש - שמא אינו כהן, ויחזיר המעות; וכן הוא חייב בעצמו ויפריש לעצמו. ולדעתי אסור לשמוע דברים כאלה, להקטין עתה מעלת כהונה ואחי לזלזול, וח"ו לומר כן. והרי אפילו כשעלה עזרא מבבל, שלכל הכהנים היה כתוב יחוס ולמקצתם לא נמצא, ריע חזקת כהונה שלהם, ועצ"ז אמר להם נחמיה - הרי אתם בחזקתכם, כמו שאצלכם בגולה כתרומה, כן תאכלו גם עתה וכו', כל שכן עתה - שאין לכהנים כלל כתב יחוס, וכיון שלכולם אין כתב יחוס, אין כאן ריעותא כלל כמבואר שם מדברי התוספות (כתובות כד, ב) וחלילה חלילה לעשות כזה איזה ספק או ספק ספיקא או לצרף זה אפילו לצידוף כל שהוא עכ"ל.

ובעל חזיו"ט מעיר אסתפקא לגבי הכהנים והלויים עצמם, ח"ל בדברי חמורות (אות ט) על הרא"ש בכורות ד, א: יש לדקדק בזמן הזה שאין כהן מיוחד, האין יוצאין בכורי כהנים ולויים בלא פדיון, ושמא אינו כהן או לוי, הואיל ואין לנו יחס רק חזקת בעלמא, והיה ראוי להפריש הפדיון ויהי לעצמו, כמו בשאר ספקות בכורות? ומסיים שם: אך לא מצאתי מי שכתב כן. ועיין מה שהעיר ע"י בגליון מהרש"א לשו"ע שם (ס"ק יח) בד"ה מפדיון.

שירותא דצלותא

ובלקט פתח שם הביא בשם ספר שו"ת בית היוצר (יו"ד סימן נט) דלכן תיקנו הלשון "על פדיון הבן", כלומר, שהקב"ה צוה אותנו לפדות, ואנו מברכין להשית על כך. ואע"ג שלפי זה אין אנו מדגישים בברכה שאנו מקיימים את עצם המצוה, אבל מ"מ זוהי האמת שהקב"ה צוה על כך, ובמלא אין כאן ברכה לבטלה. ומביא שם ראיה נכונה לדיוק זה בשם נכוד של בעל בית היוצר הרה"ג רבי משה שמעון ראטה (ה"ד) אברק"ק דיורע, משו"ע או"ח (סימן ח סעיף ז) ששם כתב הרמ"א - שרי"א שמברכין עליו (על טלית קטן) על מצוה ציצית וכן נוהגין ואין לשנות. ובדרכי משה שלו לטור (סימן ח אות ח) כתב הוא: והמנהג לברך על מצות ציצית, וטעם המנהג כי חששו לדברי הפוסקים שאין יוצאין (יד"ח) בטלית קטן כזה, ולכן לא תיקנו לשון מברכין להתעטף או להתלכש, דאז הוי משמע דעכשיו מקיימי המצוה כהוגן, רק מברכין השם יחברך שנתן לנו מצות ציצית, ואף שאין מקיימין אותה עכשיו בחיקונה, ולכן תיקנו לשון על, דלשעבר משמע וכו'. ובט"ז לשו"ע שם (ס"ק ז) מובאים דבריו, וראה פתחי תשובה לשו"ע (סי' שה אות יב) מש"כ בשם שאילת יעב"ץ.

בקובץ "תלפיות" (משנת תרנ"ז סימן ז) מתפלפל הכותב בהנחת הריעב"ץ הנ"ל ומביע סברא שאין להחמיר לפדות מכמה כהנים מתוך הסתמכות על סברת בעל הנודע ביהודה ז"ל (מהר"ק ליו"ד סימן קפז) בדספק ספיקא שא"א לברר את כל הב

שירותא דצלותא

קלה בעיניך. ועיין שם בלקט פנחס המביא דעות שונות לגבי ענין זה מאחרונים שונים ומסיק לבסוף - אבל אם ימצא כהן מיוחס, ודאי יותר ראוי להחזיקו אם הוא עני וכו', ופשוט להלכה דגם בזמן הזה יש משפט קדימה לכהן חבר. ועיין בספרו שאילת יעבי"ץ (חלק א סימן קנה) שדן על שאלה זו ומסיק - "וזה ברור ופשוט להלכה, דגם בזמן הזה יש משפט קדימה לחבר ודו"ק". וראה משניות חלה (פרק ד משנה ט).

וללמה שכתב בספר פדיון נפש הנ"ל יש להוסיף, שלכאורה אין כאן ראיה מושב"י כנ"ל, כיון ששם מדובר על ברכת סתם ת"ח ואיש צודה, שאינו כהן, ואילו בברכת כהן אסור ללול אפילו אם הוא אינו ראוי בעיניו לברכה, כמו שמוכח בטור א"ח (סימן קכח) מהירושלמי (ראה שם גטין ה, ט) שלא תאמר כהן פלוני מגלה עריות וכו' והוא מברכנו, ואומר לו הקב"ה - וכי הוא מברך, והלא כתיב ואני אברכם.

אבל יש לומר שכל האמור שם מוסב על כהן העומד על הדוכן ומברך ברכת כהנים בשם ומלכות, על כגון זה נאמר מה שנאמר, אבל לא כן כאן, כשכא לברך את הנוסח של ברכת כהנים בלבד, יש לומר שכן תלוי בטיבו ואישיחותו של כהן המברך, ופשוט הדבר שמצוה לחזר אחר כהן ירא שמים והיותר ראוי שבכוחותיו תחזיקנו, ואין בזה חלילה משום ולול במעמד הכהנים הפשוטים, ובפרט כשהוא עני וזקוק לאותו דבר, בוודאי מוטל החוב להקדימו לדבר

שירותא דצלותא

מפורש: מהכנה ולא מכהנת. ומקורו ברא"ש סוף בכורות, וראה ביאור הגר"א לשר"ע יו"ד (סימן שו אות ה), וראה במבוא שם (אות א קטע ב). והאסתפקתא היא רק כשאין כהן במקום, ואין סיכויים שידומן בקרוב.

הריעב"ץ (כמגדול עוז ומובא בסידורו בהלכות פדה"ב אות כו) כותב ע"ז: "ואסור ליתן הפדיון לבעל כהנת" (ראה חולין קלב, א י"ב כהנא אכל בשביל אשתו" והוא לא היה כהן, וראה תוספות שם כד"ה רב כהנא ומפורש לעיניו בקידושין ח, א: רב כהנא שקיל סודרא בפדיון הבן). אך אם אחר כל הטרחות אין כהן, ואין רוצה להשהות הפדיון, אז יתן לכהנת בלי ברכה. ויתנה שמכוין (ובעת הנתינה יכוין) לצאת רק כשלא ימצא כהן, וכשימצא יפדה שנית בברכה כראוי.

וכעין זה מביא בעל פתחי תשובה מתשובות חתם סופר (סימן שא) - בענין אם יכול ליתן פדיון הבן לבעל כהנת אם אי אפשר לו להגיע לכהן ביום פדיונו, ואינו רוצה להשהות עוד כי מי יודע מה יולד יום, (ראה טור יו"ד סימן סא ושוע"ש שם סעיף ח) ומ"מ נראה, מי שלאחר כל הטרחות עכ"פ יתן ביומו לכהנת בלי ברכה וכו' ויכוון כמו שהודגש בריעב"ץ הנ"ל, ומסיים ומוסיף: ואם קשה לו ליתן סכום הפדיון ב' פעמים, יכול ליתן לכהנת על מנת להחזיר אפילו לכהנת. ועיין בפתחי תשובה שם בכל הקטע, (בלקט פנחס שם סי' טו אות ה).

שכדורשה, כמו שכתב הריעב"ץ, ומובא בסידורו (אות כז) - ויבחר בכהן עני הגון לקיים גם מצות צדקה, וכמ"כ כתב בקיצור שו"ע (סי' קסד סעיף ו) בשמו עיי"ש.

(ה) פדיה אצל כהן קטן: הריעב"ץ כתב במגדול עוז ומובא בסידורו בהלכות פדה"ב (אות כ) ח"ל: וכשאין רק כהן קטן, או ישראל שעשאו כהן גדול שליו לקבל הפדיון, פודה מהן. ובסוגרים ניתוסף שם - וכלי ידעית כהן לא יזכה ע"י שליח. ומסיים שם: וטוב להביא כהן ממקום אחר. ובפתחי תשובה ליו"ד (שם אות ד) מביא שאלה זו בשם שו"ת חתם סופר (סימן רנב).

והנכון תשובתו היא: ומשמע מזה שגם לכהן עצמו יש כוח במעשה הפדיון, ולזה אינו יכול לעשות שליח ישראל, וכן אין לקטן כוח להוציא הכבוד מחיובו עפ"י, ע"כ טוב להביא כהן ממקום אחר.

ובלקט פנחס מביא בקשר לשאלה זו מחידושי רבי עקיבא אייגר ומש"ת מהר"י אסאד (ליו"ד סימן שנו) שכן פודין מכון קטן. ובשם שו"ת שואל ומשיב הוא מביא סברה להיתר - כיון דהתורה ויתבה את כל השבט של כהונה, הוי כמזכה ע"י אחר (כלומר, והוי כדעת אחרת שכן מקנה) והגדולים זוכים לקטנים. ומביא ראיה ע"פ הסברת הר"ן למגילה (ריש פרק בני העיר) בהקדש לעניים ונתצו בני העיר למכרן. והשוות בידם, שכולן שותפים, ואע"ג דאיכא קטנים ונשים, כאפסדרופסיס דידהו המה, עיי"ש מהר"ת (חלק ד סימן קכא). ובערוך

השלחן (שם סעיף יב) תמה על הוראה זו ומסיק - ולכן אין לפדות אצל כהן קטן.

גם מהר"ם שיק חיד"ד (סימן רצו) מציד להכרעת החת"ס הנ"ל שלא לפדות על ידי שליח וישראל ולא אצל כהן קטן. ובשו"ת מהרי"א הלוי (חלק א סימן נה) העלה להלכה - דהיכא דליכא כהן גדול אין להשהות המצוה בשביל זה ויכול לפדות אצל כהן קטן. ומהגהות מהרש"ם להגאון ז"ל מברעזאן שנדרפות בליקוטי פנחס נראה שמציד כהנת"ס הנ"ל שאין פודין, ועיין שם בכל הקטע שציון הוכיח מקורות בספרי האחרונים שלפניו לעיין מש"כ בזה.

ובלקט פנחס מביא בהוספות שם (עמוד קה, א) מספר גדולי טורה (הל' תשובה סי' לח אות ג) לחלק בין כהן קטן הסמוך על שלחן אביו - שילמדו את אביו לומר: כל מה שזוכה בני בפדיון בני בפדיון בכור פלוני אני מסלק זכיתי ממנו ויהא לי לעצמי, דהא לכונ"ע סילוק מדעיל וכו' אבל אם הוא קטן ממש, נראה דאין חקנה, דכיון דקיי"ל דקטן קונה ואינו מקנה, כדאמרינן גבי אתרוג דקני ולא מקני עיי"ש הסבדו באריכות.

(ו) אם מותר לפדות אצל כהנת? אין כאן שאלה לעצם הפדיון לכהנתה מכהנת, שהרי הלכה פסוקה היא ברמב"ם הנובעת מדיוק הפסוק בחרה - ונתת הכסף לאהרן ובניו - והאומרת: וכן פדיון הבן לזכרי כהונה (רמב"ם הלכות בכורים פרק ט הלכה יא); וראה משנה למלך שם. ובטור

שירותא דצלותא

בקשר לזה יש להוסיף מקור יותר קדום, כאשכול (הוצאת בעל נחל אשכול, ואילו באשכול של הוצאת אלבק לא מצאתי זאת) ושם בהלכות פדה"ב (עמוד 143) כתוב מפורש: "וחזי לן, אי מת הבן לאחר ל' (יום), והאב נותן לכתו ה' סלעים, דלא מברך שהחיינו", מתוך לשונו "וחזי לן" שמשמעותו "ונראה לך", נברך, שבעצם היה הענין אצלו בעיני, אלא שצידד להשמטתו, בניגוד לתוספות בכתובות שם ד"ה אחר וכו' שהניחו זאת בספק. וראה הגהות שיטה מקובצת לבכורות (מט, א) אות כז ובגליון מהרש"א לשי"ע שם. הרא"ש מביא זאת (באות ח) בשם תוספות, ומלשונו מודגשת נטיה לדעתם, גם האבודרהם מביא הסתייגות זו מהתוספות ללא הכעת דעת עצמו, עיי"ש בסוף הקטע "פדיון הבכור".

והמהרש"ל בים של שלמה לקידושין (סימן נד) מביא בשם תשובות הר"ן שכן צריך לברך, והדישה לטור שם (באות ג) מביא הכרעה זו ללא הזכרת המקור של אותה ההלכה, אלא מביא סתם: "והורו רבותינו - אף על פי שמת הבכור, צריך לפדותו, ורשאינן לעשות סעודה למצוה זו, אע"פ שמת התינוק (והוא שרי באבילות) רק לאחר י' ימים (בתום השבעה) וסעודה של רשות ליכא (לא נחשבת לסעודה של רשות), כיון שמכין לכבד המצוה בכך, ומכך שהחיינו, כאילו הוא חי".

אבל הלבוש ליו"ד (שם) והש"ך (שם) מצדדים להכרעת הרמ"א (בשר"ע

שירותא דצלותא

אין כהן בעיר, אין תקנה לקיים המצוה כשיזכה לו ע"י אחר, דכיון דחייב באחריותו עדיין לא קיים המצוה. ומביא שם מהר"ט אלגזי לענין חייב באחריותו כשנאבד לאחר הפרשתו כבשר"ע שם (סעיף ט). דאף והתורה חייבתו באחריותו, היינו דווקא כשהם עדיין ביד הנותן, דאכתי לאו ממון כהן הוא, דאפילו אחר הפרשה ממון בעלים הם וכו', אבל כשיזכה לכהן ע"י אחר, דמן הדין כבר זכה הכהן, וקרין ביה קרא ידיה לך אך פדה תפדה (שמכאן למדו במשנה בכורות נא, א: המפרש פדיון בנו ואביו, חייב באחריותו שנאמר יהיה לך ופדה פדה, וראה רש"י במקום) כבר הוא שלו ע"י זכותו שיזכה לו ע"י אחר וכו'.

ובשם ספר דברי יעקב להגר"י שור (סימן עו) הוא מביא שם (באות לד): אם עבדו לי יום וצרכין לפדותו ואין שם כהן, אם יכול האב להפריש ה' סלעים ולברך עליהם וכו' ומסיק לדינא - דפודה את בנו בעצמו בלא כהן ומכר, ואח"כ (כשיזמן לו כהן) נותן לכל כהן שירצה כדמכר בכורות. ובעל לקט פנחס הנ"ל מפריך הוראה זו לאור תשובת הריב"ש (סימן קנו) שבפדיון הבן אין ההפרשה כלום. ועיין תשובות הרשב"א (סימן יח) דמכרכין על הפדיון ולא על הנתניה.

ויתן על כן הוא מביא שם בשם ספר טוב טעם דעת (מהד"ק סימן רנח) באחד שבא לכאן, ואשתו ילדה בן בכור במקום אחר, ורצה לפדות את בנו אצל כהן, אלא

(ז) **במקום** שאין כהן וא"א לסדר ע"י שליח - אם יוצאים ידי חובתם בהפרשה? בחכמת אדם ובקצת"ע לא האירו נקודה זו - כדת מה לעשות כשאבי הילד נמצא במקום שאין כהן וגם אין באפשרותו למנות שליח לאותו דבר כגלגל נסיבות שונות וכו', ואני לא באתי להורות רק להעיר, ואעתיק מספר ליקוטי פנחס שקיבץ ואסף את כל המחנות למחנה אחת בדין שבשר"ע יו"ד שם (סעיף ט) האומר: המפריש חמשה סלעים לפדיון בנו וגאבדו, חייב באחריותו וכו'. הרמב"ם השמיט הלכה זו, ובעל תוספות יו"ט לבכורות (פרק ח משנה ה) מתקשה בהשמטה זו וכן בערוך השלחן לשר"ע שם (ס"ק לב). ובעל ליקוטי פנחס מעורר שם (עמוד לו אות לד) חקירה - אם זה (שהייב באחריותו) הוא דווקא בשלא זיכה ע"י אחר (ורק הפריש, והניח הכסף אצלו), אבל אם זיכה ע"י אחר את הפדיון שיזכה בעד הכהן וגאבדו, חייב באחריותו או לא? ומביא שם בשם ספר מחנה אפרים (הלכות זכיה סימן לג) המביא ממהרש"ל - שאם אין כהן בעיר, יכול לזכות בה' סלעים ע"י אחר.

אבל בעל מחנה אפרים מפריך הוראה זו וכותב: ולפענ"ד אין נראה לי כן, דכיון דהתורה חייבתו לזה בעד אחריותם עד דמטו ליד כהן, נראה דלא מהני זכיותו אלא לענין דלא מצי למיהדר ביה, אבל באחריותו קיימו, דלא גרע מהאומר הן מנה לפלוני בעל חוב, דאע"פ דאם רצה לחזור, אינו חוזר, אפ"ה קיימו, וה' סלעים של בן חוב הוא ג"כ, ולפי דעתנו נראה - דאם

(ח) **ועל** סגולת הפדיון כפדיון נפש, אנו למדים מההלכה הקובעת - שאפילו אם התינוק מת ר"ל, לאחר ל' יום, כלומר, כיום הלא לפני הפדיון, צריכים לפדותו כחגיל. המקור לזה הוא במשנה בכורות (מט, א) מת הבן וכו' לאחר שלושים יום, יתן (לכהן פדיונו). וראה שם (נא, ב) דרשת חז"ל, ורש"י בדי"ה ערך וכו' המפרש: והכי נמי כי מת לאחר ל', נתחייב האב בפדיונו. ובעצם שנוי הענין שם בפלוגתא, ונקטינן כתנא קמא שכן חייב לפדות. וכן פסק הרמב"ם בהלכות בכורים (פרק יא הלכה יז) ועיי"ש בפירוש הרדב"ז מכתב יד, וכן כתב הטור (בסימן שה). בשר"ע שם הושמט דין זה, ורק הרמ"א שם הוסיף: "אבל לא יברך שהחיינו", ושם צוין כאסמכתא להוראה זו מהר"ק (שורש מט בסופו שם).

שירותא דצלותא

שירותא דצלותא

לך שלמה להגאון מהר"ש קלוגער זצ"ל - דדוקא אם לא חלה עד אחר לי יום, אבל אם חלה תוך השלושים, אף דמת לאחר לי, פטור מהפדיון. וראה לעיל הערותינו למהג דומה במילת נפלים. תנוק שמת לפני שכלו לו ח' ימים, או מלין אותו על קברו עיי"ש: והריב"ש (בסימן צו) לא גורס מנהג זה.

ולבסוף יש להוסיף, שהמלה "פרדיון" פדוה" כשלעצמה משמעותה וכוונתה פרדיון ממתה. וראה מדרש הגדול לפרשת וארא, ומובא גם בספר "בחי מדרשות" לרש"א ורטהימר ז"ל (דפוס ירושלים תשט"ו) ד"ל: מגיין שאין פדוה"א אלא ממתה, שנאמר ושמתי פדוה, כעין שנאמר ויפדו העם את יהונתן ולא מת. וכדומה לזה אנו אומרים מחמת זה וכסגולה ג' פדויות בסדר הטבת חלום, וראה הערותינו לסדר זה שסודר בסידורנו אחרי קריאת שמע שעל המטה.

ב.

המצוה - שרצה השם יתברך לזכותינו, לעשות מצוה בראשית פדיון, למען דעת כי הכל שלו, ואין לו דבר בעולם רק מה שחילק לו השי"ת בחסדיו. ויבין זה בראותו כי אחר שיגע האדם כמה יגיעות וטרח כמה טרחות בעולמו והגיע זמן שעשה פרי וחביב עליו ראשית פריי כבבת עינו, מיד נותנו להקב"ה ומתורקן רשותו ממנו ומכניסו לרשות בוראו, ועוד: לזכור הנס הגדול שעשה לנו השי"ת

דהא במיתו לא שייך לברך שוכה לפרותו וזה ברוח"י. ועיין בערוך השלחן (סעיף מז). ובהגהות מנהגים לספר המנהגים של הרי"י טייטל ז"ל מובא מדרקת: אין לאכל לברך הנרות (להדליק הנרות) ליל ראשונה דתנוכה, הואיל ואומר שהחיינו, דצריך להיות בשמחה (שם עמוד כה אות קנה).

ובשני א"י"ת (סימן תקנא סעיף יז) פסק המחבר לענין ברכת שהחיינו בין המצרים, וככת לענינו: אבל על פדיון הבן אומר (כלומר, מברך אבי הבן שהחיינו) ולא יחמיץ המצוה. והשוה לבוש. וראה בביאור הגר"א לשו"ע שם (אות כא) המביא אסמכתא להדגשת ולטעם המחבר שם - ולא יחמיץ המצוה מרש"י למגילה (י, ב) שמקורו במכילתא לפרשת בא עה"פ ושמרתם את המצות.

ולעצם הפדיון של תינוק מת, מביא בליקוטי פנחס בשם ספר האלף

שעם המצוה בתורה (שמות יג, טו): "ויהי כי הקשה פריעה לשלחנו, ויהרג ה' את כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה, על כן אני זוכה וגו' וכל בכור בני אפדה". וכאן יש לברך כמה פרטים: **א) ההינוך** (מצוה יח) מאריך בביאור עצם הענין וכוותב: מרש"י

ומה שדייק בס"ת שם מזה שתיקנו וניסחו כלשון רבים, ראה מג"א (סימן תקסו ס"ק ז) לענין ש"ץ שלא התענה, יאמר בשומע תפלה - ביום צום התענית.

לתר על כן: ברמ"א לשו"ע יר"ד (סימן שעד) מובא מנהג שמקורו בארחות חיים והמחבר מביאו בשם הכל בו "דאין מתאבלין על בן הראשון או בן הבכור שמת לאדם" והריב"ש (בסימן צה) הפריך מנהג מוזר זה, והב"י לטור יר"ד (שם) מביא דבריו ברי"ה כתב הכל בו ד"ל: "ואחר כך מצאתי שהריב"ש קורא תגר על מנהג ההוא, וכתב שהמנהג אין לו שחר ואין לדבר הזה שורש ועיקר, אמרו מי שאמרו", ועיין שם בכל הקטע. גם הרמ"א לא גורס אותו וכותב: והמנהג הוא מנהג טעות, וחייבים להתאבל עליו.

ובקשר למש"כ לעיל בענין אמירת שהחיינו בזמן של צער ואבלות יש להעיר, שזה שנוי בעצם במחלוקת הפוסקים. באליהו רבא לשו"ע א"י"ת (סימן תקנא) מביא משר"ת בנימין זאב (סימן קסג) שאין לומר בזמן צער ואבל - שהחיינו, אבל לא כן דעת המג"א שם (ס"ק מב) הכותב: דהא לא מצינו שאכל אסור לברך שהחיינו. ובלקט פנחס מביא בשם הגהות יד שואל ג"כ שלא לברך "דכל שמת לא שייך שהחיינו, וזה כונת הש"ך בס"ק יז, דלא דמי לאו"ח (סימן רכו) שאף במת מברך שהחיינו, דשם עכ"פ זוכה לירשנו, אבל כאן מה יברך האב.

סעיף יז) והסכים להם הגר"א שם (אות כו) מטעם ספק ברכות להקל. וגם הריעב"ץ מכריע כדעת הרמ"א, וכן כחכמת אדם (כלל קג אות יא).

ולכאורה יש מקום לעיין בדעת הסוברים לברך שהחיינו במקרה כזה ר"ל, וכי שייך לומר "שהחיינו וכי לזמן הזה" על אבדה בנפש, ואי משום הצדקת הדין, ש"חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", הרי יצא ידי חובתו בזה שבירך בשם ומלכות - ברוך וכו' דיין האמת? וראה בשו"ע יר"ד (סימן שעד סעיף ח) וקצשו"ע (סימן רג אות ג) "ואם מת לאחר לי יום, ואפילו ביום ל"א קודם השעה שנולד בה, קורעין עליו ואוננין עליו ומתאבלין עליו" משום שהוא נחשב לבר קיימא ומברכין עליו כמובן "ברוך דיין האמת", ומפורש בריב"ש (סימן צה): ואומרים עליו צדוק הדין. וראה קיצור פסקי רא"ש לברכות (פרק ט אות כה).

יש לעיין למש"כ בספר חסידים (סימן תתלט) ושם מבואר, שאכל כן מברך ברכה זו, והראה שתיקנו כלשון רבים - שהחיינו - ודו"ק. וכדעת המג"א שהבאתי. ולדעה זו מצדד בשר"ת מהר"ל (סימן לא) ועיין בהגהות נחל אשכול לאשכול הלכות ברכות הודאה (אות ה), ובט"ז (סימן תרעא ס"ק ח) ובנודע ביהודה (מהדורא תנינא א"י"ח סימן קמא) וספר שר"ת מתנה חיים (ח"ב ליי"ד סימן סא) והגהות מקור חסד לספר חסידים (שם אות ב).

בחוברת ספרי רבנותינו הראשונים על שיעור כסף הפדיון בזמניהם וכן: במהייל הלכות פדה"ב: לקט ישר ליר"ד (עמוד סב), שו"ת מהר"י (סימן קפט), שו"ת מהר"י מברונא (סימן קכא), מהרש"ל ב"ס של שלמה לקידושין (אות נד), שו"ע יו"ד והגהות הרמ"א שם ובמפרשים שמשכב לו, לבוש ליר"ד שם, פרישה לטור שם (אות ב), ביאורי הגר"א לשו"ע שם (אות ד) מגדול עוז לירעב"ץ ובפסקי דינים שבסידורו, בחת"ס ליר"ד (סימן קלד) ודבריו מובאים בפתחי תשובה ליר"ד (סימן שה אות ז), וראה חת"ס (סימן רפט), חכמת אדם (כלל קט), דרך החיים להגאון מליטא ז"ל, וקיצור שו"ע (סימן קסד).

ב) רבנותינו הגאונים הראשונים

וטריו על שיעור כסף הפדיון שהיה נהוג בזמנם, וכל אחד שיער לפי המטבע שבמדינתו, והעניי הרב הגאון ר' פישל כהן (ז"ל), רב ברבנות הראשית לת"א-יפו, על ספר "דבר ישרים" על התורה, שהמחבר ז"ל שקל וטרי בענין השיעור של הפדיון, ואחרי חקירה נפלאה מתוך בקיאות יתירה ודייקנות, הגיע לירי מסקנא, שבזמנו צריכים להעריך לפי קנה המדה של זהב בהשוואה לכסף, ומסתמך על גמרא מפורשת, (בבא מציעא מ"ב, ב): אמר רבא וכר' דינר של זהב, למאי נפקא מינה, לפדיון הבן. והוא כותב: עכ"פ יוחי מכסף וכר'. ולפי אותה קנה המדה צריכים לחת את כסף הפדיון.

וביחס להבדלים שבין רבנותינו הראשונים
בנוגע לעצם השיעור, העלתה

איהו למפרק נפשיה" וכן גורס בה"ג ורמב"ן בהלכות בכורות (פרק שמני) ולפי הקדוקי סופרים כן היא גם גירסת הש"ס כתב יד. ובחס למא שמובא בספר חסידים הנ"ל, ראה מדבר קדמות לרחי"א (מערכת פ אות י). **ובספר** לקוטי פנחס מבאי מספר תולדות ישראל (על התורה, פרשת וירא) שכתב לענין נוסח הברכה "על" ומביא שם מהתקנותי זוהר - שעי' שאדם עושה פדיון לבנו, נתעוררו רחמי אבינו שבשמים לגאלנו, כדאיחא בילקוט: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה - אתה קראתני בני בכורי ישראל, ואני בניך ואתה אבינו ואמרין בקידושין (כט, א) ה' דברים חייב האב וכר' למולו וכר' לפדותו - לפדות אותו מבין האומות וכר' עכ"ל.

לא מצאתי זאת בתקונים, אבל נאמנה עלינו עדותו של המחבר ז"ל. ועיין במגדול עוז לירעב"ץ ז"ל (פלא ח אותיות א-ו), וראה שם ההסבר ע"פ סוד באותיות ז-יב, וכן בספרי המקובלים ובסידוריהם.

ג.

(שם המדינה). וראה בגמ' (שם) פלוגתא בין רבי אמי לרבי חנינא ביחס למשמעות של עצם ההגדרה, ורש"י ותוספות במקום, וכן בטור שם משי"כ על המחלוקת שבין הגאונים לבין רש"י, ומקור דבריו הוא ברא"ש לבכורות שם, ועיין במעניי יו"ט על הרא"ש שם ובדברי המורד שם (אות כב), וכן משי"כ

בבכורי מצרים, שהוגם והצילו מידם. וכעין זה כתב מהר"ם חאגיז ז"ל בספר המצות שלו. **ב) לפי** הזהר הקדוש, הנה זה גם ענין של פדיה ממות לחיים. וזה לשון הקמת הזהר לבראשית (דף יא, א): "פקודא חליסר - למעבר פורקנא לבריה, לקשרא ליה בחיין, דחרינ ממונ גינהו, חד דחיין וחד דמותא וקיימין עליה דבר נש. וכר' יפרק בר נש לבריה, מידא דההוא מותא פריק ליה, ולא יכיל לשלטה ביה" וכר' וראה זהר תרומה (קער, ב).

ולטעם הנוסח שבהקדמת הזהר הנ"ל מצדדים הגאונים, ומפורש בשערי תשובה לגאונים (סימן מז) ושם נאמר בין השאר: ופדתו שני פעמים וכר', חד מקב"ה וחד ממלאך המות. ובחינוך שם "ומכניסו לרשות בורא" ודיין בלשון התניא רבתי (סימן צח). וראה המעשה המובא בספר חסידים (סימן שלד). רמז ניתן לראות בגיוסת הרי"ף לגמרא (קדושין כט ע"א): "מיתייב

סכום הפדיון
מפורש בחורה (כמודר' שם פסוק טו) והוא חמשת שקלים. וכאן יש להבדיל כמה פרטים:

א) במשנה (בכורות מט, ב) הוא הועמד על חמש סלעים, כמנה צורי

שירותא דצלותא

ועיין אבני מילואים לאה"ע (סימן כט ס"ק יג) המבדיל ענין זה לפי שיטת הראשונים ומסיק שלפי שיטת הרא"ש מהני, ואילו לפי שיטת הרמב"ן והרשב"א יש פנים לכאן ולכאן, ואע"פ שדעתו נוטה שגם לפי שיטתם מהני, ובכל זאת הוא מסיים כי הדין להחזיר בזה, ובמגמת חינוך מסיק מפורש "ולפענ"ד נראה בודאי, כאן לא מהני משכונ" ויעיין שם הסברו. ולכן יש לדקדק על זה ולתת לבחון את החפץ בחזרת פדיון גמור כנ"ל.

ג) ובקשר לעצם המספר: במדרש

בראשית רבה (פרשה פד אות יז) מנומק זאת ד"ל המדרש: וימכרו את יוסף בעשרים כסף - אמר הקב"ה: אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף מעות שהן ה' סלעים, לפיכך יהיה כל אחד ואחד מפרשי ערך בנו ה' סלעים במנה צויר. והשוה אותו דרש בשונים קלים בפסיקתא דרב כהנא ב', וראה בביאור בעל מתנות כהונה למדרש רבה שם שהעיר: מטבע מעה כסף שהם ה' סלעים, ועשרה אחים (שהיו במכירתו) מחצית השקל לכל אחד ואחד ע"כ, מקור הסברתו בירושלמי שקלים (פרק ב הלכה ג) בסוף הגמרא שם.

ועיין באשכול הלכות פדה"ב ובנחל אשכול שם העושה חשבון, והיוצא לנו מדבריו - דב' כסף חצי שקל הם, ולפי"ז כ' כסף ה' שקלים הם. וצ"ע מש"כ בבעל הטורים שם עה"פ וימכרו "ומכרוהו כבי" סלעים". ורבינו בחיי כתב בחזקת קשר לזה

בפירושו עה"פ הנ"ל: בעשרים כסף נצטוונו בחזרה בפדה"ב, שיהי חמש סלעים, דסלע ד' דינרין וא"כ ה' סלעים ד' פעמים הם עשרים כסף, וזה בחזרה אונקלוס בעשרים כסף ולא בעשרין סלעין דכסף. והא למדת למצות פדה"ב וכו', לפי שבא לכפר על מכירת יוסף וכו', ובהיר (כא דף מב, א): ובגין דא פדה"ב כסף ה' סלעים, כחושבן ה' דאברהם (אות ה הניחוספה לאברהם). ובלקוטי פנחס מבא בשם ריב"ץ - שהוא כנגד ה' סלעים שקבלו הפדיוס מאת העורפים על פדיוני הלוים (במדבר ג, מז).

אגב: במשך חכמה להגאון מדוניסק זצ"ל (לפ' בא) מתקשה על טעם זה

שבירושלמי וכותב: והוא פלא, דאם נעשו עבור זה, מדוע שבט יוסף צריך ליתן ה' סלעים, ולמי, לשבטו של לוי, שהוא היה המוכר? אם לא שהכונה - שאתם הסכמתם שפדיון האדם ה' סלעים, למען יקח לוי פדיון נפש אדם ה' סלעים ולא יותר מכפי שקצב בדמיו. ומצאתי רמז להסבר זה ברש"י עה"פ (במדבר ג, מז): "זאת פדיוני השלשה" וגו' - פירש"י שם: מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת, כך היתה מכירתו של יוסף עשרים כסף, שהיה כבודה של רחל. וראה רמב"ן לפרשת כי תשא (פסוק א) ועיין שם בכל הקטע וכן מש"כ על פסוק יג שם. וראה ספר קהלת יעקב להגאון המקובל רבי יעקב צבי יאליש זצ"ל מחבר ספר מלא הרועים, שביאר את הענין בדרך הקבלה, ועיין עוד שם (בהשמשות לערך מ) ד"ה מכירת יוסף.

מאומתי התחי'צו

לערך סדר הפדיון בצורה קבועה שאנו

גוהיגין בה? - זאת טען חקירה יסודית, ננסה להאיר את הענין:

א) בגמרא פסחים (קכא, ב) מסופר: "רבי

בעו מינה - פשיטא, על פדיון הבן "אשר קדשנו במצותי וצונו על פדיון הבן" אבי הבן מברך, "ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" כהן מברך או אבי הבן מברך? וכו' והלכתא: אבי הבן מברך שמים". הסיפור הקצר הזה לא מורה על חגיגות מיוחדות בסדר הפדיון, אלא רק שאבי הבן מברך "על פדיון הבן" ו"שהחיינו". אבל מעשה דומה מסופר בגמ' בבא קמא (פ, א): "רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי פדיון הבן ואמרי לה לבי ישיע הבן. רב לא עייל קמיה דשמואל, שמואל לא עייל קמיה דרב אסי", ורש"י שם בד"ה ישוע הבן מפרש: "משתה שעושיין לפדיון הבן כבוד" - ומכאן אנו למדים, שכבר בתקופת התלמוד נערכה חגיגה זו ברוך פאר דבמעמד קהל מוזמן, שכן על כך מורה הלשון "איקלעו לגבי פדיון הבן".

בראיה להנחתו יש להעיר על מש"כ

האשכול (בהוצאת אלבק עמוד 241) וזה לשונו: וכבר כתבנו לעיל, דבכור לא צריך למפרקה אלא במעמד אותו כהן דשקל ליה וכו', מיהו אי נחא ליה לכנופי (לכנס, להזמין) עשרה, ליקרא בעלמא או

ד.

לפרסומי מילתא, אי נמי משום כבוד הבחינה הרשות בידו. כי ההוא דגרסינן וכו' וו ושמואל ורב אסי איקלעו וכו' ואמרי לו לבי ישוע הבן, שהוא פדיון הבן. ועיין היטב בדברי חמדות לרא"ש סוף בכורות (כאו ד).

והרי הערה דרך אנב: ראה בגמ' עירובי (נר, א) "דעלמא דאולין מיניו כהילולא דמי". וגויסת הינן יעקב שם "כבי הלולא דמי", ועיין בפירוש עין יעקב שם הרי"ף והרא"ש לפסחים שם וכן לבכורות (פרק ח אות ח) והאשכול בהלכות פדה"ב ורמב"ן בהלכות בכורות (פרק ח) גורסים גב בפסחים שם "איכלע לבי פדיון הבן", ולפי הקדוקי סופרים לפסחים (שם) זוהי גם הגיוסא בש"ס כתב יד מינכן. ובקידושין (ת, א): "ורב כהנא שקיל סודרא מבי פדיון הבן", ועיין בתוספות (שם ב) ד"ה בפדיונה; הרוקח (בסימן שס) מוזיק כנוסחת הגמרא.

והנה מכל מקומות אלה מסתבר, שכבר

או היה המנהג לערוך שמחה זו באופן חגיגי ביותר, אלא שעצם הסדר הוגבל לברכות האב, וחו לא מיד. הצורה המורחבת שאנו גוהיגין בה, ראשיתה בחקופת הגאונים ז"ל, ורב סעדיה גאון הוא המקור הראשון המעיד על זה, אולם כשלעצמו הוא שולל כל הספה. האבודיהם מביא בשמו (בהלכות ברכות ואחרי הלכות מילה) רק את הבוכה "אשר קידש", ורק בספר "סדר רב סעדיה

שירותא דצלותא

(ה) ומכאן געביר לעיין בספרי רבתינו הראשונים ז"ל. הרא"ש (פרי חורני - לפי תשובת מהרש"ל סימן כט, עיי"ש מש"כ ע"ז ועיין שם בכל הקטע) אף הוא מביא את סדר הפדיון, אלא שמשם הושט, או חסר בעיקרו, חלק חשוב מהטקסט, והוא - שאלת הכהן ותשובת האב וד"ל שם: "זה יהיה משפט הכהנים - מנהג פדיון הבן: אבי הבן מברך ב' ברכות ונותן ה' סלעים והכהן מברך על הכוס בופרה"א ובורא עצי בשמים, ועוד מברך אשר קידש וכו' ונותל הכהן הכספים ומעבירם על ראש הבן (ואומר) זה חת זה וכו' יצא זה לכהן ויכנס הבן לחיים לחיה וליראת שמים. ונותן הכהן ידו על ראש הבן ומברכו: יברך ה' וישמרך וגו' אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך וכיצא באלו". (לפי קונטרס מגול חננאל הכולל לקוטים על התורה המיוחדים לרבינו חננאל, ברלין תרל"ו. וראה הערותינו לקמן לברכת הכהן - יברך וגו').

(ו) וכן מביאים את הסדר בשניים גדולים וכתיקון הגאונים: הטור ליד"ד (סי' שה), וראה שם בדרכי משה שם (אות ה') האשכול (רמז כלבד ד"ל: ואמר גאון הכי וכו') ואם אה"כ אינו למס הלכות ברכות וסדר פדיה, למדנו אחר - האשכול בהוצאת אלבק עמוד 234: "המבין בהלכות כבורות (פרק ח) כותב: "דהכי אשכחן בשמשא עתיקא דגאונים", אבל לא הוזכר את שאלת הכהן וברכותיו: האור זרוע (ח"א סימן תקנ"ג): רבינו ירוחם (נתיב א); אבודרהם בהלכות כבורות: בעל צדה לדרך (מאמר א כלל ה פרק א); אורחות חיים הנ"ל ומכאן

שירותא דצלותא

פודיה. ופודה שני פעמים, משום דכתיב "אך פדה תפדה" וכתיב "ופדיו מכן חודש" וגו' פדוים תדין (שני פדיונים) חד מקוב"ה וחד ממלאך המות. (ראה לעיל בסוף אות ב). מיד נוטל הכהן את הכסף ומוליכו בידו אצל ראש הבן ואומר: חמש סלעים אלו פדיון בנו של פלוני זה, חלופי זה על זה, יצא זה לכהן, ויכנס הבן לחיים, ליראת שמים. ומברכו ואומר אל יתן למוט רגליך וגו'.

והרי נוסחא שניה של תשובת רב האי גאון באותו ענין, אשר נעתקה מכתב יד שבספריית אוקספורד ע"י המחבר גבול מנשה ושם (בעמוד כ) נאמר: "סדר פדיון הבן וענינו לרב האי גאון:

האב והאם באים עם הבן הכבוד לפני הכהן וה' סלעים כידם. והכהן שואל, ומברך האב מעומד שתי ברכות וכו' ונותן הכסף לכהן ואומר לו הכהן: איזו חביב עליך יותר. והאב אומר: בני חביב עלי יותר. מיד נוטל הכהן את הכסף ומוליכו בידו אצל ראש הבן ומברכו כפי אשר יודע לברך (כלומר - כמו שהוא רגיל לברך בברכת כהנים) בפסוקים כגון ברכת כהנים (יברכך) ויתן לך וגו' אל יתן למוט רגליך וגו', ואמר ד"ל וכו' ונהגו רבותינו בעלי הישיבות המקיימים מצות כהונה וחזיונים שבהם, כשהם פודים וכו' מביאין כוס של יין ומברכין בפרה"ג ובורא עצי בשמים" וכו'. (לפי ספר גבול מנשה לר' מנשה גראסברג מסטריטניא, דפוס פרינקיפורט דמיין, תרנ"ט).

גאון" המודפס שלפנינו גרמות הרחבת הצורה. וזה לשונו (שם עמוד ק) כתיבוגמו מלשון הערבית שבה בעצם חובר: "ויש שחידשו בברכת הפדיון הבן דברים שאין להם עיקר ואינם שוים כלום, כמו אשר יצר את הילד במעי אמו ועוד (כוננו אולי לברכה על הכוס וכו') אבל אין רשות לכהן לברך כלום בשעת פדיון הבן".

(ב) רב האי גאון שחי בערך מאה שנה אחריו, כבר מביא את מנהגו לכל פרטיו, ובקצת שנוי - ותשובתו משמשת לנו מקור ויסוד לענינו. ויש להעיר, שתשובתו זו המובאת בספר המכיל תשובות הגאונים, בשם שערי תשובה (תשובה מז), מובאת גם בנוסחא אחרת, בכתב יד שבספריית אוקספורד, ובתכנה היא דומה ביותר למנהגו המקובל. והרי לפנינו ההעתקה של שתיקה:

בשערי תשובה שם: "תשובה לרב האי גאון: וששאלתם סדר פדיון הבן, פדיון הבן כיצד וכו', ואמר ד"ל שחייב האב לברך בשעה שנותנים (לנקודה זו נחזור לקמן באות שלפנינו) לכהן (חמש סלעים) שתי ברכות, אשר קדשנו וכו' וצונו על פדיון הבן ושהחיינו. ונהגו רבותינו ראשי הישיבות המקיימים מצות כהונה וחזיונים בהם, כשהם פודים כבור פטר רחם מביאין כוס של יין והזס וכו' ואח"כ אומר הכהן בא"י אמ"ה אשר קידש וכו', ואח"כ מגביה הכהן ב' ידיו וסומך על ראשו (של התינוק) ואומר לאביו: איזה חביב עליך יותר, בןך או ה' סלעים הללו. והאב אומר: בני חביב עלי יותר ואני

ה.

(ג) ובספר שרית בני ציון (סימן קז)
מובאת שאלה: אחד שבין

שהחיינו בשעת המילה של בנו בכור והוא לא מל בעצמו (עיי' מה שציינתי לעיל מרמ"א) אם שוב יברך ברכת שהחיינו בשעת הפדיון. ומסיק שם מתוך ביורר הענין בשרשו: ולכן אף שעשה שלא כדיו, שבין בשעת המילה, מכל מקום לא נפטר בזה מברכת שהחיינו שבשעת פדיון.

ובספר זוכר הבית מעורר המחבר ז"ל
שאלה - מי שעשה כבר פדיון בנו

מאשתו הראשונה, אם צריך לברך שוב כשמקיים מצוה זו אצל בנו הבכור מאשתו השניה. ומסיק שם כן לברך: ובספר לקוטי פתח מביא הכרעה זו גם בשם ספר טוב טעם ודעת (חלק ב מהדור"ג סימן קכד) ומעיר שם שהסכימו לו חכמי העיר. ומביא שם פלפול ארוך בענין זה מאת הרה"ג אלעזר אייבעשיטץ ז"ל מסטרעדן, והאריך בראיות שיש כן לברך.

(ד) הרשב"א (שרית ח"א סימן שלח)
נשאל אחא דמברך אבי

הבן שתים. אמאי לא מברך אבי הבן שהחיינו וגם הכהן, דמטי הנאה לידיה והשיב: דמסתברא דכהן לא מברך, משום דהוי זה כשאר מתנות כהונה דמטי כיה הנאה לכהן, (ובכל זאת) לא מברך שהחיינו.

בענין שהחיינו של הפודה את עצמו, וכן של השליח הפודה, ראה ההערות
במקומן. בסדר הנתון, שסודר אחר סדר הפדיון הרגיל.

היין, או נוטלין קודם את הידים ומברכים המוציא ואחר כך מסדרים את הפדיון וממשיכים את הסעודה, וזהו הסדר הרגיל והמכריע? וכאם אין יין מצוי, אלא שאר מיני משקאות, שכן וכדומה. או מסדרים את סדר הפדיון לפני הנטילה. מקורו של שני זה הוא בט"ז לשר"ע שם (סי' י) ומובא בשמו בבאר היטב שם (אות י). וטעמו נובע מהדין השנוי במחלוקת הגאונים והפוסקים הראשונים ונמשך בין האחרונים - אם לברך על שתית מים בשעת הסעודה. וראה בירור מדיק על ענין זה בסידורנו (עמוד תנא).

במהרי"ל מובא סתם: ויהי כאשר ישבו לסעוד וברכו ברכת המוציא,

הביא אבי הבן הכלי עם המעות ועמד לפני הכהן וכו'. ולפי מדרגת הענין שם, היו מברכים על כוס יין. מהרי"ם מברונא (בתשובה קכא) מסביר את הסדר כזה"ל: נוהגין לעשות סעודה וכו', א"כ נראה לי נכון, שלא לפדותו אא"כ ישבו לאכול, דאי כבר פדאוהו, ליכא כ"כ פוסמי מילתא, וגם עכ"פ אין לאכול תחלה ואח"כ לפדותו, דאז לא הוי סעודה מצוה, אלא אחר שברכו המוציא.

ביחס למהרש"ל יש להעיר, שבים של שלמה לקידושין (אות נד) הוא מביא

מקורם סתם: "ופודין מעיקרא ואח"כ סעודין, דסעודה אינה באה אלא בשביל הפדיון". אבל שם מובא גם מעשה באחד מתלמידי הישיבה שפדה את בנו שלא במקום הילד, וכתב שם הסדר שאנו נוהגין בו וז"ל: ויהי כאשר ישב לסעודה וברכו המוציא, הביא האב הכלי עם המעות ועמד לפני הכהן וכו'.

בכל בו (סימן צ"ר). בכפתור ופרח (בסוף סימן טז) מובא בשם "רבנותנו בעל הישיבות": הרי"ז בשלטי הגבורים (לקדושין כט) האב חייב בבנו וכו', ושם (אות ג).

המאריך לפסחים (פסק ה') כותב: "וגאונים הראשונים תקנו בסדר הפדיון

דברים מחודשים וברכות מחדשות"; החינוך (במצוה שצב) בשם רבנותנו שכתבנו. הרשב"א (בתשובותיו ח"א סימן ר' וסימן תשנ"ט) מביא את הסדר ומעיר לבסוף: "זה כתב רבינו חננאל ז"ל בפירושו החומש בפרשת שופטים", והבית יוסף לטור (סימן שוה) שם מביא דבריו אלה כד"ה בתשובת הגאונים. וראה לקמן הערותינו לברכת הכהן יברך וכו'. המדריך בסוף יבמות מביא ללא הוצאת הגאונים (רק בשם מהר"ם) וכמ"ל בספר הפרנס ובתניא רבתי. וכן לא הוזכר סדר כלשונו בספרים שיצאו מבית מדרשו של רש"י והם: ספר הפרד"ס לרש"י, ספר האורה, סידור רש"י ומחזור ויטור, וכן לא ברוקח, רמב"ם וסמ"ק (סימן רמד). המהרי"ל מביא ג"כ את סדר הפדיון ללא הוצאת הגאונים וברכת הכהן וכן לא בלקט יושר. יפסקי מהר"ש מלונדון אף לא מצריך סדר כלשונו, ולפי דבריו שם אין בכלל צורך להביא את הילד לפני הכהן, אלא שבכל מקום שהילד נמצא, פודהו האב מהכהן. ראה משה"כ לקמן במקומו על ההגדרה "ליתן י"ג" שבנוסחת המקובלים ז"ל, שעברה לרוב הסידורים.

(אימתי פודין? זאת חלוי - על איזו
כוס מברכים. אם מברכים על

שהחיינו:

ראה ההערות במקומם והרי נקודות נוספות:

(א) בעל המאור והרי"ן לסוף פסחים מנמקים את כוונת הכריזה כאן

בזה"ל: ופדיון הבן שמברך אבי הבן שהחיינו, לפי שיצא מספק נפל, דכל ששהה (חי) לי יום באדם, אינו נפל. וראה אבודרהם בהתחלת הקטע "פדיון הבכור". והיסוד לעצם הסבר זה מציעו בתוספות לגמ' סוכה (מו, א ד"ה השושה) שכתבו: "ונראה דמצוה שיש עליה שמחה. תקנו שהחיינו". (בתום שלשים יום יצא הולד מספק נפל כנ"ל, ונתשב כבר לבר קיימא, ומאותו רגע מתחילה השמחה האמתית של ההורים). וכן פסק הרמב"ם (בהלכות בכורים פרק יא הלכה ה) וטור ושר"ע (יר"ד סימן שוה).

(ב) ואם האב בירך שהחיינו בשעה שמל בעצמו את בנו הבכור, (כדעה א' שבשר"ע יר"ד סימן רסה סעיף ו ביחס לחוץ

לארץ, ובארץ ישראל בכל ברית מילה) וראה הערותינו לעיל בעניני ברית מילה) נחלקו הפוסקים - אם ישוב לברך כאן בשעת הפדיון. דעת הרמ"א (יר"ד סימן רסה סעיף ז) שלא לברך, אבל הדרישה לטור שם (אות ז) חולק, ומצריך גם בכגון דא לברך, ולכן הכריע הש"ך (סוף ס"ק יא) הכותב: "אלא בכל ענין יש לברך בשעת הפדיון וכן נוהגין". הגר"א שם (אות לו), ציין לעיין בש"ך שחסכים לו, וכן פסק בחכמת אדם (כלל קמט אות כ) וכן נוהגין.

שירותא דצלותא

ז.

ברכת כהנים:

נהוג, שהכהן מברך את הילד בברכת כהנים הרגילה, יברך וגו' ומסיים בפסוקים שבמשלי (ג, ב) וזהלים (קכא, ז). ונהוג להקדים "ישמך אלקים" וגו' (בראשית מח, ב), בנוסח שמברכים את הילדים כליל שבת לפני הקידוש (וראה הערותינו לאותו מנהג בחלק ג של סידורנו, במדור המנהגים כליל שבת). מקור המנהג של ברכת כהנים כאן, טעון בירור, וכן כמה פרטים התלויים בו.

(א) בנוסחת השערי תשובה (סימן מו)

מדובר רק על הפסוק בתהלים - אל יתן למוט רגליך, ואילו בנוסחת הכתב יד אוקספורד של תשובת רה"ג (כ"ל) באות ד ס"ק ג, היא מובאת ברמיזה. ו"ל הקטע הנוגע לענינו: "ומברכו כפי אשר ירדע לברך, בפסוקים, (כלומר - כמו שהוא הקטע הנוגע לענינו: "ומברכו כפי אשר ירדע לברך, בפסוקים, (כלומר - כמו שהוא רגיל לברך בנשיאת כפים) כגון ברכת כהנים" וכו'. בראשונה הוזכר מפורש הפסוק יברך וגו' במגדל חננאל שציינתי לעיל (במבוא אות ד קטע ד) ו"ל: "ונותן הכהן ידו על ראש הבן ומברכו יברך ה' וגו' וכיוצא באלו".

וכן מביאים זאת: ארוחת חיים, כל בו, רשב"א, צדה לדרך ואבודרהם. בשאר ספרי הראשונים מדובר סתם "ומברכו" או "מברך את הבן". המאירי לפסחים כנ"ל, מביא נוסח מקוצר, אלא שלפיו פונה

הכהן בברכתו אל אבי הילד, ו"ל: "יהי רצון וכי' שבעש שהכנסתו לפדיון, כך תכניסוהו לחורה ולחופה ולמעשים טובים", שכשעלצמו הוא קטע מברכת אשר קידש עובר, בקצת שנוי, ובנוסחת הסידורים שלנו אומר זאת הכהן אחרי הברכה על הכוס ולפני שהוא מברך את הילד בברכת כהנים. מהר"י מברנא מביא (בתשובה קכא) סתם: "והכהן צריך לברכו" ומזכיר שם מנהג חדש שלא ירדע לנו: ואחר כך הרב (דמחא) אם הוא שמה.

הרמב"ן, האור זרוע. מהרי"ל, תרומת

הדפוסים אותה ככלל כאן, וגם בעל סדר ה' והמחבר בשו"ע י"ד השמיטה וכן המקובלים, ובעקבותיהם הלך הרב בעל התניא. בספר נדה כצאן יוסף (דפוס הענא משנת תע"ח) מובאת ברכת כהנים הרגילה ולפניה הפסוק "ישמך אלקים כאפרים וכמנשה" (בראשית מט) וכן סידרה הריב"ץ בהקדמת הפסוק הג"ל - וכן מנהגו המכריע.

(ב) שימות שתי ידיים על ראש הילד:

נהוג, שהכהן משים ידיו על ראש הילד בשעה שבא לברך אותו. מנהג זה טעון בירור יסודי. בעצם הוא מנהג עתיק, ומובא בשערי תשובה הנ"ל בתשובה לרב האי גאון, אלא שהענין שנוי במחלוקת קביעת מקומו. לפי גרסת השערי תשובה שלפנינו, משים הכהן שתי ידיו על ראש הילד כשכא

לשאל את אביו "מאי בעית" וכו', ואילו לפי נוסחת אותה תשובה לרה"ג שבכתב יד אוקספורד הוא משים את ב' ידיו רק כשכא לברך אותו בברכת כהנים, כמנהגו. ועיין לעיל במבוא (אות ד קטע ב וסע"ק ג) במדורצת לשון התשובה שבשתי הנוסחאות שלפנינו.

תלמידו, רבינו חננאל מביא (במגדל

חננאל הנ"ל, וראה לעיל שם קטע ג) שימת יד אחת כשכא לברך את הילד, וכן כתוב בכל ספרי הראשונים המביאים את עצם המנהג, לפי נוסחתם הם, מלבד בחינוך (מצוה שכב) הכותב: "ונותן הכהן את ידיו על ראש הבן ומברכו" וכו'. גם בנהג כצאן יוסף הנ"ל מדובר על שימת ב' ידיים. וביחס לריב"ץ יש להעיר, שבספרו מגדל עז צוין בכתורת שמעל גבי הברכה "וישם ידו על ראש הילד", אבל כאן נראה לעצמים שגגת המסדר, כי במוסך השבת, בהתרגל ליל שבת (אות ז), הוא ממליץ על שימת ב' ידיים "כדרך שנהג משה רבנו עין יפה כך ראוי למברך לעולם". ובפחד יצחק (אות ב עמוד נד) מביא מנהג - יש נוהגים לברך את הנשוי בשתי ידיים, בעדו ובעד אשתו, ולפניו ביד אחת, ואולי נובע מכאן ההבדל שאנו רואים כאן בספרי רבותינו הראשונים שציינתי ביחס לברכת הכהן כאן. וראה הערותינו בחלק ג למנהג המקובל לברך את הילדים כליל שבת לפני קידוש.

ולאחרונה יש להעיר ולהדגיש, שבוהר

הקדוש מצינו אסמכתא

שירותא דצלותא

מפורשת לשימת שתי ידיים על ראש המתברך, וכך מוכח מזה. יתרו (עט, א) ושם כתוב: כד מטו מלך אלן לגביה דרבי שמעון, אתח ידיו ברישיה (הניח ידיו על ראשו) דרבי יוסי וברכיה וכו'.

(ג) אימותי מברך הכהן את הילד, קודם

שמברך על הכוס או לאחר מכן? - זאת שנוי במחלוקת המנהגים, ריעב"ץ קבע מקומה חיובי אחרי ברכות האב, ובקיצור שו"ע (סימן קסד אות ד) סידר המחבר את ברכת הכהן לפני שמברך על הכוס. ובסידורים אין סדר למשנה. נקודה זו טעונה בירור יסודי, וננסה להאיר אותה:

בכל ספרי רבותינו הראשונים סודרה

הברכה על היין לפני ברכת אשר קידש עובר וכו' ואח"כ ברכת הכהן, אם מפורש חוכן הברכה או בדרך רמז בלבד, זאת לפי מה שנקבע בתקנת הגאונים, כמבורר לפנינו באות ד קטע ה.

ולכאורה יש מקום לעיין על עצם הברכה

בזמננו אנו, כשמשמשים את קידש עובר וכו' מן הסדר. בשלמא בימי הגאונים והראשונים, כשביכרו אותה ברכה, היה מקום להקדים לה ברכה על היין. משום שאין אומרים שירה אלא על היין, כמו בברית מילה, (ראה ברכות לה, א ערכין יא, א והערותינו לעיל עמוד תשצח בשורה המתחילה "וראה", ועיין שם בהתחלת הקטע בעמוד תשצד ובש"ך לוי"ד סימן רסה ס"ק ז בשם המדריכ). אבל כשמשמשים אותה

שירותא דצלותא

(ראה הערותינו לברכה זו במקומה לקמן)
נשאלת השאלה - לשם מה היא באה?
ואחרי שכבר הי' הספר מסודר לדפוס,
מצאתי אסמכתא מפורשת בב"ח
לטור שם בחשובת הגאונים ז"ל: "וי"ש
והדר מזגא לכהנא אסא דחמרא וכו', הטעם
הוא כמ"ש המדריכ דברכה אשר קידש וכו',
מברכים על הכוס לפי שאין אומרים שיהיה
אלא על היין, והכי נמי בברכה זו מברכין
על הכוס מטעם זה" - הרי מכאן מבורר,
שבאם לא מברכים אותה, אין מקום לעצם
הכוס, וזאת מודגש בלשון מהר"י מברונא
(חשובה קכא) שכתב: כי מנהג לאחר הפדיון
לברך בפרה"ג על הכוס יין.

רמז להסתיעות מסימת כיתם לנקודה זו
שעורתי כאן, מודגש בלשון של בעל
ש"ת פנים מאירות (חלק ב סימן צח) שכתב
שם לעניני, ונגע אגב ארחא בענין כוס
שבסדר פדה"ב ח"ל: "ואף שנוטה הברכות
והזיקן גאונים לברך אחר ברכת שהחיינו -
והדר מזגא ליה לכהנא כסא דחמרא ומברך
כהנא בורא פרי הגפן, כרוך אחת וכו' אשר
קידש וכו' - כבר השיג עליו הרא"ש והטור
שלא לברך ברכה שלא נזכרה בתלמוד, א"כ
מה שאנו נוהגין להביא כוס של יין, אינו
אלא מצד המנהג ולכבד לכהנא וכו' - הרי
לפנינו מפורש דעת החורה של גאון מובהק,
שלפיה כן יש קשר בין הברכה על הכוס
עם ברכת אשר קידש. וראה ברמ"א לשו"ע
שם (סעיף ו) שכתב: "ואם יין בעיני מברך
הכוס על היין מיד אחר הפדיון (מהר"ל)

וכן נוהגין עכשיו - כדי לפרסומי מילתא,
הרי שבעצם אין הצורך בכוס כגון משום
שהוא חלק מהסדר כשלעצמו, אלא משום
פרסומי מילתא, מאותו הטעם שעושין את
הסעודה.

ונראה לי ליישב המנהג ולהוסיף טעם
לשבו - על פי המאמר בזהר (ח"ג)
דף רכו, א) וז"ל: בכל אחר דברכאן אצטריכו
לברכא, בעי קב"ה לאתברכא בקדמיתא,
ולבחר אתברכו אחרינן, ואי קב"ה לא אתברך
בקדמיתא, אינון ברכאן לא מתקיימין, ועיין
שם כל הענין: - והיות שברכת הכהן כאן,
שהיא מיסדרה ומתקנת הגאונים ז"ל, נשארה
ונשתמרה בידינו, על כרחו צריך הכהן לברך
מקודם איזו שהיא ברכה, והיה"ח מתאמה
לענין היא בורא פרי הגפן, וכשאין יין מצוי,
מסדרים את הפדיון לפני רחיצת הידים
לסעודה, ובמקרה זה מברכים שהכל על שר
או שאר משקין.

וראיתי בספר טיול בפרס (עמוד ח)
המביא מספר דבש לפי לרדוד"א
בענין זה ח"ל: ואני שמעתי מהרב וכו'
כמהר"ר יעקב רוזק ז"ל ר"מ ראב"ד
באבודרה, דכשבא אליו אדם לברכו, משימ
ידו על ראשו ואומר - יתברך שמו של
הקב"ה, ואח"כ מברך לאיש ההוא.

- ודרך אגב הרווחנו מכאן תשובה על
השאלה שהצגתי בראש דברינו - אימתי
מברך הכהן את הילד - לפי ההנהגה בזהר
הנ"ל, צריך הכהן לברך קודם כל על הכוס,
כדי שיהיה ראוי לברך את הילד ודו"ק. וכך

נראה מלשון הרמ"א המביא בשם מהר"ל
וכותב (בסימן שה סעיף ט'): "ואם אין יין
בעיני מברך הכהן על היין מיד אחר הפדיון"
וכן נראה מפשטות לשון מהר"י מברונא שם
הכתוב: "ואחר שבידך על הפדיון, וכו' ומיד
מביאים כוס יין ומברך הכהן ונתון גם לאבי
הילד" (לטעום). וכך כתב מפורש והרחיק
לכת בעל יוסף אומץ (עמוד 346) "ותיכף
אחר הלקיחה (כשהכהן קיבל הכסף) מברך
הכהן על כוס מלא יין העומד מוכן למקדום
הפדיון לברך עליו". וכך סידר ריעב"ץ
במגדול עוז, וסודר בסידורו.

ובקשר להדגשת בעל יוסף אומץ "כוס
הפדיון" יש להעיר, שמלשון הרא"ש מתשובת
הגאונים וכן מהטור לא משמע הכי, כי שם
כתוב: מברך וכו' על פדיון הבן ושהחיינו,
והדר מזגא לכהנא כסא דחמרא. וכמ"כ כתב
ברכנו ירוחם "ואח"כ מודגין כוס של יין",
ובעוד ראשונים. בקשר למהר"ל יש להעיר,
שבדרכי משה לטור שם (אות ט) מובא בשמו
בוה"ל: "ומהר"ל כתב, עושין הסעודה לאחר
הפדיון, ונתון מיד אחר הפדיון לכהן
לשתות", אבל במהר"ל שלפנינו לא מצאתי
בדיוק לשון זה.

והרי הערה דרך אגב: בקשר להגדרה
"מיד" שברמ"א הנ"ל יש להוסיף
והעיר, שמצינו הגדרה זו בהרבה מקומות
בש"ס, ולא תמיד משמעותה "תיכף ומיד"
אלא זמן ממושך, באופן יחסי, וראה לדוגמה:
סנהדרין (מת, א) - "מפני מה נברא אדם
הראשון כערב שבת, כדי שיכנס למצות מיד",

שירותא דצלותא

ואדה"ר נברא בערב שבת, ולשבת נכנס רק
בליילה, הרי שהלילה אחרי היום נקרא גם
כן "מיד"; ובלקוטי פנחס מביא גם מספר
קהלות יעקב (אלגזי) מענה לשון (חלק ג)
לשון בני אדם סימן תפן) שבכל היום נקרא
"מיד", כמ"ש הו"ש (טהרות, פרק ט משנה
ד) דכל אותו היום "מיד" קרי ליה, ומביא
גם מספר צמח צדק (סימן קכ) לענין הגשבע
לפרוע מיד - זמנו כל היום, וגם הלילה
שלאחר היום בכלל "מיד" הוא. וראה חלקת
מחוקק לאה"ע (סימן יז ס"ק מט) מש"כ
שם וכשר"ת דב"ש (סימן שפ), ופוזחי
תשובה לחו"מ (סימן עג ס"ק יד) ושם (סימן
קצ ס"ק טז) וכשר"ת מהר"ם אלשיך (סימן ג).

בסידור אציר התפלות סידר המחבר ז"ל
לפי משי"ב בקצור"ע, היינו קודם
ברכת כהנים ואח"כ הברכות על הכוס.
היפשתי ולא מצאתי יסוד לסדר זה, לא אצל
הראשונים ולא אצל האחרונים; ובסוף יש
להעיר, שראיתי בספר דרכי חיים ושלום
המכיל את מנהגי הרה"צ ממונקאטש זצ"ל
ונוסחאותיו בתפלה, ושם כתב המלקט שבלים
בסדר הפדיון שהתקיים אצל הרה"צ הנ"ל
ז"ל: "והכהנים (פרה) משני כהנים, כדעת
הריעב"ץ בשאילת יעבץ, וראה ההערות
במבוא, אות א ס"ק ג, ברכו כל אחד על
הכוס יין בפרה"ג וברכו את הילד בברכה
כהנים יברכו" וכו' - וכך סידרתי. בעבודת
ישראל השמיט המחבר ז"ל את הברכה על
הכוס, מבלי לנמק השמטתה, היפשתי ומצאתי
אסמכתא בתנאי רבתי (סימן צח), ושם עצם
הסדר בשוני גדול, וגם המחבר כשר"ע לז"ד

וכי. הרמ"א באותו סימן מביא אותה הלכה בשם הטור בהסתמכות על ר"ת, אבל שם הודגש רק "בסעודה נשואין או מילה" ועל פרדיון הבן לא מדובר שם, ובצדק, כי בתוספות לשבת (ט, א) ד"ה בחספות כתוב מפורש: "ודוקא סעודה גדולה כגון סעודת אירוסין ונשואין וסעודת מילה" - הרי מבאן רמז לפי גירסא זו, שהתוספות לא מחזיקים סעודה זו לסעודה גדולה, אולי מפני שלפי חפישתם לא נהגו בה בזמן הגמרא. ולפי"ן יפה כוחה של הערת הגר"א ודיקון בסניף קטן טז כנ"ל.

(ב) ונחזור לענינו: בספרי הגאונים וכן ברובא דרובא דספרי הראשונים, לא מדובר על עריכת סעודה כלשהי, ובלקט יושר מובא בשם "הגאון ד"ל לאודנפורק הקרובה ליושטאט ואמר שראה פרדיון הבן אצל שתייה לבד בלא אכילה" וכו'. הראשון המוכיח מנהג זה הוא המרדכי, (סוף יבמות אות קכו) המביאו בשם מהר"ם, וכנראה שכונתו למהר"ם מרונברג שהיה רבו, כידוע, וכך מוכח מהפרנס שצינתי לקמן (אות ב), שאף הוא חלמיד מהר"ם מרונברג הנ"ל, ומפורש באבודרהם, מהרי"ל, תרומת הדשן (סי' רסט) מהר"י מברונא (סי' קכא) ולקט יושר (עמ' 62). הרמ"א (סימן שה סעיף י) מביאו מתוך הסתייגות מסוימת, כי כתב שם "יש שכתב שנהגו לעשות סעודה בשעת הפרדיון" (וציין בצד מקומות הנ"ל).

ברם ככל המקומות הנ"ל לא הודגש שהיא סעודת מצוה. בדברי חמודות הנ"ל

מער, ומספקים החוס' אם זה לא נוגד לכלל "אין מערכין שמחה בשמחה". וראה קרבן נתנאל לדא"ש מוע"ק שם (אות ו), והייק בסוף דבריו שם שאינם עולים בדבר עם הגהת הרמ"א לשו"ע י"ד שם (סעיף י) שציין והעיר על התוספות הנ"ל כמקור של "יש מתירין". ועיין בביאור הגר"א שם (אות כג).

ובקשר לעצם הגהת הגר"א יש להוסיף ולהעיר על דעה אחת לאחר מראשוני רבותינו האחרונים, שלפיה גם התוספות נוטה לפירוש רש"י לכבא קמא שם וז"ל בעל תרומת הדשן (סימן רסט): "ופירוש רש"י ישוע הבן, משתה שהיו עושין לפיריון הבן, וכתבו שם התוספות, וכן פירש הערוך ערך ישוע הבן (לפנינו בערך ישע), פיריון הבן, ואע"א דמפרשי איננו (בעלי התוספות) בשם ר"ת דהיו רגילין לעשות סעודה כשנולד זכר, על שנושע ונמלט ממעי אמו, מ"מ בהא לא פליגי ארש"י - שהיו רגילין לעשות סעודה לפיריון הבן" (כבר בתקופת התלמוד). ועיין היטב בפרישה לטור (סימן שה אות כט) בד"ה יש מרביתינו המביא שם מחרומת הדשן כנ"ל, ובדברי חמודות על רא"ש סוף בכורות (אות ד) ומהרש"א לכבא קמא (שם).

ובקשר עם הערת בעל תרומת הדשן: בטור א"ח (סימן רלב) מובא לענין מה ששנינו במשנה שבת (ט, ב) "לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנהג ולא וכו' לאכול" בזה"ל: ופירש ר"ת, ודקא סעודה גדולה כגון של מילה ונשואין ופרדיון הבן

(סימן דש) לא גורס כאן הכנס וכן לא ברכת כהנים כלשהי, וכן לא בספר סוד ה' לר' לשמן.

מנהגים

לברכו אם הוא שמה. אותם הדברים מובאים בים של שלמה (למהרש"ל) לקידושין (סימן נד).
אלא שלפי מוצאת לשונו שכתב "ומה שכתב שאבי הבן עומד והכהן יושב" מוסב זאת על רבי מנחם מרונקורנט ד"ל ומוסיף שם: "וכן מצאתי בהג"ה ולא הזכיר מתוספות ולא ממרדכי. וכשהכהן בא לבכר על הכוס, כמובן שאף הוא צריך לעמוד - וכך נהגין."

בשעת הפרדיון והאב עומד, - כך נהגין. את המנהג מביא מהר"י מברונא ד"ל (בספר שו"ת מהר"י מברונא סימן קכב) בשם המרדכי מתוספות וז"ל: "מצאתי בתוספות, שאבי הבן יעמוד לפני הכהן, והכהן יישב בדרך חשיכות לקבל מתנת כהונה, שנאמר למשחה בהם - בשם מרדכי האור"ך. ומביא שם שגם "הרב (דמתא) צריך

ז.

(אות כט) ד"ה יש מרביתינו, הרמ"א לשר"ע (שם) מעיר: ויש שכתב שנהגו לעשות סעודה, בביאור הגר"א שם (אות טז) מעיר על הגהת הרמ"א הנ"ל (ס"ק י) וז"ל: "כבא קמא (פ, א) לפרש"י וערוך, ועיין תוספות מוע"ק (ח, ב) ד"ה מפני" - ולא ציין כחרא מתחת לעיין גם בתוספות לכבא קמא שם ד"ה לבי.

משום דלפי חפישת החוס' שם לא מיירי בכלל בסעודת פרדיון הבן, אלא בסעודת ברית מילה, ואילו מתוספות מועד קטן אנו למדים על עצם המנהג לערוך סעודה בחגיגה זו, אלא ששם מדובר בחולו של

הסעודה:
מנהג בני ישראל לערוך סעודה לכבוד מאורע זה, והיא מקובלת בסעודה מצוה. המנהג בכללו טעון בירור וחקירה יסודית:

(א) כגמרא לא איתמר מפורש על זה, רק מפירוש רש"י לכבא קמא (פ, א) בד"ה ישוע, שמקורו בערוך (ערך ישע) אנו למדים, שכבר בתקופת התלמוד היו מנהגם לערוך סעודה לכבוד המאורע הזה, ועיין היטב בפרישה לטור י"ד סימן שה

שירותא דצלותא

מובא בשם אחד הגדולים ראייה חזקה מגמרא בבא קמא שם, שהיא סעודה מצוה, משום שרב איקלע לשם, והיות שרב "לא אתהני מסעודת רשות" (חולין צה, ב), מוכח אי"כ שמ"מ החשיב אותה לסעודת מצוה ודו"ק. ודבריו אלה לקוחים מתרומת הדשן (סימן רס"ט), ומפורש כתב מהר"י מברונא (תשובה קכא) "ואוכלים סעודת מצוה".

וְדָרָךְ אנכ יש להעיר, שהוא מביא זאת בשם המדרכי לפירק קמא דחולין, אבל לפנינו בחולין לא מצאתי דברים אלה, אלא במדרכי לסוף יבמות כנ"ל מדובר על זמנוג לעשות סעודה, כרם לא הודגש שהוא חשבת לסעודת מצוה כמקובל. וכנראה שכן היה כתוב במדרכי שלפניו.

לפלי זה למדים אנו מדברי המדרכי שני דברים: א - עושין סעודה לכבוד מאורע, ב - שהיא נחשבת לסעודת מצוה, מהרש"ל (כ"ס של שלמה לקידושין אות ד) כותב: אומר אני שבדאי היא סעודת מצוה. בעל תרומת הדשן (סימן רס"ט) בשם ז"ר הפרנס אף הוא מחזיק אותה לסעודת מצוה ע"ש.

י"ח למהרש"ל יש להעיר, שכשנלעצמו הוא מחיכם מתוך הסתייגות על עצם ריכת סעודה למי שאין ידו משגת וכותב: תשובת מהר"ן ז"ל: יש מרבוחינו כתבו ז"ר, אילו היה מרצוני לא היה לעשות סעודה לא לאדם שיש לו סיפוק בידו לעשות כ"ר. נכשיו הכל עושין סעודה וסבורים שהסעודה יקר וכ"ר, גם בעל יוסף אומץ (כסי שלח,

בסדר פדיון הבן) וכן בספר המנהגים (מנהג של חודש אב עמוד יח) מחזיקים אותה לסעודת מצוה, ובתרומת הדשן (סימן רס"ט) מנמק את עצם עריכתה משום "פרסומי מצוה", וכן בתשובת הבי"ח (סימן קכב), ובדברי חמודות על רא"ש לסוף בכורות (אות ד) מביא בשם תשובת רשב"א - "שלעשות סעודה על מצוה (סתם), לכבוד איזו שהיא מצוה, כך נראה מלשון זו) אינו תלוי אלא בהרחבת הלכ".

וביחוס לרמ"א הנ"ל הכותב מתוך הסתייגות מסוימת, יש להעיר, שבשורש אר"ח (סי' תקנא סעיף י) הוא כן מחזיק אותה מפורש לסעודת מצוה, וצידד להחזיר בה בשר וזין אם חלה בשביע שחל בו תשעה באב, והשוה לדברי הלבוש באותו סימן, ונראה שגם בעל אליהו רכא מסכים להם עי"ש. הפרי מגדים באשל אברהם (סימן תקס"ח אות י) הרחיק לכת, ונחשיבה לסעודת מצוה אפילו אם היא מתקיימת שלא בזמנה, והשוה מטה אפרים לסימן תקפ"א אות מט. ובפחד יצחק בשם מהר"י אבוהב (בעל מנורת המאור?) כתב "כי לא מנע בשמחת פדיון בנו הנשים כנהוג (להשתתף בסעודה), וגם עשה סעודת מצוה בכל כח" (עי"ש בערך פדיון). גם ריעבץ ובעל דרך החיים ז"ל מחזיקים אותה לסעודת מצוה, ואילו מלשון בעל קצור שר"ע לא די בבור, שכן כתב: ונוהגין לעשות סעודה למצוה, והאה הערותיו לעיל לענין ברית מילה.

(ג) ויש מרבוחינו הראשונים שהחשיבו סעודה זו ער כדי כך, שמצריכים

להוסיף בברכת הדימון "שהשמחה במעונו" כמו בסעודת נשואין. המקור המפורש לעניינו הוא במדרכי לסוף יבמות (אות קכב), המביא זאת בשם מהר"ם כנ"ל (באות ב), וכן מובא בספר הפרנס לרבי משה, שאף הוא מתלמידיו של מהר"ם הנ"ל, וראה בספר הפרנס (סימן רצ"ו), ולכן מצד הכל בו (סימן עה). המהר"ל ובעל תרומת הדשן (בסימן רס"ח) אף הם מביאים זאת בשם בעל הפרנס, אבל דעת עצמם שלא לומר. וראה לקט יושר (תלמוד של אותו בעל תרומת הדשן) המביא - מנהג ביינוס לברך שהשמחה וכו' (ומצד לו מהר"י מברונא בתשובה קכב), אבל באושריין אין המנהג כן. ולכן נוטה הרמ"א (י"ד סי' שה סעיף י) בשם האבודרהם, ברוב ספרי הראשונים לא מדובר על זה בכלל.

ובקשר למה שציננו מקור ראשון את המדרכי בשם מהר"ם, יש להעיר על מה שכתב בעל תוספות י"ט בדברי חמודות שלו על הרא"ש לסוף בכורות (באות ד) והוא מדייק גם מלשון התוספות למועד קטן (ח, ב ד"ה מפני ביטול) שיש להוסיף הגדרה זו בסעודה זו עי"ש בכל הקטע. ולפי"ז יש לזה מקור קדום יותר.

הלבוש ליו"ד (שם) מנמק השמחת הגדרה זו, משום דרוב פעמים איכא צערא ליניקא, שצריך לא חזר לבריאוחו (כ"דב"ע) מן המילה, (בקשר לדיוקו זה יש להעיר, שהכל בו מצריך כן להוסיף בפדיון הבן, משום שבסעודת ברית מילה לא אומרים

מהאי טעמא הנ"ל, ולא חש למיעוטא), ואע"פ שמבדכין שהחיינו, משום צערא פורתא אין מוסיף מלבדן שהחיינו, משא"כ בהשמחה במעונו. בפחד יצחק הנ"ל מצד המחבר ז"ל שיש כן לומר, הפרמי"א אר"ח (סימן מד במשכצות זוב אות ט) מנמק את השמחת ההגדרה - כיון דאינה טובלת עד מ' יום לזכר, ויראה (הילכן) אף במקום שטובלת מקודם (לא אומרים), משום לא פלוג עי"ש בכל הקטע. הריעבץ (במגדול עז) מצד ג"כ להשמחה - וכן נוהגין.

(ד) **יוצא** מהכלל ערב שבת, ושנוי במחלוקת הפוסקים - כיצד נוהגין בעריכת הסעודה, שהרי בדרך כלל "אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה" (שר"ע אר"ח סי' רמ"ט סעיף ב) נוסח להבדיר הדעות הנאמרות בזה: ההלכה בשורש שם (סעיף יא) אומרת: בשבת, אין פודין אותו בשבת אלא ימתין עד יום א', וע"ז מתקשה שם הט"ז (בסי"ק יג) עי"ש, ותירץ ע"פ תרומת הדשן (סימן קט"ט) דמיייר בערב שבת, ואז "אי אפשר לעשות הסעודה וברכת פדיון הבן" - הרי שכע"ש לא נערכת הסעודה.

הרמ"א לשורש שם מתיר "סעודה שזמנה בערב שבת כגון ברית מילה או

פדיון הבן", וע"ז העיר ומוסיף המג"א (בסי"ק ה) שפדה"כ אסור אם עבר זמנו, ואילו של ברית מילה מותר עי"ש הסבורה. והעיר ע"ז הפרי מגדים (באשל אברהם אות ה), שבדיעבד אם טרח בה והכינה מטעם שהיה סבור שמוחר, הרי זה נקרא אנוס וכו' עי"ש,

שירותא דצלותא

ומטעם זה מחלקים שום למשתתפים, כדי שיקחו איתם הכיתה על מנת להנות את בני משפחתם, ולשתתף על ידי כך בסעודת מצוה העולה לפי תעניות בניו, ועל עצם החגיגות שבענין מעידה ההכרעה של בעל שבות יעקב (חלק ב סימן כב) ומובא גם בחידושי רבי עקיבא איגר ז"ל (סימן שלט סעיף ה) דאשה בימי אבלה מותרת ללבוש בגדי שבת בשעת הפדיון (ק"ו לאבי הבן).

מ

והרי מה שכתב ה"י מברונא בחשובה (סימן קכא): "ואח"כ שמעתי שכן הנתינו קמאי (ראשונים) למשלי (לשאל) מאי בעית טפי, ואני הנהגתי שיאמר לו הכהן - תרצה לפדות בנך זה כאשר כתוב בתורה, ויאמר (האב) הן. מהרש"ל (לקידושין פרק א סימן נד) מביאן פעם כלשון הקודש ופעם בארמית, עיין שם כל הסימן.

ויש מרביתו שבכלל לא מצריכים אותן, ולפיהם מביאים את התינוק לפני הכהן, (ויש שלא מצריכים אפילו להביאו לפני הכהן), ומודיעים לו שהוא בכור פטר רחם וכו' ונותנים כסף הפדיון ומבצעים השתי ברכות והכהן מברך את הילד - וחו לא. (וכינו חננאל, כמגיל חננאל שהבאתי בהערותי לברכת כהנים, כמבוא אות ד קטע ד; המדריך בסוף יבמות; ספר הפדיון סימן רחצ; פסקי מר"ש מלונדון; הרשב"א,

תחמין (או"ח סימן תט סעיף ז) ששורת הדין היא להניח מזון ב' סעודות לכל אחד ואחד, אלא משום חיקון העולם די להניח אפילו ליפתן בכדי לאכול בו שתי סעודות עי"ש, והוא הדין כאן בסעודת פדה"ב, וכן שריקים ורצים ליהנות מטעם הנ"ל, ואין הסעודה מספקת וכו', לפיכך נהגו לחלק שום, שהוא דבר חריף ואין צריכים לטעום ממנו רק מעט וגם אפשר לחבל תבשיל שלם ולחלק לרבים ודו"ק.

כמאי בעית - מה אתה חפץ: לפנינו שלש נוסחאות של שאלת הכהן ותשובת האב, אחת בלשון הקודש ושתי בלשון הארמית. והרי הבהות הענין:

עצם השאלה והתשובה הוא מיסוד הגאונים, כמבואר במבוא שלפנינו (אות ד קטע ה), אלא שיש מרביתנו שמביאים אותן בנוסחא עברית צחה, ויש בלשון ארמית. הרמב"ן, הרא"ש, הטור הרמ"א ועוד, מביאים בארמית, ואילו בתשובת הגאונים שערי תשובה (סימן מז) מובאות הן, בתשובה המיוחסת לרב האי גאון, בלשון הקודש צחה ובהירה, ובה אחזו, בשניים, הראשונים: אבודרהם, רבינו ירוחם, צדה לדרך, החינוך, ארוחות חיים, וכל בו ומכאן עברה, בשניים, לתקופה מאוחרת של: מהרי"ל, לקט יושר ור"י מברונא, והוא הביא לידו בטוי מפורש נקודה זו.

שוב ראיתי בשו"ת הד"ר (סימן לט), ונראה שאין מקור לדבר הזה, רק שיחה נאה בפי הבריות. בליקוטי פנחס האריך ברמזים בענין זה מספרים שונים עי"ש.

בסוף דבריו הביא רמז נאה בשם ספר הרי בשמים (ח"ב דף מ' ב) וז"ל: שגור בפי העולם שהנהגה מסעודת פדה"ב וכו' כאילו התענה פ"ד תעניות, נראה לי דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא (פרשת בא) בפסוק - וכל בכור אדם בבניך תפדה, והנה בתיבות "אדם בבניך תפדה" מרמז בראשית תיבות: אם דבר מה בפדיון בן נהנת, יחשב כאילו תעניתו תפדה.

ומביא עוד טעם בשם ספר שו"ת שם משמעון (י"ד סימן כט) כיון דפה"ב מועיל להיקון פגם הברית, ומבואר בכתבי האריז"ל דלהיקון פגם הברית צריכים פ"ד תעניות, וא"כ יש להם שייכות זה לזה, וראה עוד טעמים בספר טעמי המנהגים, בענין פדה"ב שם, ולבסוף הוא מביא בקונטרס אחרון שם שיצא מפי חלמידי מוה"ר הקדוש מזידיטשוב זצ"ל ששמענו מפיו כשם הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זצ"ל - שמעודת פדיון הבן עולה במקום פ"ד תעניות.

ו) וישנו מנהג לחלק שום (באידיש: קנאכיל) למסובים, בליקוטי פנחס הג"ל מביא זאת בשם ספר שערי פדות, המכנה אותו בשם מנהג של שטות, ובשם הרב ר' שמואל יעקב ראטה ז"ל, בעל מחבר ספר דברי שיר ושיר חודש, הוא מביא טעם המתקבל על הדעת - ע"ד שמצינו בעירוב

ובמג"א (סימן תקסח ס"ק ז) ד"ה וצ"ע אם חל, ובחיי אדם (הלכות שבת כלל א ס"ח) מתיר לכתולה לעורך סעודה שלא בזמנה, ובנשמת אדם שם מסביר זאת - משום דבכל רגע חל עליו החיוב לפדות, וא"כ בודאי שצריך לפדות, ומכיון שפדה מותר גם לעשות הסעודה. ומה שהבאתי לעיל מפרמ"ג לענין בדיעבד אם טרח בסעודה, מביא בליקוטי פנחס בשם ספר נור ישראל (הלכות שבת סימן נג).

וכבר הורה הרב בעל התניא ז"ל בשריע שלו (סימן רמט) "אלא יפדנו בלא סעודה של משתה", כלומר ארוחה קלה ולא סעודה גדולה, והוראה זו מביא בליקוטי פנחס גם בשם עיקרי הד"ט מספר ברכת מים, ולכן צידד הרעב"ץ בספרו מור וקציעה ומובא גם במנחת שבת (סימן עב ס"ק מ). ולהלכה למעשה ראה משנה ברורה (שם ס"ק יב) שלכתחלה מצוה להקדימה בשחרית משום בכור שבת, וראה שער הציון שם (אות יז) ומשמע משום שגם אחר שעה עשירית מותר, וכך נוהגין להקדימה ככל מה דאפשר.

ה) ולבסוף יש להעיר על עצם הסעודה וסגולתה: מרגלא בפניו - שכל הנהגה מסעודת פדיון הבן, כאילו התענה ע"ד תעניות. בעל שדה חמד נגע בענין זה 'כותב (קונטרס הכללים מערכת ס אות ד"ז): 'היוצי בעיר הקודש ירושלים ח"ו הומינו אותי גל פדה"ב ולא הלכתי, ואמרו לי שיש בספרים וסעודת פדיון הבן היא עולה במקום ע"ד תעניות ואני לא הייתי יודע דבר זה,

שירותא דצלותא

המצוה היא על הבן הוא בעצמו, אלא שבקטנותו אי אפשר ודו"ק.

ובחינוך (מצוה שצב) כותב: ומצוה זו מוטלת על האב, עבר האב ולא

רצה לפדותו, מצוה על הבן וכו'. וכמנחת חינוך שם: והרמ"ח (בעל החינוך) לא החליט

החבר, ובר"מ ובראשונים אינו מבאר הדבר. ונראה לסברה זו, על האב מצוה יותר מהוא

עצמו. לפי שני שנוי במחלוקת בין החינוך לבין הריב"ש, על מי מוטלת צעם המצוה כשתגדל הבן - על האב או על הבן. ולגדולי הוראה פתונים, כי לא מצאתי ביורר שאלה זו בספרים.

וראה פתחי תשובה לשו"ע שם (אות טו) המביא את דברי חוט השני הנ"ל

וע"ש מה שהעיר עוד בענין זה, וכן בערך השלחן (סימן שה אות לה), בליקוטי פתוס

מביא בשם ספר בית דוד שהכונה היא - באם לא נתן בלב שלם, במתנה גמורה, או

אין הבן פדוי (שו"ע שם סעיף ח) אבל לפי הגהות הרמ"א שם אין זה תלוי במחשבה

אלא בדיבור, וראה בב"ח שם ד"ה וצריך, ואילו לב"י שם ד"ה וצריך וכו' כן תלוי

הדבר במחשבה, וכן נראה מלשון ה"טו לשו"ע שם (ס"ק ו) הכותב: אבל לא יתן

וכו' פירוש - שלא יהי בדעתו. **הסבר** נאה שמעתי מרבי ראובן מרגליות

(מחבר "ניצוצי זוהר" לזהר ועוד ספרים רבים) - ששאלת הכהן באה אולי בגלל ברכת האב, דוגמת שאר מצות שלא תיקנו ברכה לפניו, כגון מצות צדקה ועוד,

שירותא דצלותא

וכו', וכן נראה מהרמ"א לשו"ע שם (סעיף ז). במרוצת הימים החיבו את הנוסח והוסיפו

את ההגדרה "ליתן לי", ואותה מצאתי בספרי ברכת המזון העתיקים הנ"ל, ובה החזיקו

המקובלים ובעקבותיהם הלך הרעב"ץ ורוב מסדרי הסידורים.

ואליבא דאמת רואים אנו כאן ערכוב ושילוב לשונות זו בזו. וראה

בסידורי המקובלים מה שכתבו והאירו את עצם הענין של הפדיה באור הקבלה.

הלבוש מתקשה על עצם שאלת הכהן, והוא כותב: שאלת חכם היא זה,

שאף אם היה האב רוצה להניחו לכהן, לא היה רשאי, שהרי מצוה לפדותו, ועכ"פ צריך

לפדותו. ודיוק זה מורגש בלשון הרמ"א (שם) הכותב: ואם היה האב רוצה להניח

לכהן, אינו יוצא (יד"ח) אלא צריך לפדותו. בעל חוט השני מתקשה במיוחד על ההגדרה

"ליתן לי". והוא כותב בספרו (סימן צב): "ואשר תמהת על הנוסח שאומר הכהן -

במאי בעית טפי וכו', כאילו בדידיה חליא מילתא. נ"ל פשוט, דאינו נותן לו הבדידה

(לפדותו או לעזוב אותו ברישותו של הכהן) אלא כדי לחבב הפדיון על אביו ואומר כן,

לעשות לו חשק לפדותו, דאולי מהסס לפדותו בממון כולי האי, וכאילו נאנס וכו' וא"כ

אין הבן פדוי, כיאמר רב חנינא להאי גברא (בכורות נא, ב) - לא גמרת דיהבת מידע, ביש עבדת, הלכך אין בנו פדוי וכו' - לכן, כדי שיתן ברכונו (הטוב) א"ל הכהן. במאי בעית, משום שנאמר כי לי כל בכור וגו'

שירותא דצלותא

(תשובה ר' ותשובה תשנ"ט) בשם ר"ח הנ"ל; תניא רבתי סימן צח).

ולמה שתיקנו וניסחו בלשון ארמית יש לנמק פשוט, משום שבעצם הוא מתקין

הגאונים, ומקום מגורם היה בכל כירוע, וכשם שתיקנו הרבה תפלות בלשון זו, כמו

"קום פורקן וקטעים שבווא לציון גואל ועוד, אבל למעשה נתקבלה על פי רוב הנוסחא

הארמית, ואותה מצינו ביוסף אומץ, בנוגה כצאן יוסף וכן בספרי ברכת המזון של אותה

תקופה, בקידורב, כגון של דפוס דירנפורט משנת תנב ואחרים משנת תיח ועוד, ואותה

הציגו המקובלים בסידוריהם ואחריהם הרעב"ץ והרב בעל התניא. זכר כולם לברכה.

נוסחת מרן הצדיק ושל מרן מחברנו לא ידועה לי, ולכן הצגתי את שלשון, והבותר

יבחר את הקרובה אליו. ומכאן להבהרת עצם הנוסח:

במאי בעית טפי - זוהי גירסת הרמ"א, וכן של: יוסף אומץ, נוהג כצאן יוסף,

וספרי ברכת המזון הישנים הנ"ל, וכן הוזכרה בספר חוט השני (סימן צב) ואותה הציג

הרב בעה"ת - וכן ניסחתי. ברא"ש, בטור ובעוד ראשונים וכן בשו"ת הר"י מברונא

(סימן קכא) ובפרישה לטור (שם) מנוסח "מאי" וכן ניסחו המקובלים ורעב"ץ ואותה

הציג בעל אוצר התפלות וברוב הסידורים. והנוסח שלפנינו של שאלת האב, הוא של הרב בעל התניא ד"ל, והוא ע"פ גירסת הגאונים שברא"ש ובעוד ספרי ראשונים

המנוסחים "מאי בעית טפי, בבגן בכורך"

מבוא

מצות קידוש ופדיון הבכורות

מצות קידוש הבכורות נצטוו עליו ביום יציאת מצרים ונהגה מיד.	פרק א'
קדושת הבכורות לה' – הבכורות נתקדשו לעבודת הקרבנות והמקדש.	פרק ב'
עבודת הקרבנות בבכורי ישראל.	פרק ג'
מצות פדיון הבכורות – האם נהגה מיד או לאחר שנמסרה העבודה לכהנים.	פרק ד'
מתי נאמרה מצוה זו ביום או בלילה.	פרק ה'
מתי נכנסו הכהנים לעבוד במקום הבכורות.	פרק ו'
האם נוהגת מצות קידוש הבכורות לדורות.	פרק ז'
עתידיה העבודה שתחזור לבכורות.	פרק ח'
מצות עשה לפדות את בכור האדם.	פרק ט'
מצות פדיון הבן נוהגת בכל מקום ובכל זמן.	פרק י'
טעמי המצוה של קידוש ופדיון הבכורות.	פרק י"א
טעם למה נוהגת מצוה זו רק בזכרים ולא בנקיבות.	פרק י"ב
טעם שרק פטר רחם מחוייב בפדיון.	פרק י"ג
טעם לפדיון הבן בחמשת שקלים.	פרק י"ד
טעם הפדיון על ידי האב.	פרק ט"ו
סגולת המצוה.	פרק ט"ז
חביבות המצוה.	פרק י"ז
מעלת הבכור.	פרק י"ח

ספר

אוצר

פדיון הבן

כל דיני ומנהגי פדיון הבן

לכות קטנים מצוה הכתובה
ע"י מומה תורת השמות
ליקטי מדרשים האשונים ואדונים
דרוש הסדרות

חלק ראשון

לוקט וסודר בסדר ע"י
יוסף דוד ויסברג

נוסח ותוסף מבתי קטנים וחדשים ומספיק
הלכות מאת תאן ואמית רבי אברהם טקטן זצ"ל
בעל פתח הבית הער

קטנים וחדשים ומספיק הלכות מבתי
מאת תאן ואמית רבי שלום מרדכי הבן זצ"ל מבראן
בעל שירת מדרשים ועד

מבית "תורת הבית"
בית תלמוד ומספיק לעניני מילה
הבשרת מנהלים וחדשים
הדפסת ספרים לעניני מילה בלילה ובאור
הורה שפע בעניני מילה

מחברת שנה
ירושלים תשנ"ד

הקדמה

במשנת רבי אליעזר (פרק ד') איתא: ר' ישמעאל אומר י"ג דבר חיבבן הקב"ה וקראן "לי" וכו'. הבכורות מניין, שנאמר "קדש לי". עד כאן, עד כדי כך גדולה חביבותה של מצות קידוש ופירוש הבכורות, שחזרה ונשנתה בתורה ט' פעמים, ואלו הן: בפרשת בא (שמות י"ג ב'); "קדש לי כל בכור פטר כל רחם באדם ובבהמה לי הוא". (שם י"ג ב'); "והעברת כל פטר רחם לה". (שם י"ג ג'); "וכל בכור אדם בבניך תפדה". בפרשת משפטים (שמות כ"ב ח'): "בכור בנך תתן לי". (שם י"ט): "כל פטר רחם לי". (שם ל"ד ב'); "כל בכור בנך תפדה". ובפרשת במדבר (ג' י"ג): "כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני ה'". ושוב בפרשת קרח (י"ח ט"ז) וידבר ה' אל אהרן וגו': "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה". (שם ט"ז): "ופדיו מכן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא".

פרק א'

מצות קידוש הבכורות נצטוו עליה ביום יציאת מצרים

ונהגה מיד

כתוב בתורה (שמות י"ג א'): "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא". מצות עשה זו נצטוו עליה בני ישראל ביום יציאת מצרים, כמו שכתב הרשב"ם (שם י"ב נ"א): לומר לך שביום שיצאו אמר הקב"ה למשה קדש לי כל בכור. ובאבן עזרא (שם י"ג ב'): אלא שחני מצות צו ביום ט"ו. ובפני משה על הירושלמי (מגילה פרק א' הלכה י"א), מפרש כן דברי הירושלמי שם שביום שהכה כל בכור נתקדשו בכורי ישראל.

והנה לא נתברר בכתוב מתי התחיל חיוב קיום מצוה זו, אם מיד כשנצטוו עליה, והוא ביום יציאת מצרים כאמור, או לאחר מכן כשנבנה המשכן, או בכניסתן לארץ כשאר מצוות שנצטוו עליה מקודם, ולא חל חיובם אלא לאחר מכן.

במדרש רבה (שמות י"ט ח') איתא, ר' נחמיה אומר, אמר הקב"ה לישראל, כשתבואו לארץ העבירו כל פטר רחם. יכול לא להעבירו מיד, תלמוד לומר "והעברת כל פטר רחם" – מיד, הוזהרין הקב"ה של שחם עליהם במצרים. מפורש מדברי המדרש, שנהגה מצוה זו מיד כשנצטוו עליה ביום יציאת מצרים. וכן עולה מדברי האברבנאל (שמות י"ג). ובספורנו (שמות י"ג ט"ז, ובמדבר ג' י"ג) כתב, דבשעת מכת בכורות כבר היו בכורי ישראל קדושים, דבוכות קדושתם ניצולו. (וראה עוד להלן מדברי הספורנו). וכל זה לענין מצות קידוש הבכורות, אבל לענין מצות הפדיון אם נהגה מיד או בכניסתן לארץ דוקא, יתבאר לקמן בפרק ד'.

מבוא פרק טו

עא

סופר (יורה דעה סימן רצ"ד, שפירש בזה הפסוק לענין, אמאי לא מועיל שליחות בפדיון, וראה בקרבן העני מובא בליקוטי פנחס (דרושם, אות י"א, שפירש כעין זה.

הודאה ושבח על הקיום המושלם

עוד מביא בליקוטי פנחס שם, בשם מבשר צדק טעם בזה, כמו אם נותע עץ אין אתנו יודע אם יוצלח ער רבות ימים ושנים, כן הוא באדם, התינוק ברגע שנולד אין אנו יודעים משלימותו כלום, אך לאט לאט אנו רואים כי רואה ושומע וכו', אכן עוד לא נדע אם ראוי להוליד ולישא פירות להיות שיתוף לקיום העולם, אך בהולד לו ראשית אנו בן זכר, אז נגמר בנו הדיעה כי אדם מושלם הוא האב ומזם אין בו, וכדי להודות לה' על הטוב הזה נצטוו האב לפדותו.

טעם על פי הקבלה

הדעב"ץ במגיל עוז (פלא ח' אות י"א) כתב, ועל ידי זה הוא פדיון גמור שנמתקה ע"י גואל קרוב, והיינו דמברכין על פדיון הב"ן ולא על פדיון הבכור.

פרק ט"ו

טעם הפדיון על ידי האב

כתוב בתורה (שמות ל"ד כ'), כל בכור בנך תפדה, ומינה ילפינן בקדושין (דף כ"ט ע"א) דחייב הפדיון הוא על האב, וכמו שנפסק בשלחן ערוך (סימן ש"ה סעיף א') וברמב"ם (פרק י"א ביכורים הלכה א'), והבאנו בפנים (פרק ח') דיעות הפוסקים אם הטעם הוא מחמת שהחייב הוא על האב דוקא, או דכיון שהבן הוא קטן ואי אפשר לפדות את עצמו, על כן מוטל החוב על האב. ונפקא מינה לענין אם הגדיל הבן, אם אכתי נשאר החיוב על האב. אך הוסיפו בזה טעם לשבח על פי דרושים נאים.

דוגמת יציאת מצרים ע"י הקב"ה

בסמיכות הקרא והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, למקרא וכל בכור אדם בבניך תפדה פירשו, יען שישראל לא היו ראויין לגאולה בזכות עצמם, כמו שאמר לקחת לו גוי מקרב גוי, והיה קטרוג גדול לאמור הללו עובדי עבודה זרה והללו, וכמעט היו נשקעים בשער הנ', לולי חסדי ה' עלינו מצד זכות אבות, לכן היה צריך הקב"ה לכפות הדינים בחזק יד, ובספר ילקוט סופר (פרשת בא) מוסיף בזה לבאר, דזו כונת הקרא והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת שהאב חייב לפדות את בנו, והלא יותר ראוי לקיים המצוה בעצמו, ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים, דבעצמינו לא היינו ראויים לכך, על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם הזכרים, וכל בכור בני אפדה, ולא הבנים בעצמן. וכן פירש הפסוק בתוית משה (פרשת בא) וראה בשו"ת חתם

פרק י'

מצות פדיון הבן נוהגת בכל מקום ובכל זמן

הרמב"ם (פרק י"א מהלכות ביכורים הלכה ו') כתב: מצוה זו נוהגת בכל מקום ובכל זמן. וכן הוא בחינוך (מצוה שצ"ב). ומקור הדברים הוא מקידושין (דף ל"ז ע"א), דאקשינן והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהן ביאה, ונוהגין בין בארץ בין בחוץ לארץ, אמר רב יהודה: הכי קאמר, כל מצוה שהיא חובת הגוף, נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ. ומזה אית לן למילף, דכל מצוה שהיא חובת הגוף, אף דכתיב בה ביאה, אינה תלויה בארץ, ונוהגת בחוץ לארץ כבארץ. והוא הדין לבכור אדם ובכור בהמה טהורה, אף דבגמרא מפורש רק לענין פטר חמור.

[וכבר הקשו בספר "המקנה" שם וב"שונה הלכות" על בה"ג חלק ב' סוף הלכות בכורות, למה נקטה הגמרא דוקא פטר חמור, הא בבכור אדם ובכור בהמה טהורה נמי כתיב בה לשון ביאה. וראה שם מה שתירצו בזה, דלאו דוקא נקטה הגמרא פטר חמור].

אכן צריך עיון, למה לא הביאו הטור ושלחן ערוך הלכה זו, דפדיון בכור אדם נוהגת בין בארץ ובין בחוץ לארץ, כמו שהביאו לענין פטר חמור בסימן שכ"א.

חובן הענינים חלק ראשון

בשער הספר
בפתח המהדורה השנייה
הסכמות
מבוא

פרק א איזהו הנקרא בכור לפדיון
פטר דם - בכור לאם - מספר בכורות לאותו אב - הפלת ולא - שליה ואברים - ספק
ריקום - הוציא ראשו ומת - נחוח קיסרי - נפל - הרחבת הודם - לידה בסיוע כלים -
העברת רחם - תאומי סיאם - הריון חוץ רחמי - השתלת עובר - השתלת ביצית
פרק ב חובב ופטור בפדיון מצד הניחוס
בני כהנים ולויים - נכדי כהנים ולויים - בני כהנה ולויה מגוי - וכד לזה מגוי - בני פטויה
מגוי ועבר - ספק בן ישראל או כהן ולוי - ממור - בן כהן ולויה מממורת - חלל - בן
גורת ומשוררת - בן ישראל מנכרית - בן גורת - בן יום - בן מאומץ - בן חצי שפחה
וחצי בת חורין - בן חדש או שוטח

פרק ג דיני בכור חולה או מת לחיוב בפדיון
מת חוץ ל' יום - מת ביום ל' - מת לאחר ל' יום - חלה חוץ ל' ומת לאחר ל' - גוסס חוץ
ל' חיי לאחר ל' - יוצא ליהרג - טריפה חוץ ל' - ספק טריפה - ולד בעל שני ראשים -
טומטום ואנדורגניס - חנוק באנקובטור - נולד ל' חדשים - תאומים ומת אחד - בן חדש
פרק ד נאמנויות לפדיון הבן
נאמנות נשים על נפלים - נאמנות מלדת - נאמנות אם - נאמנות אב ובעל - נאמנות
רופא - נאמנות רופא נכרי - נאמנות עד אחד

פרק ה דיני ספק בכור
פטור ספיקות - פדיון ספיקות - תפיסת כהן בספיקות - ספיקות בתאומים - ספיקות
בתערובות - ספיקות מחמת מיתה - ספיקות מחמת ג' חרשי אבחה - תערובות ישראל
וכו' - ספיקות ביחוס

פרק ו אצל מי פורין
זכרי כהונה - כהנת - אשת כהן - קטן או חדש - ת"ח - קרוב עם הארץ - עני - חלל -
בעל מום - כרות שפכה ופצוע דבא - אינו מודה בעבודה - אינו מחזיק בתורת ה' - נושא
נשים בעברה - מיטמא למתים - מומר לעבדים או לחלל שבתות - אונן - אגל - טומטום
ואנדורגניס - חצי כהן וחצי ישראל - ממור - שני בני אצל אותו כהן - השתדלות
לפדות אצל כהן מסוים

פרק ז יחוס כהונה
חוקת כהונה - פדיון אצל מספר כהנים - כהן מיוחס - פדיון בן כהן ובן לוי מספק
קצא

ספר

אוצר

פדיון הבן

כל דיני ומנהגי פדיון הבן

לדבות טעמי המצוה וכוונותיה,
עפ"י מנהגי העדות השונות.
ליקוטי מדרשים, ראשונים ואחרונים,
דרוש וחסידות

חלק ראשון

לוקט וסודר בס"ד ע"י
יוסף דוד ויסברג

גוספו ותוקטו מכת"י קונטרס חידושי ופסקי
הלכות מאת הגאון האמיתי רבי אברהם טיקטין זצ"ל
בעל פתח הבית ועוד

וקונטרס חידושי ופסקי הלכות מכת"י
מאת הגאון האדיר רבי שלום מרדכי הכהן זצ"ל מברז'אן
בעל שר"ת מדרש"ם ועוד

בהוצאת

מכון "תורת הברית"
בית תלמוד ומכון עולמי לעניני מילה
* הכשרת מוהלים לרחבי חבל
* הוצאת ספרים לעניני מילה בהלכה ובאגדה
* עורך וסיוע בעניני מילה

מהדורה שנייה

תוכן הענינים

לחלק שני

שצה	פרק יח סדר הפדיון
	מתחן - רוב עם מנין - בגיז חג - נרות - סדר הפדיון - נטי' - הבאת התנוק - שאלות הכהן ותשובות אביו ואמו - כוונת המצוה - ברכות - נתינת וקבלת הדמים - ברכת הגפן - ברכת הבשמים - ברכת הגאונים - סעודה
תמא	פרק יט גוססאות הפדיון
	לשם יחוד - הקדמת הזוהר - גוסס פדיון הגמץ - גוסס בעל התניא - גוסס בני ספרד - פומון לפדיון (ארם צובא) - גוסס בני מצרים - גוסס בני תימן - גוסס ע"י שליח - גוסס לפורה עצמו - גוסס לספק בכור - פיוט - ברכת המזון
תסט	פרק כ דינוי גוסס וברכות הפדיון במצבים מיוחדים
	דינוי פדיון עצמו - דינוי פדיון שלא במקום הבן - דינוי פדיון נע"י שליח - שהחיינו על מילה ופדיון - גוסס פדיון בכור שמת - שהחיינו על שני בכוריו - מיתה ופדיון - ממזר - חלל
תפא	פרק כא דינוי סעודת הפדיון
	סעודת מצוה - מיני אכילה - כפי' תעניות - שהשמה במעונו - מנין - אין ידו משנה - סעודה אחת למילה ופדיון
תפט	פרק כב דינוי סעודת הפדיון במעגל השנה
	ערב שבת וי"ט - פורים - ערב פסח - חול המועד - תשעת הימים - שבע שחל בו ט' באב - ערב ט' באב - ט' באב - תעניות ציבור - תעניות בה"ב ועשי"ת - ז' באדר - תעניות שגזרו הציבור - סוכות
תקה	פרק כג דינוי אוננות ואבלות בפדיון הבן
	אב אונן - כהן אונן - נפדה אונן - אב אבל תוך ז' - אב אבל אחר ז' - כהן אבל - השתתפות אבל בפדיון וסעודה - אב ביארצייט - כהן ביארצייט
תקכא	קיצור דינוי פדיון ליעב"ץ
תקלה	לקוטי אנדה לפדיון הבן
תקפח	שו"ע ז"ר סי' ש"ה
תקצו	חידושי מהר"א טיקטין
תריז	חידושי מהר"ש"ם
תרסז	תשובות הגאון ר"ש אלשיב שליט"א
תרעא	מפתחות ענינים
תשכט	מפתחות שמות הספרים

פרק ח על מי מוטלת חובת הפדיון
 חיוב אב - חיוב בן - כפיית אב - חיוב אם - יתום - חיוב ביי"ד - חיוב סב - אב שאינו יורע מלידת בנו - חיוב בועל - אב חרש-אילם - אב אילם - בכור חרש-אילם - בכור מאומץ - בן גרים - חלל בן כהן - פדיון ע"י יורשים - הורעה מלאכותית - אינו ראוי להוליד

פרק ט פדיון שלא בפני הבן או האב או הכהן וכל דינוי שלוחות רלג
 שליח - מינוי שליח - ללא דעת האב - משלוח דמים - מינוי שליח תוך ז' - פדיון ברייתק מקום - בירור חי הבן - זכוי דמים לכהן - שליח כהן - אשה כשלוחת אב - ברכות ע"י שליח - שליח הבן

פרק י במה פודין ובמה אין פודין
 שוה כסף - שומא - הורעה שהוא לדמי פדיון - אבנים טובות - הלש ולבסוף הכור - טלית ותפילין - דברים האסורים ע"פ חוק - חפץ של מצוה - מקצת כסף ומקצת שוה כסף - נתן פחות מכשיעור - הנאה - הנאת מחלת מליזה - משכון - חפץ שאול - חפץ גזול - איסורי הנאה - חפץ שעבר עליו הפסח - בעלי חיים - לדידי שוה לי - חפץ שערכו משתנה

פרק יא דינוי נתינת המעות בפדיון
 הפרשה או נתינה - נתינה בע"כ - מלה - כזה אחר זה - בבית אחת - למספר הנינים - ע"י שליח - מורד הנאה מכהנים - הקנאת הדמים - תפיסת כהן - הבטחה לפדות אצלו - כפיית אב - גביה ממשיעבדים - נתינה מכיס של צדקה - מת האב - סמוך על שולחן אביו - מעשר כספים - שמוש לצרכי מצוה - נתינת כל ממזנו

פרק יב מתנה ע"מ להחזיר בפדיון
 הורעה מפורשת - הורעה במתנה - קבל שלא ע"מ להחזיר - ע"מ שיוחזר ז' סלעים אחרים - החזרת דמים - נאבדו וגאנסו הדמים - מכירת ז' סלעים ע"י כהן - פדיון ע"י כהן במעמל - הלואת מעות ע"י כהן

פרק יג שיעור ז' סלעים
 ז' סלעים - סלע צורי - סלע של משה - דינר ערבי - שיעור רש"י - שיעור לפי גרעוני שיעור - שיטת הגאונים - גרגרי כסף - הוספת ערך ההטבעה - שינוי ערך הכסף (מתכונ)

פרק יד דינוי הפדיון בשטרות
 שטר חוב - שטר התחייבות - הילך - מחילת חוב - מטבעות ושטרות כסף - המחאה בנקאית - שטרות גורל - נייר ערך בנקאי - מטבעות מדנית אחרת - דולר ארדה"ב - מטבעות מדנית שנפסלו

פרק טו זמן הראוי לפדיון
 ז' יום - כ"ט י"ב תשצ"ג - ל"א יום - איחור עד חצות היום - לילה - בין השמשות - שינוי באורך הימים - קן התאריך

פרק טז דינוי קדימה, איסור שיהיו המצוה ופדיון קודם זמנו
 שיהיו מצוה - עובר בעשה - בל תאחר - הוספת תנאי - הידור מצוה - אכילה ומלאכה קודם פדיון - מילה ופדיון - הוא ובנו - פדיון ועליה לרגל - אתרוג ופדיון - פדיון קודם זמנו - ע"מ שחולל לאחר הזמן - נתעכלו המעות - מעכשיו ולאחר ז' יום - טעות בספירת הימים - נתן מעות קודם לידה

פרק יז זמן הפדיון במעגל השנה
 שבת וי"ט - ראש השנה - פורים - חול המועד - תשעה באב - תענית ציבור

פרק יח – סדר הפדיון

פרק יח

סדר הפדיון

- א. נדהגים לומר תחנון אפילו בתפילת מנחה שקודם הפדיון (א), וי"א שאין לומר תחנון במנחה שלפני הפדיון (ב).
- ב. נדהגים לעשות את פדיון-הבן לפחות בפני עשרה מישראל (ג). והמנהג להתקבץ בלב עם (ד).

א. בשירת מנחת יצחק (חלק ח' סימן י"א) העלה, דכיון שלא נזכר בפוסקים שלא לומר תחנון בפדיון הבן, וגם דלא דמי למילה שאין אומרים תחנון, על פי המבואר (שבת דף ק"ל ע"א) כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, עדיין עושין אותה בשמחה, אבל בפדיון הבן לא שייכא זה [וכן אין ידוע על מנהג, שאין לומר תחנון כיום עשית הפדיון, אם בתפלת המנחה, או בתפלת שחרית].

ב. בספר פיר ישרון (על התניא רבתי חלק ב' עמוד י"ג) כתב, דגם בפדיון הבן שייך הטעם של שמחה כמו גבי מילה, שדרי גם או יש שמחה. וגם דמציעו שבכל שמחה שהיא, וכגון יום שנעשה בר מצוה, יש מקומות שאין אומרים בהם תחנון, (מובא מנהג זה בנהג מצרים, אורח חיים דף פ"ו ע"ב), ולא גרע מזה פדיון הבן. (ויש להוסיף בזה, ממה שהעלו הראשונים לענין אמירת שהשמחה במעטו בברכת המזון של פדיון הבן, מובא בפורק כ"א סעיף ד' והעלו בטעם המנהג שאין לאומרו, או מפני צערא דיעקא, או משום שאר טעמים, אבל לא מפני שאין בזה שום שמחה כלל).

ג. כתב בספר האשכול (הלכות פדיון הבן סימן ח'), דאין צורך לפדות אלא במעמד אותו בן שפדה ממנו בלבד וכו', וכן הוא בתשובות גאוני מורח ומערב משם רב נטרתי גאון. מיהו אי ניחא ליה לכטפי עשרה ליקרא בעלמא, או לפרסומא מילתא, אי נמי משום כבוד הבריות, הורשות ביזה, כי הוהיא דגרסינן בסוף פרק מרובה (בבא קמא דף פ' ע"א) רב תשמאל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן, שהוא שבוע של ברת מילה, ואמרי לה לבי ישוע הבן, שהוא פדיון הבן. (ראה על זה בדברי תרומת הדשן

☆	תחנון
☆	רוב עם, מנין
☆	בגדי חג, נרות
☆	סדר הפדיון
☆	נט"ו
☆	הבאת התינוק
☆	שאלות הכהן והשובות אביו ואמו
☆	כונת המצוה
☆	ברכות
☆	נתינת וקבלת הדמים
☆	ברכת הגפן
☆	ברכת הבשמים
☆	ברכת הגאונים
☆	סעודה

שייך בבית מילה שעושין מיד אחר התפילה, שיש שם קדל גדול, אבל כפי המבואר לעיל פרק ט"ז סעיף ג', שנהגים לעשות הפדיון בחצות היום, אם כן אין ענין לעשות הפדיון בבית הכנסת, שאין אז זמן בוא הציבור להתקבץ שם).

עוד מובא במגן אברהם (סימן קנ"א ס"ק ד') בשם סמ"ק (סימן ו'), דסערת מצוה מותר לעשות בבית הכנסת, ובפרי מגדים (שם), מדייק מדברי הגהת סמ"ק שם, דדוקא סעודה שיש בה רק פת וקטניות, אבל סעודה שיש בה שבתות אסור, ובבשרית באר חיים מרדכי (חלק א' סימן ז') העלה, דיש לנהוג כפרי מגדים, וראה במור קציעה (סימן קנ"א), שהותר לעשות סעודה בבית הכנסת אם יהיה בלא תערובת אנשים ונשים יחד, וראה עוד בבשרית שואל ומשיב (שתחתא סימן ג') שאוסר לעשות סעודת בבית מילה בבית הכנסת, ומשום שכן התנו מתחילה, וראה עוד מה שכתב במהדורא חמישאה (סימן ס"ג), שדלא התיר אלא מיני מתיקה כמו בשמחת תורה, דהוה צורך בית הכנסת.

ובענין השלחן (סימן קנ"א סעיף ו') כתב, דסערת בבית מילה אי פדיון הבן או חתונה אסור, דאין לזה שייכות לבית הכנסת, אך במשנה ברורה (סימן קנ"א ס"ק כ'), ובשער הציון שם (ס"ק י"ד) כתב, דנהגים להקל בסעודת מצוה בבית הכנסת, ויש להם על מי לסמוך, וכן הוא בחזקת חיים שם (אות ט'), דהמנהג להקל בכל סעודת מצוה, וברית חורה (סימן קנ"א סעיף א'), מביא בשם ספר המנהג, דמתיר לאכול סעודת שבת בבית הכנסת, ומשום דהוי סעודת מצוה, וראה בשו"ת חמר (מערכת בית הכנסת אות מ'), בפאת השדה סימן ד') שמביא כן בשמו שכתב לו כן, ושכן הוא באור זרוע, וראה עוד בבשרית מורש"ם (חלק א' סימן י') בזה, וכן מביא המנהג להקל בבשרית אמרי יושר (חלק ב' סימן קצ"ג), ובבשרית קרן לוד (סימן ל"ז), וכן כתב באורחות חיים (ספיקא, שם אות י"א) שכתב, דבמניינתינו לא ראיתי שיהיה נהגים מזה, ואדרבא כל צדיקי דורנו עשים כל הסעודות בבית מדרשם, ובהאי אין להרהר אחריהם, ובשו"ת דברי חיים (חלק ב' חשן משפט סימן ל"ב) מליץ נמי על בתי מדרש של צדיקי הדור שאנו רואים שמשתמשים בהם.

ויש מקומות שנהגים שעושים הפדיון בבית הכנסת, והסעודה בבית המשתה הסמוך לו, ויש להעיר משום הפסק בברכת המוציא שהבין מברך בשעת הפדיון, במבואר לעיל סעיף ג', וצריך הבין שייכוין לזה, ובקובץ אור תורה (אב תשמ"ז), תשובה מבעל שבת הלוי, להחיר לעשות הפדיון לפני הסעודה בבית הכנסת, אם ע"י כך יהיה הפדיון ברוב עם, ואחרי כך יעשה הסעודה בביתו.

ד' כן הוא המנהג בכל תפוצות ישראל, שבכל מקום ששמע הפדיון מגיע מתקבצים שם כל ההמון ברוב עם, אפילו אינם קרואים או קרובים, להשתתף במצוה רבוא זו, וכן הוא בשערי תשובה מרב האי גאון שנהגו לפדות בקיבוץ עם ובסעודה.

הנה בגמרא מצאנו על השתתפות גדולי הדור במצוה זו, והוא בגמרא סוף פסחים, רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן, וכן בבבא קמא (דף פ' ע"א) רב ושמאל רב אסי

בהערה שאחרי זה, גם בארחות חיים (חלק ב' הלכות פדיון) הביא שכתב גאון דאין צריך לפדיון בבור עשרה, אלא במעמד אותו בור, ונראה שהיהנה הוזה אמינא בקרב השואלים לגאונים שפדיון הבן הוא כפדית הקדש או ערבין באדם כמשנת ריש סנהדרין "הקרקעות תשעה וכו' וארם כיוצא בהן" והגאונים דדאוד, כפי שדחתה שיטת בה"ש שצריך להוסיף חומש, כמבואר בפרק ט"ז סעיף ג' אמנם בקובץ סיני (כרך י"ג עמוד ר"ל) מובאת תשובת רבינו שלמה מלונדון שצריך עשרה להודאה ובפדיון קרקעות שצריך ט' וכו', וכתב הגאון, מיהו אי גיחא ליה לכנופי עשרה שצריך לקרא בעלמא או לפרסומי מילתא או משום כבוד הברכות, הדרשות בידו, וכן כתב במאירי (סוף פסחים), וכתב בספר הברית (סימן ל"ה סעיף י"ב) שאם אפשר יעשו הפדיון והסעודה בעשרה, דכמו שבמילה איתא בשלחן ערוך (סימן רס"ה סעיף ו') דהיבא דאפשר עבדינן בעשרה, והטעם לפרסם המצוה, הוא הדין הכא, וכן נהגים, וכמוכח מכל הראשונים שכתבו לעשות סעודה בעת הפדיון, כמוכח בסעיף שלאחר זה, וראה מה שכתב בזה ב"שנה בשנה" (תשכ"ג, עמוד ק"ו וק"ו).

וראה עוד ממנהגי סדר הסעודה, בפרק כ"א סעודת הפדיון, וראה עוד במבוא הספר מה שכתבנו מגדל חביבות המצוה הנהוגה בקרב עם סוגיה, אשר כל אחד אשר שמעו של הפדיון מגיע אליו, מיד יבוא ליטול חלק במצוה חשובה זו, עד שמתאסף קהל גדול, לפאר ולרומם ברוב עם, וראה מה שכתבנו עוד בענין סדר הפדיון, — לבד מחספדים המובאים להלן בפרק זה בהערות: נן יעקב (דברי יעקב דף כ"ט ג') וכו' לאברהם (אלקלעי, ח"ג דף ע"ד ע"ב), שערי תשובה (לייטער, סימן פ"ו).

בענין מקום הפדיון, אם צריך להיות בבית הכנסת, או בבית, לא נזכר מכך בספרים, וגם המנהגים בזה לא ידועים, וכל אחד עושה מה שלבו חפץ, ומזה שמצאנו בבית מילה, שעושים בבית הכנסת, אין לדמותו לכאן, א' משום דבבית מילה, אין שום שייכות הסעודה שעושין לאחר המילה לגוף המילה, וכאן הפדיון הוא בתוך הסעודה כמבואר להלן, או בתחלת הסעודה, ב' דבמילה מפורש בזה הטעם לעשותה בבית הכנסת דוקא, שסמכו זאת על הפסוק, ויכרתו ברית לפני ה', (ראה בזה בספרנו אוצר הברית חלק א' פרק ג' סימן ט').

וכיום שנהגו להקל בכמה דברים בענין בתי כנסיות ובתי מדרשות, ומשום דעל תנאי הם עושים, ובמבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן קנ"א סעיף י"א), ואף דהמחבר לא נקט היתר של תנאי אלא שיהא מותר להשתמש בקו בחורבן, אבל לא בישוב, מכל מקום נקטו הפוסקים, להקל בזה אף בישוב, ורק לענין קלות ראש וגזירה, כגון שחוק היתול וכו' ויצא בו, הוא ולא מהני בהם תנאי, וכמבואר בט"ז שם ריש הסימן, וכן דעת הרבה ראשונים, וראה שם בביאור הלכה ד"ה אבל בישוב, יש מקילים גם לעשות סדר הפדיון והסעודה בבית הכנסת.

אבל יש מחמירים על עצמם, ועושים הסעודה בבית משחה ושמחה, (ויש להוסיף דמן הסעודים שעושין ברית מילה בבית הכנסת, הוא משום דברוב עם הדרת מלך, ושם נמצאים הקהל, ובמבואר טעם זה בספר הברית (סימן רס"ה אות קנ"ד), וכל זה

ה. נהגים שהאב והאם של התינוק לובשים בגדי חג, וכן חורי האב והאם (ו). ומדליקים נרות לכבוד המצוה (ח).
ה. המנהג הוא שנותלים ידיים לסעודה, ומברכים המוציא, ומיד אחר כך עושים את הפדיון (ט). (והיום נתפשט המנהג שרק הכהן נוטל ידיו

בחדל כדרך שהמלכים אוכלים דהתיכ למשחה, כמבואר במנחת חינוך (מצוה כ"ב), על פי הגמרא (חולין דף ק"ב ע"ב).

ז. לא מצאנו מקור למנהג זה, אמנם כן הוא מנהג כל קהילות הקודש בישראל, שבשעת הפדיון, לובשים חורי הילד במלבושי שבת וחג. וכן הוא במנהגי וורמזיא (לר' יחזקאל שמש חלק ב' עמוד פ"ו). ושמעתי מאחד מקני ירושלים שליט"א, שכאן בעיר הקודש היה המנהג, שאבי הבן היה לובש מלבוש לבן לכבוד הפדיון (קיסל). ואם התינוק היתה לובשת בגדי כלה, (חופה קליידר), כיום חתונתם, מחמת גודל השמחה ונריות המצוה, (אכן ברבות הימים נשתכח לגמרי מנהג זה, והיה ראוי למי שיש בידו לתקן ולחזור אחר מנהגי קדמאי).

וזה אשר מצאנו לדון בשו"ת שבות יעקב (חלק ב' סימן ק"ב), להחזיר לאשה בשעה שעושין הפדיון לבנה, חוץ ז' ימי אבלה, ללבוש מלבושי שבת בשעת הפדיון, וכן מבואר בחידושי רע"ק איגר (וירא דעה סימן ש"ז סעיף ה') להלכה, משמע דכן היה המנהג מאז ללבוש מלבושי שבת.

ח. בתוס' סנהדרין (דף ל"ב ע"ב ד"ה קול) שרדו עושין סימנים אלו (של הדלקת נר) לשם שמחה, וכדמשמע מלשון המקרא בירמיה (פרק כ"ה י') והאבדתי מהם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול רחמים ואור נר. וזיפה עינים שם פירש רבים, דמה שמבואר בגמרא שם, דרך משום גזירה עשו כן בברית מילה, להדליק נרות לסימן, וכן הוא ביירושלמי (כתובות פרק א' הלכה ה') שהמנהג להדליק נרות בברית מילה, הוא מחמת הנוריה שהיתה בימים ההם, כל זה הוא רק לאחר הגזירה, אבל קודם לכן היה מדליקים נרות בכל שמחה.

וכן הוא מנהג ישראל להורות בנרות בכל סעודת מצוה שיש בה שמחה.
ט. באר הגולה (סימן ש"ה) בשם מהר"ל. וט"ז (שם סי' יא). וכן כתב בלקט ישר (עמוד ס"ב). דבריו המהר"ל (הלכות פדיון הבן), שתיאר שם מעשה פדיון, וכתב, ויהי כאשר ישוב לסעוד, ויכריז ברכת המוציא, הביא אבי הבן וכו', ועשו הפדיון וכו', ואכלו ושתו שמחים וטובי לב, ופוזין מעיקרא ואחר כך סתעין, והסעודה אינה באה אלא בשביל הפדיון. ובשו"ת מהר"י מברונא (סימן קנ"א), אחר שהביא דברי המדריכי [לעיל הערה ד'] שנהגים לעשות סעודה לפרסומי מילתא, כתב, אם כן נראה לי נכון שלא לפדותו אלא אם כן ישוב לאכול, דאי כבר פדוהו ליכא כל כך פרסומי מילתא, וגם עכ"פ אין לאכול תחילה ואחר כך לפדותו, דאז לא היה סעודת מצוה,

אוצר פדיון הבן

ג. נהגים לעשות סעודה בשעת הפדיון (ה). והמנהג שהכהן יושב בראש השלחן (ו).

איקלע לבי פדיון הבן, וראה בפרק כ"א סעיף ב' שבספר הפרנס (סימן רח"צ) דייק מזה שסעודת הפדיון היא סעודת מצוה, מדהשתתף רב בסעודה זו.

עד מפורסמים דברי חורז ורעיונות בעניני פדיון הבן, שנאמרו ע"י גאוני ורדקי הדור, שנאמרו במסיבה של שמחה זו, אם בספר ליקוטי פנחס שמביא כמה דברים מבעל קדושת יו"ט וצ"ל, וכן ידועים דברים נלחבים מאמרי פיו של הגדול מנור זקיק"ל, שאמר בסעודות מצוה זו וראה עד בקשר לזה, בעדות לישראל (אות ד').

ה. שלחן ערוך (סימן ש"ה סעיף י') ברמ"א בשם יש שכתב, וצוין שם שזה מדברי הגהות מרדכי (והוא בסוף מסכת יבמות פרק י"א סימן קכ"ז), ומהר"ל (הלכות פדיון הבן), ותרומת הדשן. (חלק א' סימן רס"ח ורס"ט, בשם ספר הפרנס [סימן חצ"ר]). וכולם כתבו הטעם משום פירסומא מילתא, ובתרומת הדשן כתב עוד, דכן מוכח מן התלמוד, דאפילו בימיהם היו נוהגים לעשות סעודה לפדיון הבן, כדאיתא בפרק מרובה (ב"ק פ' ע"א) רב ושמאל ורב אסי איקלעי לבי שבוע הבן, ואמרי לה לבי ישוע הבן, ופירש רש"י ישוע הבן, משחה היה עושים לפדיון הבן, וכתבו שם התוס', רכן פירש בערוך ישוע הבן פדיון הבן, ואף על גב דמפרשי אינהו [התוס'] בשם ר"ח דהיו רגילים לעשות סעודה כשנולד זכר וכו', מי"מ בדא לא פליגי ארש"י שרדו רגילים לעשות סעודה לפדיון הבן.

ובשו"ת הרשב"א (חלק א' סימן קל"ט, הובא בבית יוסף כאן), כתב שלעשות סעודה על מצוה זו, אינו תלוי אלא בהרחבת הלב אם רצה לעשות. ובחידושי וביוארי מהרש"ל (הובא בדרישה אות ג'), כתב בשם ה"ר מנחם ככמהר"ר פנחס מעיל צדק, בדגה, שיש מרבותינו שכתבו, אילו היה ברצוננו, לא היה לעשות סעודה אלא לאדם שיש סיפק בידו, ויכול לעשות שניהם כדיווח, לעשות סעודה ולתת פדיון משלם, ועכשיו הכל עושים סעודה, וסבורים שהסעודה היא עיקר המצוה, ומתוך כך כבר עליהם לתת כל הפדיון משלם, ומתנים עם הכהנים לקבל דבר מועט, ואינם יוצאים ידי חובה, והאז מה שכתב טעם לסעודת הפדיון, בפאת שרך (סימן קל"ב), וראה לקמן פרק כ"א סעיף ה', אם הסעודה צריכה להיות בעשרה, ושאר דיני הסעודה, דיני הסעודה בימי אבל ותענית, (בפרק כ"ג).

ו. מקור המנהג כמבואר לקמן סעיף ט"ז, שבעת נתינת מעות הפדיון, הכהן יושב בדרך חשיבות לקבל מתנות כדוניה, כמו שנאמר למשחה בהם, וצוין בזה לשו"ת מהר"י מברונא (סימן קכ"ב) בשם התוס', ובים של שלמה (פרק ב' דקידושין סימן נ"ד), ולכן המנהג שהכהן יושב ונוטל חלק בראש, כדרך חשיבות וגדולה, וגם שליו מתקבצים כל הקהל הקדוש, והאב והאם ובכורם ביד לתת מתת חלקם לכהן. עוד מצאנו במצות פדיון פטור חמור, שמצוה על הכהן לאכול חסה דרך גדולה עלי

ז. נותנים את התינוק לפני הכהן, על השלחן (טו). ויש פוסקים

המסכת בחלכות פדיון בבור פרק א' סימן א', ובתשובותיו כלל מ"ט סימן א', ובטור כאן נלאהבת הקיצור, נביא לקמן בפרק זה מחינן הגאונים הזה, רק בעין תיקון הגאונים, והכוונה לזה). כתב, שהוא מיייתי ליה לבריה קמיה כהנא. וגם בלקט יושר (עמוד ס"ב) כתב, שאבי הכן יביא את הילד, וכן כתבו גם בסידורי: דיעב"ץ, דרך החיים, בית עובר, דברי חיים, קהלת שלמה, זוכר הברית, ופדיון נפש, בסדר הפדיון.

אולם הרב"א בשלחן ערוך סימן ש"ה סעיף י', כשהביא דברי הרא"ש הנ"ל, השמיט חיבת "האב", וכתב דמיייתי וכו'. וכתב בגרר מצרים (סעיף כ"ה), שנהגו שהולידת עצמה מביאה את הילד אל הכהן, אל המקום הנער לפדיון. ובשיח יצחק בסדר הפדיון כתב, שהוא זהאב מביאים את הילד. וכתב כתוב בן בתיקון הגאונים שבתשובת רב האי גאון מהדורת גבול מנשה שהדעתיק בעדות לישראל עמוד קס"ו, שהוא זהאב באים עם הכן הכבור לפני הכהן. [אולם המנהג כנ"ל שהולידת מביאה].

ברם כל זה מענין הבאת התינוק מן הבית אל הכהן, דוגמת הבאת התינוק ביום המילה שנקרא קוואטי"ר. אכן לענין נתינת התינוק לפני הכהן, או נתינת התינוק ליד הכהן, כפי המקומות שנוהגים בן כמו שיבואר לקמן, הרי זה האי נעשה על ידי האב ולא על ידי האם, דהמצוה היא על האב דוקא, ורק לענין הדבאות, הרי גם לה יש חלק במצוה זו.

המנהג הוא שאם התינוק נשאר שם על מקומו, סמוך למקום הפדיון, וכן משמע מדברי הראשונים שהצריכו שאלת הכהן לאם התינוק כמו שיבואר לקמן, והוא בשעת סדר הפדיון, ועל כרחך הרי היא בסמוך, שיהא נשמע קולו בבואו לשאול אותה, ונמצא שהיא עומדת אשה בתוך האנשים. [וראינו מקומות להורר שיהא שולחן הפדיון סמוך למקום הנפרד של עמידת הנשים, ושם מביאים האב והאם את התינוק, ונמצא תיקון גדול על גרר הצניעות].

טו. כתב הרב"א (סימן ש"ה סעיף י'): מיייתי ליה לבור קמיה כהן. ומקורו בתיקון הגאונים שבראשונים, והמובא בטור. וכתב בשו"ת מהרי" מבירונא (סימן קכ"א), דמשמע קצת [מלשון זה] דמנח לינקא קמיה. ובלקט יושר (עמוד ס"ב) כתב שנותנים הילד על השולחן. וכן כתבו שמוציא הילד לפני הכהן, בסידור היעב"ץ, דרך החיים, אהל תמים, וסידורי האריז"ל לר' אשר ור' שבת, וקצור שלחן ערוך (סימן קס"ד סעיף ד'). וכתב בב"ח כאן, דאף דגם אם האב בעיר אחרת שאין הכבור שם, מצוה לפדותו ביום ל"א, מ"מ לכתחילה מצוה להביאו לפני הכהן, כדי שיתפרסם שמכר על פדיון בן זה שמונח לפניו, ולכן גם אמו של הכבור עומדת שם ואומרת זה בני בכורי.

אוצר פדיון הבן

תג

לסעודה קודם הפדיון, והציבור נוטלים ידיהם אחר הפדיון (י). וזה שעושים הפדיון בתוך הסעודה, הוא רק כשיש שם י"ן. אבל אם אין י"ן, עושים הפדיון לפני הסעודה (יא). ויש מי שאומר לעשות תמיד את הפדיון לפני הסעודה (יב). וכך הוא מנהג בני ספרד שעושים הסעודה אחר הפדיון (יג).

ו. מביאים את התינוק. ונוהגים להביאו מעוטר בחכשיטי כסף וזהב (יד). יש אומרים שהוא מביא את התינוק. והמנהג שהולידת מביאה אותו (טו).

אלא לאחר שברכו ברכת המוציא. וראה מה שכתבו עוד טעמים בענין זה, באמרי אמת (מיכל), אות י"ט דף נ"ה ג', ובלקוטי פנחס (סי"ק נ"ג), ושם נותנים טעם מאי שגא ממילה שמלין קודם הסעודה. וראה עוד שם בלקוטי פנחס בשם איש מהימן שהגד"ק בעל מנחת אלעזר ממוקאטש עשה הפדיון לנכדו לפני הסעודה, אך כבר כתב על זה בדרכי חיים ושלום (סימן תתקע"א), שלא העיד יפה, אלא הפדיון היה אחר נט"י המוציא כנהוג.

י. לא מצאנו מקור לזה. ובנראה שנתפשט בן משום דעיקרו של הפדיון הוא הכהן. ולכן די שהוא נוטל ידיו וכבר נקרא בשעת סעודה. ומה גם שרוב הציבור האסף לא נשאר לסעודה ונמצא רק בשעת הפדיון. ובמנהגות וורמייזא אכן כתב, שהכהן מברך ברכת המוציא.

יא. זוכר הברית בסדר הפדיון, והטעם ראה להלן סעיף כ"א, הערה מ"ו.

יב. בים של שלמה קדושין (פרק א' סוף סימן נ"ד), בסדר הפדיון שכתב שהוא לפי המנהג אשר מבורר מידעת רבותינו, סידר קודם את הברכות ופדיון וברכת הכהן וכו', וכתב, ואחר כך יטלו ידיהם ויאכלו וישתו.

יג. בן כתב בכתר שם טוב (עמוד תק"צ), וכן כתוב בסידור תכלאל התינוק שאחר הפדיון נהגו לעשות סעודה. ובסידורי הספרדים לא מובא כלל לעשות סעודה. אך הגר"ח פאלג'י (רוח חיים סי' ש"ה) הביא המנהג לפדות בסעודה אחר המוציא. [אלא שמנהג בני ספרד כנ"ל].

יד. בכור אדם (סעיף נ"ח), שכן ראה כתוב, וזכר הברית (סימן ל"ד סעיף א'), וכתב הטעם משום הידור מצוה. והמנהג להשים התינוק בתוך קערת כסף, והקבלה כסגולה למי שישאל את הקערה לצורך זה, להיוושע בכל מיני ישותות. ויש מקומות שמהדירין בזה אחר קערת אשר מיוחדות לגדולי עולם.

טו. בתיקון הגאונים המובא ברא"ש (קדושין פרק א' סימן מ"א, ובבכורות בסוף

ח. הכהן שואל את היולדת אם הילד, אם לא הפילה מקודם, או ילדה בעבר בן אחר (יט).

(מנהגי נא אמן – אלכסנדריא, ברית כוזבה (מנהגי גירבא), בית יוסף ואהל אברהם (כמנהג ארם צובא – סוריא), יסידור תכלאל התימני. וכן הוא בכל סידורי הספרדים והפועים. ויש להוסיף, דבנוסח הפדיון שבסידורי הספרדים, שהוא מהמנהג רבני (סימן צ"ח), כתוב בנוסח שאומר הכהן: עכשיו אתה בְּרִשְׁתִּי שאני כהן.

יט. תניא רבתי (סימן צ"ח). והובא בבובר הברית (סימן ל"ד סעיף ג'), ובכל הסידורים וסדרי הפדיון. ובארחות חיים הלכות פדיון, כתב הלשון שישאל: זה בנך בבובר שפחה דלתי בטנך, או שמא הפלת קודם זה גפל ופתח דלתי בטנך ואין זה בבובר. והיא עונה: זה בני בבובר שפחה דלתי בטני ולא הפלתי קודם זה לא ולד ולא גפל. וסיים, ויש אומרים שאין צריך לשאול לא לאב ולא לאם, כי באמת אם אינו בבובר לא יפדנו מהכח.

טעם השאלה. בב"ח כאן, אחר שכתב הטעם שמביאים התינוק לפני הכהן, כדי לפירסם שמבכר על בן זה שמונה לפניו, כתב עת, ועל כן גם אמו של הבובר עומדת שם ואומרת זה בני בבובר שבו פתח הקב"ה דלתי בטני.

וכתב בפרש"ה (אות כ"א), שיש סמך לשאלה זו, מדברי נוסח הברכה בחיקוק הגאונים (המובא ברא"ש) אמו אומרת וכו', וכן ראיתי נהגים. וכן כתב בדברי המהדור (על הרא"ש סוף בבורות אות ה'). אמנם בילקוט מעם לועז (שמות י"ג א') מביא מכנה"ג שחייבים לשאול את האם לפני הפדיון כי היא עיקר החיוב וכן יעשה חקירה דרישה ער שיבויר האמת, ויש לעיין. שבש"ת ההשב"א (ח"א סימן ר') הביא נוסח אחר בברכה ה"ל, והשמיט קטע זה. ובלקוטי פנחס (סי' מ"ד (השני) הביא משאורת יוסף (הנוסח) שדחה ראה זו, ד"ל דרך שיר ומליצת שמחה הוא, וכאילו אביו ואמו אומרים כן לחבב המצוה. (אלא שהרואה בלשון הנוסח שם בראשונים, יראה דאין זה דרך שיר אלא כפשוטו).

וכתב בנהר מצרים (בסדר הפדיון) שאם אשה אחרת הביאה את הילד, ולא היולדת, שלחנים לשאול את אם הילד במקום שהיא את השאלה הנ"ל. ובנוה שלום (סעיף ח') כתב שאם המלידת שם, נהגים לשאול אותה, ושכספר יומור חיים (י"ד סימן כ"ד) הוכיח שאין צריך לשאול למלידת, אלא שנהגו כך בלתי צורך. ובש"ת יצחק בסדר הפדיון כתב, ששואל את האם, ומביאים המלידת ושואלים את פיה גם כן, ואם יש אם לאם הילד שואלים את פיה גם כן, ויתעיל גם במקום המלידת אם אינה נמצאת.

וכתב בכוזר לאברהם (ח"ג אות פ') בשם קמח סולת, שקודם ישאל לאב זה בנך בבובר, ויאמר כן, ואחר כך ישאל לה, כי היא העיקר. ובלקוטי פנחס (סי' מ"ד) הביא משאורת יוסף (הנוסח) שרואה מזה דבעינן תרתי, שאלת האב ושאלת האם, וכן משמע לכאורה מנוסח הברכה שבתקון הגאונים (הנ"ל) אביו אומר זה בני בבובר,

שכתבו, שהמנהג לתת ממש את התינוק וכהן ולחניחו בחיקו (י) ונכר נהגו קהילות הספרדים (יח).

יז. כתב בתניא רבתי (סימן צ"ח) שהכהן נוטל הבן בחיקו, ובש"ת מהרי" וייל (סימן קפ"ט) כתב, שהוא יקח הבן ויתנו לכהן במתנה. וכתב עוד ובלשון זה יאמר, בני זה פלוני אשר ילדה לי אשתי, בבובר הוא מאמו, והא שלך. ובש"ת מהרי" מבברנא (סימן קכ"א) הביא כן מהמורדכי (פרק קמא דחולין – ולא נמצא לפנינו בחולין), בשם מהרי"מ, דנוהגים לשום הילד בחיקו של כהן קודם הברכה. וכתב עוד, וברא"ש וכו' (הנ"ל הערה הקדומת) משמע קצת דמנח לינוקא קמיה, ולא קאי למיזב בחיקו, מיהו המנהג עיקר, וכן כתב המורדכי שאביו הבן יאמר לכהן בני פלוני בבובר הוא שילדה לי אשתי והי הוא שלך. ולפנינו, במורדכי (בסוף יבמות בהגהות סימן קכ"ז בשם מהרי"ם, הובא בדרכי משה אות ח'), כתוב כך: יש נהגים להשיש הנער בחיקו של כהן מחילה קודם הברכה, ויש שאין נהגים, אלא בכל מקום שהילד הוא, אבי הבן אומר לכהן בני פלוני הבכור אשר ילדה לי אשתי, והי הוא שלך, כי בני בבובר הוא. גם בספר הפרנס (סימן רצ"ו) כתב כן, ויש נהגים לשום הנער בחיקו של כהן, ויש שאין נהגים כן, אלא כל מקום שהילד שם אבי הבן אומר לכהן בני פלוני הבכור אשר ילדה לי אשתי והי הוא שלך. וכן כתב בסמ"ק (בהגה סימן רמ"ה), בשם מהרי"י אלפסי, הובא בבית יוסף כאן, דרגילים העולם לתת הבכור ביד הכהן, ומיהו אין צריך, דאפילו בעיר אחרת שאין הבכור שם, יכול לפדותו. וכן כתב בארחות חיים (הלכות פדיון) ובכלבו. גם בלקט יושע (עמוד ס"ב) כתב שיתן הילד אל ידי הכהן, אלא שכתב עוד, שראה שאביו הבן פרד בנו אע"פ שאין הילד בעיר. ובמהרי"ל (הלכות פדיון הבן), בסדר הפדיון בעוטבא שפרד בנו שבמדינה אחרת, כתב שאמר לכהן אשתי פלונית ילדה לי בן פלוני בבובר ואתנוה לך, אמר לו הכהן תתנוה לי בכל מקום שהוא שם, אמר לו הן.

ובשלחן ערוך, ובפוסקים האשכנזים, ובסידוריהם, לא הובא לתת הילד לכהן. ורק כיס של שלמה (קדושין פרק א' סימן נ"ד), אחר שהביא דברי הגהת סמ"ק הנ"ל דאין צריכים, סיים ומ"מ המנהג הוא לשים את הילד בחיקו של הכהן. לכהן הכהן ולכהן המצוה. וכן כתב בסידור עבודת ישראל (בעער) שיתן הבן לכהן. ובמהדור ע"ה להעבי"ץ (חלק ברכות הור"י), ובקהלת שלמה (לרש"י לונג), הובא תק"צ, אף שלא כתבו ליחן הילד לכהן, מ"מ כתבו שיאמר לכהן אשתי פלונית הישראלית ילדה לי בן זה הבכור, והנני נותנו לך.

וטעם הנהיגה לכהן, כתב בפדיון נפש (ריש סימן ה'), המבואר בפוסקים שענין הפדיון הוא בדרך קנין והוצאה מרשות לרשות, כדמשמע מש"ת הרשב"א (סימן של"ח), והכהן צריך לקבלו לרשותו קודם הפדיון. וראה מה שכתב בזה בבן זכאי (שפיטק) לסימן ש"ה (דף י' טור ג').

יח. כן כתבו שהכהן לוקח את הילד, בנהר מצרים (מנהגי מצרים), נוה שלום

ט. אבי הבן עומד ומודיע לכהן — באמירה בקול רם, בנוסח לפי

אמו אומרת וכו'. ולכן נראה דהוה מועיל ומהני. וכבר כתב בן בארחת חיים בהלכות פדיון שישאל לאבי הבכור זה בן בכור, ויאמר בן, ואחר כך ישאל לאמו. (אלא ששים שרא שכן צריך לשאול כלל ובב"ל). וראה מה שכתב בזה בשו"ש (צבאח, אריח סימן נ"ח). ולמעשה, השאלה לאם נמצאת בכל סידורי וסדרי הפדיון, ספרדים ואשכנזים. ובסידורי הספרדים הנפוצים יש גם השאלה לאב. ולבד מזה הנוסח בכל הסידורים וסדרי הפדיון, גם האשכנזים, שהאב אומר זה בני בכורי וכו', כמוכא בסעיף שאחר זה.

זמן השאלה. הנה בסידור היעביץ ובזכר הבית, כתבו שאחר שמביאים הילד, מדיע האב שהבן בכור — כבסעיף שאחר זה — ורק אחר כך שואלים את האם אם הפילה. ואחר כך שואלים לאב מאי בעית וכו'. וכן הוא באהל תמים, ושיח יצחק, וסידור ארם צובא. ובסידורי ספרד הנפוצים. אך בזה מצרים ונה שלום כתבו שתחילת הכל כשהוליד מביאה התינוק, או שואלים לה אם הפילה, ורק אחר כך הודעת האב. וכן הוא במנהג היום אצל האשכנזים לשאול את האם קודם, כי סדור אמשטרם. וכן הוא המנהג היום אצל האשכנזים לשאול את האם קודם, כי אחר הדעת האב, שואלים אותו מיד במאי בעית וכו' כדאיתא בשלחן ערוך (סעיף י' ברמ"א), והוא מתיקון הגאונים. (ולכן העמדנו בן בפנים). ובסידור בית עובד, כתב את השאלה לאב, רק אחר הברכות והפדיון. ובכתב שם טוב (עמוד תקפ"ז) כתב שכן הוא גם בסידור לונדון, אלא שכתב שהנכון כמנהג ששואלים קודם הברכות והפדיון, דמה תועיל החקירה אחר כך, ואם תאמר שהפילה א"כ היו הברכות לבטלה. וכן הוא במפורש בארחת חיים השאלות לפני הברכות. (ואמנם כתבנו רבתי — שהוא המקור לשאלת האב — מסדרת השאלה אחר הברכות, אך המריק שם בלשונו יראה שכוונתו לפני הברכות).

ונועד בענין השאלה לאם בפומבי, הנה מדברי הפוסקים נראה לכאורה ששאלה זו צריך לשאול דוקא בעת הפדיון. אך אולי מהני גם לפני זה כצנעה וביחודות. והיה נראה עוד דבזמנו לכאורה יש לשאול אותה גם אם לא ילדה בניתוח קיסרי שפוף היום. (דאו פטור מפדיון כדאיתא בשלחן ערוך סעיף כ"ד ולעיל פרק א' סעיף י') ואולי אין זה כל כך שכיח בבדי שניהוש לשאול, ומה גם שואלי או ידוע לכל שפטור. (הערת הגר"י רבינוביץ). ויש להוסיף עוד בענין השאלה בפומבי, שאולי מהני שיעשה הכהן את האב שליח לשאול את האם לפני זה. אך כל זה אינו נראה מדברי כל הפוסקים דלעיל. ובפרט לדברי הבי"ח דחשעם בבדי לפוסם, אלא שכל זאת אולי אין למחות ביד הנהוג בן, ובפרט דיש לצרף לסמוך על הי"א שבארחת חיים שאין צורך כלל לשאול.

אכן אין נהוגים בזמנו שיהא הכהן שואל בפומבי את אם הילד, ואולי התעם מפני שברוך כלל הכהן הוא מכיר של אבי הבן, ויודע מה טיבו של ודל זה, או מפני

העדות השונות —, שבנו זה הוא פטר רחם לאמו (כ). ויש אומרים שצריך להזכיר שם הבן (כא).

י. הכהן שואל את אבי הבן — לפי נוסחאות העדות — האם הוא

הצניעות אין שואלים בן, אבל ראוי לכל כהן שישאל את האב בנכוחות אשתו לפני הפדיון שלא בפומבי, כדי לקיים מנהג קדמאי וכדי שלא יחזיק במעט שלא כדק.

כ. שלחן ערוך (סימן ש"ה סעיף י') ברמ"א בלשון יש אומרים, בשם הטור והרא"ש מתיקון הגאונים, דמייח ליה לבכור קמיה כהן, ומודיע ליה שהוא פטר רחם, וסיים הרמ"א, שכן נהוגין במדינות אלו אם האב אצל הבן. (אבל אם אינו אצל, פודה אותו בלאו הכי, אבל אומר לכהן בנוסח אחר ראה להלן פרק כ' סעיף ב').

ובארחת חיים (הלכות פדיון) כתב, שישאל הכהן לאב: זה בנך בכור, ויאמר: בן. ובמהר"י מברנא (סימן קכ"א), הביאו ממרדכי (והוא בהגהות סוף פרק י"ב דיבמות, ומשמע שם דאירי דאין האב במקום הילד). שיאמר: בני פלוני בכור הוא שליחה לי אשתי. וכתב שמשמע שצריך להזכיר נמי שמו של התינוק, מדקאמר בני פלוני. ולעיל מזה כתב, שיאמר לו בקול רם, שזה הוא בנו בכורי פטר רחם הוא, כאשר כתבו הגאונים.

ובמהר"י וי"ל (סימן קפ"ט) כתב, שהאב יאמר: בני זה פלוני אשר ילידה לי אשתי, בכורי הוא מאמו. (ובמרדכי ומהר"י וי"ל שם, וכן במהר"ל הלכות פדיון הבן, הוסיף, שיאמר שנתנו לכהן. ראה על זה לעיל סעיף י' והערה י"ז). ועל פי דברי הראשונים ה"ל, נוסחאות העדות השונות באמירה זו.

ובסדר הפדיון שבעדות לישראל (דף קע"ט ע"ב) כתב, שאמירת האב היא מעומד, והכהן יושב. (והוא על פי מה שכתבו בן הפוסקים בעת הפדיון, ראה על זה להלן סעיף י"ח). וכן כתב בסידור הכלאל התימני.

והנוסח הנפוץ בזה אצל האשכנזים: זה בני בכורי, והוא פטר רחם לאמו הישראלית, ותקדש ברוך הוא ציה לפדותו, שנאמר ופדיוו מבן חודש תפדה בערבך כסף תחשת שקלים בשקל הקודש עשרים גרה הוא. ונאמר קדש לו כל בכור פטר כל רחם בכני ישראל באדם ובהמה לו הוא. בן הוא בסידור דרך החיים (ושם במקום: והוא, הגירסא הוא), ובמגדל עז להיעב"ץ, ובזכר הברית בסדר הפדיון. (וסיימו שם: והדגנו גותנו לך. ראה על זה לעיל סעיף י' והערה י'). ובסידור עבודת ישראל (בענין הנוסח: אשתי ולידה לו בן זכר זה פטר רחם. ובסידור הרב בעל התניא, הנוסח: אשתי הישראלית ולידה לו בן זה הבכור. ובקהלת שלמה כתב הנוסח: אשתי פלוגות הישראלית ולידה לו בן זה הבכור. ובפדיון נפש (סימן ד') הנוסח: בני זה בכור פטר רחם לאמו שליחה לי אשתי הישראלית. וראה שם מה שביאר במפורט כל חיבה שכוונתו, וכן בעדות לישראל (עמוד ק"פ והלאה). (ומהראוי להעיר, כי בסידור "תפלת כל פד" הוצאת אשכול ירושלים, לא הביא הנוסח הנפוץ והמקובל, הן

רצוה ליתן או להשאיר את הבן אצל הכהן, או שרצוה לפרותו בחמשה סלעים כמו שמחויב מהתורה. והאב עונה — כפי הנוסח הנדונג — שהוא רצוה לפרותו (כב).

באמירת האב, והן בשאלת הכהן מאי בעית, ובמקום זה הביא רק נוסחת הרב בעל התניא, לעומת זאת בשאר הסידורים הנפוצים, הנוסח הוא כמקובל בכל המקומות. ונוסח הספרדים הנפוץ: הכהן שואל את אבי הבן: בנך זה בכור הוא. ויענה: כן. ובסידור תפלת ציון: הכהן שואל לאב: הולד הזה הוא בנך בכור. ועונה: הולד הזה הוא בני בכורי. ובסידור הכללל התימני הנוסח: מורה אני לפניך ה' אלהי שוכניי וניתן לי בן בכור שנתחייבתי לפרותו, והיה הבן משלך כי ממך הכל ומידך נתנו לך. (ובחלק מסידורי הספרדים, כתוב כאן השאלה לאב, ראה על זה לעיל בהערה י"ד: בנך זה בכור שמא ילדת בן אחר לפני, או שמא הפלת. והיא עונה: זה בני בכורי לא ילדתי ולא הפלתי לפני).

כא. ראה בההערה הקודמת, שכן הוא במדכי ומהרי מברנא, ומהרי וויל. ובמהרי"ל הלכות פדיון הבן כתב במעשה הפדיון של האב שלא במקום הבן, שאמר: אשתי פלונית ילדה לי בן פלוני בכור. ומשמע מדבריהם שיש להחזיר שם הבן בהדי פדיון.

כב. רמ"א (בשלחן ערוך סימן ס"ה סעיף י'), המובא בתחלת הערה י"ט מתקין הגאונים המובא בראשונים. וכן כתבו עוד ראשונים כמובא להלן. וכתב הלבוש (כאן סעיף י'), ששאלת חינם היא זו, שאף אם היה האב רצוה להניחו לבדו, לא היה רשאי, שהרי מצוה לפרותו. וכן כתבו בשו"ת חוט השני (סימן צ"ב), הובא בפאתי תשובה (ס"ק ט"ו), ובפדיון נפש (סימן ה' סעיף ה'), שאין הפירוש שנותן הבריה לאב, שהרי כתב בתורתמו חידוש בפסקים (סימן רל"ז), הובא ברמ"א (כאן), ובשו"ת חתם סופר (חשן משפט סימן ק"א), שומר ציון הנאמן (סימן ק"א דף מ"א ע"ב), גליון מהרש"א (לשלחן ערוך כאן), ערוך השלחן (סימן ס"ה סעיף ל"ה רל"ז), שו"ת ברך משה (קונטרס וברון לראשונים), חל תלפיות (תרנ"ז סימן ק"ז), עמק הלכה (חלק ב' סימן מ"ז), שו"ת מהרש"פ (סימן כ"ד), ברוך השם (יורה דעה סימנים ק"י"ח ק"י"ט), בן זכאי (כאן), שושנים לרד" (אורח חיים סימן נ"ח), הלל אומר (סימן קפ"ט), הפוסק (תשי" סימן תתתפ"א), ולקוטי פנחס (ס"ק מ"ז ומ"ח). ובשו"ת מהרי" מברנא (סימן קכ"א), אחר שהביא מהר"א שדוכח שואל מאי בעית וכו', כתב מקורם, ולא נהגים בן, אלא כאשר כתב מהרי"א (בהנחות מרדכי יבמות

סוף פרק י"א, בני פלוני הרי הוא שלך, ולאחר כן אומר אבי הבן ברוך וכו', אלמא דלא נהנינן למישיליה. אלא שכתב שוב, ואחר כך שמעתי שכן נהנינן קמאי למישיליה מאי בעית טפי, ואני נהנינן שיאמר לו הכהן: תרצה לפרות בנך זה זה סלעים כאשר כתוב בתורה, ויאמר: כן. וזמן השאלה. בחיזוק הגאונים המובא ברא"ש הנ"ל. ושאר הראשונים, היא לפני הברכות והפדיון. וכן הוא מסודר במהרי"ל (הלכות פדיון הבן), ובשו"ת מהרי" מברנא (סימן קכ"א), ובשו"ת מהרי" וויל (סימן קפ"ט), ובלקט יושר, דהשאלה היא לפני הברכות והפדיון.

אך באחרות חיים (חלק ב' הלכות פדיון) כתב מקדמם, שאלת הכהן אחר הברכה והפדיון, לפני ברכת שהחינו, אלא שכתב שוב, ויש אומרים שיעשה שתי הברכות כאחת, וכן המנהג. וכתב עוד, ויש אומרים שלא יאמר במה אתה חפץ וכו' עד שיברך אשר קדש, וכן נהגים גדולים ואנשי מעשה, אלא יתן הכסף לבדו, ויברך כי הברכות, ואחר כך יברך הכהן על היין, ועל ההדס, ואשר קדש, ואחר כך יאמר אי זה חביב לך, אי במה אתה חפץ וכו', וכן הוא בכלבו (סימן צ"ד).

אולם באחרונים, ובסידורים מסדר השאלה לפני הברכות והפדיון, וכן נהגים. וכתבו שם טוב (אות תרפ"ג), נהן בזה טעם לשבת, שקדם הברכות יחקור הכהן וישאל, דכלאו הכי מה יועיל השאלה לאחר מעשה, ועוד אולי תאמר שהפלות, נמצא למפרע הברכות שבידך האב, הרי לבטלה. (ואולי כיון שכל טעם השאלה משום חיובו מצוה וחשיבות, שפיר שייכא זאת אף לאחר הפדיון, אבל הכהן נראה כסדר המסודר בסידורים). התיימנים אינם אומרים כלל שאלה זו.

ונוסח השאלה. בחיזוק הגאונים המובא ברא"ש הנ"ל בשו"ת ובקידושין ובבבבבות, כתב הנוסח בשאלת הכהן: מאי בעית טפי, ברוך בוכר דין, או חמשה סלעים דמחויבת למפרקיה בזה, ומהדר ליה: ברי בוכרא בעינא טפי וחילף חמשלה סלעים במדקונגיה. והרמ"א (כאן סעיף י'), העתיק הדברים קצת בלשון הקודש: הכהן שואל אותו, במאי בעית טפי, בבנך בכור, או חמש סלעים דמחויבת לפרות בנך, והאב אומר, בבני בכורי, והילך ה' סלעים בפדיונו.

ובלקט יושר (עמוד ס"ב) כתב הנוסח: מה אתה חפץ וותר, בנך בכור, או חמש סלעים שאתה חייב בפדיונו. ויאמר האב: בבני בכורי אני חפץ, והילך חמש סלעים לפדיונו.

ובאבהדרה (הלכות בכורות שער ט') בשם סדר הגאונים, כתב נוסח השאלה: איזה תרצה וותר, בנך בכור זה, או ה' סלעים שנתחייבת לפרותו. והאב משיבו: בני בכורי אני רצוה וותר, והא לך ה' סלעים בפדיונו. ובמהרי"ל הלכות פדיון הבן, בסדר הפדיון שהיה בפני המהרי"ל בבכור שלא במקום הפדיון. וכן שאל הכהן: אם תרצה לפרות ממני בנך הבכור, אומר לו, וכתב הן, והי לך שוה חמשה סלעים בפדיון בני פלוני הבכור.

ובשו"ת מהרי" מברנא, אחר שכתב, שמעתי שכן נהנינן קמאי למישיליה מאי

תני אוצר פדיון הבן

בעית טפי, כתב, ואני הנהגתי שיאמר לו הכהן: תרצה לפדות בנך זה בזה סלעים כאשר כתוב בתורה, ויאמר, הן.

ובסדר הפדיון לרבינו האי גאון, (שערי תשובה סימן מ"ז) הנוסח: איזה חביב עליך יותר, בנך, או חמש סלעים הללו. והאב אומר: בני חביב עלי. (ושם סיים עוד: ואני פורדו ופרדו שני פעמים, ולא מצאנו לאחד מהראשונים או האחרונים, שהעתיק דבריו אלו. וגם הלשון בני חביב עלי, אין לו שום משמעות. ואולי נפל כאן שיבוש המדפיס וברומה וצ"ל עליו.

בכלבו (סימן צ"ז) מביא הנוסח: איזה חביב לך, בנך או חמש סלעים הללו, ואומר האב: בני.

בארחות חיים (חלק ב' הלכות פדיון), כתב מקדים בסדר הפדיון, יאמר הכהן לאבי הבכור: הן לי חמש סלעים שנתחייבת ליתן בפדיון בנך מן התורה, כדכתיב ולקחת חמשת חמשת שקלים, ויתן הכסף וכו' (ראה על זה לעיל בתחלת נוסח השאלה, ויאמר לאבי הבן: במה אתה חפץ בכסף או בבנך, ויאמר האב: בבני אני חפץ. ואחר כך בסדר שנהגו ר"ל הגאונים כתב, אומר הכהן אל האב: איזה חביב לך, בנך או חמש סלעים הללו, ואומר האב: בני חביב לי יותר. ויצריך בירור במה שהביא הפסוק חמשת חמשת שקלים, שהוא מיידי רק בבדני המדבר, שנתנו הפדיון לאחר הכהן (במדבר ג' מ"ז), ולמה לא הביא הפסוקים האחרים (שהביאו שאר הראשונים) המדברים בכל ישראל.

ובשרית מדרשי ווייל (סימן קפ"ט) לא כתב כלל שאלה הכהן, אלא האב יאמר לכהן: תרצה ליתן לי בני לפדות, ויאמר הכהן: הן, ויאמר לכהן: הא לך חמש סלעים כסף במשנות הללו בפדיון בני פלוני בכורי אשר נתתו לך. ויש להעיר שגם כאן יש משמעות של פדיון שני פעמים, וכשאלה האב שמבקש מאת הכהן את הבן, בבדי לפדותו, ולקחו ברשותו מאת הכהן, ואחר כך חזר שנית לפדותו מן הכהן, וכן הלשון "אשר נתתו לך" מורה על כך.

ובספר הפרנס (סימן רצ"ז), לא כתב כלל שאלה, לא של הכהן ולא של האב, אלא שאבי הבן אומר: הא לך בזה שוה ה' סלעים כסף הללו, בפדיון בני פלוני הבכור אשר נתתו לך, וראה מה שהערינו בקטע הקודם.

הנוסח הנפוץ בסידורי האשכנזים: הכהן שואל את האב: מאי בעית טפי, ליתן לי בנך בכורך שהוא פטר רחם לאמו, או בעית לפדותו בעד חמש סלעים כדמחייבת מראויותה. והאב משיב: חפץ אני לפדות את בני, והילך דמי פדיונו כדמחייבת מראויותה. הן הוא בסידורי דרך החיים, אהל תמים, וזכר הברית.

ובשער הבולל שעל סידור התניא כתב, שאינו מובן מה הכרח למחוקי הסידורים שכתבו: "ליתן לי בנך" וכו', ולשנות לשון תקון הגאונים שהנוסח הוא, מאי בעית טפי "בנך" וכו', ראה שם מה שהאריך.

ונוסח דיעב"ץ במגדל עוז במאי בעית טפי בבנך בכורך, או בחמש סלעים רמחייבת ליתן לי בפדיון בנך בכורך זה. והאב אומר: בעינא בבני בכורי זה, והילך חמשה סלעים בפדיונו כדמחייבת מזה. וכן הוא בסידור הרב בעל התניא, ובקבלת שלמה.

פרק יח סעיף י

תניא

ובסידור עבודת ישראל (כענין) מביא הנוסח: אי זה תרצה יותר, בנך בכורך זה, או חמשה סלעים שנתחייבת בפדיונו. והאב יענה: את בני בכורי אני רוצה יותר, והא לך חמשה סלעים בפדיונו.

והנה לא ידענו איך נקבע הנוסח הנפוץ הנ"ל, ואמאי קבעו בזה הסדר, כאשר בנוסחאות הראשונים המובאים לעיל יש שינוי נוסחאות מן הקצה אל הקצה, אמנם זאת ברור שהיה לעניניהם עיקר, נוסחת תיקון הגאונים המובא ברמ"א כפי לשונו, ורק יש שינוי בהנהגת הדברים בלשון יותר מובן לכל, אבל זה היה היסוד לפניהם.

הנוסח הנפוץ בסידורי הספרדים. אומר הכהן: במאי בעית טפי בבנך בכורך, או בחמש סלעים רמחייבת לפדות בנך. וענה האב: בבני בכורי. וכאן יש בסידורי הספרדים הפסק באמירת האב, שבו אומר הכהן: זה הבן בכור הוא, והקב"ה צוה לפדותו, שנאמר ופרדו מבן חודש תפדה בערבך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש עשרים גרה הוא, כשהיותו במעו אמך, היות ברשות אביו שבשמים וברשות אביו ואמך, עבשיו אתה ברשותי שאני בן, ואבך ואמך מבקשים לפדותו, שאתה בכור מקודש, שכן כתוב וידבר ה' אל משה לאמר, קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה ל' הוא. (ונוסח זה הוא של הכהן, לפי המנהג ליתן התינוק לכהן, ראה לעיל סעיף ז' והערך י"ו, וכבר כתב בן הנוסח בהמשכות בתניא רבתי סימן צ"ח). אחר כך לוקח האב הכסף בידי ואומר: אני רוצה לפדותו, שכן כתוב בתורה אך פדה תפדה את בכור האדם, ופרדו מבן חודש תפדה בערבך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש עשרים גרה הוא.

ובסידור בית עובד השמיט הקטע האחרון של אמירת האב, ולפי אמירת הכהן זה הבן וכו', הכניס אחר אמירת האב בבני בכורי: והילך ה' סלעים בפדיונו. והוספה זו היא גם בשיח יצחק. (ושם אמירת הכהן זה הבן וכו', היא אחר הברכות והפדיון וקבלת הכסף, לפני אמירת זה תחת זה להלן).

הרי עוד שינויים בסידורי ספרד: בסידור בית דוד ושלמה, וכן בנהר מצרים, הכהן שואל: במה אתה חפץ יותר, אם בבנך בכורך זה, ותפדהו מדי חמשה סלעים שחייבת אותו התורה לתת בפדיונו, או לתת הילד הבכור לכהן. וענה האב: בבני בכורי אני חפץ, והרי אני מוכן ומוזמן לתת לך חמשה סלעים בפדיונו כמו שצונו הקדוש ברוך הוא בתורתנו הקדושה. הכהן אומר: זה הבן וכו' (כ"ל). וכשלוקח האב הכסף בידי אומר: זה בני בכורי ראשית אוני, חמשה סלעים חייבתני התורה לתת לכהן לפדותו ממני, שכן היא גזירת מלך מלכי המלכים הקב"ה, שנאמר אך פדה תפדה את (נפש) [בכור] האדם, וכתוב ופרדו מבן חודש תפדה [וכתיב] ולקחת חמשת [חמשת] שקלים לגולגולת. והרי אני מוכן ומוזמן לקיים מצות בוראי בשמחה ובטוב לבב.

ובנהר שלום (מנהגי נא אמון סעיף ח') כתב בזה הנוסח: זה בני בכורי והתורה חייבתני חמשה סלעים לתת לכהן לפדותו, שנאמר אך פדה תפדה את (נפש) [בכור] האדם, וכתוב ופרדו מבן חודש תפדה, ולקחת חמשת שקלים לגולגולת. והרי אני מוכן ומוזמן לעשות מצות בוראי, והרי נועם וגו'. ושם בנוסח הכהן, זה הבן וכו', במקום

יב. יכוין האב לקיים מצות-עשה דאורייתא של פדיון הבכור (כה).

לברך אלוכל קודם שנטלו, דאי לאחר שנטלו מדאגביה נפק בה, וראה שם מה שכתבו בהם.
אכן מצאנו להצריך ליטול ולהחזיק בידו הדבר שמבקר עליו, והוא בטור ושלחן ערוך (אורח חיים סימן ר"ז סעיף ד'), כל דבר שמבכרין עליו לאכלו או להריח בו צריך לאחוז בימינו כשהוא מבקר. והוא ממגרא דברכות (דף מ"ג ע"ב). הביאו לפנינו שמן ויין בית שמיא אומרים אוזח השמן בימינו, ומפרש רש"י, לפי שעליו מבקר תחלה. וכן הוא בטור (סימן ר"ב), וכן הוא לענין בציעת הפת בברכת המוציא. המבאר בשלחן ערוך (שם סימן קס"ז סעיף ג'), אין לברך קודם שיתפוס הלחם, והוא מדין עובר לעשייתו. והוא מן הדיקוח.

ובלבד שנתן הטעם לאחיזה, כדי שיכוין לבו על מה שמבקר. והוא הדין יש לנו למילף לענין פדיון הבן, שבשעת הברכה יאחוז המעט בידו, אם מדין עובר לעשייתו שלא ידא הפסד בין הברכה לנתינתו, כמו שיבואר להלן, וגם משום שיכוין לב אל המצוה, יאחזנו בידו. (אמנם ניתן לחלק שהיינו דוקא בברכת הנתינתו אבל לא בברכת המצוה).

כד. בשלחן ערוך (שם בסימן ר"ח), גבי ברכות הנתנין כתב, צריך לאחוז בימינו ובמדרבי (ברכות סימן קמ"ט) כתב, ומינה נשמע שכל ברכה של דבר מצוה, ראוי לו שיאחו בימינו. וראה שם (בט"ז ס"ק ה'), ובעטרת זקנים ובאליה רבה (סימן ר"ז אות ו') מביא בשם ספר חסידים (סימן ק"ט), שהאומר לחבירו תושיט לי הספר, יקחתו בימינו ולא בשמאל, ובפרי מגדים (שם באשל אברהם ס"ק ו') מוסיף בזה, וכל שכן שאר דבר מצוה הכל בימינו. ועוד נתן הטעם, משום דבימינו עיקר החיים, וראה במשנה בורה (ס"ק י"ח), מביא הטעם משום חשיבות.
וראה בפרי מגדים שמעיר בזה, לענין איטר יד, אם בתר דעלמא אולין או לאו, ובמשנה ברורה (שם ס"ק י"ח), מביא בשם רע"א איגור הדמון אברהם (סימן קפ"ג), דבאיטר יד בתר ימין ושמאל ידיה אולין ולא בתר דעלמא. ונגם דלפי הטעם משום חשיבות, טפי אולין בתר ידיה ולא בתר דעלמא. וראה בזה בש"ת באר משה (חלק כ"י סימן ג').

כה. היעביץ (במגדל עוז), חובר הברית (בסדר הפדיון). (זה מדין מצוה צריכות כונה, דלעת רוב הפוסקים הכונה מעבד. וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (אורח חיים סימן ס' סעיף ד'). ובמגן אברהם (שם ס"ק ג') כתב בשם הרדב"ן, דבמצוה דאורייתא הוא דמעבד. וכתב עוד המגן אברהם (שם בסימן חפ"ט ס"ק ח'), דלפי זה אם לא כיון, צריך לחזור ולעשות המצוה, ורק לענין הברכה הוא דמקילין שאין צריך לחזור ולברך, (וראה שם בפרי מגדים בפתיחה, ובביאור הלכה ד"ה וכן הלכה). והכוונה במצוה זו היא, כמו בשאר מצוות עשה דאורייתא, לקיים צויו ד', שצונו

אוצר פדיון הבן

תיב

יא. האב לוקח את מעות הפדיון בידו (כג). וטוב שיטלם ביד ימינו (כד).

אביך "אמך" מבקשים לפדיון, כתוב רק: "אביך" מבקש וכו'. ושינוי זה הוא גם בגר מצרים בסדר הפדיון.

בגרית כהונה (מנהגי גירבה) כותב הסדר: הכהן אומר: זה הבן בכור מקודש הוא, שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר, קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא, כשהיותו וכו'. (כ"ל), שנאמר אך מדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה, וכתוב ופדיוו מן חודש תפדה בערבך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש עשרים גרה הוא, וכתוב וכל בכור אדם בבניך תפדה. וכשהאב לוקח הכסף בידו, יאמר לו הכהן: אתה חפץ בכסף, או בבנך זה. ויאמר האב: אני חפץ בבן.

ובסידור תכלאל לנוסח חינוך, אין כלל לא אמירת במאי בעית, ולא אמירת הכהן זה הבן וכו'.

כג. בדברי הראשונים המובא בסעיף הקודם, בנוסח אשר הכהן והאב אומרים לפני הפדיון, מוכח שבשעת אמירת דברים אלו יש בידו דמי הפדיון, ואומר לו הא לך ה' סלעים בשביל פדיון בני, והה קודם הברכה והפדיון שענין אינו נתון לכהן כלום. (נתן מבקל הארחות חיים שסבירא ליה, דזה הנוסח הוא לאחר הברכות והפדיון כנ"ל).

אכן בנוסחאות הספרדים מצאנו זמן מרחיק יותר מתי יש לקחת את דמי הפדיון בידו, שכן סידורו: דבשעה שלוקח האב את דמי הפדיון בידו, או אומר הנוסח: אני רוצה לפדיוו וכו', או בשנינו המופיע בסידורים, שבשעה שלוקח האב הכסף בידו אומר: זה בני בכורי, או כמו שמופיע בברית כהונה, שבשעה שהאב לוקח הכסף בידו, יאמר לו הכהן: אתה חפץ בכסף וכו', כנ"ל.

אבל בנוסחאות הנפוצים האחרים, משמע שכל זמן השאלה של הכהן ותשובת האב, הרי האב אוזח דמי הפדיון, ולשון "הא לך חמשה סלעים בפדיונו" מוכיח כן, ולכן יש לו ליקח את דמי הפדיון עוד לפני השאלה.

ובדברי משה (כאן אות ח'), כשמביא סדר הפדיון, כתב, ולאחר מכן מברך אקביו על פדיון הבן ושהיהיני, ואחר כך נוטל הכסף ונותנו לכהן וכו', משמע דלוקח הכסף בידו אחר שגמר לברך, (וראה לקמן בזה), ותלוי זה בדין עובר לעשייתו אם צריך שיחזא ממש הכסף בידו כבר או לאו, אבל לפני הברכה אינו נוטל הכסף בידו, (ויוש להעיר, דהרי לפי דעת כמה ראשונים אין החיוב נתינה ליד הכהן דוקא, ובמבואר לעיל פרק י"א הערה א', אלא כל שהפירש הכסף שפיר כבר קיים המצוה. וא"כ יש לחשוש כמה שנוטל כסף הפדיון בידו ואומר "הא לך", כבר קיים המצוה, וטוב לא יכול לברך, ואולי משום כך עדיף שלא יטלם בידו לפני הברכה והפדיון, שתהא הברכה עובר לעשייתו. וכעין מה שהעירו התוס' בסוכה (דף ל"ט ע"א ד"ה עובר) דצריך

יש מי שאומר שצריך גם לכין הטעם, שהוא זכר ליציאת מצרים, כמו שנאמר בפסוק (כו).

לפחות כבודינו, וגם שיהא בזה כוונת הלב לשם קיום מצוה, כדי לצאת בזה חיוב התורה. וראה בזה במשנה ברוה (שם ס"ק ז'), דלמצה מן המוכר לכולי עלמא צריך כוונה.

והנה על פי רוב ימצא, שאבי הבן מחמת ההתרגשות הפיעמת בלבו, ישבת לכין בה כרבעי למיעבד, ומרוב הכלבול לא יידע בעצמו אם כיון ופה ובוה כבר כתבו הפוסקים, דהויא דמוכח שלא עשה המצה בסתמא או באקראי, בדעבד יצא אף על פי שלא כיון בפירוש לצאת. וכן הוא בחי' אדם (כלל ס"ח סעיף ט') גבי קריאת שמע, דדוקא בקרא דרך לימודו, אבל אם עשה כתיקונו, אלא שלא כיון, מכל מקום שמע, ומביאו להלכה במשנה ברוה (שם ס"ק י') ובביאור הלכה (שם ד"ה דרע), מביא ראה לזה מדברי הירושלמי (פסחים פרק י' הלכה ג'), ושכן הוא ביטעות יעקב בסמן הזה, וסיום בזה הביאור הלכה, ושכל כהאי גוונא נוכל למצוא בכל המצוות.

ונכון שסדר לו אבי הבן לעצמו קודם הפדיון, כל הסדר ודיני הפדיון כראוי, לידע כל דבר על מקומו ובהלכתו, לבל יתבלבל ויבוא לידי שאלות בדבר. וכדאי המאמץ בשווי גדול המצה הלון.

כו. פרי מגדים (אורח חיים סימן ח' במשבצות זהב ס"ק ח'), על פי דברי הבי"ח באורח חיים סימן ח' ותרכ"ה, דשלוש מצוות בעינן שיכוין בהם גם טעם המצה, ואלו הם: ציצית, תפילין, וסוכה, ומשום שגבל הני כתוב בתורה מפורש הטעם, ולפי זה הוא הדין בפדיון הבן הרי נאמר הטעם זכר ליציאת מצרים. ובלקוטי פנים (ס"ק ל"ז) הביא, שכן משמע בדרך פקדון (מצוה י"ח).

אך ראה בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ד סימן ב'), שנראה מדבריו שאין צריך כוונה לזה בפירוש, שכתב, שאין צריך להזכיר בהפירוש בכורות שאנו עושין אותו זכר ליציאת מצרים, אלא שצוה הקב"ה לעשות המעשה, ומתוך כך אנו זוכרין יציאת מצרים. וראה בשו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן קס"ט), שמחלק בזה דבפדיון הבן לא כתוב הטעם אלא מתוך שאלת הבן, מה שאין כן בהני ג' מצוות.

וכדברי הפרי מגדים מצד המשנה ברוה (שם סימן ח' ס"ק י"ט), דלכתחילה כדי לקיים המצה בשלימותה, צריך לכין בה הטעם נמי. אכן נקט בדריעבד אם לא כיון רק לקיים המצות עשה יצא. (וראה מה שכתבנו במבוא הספר בטעמי המצה בזה). וראה עוד מה שכתב על דברי הפרי מגדים בשאלת יעקב (סימן ל"ה דף ע"א). ונלדברי הפרי מגדים היה ראוי להוסיף בנוסח הלשם יחוד וכו', גם זכר ליציאת מצרים, אך לא מצאנו כן בשום מקום.

יג. עוד יכוין בשעת הברכה לקיום המצה וכוונתיה (כו). ויורה בלבו על שזכה בקיום מצות עשה זו (כח).

כו. לענין כוונת המצה שהצרכו לכין כמבאר לעיל, עדיין לא פירשו בה ליתן זמן מסוים בכוונה זו, אם קודם הפדיון, כמו שנהוג בהרבה מקומות לומר נוסחת הלשם יחיד, או בשעת הברכה והפדיון. ויודעה דעת הנודע בידודה אשר הורה שלא לאמר נוסח הלשם יחיד, הואת אשר כתב השי"ך לעניניו (מהדורא קמא יורה דעה סימן צ"ג): ונגזר דבריו שצריך להוציא מפני שעושה הכוונה על פי הסדר וכו', הנה אנשי כנסת הגדולה הם תיקנו לנו תפלות וברכות, וליכא מיד דלא רמיא בנוסח התפלה והברכה, וברכה הוא התעוררות הדיבור ומחשבה, וכל מצוה שיש ברכה לפניה, אין צריך לומר שום דבר לפניו רק הברכה עכ"ל. ודעתו בזה שהכוונה בברכה, היא במקום הלשם יחיד הנהוג.

עוד מובא בספרים מענין הברכה שמברכים קודם כל מצוה ומצוה, הוא מענין הכנה וכוונת הלב למצוה, וכתב החתם סופר (בהדיוטיו על פסחים דף ע"ב) בשם הכוונה, דענין הברכה שיקרה הכנה לעשיית המצה וקבלת הקדושה, על דרך שהוסיפו המקובלים לומר טרם הברכה לשם יחיד.

וגם הריטב"א (בהדיוטיו על פסחים דף ע"ב), בבואו לפרש הטעם דבעינן בכל הברכות עובר לעשייתן, הוא כדי שיקדש תחלה בברכה, ויגלה שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, ועוד כי הברכות מעברות הנפש, וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף.

וגדולה מזו מצאנו לכין בברכה זו, ברכת הדראה ועבדת. על אשר זיכרו השי"ת במצוה רבתי זו, כמו שמבאר הט"ז (יורה דעה סימן שכ"א ס"ק ז'), למה אין מברכין ברכה על נתינת כבוד בהמה טהורה לכהן, כמו שמברכין על פדיון פטר חמור ופדיון הבן, וכתב דאין שייך ברכה אלא במה שעושה האדם משלו, על זה מברך שוכה לעשות משלו רצון המקום ב"ה. וכן הוא ברמב"ם (הלכות ברכות פרק א' הלכה ג') שכתב, ובשם שמברכין על ההנאה, כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואחר כך יעשה אותה, וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה. וכן כתב המבי"ט (ביא אלפים שער התפילה פרק י"ט), של כן אומרים אשר קדשנו במצותיו וציונו, להראות דאין אנו עושים המצה כעבד לאדון שמחכה אחר כך להגמול עבודתו, אבל אנו מתנאים בזה שזכינו לעשות מצותו.

והנה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ד' סימן כ"א), שמבאר ענין הברכה בברכת המצות, דהברכה היא חלק מגוף המצה, וגם לפעמים כשלא ביקר, לא יצא ידי חובת המצוה. וראה בשו"ת האלף לך שלמה (סימן שכ"א) בזה. ובירושלמי ברכות (פרק י' הלכה א') משמע דברכות המצות מעבדות המצה.

וראה עוד בפירוש "ציונו" שאומרים בברכת המצה, ברוקח (סימן שס"ו), ובמבי"ט (שער התפלה פרק י"ט), וראה מה שפירשו על פי חסידות ביטומת משה (פרשת

ידי הנהגים לומר לשם-יחוד וכו', יאמרו (כט). ויש מי שאומר, שקדם הפדיון יאמר האב מאמר מהקדמת חזוהר הקדוש (דף י"ד ע"א) פקדא תליסר למעבד פורקנא וכו', (ער פקדא ארביסר) (ל).
טו. בברכת שהחיינו יש אומרים שיכוין האב לפטור גם את הכהן. וגם הכהן יכוין לצאת בברכת האב (לא).

ויצא, ותפארת שלמה (פרשת ויקהל), ובבית ישראל (פרשת תבא תשי"ג).

כח. יסוד ושורש העבודה (שער שנים עשר) בכוונת האב בשעת הפדיון שכתב, ונוסף גם הוא על האב החדא עצומה להשם יתעלה, בהולד לו בן בכור פטור רחם, על שזכה אותו הבורא ית"ש, על אחת טובה כפולה ומכופלת וכו' ויגיל מאוד ויחן החדא עצומה להשם יתעלה וכו', ובהגיע יום ל"א, וביותר בהגיע תור עת חמן הסעודה של מצוה וכו', או יכניס החדא עצומה בלבו להשם יתעלה בשמחה עצומה יותר ויותר, וביחד בשעת הפדיון מהכהן, או יכניס בלבו שמחה עצומה ביותר. וראה עוד מה שכתב שם בשער האשמורת פרק ב' (ומקורו הוא בדברי הראשונים שבעה-הקדמות).

כט. נוסח לשם-יחוד לפדיון הבן, נמצא בעבודת הקדש לרבינו ההד"א (חלק סטנן לאיר סימן ז'). והביאו בזכר הברית (סדר הפדיון), ובסידור העינין, (במובא לקמן בסדר הפדיון), ושם סידרוהו לפני כל אמירות הכהן והאב הנ"ל, אלא שלפני הברכות כתבו שיאמר עוד: הרינו מוכן ומוזמן לקיים מצות פדיון בכור לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינותיה וכו'.

ובסידורי הספרדים הנפוצים, יש נוסח לשם-יחוד יותר מקוצר, והוא מסחר אחר האמירות הנ"ל, לפני הברכות. ושם הוסיפו בנוסח — שלא נמצא בנוסח ההד"א: ויעלה לפניו כאילו קיימתה בכל פרטיה וקדושה וכוונתיה ותר"ג מצוות התלויות בה, ולתקן את שרשה במקום עליון, לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, ויהי נועם וגו'.

ונבאמור לעיל נוסחת הלשם-יחוד הוא מענין הכוונה שמעבד לבתחילה בקיום המצוה, לכן האומרים הלשם-יחוד, יכונו את לבם מה שמוציאים בפה, לקיים המצוה, כתיקונה ובכוונה הרצויה.

ומן הראוי להשיב כאן תשומת לב האב, שיעיין היטב אם נמצאים בידו כל המטבעות, כי לפעמים, מרוב התרגשות דוחק ההמון, יכול להתבלבל ולחסר מטבע אחת. ויהא נכון ומוזמן לקיים המצוה בראוי, ולא יבוא לכלל שאלה כלל.

ל. משמרת שלום סימן י"ט סעיף ה'.

לא. בסוף פסחים (דף קכ"א ע"ב), בעיא להו ברוך שהחיינו וכו' כהן מברך או אבי

טז. בעוד הכסף בידו, עומד ומברך אבי הבן שתי ברכות אלו:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציונו על פדיון הבן (לב).

הבן מברך, כהן מברך רקמטי הנאה לידה, או אבי הבן מברך דקא עביד מצוה וכו', והילכתא אבי הבן מברך שתיים. וכן פסק הרמב"ם (פרק י"א מהלכות ביכורים הלכה ה'), ובשלחן ערוך (סימן ש"ה סעיף י').

ובש"ת הרשב"א (חלק א' סימן של"ח), כתב הטעם למה אין הכהן גם כן מברך ברכת שהחיינו רקמטי הנאה לידה, א. משום דהוה דומיא דשאר מונות כהונה שאינו מברך. ב. דדבר החלוי בשניים, אין מברך אלא אחד. וראה ברש"ש (פסחים שם), שמפרש שאלת הגמרא, מי עריך לברך, והוא יוציא את חבירו אבל זאת פשיטא דשנים צריכים לברך שהחיינו. וראה עוד בליקוטי פנחס (ס"ק מ"ב) מה שכתב בזה. וכן כתב בהעמק שאלה (שאלתא קע"א אות י'), דשאלת הגמרא מי מברך בראש, אם הכהן רקמטי הנאה לידה, והרי הוא כהן ומברך ראשון, או האב רקעביד מצוה, הוא יברך בראש. וראה שם עוד מה שכתב.

ובש"ת חתם סופר (יורה דעה סימן רצ"ט), נקט כן להלכה, שאם לא כיון הכהן לצאת בברכת האב, או שלא כיון האב להוציא את הכהן. חייב הכהן לברך בעצמו ברכת שהחיינו. וכן העלה באות ברית (סימן ש"ה ס"ק י"ב), וראה שם שפירש כן גם דברי הגמרא. וראה עוד בליקוטי פנחס (ס"ק מ"ב), שהביא כן מבית רד שפירש כן. וזכר נוהגים הרבה כהנים, שמצוים לאב להוציאם בברכת שהחיינו.

אך בש"ת אבני עזק (יורה דעה סימן קכ"ו), כתב, דלא שמענו מעולם שאבי הבן צריך להוציא את הכהן. (ומכיון שלא מגרע כוונת האב להוציא את הכהן, לכן לא הבאנו דברי האבני עזק בפנים הסעיף, דאם לא יועיל לא יזק, ויצא ידי חובת כל הפוסקים). וראה עוד בזה בש"ת נחלה לישראל (סימן מ"ב וסימן מ"ט אות כ"ה).

לב. כן הוא נוסח הברכה, בתלמוד (מסכת פסחים דף קכ"א ע"ב), וברמב"ם (הלכות בכורים פרק י"א הלכה ה'), וטור ושלחן ערוך. (כאן סעיף י'), ושאר הראשונים ואחרונים. ובלקט יושר (עמוד ס"ב בסדר הפדיון), כתב הנוסח: על פדיון בן בכור. הטעם שמברכים על ולא בלמ"ד [לפדות], כתב בלבוש כאן, משום שאין המצוה בידו לבד לעשות, שהרי נעשית בסיוע הכהן שמקבל הפדיון. וזוהי מצוה שהוא עושה אותה לבד מברכים בל' וכן הוא בבגדת הגדולה (יורה דעה סימן ס"א), משם הובא תמים דעים, וכן הוא במחזיק ברכה שם, שמצוין בזה לתשובת הרשב"א (סימן ח"י ובמיוחדות סימן קפ"ט), וראה עוד בזה בספר כה-תברכו (מערכת הבי' סימן ז').

וכן כתב בש"ת הריב"ש (סימן קל"א), דאף שסובר הרמב"ם שמצוה המוטלת על האדם [בגופו], יש לברך בלמ"ד, וכן הוא בשלחן ערוך (סימן רס"ה סעיף ב'), דדעת הרמב"ם, אם אבי הבן מודה בעצמו מברך למול, בפדיון הבן יש לברך "על",

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה (לג). והתימנים מברכים את הברכה הראשונה בנוסח: לפדות את הבן (לד).

עמידה. וכבר הקשה כן. הביא (שם) דלמה לי גזירה שוה, דלדברי הירושלמי, בכל המצוות בעינן שיבירך בעמידה ולא רק היבא דכתיב לכס. וכן הוא ברא"ש (בפרק י' דפסחים סימן מ"א). דילפינן בקמה אל תקרי בקמה אלא בקומה, ולא נקט משום גזירה שוה דלכס, וראה עוד בזה בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סימן מ"ח) ושו"ת דברי ישראל (סימן נ').

ובבי"ח (שם) נתן טעם לעמידה בברכת המצוות. דכיון שאומר בהן וציונו, צריך לברך לקבי"ה מעומד, על מה שציונו וקרבנו לעבודתו, דעבודה בעי עמידה. (ואפשר להוסיף, על פי דברי החתם סופר בשו"ת יורה דעה (סימן קל"ד) דבאמת הפדיון הוא מאת הקב"ה, אלא שציוה שיתנו הכסף לכהן, ולפי זה פדיון הבן דומה לעבודה יורה משאר המצוות, וראוי לברך בהן בעמידה).

וכל זה לענין עמידה בשעת הברכה, אכן לענין עמידה בשעת מעשה הפדיון יבואר להלן.

ולענין אם ברכת שהחיינו גם כן בעי עמידה כמו בברכת המצוות, לא מצאנו בפירוש שד"ם בזה. ובליקוטי פנחס (סי"ב) מסתפק בזה אם ברכת שהחיינו יש לה דין ברכת המצוות, לענין אם לא בירך עובר לעשייתו, אם יש לו תשלומין אחר המצוה, דהרי על הברכה עצמה של הפדיון אין לו תשלומין לאחר המצוה כמו שיבאר להלן, ומביא בשם התשב"ץ (חלק ב' סימן ר"ד). דיכיל לברך שהחיינו אף לאחר שעשה המצוה, וראיינו מנר חנוכה שמבירך שהחיינו אף לאחר ראיתו, ראה שם עוד מה שפלפל בזה.

ואם יש לו דין בברכת המצוות, יש לו לברך גם כן בעמידה לפי זה. אכן יש להעיר באופן שהכחן מברך ברכת שהחיינו, ובכחן בספקות, בזה יש לענין אם צריך לעמוד או לא. ולדודיה אפשר דהוה בברכת הנהנין דדינו בשיבית.

לג. רמב"ם שם, ושלחן ערוך וכל הראשונים. ובארות חיים (חלק ב' הלכות פדיון). כתב מקורם בסדר הפדיון, שיבירך על פדיון הבן, ויתן הכסף לכהן, ויאמר זה תחת זה וכו', ואחר כך יברך שהחיינו, אלא שכתב שוב, ויש אומרים שיבירך שתי הברכות כאחת, וכן המנהג.

ובשו"ת מהר"י צחקל (חלק א' סימן א') הביא מה"ר ישראל גארא, שיש לברך שהחיינו אחר הנהיגה, ולא תיכף אחר ברכת הפדיון, אך המהר"ם שם דחה כל הוכחותיו, והעלה דיש לברך שתי הברכות יחד קודם הנהיגה. גם בשו"ת מהר"י מברגא (סימן קכ"א), כתב בלשונו, ואחר שביירך על פדיון הבן, מיד מברך שהחיינו זה אחר זה.

אוצר פדיון הבן

תיח

דפדיון הבן עיקר המצוה נעשית בסיוע הכהן שמקבל הפדיון.

ולפי טעם זה כתב הריב"ש גם בפודה עצמו יש לו לברך "על", [וכאשר פסק הרמ"א כאן]. אמנם לדעת הרמב"ם [והמחבר כאן], ודפודה עצמו מברך בלמ"ד, צריך לומר, דהא דמברך האב "על", משום דהוי מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, דכשיגדל הבן המצוה מתקיימת רק על ידו, ומה שהאב פודה בקטנותו, משום שאז הבן אינו יכול לפדות עצמו, ולכן אין זאת מצוה שמוטלת רק על האב. [והאז עוד לענין אם חובת הפדיון על האב, או על הבן, לעיל פרק ח' סעיף א'].

וראה שם עוד מה שכתב, דמה שלא תקנו לברך על פדיון בכוור, כדי להבדיל בין פודה עצמו שאומר כן, לפודה בנו, ואין בזה משום חורבא, דילך קרי בי רב הוא. וביעב"ץ במגדיל עוז (פגל ח' אות י"א), נתן בזה טעם על פי סוד למה מברכין על פדיון הבן, ולא על פדיון בכוור.

עוד מוסיף בזה טעם הריב"א, (מובא ברא"ש פסחים דף י' ע"ב), דמצוה שאפשר לעשות על ידי שליח מברך בלשון על, אבל מצוה שהוא בעצמו צריך לעשותה, מברך בלמ"ד. ובהו מפרש הקרבן נתנאל שם בפסחים, דהוא הדין בפדיון הבן ששייך על ידי שליח, מברך בלשון על. וראה בזה ברין (פרק קמא דפסחים ד"ה מאי, וברמב"ם (הל' ברכות פרק י"א) ובראב"ד ובספ משנה (שם), וכתמים דעים (סימן קע"ט וקצ"ו).

(אכן כמבאר לעיל בפרק ט' סעיף א', דדעת הרבה פוסקים, שאין פדיון על ידי שליח, ואם כן אכתי לא בירא טעם זה, למה מברכין בעל). ובמגן אבות למאירי (סוף הענין השמיני) כתב שפדיון הבן מברכים ב"על", מפני שצריך המעשה ע"י כהן אע"פ שמצוה על האב.

ובברכת שמואל (קידושין סימן י"ח), נתן הסבר למה מברכין ב"על", על פי דיעות הפוסקים דסבירא להו, דעיקר המצוה בפדיון הבן הוא הפרשת זהו סלעים, ומה שצריך לתת לכהן הוא מדין ממון כהן ומחנות כהונה, מובאות דיעות אלו לעיל בפרק י"א הערה א', נמצא דהבדל שיעשה בשעת נתינת הממון לכהן, היא על העבר שהפריש כסף הפדיון, וברכה על לשעבר, אומרים ב"על", וכמבאר בפסחים (דף י' ע"ב), דעל לשעבר נמי משמע. וראה מה שכתב בהפדוס לרש"י (סימן נ"א), בטעם שנהגו לברך "על" פדיון הבן, וראה עוד בזה בליקוטי פנחס (סיק ל"ח).

והא דבעי עמידה בברכת הפדיון, מפורש בתשובת הגאונים שכתב שובת רב האי גאון, (שהענין בעדות לשראל עמוד קס"ז מספר גבול מנשה) שמברך האב מעומד. והוא מדין דכל ברכות המצוות בעי עמידה, וכמבאר בבית יוסף (א"ח סימן ח'). בשם הארוחות חיים בשם הירושלמי, דכל הברכות צריכות להיות בעמידה, דהיינו ברכות המצוות, דברכת הנהנין מובאר בגמרא (ברכות דף מ"ב ע"א), דבעי ישיבה. (והטעם דברכות המצוות בעמידה, מפורש בבית יוסף שם, דילפינן מספירת העומר דכתיב ביה בקמה, וירשינן בקומה. ובברכי יוסף (סימן ח'), הביא מפסיקתא פרשת אמור, לכס בעמידה, שנאמר (דברים ט"ז) מהחל חרמש בקמה, ומוזה אנו למידך על כל מצוה שנאמר בה לכס. ולפי זה בפדיון הבן דלא כתיב בה לכס, לא ליבעיא

הנה הטעם שמברכים ברכת שהחיינו על פדיון הבן. מקורו הוא בסוף מסכת פסחים (ף קכ"א ע"ב). העלו בזה הראשונים לפרש, מדברי הרמב"ם (בפרק י"א מהלכות ברכות הלכה ט'), שכתב, כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וכו', וכן כל מצוה ומצוה שהיא קנין לו כגון ציצית ותפילין וכו', וכן מצוה שאינה תורה ואינה בכל עת, שהיא היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן כגון מילת בנו ופדיון בנו, מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו, הרי דנתן הרמב"ם הטעם משום דהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

אמנם החוס' בסוכה (ף מ"ז ע"א ד"ה הערשה) מביאים בשם רב שרירא גאון, שכתב דברכת שהחיינו מברכים על מצוות הבאים מזמן לזמן, ומקשים לפי זה החוס', אמאי בפדיון הבן מברכים שהחיינו, הרי אין זו מצוה הבאה מזמן לזמן. [והרמב"ם שם דייק בדבריו בכותבו, שהרי הוא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן, דאין הכי נמי דלא מיקרי באה מזמן לזמן, מכל מקום דומה היא למצוה הבאה מזמן לזמן, כיון שאינה תורה ואינה בכל עת].

והחוס' (שם) פירשו טעם אחר למה על פדיון הבן מברכים שהחיינו, שעל כל מצוה שיש בה שמחה מברך שהחיינו, לכן לברכים בה שהחיינו.

ובערור לנר (שם בסוכה ד"ה עושה לעצמו) הוסיף טעם לשבח אמאי מברכין שהחיינו, דהרי הכוונה בברכת שהחיינו היא ליתן שבח והודאה לה', וזה שייך בדבר שהיה בו חשש מיתה, דהיינו אם מאותו הזמן שהתחיל לעפות על הזמן הזה חשש שמא ימות ולא מת, הרי צריך ליתן הודאה, אמנם בעינינו בזה שיהא הזמן זמן מסוים וחשוב שיהא ראוי ליתן בה שבח והודאה, והוא על פי דברי החוס' בייש יומא (ד"ה וחכ"א) ובעד מקומות בשיש, דלמיתה לזמן מרובה הישג, ולא למיתה לזמן מעט, ובשער המלך (הלכות סוכה) בשם הרא"ש, הגדיר זאת דשלושים יום מיקרי זמן מרובה, ולכן בפדיון הבן כיון שהוא כיום ה"א, הרי הוא זמן מרובה שיש בו חשש מיתה, ולכן שפיר שייך בו ברכת הודאה על שלא מת. [ויש להעיר דלפי יעת החוס' בבכורות (ף מ"ט ע"א ד"ה מת בנא), דטעם שפדיון לשלושים, משום גזירת הכתוב ד"ופדיוו מכן חודש", ולא משום דיצא מכלל נפל כפירוש רש"י שם, ואם כן לא שייך הטעם דהנה שמחה משום שיצא מכלל נפל, דהרי הא דיצא מכלל נפל, לא שייך למעשה ומצות הפדיון כלל, דהרי בכלו לו חרשו שפיר יצא מכלל נפל לפני שלושים].

והרשב"א בתשובה (סימן רמ"ח) כתב, שראה שגדולי עולם לא בירכו שהחיינו על הולדת הבן, ומשום דכל שאנו בא מזמן לזמן כמנחות אין מברכים שהחיינו, ועל זה מעיר שם, שהרי בפדיון הבן תיקנו זמן, ובחב, ושם אף על מצוה ממצות התורה כפדיון הבן אומר זמן. הרי דנקט הרשב"א דלא בעינו משום באה מזמן לזמן לחיוב בברכת שהחיינו.

אמנם הר"ן (בפסחים ובסוכה שם) מיישב, דשפיר מיקרי באה מזמן לזמן, דכל דבר שהוא חלוץ בזמן ראוי לברך עליו שהחיינו, וכן פדיון הבן חלוץ בזמן של יום לחינוך, שפיר מיקרי מצוה הבאה מזמן לזמן. [והוא כדעת הרמב"ם הנ"ל].

יז. מיד אחר שבירך את הברכות, נותן את דמי הפדיון לבחן (לה).

וכן הוא בדבריו (שם בהלכות ביכורים). שכתב שאף על פי שבירך שהחיינו בשעת מילה, חוזר ומברך בשעת פדיון, שהרי מצות מילה בומנה לשמחה, ומצות פדיון הבן לשלושים יום, נמצא אין זמנו של זה כזמנו של זה. וראה בט"ז (סימן רס"ה ס"ק י"ז) בזה.

ובאבודרהם (שער ג') כתב להדיא, דכל דבר שיש בו שום הנאה כגון נטילה לולב שבא לשמחה וכו', ופדיון הבן שמברך אפי' הבן שהחיינו משום שיש לו שמחה שיצא בנו מכלל נפל, דכל ששהה לי' יום באדם אינו נפל.

ובשרית קרן לודר (אורח חיים סימן נ"ח), פירש הטעם, דהנה ליה כמצוה שיש בה קנין, שעל ידי הקנין הוא קונה בנו להיות שלו. וראה בליקוטי פנחס (סי' מ') ובהערה שם.

וראה עוד בליקוטי פנחס (סי' מ"ב), שהביא מבית דר, דברכת שהחיינו כאן היא על מצות הפדיון, ולכן מברכים תחילה ברכת המצות, לאפוקי ברכת הפירות שיש דיעות לברך שהחיינו לפני ברכת הפירות, משום שבאמת היה ברין לברך על ראית הפרי, מה שאין כן כאן. [וראה עוד מעניני ברכת שהחיינו בספר ברכת השיר והשבח (סימן צ"ח), למה תיקנו לומר שהחיינו בלשון רבים בשם ספר חסידים (סימן תחל"ט). ובברכת שמאל (קידושין סימן י"ח), בביאור החילוק בין ברכת שהחיינו לבין ברכת המצות, ובחכמת שלמה שם בסוכה, דאין לברך שהחיינו היכא דליכא ברכה אחרת, ובמהרש"א שם שחולק. ובספר חיים של ברכה (סימן י"ב)].

לד. סידור הכלל למנהגי החימים. וראה באוצר התפלות (ף רס"ו ע"א), בעיני תפלה, מה שכתב ליישב דעתם.

לה. כן כתבו כל הראשונים. בטור כאן כתב, שבשעה שנותן הפדיון לבחן, מברך. וכתב הכיז' יוסף, כלומר שמברך הב' ברכות תחילה, ואחר כך נותן הפדיון לבחן, וכן כתב הרמב"ם [בהלכות ביכורים פרק י"א הלכה ה']. וכן כתב בכלבו והטעם משום דכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן [כמבואר בגמרא פסחים דף י' ע"ב, אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, וכן הוא במגילה (ף כ"א ע"ב), ושם הגדירא כל המצוות כולן וכו', וראה בחידושי חתם סופר (שם) ובט"ז (אורח חיים סימן תקפ"ב) בשינוי לשון זה. וראה במאורי במגילה (שם) בפירושא דעובר לעשייתן]. וראה שם מה שכתב להסביר, למה דייק הטור לכתוב בשעה שנותן וכו', דלא נעשית המצוה עד שיבוא הפדיון ליד בחן, (וראה לעיל פרק י"א סעיף א' והערה א' מה שכתבנו בזה).

ובב"ח פירש דברי הטור, שבשעה שהוא מחזיק בידו ה' סלעים ומזשטם לבחן, קודם שיוציא מידו ליד בחן, מברך, ואחר כך נותנו, וכן מבואר בתשובת הגאונים שהביא הטור בסמוך, שכתב, ובהדי דהדיב ליה בידיה מברך.

תבכ אוצר פדיון הבן

החוסף בטי"ז (סי"ט ט'), ולא כמו שקצת נדחגים שמנחם המעות לפני הכהן, ואחר כך מברכים. אן בשער אפרים (מובא בזכר הברית סימן ל"ד) כתב, דאם מניחים המעות ליד החניוק, אף שהמעות הם גם לפני הכהן, שפיר דמי, דכל זמן שאינו בידו של כהן הוי הכל ברושות בעל הבית והוי עובר לעשייתו.

ובדברי חיים שלום (סימן התקע"א) כתב, שנהג הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש, שקדם נתנו את כסף הפדיון לקערה, ואמר שכן הוא בכוונת הארז"ל, ולפני הברכות לקח האב את הכסף מהקערה, וכיך ונתן לכהן, והולכים בידו דרך ראש הילד. וראה כעין זה בשו"ת מהר"י מברנא (סימן קכ"א) שכתב, שנהגים לחת ה' גדולים בכוס של כסף, וליתן לכהן הכלי עם המעות (אלא שהטעם שם נראה משום שיעור הכסף).

וכן בסדר הפדיון שבמהר"ל (הלכות פדיון הבן) כתב, שמתחילה הניח האב המעות בכלי כסף, והשיב אחד מהבכורים, והלא הכלי שהו יותר מה' סלעים שיעור הפדיון, ואמר הרב הכלי מושאל לו, ואין רשותו ליתן לכהן. וכן הוא במהר"ל (הלכות פדיון הבן אות ב'). וכן כתוב בסידור בית עובר, וביוסף אומץ, שלפני הפדיון מניח לפני הכהן החפצים בכלי.

ואכן כן כתוב בסידור הארז"ל ל"ר שבתי, ו"ר קאפיל, ו"ר אשר, שלפני הפדיון יתן האב לפני הכהן כלים עם חפצים ומעות, ובשעת הפדיון יקבל הכהן הכלי עם חפציו והמעות. וכן הוא במנהגות וורמייזא.

וכתב עוד בזכר הברית שם, דמה שנדפס בכמה סידורים, ואחרים גורר גם בסידור אוצר התפלות נ"ף רס"ו ע"א בסדר הפדיון, שזכרון מקבל הפדיון, ומחזיר הילד לאביו, ואז מברך האב הברכות, זו טעות דמוכת, ולא עלה על דעת שום פוסק כן. ואמנם במנהגי וורמייזא (קידום עמוד פ"ו, ר' יחפא שמש חלק ב') מפורש ברכה על הפדיון אחר נתינת המעות, והעיר המהר"ר שאין זה מתאים להלכה שבדיעו ואולי נפלה כאן טעות.

נאדרבא יש לומר דאחר הנתינה שוב לא יברך כמובא בסעיף שאחר זה וראה ביד אליהו (ל"א גולר) (כתבים עמוד ס"ח), שרצה לחדש שלא לברך רק אחר הנתינה לכהן, דשנא לא ירצה הכהן לקבל. וכבר העיר כן בשו"ת מור ואהלות (אהל ברכות הודאות סימן מ"א) לפי מה שכתב הרשב"א (בתשובה סימן י"ח), ובאברהם, דאין מברכין על מצוה שתלויה באחרים, ומבואר יסוד זה ברמב"ם (פ"ק י"א מהלכות ברכות הלכה ב'), שמחלק בזה בין ברכות שבין אדם למקום, לבין ברכות שבין אדם לחבירו. נראה במור וקציעה (אורח חיים סימן ר"מ), ובלקוטי פנחס (ס"ק מ"א) מציין על דברי הרמב"ם, לשו"ת שדה הארץ (אורח חיים סימן י"א), ובספר דרישת הו"א (אורח חיים סימן תרצ"ה), ובלקוטי האורים (פרשת רא' פירוש על דרך דרוש), ולכן אין מברכים על מצות צדקה, דיש להושיט שמה לא ירצה העני לקבלם, ואם כן הוא הדין בפדיון הבן לא יברך, דשנא לא ירצה הכהן לקבלם, או שיברך לאחר הפדיון. אך כאמור דכן הוא בכל הראשונים והאחרונים, לברך דוקא קודם הנתינה. ובפדיון נפש (סימן ה' סעיף ד') תירץ בזה, דאין הברכה בפדיון הבן על הנתינה אלא על

תבכ פרק יח סעיף יז

ההפרשה, ומה שנותן לכהן הרי הוא משלחן גבוה קא זכי, (וראה מה שכתבנו בפ"ק י"א סעיף א' והערה א'), ובלקוטי פנחס (שם) כתב בזה, דהרי הכהן שואל מקדם מאי בעית טפי, הרי נראה דהכהן רוצה לקבל הפדיון, ואין לחשוש למידה, ומציין בזה עוד לשו"ת גנוי יוסף (סימן ג' אות ג'), ושו"ת ק"ן לרד (אורח חיים סימן ס"א וקס"א), ובקונטרס אחרון לכלי חמדה (חלק ה' אות ו'), ובאורחות חיים (סימן צ"ב אות ט"ז). ומה כל זה הוא לענין, דצריך ליתן את הכסף אחר הברכה, אמנם אם צריך שיהיה הכסף בידו ממש בשעת הברכה לא ביארו המפרשים בזה, וראה מה שכתבנו בזה לעיל הערה כ"ז, דמרב"י חרמ"א בדרכי משה [כאן ס"ק ח'] משמע דנוטל כסף הפדיון בידו לאחר הברכה, ואינם בידו בשעת הברכה. וכן במאירו במגילה נ"ף כ"א ע"א, הגדיר דין דעובר לעשייתו, לאפוקי קודם, אלא מיד אחר הברכה עושה המצוה.

אבל מרב"י השיך [כאן בס"ק ט"ז], משמע דמשום דין דעובר לעשייתו, צריך הוא להחזיק בידו מעות הפדיון, שכתב, כלומר בשעת שהאב מחזיק בידו חמשה סלעים והושיטן לכהן קודם שיוציא מידו ליד כהן מברך, ואחר כך נותנו לו כדי שיברך עובר לעשייתו. [והיינו שלא ידא הפסק גדול].

וברא"ש [פ"ק קמא דבכורות סימן י"ד], גם כן משמע דנקט בדין עובר לעשייתו, שיהא סמוך ממש, בכוונתו דפדיון הבן שאני מפדיון פטר חמור, דשפיר יש להמתין עד לפני הנתינה.

[וראה בבבאור הגר"א באורח חיים (סימן קס"ז סעיף ג'), שמציין מקור לדברי השלחן ערוך שם, דאין לברך קודם שיתפוס הלחם, ממנחות (דף ל"ה ע"ב), דמבואר שם דין דכל המצוות כולן מברך עובר לעשייתו, וראה שם עוד מה שמציין לדברי החוסי' בסוכה (דף ל"ט ע"א ד"ה עובר), וראה בשו"ת ליוהר דעה (סימן י"ט ס"ק ג'), מה שדייק מרב"י חוסי' אלו. וכן הוא במשנה ברורה (סימן קס"ז ס"ק כ"ב), דמשום דין עובר לעשייתו, הוא דצריך לתפוס בהחפץ. אמנם כתב שם, דהוא רק לכתחילה, אבל בדיעבד אם בירך, ואחר כך נוטלו בידו, אינו צריך לחזור ולברך.

[והנה לא מצאנו בסידורי סדר הפדיון, שום חיוב אמירה לעניכובא בשעת שנותן הפדיון לכהן, ולא הדיקש אחר מן הראשונים או האחרונים, שיהא אמירות אלו לעניכובא, ושאלת במאי בעית וכו', כבר הזכרנו לעיל מדברי הראשונים, שזו רק משום חביבות מצוה, או לעורר רחמים. וגם האמירה של האב שהוא רוצה לפדותו, לא הוכיחו בה שום חיוב.

אכן בשו"ת מנחת שלמה (סימן ס"ב) העלה בזה לחשוש, באופן שהפדוה הוא עם הארץ. ואינו יודע ומבין ענין הפדיון. שעל ידי נתינת המעות לכהן, הכבוד נפדה כראוי, אלא כמין נתינת צדקה וכדומה, דיש לחשוש בזה שמה אין הבן פדוי, והכהן צריך לחזויר המעות ולכן תיקנו הגאונים שאלת הכהן מאי בעית וכו', להשיש על לבו ענין הפדיון מן הכהן.

ובשו"ת חוט השני (סימן צ"ב), גם כן העלה בזה כעין חששא, שנא לא גמר כלבו, ליתן הדמים לכהן, וכונאם על פי הדיבור כמבאר בבכורות (דף י"א ע"ב), דאין בנו

יח. בעת הנתונה יעמוד אבי הבן לפני הכהן, והכהן ישב בדרך השיבות לקבל מתנות כהונה, שנאמר למשחה בהם (לז). ויש אומרים ששניהם יעמדו, וכן נהגו בכמה קהלות ספרד (לז).

יט. אם כבר נתן את המעות לכהן, ולא בדרך ברכת הפדיון, שוב לא

פדיון. [מובא בפתחי תשובה (כאן ס"ק ט"ז), וראה שם מה שהעיר עליו בזה]. וגם הב"ח שנתן ליתן טעם בדבר השאלה ד"מאי בעיה, כדי לברר בבירור שנתן במתנה גמורה שלא על מנת להחזיר, וגם כזה שייך חשש כל שהוא, מדיני המתנה ע"מ להחזיר, דלפעמים מעבב את הפדיון, ובמבואר לעיל פרק י"ב, מתנאי מתנה ע"מ להחזיר.

ולכן ראוי שתהא איו אמירה מפורשת מעניני הפדיון, כדי שלא יבוא לידי מכשול, ובדברי הפוסקים הנזכרים. וראה בליקוטי פנחס (סי"ק מ"ז), שמביא מהבית דהר דלכן תקנו השאלה של "מאי בעיה" בלשון ארמי, כדי שיהא מובן אף לפשוטי עם. ומן הראוי שהכהן ישים על לבו, באם נמצא אב שבא לפדות, ואינו מבין שיפרש לו בלשון מעשה וענין המצוה, כלשון כל אחד ואחד. ובספר קהלת שלמה סדר פדיון הבן סידרו כל נוסח השאלה הנתונה בלשון דייטש (אידיש).

לו. שר"ת מהר"י מברונא (סימן קכ"ב), שמצא בתוס' וכן כתב בים של שלמה (פרק א' דקידושין סימן נ"ד), שמצא בן בתוספות כהנה, וכן כתב שם בסדר הפדיון הנזוג. הובא בוזר הברית (סימן ל"ד סעיף ה'), וליקוטי פנחס (סי"ק ל"ה) בשם מנחת פתים.

וכבר כתוב בן גם בחינן הגאונים שכתובת רב האי גאון (שהעתיק בערות לישראל עמוד קס"ז מספר גבול מנשה), שמבכר האב משומר וכו', ונותן הכסף לכהן.

[והראה לעיל סעיף ט"ז והערה ל"א, כדין עמידה בברכת הפדיון, אשר מקורה מהפסקתא פרשת אמור, דילפינן מספירת העומר דבעיא עמידה, דכתוב ביה בקמה, ומוזר ילפינן דהמצוה בעיא עמידה, דהרי הפסוק קאי על המצוה דבעיא עמידה, רק דהברכה גם כן נכללת בסדר המצוה, וכמבואר בפרי מגדים (סימן תל"ב במשבות דהב"ח אות ג'), ובפני יהושע (מגילה דף כ"א ע"א), ובחכמת שלמה (סימן ח'), (וראה בספר ברכת המצות כתיקון פתיחה פרק ט'), נמצא דעיקר חיוב העמידה בברכת המצוה, הוא משום דהמצוה עצמה צריך עמידה, ולכן בפדיון הבן גם כן בעיא עמידה, והוא הדין הברכה כמבואר לעיל].

לז. בשו"ת מהר"ט צהלון (חלק א' סימן א'), ובתשובת ה"ר ישראל גוארד שם כתבו, דאין זה דרך כבוד שהכהן ישב והישראל יעמוד אלא שניהם יעמדו. מובא בשו"ת מהר"ט"ץ (חלק א' סימן א') שכן הוא מנהגם, ומנהג כמה מקהלות הספרדים. ובאמרי אמת ליקוטיו על פדיון הבן מביא המנהג שכל קהל עומדים בשעת הפדיון מפני כבוד עושי המצוה, כמו שמצינו במשנה דביכורים (פרק ג' משנה ג').

יבכר (לח). ויש אומרים דבידיעבד יכול לברך גם אחר כך (לט). ואפשר שאם עדיין לא מנה הכהן את המעות יכול עוד לברך עד שימנה (מ). וברכת שהחיינו יכול לברך גם אחר כך (מא).

לח. פדיון נפש (סימן ה' סעיף ב'), חוזר הברית (סימן ל"ד סעיף ו'), וליקוטי פנחס (סי"ק מ"ח) בשם ברכת הבית (שער ב').

[והנה דין זה דכל הברכות עובר לעשייתן, ואם לא בך קודם אינו יכול לברך, מקורו ברמב"ם (פרק י"א מהלכות ברכות הלכה ו') שכתב, אם שחט בלא ברכה, אינו חוזר אחר השחיטה ומבכר וכו', וכן אם כיסה הדם בלא ברכה, או הפריש תרומה ומעשרת, או שטבל ולא בך, אינו חוזר ומבכר אחר עשייה, וכן כל כיוצא בזה. וכן נקט הש"ך (יורה דעה סימן י"ט ס"ק ג') כדברי הרמב"ם, דכל שלא בך קודם עשייה שוב לא יבכר, וכן משמע מה"ט"ז (שם ס"ק ב').]

אך באור זרוע (חלק א' סימן כ"ה) סבירא ליה, דכל שלא בך קודם המצוה, מבכר אחריה ויחזא ידי ברכה. וכן הוא בדרכי משה (שם) בשם הגהות אשרי' פרק קמא דחולין (שמביא דברי האור זרוע) דאם שחט ולא בך קודם השחיטה, יבכר אחר השחיטה. וכן נקט הרמ"א (שם סעיף א'), דאם שחט בדמה שיש בה ריעותא, יבכר אחר השחיטה, והשאגת אריה (סימן כ"ז), נקט כדעת הרמב"ם. ובביאור הגר"א שם כתב, דכיון דיסוד הברכה חיקנו עובר לעשייתו וכו', והאור זרוע לשיטתו אולי וכו' דבכל מצוות אם לא בך עובר לעשייתו מבכר אח"כ, אבל לדין דקיי"ל כהרמב"ם י"ל דגם כזה אינו מבכר אח"כ, וצ"ע לדינא.

לט. יד אליהו (להר"א רגולר) (כתבים עמוד ס"ח בסוף הפרק). [וכאמור לעיל דכן הוא דעת כמה פוסקים בכל הדין הזה, דכל המצוות עובר לעשייתן, דאף לאחר עשייה יכול עוד לברך].

מ. כן הוא בפדיון נפש שם, ובזכר הברית וליקוטי פנחס שם. דבאופן שערין לא מנה המעות, אם כן לא סמכה דעתו של כהן, ויכול לברך עדיין. והוא כמו באמצע המעשה אם נזכר שאכתי לא בך, ויכול לברך לברך הוזה כעובר לעשייתו, וכמו גבי נטילת ידים דמבכר קודם הניגוב, דאכתי הוזה באמצע עשייה, ומיקרי עובר לעשייתו.

וראה בפרי חדש (שם ביורה דעה), שהעלה כדברי הרמ"א שם, ובתנאי שיבכר תוך כדי דיבור למעשה המצוה, ומשום דבזה מיקרי שפיר עובר לעשייתו, וראה עוד בשו"ת משכנות יעקב (אורח חיים סימן פ"ז) בזה. ובשו"ת בית הלוי (חלק ד' סימן י"ד וט"ו), דברכה באמצע המעשה שפיר מיקרי "עובר לעשייתו". ובשו"ת שבט הקהני (חלק א' סימן קמ"ז), ובשו"ת דברי ישראל (יורה דעה סימן ל"ג). ובספר ברכת המצוות כתיקון (כלל ב').

מא. ליקוטי פנחס (סי"ק מ"ב), מביא מדברי התשב"ץ (חלק ב' סימן ר"ד) כן, דאף

כ. יש אומרים שאחר שקיבל הכהן את דמי הפיריון אומר: בןך פדיו (מב). וכך נהגים הספרדים (מג).

לאחר עשייתו יכול לברך שהחינו, ומביא כמו כן ראיה מדברי הרשב"א (חלק א' סימן של"ח) [ראה לעיל הערה ל"א בזה].
[נהגה הרמב"ם שהוא מריה דהאי דינא, שאם לא ברך ברכת המצות בשעת עשייה, שוב לא יברך, כמבואר לעיל, כתב נמי (שם הלכה ט'), לענין ברכת שהחינו בשעת המילה, דמברך שהחינו בשעת עשייתה, ומשמע בפירוש דנקט דבעיא בשעת עשייה דקא, ולא אחר כך.

אמנם מדברי הרמב"ם (פרק ג' מהלכות מילה הלכה ג') משמע אחרת, ואחר כך מברך אבי הבן, או המל, או אחד מן העומדים שם ברוך וכו' אשר קדש וכו' ברוך וכו' בורת הבית, ואבי הבן מברך שהחינו, הרי להדיא משמע דלא מצריך לברך שהחינו בשעת עשייה. וראה בספר ברכת השיר והשבת (סימן ס"ו) שמביא שהגאון ר"ח קנייבסקי שליט"א דייק כן מהרמב"ם, וראה שם עוד (סימן ס"ט אות ו') שהעלה מדעת עצמו, דכל עוד שהכהן מברך את התינוק יכול לברך ברכת שהחינו.

מב. כן כתב בים של שלמה (קידושין פרק א' סימן נ"ד) בסדר הפיריון. וכבר כתב בעין זה בתשובת רב האי גאון שבתשובת הגאונים בשערי תשובה סימן מ"י, שאחר הפיריון אומר הכהן: חמש סלעים אלו פדיון בנו של פלגיו זה, זה תחת זה וכו', (ראה על זה להלן בהערה נ"ה).

ובארוחת חיים (חלק ב' הלכות פדיון) כתב, שיאמר הכהן: קבלתי לפדיון בןך ה' סלעים. (אלא ששם זה מסתיר בין ברכת הפדיון לברכת שהחינו, ראה על זה לעיל הערה ל"ב).

ובתניא רבתי (סימן צ"ח), בנוסח "זה הבן" שאומר הכהן, (שלפי רוב הפוסקים שכתבו נוסח זה, הוא לפני הפדיון והברכות, אך כתניא שם הוא אחרי הפדיון והברכות, (ראה על זה לעיל בהערה כ"ב ד"ה ונוסח הנפוץ בסידורי הספרדים), כתב שיאמר: ואם פדיונית בראיו, הרי אתה פדיו, ואם לאו הרי אתה פדיו כחורה וכהלכה ובכפי שבישוראל, נלל מצאנו נוסח זה עוד בשום פוסק. וראה שם בבאורי מהרש"ה מה שכתב להסביר דבריו.

ובסידורי אשכנז אין שום אמירה של הכהן שהבן פדיו, ורק בסידור עבודת ישראל (בעער) כתב שיאמר הכהן: בןך פדיו, בןך פדיו, בןך פדיו. [אך לא נדגו כן].

מג. בכל סידורי הספרדים, חוץ מתכלאל התימני, כתוב שאומר הכהן אחר קבלת דמי הפדיון: קבלתי ממך חמש סלעים בפדיון בןך זה, והרי הוא פדיו ברוך בדת משה וישראל. [יש להעיר כי ניכר מתוך הנוסחאות האלו שחששו שמא לא נפרד בכוחה הראוי, אם משום שלא כיון למתנה גמורה, או משום שיעור הפדיון, ולכן אם יאמר כן, הרי הוא סומך על דעתא דרבנן, והם אשר קבעו הדין כדבעיא, וכמו שמצינו

כא. אחר הפדיון, מברך הכהן בורא פרי הגפן על כוס יין, (אם יש יין במקום הפדיון) (מד). ונותנים גם לאבי הבן לשנות (מה). ואם אין שם

הנוסח בקידושין כרת משה וישראל. ונראה שזו כוונת לשון ספר התניא שהובא בהערה הקודמת.

ובסידורי הספרדים הוסיפו כאן מיד, ברכת הכהן בקצרה, שאומר הכהן עוד: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהינו אבותינו, כשם שכתב הבן הזה לפדיון, כך יזכה לחיורה ולמצות בתי אביו ובתי אמו, אמן כן יהי רצון. (והוא במקום נוסח "זה תחת זה" שבראשונים ובסידורי אשכנז, ראה על זה להלן בסעיף הסמוך).

יש שינויים קלים בנוסח הדין-רצון בסידורים. ובסידור תכלאל התימני, אשר כאמור אין בו כלל אמירת הכהן שקבל, אך אומר נוסח יותר ארוך: כשם שוכות וכו'. ויש מסידורי הספרדים שכן העמידו נוסח "זה תחת זה", והכניסו בו גם הנוסח כשם וכו'. (וראה על זה בהערה נ"ז).

מד. רמ"א בשלחן ערוך (סעיף י'). וצוין מקורו למדרי"ל, אך כן הוא כבר בתקון הגאונים המובא בראשונים, וכן הוא בתשובת רב האי גאון בחשובת הגאונים שערי תשובה (סימן מ"ז), ובש"ת הרשב"א (חלק א' סימן ר'), ועוד בכל הראשונים, ואין חשש להקל על זה. והרמ"א שם סיים, וכן נהגים עכשיו, לפרסומי מלתא. והיינו שקיים המצוה, (לכש כאן). וראה בערות לישראל (עמוד קע"ב אות ג'), שביאר דבריו, דטעם ברכת היין כתב ה"ח כאן, שהוא כפי דברי המדרי"ל בברכת אשר קדש יידי וכו' שבמילה, שמברכים על הכוס, לפי שאין אומרים שיהיה אלא על היין. והכי נמי בברכה זו (ראש קדש וכו' שבתקון הגאונים ל'להלן בסעיף כ"ז) מטעם זה. ולפי דבריו, למנהגו שאין מברכים ברכה זו, לא היה צורך לברכת היין, ורק משום פרסומי מלתא. והביא כן גם מש"ת פנים מאירות (חלק ב' סימן צ"ח), דכיון דכבר חשיג ה"א"ש שלא לברך ברכת אשר קדש, אי"כ מה שאנחנו נהגים להביא כוס יין אינו אלא מצד המנהג, ולכבד לכתן. ראה שם מה שהאריך עוד בזה.

וראה מה שכתבו עוד בזה בקצית חנה דוד (חלק ב' יורה דעה סימן נ"ד), ובתשובות וחדושים (לרא"ם וייס), והובאה ברכת היין בכל הסידורים וסדרי הפדיון האשכנזים. ובכמה מסידורי הספרדים לא מובאת כלל ברכת היין. וניפח ללב (סימן ש"ה ס"ק ב') כתב, דאין מנהגם לברך על היין. אך מובאת ברכת היין בסידור תכלאל התימני, ובסידור בית דוד ושלמה, ובסידור חוקת עולם, ובמנהגי ארץ ישראל (יורה דעה סימן כ"ז הלכות פד"ב סעיף ו'). ובש"ת יצחק, ובהנהגה מצרים (מנהגי מצרים), ובהנהגה שלום (מנהגי נא אמו) שיש נהגים שם כן, ובברית כהונה (מנהגי גירבא), ובברית עולם, ובחשובת שמחות שיש נהגים. וכך נהגים היום רוב קהילות הספרדים.

וכתב בארוחת חיים (חלק ב' הלכות פדיון), שיברך הכהן או אחר, וכן כתוב בסידור תכלאל התימני, שהכהן או גדול שבציבור מברך.

יין, אי עושים את הפדיון לפני הסעודה, ולא בתוך הסעודה, ומברכים אחר הפדיון שהכל על כוס שיכר (מו).

[וממה שכתבו אם יש יין בעיר, קצת משמע שאפילו אם אין שם בבית או קרוב לזה יין, אם יש רק בעיר, צריך להביא יין ולברך. ורק אם אין יין בעיר הוא שכתבו מה שכתבו להלן לברך על שאר משקים. ולא מצאנו מי שידון בזה].

ולענין ברכת היין, אם היא בעמידה או בישיבה, לכאורה מדין ברכת הנהנין בישיבה, גם כאן צריך להיות בישיבה דוקא. וכן הוא המנהג שהכחן מברך בישיבה. אכן יש לעיין בין שהברכה על הכוס, היא משום חשיבות ופירוס מילתא, וכל שכן לאלו הנהגים לברך הברכה אשר קדש וכו', ומברכים אותה על הכוס כמו שיבאר להלן, אולי הזה כמו ברכת הכוס שבסדר ברכת אשר קדש שבמילה, שאומרים אותה בעמידה.

ובעדות לשראל (עמוד קע"ד), כתב בן שצריך הכחן לעמוד בשעת הברכה על הכוס, ושכן נהגין. אמנם המנהג ידוע שהלחן יושב בשעת הברכה.

ולענין שיעור השתווה אם צריך מלא לוגמיו, על פי המבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן ק"צ סעיף ג'), דכל דבר שצריך כוס, צריך לשותות ממנו כמלא לוגמיו, וכתב הט"ז (סי"ג ג'), דדוקא בשותוית כוס של ברכת המזון הוא דבעי מלא לוגמיו, אבל בשאר שותוית של רשות אינו צריך, וכן פירש הט"ז בורה דעה (סימן רס"ה סי"ק י'). לענין ברכת היין שאחר המילה, שאינו אלא מצד שאין אומרים שירה אלא על היין. אין צריך מלא לוגמיו, ומביא בן מתשובת הרשב"א.

ולכאורה הוא הדין בברכת היין שכאן, דאינו אלא משום דאין אומרים שירה אלא על היין, וכמבואר בב"ח כאן, נמי אין צריך מלא לוגמיו, ולדין דאין נהנין לברך ברכת אשר קדש, פשוט דאין צריך מלא לוגמיו.

וראה בזה עוד בספרנו אוצר הברית (חלק א' פרק ג' סימן ט"ז סעיף כ"ה והערה צ"ט), לענין ברכת היין בבית מילה, שצוין בזה לחכמת אדם (כלל קמ"ט סעיף כ"ה), שנוכח לשותות גם בזה מלא לוגמיו. בדין כל דבר שטעון כוס ושכן הוא דעת הראשון לציון (לבעל אור החיים הקדוש) בהגהותיו לסמן רס"ה.

מה. שו"ת מהרי" מברונא (סימן קכ"א), וכן הוא בסדר הפדיון בים של שלמה (קידושין פרק א' סימן נ"ז), וכן הוא במהרי"ל (הלכות פדיון הבן). ושם הוסיף, וכן בית דין. ובבית עולם כתב, שנותנים גם להמסובים. ובסדר הפדיון לרבותינו הגאונים (בקיובי זכור לאברהם) מביא שם באחת הנוסחאות שהכחן והנער שותין מן היין.

וכתב באמרי יושר (סי"ק ל"א), שאם לא כוון הכחן להוציא את אבי הבן או המסובים בברכת היין, או שהם לא כונו לצאת, צריכים לברך.

מו. ט"ז (סי"ק י'). והובא בסדרי הפדיון האחרונים. וכתב הטעם, דבתוך הסעודה הרי

כב. יש שכתבו לברך אחר כך על הבשמים בורא עצי בשמים (מו). וכן מנהג הרבה מהספרדים (מח). אך האשכנזים לא נהגו כן (מט). כג. מנהג הגאונים שהכחן מברך לאחר הפדיון ברכת אשר קדש עובר וכו' (ו). יש שהקשו על ברכה זו, ואין נהגים לברכה (נא). ויש שנהגו לברכה בלי שום ומלכות (נב).

אין מברכים שהכל על השכר. וראה מה שכתב בזה בתשובות והידושים לרא"ם ווייס. וכתב בקיצור שלחן ערוך (סימן קס"ד סעיף ד'), דאפשר לברך גם על שאר משקין שהיגלים לשותותו שם.

מז. כן הוא בתקון הגאונים שבראשונים, ובתשובת רב האי גאון בתשובת הגאונים (שערי תשובה סימן מ"ז). ובשו"ת הרשב"א (חלק א' סימן ר'). וכן הוא בארוחת חיים, כל בו ואבודרהם. וראה מה שכתב בטעם ברכת הבשמים, בקריית חנה דוד (חלק ב' יורה דעה סימן כ"ד).

ונוסח הברכה כתבו בראשונים הגיל: בורא עצי בשמים. וכן הוא במנהגים שבהערה הבאה.

מח. בסידורי הספרדים הנפוצים, לא הובאה ברכת הבשמים. וביפא ללב (סימן ש"ה סי"ק ב') כתב, דאין מנהגם לברך על הבשמים. אך הובאה בסידורי חוקת עולם. בית דוד ושלמה, תכלאל התימני, שח יצחק, נהר מצרים (מנהגי מצרים) ברית כהונה (מנהגי גירבא), ובנה שלום (מנהגי נא אמוץ) בשם יש נהגים, וכן הוא בבית עולם, ובשובע שמחות. וכן הוא מנהג רב קהלות הספרדים היום.

מט. דברי חמדות לתוספות יר"ט (על הרא"ש סוף בכורות). והרמ"א (כאן בסעיף י'). לא הביא ברכת הבשמים, אף שהביא ברכת היין. וכן במהרי"ל, ובשו"ת מהרי" מברונא (סימן קכ"א). וכן לא הובא בפוסקים, ולא בסידורים ובסדרי הפדיון. ורק בסידור היעב"ץ הביאה. ובזכר הברית בסדר הפדיון. הביאה בהערה למטה, בשם יש נהנין, (אך לא נהג לברכה).

ג. תיקון הגאונים המובא בראשונים, וברמב"ן (הלכות בכורות פרק ח'), ובשו"ת הרשב"א (ח"א סימן ר'), וספר החינוך (מצוה שצ"ב) וארוחת חיים (הלכות פדיון). וכלבו (סימן צ"ד), ואבודרהם, והטור, ובשלטי הגבורים (קדושין פרק א' לוף כ"ט). והוא מתשובת רבינו האי גאון שבתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן מ"ז).

נא. הרא"ש בהלכותיו (קדושין פרק א' סימן מ"א), אחר שהביא סדר הפדיון בשם תקון הגאונים, והברכה הנ"ל, כתב, ונהגו לברך ברכה זו בארצות הללו [בספרד]. ובצרפת ואשכנז לא נהגו לברך ברכה זו, ולא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא, כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא מצינו

כד. נוסח הברכה (ג): ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדש עובר במעי אמו. ולארכעים יום חלק אבריו, מאתחיים וארכעים ושמונה איברים שיש בו, ונפח בו נשמה, כדכתוב ונפח באפיו נשמת חיים ויהי

[ואולי בזה יתיישבו בשינוי הנסחאות המובאים לקמן, מדברי הראשונים בברכה זו דאשר קדש, יש מן הראשונים שהוסיפו בה ברכה בדרך בקשה יהי רצון וכו', ובה שפיר מיתוקמא לפי דעת החזו"ן דעת].

ובסי"ו (אורח חיים סימן מ"ז ס"ק ז'), לענין ברכת הנוחן ליעף כח שגם כן לא הוזכרה בשי"ס, מביא לחמשה על הראש"ש בזה, שבברכת הפדיון שבתקין הגאונים קאמר שלא לאומרה, וברכת הע"ג (בדם בתולים) כתב לאומרה. ובה נחית לחלק, דבדבר שכבר נהגו לאומרה, בזה אין לבטל המנהג, אף שלא הזכיר בשי"ס, וגם בזה צריך לטעמא. דדרי אכתי משום ברכה לבטלה איכא, ומה יתעיל המנהג אשר נהגו, אם בטעות יסודה. ועל זה פירש דבין שהיא בדרך שיר ושבחה שפיר, דליכא למיחש משום ברכה לבטלה. וראה בדברי חמדות (ברכות פרק ט' אות פ"ד), מה שפילפל בזה בדברי הראש"ש, ומה שמביא עוד מטבעות ברכות שמוכאים בסידורים שאינם נזכרים במשנה ובתלמוד. (וראה בשלחן השחר מהר"ק מקומראן, סימן י' וקנ"ו וקנ"ז, שהביא מדבבל שם טוב זי"ע, שהיה מברך על עישון הלולקא ותאופת הטאבאק, וכתב על זה, דגדולי הדור יש בכוחם לתקן ברכות חדשות. וראה זה פלא שבספר חסידים סימן קנ"ה, מביא מעשה מחסיד אחד שהיה מברך ברכות חדשות על שם כל אבר ואבר). אכן מצאנו כמה יישובים ליישב דברי הראש"ש, למה יצא חוצץ נגד ברכת הפדיון, אף שבשאר ברכות כגון אלו, לא העלה שלא לאומרה, ואין כאן המקום להאריך בזה.

נב. כן כתב בוזרזר הבדית (בסדר הפדיון דף י"ח ע"א בהערה מתחת לק'). וכן מביא בכתר שם טוב, שהספרדים בארץ ישראל נהגו לאומרה בלא שם ומלכות. וכן הוא בבבית כדונה שיש לומר ברכה זו על הכוס בלא שם ומלכות. [ויש מהכחינים שנהגים כן]. וכן כתב בארצות החיים (סתהון) שמנהג ירושלים לאומרה בלא שם ומלכות.

גג. הבאנו בפנים את הנוסח שבטור. וכאן למטה השינויים שבראשונים. (המראי מקום נמצאים בהערה מ"ג ומ"ד ובאן נציין שמוחזקה).
אשר קדש. בסידור רב סעריה גאון (עמוד ק'), הובא בערות לישראל עמוד קס"ו, הנוסח: אשר יצר את הילד במעי אמו. (אלא שכתב שלא יברך, וכמובא לעיל הערה נ"א). ובאבודרהם, אתר שהביא קטניות הראש"ש על נוסח אשר קדש, (בלעיל שם). כתב, ובסדר רבינו סעריה מצאתי כתוב במקום אשר קדש, אשר יצר, ולחצי נוסחא לא קשיא ולא מידי. ובערות לישראל (עמוד ר"ב), הביא מסידור צלותא דאברהם להגד"ק מטשכנב, שתוקן אשר קדש, על פי לשון הפוסק (איו"ב י') ובבניה

שנחזשה ברכה, וגם ראשית הברכה איני מבין, אשר קדש עובר במעי אמו, אי קדשות בכור קאמר, פטר רחם תלא רחמנא, ומותר להטיל מום בבכור קדשם שיצא רובו, וכעין זה כתב כן גם בהלכות פדיון בכור (שבסוף מסכת בכורות סעיף א'), ובתשובותיו (כלל מ"ט סימן א'), ושם הוסיף בקושיא זו, ואף בכור בדמה שקרב לגבי המזבח, אין קדשותו אלא עד שיצא לאור העולם. ולפני זה שם, הוסיף עוד קושיא, ועוד למח יברך הכהן, הרי אין עושה שום מצוה, אלא מקבל מתנת כדונה. וכבר כתב ג"כ רב סעריה גאון בסידורו (עמוד ק') (הובא בערות לישראל עמוד קס"ו), ויש שחידשו בברכת הפדיון הבן דברים שאין להם עיקר ואינם שווים כלום, כמו אשר יצר את הילד במעי אמו, ועוד, אבל אין רשות לכהן לברך כלום בשעת פדיון הבן. ובשלחן ערוך לא הובאה ברכה זו. וכן לא הובאה בסדרי הפדיון שבמהר"ל, מהר"י וייל ומהר"י מברזנא. וכתב החוטפות יד"ט (דברי חמדות בכורות שם אות ה') דאין נהגים לברך ברכה זו.

ומהאחרונים לא מצאנו מי שיאמר שצריך לברך ברכה זו, לבר מן המהר"ט, כמובא בבנסת הגדולה (סימן ש"ה סוף ד"ה כתב הסור), שכתב שבקושטנדינא רבתי וסוריא לא היו אומרים ברכה זו, ומורי הרב מהר"ט היה אומר שראוי לאומרה, ועל פיו היה נהג אחד מחשובי תלמידיו, החכם החסיד כמהר"ר יוסף כהן, לאומרה. ובענין הקטניות של הראש"ש על הברכה ונוסחה, ראה בשו"ת הריב"ש (סימן קל"א) ובב"ב כאן, מה שכתבו לתרץ, ולפרש נוסחיה. וראה עוד להלן הערה מ"ז בזה בענין נוסח חיבת אשר קדש.

והנה מצאנו ברכות שהעולם נהגים לאומרם, אף שלא הזכיר במשנה או בתוספתא או בגמרא. הראש"ש עצמו (ברכות סימן א'), מביא בשם רב עמרם גאון לברך על קריאת שמע שעל המטה, וראה שם בדברי הראש"ש עוד. ובדברי החת"ם (ירוש ברכות), דקריאת שמע שעל המטה, היא משום מויקון, ואין לברך על דבר שנתקן משום סכנה, ולכן אין מברכין על נטילת ידים במים אחרונים. עוד מביא הראש"ש (פרק קמא דכתובות סימן ט"ו) ברכת הבחולים שבתקנת הגאונים, ולא יצא לערער בזה משום ברכה שלא הוזכרה בשי"ס. וכן מביא הראש"ש (פרק ב' דשבת סימן י"ח), בשם סידור רב עמרם גאון, לברך על הדלקת נרות של שבת. וגם היא ברכה שהוזכרה, אחד חתומת השי"ס. וכן ברכה הנוהגה לומר כשנעשה בנו בר מצוה, ברוך שפטרני מעונשיו שלח, אשר אנו נוהגים לאומרה בלא שם ומלכות, וכמו שפסק הרמ"א באורח חיים (סימן רכ"ה סעיף ב'), אכן מביא שם בשם המהר"ל שעשה ברכה זו בשם ומלכות. והנה"א י"ל התיר לאומרה, מפני שהוזכרה במדרש, [והוא במדרש רבה פרשת תולדות (בראשית סי' י"ז)] וגם בחז"י אדם שם כתב, דהמברך לא הפסיד. וכן מציעו עוד ברכות שלא נחקנו בגמרא, ברכת ההינים בחליצה, מובא בשלחן ערוך (אבן העזר סימן קס"ט סעיף ב"ז), ועוד.

ובבנסת הגדולה נתן טעם מדוע בפדיון הבן אין לברך ברכה זו, מכיון שיש עליה כבר ברכת המצות, הרי דלא לסיף עליה. ובחות דעת (יורה דעה סימן ק"י בקונטרס בית הספק סי' כ'), מחלק בדורך בקשה ונדבה מותר לברך ולהזות אפילו בהזכרת השם

תקפאנו, (שחובא בחור הברכה), ותיגם המתרגם: קרשאתא יתי, וכן כתב בסידור ארזי התפלות (בעיון תפלה עמוד רס"ז), ששמע בן מפי הגאון ר' יצחק בלאזער, ששמע בנעוריו מפי הגאון ר' יוסף ב"ר איסר מוילקאמיר, ושמעא שגם הגאון ר' חיים ברגין העיר על דבר זה, והכוונה לפעולה הראשונה בסדר יצירת הולך, שהיא קרישת הטמפה, ואח"כ נחתכו איבריו ואח"כ נזרקו בו נשמה, שהרי הברכה הזאת מדברת מצידית הולך במעי האם, ונסדה על פסוקי איוב הנ"ל – ובכורך שאמר כתב ג"כ בן מדעת עצמו.

במעו אמו. ברמב"ן, וברא"ש בבורות וקידושין, הנוסחא: ממעי. ולא רבעים יום חלק איבריו רמ"ח איברים שיש בו. בתשובת רבינו האי: וארבעים יום חלק רמ"ח איברים. ברמב"ן, הינוך, רשב"א וכלבו: ולא רבעים יום חלק איבריו רמ"ח איברים. והשמש: שיש בו. וכן ברבינו האי. וכן הוא בארחות חיים וריב"ש. ושם: למאמתם וכו'. ובארחות חיים בשם גוסס אחר: ויצר אותו במי יום. (במקום כל הנ"ל).

ונפח בו נשמה. ברמב"ן: ונפח כאמרי. ברבינו האי, רשב"א, הינוך, ארחות חיים, כלבו, ואבודרהם: ואחר כך נפח בו.

ברכתב יופת. ברמב"ן וארחות חיים: שנאמר ויפת.

ויהי האדם לנפש חיה. ברשב"א נשמת.

עור ובשר חלבושו וכו'. ברבינו האי: עור ובשר חלבושו, ונעצמות גידים הסוככים.

כרכתב עור ובשר וכו'. ברבינו האי, נשמת. ברמב"ן ואבודרהם: שנאמר. בארחות חיים: כרכתב שנאמר.

וצוה לו מאכל ומשתה. וזמן לו, הרא"ש בשו"ת ובכורות. באבודרהם: ומנה לו. ברבינו האי: והאכלו בנס נפלאותיו מאכל ומשתה. ושם הוסיף: דבש וחלב להתענג בו. והוספה זו גם ברשב"א.

וזמן לו שני מלאכי השרת. באבודרהם: שתי. ברבינו האי: וזמן מלאכיו. לשמרו במעו אמו. ארחות חיים: תוך מעי אמו. וברשב"א כפול: וזמן לו שני מלאכים בתוך מעי אמו וצוה לו שמירה במעי אמו.

דרכתב חיים וכו'. רשב"א: כרכתב. ארחות חיים: כמו שכתב. רמב"ן ואבודרהם: שנאמר.

ובארחות חיים מוסיף כאן קטע: ומאחת ה' עמו, ומשמרו את השביעה אשר נשבע לאבותינו, ווציאנו ביד חזקה מיד פרעה מלך מצרים, ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם, ואת בכורי ישראל הציל, ויקדשם לעבודתו, וציונו לפדותם [ב]חמשת שקלים, כרכתב שנאמר ופרונו מבן חדיש תמדה בערב כסף חמשת שקלים כרכתב ונתת הכסף לאחר ולבני פרונו העודפים בהם, ברוך אתה וכו'.

אביו אומר זה בני בכורי. בכורי, שרית הרא"ש, ושרית הריב"ש. וכן ברבינו האי, ושם נותקס: וזהו ראשית אביו ופי שגוים ראוי לתת לו, שכן כתוב בחזרת משה לתת לו פי שנים. וכן הוא בארחות חיים. וכן הביא ברמב"ן, אלא שכתב על זה: אלא דלא

דייקא הדין נוסחא, דכיון דאיכא בכור לבן ואינו בכור לנחלה, לאו שפיר דמי למימר אביו אומר זה בני בכורי וראשית אביו, ואפילו הוי גמי בכור לנחלה, משום דמשמע דקדשת פדיון בזה תליא. הלכך לא לימא אינש הכי. וברשב"א וספר החינוך: זה בני בכור הוא ואינו מוזהר לפדותו שנאמר וכל בכור אוס בבניך תמדה. והשמש וראשית אביו וכו'. וכן השמיטו זה הרא"ש (בשו"ת ובבכורות וקדושין), ושרית הריב"ש.

אמו אומרת וכו'. ברבינו האי ורמב"ן וארחות חיים אמו וכו'. וברשב"א השמיט כלל אמירת האם, אלא שכתב שוב, ויש שמוסיפים אמו אומרת וכו'. ובספר החינוך הסדר הפוך: אמו אומרת וכו', אביו אומר וכו'. ויש להעיר, שלפי סדר הפדיון, אכן קדם שואלים לאשה אם הוא פטר רחמה, ואחר כך אומר האב שהוא בנו בכורי. וראה לעיל סעיף ה' הערה י"ט.

חמש סלעים נתחייבו. כן הוא גם בכלבו ארחות חיים ואבודרהם וכן הוא בתשובת רב האי גאון ובתשובת הרא"ש. ובשו"ת הריב"ש נתחייבו כתב: ומה שאמר נתחייבו, בלשון רבים, עולה על החמש סלעים, או על פדים דעלמא. (וראה לעיל פרק ה' הערה ט' בזה), וכן הוא בים של שלמה קידושין. וכן הוא ברא"ש בבכורות. ובמעתי יו"ט (בכורות אות ד'), הקשה גם כן על לשון נתחייבו ונתחייבו, דהא האשה אינה חייבת בפדיון, וכתב, לכן נ"ל שהנכון לגרוס: נתחייבתי. וכן היא הניסא ברמב"ן.

ליתן לבן בפדיונו. כן הוא גם בשו"ת הרא"ש, וברא"ש קידושין. ויש מוסיפים: שכן הוא גזירת מלך, רבינו האי, ורמב"ן ותשובת הרשב"א.

כרכתב וכו'. תמדה. וברבינו האי מוסיף: ונאמר ולקחת חמשת שקלים לגלגלת.

כשם שזכה וכו'. ברשב"א ובארחות חיים החינוך וכלבו, נוסף לפני כשם: יהי רצון

מלפני ה' אלקינו כשם וכו'.

כשם שזכה בכור זה לפדיון כך יזכה האל לחורה וכו'. כן הוא גם בשו"ת הרא"ש וכלבו ואבודרהם. וברשב"א: כשם שזכתה את אביו לפדותו, כן תזכה לחורה וכו'.

ושם בשם יש אומרים: כשם שהכנסתו לפדיון הבן, כן תכניסוהו וכו'. וכן הוא בארחות חיים כד"א. וברמב"ן: כשם שהכנסתו לפדיון, כך תכניסוהו וכו'.

לחורה ולחמה ולמעשים טובים. כן הוא גם ברבינו האי וברבי"ש, (וראה במעתי יו"ט קדושין שנתן טעם לסדר הזה). וברא"ש בשו"ת: לתלמוד תורה.

ומעשים טובים. וברא"ש קידושין ובכורות וכן הוא בחינוך: לחורה לחמה ובכלבו: לחורה חומה מעשים טובים.

מקדש בכורי ישראל לפדיונו. ובחינוך ורמב"ן: לפדיונם. ובארחות חיים וכלבו בשם ג"א: בפדיונו. וברשב"א, ובארחות חיים וכלבו בשם רמב"ן: מקדש ישראל לפדיונו.

וואולי רק נשמט בדפוס או בדתקת חיבת: בכורי. וברא"ש בשו"ת: לפדיון ובבכורות וקדושין: מקדש בכורי ישראל לפדיונו וכן הוא בשלטי הגבורים (קדושין פוק א' דף כ"ט), ובארחות חיים וכלבו: מקדש ישראל בפדיון בכורות. ובתשובת רבינו האי:

האדם לנפש חיה. עור ובשר הלבני, ועצמות וגידים סככו, בדכתיב עור ובשר תלבישוני ועצמות וגידים תסוככני. וצוה לו מאכל ומשתה. וזימן לו שני מלאכי השרת לשמרו במעי אמו, דכתיב חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי.

אביו אומר: זה בני בכור.

ואמו אומרת: זה בני בכורי שבן פתח הקדוש ברוך הוא דלתי בטני.

חמש סלעים נתחייבנו ליתן לבחן בפדיונו, בדכתיב ופדיוו מבן חודש תפדה בערך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש עשרים גרה הוא, וכתיב אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור בהמה תשמה תמדה. כשם שזכה בכור זה לפדיון, כך יזכהו האל לתורה ולחופה ולמעשים טובים. ברוך אתה ה' מקדש בכורי ישראל לפדיונו.

כה. הנהגים לברך על הבשמים וברכת אשר קדש, מברכים אותם

מקדש ישראל בכבודיהם ופדיונם. ובאברהם: מקדש בכורי ישראל, (ולא יוחי).

ובצרה לדרך: מקדש בכורי ישראל לפדיונו.

יש לציין בזה שבסדר פדיון הבן לרבותיו הגאונים והראשונים שבקובץ זכור לאברהם, מביא עוד שתי נוסחאות אחרות בברכה זו.

אחת בשם החכם ר' משה הכהן ב"ר יצחק ד"ל וזה הנוסח: בא"י אמ"ה אשר קדש בכורי בני ישראל מרחם בהכותו כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה, ובכבודותיו ובכורות בקריו וצאנו הציל ביד חזקה ובזרע נטויה, על כן צונו פטר רחם חזכרים, ולתת חמשת שקלים בפדיונו לזרע אחין זכרון, כי בו בחר לשכון שבינו ולברך בשמו, יהי רצון מלפניו שכשם שהבנים האב בכורו זה לקדושת פדיון הבן כן יכניסו לתורה ולמעשים טובים ולקדושת כל המצוות, ברוך אתה ה' מקדש בכורי ישראל לפדיונו.

ונוסחא חב' בא"י אמ"ה אשר נאלנו ונאל את אבותינו ממצרים וקדש לו הבכורות, כי נאלם ממצרים, כן ה' אלקינו נאל את הבכור הזה מכל חולי ומכל מרה, ויקיים בו מקרא שכתוב, כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וגו', וישים בלבו ליראה אותו ולדבקה בו כל הימים, ויעלהו מכל צרה וצוקה כאיש צדיק תמים. האב יבורך בכרך אב אב אשר בא כימים, ויודו על גאולתם ועל פדות נפשם, ברוך אתה ה' נאל ישראל.

(ויש להעיר דלפי נוסחה השניה, ירווח לן מעט קושיות הראשונים על ברכת אשר קדש וכו', משום מטבע ברכה שלא נתקן בגמרא, והרי זו הברכה שליל פסול, ורק הוספה לענין פדיון בכור בתוך הברכה).

בין ברכת היין לשחיתית הכוס, ורק אחר כך שותים. ויש אומרים שיטעמו מעט, מיד אחר ברכת בורא פרי הגפן (נד).

כו. הכהן נוטל את הכסף בינו ומוליכו על ראש הילד, ואומר הנוסח זה תחת וכו' כפי הנוסחאות (נד).

ג. כן הוא מסדר בכל הספרים המובאים לעיל בדעתו מ"ט ג'. וכתב בגוה שלום שלא היה הפסק. ובמשמרת שלום (סימן י"ט סעיף ו') כתב, שאין זה הפסק, כמו שמצינו בבית מילה שאומרים הברכה מתחילה ואח"כ אשר קדש וכו', ואח"כ ארי"א קיים, שגם כן אינו חיוב, ומי"מ לא היה הפסק בין דהוא מענינא כל שכן כאן. אך בברית עולם כתב, שיטעם מעט קודם. וכן הוא בשו"ע סאלאנט זצ"ל ועוד גדולי, בעל האמרי יוסף זצ"ל מספינקא, והגאון רבי שמואל סאלאנט זצ"ל ועוד גדולים, בברכות שיש אריכות בין ברכת היין לשחיתית - כגון בהבללה וברכת אירוסין וכדומה - לטעום מהיין שנשפך על היד.

וראה מה שכתבנו בספרנו אוצר הבית (חלק א' פרק ג' סימן ט"ז סעיף כ"ה). שהבאנו כמה מהנהגים בדבר זה, ובספר אגרות סופרים (חלק א' דף מ"ח) מביא מנהג הגאון רעק"א, שנהג לטעום מהכוס חיכך אחר סיום ברכת אשר קדש שבמילה, ושכן צידד בש"ת מהר"ם שיק (אורח חיים סימן ל"ט), דכיון דברכת היין אינה מיינא דגמרא, לכן היה הפסק, ובש"ת אגרות משה (חלק ג' סימן ק') כתב, שאני נוהג כשאני המברך בברית מילה, שתחבך אחר הברכה לשחות מקצת מהכוס, וממלא עוד הפעם, ואומר תפלת קיים וכו', וראה שם עוד מה שהאריך בזה, ובש"ת מאוננים למשפט (חלק א' סימן י"ב).

והאומרים ברכת אשר קדש בלי שם ומלכות, יאמרה אחר שחיתית הכוס. בכדי שלא יהא הפסק בין ברכת היין לשחיתית, ולכל הפחות יש לטעום מיד.

גה. כן הוא בתשובות הגאונים (בשערי תשובה סימן מ"ח). (שם הלשון, ומוליכן בינו אצל ראש הבן). ועוד ראשונים והם ארחות חיים. כלבו. אברהם. והחינוך. וכן בכמה סידורים שנזכר בהם כסדר הזה והם, בית דוד ושלמה, שית יצחק. נהר מצרים. דרך החיים. עבודת ישראל. קדלת שלמה. ובסידורים הנפוצים האשכנזים. וכן בסדר הפדיון במגול עז.

אכן יש מהרבה ראשונים שלא נזכר כסדר הזה כלל והם הרא"ש והטור, והמהר"ל. ועוד. ובדרכי משה אות ה' מביא זאת וכתב, ולא ראיתי נהוגין כן וכן לא הביאו בשלחן ערוך וברמ"א. וכן לא נזכר בסידורי המקובלים. ובדרכי חיים ושלום כתב, שאין נהוגין כן.

והנוסח בזה, בארחות חיים כתב, ואומר על הידנין: זה תחת זה, זה חילוף זה, זה תמורת זה. זה מחולל על זה, יצא זה לבחן ונכנס האב לחיים והבן לתורה ולחופה ולמעשים טובים. ובכלבו שינוי בנוסח: זה חילומי וכו', (ולעיר שובכלבו ובשאר

כו. הכהן שם יד ימינו על ראש הבן (נו). ומברכו כפי הנוסחאות השונות (נו). ומחזירו לאביו (נח).

הראשונים לא נזכר נוסח האורחות חיים ונכנס האב לחיים. וגם שאין בזה הקשר של פדיון לחיים של האב.

ובחינוך כתב הנוסח: זה תחת זה, זה חלוף זה, זה מחולל על זה וכו', ויכנס זה הבן לחיים לחורה וליראת שמים. וכן מביא ברדכי משה מתשובת הרשב"א (סימן ר') נוסח זה. (וראה בספר אוצרי סוף יומא ובהערה שם, שמביא להעיר על נוסח הטרבאור חיים סימן תר"ה ממנהג הכפרות שבערב יום הכיפורים שאומרים זה תחת זה זה חילוף זה זה מחולל על זה. שהלשון מחולל מתאים יותר על פדיון הבן, שהלשון הזה הוא דבור תוכני קבוע ומיוחד לכל פדיון קדוש, ולכן בדרך שהנוסח בסדר הכפרות שאלו הוא ממנהג פדיון הבן. וראה במבוא הספר, מה שהבאנו מסגולת הפדיון כפדיון ממות לחיים, הרי דמיון מנהג הכפרות לפדיון הבן עולה יפה).

ובסידור נדר מצרים (מנהגי מצרים) מוסף בסוף: בחיי אביו ואמו וקרוביו ובחיי כל ישראל.

גו. כן הוא באורחות חיים ובבלב, ישים הכהן יד ימינו על ראש הבן, ובשאר הראשונים כתבו שישם ידו. ולא קבעו יד ימינו. ובחינוך כתב, ונתן הכהן את ידיו על ראש הבן (ויש להעיר למה לא יזכר הכהן את הבן בשתי ידיו, דוגמת ברכת הכהנים. אכן מה שכתבו יד ימינו, משום חשיבות הימין נקטו בה).

ובספר כה תברכו (מערכת הב' סימן ד') דייק מדברי החינוך שכתב, ונתן את ידיו על ראש הבן, ומברכו כפי שידע לברכו, כגון ה' שומרך, ומלא הביא ברכת כהנים של פסוקי יברכך וכו', משמע דחשש לברך ברכת כהנים בנשיאות כפים, דאין נשיאות כפים אלא בעיבור ובתפילת י"ח. וכן הוא בגינת ורדים (סימן י"ב) שפירש בזה הא דר"א במגילה (דף כ"ז ע"ב) ובסוטה (דף ל"א ע"א), שאמר מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה. וראה שם עוד מה שמוכיח על הני כהנים שמברכים את החתונות בשתי ידיהם ובברכת כהנים, והעלה שיברכו רק בשתי ידיו ושלא בנשיאות כפים, אלא ביד אחת, ומתיישב שפיר על פי דברי הראשונים שכתבו כאן ידו ולא ידיו.

עוד מביא שם שבספר נפש כל חי (להגרי"ח פלאגי מערכת הב' אות ב'), שמביא כן בשם הבן איש חי, שנהגו כשמברכים לקטנים מניחים יד ימין על ראשם ומברכים, ומחזיק מנהג זה, ושבשאלת יעב"ץ חולק בזה.

נו. ברכת הכהן מוזכרת בדברי הראשונים והם, באורחות חיים, והרא"ש בבכורות ובקידושין, כלבו, רשב"א (סימן ד') צדה לדבר, אבהרם, תשובת רב האי גאון (שבשערי תשובה סימן מ"ז), הפרדס (לרש"י) ענין פדיון בכור, שו"ת מהר"י מברונא (סימן קכ"א), וכן ביעב"ץ, ומאידך לא נזכרה ברכה זו, ברמב"ן, ובאור זרוע.

ובמהר"ל, ובתורתם הדשן ולקט יושר, וספר התניא, וכן לא הוזכרה בשלחן ערוך. ובדרכי משה אות ח', אכן בכל הסידורים לנוסחאותיהם מובאת ברכה זו, אם לקצר או להאריך.

נוסח הברכה הנדון: ישמך אלהים כאפרים וכמנשה. יברכך וכו', יאר וכו' וישא וכו', ה' שמוך ה' צלך על יד ימינך. כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוספו לך, ה' ישמוך מכל רע ישמור את נפשך.

בשערי תשובה (סימן מ"ז) מביא הפסוק: אל יתן למוט רגליך. ובנוסח הגאונים המובא בספר גבול מנשה (הועתק בסדר הפדיון לרבנותינו הגאונים והראשונים אשר בקובץ זכור לאברהם (חולץ תשנ"ב) וכן העתקו בעדות לשראל עמוד קס"ו). יש בו הוספה: ומברכו כפי אשר ידע לברך, בפסוקים כגון ברכת כהנים, ויתן לך האלקים מטל השמים וגו' יעבדוך עמוך וגו' ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך וגו' אל יתן למוט רגלך אל יגום שומרך וגו', יומם השמש וגו' ה' ישמוך וגו' ה' ישמר וגו', וכן יהי רצון ונאמר אמן.

באורחות חיים ובבלב כתבו, ומברכו כאשר תשיג ידו לברכו בפסוקים כגון יברכך וכו' כי אורך ימים וגו'.

וכל שמפליג בברכה היו זה משובח.

היעב"ץ בסידורו, וכן בנהג כצאן יוסף, מביא הנוסח הנדון. וכן הוא בפדיון נפש (סימן ה' סעיף י"א) ובזכר הברית בסדר הפדיון, ובכל הסידורים הנפוצים.

ובסידור נדר מצרים מביא נוסח ברכת הכהן יותר בהרחבה ובהוספות שונות, כגון: המלאך הגואל וגו', ועד. ונהג שלום מצוין רק לברכת כהנים. ובברית כהונה (מנהגי גרבה) מביא כל נוסח: שיר המעלות אשר ענין וגו' המלאך הגואל וגו'.

ובשתי יצחק מביא ברכה מקוצרת יהי רצון מלפני אבינו שבשמים כמו שזכית לפדיון הבן כן תזכה לקיים כל מצוות שבתורה. וזו הברכה מברך הכהן לאבי הבן, וכן בסידור תכלאל התימני לא הוזכרה שום ברכה מן הכהן אחר סדר הפדיון. וכן מביא המאריך הנ"ל ברכת הכהן לאב: יהי רצון וכו' שכשם שהכנסתו לפדיון כך תבניסהו לתורה ולחופה ולמצעים טובים. לאחר סדר הברכות לבן.

יש לעיין כאן עוד משיח יצחק שמביא לומר פסק אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אחונו. וזה טוב לומר על ראש הילד, לעין הרע. וכן מובא בשערי תשובה (סימן מ"ז) הנ"ל, שצריך הכהן לקוף ידיו ולסמוך על ראשו ולומר: פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו. שתי פעמים, והוא טוב וניצל מכל רע.

ובנוסף לברכת הכהן, כתב בשרית מהר"י מברונא (שם), דגם חרב אם הוא שם יברכו. [וזה דבר חידוש שלא ראינו עוד בשום מקום].

ומן הברכה מובא בכל הראשונים הנ"ל, אחר ברכת היין וברכת אשר קדש, וכן הוא בחינן הגאונים הנ"ל. וכן כתב היעב"ץ במגיל עז, וכן מסודר בזכור הברית בסדר הפדיון, אחר ברכת היין. וכן הוא בכל הסידורים וסדרי הפדיון, אך בקיצור שלחן ערוך (סימן קס"ד), מביא ברכת הכהן, קודם ברכת היין [כנראה שזו טעות] ובעדות לישראל (עמוד קע"ב), מעיר בזה לפי מנהגינו שאין אומרים ברכת אשר קדש

קערת פדיון מעוטרת

תלח אוצר פדיון הבן

כח. אחר כך אוכלים ושונים ושמחים (נט). ויש נדחגים לשר פיוטים לכבוד המצוה (ס).

כט. המנהג שהכחן הפורה מברך על הכוס של ברכת המזון (סא).

וכי' לשם מה היא ברכת בורא פרי הגפן, דהרי ברכת היין נתקן משום שאין אומרים שיהא אלא על היין וכמו בברית מילה שנתקן ברכת היין בשביל ברכת אשר קידש. וראה שם מה שיישב גם לפי מנהגו ברכת היין בזה.

נח. כן הוא בדברי הראשונים הנ"ל. וראה לעיל הערה י"ז שיש מהראשונים שכתבו שיש ליתן את הבן לחיקו של הכחן, וזה מתאים ופה בזה שהוא מחזירי אחר כך, מכיון שהיה אצל, ועכשיו הוא מחזירי.

נט. לשון היעב"ץ (במגל עוז). וראה לעיל פרק כ"א על סעודת הפדיון, שהבאנו כל הדברים מעניני הסעודה ושמחתה. ובלקוטי פנחס בסדר הפדיון, מצוין בזה, לספר חקי חיים (דדש ז'), ובמכתב עוז חביון שבסוף ספר לקוטי פנחס.

ס. כן מובא בספר עת שחוק פיוט לפדיון הבן אשר התום בה בראשי חיבות השם אברהם אנקאווא חזק, (הובא בסדר הפדיון).

סא. בשלחן ערוך אורח חיים (סימן ר"א סעיף ב') מבואר, דמצוה להקדים את הכחן לברך משום וקדשותו. (ראה בזה בפרק י' הערה א' לענין כהנים שבזמננו בדבר זה), ומכל מקום אם הכחן רוצה לחלוק כבוד לאחר רשאי, ובמבואר שם בדברי הפוסקים. אמנם בברכת המזון של סעודת פדיון הבן המנהג הוא שרק הכחן הוא המברך, ואין מבכדים לאחר מן המסובין, וכמו בסעודת ברית מילה נדחגין שהמזהל או הסנדק מברך ברכת הוימו, ראה בספרנו אוצר הברית חלק א' פרק ג' סימן י"ז הערה ל"א, שהבאנו מהברית אבות (סימן י"ג אות מ"א), שמביא משרית תשורת שי (תנינא סימן ק"ב), שמחוק המנהג שהמזהל מברך. ובזכר הברית סימן כ"ה ס"ק ט"ו) כתב, דיכול הכחן לכבד לאחר, אך בפדיון הבן המנהג שרק הכחן מברך, ואולי השעם מפני שדכחן הוא חלק מן המצוה, דרך גדולה וכבוד יש לו לברך, דאם לא יברך תהיה פגיעה בכבודו.

פרק כא

סעודת הפדיון

א. נוהגין לעשות סעודה בשעת הפדיון (א). וסעודה זו היא סעודת מצוה (ב), בין נעשה הפדיון בזמנו, ובין נעשה שלא בזמנו (ג). ויש

א. ראה על זה בפרק י"ח סעיף ג'.

ב. ספר הפרנס (סימן רח"צ) ובתורות חדשן (סימן רס"ט) — מביא ראיה דהיא סעודת מצוה מגמרא דבבא קמא קמא (דף פ' ע"א), דרב הלך לסעודת פדיון הבן, ואי לא דהוה סעודת מצוה לא הוה אול כמבואר בחולין (דף צ"ה ע"ב), דרב לא אתהני מסעודת רשות. וכן מביא ראיה זו בדברי חמודות על הרא"ש (סוף בכורות אות ד') בשם אחד מהגדולים, ואמנם ברשב"א (ש"ת חלק א' סימן קצ"ט) כתב, שדסעודה היא רשות ואינה תלויה אלא בהרחבת הלכ, אולם אם עשאה נראה שזוהי סעודת מצוה וכמו שכתב מאירי (סוף פסחים), שאם רצה לעשותה הרי היא סעודת מצוה. וכן הוא ברב יעב"ץ (בסידורו אות כ"ט) דהוי סעודת מצוה. ובבר כתב כן הרמ"א (סימן תקנ"א סעיף י'): ובסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וכו'. וכן הוא בש"ת מוהר"י מברוכא (סימן קכ"א) ובלקט יושר (יורה דעה עמוד ס"ב), יוסף אומץ (סימן של"ח), דרך החיים. ובים של שלמה (פרק מרובה סימן ל"ז וקידושין פרק א' סימן נ"ד) כתב, שכל סעודה שאדם עושה כדי לפדום המצוה, קרויה סעודת מצוה וכן סעודת פדיון הבן, דהוא לפדום המצוה.

[ומכאן משמע דמותר לחלמיר חכם לבטל מתלמוד תורה ולהשתתף בסעודה זו, מדרב השתתף בסעודת פדיון הבן. אמנם התוס' כתבו, דאין לקלע ולא אכל, ובאור זרע הגדול (חלק ב' סימן ק"ו) כתב, דלא מסתבר לומר דאין לקלע ולא אכל, ובש"ת חוות יאיר (סימן ע') כתב ג"כ, דאפשר שהלך שם רק לחיוב מצוה, אבל מאן לימא לן דמנה מאותה סעודה].

ג. כן הוא ברב יעב"ץ. ובפרי מגדים (סימן תקס"ח אשל אברהם אות י'), ומביאו להלכה בשו"ת מור ואהלות (אוהל ברכות וחדאות סימן כ"ז). וכן הוא במטה אפרים

אומרים דבנעשה שלא בזמנו אינה סעודת מצוה (ד).

ב. אוכלים ושותים ושמיחים בסעודה זו (ה). ונהגין לאכול בה בשר ולשתות יין (ו). ויש שאין מקפידין על זה (ז). ויש נהגין לחלק שום

(סימן תקפ"א סעיף מ"א), וחיי אדם הלכות שבת (כלל א' סעיף ח', וכלל קל"ב סעיף כ"ז), ובפדיון נפש (סימן ה' סעיף י"א) בשם עיקר הד"ט (סימן ל"ג אות ח'), וכן כתב

בפ"ה ל"ב (סימן ש"ה ס"ק א') בשם שו"ת כנסת הגדולה. ובשבת פיר הארץ (חלק ב' סימן ב'), דן באורכה לענין סעודת בריית מילה שלא בזמנה, ומוכיח דהוה סעודת מצוה, ממה שכתב בתרומת הרשן הנ"ל, לענין פדיון הבן שחל בשבת, דיש לפדותו במוצאי שבת, משום שיוכל לעשות הסעודה, והי משמע דסבירא ליה דאף בפדיון הבן שלא בזמנו הוה סעודת מצוה. וכן מוכיח משרית הב"ח (סימן קכ"ה), דמסיק נמי בדברי תרומת הדשן וטעמו, ומוכיח נמי דס"ל דהוה סעודת מצוה אפילו שלא בזמנה, ומנהיג יליף בשו"ת פרי הארץ, דהוה הדין למילה שלא בזמנה. ומביא עד מדיים של שלמה (בבבא קמא שם) שכתב, וסעודת בר מצוה וכו' מאחר שלא נעשה בזמנו וכו', למה יקרא סעודת מצוה, ואינו דומה לסעודת מילה ופדיון הבן, הרי דנקט להדיא דהוה סעודת מצוה.

ה. מנן אברהם (סימן תקס"ח ס"ק י') והטעם דכיון דעבר זמנו לא מיקרי סעודת מצוה. ומוכיח כן מהתוס' (מועד קטן דף ה' ע"ב ד"ה מפני), וכן משמע מדבריו בסיומן רמ"ט (ס"ק ה') דלא התיר סעודת בריית מילה שנדחתה בערב שבת, אלא שנדחתה מחמת חולי דהוה אונס, אבל סעודת פדיון הבן אפילו מחמת אונס לא התיר בערב שבת. וכן מפרש את דבריו בשערי תשובה (סימן תקנ"א ס"ק ל"ג), ובפסקי תשובה (סימן קצ"ד), ובזוהר הברית (סימן ל"ה סעיף ה') וראה בספר חנונית בבורים (פרק ט' סימן ב') מה שרצה לפרש בדעת המנן אברהם, דנמי ס"ל דהוה סעודת מצוה, ומביא כן מתורת חיים (סימן תקנ"א סוף אות כ"ז). וראה עוד על דברי המנן אברהם בשערי תשובה (סימן תקס"ח ס"ק י"ט), ובמשנה ברורה (סימן רמ"ט ס"ק י"ב), ובסימן תקס"ח (בשער הציון ס"ק י"ג), וביר יוסף (סימן רמ"ט), ובזכרון בריית לראשונים (חלק ד' עמוד רצ"ב) בשם חמודי דניאל.

ה. כן הוא במהרי"ל הלכות פדיון, ובסידור היעבי"ץ. ובפחד יצחק ערך פדיון מביא בשם מהרי"י אבהו, שלא מנע אפילו מנשים להשתתף בסעודה זו, ותשה סעודה גדולה. אמנם בתרומת הדשן (סימן רס"ח) כשרן באמירת שהשמה במעונו, כתב בלשנו, דלא אשכחן לשון שמהה בסעודת פדיון הבן.

ו. כן משמע מהרמ"א (סימן תקנ"ט סעיף י'), דהתיר לסעודת פדיון הבן בשר ויין, כימים שאין אוכלים בהם בשר, ובמבואר פורק כ"ב סעיף ו'. ז. ובמג"א (סימן קמ"ט ס"ק ו') מביא בשם הר"ש מלובלין רבו של השליה ראייה מדברי רמ"א אלא, דאין

בסעודה זו (ח). ויש מוסיפין גם מיני מתיקה (ט).

שמהה אלא בבשר ויין, ומשו"ה התירו אפילו כימים אלו, ומביא המג"א ראייה לדבריו מגמרא סנהדרין (דף ע' ע"א) דרך בבשר ויין אית בהו משום שמהה, ואף שהלבוש (מביאו המג"א שם), מביא ראייה מגמרא דפסחים (דף ק"ט ע"א) דאין שמהה בבשר אלא בזמן שבת המקדש היה קיים. כבר הירץ הבי"ח (בסימן תקכ"ט) דהתם פירשהו דאין שמהה אלא בבשר ולא ביין, אבל בזמן שאין בית המקדש קיים השמהה בבשר וביין, וכן הוא ברמב"ם (פרק ו' מהלכות יום טוב הלכה י"ז), וכן תירץ בים של שלמה (מסכת ביצה פרק ב' סימן ה'), וכן נקט בביתור הלכה (סימן תקכ"ט) להלכה לעיכובא בשר בידי"ט דקא. ובמג"ל עז כתב דלסעודת מצוה בעינן בשר. וכן הסיק באות בריית (סימן רס"ח) דלסעודת מצוה צריכים בשר ויין דקא. וכן הוא בתורת חיים (סימן רמ"ט ס"ק כ"ז).

וראה עוד בזה מה שכתבנו באוצר הברית (חלק א' סימן י"ז סעיף ט' הערה י"ט). (וראה באמרי אמת על התורה (ליקוטים עמוד 192), בפדיון הבן שהיה בפני הגד"ק בעל האמרי אמת זצוק"ל, והעמידו יין על השלחן, והתבטא בזה, שכיון שכל פדיון הבן הוא שריים מפסח, על כן ראוי להביא יין שגם הוא שריים מפסח).

ז. בריית אבות (סימן י"ג אות ד') ובפיר מגידם (סימן תמ"ד במשבת זהב אות ט') כתב דגם על ידי דגים נקראת סעודת מצוה. ובאות בריית (סימן רס"ה) כתב, דהנהגין לחלק סומכין על הבית יוסף בסיומן תקכ"ט, דסבירא ליה דבזמן הזה אין שמהה בבשר אלא ביין. ובמבואר לעיל הערה ו' שכן דעת הלבוש. ובשו"ת מהר"ם שיק (אבן העזר סימן פ"ט אות ב'), מחלק בין סעודת בריית מילה שיש בה חיוב בבשר, ומשום דיש בה משום שמהה, מה שאין כן בפדיון הבן דאפשר להקל בזה, משום דחיוב הסעודה הוא רק משום פירסומא מילתא, ויש בזה רק משום הירור בעלמא. וראה מה שדבאנו בספרנו אוצר הברית (חלק א' סימן י"ז), עוד מהאחרונים להקל בזה.

ח. מובא מנהג זה בליקוטי פנחס (ס"ק צ"א), וכתב השעם שריבים רוצים ליהנות מסעודה זו וליקח לבני ביתו ומרעיו כמבואר לקמן בסעיף ג', ואין הסעודה מספקת. ועיי' זה יוכלים כולם ליהנות בה. ומביא בשם ספר שערי פדות סימן ה' המכנה זאת למנהג שטות, כן מובא מנהג זה בשו"ת שם משמעון (יורה דעה סימן כ"ט), ונתון בזה טעמים לרוב. וראה עוד טעם למנהג זה, בליקוטי פנחס (בהוספות שבסוף הספר דף ק"ה ד'). [ומקובל הטעם כשמהה נגד עין הרע, וראה בטעמי המנהגים (סימן תרכ"ט), שכתב טעם שמטילין שום בט' באב משום שהדשום מביא החיצונים, ושכן נהג מהר"י מבניעל זצ"ל כשביקר את החולה, הרי דטולתה רב, ובמבואר לעיל בפרק ט"ז הערה כ' בטעם הדבר שאין פדיון בלילה, משום דאין זמן שלית הרוחות והמזיקין, ופדיון הבן יש בו אף פדיון מן המקטורגים].

ה. אין נוהגין לברך שהשמחה במעונו בברכת המזון של סעודת הפדיון (יב). ויש אומרים דיש לברך שהשמחה במעונו (יג). אך היום מנהג כל ישראל שלא לומר (יד).

ה. יש לעשות הסעודה בעשרה (טו). ולכתחילה יש לעשותה מיד אחר הפדיון (טז).

ואחר, בחסיפת הכהנים מלחם הפנים, והוא משום חביבות המצה שכל אחד רוצה ליהנות ממנה.

יב. רמ"א יורה דעה (סימן ש"ה סעיף י'), בשם אברהם, וכן בתורות הדשן (סימן רס"ח) כתב, דאין לברך, ושכן הוא מנהג אושטר"י. שלא שמענו כלל שנהגו לברך שהשמחה במעונו בסעודת פדיון הבן. וכן מביא בשו"ת מהר"י מברונא ז"ל (סימן קכ"א), כי בכל מדינות פולין שליוצאי אשכנזי"ך מהר"ר ער"ן אין נוהגין לאומרו. וכן כתב בסידור יעב"ץ שאין לאומרו. ובמגל עוז בסדר הפדיון כתב, ועתה ערבה כל שמחה, ונמנעו מלומר שהשמחה במעונו בסעודת פדיון.

והטעם שאין לאומרו, כתב בלבוש, משום דרוב פעמים איכא צערא ליעקא שעדיין לא חור כל כך לבריאותו מן המילה. וכן מביא טעם זה בתורתא הרשן שם, בשם אחד מהגדולים שהעתיק כן מתוספות ריב"א. ובמהר"ל נתן טעם בדבר בשם התוספות (לא מצאנו, אולי הכונה לתוספות ריב"א הנזכר בתורות הדשן בשם אחד מהגדולים). משום דלפעמים פורץ אף במת הולד, ולא שייך אז לומר שהשמחה במעונו, ומשום לא פלוג אין נוהגין לאומרו. וכן מביא טעם זה בים של שלמה (פרק קמא דקידושין סימן נ"ד). וכן נקט הפרי מגדים באורח חיים (סימן תמ"ד במשכבות זזה אות ט') דאין לאומרו, ונתן טעם משום שאין האשה טובלת עד מ' יום לזכר. ואף במקום שטובלת מקדים, נמי לא פלוג רבנן.

נ"יש לציון בזה מדברי הרמ"א ביורה דעה (סימן שצ"א סעיף ב') דמותר לאכל ליל לסעודת פדיון הבן משום דלית בה שמחה. וראה לקמן פרק כ"ג סעיף ב' בזה.

יג. הראשון שנזכר בו להוסיף שהשמחה במעונו, הוא במהר"ם מובא במרדכי (סוף יבמות אות קכ"ז). וכן הוא בספר הפרנס, ובכל בו (סימן ע"ה), וכן מביא בתורות הדשן הנ"ל מנהג בני דייטס לומר שהשמחה במעונו. ובדברי חמדות על הרא"ש (סוף בכורות אות ד') מדייק מלשון התוס' במועד קטן (דף ח' ע"ב ד"ה מפני), דיש לומר שהשמחה במעונו. ובים של שלמה (פרק מרובה סימן ל"ז), כתב, דיש לברך שהשמחה במעונו בסיום מסכתא, דלא גרע מפדיון הבן, ומשמע דנקט לברך שהשמחה במעונו. וכן נקט בפחד יצחק (אות ס').

יד. כן הוא בכל הסידורים וסדרי הפדיון אשכנזים וספרדים.

טו. כן משמע מהרמ"א (אורה חיים סימן תקנ"א סעיף י'), שהותר בשבוע שחל בו

ג. מסורת בדינו, מי שאוכל בסעודת פדיון הבן, כאילו התענה פ"ד תעניות (ו). והמנהג ליקח כל אחד מסעודת המצה לבני ביתו ואחביו (יא).

ט. עד ראיתו נהגים בכל תפוצות ישראל בומנעו לעשר את התניק במיני מתוקה, והעולם חוטפין אותם אחר הפדיון, והקבלה שסגולתה רב לכמה דברים, והנה לזם לישראל וכו' ומנהג ישראל תורה היא. כן הוא המנהג בעיה"ק ירושלים טובבי"א. אך לא מצאנו מקור לזה.

י. בשדי חמד (קונטרס הכללים מערכת ס' אות ד"ן) כותב, דלא מצא מקור לדבר זה, והוא רק שיחה נאה בפי הבריות, ומציין לשו"ת הד"ר (סימן ל"ט) שכתב שהעולם אומרים שסעודת פדיון הבן עומד במקום פ"ד תעניות כמו שמוחזנים בימי השובבי"ם. וכן מביא בליקוטי פנחס (ס"ק נ"ב) טעמים לרוב מפי ספרים שונים, ובספר אולנא דהוי" (סוף פרשת במדבר) מביא בשם הרה"ק ר' יצחק ממעכזי וי"ע, והמקור נובע מאמרי פי' של אביו הרה"ק ר' מרדכי ממעכזי וי"ע המרומז בפסוק (במדבר ג' מ"ט) "ויקח משה את סוף הדפוס", שהוא אותיות פ"ד יום. ובמשמרת שלום (סימן י"ט סעיף ב') מוסיף דלכן כתיב פדיוס בלא וי"ו לדמו שהפדיוס הראשון מרמז לפי' יום. וכן הוא בשו"ת שם משמעון (יורה דעה סימן כ"ט) דפדיון הבן הוא תיקון לפגם הברית דצריכים בו פ"ד תעניות, כמבואר בכתבי האר"י ז"ל. וכן מביא טעמים לזה בטעמי המנהגים עניני פדיון בכור. ובשם קונטרס קרן לצבי לרמז בזה בפסוק פרט שלא לעמו "פרת" חסר וי"ו לרמז שסעודת הפדיון עולה פ"ד תעניות שזה ר"ת פד"ת. ובספר אור למאיר מרמז זה בפסוק ושמתי פרט בין עמי לרמז כן. ומביא מפי השמועה בשם הרה"ק מוידעטשוב וי"ע שאמר זאת בשם הרה"ק ר' פנחס מקורץ וי"ע.

ובשם הרה"ק מאוסטרובצא וי"ע שמענו, בעת שהציקו לו על שמרבה בתעניות, הא יוכל לצאת בסעודת פדיון הבן פ"ד תעניות, השיב, דהא המקבל הכאילו התענה פ"ד תעניות, הני תעניות לא מועיל אלא על עבירות שכתבו בהם כאילו וכגון כאילו עובד עבודה זרה וכדומה, וחישב וספר פ"ד פעמים כאילו בשי"ס וחז"ל, כגון זו מועיל סעודת הפדיון. ובזכר הברית (סימן ל"ז סעיף ו') מסיים, דנהג להם לישראל אם לאו נביאים הן בני נביאים הן, ומסתמא בא להם זאת בקבלה איש מפי איש. ובפדיון נפש (סימן ה' אות י"ג) מציין לשו"ת הרשב"א (סימן ט') שכל דבר שיש בקבלה בפי הזקנים יש בו סמך ומקור.

יא. זכר הברית (סימן ל"ה אות ו'), ובלקוטי פנחס (ס"ק נ"ב). והמקור הוא מהירושלמי (סוף פרק ב' דמועד קטן), דר' יוחנן היה לוקט פירותים שנשארו מסעודת קידוש החרדש, נמשמע דכן בכל סעודת מצה. ומעשים בכל יום, שחוטפים מן חלת הפדיון מלא ידיים, זה לכאן וזה לכאן, עד שלא נשאר אפילו כפול ביד כל אחד

פרק כב — דיני סעודת הפדיון במעגל השנה

☆	ערב שבת ויו"ט
☆	פורים
☆	ערב פסח
☆	חול המועד
☆	תשעת הימים
☆	שבוע שחל בו ט' באב
☆	ערב ט' באב
☆	ט' באב
☆	תעניות ציבור
☆	תעניות בה"ב ועשירי
☆	ז' באדר
☆	תעניות שגזרו הציבור
☆	סוכות

תפח אוצר פדיון הבן

- ו. כשאין ידו משגת לעשות סעודה, אינו צריך למשכן חפציו (יז).
- ז. מותר לעשות סעודה אחת למילה ופדיון [במדיה והמילה שלא בזמנה או שחיהו אינן בזמנן], ואין בזה משום עירוב שמחה בשמחה (יח).

ט. באב לאכול בשר לשתות יין, רק למנין מצומצם. (וראה פרק כ"ב סעיף ח' מזה). וכן הוא בוזרז הברית (סימן ל"ה סעיף י"ב), והוא כדי לפוסם המצה, וראה לעיל הערה ב' דמשר"ה הזה סעודת מצוה דהוא לפוסם המצה. וכן יש להביא ראיה מתורומת הדשן הנ"ל שמצריך לעשות הסעודה בשעת הפדיון משום דבזה יש פירסומא מילתא. וכן מהא דהר"ש מלובלין לא רצה לילך לסעודת ברית (מובא להלן פרק כ"א הערה א'), משום דהיה מנין בלעדיו, משמע דבעינן עשרה בסעודת מצוה. וראה בספרנו אוצר הברית (סימן י"ז בהערה ז') שצוין דבספר הברית לא מצא מקור לעשרה, ובספר כורת הברית (סי' ס"ו) כתב, דאין ראיה מדברי הרמ"א דבעיא עשרה. ולענין אם סדר הפדיון עצמו צריך עשרה ראה לקמן פרק י"ח סעיף ב').

טז. ליקוטי פנחס (סי' נ"ב), ומדייק כן מלשון הרמ"א (סימן ש"ה סעיף י') שכתב, שנהגו לעשות סעודה בשעת הפדיון. וכן כתב בשו"ת מוהר"י מבורנא (סימן קכ"א) דאין נכון לפדותו, אלא אם ישבו לאכול, דאם כבר פדאוהו ליכא כל כך פרסומא מילתא. וכן הוא בתרומת הדשן הנ"ל שכתב, דאם יעשו הסעודה כשכבר פדיו מאן נמא לן דאיכא פירסומא כהאי גוונא שאין רואין הפדיון בשעת הסעודה. וראה לקמן פרק כ"ב סעיף י"ז בהל הפדיון בתענית מתי יעשו הסעודה. וראה לקמן פרק י"ח סעיף ג' מתי עושים הסעודה, קודם הפדיון או לאחר הפדיון.

יז. כן מביא בליקוטי פנחס סי' צ"א, בשם ספר אברהם אוכיר (מערכת ס'), ומציין לזה בספר רוח חיים (סימן ש"ה אות י'), וכן הוא בשו"ת צבי תפארת (סימן נ"ד) שאין צריך לפור כל רכושו בשביל סעודת פדיון הבן. (אבל בשביל הפדיון עצמו חייב בכל מצות עשרה).

יח. כן כתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ד' סימן ס"ג), דק"ל כהירודן שני של תוס' במעמד קטן (דף ח' ע"ב), דקד בשואין חיישינן להכי, וכמבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן תקמ"ז סעיף ד'). ואף להפרי"ח (סימן תקי"ט) שכתב, שאף בשאר שמחות חיישינן לאין מערבין שמחה בשמחה, מכל מקום בסימן תרי"ט חזר בו. ואף שדמגן אברהם (סימן תרי"ט) כתב, שצריך היכר לכל מאורע לבדו, ולכן אין עושין סעודת ראש חדש בשבת, מכל מקום יש גם כזה הרבה חולקים, וכן כתב המגן אברהם שם בעצמו, וראה שם עוד טעמים בזה.

מפתח ותוכן הענינים המובאים בלקוטי פנחס*

סעיף א	סעיף ז
(א) סעם שיש ל"א סעיפים.	(זא) נתן חפץ צריך לפרש ולהוכיח שנותן בה סלעים קיבל משכן ואח"כ קיבל ב' סלעים והשאר סוף לאבי הבן או היו פדוי.
(ב) מצות עשות ומעט פדיון הבן.	(זב) נתן חפץ כסף שאינו של.
(ג) אם לא פדיון כמנו אי עובר בעשה.	(כ) בישוה ה' סלעים לבתן אי יוכל להחזיר בפחות מה סלעים.
(ד) אי כופן על הפדיון ואי עליות רכל קודם לפדיון הבן או לא.	(כא) סעיף ו
(ה) סעם שקבעו ה' סלעים (כג), ומעשה בבכור שלא נפדה (כז), ומי שיש לו שני ראשים יתן עשרה סלעים, ולענין דנחת תפילין.	(כב) נתן סלית ותפילין במשכן ואח"כ קיבל הבתן חוב אחד מסנו ונתן לו המושבן לחזור אי היו פדוי, אם פדיו במאכא"רן שאסור לסוחר מסעם המדינה, ואם נתן אחרות לבתן בחמש סלעים לפדיון בותל המועד אי יצא ידיו פדוי.
(ו) שיעור וערך המסבעות בנתינים הללו.	(כג) סעיף ח
(ז) אי יוכל אשה לחיות שליח (ט) נתי.	(כד) סעם נתינת ה' סלעים (ד).
(ח) אי אשה חיבת בפדיון בנה, ונפסה נתיחייבנו.	(כה) נתינה לעשה כהנים, ואם נתן ה' סלעים לזרבה כתינים כחור, ובדברי העיב"ץ לענין ספק כתינים בוסן חות (כס).
(ט) לבישת בנה שבת בימי אבלי.	(כו) שיעור אי יוצא להנאמס.
(י) סעיף ג	(כז) חסר לו פרומה אי יצא.
(יא) סעם דנקט המסבר לשון נותן לבתן.	(כח) סעיף ח
(יב) נתינה בעל כרחו אי שמא נתינה, ופדיו בבתן קסן אי מתני, ואם מינה בתן שלוח, ולוי אי יוכל להיות שליח (נה), ובתן בעל מום אי עומד בקדושתו.	(כז) אי בתן יוכל להחזיר הפדיון, ואי יוכל להחזיר לצורך סעודה.
(יג) תמיה על ה"ב"י ורמ"א דלא הביאו דין לבתן ולא כדת כחן, ותמיה על התכסת שלמה שם, ואי יכולין לפדות אצל כרנת, ואצל בתן מוסמס ואנדרוניס, ואי חייב כפדיון, אחר שהחוק שהוא בתן ונתברר שאינו בתן, כא ואמר כחן אינו אי פדה בבתן שאינו מודה בעבודה (צט).	(כז) עני יוכל לסוחר שנותן במתנה על מנת להחזיר.
(יד) פדיו באבנים מוכות ומגדלות, הפצנים שאולים.	(כח) אם דעת האב מוסמכ שבדואי יחזור ולא חור אי מועיל, לא י"י לו מוסבעות וזכרת נתן לו בהלוואה (עז), גב ופדה בו.
(יז) אי פדיון בבאקאנאטען ושאר שמרות.	(כט) ע"י העיב"ץ לענין חוקת כתינים בוסן חות (כז), ושיעור הכסף (ח).
(יח) כתב לבתן אי חייב לפדות, תמיה על הסדר, ודושב דברי ברה"י.	(כט) בבתן המוכר המסבעות הישנים בזה, אי היו בבתן המסיע בבית הגרנות או לא.
(יט) אין פדיון אצל בתן עם הארץ אלא בחבר, ואי פדיון בלילה, (נח ט), חור בארץ ישראל ואין שם בתן אי סוחר צאצא לחוץ לארץ.	(ל) אם הבתן נתן הכסף בשפאראקאטע על שם חילוף הגפדה אצלו והלוי שב"ל"ח אי אבי הבן יורש אותו, ואי מותר ליתן שכר סוחר כדי שיפדיו אצלו.
(סו) כתן שנעשה אצל אי יכולים לפדות אצלו (ס).	(לא) אם נתן לבתן במתנה על מנת להחזיר אי מחויב הבתן להחזיר.
(סז) אמר לבתן שפדה אצלו וחור בו (כט), נשבע לו אי כופן לקיים בהמתנה.	(לב) קשיש וקניני גהאון בעל יריעות שלמה ד"ל.
(סח) סעיף ה	(לג) תמותה בחק יעקב לענין חסין במתנה על מנת להחזיר.
(יז) נתן לבתן משכון.	(לד) סעיף ט
(יח) קיבל הבתן משכון בה סלעים אעפ"י שאינו שוה ונגב מסנו כמה צריך להחזיר.	(לד) הפשר ה' סלעים ונאבד אי חייב באחזיתו (ק), קיבל במתנה על מנת להחזיר ה' סלעים ונאבד אי חייב באונסין.

* והאח המצויין תחת כל סעיף מוסב על הסעיף קטן שבתוך הסעיף, וכשמציין עור סימן בחצי עיטל בתוך הדברים, הכונה שגם בסעיף קטן ה"ל מדובר אודות ענין זה.

בעודה"

זה השער ל"ה יציקים יבואו בו

ספר

לקוטי פנחס

על הלכות

פדיון הבן

מאת הרב הגאון המפורסם בחיבוריו הקדושים וכו'

מורה"ר פנחס זעליג הכהן שווארמאן זצ"ל הי"ד

ר"מ בק"ק קליינווארדיין זצ"ל

בעדמה"ם עשרת פז על הלכות נשואת כפים, גבעת פנחס על הלכות ניקור, מנחת עומר על הלכות ספירת העומר, מנחה הרשה על עניני גז השבועות, שם הגדולים מארץ הבר, ועורך הירחון אור תורה, ועוד

בן הגדול"ק מין נפחלי הכהן זצ"ל אבד"ק ה' מאר זצ"ל

בעדמה"ם שו"ת בית נפחלי ושו"ם

בן הגדול"ק מין אבד"ק יהודה הכהן זצ"ל אבד"ק בעדענסא,

ואח"כ אבד"ק ה' מאר זצ"ל, בעדמה"ם שו"ת קל אחיה ושו"ם

יוצא לאור מחדש ע"י ב"א המחבר

אליעזר עדערנרייך

הרב ממאר זצ"ל

ברוצאט

חברה מפיצי תורה ממשפחה קול אריה

ברוקלין, ניו יארק

שנת תשס"ד לפ"ק

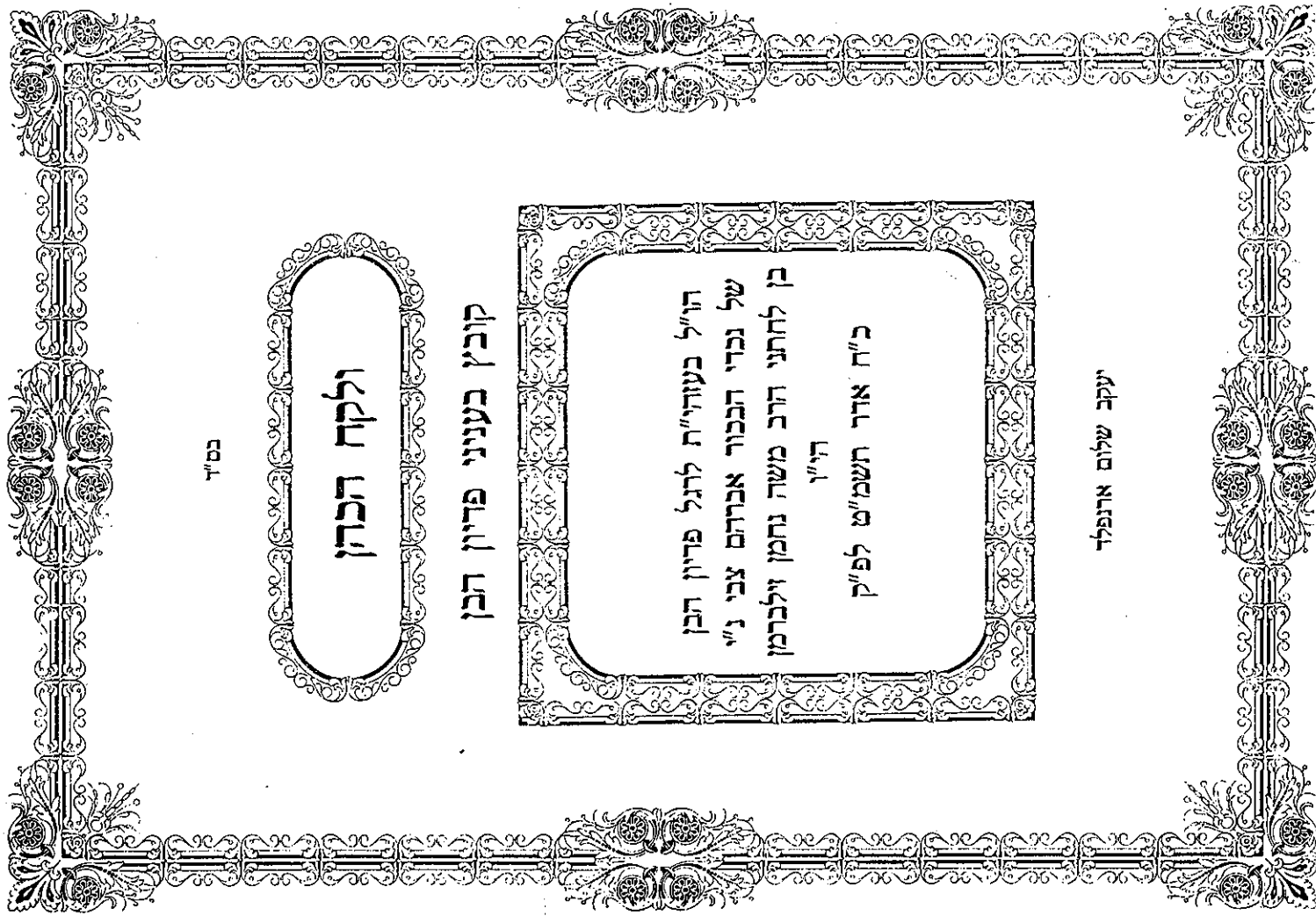
מפתח ותוכן העניינים

מקור יב	צמח	פדה אצל בן חלל
מקור כ	ק	כהן שגשג גרשע ומת אי בנו מחזיב לפדות עצמו.
מקור כ*	ק*	תמיר המדריים אלמני מה תועלת בהפרישה אם חייב באחריות (לד).
מקור קא	קא	ע"ד מחלוקת תוס' ורש"י בכורות דכהן לית בדנפשי.
מקור כ	קב	אנוסים אי חייבים בפדיון, אשה פנוי, שילוח בן גוונים אי חייב בפדיון, מומר ומוסרת אי יכול לעשות שליח לפדות את בנו.
מקור כא	קג	גירשת שילוח אי חייב בפדיון שמה ילדה מקדום.
מקור כב	קד	הוציא ראשו היום, ונולד ממדת אי מנים מעת יציאת ראשו או לא.
מקור כג	קד	קושי דאברדם אבינו ע"ה למת לא עשה פדיון הבן לבנו ישמעאל ויצחק.
מקור כד	קז	הפסל שפיר מלא דם ואין איבריו מרוקמים, ספק ברכה יאמר בריך והמנא (נו).
מקור כה	קז	קדקתו מקשה וילך נפל הילך ע"י מלקחים אי חייב בפדיון.
מקור כז	קכ	קכ"ה שני זכרים ומת השני, והראשון חי עד לאחר ל', אי צריך פדיון ואי מתאכלין עליהם.
מקור כז	קכ	קכ"ה יושב סתירה הש"ע שם.
מקור ל	קכ	מקור כז כח כפ
מקור לא	קכ	קכ"ה שני זכרים שנתערבו ומת אחד השני אי חייב בפדיון, ואם להוציא מיד כהן.
מקור ל	קכ	קכ"ה יושב קשיש מו"ח שם.
מקור לא	קכ	קכ"ה בדבר ש"ת צמח צדק באשה שאינו יודעת אי אביה כהן או לא אישראל או בנה מחזיב בפדיון.

מפתח ותוכן העניינים

מקור יא	נז	כ"אור זמן הדינים
מקור יא	נז	פדיון בלילה (יד פ), ואכילה קודם הפדיון.
מקור יא	נז	אם פדה שלא בזמנו חייב להחזיק חומש.
מקור יא	ס	הל' יום ל"א בראש השנה אי פדיון במצאי יו"ט מפני התענית (נח).
מקור יא	סא	הל' כיום השבת אי פדיון במצאי שבת אי ביום א'.
מקור יא	סב	אם פדה בשבת על ידי משכנו אי יצא.
מקור יא	סב	אונן אי חייב בפדיון בנו, ואם נדחה אי יפדה בתוך אכילתו (ס).
מקור יא	סד	הל' בשבת זבונם אי תענית עשירית או תשעה באב אי יפדה ביום א' בלילה אחר התענית, או יאמר כיון דאידיו אידיו עד לאידיו ימים (נח).
מקור יא	סה	אם הל' ראש השנה ביום ה' ו' יצום גדלי' נדחה או הל' ל"א חמ"ט שבת קודש ותשעה באב נדחה, אי אבי הבן ישלמו תעניתם (ק).
מקור יא	סו	אי פדיון בחג המועד ופורים משום אין מערכין שמחה בשמחה.
מקור יב	סז	אכ"ז הוא בדרך אי יפדה במסגם שהוא שם.
מקור יב	סח	מת בליל ל"א או ל' אי צריך פדיון.
מקור יב	ספ	אם נעשה מריפה, נוסם אי צריך פדיון.
מקור יב	ט	חי ביתרת אבר אי צריך פדיון.
מקור יב	עא	מת אחר ל' אי פדיון, אי צריך סעודה ולכרין שהדיינו.
מקור יב	עב	פדיון הבן אי קודם למילה, בכור שלא נסול איצריך פדיון.
מקור יג	עג	הל' ל"א בשבת ובערב שבת כל' י"ט י"ב תשי"ז אי יוכל לפדות אלאחר ל'.
מקור יג	עד	הל' בשמיני עצרת אי פדה בהושענא רבה אלאחר ל'.
מקור יג	עה	ע"ד הבית מאיר אמאי פסקי כרב באיסור.
מקור יג	עז	ע"ד לשון המתבר שאין המעוה קיימים.
מקור יג	עז	למה הבהן כסף מקדום ואח"כ אמר שישאר אצלו על פדיון בנו (כה).
מקור יג	עח	הל' ל"א בראש השנה אי יפדה במצאי ר"ה או אחר התענית (ס).

מקור יא	נז	כ"אור זמן הדינים
מקור יא	נז	פדיון בלילה (יד פ), ואכילה קודם הפדיון.
מקור יא	נז	אם פדה שלא בזמנו חייב להחזיק חומש.
מקור יא	ס	הל' יום ל"א בראש השנה אי פדיון במצאי יו"ט מפני התענית (נח).
מקור יא	סא	הל' כיום השבת אי פדיון במצאי שבת אי ביום א'.
מקור יא	סב	אם פדה בשבת על ידי משכנו אי יצא.
מקור יא	סב	אונן אי חייב בפדיון בנו, ואם נדחה אי יפדה בתוך אכילתו (ס).
מקור יא	סד	הל' בשבת זבונם אי תענית עשירית או תשעה באב אי יפדה ביום א' בלילה אחר התענית, או יאמר כיון דאידיו אידיו עד לאידיו ימים (נח).
מקור יא	סה	אם הל' ראש השנה ביום ה' ו' יצום גדלי' נדחה או הל' ל"א חמ"ט שבת קודש ותשעה באב נדחה, אי אבי הבן ישלמו תעניתם (ק).
מקור יא	סו	אי פדיון בחג המועד ופורים משום אין מערכין שמחה בשמחה.
מקור יב	סז	אכ"ז הוא בדרך אי יפדה במסגם שהוא שם.
מקור יב	סח	מת בליל ל"א או ל' אי צריך פדיון.
מקור יב	ספ	אם נעשה מריפה, נוסם אי צריך פדיון.
מקור יב	ט	חי ביתרת אבר אי צריך פדיון.
מקור יב	עא	מת אחר ל' אי פדיון, אי צריך סעודה ולכרין שהדיינו.
מקור יב	עב	פדיון הבן אי קודם למילה, בכור שלא נסול איצריך פדיון.
מקור יג	עג	הל' ל"א בשבת ובערב שבת כל' י"ט י"ב תשי"ז אי יוכל לפדות אלאחר ל'.
מקור יג	עד	הל' בשמיני עצרת אי פדה בהושענא רבה אלאחר ל'.
מקור יג	עה	ע"ד הבית מאיר אמאי פסקי כרב באיסור.
מקור יג	עז	ע"ד לשון המתבר שאין המעוה קיימים.
מקור יג	עז	למה הבהן כסף מקדום ואח"כ אמר שישאר אצלו על פדיון בנו (כה).
מקור יג	עח	הל' ל"א בראש השנה אי יפדה במצאי ר"ה או אחר התענית (ס).

בס"ד

ולקח הכהן

קובץ בעניני פדיון הבן

הי"ל בעזרת"ת להגל פדיון הבן
של נכדי הכהן אברהם צבי נ"י
בן לחתני הרב משה נחמן זילברמן
הי"ו
כ"ח אדר תשמ"ט לפ"ק

יעקב שלום ארנפלד

תוכן

א	הקדמה
ב	מנהגי פדיון הבן דק"ק וורמייזא
	לרבי יחפא שמש זצ"ל.
ה	חידושים בהלכות פדיון הבן וברכת שהחינו
	לרבי דניאל ב"ר יעקב זצ"ל בעל חמודי דניאל.
י	בענין הפרשת נתינת דמי פדיון הבן לבן
	הרב יעקב שלם ארנפלד.
ט	בענין מתנה ע"מ להחזיר כפדיון הבן
	הרב משה נחמן זילברמן.

©

ניחן להשיג ע"פ הכתובת

יעקב שלום ארנפלד

רח' גורליץ 4

קריית צאנז נתני

הלכות פדיון בכורות

הרב אליעזר מלמד

נערך על ידי הרב

1 - טעם למצווה

כדי להבין מעט את טעם מצוות פדיון בכורות, כדאי להקדים, שבכל דבר ראשוני, בראשיתו, מתגלה יותר יד ה'. אמנם, מי שידוע לשאת את עיניו ולראות, רואה מיד מי ברא את כל אלה. אלא שאצל רובנו ההרגל לראות שוב ושוב את העולם על כל הופעותיו החיצוניות, משכיח מאיתנו את השאלות הבראשיות, כמו: מאיפה הכל התחיל, ואיך הכל חי. אבל כשאדם נפגש לראשונה עם משהו חדש, שנברא זה עתה, כמו תינוק למשל, ליבו מתפעם, והוא מתקרב יותר לאמונה. וכן מבאר המהר"ל מפראג (גבורות ה' פרק לח), שכל דבר ראשוני דומה במידת מה לבורא יתברך שהוא 'ראשית המציאות', ולכן ישנה קדושה בבכורות. יש קדושה בפירות הראשונים שגדלים מחדש בכל שנה על העץ, עד שאיננו רשאים לאוכלם, ועלינו להעלותם לירושלים לכהנים, ולקיים בהם את מצוות הבאת הביכורים. כמו כן, יש קדושה בבן הראשון שנולד, עד שאינו יכול לחיות חיי חולין רגילים בעולם הזה, מבלי שנפדה אותו כמצוות התורה.

ועוד צד חשוב להדגיש בטעם מצוות פדיון בכורות. דווקא הקדושה והמעלה המיוחדת, שמתגלה בבן הבכור, עלולה ליצור סיבוך הן אצל ההורים והן אצל בנם. ההורים במשך הזמן נוטים להתגאות יותר על המידה בבנם הבכור, עד שהם עלולים לחשוב שאכן הם עצמם בראו את בנם, ולשכוח שהם בסך הכל שליחים ושותפים להורדת נשמתו של בנם לעולם. בנוסף לכך, ההורים נוטים לתלות בבנם הבכור תקוות גדולות ומוגזמות, דבר שעלול לטפח אצלו תכונות שליליות, כדוגמת גאווה, נטיה לאנוכיות וחרדה מכשלון.

כנגד הגאווה הזו של ההורים שמוקרנת אחר כך לבנם, באה התורה ומחייבת את האב לפדות את בנו. כדי להדגיש, אל תחשוב שהבן הזה הוא יצירתך והוא שלך. למעשה הוא קדוש ושייך לה', וכדי שיוכל לחיות חיי חולין בעולם הזה, עליך לפדותו.

2 - מצוות הפדיון נדירה

אדם שנולד לו בן בכור, לאחר שלוש ימים, צריך לפדות אותו, על ידי שיתן שווי של חמישה שקלים בשקל הקודש לכהן. חשוב לציין שמצוות פדיון בכורות היא אחת המצוות הנדירות, ולא לכל אדם מזדמנת מצווה זו. ראשית, משום שכל מי שנולדה לו בת בתחילה, פטור מפדיון בכורות, כי רק בן בכור צריך לפדות ולא בת. גם כהנים ולוויים, או אפילו ישראל שהתחתן עם בת כהן או בת לוי, אף אם יולד להם בן בתחילה, יהיו פטורים מלפדותו. וכן אם ההריון הראשון הסתיים בהפלה, הבן שיוולד אחריו יהיה פטור מפדיון-בכורות. וכן אם הבן הבכור נולד בניתוח קיסרי, לא יפדו אותו. נמצא, אם כן, שאולי רק לארבעים אחוז מכלל ההורים מזדמנת מצוות פדיון בכורות. ומאחר שזו מצווה נדירה, משתדלים לקיימה בהידור, מזמינים הרבה אורחים, ועורכים סעודה גדולה, עם בשר ומיני מטעמים.

3 - בכמה פודים

כמה כסף צריך לתת לכהן כדי לפדות את הבן? אמרה התורה (במדבר יח, טז): "ופדיוו מבן חודש תפדה בערך כסף, חמשת שקלים בשקל הקדש, עשרים גרה הוא". ומשקל הכסף הטהור שהיה בחמישה שקלים בזמן התורה, הוא תשעים וששה גרם וחמש עשרה מאיות הגרם (שיעורי תורה לגר"ח נאה ע' פב). יש אומרים (כנה"ג, ב"ח ועוד), שמאחר שיש חשש שמא נפלה טעות מסויימת בחשבון, יש להחמיר מעט ולהחשיב את חמשת השקלים כמאה גרם כסף טהור. וכן המנהג כיום לתת לכהן שווי של מאה גרם כסף טהור (יחו"ד ד, נד). ואף שנאמר בתורה, שכדי לפדות את הבכור, צריך לתת לכהן חמישה שקלים בשקל הקודש, מכל מקום מצד הדין אין צריך לתת לכהן דווקא כסף, ואפשר לתת לו גם שווה כסף, העיקר ששווי הדבר שניתן לכהן יהיה בערך של חמישה שקלים של זמן התורה. וכפי שהסברנו, משקלו של כל שקל היה כעשרים גרם כסף טהור. ואם כן למעשה, אפשר לתת לכהן ממש כסף טהור במשקל של מאה גרם, או דבר ששווה ערך למאה גרם כסף, כמו למשל פמוטים, גביעי כסף, או אפילו פירות ובגדים וכדומה. והכל תלוי כמובן במחיר הכסף של אותו היום (בכורות מט, ב, שו"ע יו"ד שה, ג).

אבל צריך לדעת, שלמרות שאפשר לפדות את הבכור גם בשווה כסף, מכל מקום בשלושה דברים אי אפשר לפדות את הבכור, ואלו הם: קרקעות, עבדים ושטרות (שו"ע י"ד שה, ג). והטעם לכך- מבואר בתלמוד (בכורות נא, א) : צריך שהדבר שפודים בו את הבכור יהיה דומה במידה מסוימת לכסף, דהיינו שאפשר יהיה לטלטל אותו ויהיה לגופו ערך ממוני. ואם כן, יצאו מהכלל הזה קרקעות שאי אפשר לטלטלם, וכן שטרות שאין גופם ממון, אלא הם מבטאים הסכמה ממונית שבין שני האנשים. ולכן אין לפדות את הבן בצ'ק, משום שהוא נחשב כשטר לכל דבר, כלומר הצ'ק מבטא התחייבות של בעל חשבון הבנק כלפי מקבל הצ'ק, שבשעה שיבוא לבנק, יקבל מחשבונו את הסכום הנקוב בצ'ק.

לגבי שטרות כסף של ימינו, נחלקו הפוסקים. יש אומרים שדינם כשטר התחייבות של המדינה, אבל מאחר שאין גופם כסף אין לפדות בהם (תשובה מאהבה ח"ב תד ועוד), ויש אומרים שמאחר שהמדינה הגדירה אותם ככסף ממש, דינם ככסף וכשרים לפדיון (חסד לאברהם קמא י"ד צה). להלכה נפסק, שאין לפדות את הבכורות בשטרות של כסף (ערוה"ש שה, יח).

כיום ייצרה החברה הממשלתית למטבעות, מטבעות מיוחדים עבור פדיון בכורות. משקלו של כל מטבע עשרים גרם כסף, כך שנוכל לפדות את הבכורות בחמש מטבעות בדיוק כפי שהיו השקלים בזמן התורה. ומנהג יפה להשתמש במטבעות אלו לפדיון בכורות.

4 - סדר הפדיון ומשמעותו

כך הוא סדר פדיון בכורות. לאחר תחילת הסעודה, נותן האב את בנו הבכור לכהן, והכהן פונה אל האב בשאלה : מה אתה רוצה יותר, את בנך בכורך או חמישה סלעים שאתה חייב לתת כדי לפדות? ועונה לו האב: את בני בכורי אני רוצה יותר. ואז מברך האב שתי ברכות : האחת - "על פדיון הבן", והשניה - ברכת "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", ומיד נותן לכהן את דמי הפדיון. אחר כך נוטל הכהן כוס של יין ומברך "בורא פרי הגפן" ושותו. יש נוהגים שהכהן לוקח הדס, מברך עליו "בורא עצי בשמים" ומריח ממנו (כך נוהגים הספרדים), ויש שלא נהגו ליקח הדס (אשכנזים). לאחר מכן מברך הכהן את הבן בברכת כהנים ומחזירו לאב (טור עפ"י מנהג הגאונים).

ורבים שאלו, מה פשר שאלת הכהן את האב, במה אתה רוצה יותר, בבנך או בחמשת הסלעים, וכי היכן מצינו שהברירה ביד האב להחליט בזה? והרי הלכה פסוקה, שגם אם האב אינו רוצה לפדות את בנו, ורוצה להניחו ביד הכהן - אינו רשאי. מפני שגם לפני הפדיון, הבן אינו שייך כלל לכהן. אלא פרש בעל ערוך השולחן (י"ד שה, לו), שולא הפדיון, היה הבן הבכור צריך להיות מיועד רק לעניינים שבקדושה, משום שכאשר ניצלו בכורי ישראל ממכת-הבכורות במצרים, יועדו הבכורות לעבודת ה', עד שאסור להם לעשות דבר שאינו בקדושה. וזה מה ששואל הכהן את אבי הבן, מה אתה מעדיף יותר, את בנך בכורך שיוכל לנהוג ככל האנשים העוסקים במלאכתם ותפדרו על ידי חמישה סלעים, או שאתה מעדיף את חמשת הסלעים והבן ייועד רק לעניינים שבקדושה. והכהן הוא רק שליח להסביר לאבי הבן את משמעות הפדיון. וכמובן שכל אב מעדיף לפדות את בנו כדי שיוכל לנהוג ככל האדם.

5 - פטר רחם

שני דינים עיקריים נאמרו לגבי בכור, האחד - שצריך לפדותו מהכהן, והשני - שהוא יורש כפליים מאביו. אולם ישנו הבדל בהגדרת הבכור בין שני הדינים. יתכן שיהיה ילד שיחשב בכור לגבי דין אחד, ולא בכור לגבי הדין השני. והסיבה לכך, שהבכור לגבי פדיון תלוי באמו, ואילו הבכור לגבי ירושה תלוי באביו. למשל, אדם שיש לו ילדים מאשתו הראשונה, והתחתן שוב עם אשה שעדיין לא ילדה, הבן הראשון שיוולד לו מאשתו השנייה, יהיה חייב בפדיון בכורות, כי הגדרת התורה לגבי פדיון בכורות היא : 'פטר רחם', כלומר הראשון שיוצא מרחמה של אמו. אבל לגבי ירושה לא יחשב לבכור, מפני שלאביו כבר יש בנים גדולים יותר מאשתו הראשונה, והירושה הולכת אחרי האב.

לעומת זאת, אם ההריון הראשון הסתיים בהפלה, לאחר שכבר התפתחו איבריו של העובר, אף אם לאחר מכן יוולד בן זכר, הוא לא יחשב בכור לעניין פדיון בכורות, מפני שהוא אינו 'פטר רחם', כי הנפל היה זה שיצא ראשון ממעי אמו. אבל לגבי ירושה, גם בן שנולד לאחר הפלה, נחשב בכור לאביו, ועל פי דין תורה יורש כפליים. והטעם לכך הוא מפני שנאמה בתורה לגבי דין ירושה (דברים כא, יז) : "כי הוא ראשית אוננו לו משפט הבכורה". ולמדו מזה חכמים, שמי שהוא בכור מבחינת האב, דהיינו שליבו של האב כואב עליו במיוחד כשהוא מת, לו משפט הירושה (משנה בכורות ח, א).

6 - בכור לאחר הפלה

לעיתים נולד למשפחה בן זכר בכור, וכל הקרובים והידידים מצפים שעוד מעט יזמינו אותם לסעודת פדיון בכורות, אבל עובר חודש וההזמנה לא מגיעה. בדרך כלל הסיבה לכך היא שהיתה לפני כן הפלה, ואם כן הבן

שנולד אחר כך למעשה איננו בכור. אמנם למדנו שמצד דיני ירושה הוא נחשב בכור, אבל לגבי קדושת בכורות, שעליה נאמר בתורה (במדבר ג, יב): "פטר רחם", כלומר הראשון שיצא ופתח את רחם אמו, זה שנולד לאחר הפלה אינו נחשב בכור, משום שהנפל הוא זה שפתח ראשון את מעי אימו. אלא שיש ספק גדול, איזו הפלה בדיוק תפטור את הנולד אחריה מפדיון בכורות. לכל הדעות, אם הוכח על ידי עדות נאמנה של אנשים מוסמכים, שאיבריו של הנפל כבר החלו להתפתח, הנולד אחריו יהיה פטור מפדיון בכורות. אבל אם ההפלה חלה בשלב שעדיין איבריו של העובר לא התחילו להתפתח, ישנה מחלוקת גדולה בין הפוסקים. לדעת הרמ"א על פי המהרי"ק (יו"ד שה, כג), מאחר שאברי העובר עוד לא התחילו להתרקם, אין מתחשבים בו, ואם נולד אחריו בן זכר יש לפדותו בברכה. אבל לדעת החכם-צבי (ק"ד) והשבות-יעקב (חייא ט), בכל מקרה, אם ארעה הפלה לפני לידתו של הבן הבכור, אין לפדותו בפדיון בכורות. ולמעשה ראוי שכל מי שילדה אשתו בן בכור לאחר הפלה, ישאל שאלת חכם אם לפדות את בנו או לא. ועוד דין חשוב לציין, שאם הבכור נולד בניתוח קיסרי, אין לפדותו בפדיון בכורות, משום שלא נולד כדרך שאר הנולדים, והתורה אמרה: "פטר רחם", כלומר דווקא הבכור שיוצא כדרכו מרחם אמו, ולא זה שיצא בניתוח קיסרי (שו"ע יו"ד שה, כד).

7 - מועד הפדיון

נאמר בתורה (במדבר יח, טז): "ופדיו מן חודש תפדה", כלומר את הפדיון צריך לערוך לאחר שימלאו לבן חודש ימים. ומאחר שסתם חודש הוא שלושים יום, רק לאחר שיעברו על הבכור שלושים יום, והוא יגיע ליומו השלושים ואחד - אפשר יהיה לפדותו. ואם הבכור נפדה לפני כן, לא קיימו בו מצוות פדיון בכורות. מאידך גיסא, לאחר שהגיע ליומו השלושים ואחד, יש לפדותו מיד, ולא לדחות את הפדיון ליום אחר. בחשבון הימים כוללים גם את יום הלידה וגם את יום הפדיון. נמצא שתמיד הפדיון יהיה לאחר ארבעה שבועות ויומיים מן הלידה. למשל, אם הבן נולד ביום ראשון, הפדיון יערך ביום שלישי. ואם נולד ביום שני, הפדיון יערך ביום רביעי.

יש מהפוסקים שאמרו, שעיקר החשבון תלוי בזמנו המדויק של חודש הלבנה, שהוא עשרים ותשעה ימים ועוד חצי יום ותשצ"ג חלקי שעה. לא ניכנס כאן לפרטי החשבונות, רק נאמר, שאם הבן נולד בתחילת היום, לפי שיטתם אפשר יהיה לערוך את הפדיון כבר ביום השלושים, ואם הבן נולד בסוף היום, לא יוכלו לפדות את הבן בתחילת יום השלושים ואחד אלא רק באמצעו. (ב"ח וש"ך). ולמעשה, ראוי לחוש לשתי השיטות, דהיינו, לא לפדות את הבכור לפני היום השלושים ואחד ללידתו, וכן לשים לב שמעת הלידה ועד לעת הפדיון יעברו יותר מעשרים ותשע יממות ועוד חצי יממה ותשצ"ג חלקי שעה (פתחי תשובה יו"ד שה, יז, דעת כהן קפ"ה).

8 - סעודת מצווה ופדיון בלילה

יש מצווה לקיים סעודה בעת פדיון-הבן. ונוהגים ליטול ידיים תחילה, לבצוע על הלחם ולאכול ממנו מעט, ולאחר מכן לקיים את הפדיון. וכתב בספר תרומות-הדשן, שהטעם לקיום הסעודה הוא כדי לפרסם ברבים את מעשה הפדיון. ואפשר להוסיף עוד, שבסעודה זו מפרסמים ומזכירים את החסד שעשה ה' עמנו בעת שהוציאנו ממצרים, והרג את בכוריהם ואת בכורינו הציל. ועוד יש במצווה זו גם ביטוי לקדושה המיוחדת שיש בישראל, שכל בכור באופן טבעי קדוש, וכדי שיוכל לעסוק גם בענייני החול של העולם הזה, צריך לפדותו. סעודה זו מקראת סעודת מצווה. ולכן אפילו אם ארע זמנה בתשעת הימים, שהמנהג אז לא לאכול בשר ולא לשתות יין, מפני האבלות על חורבן בית המקדש, מכל מקום, אם הזדמן פדיון בכורות בתשעת הימים, עורכים סעודה ואוכלים בשר ושותים יין (רמ"א תקנא, י). וכתוב בכמה ספרים, שיש מעלה גדולה בהשתתפות בסעודת פדיון הבן, שכל האוכל ממנה, כאילו צם פ"ד תעניות (שדי חמד מערכת ס' אות נ"ד). מצד הדין, אפשר לקיים את פדיון הבכורות בליל השלושים ואחד או ביומו. אלא שיש שכתבו שהמנהג לערוך את הפדיון דווקא ביום (ש"ך יו"ד שה, יב), ונימקו זאת בכמה טעמים הלכתיים (שעל ידי כך הפדיון יערך תמיד לאחר עשרים ותשעה ימים וחצי ותשצ"ג חלקים, כמבואר בהלכה הקודמת). ויש שכתבו, שגם מצד המנהג אפשר לערוך את הפדיון בלילה (גינת ורדים יו"ד כלל ו' אות י', שדי חמד מערכת פ' כלל ל"ט).

9 - האם הכהן יחזיר את הכסף

מסופר בתלמוד מסכת בכורות (בכורות נא, ב) על ר' טרפון שהיה כהן, וכשהיו נותנים לו כסף פדיון בכורות, היה נוהג להחזיר לאחר מכן את הכסף לאבי הבן. וכנראה שנהג כך בעיקר כלפי הורים עניים (ערוה"ש יו"ד שה, ל). וכן נהג גם רבי חנינא הכהן, שהיה מחזיר את כסף הפדיון לאבי הבן. אבל כשפעם אחת החל אבי הבן להסתובב לידו, תוך שהוא רומז לרבי חנינא להשיב לו את כסף הפדיון, נזף בו רבי חנינא ואמר: לא טוב אתה עושה, ואף יתכן שלא יצאת ידי חובת פדיון בכורות, משום שאם אתה בטוח שתקבל את הכסף בחזרה, סימן שלא נתת אותו בלב שלם, ולא קיימת את המצווה.

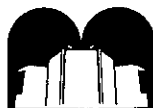
ופסק השולחן-ערוך (שו"ע יו"ד שה, ח), שאכן יכול הכהן להחזיר את הכסף לאבי הבן, אולם בתנאי שלא תמיד יחזיר. כי אם תמיד יחזיר, כל ההורים יבואו אליו, ועל ידי כך יקופחו הכהנים האחרים. אחד מהפוסקים האחרונים, בעל שאלת-יעבץ (ח"א קנ"ה), רצה לחדש שרק בעבר, כשהיו הכהנים מיוחסים על פי בית דין, היו זכאים לקבל בדין את כסף הפדיון, וכליפהם נאמרה ההלכה, שאסור להס להחזיר תמיד את כסף הפדיון להורים. אבל הכהנים שלנו, שרק על פי החזקה והמסורת הם נחשבים לכהנים, להם מותר להחזיר תמיד את כסף הפדיון. ואם לא יחזירו, נכנסים הם לחשש גזל, משום שאין ודאות גמורה שהם אכן כהנים. ועוד הוסיף, שלכן כדאי שכל אב יפדה את בנו אצל כמה כהנים, כדי להיות בטוח שאחד מהם באמת כהן. אבל שאר האחרונים לא קיבלו את דבריו (חת"ס ס"ס רצ"א). ובערוך השולחן אף יצא כנגד דעה זו באופן חריף, וכתב שאסור לומר כן, כי זה מקטין את מעלת הכהונה. וכן החזקה היא יסוד גדול שאפשר לסמוך עליו, וחס וחלילה לעשות בזה אפילו ספק ספיקא. ולכן, גם היום אסור לכהן להחזיר באופן קבוע את כל סכום הפדיון להורים, כדי לא לקפח את הכהנים האחרים, וכדי להדגיש שניתנת הפדיון היא נתינה גמורה, ורק הכהן יכול להחליט אם לתת בחזרה את הפדיון כמתנה להורי הבכור.

10 - בכור הנולד לבת כהן או לבת לוי

מתחילה היו צריכים להיות כל הבכורים כהנים. ויש בכך רעיון גדול, כי באופן הזה בכל משפחה יהיה אדם שמיועד לעניינים שבקדושה, וכך כל העם כולו, על כל משפחותיו, יהיה קשור באופן חזק ושלם יותר לעבודת ה' ולענייני הרוח, באשר לכל משפחה יהיה נציג שישרת בקודש במשכן או במקדש. אבל לאחר שגם הבכורים השתתפו בחטא העגל, ירדו ממדרגתם, ובמקומם נבחר ונתקדש שבט לוי שלא השתתף בחטא. אפשר ללמוד מכאן, שכנראה רעיון הבכורה עדיין גבוה מדי עבורינו, ויש חשש, שבמקום שהבכורים-הכהנים ישפיעו על כלל הציבור, האוירה הציבורית וחיי החול של הציבור הרחב ישפיעו עליהם ויבטלו את יחודם הרוחני. וכדי לחנך כהנים, שיהיו באמת אנשי רוח, צריכים ליצור לשם כך חברה שלימה, שכל כולה עוסקת בעניינים שבקדושה. ולכן לאחר שחטאו הבכורים בחטא העגל, נבחר לשם כך שבט הלוי שלא השתתף בחטא. ובאותו זמן, לאחר חטא העגל, כשהחליפו הלויים את הבכורים בישראל, יצא חשבון הבכורים שבישראל עשרים ושנים אלף מאתים שבעים ושלושה, ואילו הלויים מנו אז רק עשרים ושניים אלף. נמצא שמאתים שבעים ושלושה בכורים היו צריכים לפדות את עצמם בחמישה שקלים, כי לא נמצאו תמורתם לויים (במדבר פרק ג'). ומאז, כל בכור שנולד לכהן או ללוי פטור מפדיון, כי אם הם עצמם יכלו להיות תמורת הבכורים, ודאי הוא שאין צורך שהם יפדו את עצמם. אמנם, בכור ישראל נפדה רק אצל כהן ולא אצל לוי, כי כך ציוותה התורה, שרק כהן יכול לקבל את כסף הפדיון, אבל מכל מקום גם בכור הלוי פטור מפדיון.

ואפילו אם אבי הבכור הוא ישראל, רק שאשתו היא בת כהן או בת לוי, גם במקרה כזה אין ההורים צריכים לפדות את בנם בכורם. והטעם, כי עיקר הבכורה תלוי באם, שנאמר (שמות יג, ב): "פטר רחם בבני ישראל", ולכן אם האמא היא בת כהן או בת לוי, בנה פטור מפדיון בכורות (בכורות מז, א מתגירת, ויולדת את בנה בכורה לאחר הגיור, כשהיא יהודיה. שאז למרות שאבי בנה הוא גוי, הבן חייב בפדיון. והשאלה היא כיצד יש לפדותו במקרים כאלה. האם, כפי שלמדנו, אינה יכולה לפדות את בנה, כי המצווה שייכת לזכרים. והשאלה היא האם בית הדין או הרב יכול למלא את מקום האב ולפדות את הבן, או שעדיף לחכות עד שהבן יגדל ויפדה את עצמו.

הרמ"א והט"ז (שו"ע יו"ד שה, י) פסקו, שזולת האב, אף אחד לא יכול לפדות את הבן, ולכן צריך לתלות לילד הקטן שרשרת בצווארו שבה יהיה כתוב שהוא בכור שלא נפדה, וכשיגיע לגיל בר מצווה, יפדה את עצמו. אבל רוב הפוסקים כתבו, שמאחר שיש חשש שמא ישכח הדבר, ועוד שלכתחילה יותר טוב לפדות את הבן במועד שנקבע בתורה, דהיינו לאחר שלוש יום, לכן עדיף שבית הדין או הרב ישמשו כשליחים של הקטן שנולד ויפדוהו מהכהן, וכשיפדוהו אף יוכלו לברך את הברכה "על פדיון בכורות" (ש"ך, ערוה"ש שה, יג, יד; אגרות משה ח"א יו"ד קצ"ה). ויש שהורו למעשה, שהואיל והדבר שנוי במחלוקת, עדיף שבית הדין יפדה את הבכור בהיותו בן שלוש יום ללא ברכה, וכשיגיע לגיל שלוש עשרה, ישוב ויפדה את עצמו מספק ללא ברכה (חת"ס קצ"ה, ציץ אליעזר ח"א כח, ז).

טעם לחלוקת שום בפדיון הבן

אל כבוד הרה"צ מוהר"ר גדלי' אבערלאנדער שליט"א ערך קובץ אור ישראל. הנה בספרו הנפלא דמר נקוב בשם "פדיון הבן כהלכות", אשר אסף וליקט הלכות ועניני פדיון הבן, הביא בפרק ח' אות מ' בענין חלוקת שום בפדיון הבן, מספר שער פדות שכתב שלא מצא טעם למנהג זה, ואח"כ מביא מספר ליקוטי פנחס סקצ"א כמה טעמים ע"ד דרוש. והנה מנהג ישראל תורה, ואם נוהגין כן בני ישראל בודאי שיסודותם בהררי קודש. ולפענ"ד יחכן ליתן טעם שחולקין שום בפדיון הבן, דבמדרש רבה יושב (פ"ד י"ח) אמר, אמר הקב"ה לשבטים אחם מכתם בנה של רחל בעשרים כסף, שהן חמש סלעים, לפיכך יהיה כל אחד ואחד מפרשי ערך בנו חמש סלעים במנה צורי עכ"ל. והרי לן שפדיון בכור הוא תיקון למכירת יוסף, והנה הט מכור את יוסף מכח קנאה כמשי"כ ויקנאו בו אחיו, ובמסכת כ"ק (דף פ"ב) אמר חמשה דברים נאמרו בשום וכ"ו וי"א שמכנס אהבה ומציא קנאה, אי"כ יחכן שלכן חולקין בפדיון הבן שום, שהוא מכנס אהבה ומציא קנאה, דהא חיוב מצות פדיון הבן הוא תיקון על מכירת יוסף, שהתקנאו אחי יוסף עליו, לכן

עושים פעולה לגרש הקנאה, שגורם מכירת יוסף, כחלוקת השום, שמוציא קנאה ומכניס אהבה, היפך ממה שהיה במכירת יוסף כן י"ל בדרך אפשר.

ואברכו בברכת הדיוט, יעזור ד' שחפץ ד' בידו יצליח, ויזכה להרים קוץ התורה, ולברר וללכך הלכות קשות, ע"י גאוני ותיח זמנו, ויאריך ימים על ממלכתו, עדי נוכח לביאת משיח צדקנו.

כ"ד ידיו מוקירו ומכבדו

יונה פריעדמאן

עוד בענין פשוטו של מקרא

כזהמשך למאמרו המצויין של הרב גרינפלד במאמר "פירושי הפרשנים ופשוטו של מקרא" (גליון טו) בדיוני להוסיף כמה אסמכתות, המוכיחות את הדברים.

א. בפירוש מוה"י קרא [תלמיד חבר של רש"י] לספר שמואל א, א, יז, [הוצאת מוסד"ק] כותב: "אך דע לך כשנכתבה הכנאה שלימה נכתבה עם פתוחה וכל הצורך, שלא יכשלו בה הדורות הבאים, וממקומו אין חסר כלום; ואי"צ להביא ראיה ממקום אחר, ולא מודש, כי תורה — תממה נתנה, תמימה נכתבה, ולא תחתור כל בה, ומדרש חכמינו — כדי להגדיל חורר ויאידי; אבל כל מי שאינו יודע פשוטו של מקרא וגוטה לו אחר מדרשו של דבר, דומה לזה ששטפתו שכולת הנה ומעמקי מים מציפין, ואוחז כל אשר בידו להינצל; ואילו שם ליכב אל דבר ה', היה חוקר אחר פשר דבר ופשוטו, ומצא לקיים מה שנאמר "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת א' תמצא". ב. בפירוש הג"ל לספר ישעיהו ה, ח [בבלי הרפוסים] כותב: "ועל כן אמרתי שאין לך מידה יתירה במקרא מפשוטו של מקרא. וכן שלמה מלך ישראל הוא אומר "הט אונן... לדברי חכמים ולכך תשית לדעתך" [משלי כב, יז] ופותרו: אע"פ שמצוה עליו לשמוע דברי חכמים, "לכך תשית לדעתך" — לגופו של דבר; "לדעתם לא נאמר אלא לדעתך". ע"ש עוד בדבריו.

ג. בספר בינת מקרא מהג"ד מנשה מאל"ה

[הורדלם תקעתן] כותב: "ושמעתי מפה קדוש הגאון החסיד נ"ע מוהר"ר אלי' מוילנא זללה"ה שהרבה להסביר מעוהי הסוכרים שהדרש ירש פשט הכתוב ע"ש.

ד. כל המעיין בספר "ארת אליהו" על פרשת משפטים יראה שסובר הגר"א שגם בנוגע לדברי הלכה שבמקרא יש לידע את פשוטו של מקרא, ורק הלכה עוקרת המקרא, וכמו שביאר שם הגר"א בכל הפרשה.

אריה הלוי, ירושלים

הערות שונות

לכבוד מערכת הקובץ הנפלא "אור ישראל".
הנה כולל בזה אי אילו הערות לגיליון ט"ז אשר נתעוררו לי בדרך קריאת ולימוד הקובץ, ואקווה שתמצאום ראויים לעלות על שולחן מלכים.
עמ' נ"ג — הביא הכותב את שיטת רש"י דין סלמים דאבידי, וסימנים דבע"ה דינא והגדרתם אחר. והתייחס לי שהתעלם לגמרי משיטת הרמב"ם (המובא בחידושי הרי"ן חולין עט) שהקשה באמת על רש"י "מה ענין זו לזו" ומסיק באמת שאין סוג הסימנים שווים ז"ל, שבסמיני אבידי אפשר "מיחזא חזי, אי נמי כסמא בארובה" משא"כ כסימי בע"ה. ועי' בקצוה"ח (סי' רנט סק"ב) שנוקט כשיטת הרמב"ם זו, ע"ש.

לעמ' נ"ח — בהערה, דעת הכותב שאין לזהות את "הדוכיפת" הכתוב בתורה, עם העוף הקרא היום בשם זה. יש לציין לספר שיחת חולין (עמוד תבת, הערה 27-8) אשר מכא האיות שונות מלשונות הראשונים כלע"ז אשר זיהו את עוף הנ"ל עם הדוכיפת שבתורה.

לעמ' צ"ו — בדברי הכותב המבאר, דאם אדם אכל דבר איסור משום פקיד, הרי"ז מטמטם את המות, משא"כ אם אכל זאת בהתרת חכם בתורה היתר, דאינו מטמטם את המות. כמ"כ יש מקום להסתפק על דבר איסור שנתערב בהיתר ובטל כרוב או בשמים, האם מטמטם את המות, ולא ראיתי

שידון הכותב בזה. ונראה לציין לדברי הרי"ז (ו"ד קיב סק"ט) המביא ראיה שאין לפרש דנסיובי דחלבה בטל במיעוטו בכותח, דהרי קי"ל דכותח הכולל מטמטם את הלב הפני נסיובי חלבה שבו, אלא דלא בטל במיעוטו, עכ"ל. אלא כהדיא דדבר שכולל במיעוטו אינו מטמטם. [אף שהם איירי מטמטס טבעי, ואנן איירי מענין סוגלי, מ"מ הלא כ"ש הוא].

לעמ' קל"ב — אורות ההיתרים השונים ללמוד מקרא בלילה. בדברים אלו אפשר לרחות את המובא (וזמני בספר סדר יומא, ואינו כעת תח"י) להביא ראיה שאין איסור לקרא מקרא בלילה, מהא דמובא (וימא יח) שקראו לפני הכהן גדול בליל יוה"כ מקראות שונות. ברם לפי המבואר במאמר אין מזה שום ראיה כלל, דהרי בליל יוה"כ כו"ע מודי דמותר.

לעמ' קל"ה — שהביא שאם לומר הפירושים רשאין לקרא מקרא בלילה, ויש להדיגש שהכוונה הוא שלומד ואומר את הפירוש בפניו, והיינו שאומר זאת דרך לימוד, ולא דרך קריאה. ולא כאשר המציא לנו בעל פירוש יסוד מלכות על תהלים, דמצין בהקדמתו שרוח גדול יש בהתהלים בהוצאתו, שבעת מותר לומר תהלים בלילה, כיון שמכוון פירוש המילות. וצחק עשה לנו, האם האריך"ל כשהזהיר לגווין שלא יאמרו מקרא בלילה חשד כהם שאומרים זאת בלא לכוון פירוש הדברים. הלא פשוט דאף כאשר מכון את הפירוש עדיין הוא בכלל האיסור. וכל ההיתר הוא רק כשאומר את הפירוש דרך לימוד.

לעמ' ק"ס — בענין המאמר הנפלא "השלמות לתלמוד", ובפרט לענין הפסד "סדרי טהרות". מן הראוי יקרא (לשלום לבאי, הסיפור האדומ"ר ר' שלום יחזקאל בן ר' אייה לייבוש מטומטם-ציעיטשוב) עמ' 251 אשר כאשר סידר בעל "סדרי טהרות" את ספרו כעין הגמ', אמר לו אביו (הבית יעקב מאיזנבא — ראדיון) "לא ארשה לך להדפיסו עד שתביא לי שלשה דברים, א' אות מן השמים. ב' שכבר קדמך מי שהוא בעשיית

ברין פריין הבן כלילה

כתב בשו"ע אין הכוונות ראוי לפדות עד שיעברו עליו שלשים יום, ואחר שלשים יום יפרנו מיד שלא ישהה המצוה, ואם חל יום לא להיות בשבת אין פודין אותו בשבת אלא ימתין עד יום א' (וידר סי' שיה סייא). ועיין בביתור הגר"א (סק"כ) שכתב אלא ימתין עד יום א', כמו במילה עכ"ל. ועיין במהר"י אסאר (סימן רס"ב) שכתב ע"ד הגר"א וז"ל כוונתו עד יום א', דדוקא כיום ולא כליל כליל וכמו במילה, אבל קשה הא במילה קרא כתוב כיום וממעטין לילה (ביבמות ע"ב ובמגילה כ' ותוס' סוכה ל' ובשו"ע יו"ד סימן רע"ב), אבל בפדיון חדש כתוב, והיו לדעת הביתור והש"ך מיד ככלות כ"ט י"ב תשצ"ג וזמנו הוא לפדות לדידה ודא' אפילו כלילה הוא, וגם לדעת המ"א (סימן של"ט) והח"ע (בתשובה קידר) דפליגי וס"ל דבעינן חדש ימים ל' יום דוקא וכו', מ"מ גם לדידהו נ"ל מיד תחילת ליל לא' חייב לפדות ושיהיו מצוה לא משהינן דחביבה מצוה בשעתה כלשון הטור ושו"ע סי"א הנ"ל ואחר ל' יפרנו מיד שלא ישהה המצוה, ויותר מזה כתב הר"י אחי בלה"ע בספר התניא רבנא שלו (סימן צ"ח) וכו', עכ"ל מהר"י אסאר. ולא היה צריך להאריך בזה שהיו הש"ך (ס"ק י"ב) כתב מפורש שפודין כלילה מדינא והוכיח מרש"י ותוס' בקידושין, וכ"כ מהר"יט אלגאזי ז"ל, אלא דהש"ך כתב שאין נוהגין לפדות כלילה, ועיין בגוב"י (מהר"ט יו"ד קפ"ז) ובדג"מ (סימן תקס"ח) שכתב הטעם למנהג וכ"כ הגה"ל אשכול בשם היעב"ץ, וכ"כ החכ"א (כלל ק"צ סק"י) והלבוש"ש (אות מ"ד) והקצור שו"ע (סימן קס"ד סי"ג), אלא שאם עבר שלשים ואחר יום ולא פדה, או שחל בשבת או כיו"ט או בתענית, יש לפרותו מיד כלילה שלאחריו, ואין להמתין למחרת כיום, ועיין בברכ"י (אות י"ד) בשם הגה"ת ורד"ם שכמצדדים נוהגים לפדות כלילה ושיכתב את מנהגם, וכן נתפשט המנהג באר"י כמ"ש בנתיבי עם, ועיין בשד"ח (כללים מערכת פ' כלל ט"ל).

והנה בעיקר מ"ש מהר"י אסאר כוונת הגר"א דאין פודין כלילה דומיא דמילה, בודאי דלא נתכוין לזה הגר"א דמג"ל הא, ועוד דבחזקת הדשן (סימן רס"ט) שהוא מקור דין זה שכתב מן כתוב עד א' בשבת ולא הוכיז יום יום כלל כמו שיע"ש. אלא ודאי שכוונתו של הגר"א לומר דכשאי אפשר לעשות הפדיון בשבת אין להקדימו ולעשותו בע"ש, אלא עדיף טפי למינסרה עד אחד בשבת, וע"ז הביא הגר"א ראייה ממילה דכמו דק"ל בסיון רס"ו ס"ח מי שנולד כה"ש נימול לחשיעי דמונים מן הלילה, ואם נולד בע"ש בין השמשות אינו דוחה את השבת שאין דוחין את השבת מספק ע"ש, הרי מביא דכשאי אפשר למולו בשבת נדחה ליום אחד בשבת ואין מלין בע"ש ה"ע גבי פדיון שא"א לפדותו בשבת נדחה ליום ראשון ולא מקדימין לפדותו בע"ש, וא"כ דברי מהר"י אסאר צ"ע.

ונקטין לדוגא: פדיון הבן מעיקר הדין פודין כלילה כשהגיע מיד סומנו ולא ממתינין למחרת כיום, אלא דהש"ך ואחרונים כתבו שנוהגים להמתין למחרת כיום, אא"כ עבר יום לא' ולא פדוה או שחל בשבת או כיו"ט או בתענית, שאז יש לפדותו מיד כלילה ולא להמתין למחרת כיום. אמנם מנהג הספרדים לערוך פדיון מיד כשהגיע זמנו ואפילו כלילה ולא ממתינים למחרת היום.

מנהגי פדיון הבן דק"ק וורמייזא לרבי יוזפא שמש זצ"ל

הנני להביא את מנהגי פדיון הבן שרשמו עלי גליין רבי יוזפא שמש זצ"ל, המכילים מנהגי קהילתו עתיקת הימים וורמייזא. מתוך חיבור זה נתפרסם חלק ראשון ע"י מכון ירושלים, ירושלים תשמ"ט. בעריכת הרב בנימין שלמה המבורגר, וכן הרב ישראל מרדכי פלס. על החיבור והשיבותו ראה במבוא שם.
מתוך חלקו השני של החיבור, שעדיין לא יצא לאור מתפרסמים קטעים אלו. ותודתי נתונה למכון ירושלים ולעמוד בראשה ידידי הרב יוסף בוקסבוס, שמסר לי זאת לפרסום.

המנהג שאבי הבן עושה סעודה ביום שפורדה את בנו, ואצל הפדיון יהיו לפחות עשרה בני מצוה. וסדר שהולכין לפדיון, השמש קורא משער התחתון דרך הלכות עד שער העליון: צו"ם פדיון הבן, וכל מי שרוצה לילך לראות יבא ויראה, אף אם אינו מן הקרואים. וכן מעגלו. הקרואים נוספין ידיהם, והבן בראשם. גם הבן יושב בראש המסובין, ושאר הקרואים סביביו, סביב השלחן. והבן בוצע על הפת ברכת המוציא, ואח"כ מביא אבי הבן כלי וכתובו מעות, ומעמידו על השלחן גור פני הכהן. ואח"כ מביא האב את בנו על זרועו ועומד לפני הכהן, ואומר: זה בני בכורי אשר ילדה לי אשתי פטר רחם ואתננו לך. והבן לוקח הבן מידו האב, ואומר אל האב: תרצה לפדותו והוא משיב: הן. ואז אומר הכהן אל האב: הי ניהא לך טפי. כנך בכורך ניהא לך טפי או חמש סלעים בפדיונו. ואז אומר האב בני בכורי ניהא לי טפי ולקח הכלי עם המעות בידו, ומושיטו אל הכהן, ואומר: והא לך חמש סלעים בפדיונו. ואז אומר הכהן, וכל המסובין עמו, שלש פעמים: בנך פדוי, בנך פדוי, בנך פדוי. ואז הכהן מחזיר הילך לאביו. והבן מניח ידיו על ראש הילך ומברך אותו: ישמך אלי.

1. כן ברמ"א יו"ד סי' ש"ה סעי' י'.
2. עי' הגהה במהרי"ל ה' מילה.
3. כן במנהגים ביידיש, ה' פדיון הבן.
4. כן במהרי"ל, ה' פדיון הבן; סדר ומנהג פדיון הבן לאחר מחכמי אשכנז, "עוררה" שנת יא, גליין קלא-קלג, מרחשון תשמ"ג, עמ' ח"א.
5. כן בשו"ת מהרי"ל ווייל, סי' קפ"ט; מהרי"ל, ה' פדיון הבן.
6. כן במהרי"ל, שם.
7. כן בשו"ת ר' טיאה ווייל, יו"ד, סי' צ"ב.
8. כן בסדר עבודת ישראל, עמ' 584.

סאפרים וכמנשרה⁹. ואח"כ אומר האב הברכה¹⁰: בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות פדיון הבן, ומברך אח"כ ברכת שהחיינו ג"כ, והבן לוקח החמש סלעי. ואח"כ מביאין י"י, והבן מברך בורא פרי הגפן. ואח"כ המסובין הקרואים יושבין ומועדין¹¹, והאחרים שאינן קרואים רק באו לראות הפדיון, הולכין לבתיהם לשלום.

הפדיון הוא ביום ל"א ללידתו, ואם חל יום ל"א בשבת פורין אותו ביום א' לאחריו והוא יום ל"ב ללידתו¹².

הבן ואבי הבן לובשין בגדי י"ט ביום הפדיון בשעת הפדיון והסעודה¹³.

הוספות

מכת"י ר"י שמש, הוספות ותיקונים בכת"י הראשון שלו (כת"י אוקספורד — להלן: ה) והוספות מכת"י הקצר של ספר המנהגים שלו (כת"י וורמייזא — להלן: ק).

פדיון כחעני' [כה"ב, או שאר תענית (ק)] שאינו מן החמשה צומות, הכהן [ואבי הבן, אם (החעני) (החנן) (ק)], מקדים ומתפלל מנחה שעה [חכף (ק)] אחר חצי היום, ואז קורין: צום פדיון הבן, ואחר הפדיון הכהן מברך [כפ"ה (ק)] על היין, ושוחת. גם המסובין יכולין להתנות בעת קבלת התעני, ויכולו (להפיל) [להתפלל] מנחה ולאכל, אבל אם לא רחצו, צריכין להשלים, ואז יאכלו סעודה בלילה ההיא (ה) ובחמשה צומות צריכין כולם לדמותין בסעודה עד הלילה¹⁴ (ק).

בשנת תמ"ז בחדש כסליו, היה פדיון הבן למתחתיו חדר בכפר דאלסיה, והניח

9. עי' ערות לישראל (וורדיגר), עמ' קצא-קעב.
10. במנהגות וורמייזא לרי"ל קירבוס (עמ' פו) כתב, שהאב אומר את הברכה רק אחרי שהחזיר לו הכהן את המענה, ומנהג זה שבוורמייזא צע"ג, שהרי לרעה כל פוסקים צריך לברכם בשעה שמוסר את המעות ליד הכהן כדי שיהיו עובד לעשייתן, ואילו לפי המנהג שלפנינו אינא לכאורה תחת לייטותה, שאינו עובר לעשייתן, ועוד דהמתנת האב עד גמר ברכת הילך מפי הכהן היא הפסק. ואולי דימו לברכה להבטיחו בבטח מילה, שמכך האב אחר החיתון, מפני שתלוי בודעת המוהל או הכהן, ואולי יחזרו בהם. עי' זוכר הבית, לרא"א גרינוואלד, סי' ל"ג סעי' ו'. ושם ס"ל דרך כאשר נטל הכהן את חמשה המלעים (מיד האב), נפדה הבן, וא"כ תימה למה הכריזו שהבן פדוי עוד לפני ברכת הכהן. ועי' ט"ז יו"ד סי' ש"ה ס"ק ט', שקצת נוהגים להניח לפני הכהן המעות ואח"כ מברכים. על נוסח הברכה עי' הערת המחזיר על רי"ל קירבוס, שם, הע' 2.
11. כן בשו"ע שם.
12. כן בשו"ע יו"ד סי' ש"ה סעי' י"א.
13. עי' שו"ת שבות יעקב, ח"ב, סי' ק"ב.
14. עי' רמ"א א"ח סי' תקס"ח סעי' ב' ומשניב שם.

לפרות בנו כאן, והפרנס וייבש היה הכהן, ולא היה בנו בכורו פה ק"ק, ומ"מ לא שונת מאומה כאשר היה פה¹⁵ (ה).
האב ששל בנו הכבוד שחיב לפדותו, מברך שחינו בשעת המילה, ואינו מברך בשעת הפדיון, אבל כשפמור מהפדיון, כגון שהוא או הוא כהן ולוי, אינו מברך שחינו כלל וכלל¹⁶ (ה).

בכור כדמה, הכתוב מחייבין לפל עמו להאכילו ולהשקותו ולגדלו¹⁷. ויתנו כל ההוצאה הזאת מכסם. גם המנהג וחוב הוא על הכהן שפדיון הילד ממנו, שיתן מדמי הפדיון הצי והי לסייעת בכור הכדמה, אם בעת הפדיון בכור כדמה פה. אבל עם בעת הפדיון אין כאן בכור כדמה, אין צריך ליתן כלום (ה).

והמנהג לתת הכבוד כדמה לעל¹⁸ הדר על הקבירות, לגדלו מדשא ועשב של הקבירות¹⁹ והכדמי נותני לעול שהוא שבר מפולו עמו, וכל הוצאות אשר יעלו עליו, ואף יהיה בכורים כאן יותר מאחד ושנים כולם המה על הכתנים, לגדלם וליתן כל ההוצאות ההמה מכסם (ק).

בשנת ת"ט היה פדיון הבן ללווא בן מאיר הוינק, והיה יום ל"א בשבת ערב ט' באב, ומ"מ היה פדיון ב'מ' באב אחרי חצות, ולא אמינו כיון דאירחי אירחי. והבנה לא היה מברך ברכה כפ"ה אצל הפדיון, כי הפדיון היה אחרי חצי היום ביום, והמסעודה היה בלילה²⁰. והיה קורא קריוא' כמו שירצה, אפי' יותר מעשרה, והיו אוכלין בשר ושותין יין²¹ (ה). במסעודה הזאת כלל מוצאי ט' באב (ק).

15. בן בשורת מהר"י ווייל, סי' קפ"ט: רמ"א י"ד סי' ש"ה סעי' י"ז, יוסף אומן, עמ' 346: שו"ת חת"ס י"ד סי' רצ"ד; שו"ת מטה לוי, ח"א, סי' י"ח.
16. בן ברמ"א י"ד סי' רס"ה סעי' ד'.
17. עד שיפול בו מום. עיי' שו"ע י"ד סי' ש"ז סעי' ד', סי' ש"ז סעי' ג'.
18. עיי' רמ"א י"ד סי' ש"ג סעי' ה'.
19. כתוב בשו"ת חת"ס י"ד סי' ש"ב: "וכן מנהג אבותינו מעולם בק"ק פפ"ר, שדושים הכורות על הקבירות ושוכרים משרתים ושומרים וזנים אותם".
20. בן בש"ר סי' ש"ה ס"ק י"ב, ששמע שכן נוהגים.
23. משום דהוי סעודה מצוה, עיי' שו"ע א"ח סי' תקנ"ח ואחרונים שם.

רבי דניאל היה מגדולי ההוראה בדורו, ושימש כמורה הוראה בהוראנא קרוב לארבעים שנה. נפטר בשביעי של פסח תקס"ז, ומנו"כ ליד קברו של בעל "סוד ושרש העבודה".
השאר אחרי שלשים חידושים על כל מקצועות התורה, שהכילו יותר משלשת אלפים עלים בכתובים. מזה נתפרסמו "חמורי דניאל" על הלכות מליחה, בשר בחלב ותעובות, ע"י בני המחבר רבי דוב בער, רבי יעקב ורבי צבי הייזש, סמוך לפטירתו בשנת תק"ע בהוראנא, בהסכמת רבי הורדנא רבי בנימין ברודא זצ"ל ורבי נתנום זצ"ל. מחידושי על עניני מלה נדפסו בספר "זכרון ברית לראשונים" קראקא תרנ"ב. וכשנת תרצ"א בוילנא נדפס ספרו "מוצל מאש" על מסכת עורכין, שניצל משריפה גדולה שכלתה את כתביו. לבעל ה"פנתי תשובה" היה מכתבו על שו"ע י"ד, ומצטט ממנו בחיבורו על י"ד, וכפי שכתוב גם בהקדמתו: "אנה ה' לידי כתבי קדש של הרב הגדול והחסיד ועניו כמורה"ר דניאל זצ"ל שהיה מור"ץ בק"ק הוראנא".

חידושים בהלכות פדיון הבן וברכת שהחיינו

רבי דניאל היה מגדולי ההוראה בדורו, ושימש כמורה הוראה בהוראנא קרוב לארבעים שנה. נפטר בשביעי של פסח תקס"ז, ומנו"כ ליד קברו של בעל "סוד ושרש העבודה".
השאר אחרי שלשים חידושים על כל מקצועות התורה, שהכילו יותר משלשת אלפים עלים בכתובים. מזה נתפרסמו "חמורי דניאל" על הלכות מליחה, בשר בחלב ותעובות, ע"י בני המחבר רבי דוב בער, רבי יעקב ורבי צבי הייזש, סמוך לפטירתו בשנת תק"ע בהוראנא, בהסכמת רבי הורדנא רבי בנימין ברודא זצ"ל ורבי נתנום זצ"ל. מחידושי על עניני מלה נדפסו בספר "זכרון ברית לראשונים" קראקא תרנ"ב. וכשנת תרצ"א בוילנא נדפס ספרו "מוצל מאש" על מסכת עורכין, שניצל משריפה גדולה שכלתה את כתביו. לבעל ה"פנתי תשובה" היה מכתבו על שו"ע י"ד, ומצטט ממנו בחיבורו על י"ד, וכפי שכתוב גם בהקדמתו: "אנה ה' לידי כתבי קדש של הרב הגדול והחסיד ועניו כמורה"ר דניאל זצ"ל שהיה מור"ץ בק"ק הוראנא".
במהלכת כהנ"י שבספריה הלאומית בירושלים מצוי כת"י (מס' 4854) מנכדו של רבי דניאל, המכיל חידושים מוקנו על שו"ע. בדף 6 ב נמצא רשום: בעה"ת השלמותי הלי מגילה מכל חלק א"ח ציונים בקיצור מספרי דבי רב והיא ניהו הה"צ אמו"ר דניאל זצוק"ל השם יזכני לגמור ולציין כל חלקי השו"ע מכל ספריו, אכ"ר"י. נכדו זה שלא ידוע לנו וזהו, ליקט מקבצים רבים של זקנו חידושי שו"ע וסידרם על הסדר.
מכת"י זה אנו מפרסמים בזה החידושים השייכים להלכות פדיון הבן וברכת שהחיינו. תורתו מוכנת בזה להרב יהושע מונדשיין והרב יודלוב שהמצאאי לידו את כתב"י ולחצי הרב משה אונגפלד שערך והדפיס והעיד מהערותיו.

א. מותר ליתן בכור אדם ובכור כדמה מהורה לכהן קטן. ואפשר דלדרש ושומה נמי מותר ליתן^א.

ב. בשו"ע י"ד סי' ש"ה ס"ז נתן אפילו לעשרה כתנים כו'. לכאורה נראה דוקא דיעבר. ואין לדקדק מלשון זה דכס"ה נמי כתב לשון דיעבר ור' כהנא עשה כן לכתחילה ע"י ש"ך סק"ה, עיי' בכורות דף נ"א ע"ב נקט ג"כ יצא [והר"ן] האחרון בודאי אפילו לכתחילה דהא ר' מרפון היה עושה כן. ואפשר למ"ש התוס' ד"ה הלכה,

א) עיי' קצות החושן סי' רמ"ג סק"ד שהביא ג"כ מהפרי חדש בספרו מייס חיים דמוחר ליתן לכהן קטן ועיי"ש מה שחקר שם באריכות בזה.

דלעיים היה מחזיר, וכ"כ הרא"ש, אפשר אע"ג דיעבד הוא, כדי להחזיר לעני עדיף מדיעבד, ומ"מ כל הענות לשני כהנים לא כהנם עושה, כגון שיש כהנים עניים ומצוה לחלק, או שכרן א' קרוב וא' עני וכדומה, לא קפדינן על דיעבד זה כלל. אע"פ שיש לחלק דר"מ החזיר לעני דמפי ניהא ליה לעני לקיים המצוה דיעבד שיחזירו לו מעותיו, אבל הפודה אפשר דאין לו לעשות המצוה דעבד משום הנאת העני, ושם לא היה מצוה על ר' מרפון אלא על הפודה. נראה דאין לומר כן, דודאי ר' מרפון לא היה מכשיל את העני, וכל מה שלא היה עושה כן לעצמו לא היה גורם לאחרים שייעשו.

ג. א' שנוהל לו בכור ולא בידך שהחיינו ובידך בשעת המילה נראה לברך בשעת הפדיון הבן דשהחיינו בשעת הפדיון על המצוה היא משום דלא שכיחא אלא לפרקים כמ"ש בב"י סי' רס"ה ד"ה כתב הרמב"ם, ועל המילה אין מברכים משום דשכיח, ע"י שו"ע או"ח (סי' קיא כמג"א סק"א) [סי' כ"ב סק"א], ואיך יפסור זה בשהחיינו דבשעת המילה ג' שבועות קדום קיום המצוה, ועדיין לא הגיע זמן המצוה כלל, דודאי לא מהני, דאל"כ אמאי מברכים כלל יו"ט ב', יכוין בשהחיינו כלל יו"ט א' אי היום קודש יהיה על היום ואם לאו יהא למחר, וכן בשופר באו"ח רפ"י ת"ר [ס"ג], וכן כמגלה אמאי מברכים בקריאת היום. וכ"כ הרמב"ם בהל' ברכות (פ"א ה"ט) שיבדך שהחיינו על מילה בנו ועל פדיון. ולהרמב"ם מי שנוהל לו בכור צריך לומר ג' פעמים שהחיינו בשעת הלידה צריך לומר שהחיינו או המוכר ומשיב ובשעת המילה ובשעת פדה"ב'.

ומה שבידך בשעת המילה נראה [לדין דאין מברכין] דלא בידך לבטלה, דהא להרמב"ם מברכים ובהרבה מקומות נוהגים כן, כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' רס"ה פ"ג, גם כוון דלא בידך בשעת הלידה נהגו לברך בשעת המילה כמ"ש בעוה"מ בספר ראשון סי' צ"ד, אע"ג דעל הלידה צריך לברך המוכר ומשיב [כמבואר באו"ח סי' רכ"ג ס"א]

ב) וענין פתחי תשובה שם סק"י שהביא דעת החכמת אדם כלל ס"ג סי' רצא לכתחלה, ודעת הפרישה בשם ה"ש"ל וכן איתא בתה"ס סוף סי' רצ"ז דדוקא בדיעבד יצא.
ג) לכאורה משמע מדבריו דאם בידך בשעת הלידה פוסד ברכת שהחיינו דפדיון הבן ולא מצינו כן. ואפשר דמאי דנקט דלא בידך בשעת הלידה לאו דוקא נקט והוא היינו אם בידך בשעת הלידה לא יפסוד בברכת שהחיינו דפדיון הבן מחזיר מעמי. א, בשעת הלידה עיקר הברכה הטוב ומשיב ולא שהחיינו כמ"ש שנתבאר בשו"ע או"ח סי' רכ"ג סעיף א' ודוכא להלן בדבריו. ב, לשיטת הרמ"א דברכת שהחיינו בשעת הלידה אינה אלא רשות ולכן הקילו בזה לדעת הרבה בראי לא יוציא ברכת שהחיינו דרשות ברכת חובה דפדיון הבן. אלא ודא כוונתו בשאלה האם ברכת שהחיינו המילה פוסד ברכה דפדיון הבן, וענין שם סי' רס"ו סק"י דהביע דברך בשעת הפדיון ולא בשעת המילה וצ"ע.
ד) ענין שו"ע יו"ד סי' רס"ז סי' כהנחת בית הלל דכתב דאף להרמב"ם לא יברך גם בשעת פדיון וגם בשעת מילה דשני פעמים לא מצינו דמברך.

מ"מ אם בידך שהחיינו על המוכרה שלו לאחר אין זה ברכה לבטלה וצ"ע בזה, ע"ש עור בזה.
אבל זה אין לומר דאם לא בידך [שהחיינו] תיכף לא יברך אח"כ, כמ"ש המג"א סי' רכ"ה סק"ט. דהבא עיקר השמחה דחי ל' יום ולא הוי גפ"ל ע"י ב"י יו"ד סי' רס"ה המעם דאין מברכים שהחיינו בשעת המילה דדילמא גפ"ל הוא, ע"ש מ"ש אא"ז עליו.

מי שנושא אשה ראוי לברך שהחיינו על המצוה כנ"ל. ואפשר כיון דעיקר המצוה לקיים פרו ורבו ועדיין לא קיים או להצילו מעבירה כמ"ש באה"ע סי' ס"א [סעיף ה'] ע"ש בב"ש וח"מ, על הצלת עבירה אין מברכים אלא על קיום המצוה, אלא דמכל מקום על השמחה יש לו לברך, כמו היואה חבירו ושמת. ועוד על קנינו שקונה שפחה לשמשו כמ"ש יבמות דף ק"ג ע"א כ"ש הכא דאיכא חרתי, ולא ראיתי בשום ספר וצ"ע, ואפשר המעם דאין אומרים על הנשואין דכימים הקדמונים היו מקדשים תחילה זמן רב קודם, ובשעת הקדושתו אין לומר דעדיין אינו שמחה ואח"כ אין זה מעשה חדש, אבל עכשיו שנושין הקדושתו ביחד ראוי לברכה.

ד. ביו"ד סי' ש"ה בש"ס ס"ק י"ב כתב בחש"י ר' אליהו חיים ב"ר ע"י בבית לחם יהודה סק"ה דדוקא שראוי למולו ביום ל"א מקדמינן המילה, אבל אם אינו ראוי למולו עד אחר כמה ימים פורים אותו ביום ל"א, וראוי שמבדכר היו פורים בכורות אע"פ שלא מל ע"ש ואין דבריו מוכרחים דדוקא כמדבר ששהו מ' שנה ולא היו יודעים כלל אמתי יושב להם רוח צפונית, לכן לא משהינן המצוה אף שאח"כ יעשו בהכשר יותר, אבל להמתין כמה שבועות ממתנים לעשות בהכשר יותר, כמ"ש בהרומות הדשן סי' ר"ט, דאע"ג דמצינו בפ"ק דבכורות דאין לאחר המצוה מל"א יום ואילך מ"מ אשכחן דמאחרים כמה מצוות כדי לעשותן כחיקונן וכי' עכ"ל. ע"י ש"ך לעיל גבי תענית ציבור ע"ש, הרי

ה) בברכת שהחיינו בשעת נישואין מצינו פלוגתא רבנא בדבר ונמנמ אחת אחת: בש"י יו"ד סי' כ"ח סק"ה הביא מהרי"ק דלא יברך שהחיינו דלא הוי מצוה שומנה קבוע וענין כפתחי תשובה איתנו סי' ס"ג סק"ד דהביא מהרי"א לברך בלא שם ומלכות. ובאבודרהם איתא דכיון דהוי מצוה התלויה בדעת אחרים דאולי לא תאבה האשה ואז יבטלי הקידושין והנישואין ואין מברכין. וענין חת"ס או"ח סי' נ"ה מה שהניח דבריו. ובחופת חתנים כתב לחזן כותבאר כאן דכיון דעיקר המצוה משום פרו ורבו ואין הנישואין אלא חכש מצוה. ובעיקר הדין לאו"ח סי' נ"ט כתב דבאמת מברכין. ונראה נעלם ממנו דברי הש"ך הנ"ל. ובשלח העור סי' ח' סק"ח כתב דאפשר משום דחב לאחייני אין מברכין, ועיי"ש שכתב מהלכות קטנות ח"א סי' ז'. שכבר נשאל הרי"י בוסין הורה לברך, אבל כששאלו הוב שרבי' השיב דה"ל לשאל לשאל אם יברך דין האמת וכן הוכח בענין יעקב כותב ז' ע"כ בח"ב סי' ח' כתב כן מספר חסידים דאם נושא אשה שאינה הגונה מהיות דוחקו מברך על האשה דין האמת ועל המזון הטוב והמטיב. וראה עור באיכות בזה בשלחן העור שם.

דמשום הסעודה או הכרחה מאחרינו, וה"ה כאן משום מצות מילה דכתב ראב"ח דלא שייך פדיון קודם הכנסת בריית. ועי' שו"ע או"ח סי' כ"ה במ"א ס"ק כ' ובסי' תכ"ס וכתב"ד שם סי' ל"ה האריך בזה דדוקא הוכי שיש להסתפק שתעבור המצוה ולא יקיים כלל לא משהינן.

ופעם אחת היה חינוך חולה כיום ל"א שחל בשבת, נראה פשוט כיון דבלאו הכי נדחה יש לדחות עד שיחטפא והיה נימול החילה, דאחר זמן אין קפידא להתעכב עוד כמ"ש במג"א או"ח סי' תקס"ח סק"י, ובהו אפילו הבית להם יהודה מורה, דשם מיירי בזמנה.

ה. ביור"ד סי' ש"ה סעיף כ"ב בן ח' שהוציא ראשו והוא חי עיין בכורות דף מ"ו ע"א במשנה שאמרו הבא אחר הנפלים שיצא ראשו חי וכו', משמע דלאו דוקא בן ח' אלא ה"ה בן ג' ד' ה' חדשים. וכן מסתברא דודאי לא עדיף בן ג' החדשים מבן ח' דבדודאי לא יחיה נמי. ולפי זה מ"ש [שם מ"ו ע"ב] המפלת כמין בהמה החיה ועוף שפיר ושלאי יכולתו דקחשייב, שם מיירי שכלו חדשיו והוא בן ט', אבל בן ג' ד' ה' לא עדיף מולד ממש שיצא ראשו מת, דודאי אלו לא יצא ראשו חי. והמפלת יום ארבעים משמע דבמ"א פוסק אף דודאי נפל הוא והוא מת, ודוחק לומר שיצא ראשו חי. דברשי"י דף מ"ז סוף ע"ב ד"ה ליום מ', שנתעברה דמיו בעלמא הוא וכו', משמע דלא בולד גמור חי מיירי, אלא שלאי ושפיר וכיצא דביום מ"א פוסק, וצ"ע בזה וע"ש עוד ראיה לזה.

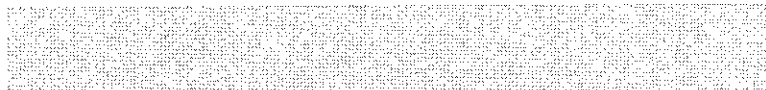
ובס' בית לחם יהודה כתב שם בשם הרדב"ן, אשה שהפילה תוך ב' חדשים בעין התיכת כשר קטנה ולא היה בה שום ריקום אלא בעין דירים וכשר הבא אחריו צריך לפדותו ובלא ברכה ואף די"ש לפטרו מפריון נמי דהמוציא מחבירו עליו הראיה, מ"מ יפרה בלא ברכה עיי"ש, והספק הוא דאין בקאים בצורות וכמ"ש ביור"ד סי' קצ"ד ס"ג, ועיין שם שהביא בשם שכנה"ג דיברך המוקמינן לאם בחזקת שלא נפטר רחמה וכו'. ולא ידעתי כיון שלא כלו חדשיו וחתית כשר בעלמא בודאי אין בו חיות, מי עדיף מולד גמור. וצריך לומר דדוקא הראש איז פוסק בנפל שלא כלו חדשיו ויצא מת, אבל אם גולד כולו פטור. והא דלא חשיב במתני' נפל שיצא מת כולו הבא אחריו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן, דסמך עצמו על מ"ש סנדל שפיר וכו' וכ"ש וולד גמור. דמה שכתבתי דמיירי בזה שכלו חדשיו אין נראה דמה מדני בזה כיון שאינו וולד כולל, ועי' בכורות דף (מ"ד) [מ"ו] ע"ב תוס' ד"ה חיובתא דשמואל ובגדה דף כ"ו ע"א תוס' ד"ה סנדל, ובמשנה שאמרו הבא אחר נפלים שיצא ראשו חי, י"ל דלדברתא נקט דבחי סגי אפילו בראשו, אבל במת דאפשר דאפילו כולו אינו פוסק, עיי"ש עוד.

ומ"ש השכנה"ג דמוקמינן אחזקה שלא נפטר רחמה ומברכים, אף דלענין ברכת מתקונין אף במקום חזקה כמ"ש בא"ח סי' ח' כמ"ז סק"ח ע"ש, שאני התם ראויא לברורי, ובמ"ז שם סי' ס"ג סק"ד במקום הדחק שרי לברך בלא בדיקה אף דיכול ללבוש בלא ברכה ואח"כ יברוך ויברך, שפי עדיף לברך עובר לעשייתו, ש"מ הא דצריך לברוך הציצית מקורם הוא חומרא בעלמא, וכאן היה צריך לכמל הכרחה לגמרי אין נכון.

ו. אחד שילדה אשתו בעיר אחרת ישמע שלא מלו בנו בזמנו שהיה חולה אם צריך לעשות פדיון הבן בזמנו בברכה. הנה אם לא היה חולה הדבר פשוט שצריך לעשות פרה"ב בברכה. אף שאפשר עדין לא מלו אותו כמ"ש בבית לחם יהודה סי' ש"ה, ועיין שם כש"ך ס"ק י"ב דאם שצריך לקיים שניהם דאיירי שהיה החינוך חולה כיום השמיני אע"ז דפרה"ב חובת שעתו וצריך לאקדמו אפילו הכי מילה קודמת עיי"ש [ונראה] דכשלא היה חולה היה אע"ז דמילה נחתיב עליה מכבר ושהה כמה זמן עליו, ופרה"ב עדיין לא שהה עליו אפילו הכי מצות חובת שעתו קודמת.

ומזה פסקתי שאם יש ב' ילדים למול א' עבר זמנו ואחד בזמנו זמנו קודם. אף דיש לומר דשם מקיימים שני המצוות בילד א' לכך חובת שעתיה קודמת, כמו מי שעבר ולא התפלל שחיתית מתפלל מנחה שתים וחובת שעתיה ברישא, כיון דהוא בעצמו מקיים ב' המצוות עדיף לו לקיים חובת שעתיה דהיא מצוה יותר, אבל בב' ילדים מאי איכפת לו לילד שעבר זמנו זמנו המצוה המקיים הילד הב', ומפי עדיף לו המצוה שלו אף שעבר זמנו, מ"מ כיון דאין הילדים מקיימים המצוה אלא אחרים לא שייך זה. ואע"פ שאינם אותם מוהלים בעצמם אלא אחרים ומאי איכפת להו במצוה שמקיימים אחרים היותר חביבה, מ"מ הא המנהג שמלים החינוך הנולד קודם, כיון דשניהם בזמנם מקיימים מי שנתחייב במצוה זו תחילה אפילו שמוהלים אחרים הם. מיהו אם נפא דקמן עול מותר לסוכו בשמן של תרומה, ע"י יבמות דף ע"א ע"מ א דקודם ח' אינו חייב דעדיין אינו חייב במילה וכו', אם כן יש לומר דשניהם נתחייבו כאחד כשיגיע יום ח', וצ"ע כעת'י. והא אין צריך לחוש שמא לא חי כל י' יום וישמא נפל הוא, דרוך נשים ולד מעליא ילדן, כמ"ש בגמ' יבמות קי"ט ע"א עיין שם ההוכחה באורך.

(ו) ובס' פדיון נפש (כ"ה) ב' בשם התומרי דינאל [ונראה דהיה לפניו כתי' זון], עיין פתחי תשובה יור"ד סי' רס"ה סק"ט שהביא מתשובות בריית אברהם ארי"ה סי' י"ד דבשני תינוקות בזמנם אין להקדים הנולד קודם. ומה שנהגים להקדים הנולד קודם אינו משום דלא ידא קנא ומחלוקת ואם הביאו תינוק אחרון קודם לביהכנסי' יש למלו מיד, אבל בבי' תינוקות אחד בזמנו ואחד שלא בזמנו מי שנמול בזמנו קודם למילה שלא בזמנה, אם לא שהביאו הנמול מילה שלא בזמנה לבהכנסי' קודם יש למלו מיד.

לקטלוג חוברות המכון היכנסו לאתר המכון:
www.puah.org.il

או באמצעות ;
טלפון: / 02-6515050 שלוחה 133
דואר אלקטרוני: hl@puah.org.il

מכון פוע"ה